

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

FELIKSAS ŽIGARAS

**LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ
RENGIMO IR JŲ KVALIFIKACIJOS
KĖLIMO SISTEMA 1919–1940**

MONOGRAFIJA

I DALIS

Vilnius 2018

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Monografijoje, remiantis archyvine medžiaga, literatūriniais šaltiniais, taikant istorinį, chronologinį tyrimo metodus, tiriama ir įvertinama tarpukario (1919–1940 m.) Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema (*Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla, Karo aviacijos mokykla, Aspirantų tarnyba, Vytauto Didžiojo karininkų kursai, Aukštieji karo technikos karininkų kursai, Vytauto Didžiojo aukštoji karo mokykla, įvairūs ilgalaikiai ir trumpalaikiai kursai, Lietuvos kariuomenės karininkų studijos užsienyje ir kt.*).

Monografijoje ištirtą prieškarinę patirtį bus naudinga panaudoti organizuojant ir tobulinant šiuolaikinę karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistemą. Atliktas tyrimas gali būti mokslinių žinių šaltinis bakalauro, magistrantūros ir doktorantūros studijoms. Knyga turi mokslinę ir pažintinę vertę, yra reikalinga ir naudinga tyrinėjantiems Lietuvos kariuomenės istoriją bei plačiau visuomenei kaip karybos, socialinių ir humanitarinių mokslų žinių šaltinis.

2015 m. balandžio 16 d. monografija apsvairstyta Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros posėdyje ir rekomenduota spausdinti (protokolo Nr. VL-62).

Atsakingasis redaktorius – *prof. habil. dr. Algirdas Povilas AŽUBALIS*

Recenzentai:

akademikas prof. habil. dr. Algirdas GAIŽUTIS, Lietuvos edukologijos universitetas;
doc. dr. Audronė PETRAUSKAITĖ, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija;
dr. Ieva ŠENAVIČIENĖ, Lietuvos istorijos institutas;
dr. Vytautas JOKUBAUSKAS, Klaipėdos universitetas.

Monografija skiriama Lietuvos valstybės ir kariuomenės atkūrimo 100-mečiui.

Viršelyje:

Karo mokyklos XII laidos išleistuvės. Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona įteikia kardus kariūnams, suteikdamas jiems karininko laipsnį. Kaunas, 1930-10-25. Lietuvos centrinio valstybės archyvo Fotodokumentų skyrius.

© Generolo Jono Žemaičio
Lietuvos karo akademija, 2018
© Feliksas Žigaras, 2018

ISSN 1822-4423

ISBN 978-609-8074-84-0

Turinys

ĮVADAS.....	5
1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA.....	15
1.1. Pirmosios karo mokyklos.....	15
1.2. Lietuviai kariai Rusijos ir kitų valstybių kariuomenėse	16
1.3. Karo mokyklos įkūrimas.....	25
1.4. Pirmieji Karo mokyklos žingsniai	32
1.5. Kariūnų frontininkų laidos.....	51
1.6. Karo mokykla Vilniuje	65
1.7. Karo mokykla taikos meto sąlygomis	68
1.8. Karo mokykla Klaipėdos vadavime	85
1.9. Nauja vadovavimo tvarka	89
1.10. Tobulėjimo keliu.....	115
1.11. Žurnalas <i>Kariūnas</i>	147
1.12. Karo mokyklos pertvarka	149
1.13. Kursai	204
1.14. Fizinis lavinimas.....	207
1.15. Muzika	211
1.16. Kariūnų buities sąlygos	213
1.17. Karo mokyklos tradicijos.....	217
1.18. Sovietinė okupacija	229
1.19. Karo mokyklos likvidavimas.....	231
2. ASPIRANTŲ TARNYBA – ATSARGOS KARININKŲ RENGIMAS.....	241
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ.....	305

ĮVADAS

1918 m. vasario 16 d. atkūrus Lietuvos valstybę ir pradėjus organizuoti jos kariuomenę, imta rūpintis jos mokymu ir kvalifikacijos kėlimu. Lietuvos kariuomenė buvo kuriama nepaprastai sudėtingomis sąlygomis – įveikiant sunkius Pirmojo pasaulinio karo ir kaizerinės okupacijos padarinius ir kovojant su gausiais vidaus ir išorės priešais.

Nuoseklus ir metodiškas kariuomenės mokymas pirmaisiais Lietuvos valstybės nepriklausomybės metais, puolant trims priešams – bolševikams, bermontininkams ir lenkams, dėl ginklų, instruktorių, mokymo priemonių ir aprūpinimo trūkumų buvo neįmanomas. Tačiau ir tais sunkiais laikais kariuomenės mokymas nebuvo visiškai apleistas ir, kiek leido to meto sąlygos, kariuomenės mokymu ir jos tobulinimu buvo rūpintasi.

Sutelktomis lietuvių tautos ir jos formuojamos jaunos kariuomenės pastangomis visos kliūtys buvo įveiktos, Lietuvos nepriklausomybė apginta ir sudarytos prielaidos valstybei toliau normaliai funkcionuoti. Pradėjus organizuoti pirmuosius dalinius (pirmasis įsakymas dėl kariuomenės formavimo pasirodė Vilniuje 1918 m. lapkričio 23 d.), netrukus, t. y. 1919 m. sausio 25 d., Kaune buvo įsteigta ir Karo mokykla karininkams rengti ir kiti kursai, skirti karininkų kvalifikacijai kelti. Pirmosios Karo mokyklos laidos ir pirmieji karininkų kursai ruošė vadus, kurie, tik šiek tiek pasimokę, kartu su grįžusiais iš Rusijos ir iš kitų valstybių kariais, savanoriais, o vėliau ir mobilizuotų karių padedami kovojo dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Pirmiausia reikėjo nustatyti kariuomenės mokymo principus (karo doktriną), kurie rėmėsi po Pirmojo pasaulinio karo (Vakarų fronto) sudarytomis teorijomis. Suprantama, kad tos teorijos buvo nepastovios ir nepritaikytos Lietuvos sąlygoms.

Lietuvai atsikuriant, tarp į besiformuojančią kariuomenę atėjusių karininkų buvo vos keli su aukštuoju karo mokslu. Su tokia karininkija jauną Lietuvos kariuomenę ugdyti, stiprinti ir su ja veikti buvo sunku. Vieni jų buvo baigę taikos metu rusiškas karo mokyklas, kiti, vykstant karui, – įvairiose mokyklose sutrumpintą kursą. Taigi Lietuvos kariuomenės modernizavimas reikalavo vakarietiškai mąstančių karininkų, nes dauguma vyresniųjų karininkų buvo baigę carinės Rusijos karo mokyklas.

Pirmųjų entuziastų dėka sunkumai ir trukdymai mažėjo; kariuomenės skaičius didėjo ir pamažu susidarė palankios sąlygos kariuomenę kurti, o kartu ir mokyti. Karininkų rengimu ir jų tobulinimu susirūpinta pirmaisiais nepriklausomybės metais. Iš

pradžią karininkų tobulinimo kursai buvo rengiami atsitiktinai, prireikus – paskubomis, jie dažniausiai buvo trumpalaikiai. Jau taikos sąlygomis pradėta kreipti dėmesį į nuoseklų, planingą ir išsamų karių mokymą ir rengimą kautynėms. Kursai organizuojami reguliariai, o visų ginklų rūšių karininkų tobulinimas buvo centralizuotas įsteigus 1921 m. *Aukštuosius karininkų kursus*, kurių tikslas – suvienodinti ir gerinti karininkų žinias.

Jau 1919 m. sausio 21 d. Krašto apsaugos ministerijos įsakymu Nr. 18 (3 str.) pulkų vadams Kauno miesto ir apskrities komendantui buvo įsakyta organizuoti karininkams vakarinius teorinius mokymus. 1920 m. sausio 15 d. įsakymu kariuomenei Nr. 219 (10 str.) Kaune įsteigiami laikinieji karininkų kursai, kuriuose buvo pionierių ir rikiuotės skyriai. Tų pačių metų birželio 15 d. prie Karo mokyklos pradėjo veikti 2 mėn. kursai. *Šitaip prasidėjo Lietuvos kariuomenės karininkų mokymas ir jų tobulinimas.*

Pirmaisiais nepriklausomybės metais trūko patyrusių, išsilavinusių karininkų, todėl 1919–1920 m. buvo pakviesta Vokietijos, Švedijos, JAV, Anglijos ir Latvijos karininkų. Jų pastangomis Lietuvos karininkų, baigusių rusų mokyklas, patyrimas buvo praturtintas Vakarų Europos mokyklų teorija ir praktika.

1922 m. gen. L. Radus-Zenkavičius dokumente „*Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj*“ rašė:

„Pereinamojoje karo sistemoje, kada valstybė neduoda kariuomenei reikalingo kario – piliečio, kareivio auklėjimo ir švietėjo rolė tenka atlikti karininkų korpusui. Tačiau šis korpusas ne tik privalo prirengti visais atžvilgiais tinkamą karį, bet dar daugiau – jis turi aukštą pareigą gautą netobulą pilietį gražinti visuomenei daug tobulesnį: įgijusį drausmės, išlavinto proto, išstobulintos doros ir sąmoningą patriotą.

Tada valstybės išlaidos ir sunkenybės dėl išlaikymo armijos taikos metu žymiai bus padengtos, nes armija taps geriausia tautos mokykla.

Iš to aišku, koks svarbus vaidmuo tenka šių laikų karininkų korpusui. Jam atlikti pats šis korpusas privalo pasiekti aukšto tobulybės laipsnio: jis turi būti aukštųjų idealų nešiotojas, turi būti apsišvietęs, gerai karo technikos atžvilgiu prirengtas ir pasižymėti vienodumu ir bendrumu.

Kuriuo būdu galima būtų šis korpusas taip aukštai pastatyti?

Visų pirma, sudarant sąlygas, kurios į jo eiles paviliotų geriausius šalies piliečius; paskui, sudarant tokią karininkų parengimo ir tobulinimo sistemą, taip pat visos tarnybos ėjimo sąlygas, kad visos reikalingos karininkui aukštosios kokybės galėtų visą laiką plėtotis.

Žmogus gyvena ir gyvena dviem akstinais: patenkinti savo kūno reikalus ir patenkinti savo dvasios reikalus.

Šitie akstinai daugiausia priešingi viens kitam ir kovoja tarpusavy.

Visi karai, o ypač pastarasis pasaulinis karas, parodė, jog tas besikaujančiųjų nuga-

lės, kurio pusėj galų gale pasirodys didesnės moralės ir dvasinės pajėgos.

Dėl to į karininkų korpuso sudėtį turi būti sutelkiami elementai su vyraujančiais dvasiniais, o ne medžiaginiaisiais akstinais.

Šis atitinka ir kitam dalyko stoviui. Nė viena valstybė negali tokiais plačiais medžiaginiaisiais patogumais aprūpinti savo karininkų korpuso, kurių duoda kitos darbo sritys.

Jei taip, tai aišku, kad karininkų korpusas, užuot medžiaginių patogumų, turi gauti moralių kompensacijų: turi būti jam pripažinta aukšta žmonių auklėtojo, tautos garbės reiškėjo misija ir būtinumas visur palaikyti jo autoritetą, o ypač karo tarnybinių santykių srity.

Šiuo atžvilgiu įstatymai privalo išskirti karininkus iš bendrosios kitų piliečių masės.

Tai bus visai logingai, nes tas pats įstatymas aprėžia karininką bendromis piliečio teisėmis, visai teisėtai drausdamas jam dalyvauti visokio veiklo politinėj kovoj<...>.¹

Tarpukaryje Lietuvos kariuomenės karių mokymas ir jų tobulinimas vyko šiomis kryptimis: 1) tikrosios karo tarnybos ir atsargos karininkų rengimas ir jų kvalifikacijos kėlimas; 2) tikrosios karo tarnybos puskarininkų rengimas ir liktinių puskarininkų mokymas ir tobulinimas; 3) eilinio kario mokymas; 4) krašto karinis rengimas; 5) kiti kariuomenės mokymui ir auklėjimui padedantys būdai ir veiksniai.

Tik ką įsteigtos Karo mokyklos *tikslas* buvo rengti karininkus visoms kariuomenės rūšims, ugdyti karininką kaip specialistą ir vadą, gebantį puoselėti kariuomenėje tautiško dvasi. Taikos metu Karo mokyklai iškilo *uždavinys* ruošti visų kariuomenės rūšių karininkus, mokant karo mokslo, rikiuotės pratybų ir tautiškai juos auklėjant; išugdyti naują Lietuvos karininkų kartą, kurį būtų mokoma modernių karybos dėsnių, atsižvelgiant į Pirmojo pasaulinio karo metu sukauptą karybos patirtį, kuri leistų tinkamai parengti jaunuosius karininkus ateitiems iššūkiams. Tuometine karininkų rengimo tvarka buvo siekiama, kad būsimas karininkas vadas gerai pažintų kareivį, jo gyvenimo sąlygas, dalinio vidaus tarnybą, o visa tai patyręs, sugebėtų tikrai gerai mokyti ir auklėti jam pavaldžius kareivius. Tokia tvarka siekiama tobulinti Lietuvos karininkų rengimą ir pagerinti jų profesinį pasirengimą, kad ateityje nebūtų karininkų, praktiškai nežinančių kareivio ir puskarininkio rikiuotės režimo pulke. Nuo 1926 m. prie Karo mokyklos pradedamas atsargos karininkų rengimas, steigiama *aspirantų tarnyba*.

Visų ginklų rūšių karininkų tobulinimas buvo centralizuotas įsteigus 1921 m. balandžio 1 d. Aukštuosius karininkų kursas, kurie 1923 m. liepos 15 d. pavadinami *Aukštaisiais karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursais*, o 1930 m. vasario 10 d. – *Vytauto Didžiojo karininkų kursais*.

¹ Radas-Zenkavičius L., „Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj“ (dokumentą publikuoti parengė dr. V. Jokubauskas), *Karo archyvas*, 2015, Nr. 30, p. 195–196.

1922 m. įsakyme kariuomenei Nr. 242 (1 str.) paskelbtas Steigiamojo Seimo priimtas Aukštųjų karininkų kursų statutai, kuriuo steigiami du skyriai: *Bendrasis* su vienerių metų mokymo kursu ir *Generalinio štabo skyrius* (įsteigtas tik 1931 m.) su 2,5 metų mokymo kursu. Vėliau Aukštuosiuose karininkų kursuose, be šių dviejų skyrių, buvo įsteigti dar Technikos, Inžinerijos, Aviacijos, Artilerijos skyriai, taip pat Fizinio lavinimo centras, prie Aukštųjų karininkų kursų buvo įkurti *Aukštesniųjų kariuomenės viršininkų kursai*, *Administracijos kursų skyrius*, *Karo valdininkų kursai*, *Specialūs kursai vyresniesiems viršininkams*, organizuota ir daugelis kitų kursų.

1924 m. sausio 1 d. slaptu įsakymu kariuomenei Nr. 1 (3 str.) pradėjo kurtis *Aukštieji karo technikos kursai*, kurie 1926 m. rugsėjo 5 d. buvo prijungti prie Aukštųjų karininkų kursų. Jie rengė kvalifikuotus pionierius, geležinkelio, ryšių ir autotransporto karininkus. Mokslas truko 2–2,5 metų.

Paruošus reikiamą kvalifikuotų, turinčių aukštąją karinį išsilavinimą karininkų skaičių, 1931 m. buvo įkurtas *Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrius*, savo programa atitinkantis aukštosios karo mokyklos reikalavimus. Šios kaip aukštosios karo mokyklos *tikslas* – rengti Lietuvos kariuomenei kvalifikuotus karininkus, suteikti jiems ne tik specialiųjų, bendrųjų žinių, bet ir išugdyti specifinį karinį mąstymą. Baigęs kursus karininkas turėjo sugebėti savarankiškai spręsti problemas, susijusias su Lietuvos saugumu. Įgijęs atitinkamą tarnybos stažą ir praktikos karininkas turėjo gebėti vadovauti visų ginklų rūšių junginiui. Taigi šių kursų tikslas buvo rengti ne tik štabo karininkus, bet ir vadus. Taip pat baigęs kursus karininkas turėjo sugebėti vadovauti įvairioms taktikos pratyboms auditorijoje ir lauke ir instruktuoti karius, o prireikus būti dar ir taktikos mokymo vadovu – instruktoriumi.

1938 m. gruodžio 10 d. Respublikos prezidentas Antanas Smetona paskelbė Seimo priimtą (1938 m. gruodžio 1 d.) įstatymą, pagal kurį Vytauto Didžiojo karininkų kursai pavadinami *Vytauto Didžiojo aukštąja karo mokykla*, kurios tikslas: 1) suteikti karininkams aukštojo karo mokslo žinių; 2) kurti ir tobulinti karo mokslą ir jo rezultatus taikyti krašto apsaugai pagal susidariusias sąlygas ir poreikius.

Aviacijos karininkams rengti ir tobulinti 1919 m. kovo 12 d. buvo įkurta *Karo aviacijos mokykla*. 1919 m. gruodžio 16 d., išleidusi pirmąją karo aviacijos lakūnų ir žvalgų laidą, buvo uždaryta. 1921 m. kovo mėn. prie mokomosios eskadrilės organizuoti lakūnams ir žvalgams kursai, kurie veikė iki 1926 m. Kursai išleido šešias laidas, iš viso parengė 105 lakūnus ir oro žvalgus. Po to Vytauto Didžiojo karininkų kursai išleido dar 3 laidas. 1932 m. Karo aviacijos mokykla buvo atkurta. Joje veikė karininkų ir puskarininkų klasės. Mokslas truko dvejus metus. Baigusiems klases buvo suteikiamas antrojo rango karo lakūno vardas (kvalifikacija). Tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje buvo aktuali ir *jūrininkų rengimo problema*, ypač po Klaipėdos uosto atgavimo 1923 m., nes pradėtas kurti karo laivynas.

Kaip minėta, tikrosios karo tarnybos ir atsargos karininkai buvo rengiami Karo mokykloje. Tolesniam karininkų rengimui ir jų kvalifikacijos kėlimui buvo steigiami įvairūs nuolatiniai ir laikini kursai. Be to, nuo 1921 m. kasmet keli karininkai buvo siunčiami į užsienio karo akademijas, intendantų, karo technikos, jūrų, kavalerijos mokyklas, kiti – į specialiąsias aukštąsias mokyklas studijuoti aeronautikos, chemijos, mechanikos, meteorologijos, fizinio lavinimo ir kitų specialybių ir į įvairius kursus atlikti stažuotę, kelti kvalifikaciją.

Tačiau Lietuvos karinė vadovybė atsisakė tobulinti karininkus vien tik užsienio karo akademijose ar kitose aukštojo karo mokslo mokyklose. „Pirmiausia todėl, kad kiekviename krašte mokslas pritaikytas prie savo specifinių sąlygų, kurios mums gali būti nepriimtinos arba nenaudingos. Be to, ruošiant karininkus įvairiose valstybėse, jų nevienodas, įvairus paruošimas, kurį tenka vienodinti, bendrinti ir kuris kariuomenėje nėra pageidautinas. Pagaliau siuntimas karininkų į užsienį brangiai atsieina. Dabar siunčiama į užsienius tik po vieną karininką į kai kurias akademijas, kad visai nenutrauktume su jomis ryšių, kad galėtume sekti nuolatinę aukštojo karo mokslo pažangą ir naujas pažiūras bei tendencijas. Be to, karininkai siuntinėjami į įvairias specialias mokyklas, kurių steigti tuo tarpu negalime ir neapsimoka“, – kalbėjo 1938 m. spalio 11 d. Seime laikinai einantis krašto apsaugos ministro pareigas kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis, kai buvo svarstomas *Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos įstatymo projektas*².

Be siunčiamųjų mokytis į užsienį, Krašto apsaugos ministerija turėjo stipendininkų Vytauto Didžiojo universitete. Čia buvo ruošiami inžinieriai, gydytojai, mechanikai, teisininkai, chemikai ir veterinarai.

Nepriklausomoje Lietuvoje veikė ir kareivių kvalifikacijos, tiksliau specializacijos, teikimo puskarininkų mokyklos. Buvo įkurtos sanitarijos, veterinarijos ir kalvių, lakūnų, mechanikų puskarininkų mokyklos. Be to, atskirose kariuomenės daliniuose buvo mokomosios kuopos, mokomieji eskadronai, mokomosios baterijos ir komandos įvairių ginklų rūšių puskarininkiams rengti. O prie divizijų štabų būdavo organizuojami laikini kursai, rengiantys įvairių specialybių kareivius. Visa tai daug prisidėdavo prie bendro kariuomenės intelekto lygio kėlimo.

Taigi tarpukariu buvo sukurta tobula ir efektyviai funkcionuojanti Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema, ir kiek leido Lietuvos galimybės ir ištekliai, buvo neatsilikta nuo to meto bendrojo mokslo, karo technikos lygio ir atitiko kitus karybos reikalavimus. Pastarąją sistemą sunaikino pirmoji sovietinė okupacija.

² „Kaip ruošiami Lietuvos karininkai“. Krašto apsaugos ministro brg. gen. S. Raštikio pareiškimas Seime (1938 m. spalio 11 d.), *Karys*, 1938, Nr. 41 (1009), p. 1143.

Tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo istorijai buvo skiriamas tam tikras dėmesys. Yra parašyta atsiminimų, keletas populiarių straipsnių karinėje spaudoje *Karys*, *Kardas*, taip pat *Mūsų žinynas*³ ir kt. Tai daugiausia fragmentiškai apžvelgiamas Lietuvos kariuomenės mokymas ir jos tobulinimas.

Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos 15 metų sukakčiai paminėti buvo skirti 1934 m. žurnalo *Kariūnas* nr. 13–14, kuriuose spausdinami pirmųjų Karo mokyklos viršininkų: gen. J. Galvydžio-Bykauskos, plk. P. Tvarono, plk. ltn. P. Kauno ir kitų karininkų atsiminimai, taip pat pateikiama trumpa Karo mokyklos istorinė apžvalga ir kita medžiaga⁴. Minint Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos 20-ties metų jubiliejų ats. jaun. ltn. K. Zupka ir jaun. ltn. V. Tamulaitis išleido fotoalbumą, kuriame apžvelgiama ir trumpa Karo mokyklos istorija⁵.

Paminėtinas mjr. J. M. Laurinaičio straipsnis⁶. Jame autorius fragmentiškai apžvelgė Lietuvos kariuomenės kūrimosi kelią ir kariuomenės mokymo ir jos tobulinimo pradžią. Gen. št. kpt. J. Jodauga straipsnyje trumpai aptaria ir įvertina kariuomenės mokymą per Lietuvos nepriklausomybės 20-metį⁷. Plk. B. Štencelis straipsnyje pateikia informaciją apie Aukštuosius karininkų kursus⁸, o plk. S. Dirmantas – apie Aukštuosius karo technikos kursus⁹. Tai ne akademiniai, o informaciniai-pažintiniai straipsniai.

Taigi tarpukario lietuvių istoriografija, nagrinėjanti minėtą problemą, yra fragmentiška, išties negausi. Dar mažiau šioje srityje buvo nuveikta sovietiniais metais.

³ A. J., „P. L. P. karo mokyklos V-osios laidos 15 m. sukaktis“, *Kardas*, 1938, Nr. 21 (299), p. 486–487; Balčiūnas J., „Pirmieji Karo mokyklos žygiai“, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 441–446; Buivydis J., „Penkiolika metų (iš atsiminimų)“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 455–460; Melys J., „Pirmoji karo mokyklos laida ir Lietuvos kariuomenės kūrimas“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 451–454; Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 106–108; Šipelis J., „Penkiolikai metų praslinkus“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 441–444; „Šis tas apie V-ją P. L. P. Karo mokyklos karininkų laidą“, *Kardas*, 1938, Nr. 21 (299), p. 478–479; ir kt.

⁴ Galvydis-Bykauskas J., „Karo mokyklos daigai“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 3–8; Tvaronas P., „Karo mokykla 1919–20–21 m.“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 11–19; Dauknys M., „Pirmojo Karo Mokyklos ūkio viršininko atsiminimai“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 20–25; Kaunas P., „Atsiminimai iš Karo Mokyklos darbuotės“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 31–44; Urbanavičius S., „Trumpa P. L. P. Karo mokyklos istorinė apžvalga – kronika“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 45–57 ir kt.

⁵ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939*. Redagavo ats. jaun. ltn. K. Zupka, jaun. ltn. V. Tamulaitis, Kaunas: P. L. P. Karo mokykla, 1939.

⁶ Laurinaitis J.M., „Kariuomenė“, *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*, 1918–1928, Kaunas: Vyr. Lietuvos nepriklausomybės 10 m. sukaktuvėms ruošti komitetas, 1930, p. 160–173.

⁷ Jodauga J., „Kariuomenės mokymas“, *Lietuva 1918–1938*. Leidinys skirtas 20 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti, Kaunas: Kooperacijos bendrovė „Spaudos fondas“, 1938, p. 77–100.

⁸ Štencelis B., „Aukštieji karininkų D. L. K. Vytauto kursai“, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 389–426.

⁹ Dirmantas S., „Aukštieji karo technikos kursai“, *Mūsų žinynas*, 1928, T. 15, Nr. 45, p. 427–440.

Tam tikra Lietuvos kariuomenės karininkų dalis, dėl pirmosios ir antrosios sovietinės okupacijos priverstinai emigravusi į Vakarų, yra parašiusi *atsiminimų* apie kai kurias Karo mokyklos kariūnų ir aspirantų laidas, kuriuose gana plačiai aprašomas įvairus kasdienis kariūnų ir aspirantų gyvenimas ir veikla¹⁰.

Vienas iš pirmųjų autorių, užsibrėžusių tikslą parengti išsamų darbą apie Lietuvos ginkluotąsias pajėgas 1918–1940 m., buvo V. Statkus¹¹. Šioje knygoje apžvelgiama Lietuvos ginkluotųjų pajėgų struktūra, jos kitimas ir plėtotė, taip pat pateikiama tam tikrų faktų apie kariuomenės karininkų rengimą.

¹⁰ Abraitis J., „PLP karo mokyklos XIX laidos 50-tis“, *Karys*, 1988, Nr. 4 (1988), p. 149–157; Baltutis V., Paliulis J., „PLP karo mokyklos XXI laida“, *Karys*, 1990, Nr. 4 (1660), p. 208–215; Baniulis S., „Karo mokyklos V laida 60 metų“, *Karys*, 1984, Nr. 3 (1600), p. 138; Černius J., „Lietuvos karo mokyklos pirmoji laida“, *Karys*, Niujorkas, 1979, Nr. 1 (1548), p. 9–12; Juras S., „Lietuvos karo mokyklos VII laidos aukštinio jubiliejaus (50 metų) sukaktį minint“, *Karys*, 1975, Nr. 7 (1514), p. 242–244; Jurgėla P., „Karo mokyklos antroji laida“, *Karys*, 1980, Nr. 2 (1559), p. 55–58; „Karo mokyklos XIX laidos 50-tis Čikagoje“, *Karys*, 1988, Nr. 6 (1643), p. 258–267; Keiba V., „Lietuvos karo mokyklos laikų prisiminimai“, *Karys*, 1975, Nr. 7 (1514), p. 245–246; Kiaunė J., „Lietuvos karo mokyklos I laidos sukaktis“, *Karys*, 1954, Nr. 6 (1300), p. 152–153; Kiaunė J., „Lietuvos karo mokyklos I laidos sukaktis. Sunkios buvo pirmosios dienos“, *Karys*, 1954, Nr. 7 (1301), p. 176–177; Kuzmickas-Kuze S., „Lietuvos karo mokyklos XII laidos 50 m. sukaktis“, *Karys*, 1980, Nr. 6 (1563), p. 241–243; Lagenpušas V., „Pusei šimtmečio praėjus“, *Karys*, 1976, Nr. 7 (1524), p. 266–269; Lesniauskas V., „XV laidos kariūno atsiminimai“, *Karys*, 1983, Nr. 3 (1590), p. 111–115; Mašiotas J., „Karo mokyklos IV, kapitono Stepono Dariaus, laida. 60 metų“, *Karys*, 1982, Nr. 1 (1578), p. 15–18; Mašiotas J., „Karo mokyklos IV, kapitono Stepono Dariaus, laida. 60 metų“, *Karys*, 1982, Nr. 2 (1579), p. 57–60; Sūduvas J. V., „50 metų XX kadro karininkų laidai“, *Karys*, 1989, Nr. 6 (1653), p. 244–248; „PLP karo mokyklos XVII laidos 50-tis“, *Karys*, 1985 8(1615), p. 338–340; Rapšys J., „II-ąją Karo mokyklos laidą prisiminus“, *Karys*, 1956, Nr. 2 (1318), p. 39–40; Rūtenis J., „Ypatingoji Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos laida“, *Karys*, 1966, Nr. 6 (1423), p. 180–184; Sūduvas J. V., „P. L. P. karo mokyklos kadro karininkų XXI laidos 35-rių metų sukaktį minint“, *Karys*, 1975, Nr. 10 (1517), p. 361–362; Sūduvas J. V., „50 metų XX kadro karininkų laidai“, *Karys*, 1989, Nr. 6 (1653), p. 244–248; Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 227–235; Tamošiūnas V., „Karo mokykla – Klaipėda. Klaipėdos sukilimą prisimenant“, *Karys*, 1987, Nr. 1 (1628), p. 38–39; Vaičieliūnas J., „Lietuvos kariuomenėje“, *Karys*, 1967, Nr. 5 (1432), p. 143–145; Vaičieliūnas J., „Lietuvos kariuomenėje“, *Karys*, 1967, Nr. 6 (1433), p. 175–178; Vaičieliūnas J., „Lietuvos kariuomenėje“, *Karys*, 1967, Nr. 7 (1434), p. 208–210; Vaičieliūnas J., „Lietuvos kariuomenėje“, *Karys*, 1967, Nr. 8 (1435), p. 236–237; Vaičieliūnas J., „Lietuvos kariuomenėje“, *Karys*, 1967, Nr. 9 (1436), p. 266–268; V., „Karo mokyklos XVI laida“, *Karys*, 1965, Nr. 4 (1411), p. 110–112; Vėbra V., „Karo mokyklos I-oji laida. Žiupsnelis prisiminimų iš Karo mokyklos pirmosios laidos (70-čio proga)“, *Karys*, 1989, Nr. 4 (1651), p. 152–158; Žadvydas O., „Lietuvos karo mokyklos IX-tosios laidos 30-ties metų sukaktis“, *Karys*, 1957, Nr. 8 (1335), p. 252–253; Žadvydas O., „Lietuvos karo mokyklos IX laidos 40 m. sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 1 (1438), p. 9–12; Žadvydas O., „Lietuvos karo mokyklos IX laidos 40 m. sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 2 (1468), p. 48–51; Žadvydas O., „Lietuvos karo mokyklos IX laidos sukaktį minint“, *Karys*, 1987, Nr. 7 (1634), p. 310–312 (autorius straipsnyje pateikia trumpas 56 IX laidą baigusiu absolventų charakteristikas); Žolynas P., „XV Aspirantų laida“, *Karys*, 1981, Nr. 6 (1573), p. 241–248; Žolynas P., „XV Aspirantų laida“, *Karys*, 1981, Nr. 7 (1574), p. 301–305; Žolynas P., „XV Aspirantų laida“, *Karys*, 1981, Nr. 8 (1575), p. 345–348 ir kt.

¹¹ Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, Illinois: Vydūno jaunimo fondas, 1986.

Griūvant sovietinei imperijai ir Lietuvai atkūrus nepriklausomybę susidarė naujos prielaidos objektyviai tirti krašto istoriją, besidominantiems karo istorijos klausimais atsivėrė naujos galimybės. V. Lesčius knygoje išsamiai tiria Lietuvos kariuomenės kūrimo istoriją 1918–1920 m., taip pat glaustai aptaria karininkų rengimo pradžią ir pirmųjų kursų veiklą¹². Karininkų rengimo klausimus trumpai apžvelgia B. Puzinavičius¹³, taip pat tiria psichologines karininkų ugdymo ir saviugdos problemas tarpukario Lietuvoje¹⁴. G. Surgailis knygoje „*Lietuvos karinis laivynas 1935–1940 m.*“ tam tikrą dėmesį skiria jūrinių karininkų ir puskarininkių rengimui, savo straipsniuose tiria užsienio valstybių karininkų tarnybą Lietuvos kariuomenėje 1919–1920 m., gen. Jono Galvydžio-Bykausko biografiją, jo kaip Pirmojo pėstininkų pulko vado veiklą¹⁵. J. Vaičenonis nagrinėja Lietuvos kariuomenės raidą 1927–1940 m. Be kitų klausimų, įvertina ir kariuomenės karininkų rengimo problemas¹⁶. G. Jakštys straipsniuose apžvelgia Lietuvos karininkų rengimo ypatumus Baltijos regiono karo mokyklų kontekste, glaustai pateikia pirmojo Karo mokyklos viršininko gen. Jono Galvydžio-Bykausko veiklą¹⁷. Karininkijos etines ir dorovines problemas tarpukario Lietuvoje

¹² Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras, 1998, p. 162–170.

¹³ Puzinavičius B., „Karininkas – pedagogas ir vadas (pagal 1921–1940 m. Lietuvos karių spaudos publikacijas)“, *Karo archyvas*, 2006, t. 21, p. 67–116.

¹⁴ Puzinavičius B., „Psichologinės karininkų ugdymo ir saviugdos problemos tarpukario Lietuvoje“, Kn.: Ažubalis A., R. Kazlauskaitė Markelienė, Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 229–266.

¹⁵ Surgailis G., *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 66–70; Surgailis G., „Draugiškų valstybių karininkai Lietuvos karinėje tarnyboje 1919–1920 metais“, *Karo archyvas*, 1992, t. 13, p. 187–204; Surgailis G., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas“, Kn.: *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, Vilnius: Vytauto Didžiojo karo muziejus, t. 2, 2008, p. 329–340; Surgailis G., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas“; „Karininkas Jonas Galvydis-Bykauskas – Pirmojo pėstininkų pulko vadas“, Kn.: *Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas 1964–1943*. Moksliniai straipsniai ir pranešimai, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014, p. 7–34 ir kt.

¹⁶ Vaičenonis J., *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, Vilnius: Versus Aureus, 2003, p. 41–46.

¹⁷ Jakštys G., „Lietuvos karininkų rengimo ypatumai Baltijos regiono karo mokyklų raidos kontekste 1919–1940 m.“, Kn.: *Globalizacijos iššūkiai ugdymo procesui: visuomenė ir kariuomenė*. Mokslo studija, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2013, p. 170–185; Jakštys G., „Karo mokykla Kauno visuomeniniame ir politiniame gyvenime 1919–1940 m.“, *Kauno istorijos metraštis*, 2013, Nr. 13, p. 91–102; Jakštys G., „Karo mokyklos viršininkas gen. Jonas Galvydis-Bykauskas“, Kn.: *Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas 1964–1943*. Moksliniai straipsniai ir pranešimai, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014, p. 69–90; Jakštys G., „Užsienio šalių patirties taikymas rengiant Lietuvos karininkus Karo mokykloje 1919–1940 m.“, Kn.: *Ugdymo veiksniai mokymo(si) kontekste globalizacijos sąlygomis*. Mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio karo akademija, 2014, p. 239–252; Jakštys G., „Lietuvos karo mokyklos tradicijos (1919–1940 m.)“, *Karo archyvas*, 2015, Nr. 30, p. 289–316.

nagrinėja A. Petrauskaitė¹⁸, o A. Ažubalis ir R. Kazlauskaitė Markelienė tiria kareivių ir karininkų išsilavinimo bei kultūros lygio kėlimą nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje¹⁹. A. Liekis monografijose²⁰ nagrinėja Lietuvos aviacijos ir aviatorių rengimo raidą, taip pat trumpai apžvelgia kariuomenės specialistų rengimą, karių mokymą²¹. V. Jokubauskas monografijoje ir kitose publikacijose tiria įvairias tarpukario Lietuvos karybos problemas²². A. Stolarovas monografijoje atskleidžia Lietuvos Respublikos karinės teisės istorinę raidą 1919–1940 m., nagrinėja ir įvertina šios teisingumo institucijos reikšmę, atsiradimo aplinkybes, parodo struktūrinius dėsningumus ir esminius funkcionavimo bruožus²³.

P. A. Mikša pirmasis straipsnyje gana plačiai aptaria Lietuvos karininkų studijas Čekoslovakijoje, ypač didelį dėmesį skirdamas karininkų biografijų apžvalgoms²⁴. D. Bukelevičiūtė monografijoje trumpai apžvelgė Lietuvos karininkų kvalifikacijos kėlimą Čekoslovakijoje²⁵. Mokslo populiarinimo straipsnyje A. Gaigalaitė²⁶ nagrinėja Lietuvos kariuomenės karininkų ugdymą ir mokymą 1918–1940 m. Autorių kolektyvas (Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjunga) enciklopediniame leidinyje „*Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*“ (10 tomų) pateikia įvairaus pobūdžio išsamius Lietuvos kariuomenės

¹⁸ Petrauskaitė A. „Karininkijos dorovės problemos prieškario Lietuvoje“, *Karo archyvas*, 2006, t. 21, p. 117–135; Petrauskaitė A., „Karininkų etinis auklėjimas prieškario Lietuvoje“, „Karininkijos dorovinių problemų sprendimas Lietuvoje 1918–1940 m.“, Kn.: Ažubalis A., R. Kazlauskaitė Markelienė, Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 267–293.

¹⁹ Ažubalis A., Kazlauskaitė Markelienė R., „Kareivių ir karininkų išsilavinimo bei kultūros lygio kėlimas nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)“, Kn.: Ažubalis A., R. Kazlauskaitė Markelienė, Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 294–376.

²⁰ Liekis A., *Lietuvos karo aviacija (1919–1940)*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 1999, p. 139–157, 282–294; Liekis A., *Sparnuotoji Lietuva*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universiteto Mokslotyros centras, 2008, p. 23–51.

²¹ Liekis A., *Lietuvių karyba ir ginkluotė*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2002, p. 517–529.

²² Jokubauskas V., *Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014; Jokubauskas V., „Karinė doktrina: tarpukario Lietuvos kariuomenės atvejis (1923–1940 m.)“, *Karo archyvas*, 2014, t. 29, p. 120–188 ir kt.

²³ Stolarovas A., *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.*, Kaunas: Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2014.

²⁴ Mikša P. A., „Lietuvos karininkų studijos Čekoslovakijoje“, *Lietuva ir Čekija*, Nr. 5–7, p. 198–295.

²⁵ Bukelevičiūtė D., *Lietuvos ir Čekoslovakijos dvišalių santykių dinamika 1918–1939 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 224–230.

²⁶ Gaigalaitė A., „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1940 metais“, *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 9 (537), <http://ausis.gf.vu.lt/mgl/>, 2012-08-24.

karininkų sąrašus, jų biografijas, nuotraukas ir kt. vertingą informaciją²⁷.

Visi šie darbai tėra tik fragmentai, tačiau vertingi Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo raidos istorijai nušviesti. Deja, kiek išsamesnės studijos apie tarpukario kariuomenės karininkų rengimą ir jų kvalifikacijos kėlimą, išskyrus paties autoriaus anksčiau atliktus tyrimus²⁸, Lietuvos istoriografijoje iki šiol nebuvo²⁹.

Nagrinėjamai temai panaudota: 1) Lietuvos centrinio valstybės archyvo 3 (ap. 1), 384 (ap. 1, 2, 3 7), 506 (ap. 1), 519 (ap. 1), 858 (ap. 1), 923 (ap. 1), 929 (ap. 6), 930 (ap. 5, 7, 8), 1451 (ap. 1, 2), R–222 (ap. 1), R–754 (ap. 3) fondų dokumentų medžiaga; 2) tarpukario ir emigravusių į Vakarų Lietuvos kariuomenės karininkų atsiminimai, spauda, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos e. pavidas (*virtuali elektroninio paveldo sistema*).

Šio darbo *tikslas* – remiantis archyvine medžiaga, literatūriniais šaltiniais, taikant istorinį, chronologinį tyrimo metodus ištirti ir įvertinti tarpukario (1919–1940 m.) Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistemą (*Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla, Karo aviacijos mokykla, Aspirantų tarnyba, Vytauto Didžiojo karininkų kursai, Aukštieji karo technikos karininkų kursai, Vytauto didžiojo aukštoji karo mokykla, įvairūs ilgalaikiai ir trumpalaikiai kursai, Lietuvos kariuomenės karininkų studijos užsienyje ir kt.*).

²⁷ Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjunga, t. 1–10, 2001–2015.

²⁸ Žigaras F., „Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)“, Kn.: Ažubalis A., R. Kazlauskaitė Markelienė, Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 18–160; Žigaras F., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas ir pirmosios Karo mokyklos laidos“, Kn.: *Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas*. Moksliniai straipsniai ir pranešimai, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014, p. 101–203; Žigaras F. „Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos veikla (1931–1940 m.)“, *Šiuolaikinės visuomenės ugdymo veiksniai*. Mokslo darbai, t. 2, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2017, p. 35–72.

²⁹ Mokslo populiarinimo straipsniai: Žigaras F., „Karinių rengimas Lietuvoje 1918–1940 m.“, *Krašto apsauga*. Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys, 2002, Nr. 12(15), p. 12–15; Žigaras F., „Karinių rengimas Lietuvoje 1918–1940“, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 1992–2002 [fotoalbumas], Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 21–22, 31, 34, 42; Žigaras F., „Lietuvos karo mokyklos istorija 1919–1940 m.“, *Kariūnas*, 2006 m. kovas, Nr. 1 (88), p. 30–33; Žigaras F., „Lietuvos karo mokyklos istorija 1919–1940 m.“, *Kariūnas*, 2006 m. rugsėjis, Nr. 3 (90), p. 10–14; Žigaras F., „Lietuvos karo mokyklos istorija 1919–1940 m.“, *Kariūnas*, 2006 m. gruodis, Nr. 4(91), p. 10–12; Žigaras F., „Lietuvos karo mokyklos istorija 1919–1940 m.“, *Kariūnas*, 2007 m. kovas, Nr. 1(92), p. 28–32; Žigaras F., „Lietuvos karo mokyklos istorija 1919–1940 m.“, *Kariūnas*, 2007 m. birželis, Nr. 2 (93), p. 28–31; Žigaras F., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas ir pirmosios Karo mokyklos laidos“, *Kariūnas*, 2011 m. gruodis, Nr. 4 (111), p. 30–33; Žigaras F., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas ir pirmosios Karo mokyklos laidos“, *Kariūnas*, 2012 m. kovas, Nr. 1 (112), p. 38–41; Žigaras F., „Vytauto Didžiojo aukštoji karo mokykla (1931–1940 m.)“, *Kardas*, 2018, Nr.3 (478), p. 2–13.

1. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokykla

1.1. Pirmosios karo mokyklos

Lietuvos karininkų rengimo tradicijos siekia net XVIII a., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikus, kai pradėjo kurtis pirmosios karo mokyklos. Pati pirmoji atsirado privačiose kunigaikščių Jeronimo Florijono ir Mykolo Kazimiero Radvilų valdose ir jų iniciatyva. Jų valdomose Nesvyžiaus ir Biržų žemėse buvo laikoma gerai parengta kelių tūkstančių vyrų kariuomenė, kuriai reikėjo savo mokyklos. Todėl 1747 m. Nesvyžiuje kunigaikštis Jeronimas Radvila įkūrė kadetų korpusą, jis apie 1750 m. buvo pertvarkytas į Artilerijos ir inžinierių mokyklą. „*Reguliaminq*“ (statutą) šiai mokslo įstaigai parašė LDK didysis etmonas Mykolas Kazimieras Radvila.

Mokykla su pertrūkiais veikė iki 1776 m. Čia buvo dėstomos prancūzų ir vokiečių kalbos, geometrija, civilinė architektūra ir fortifikacija, piešimas, artilerija, buvo mokoma žemės matavimų. Mokykloje buvo galima įgyti vien specialiųjų žinių, todėl priimdavo tik tuos, kurie jau ragavo mokslo kitose mokyklose. Nors pagal „*Reguliaminq*“ mokykloje buvo numatytos 48 vietos, iš tikrųjų mokėsi apie 17 mokinių. Mokiniai buvo pratinami žygiuoti, fechtuotis, rengti stovyklas, jų žinioms patikrinti buvo rengiami manevrai ir mokomieji šaudymai. Mokiniai mokė svetimšaliai dėstytojai ir karininkai, specialistai puskarininkiai, o suiručių metu – ir gabesni mokiniai.

1765 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio (1764–1795 m.) įsteigtas Varšuvos kadetų korpusas buvo kaip bendra Lenkijos ir Lietuvos karo mokykla. Ji turėjo patenkinti ir Lietuvos poreikius, todėl 1/3 lėšų buvo skiriama iš jos biudžeto. Tai buvo gana aukšto lygio mokykla, joje siekta naudoti geriausią Europos karo mokslo patirtį. Kadetų korpuse buvo dėstomi šie dalykai: lotynų, lenkų, prancūzų ir vokiečių kalbos, literatūra, ekonomika, moralės ir teisės pagrindai, Lietuvos ir Lenkijos valstybės ir visuotinė istorija, geografija, fizika, aritmetika, geometrija, analitika, piešimas, dailė, šokiai, kūno mankšta, civilinė ir karinė statyba, fortifikacija, fechtavimas. Pažymėtina, kad Varšuvos kadetų korpusą baigė Tadas Kosciuszka (1746–1817 m.) ir Jokūbas Jasinskis (1759–1794 m.). Mokyklos pobūdis buvo pasaulietiškas ir tuo metu visiškai naujoviškas – ji siekė vaduotis iš buvusių teologijos sistemų. Adomas Kazimieras Čartoriskis (1734–1823 m.), sudaręs

kadetų korpuso programą, ypač rūpinosi ugdyti patriotine dvasia dorus, garbingus piliečius. Tam tikslui jis buvo išleidęs korpuso kadetams „*Riterio katekizmą*“.

Dėl krašto nelaimių apsilpus kunigaikščių Radvilų jėgai, karo mokyklos reikalais užsiėmė LDK išdininkas Antanas Tyzenhauzas. Jis 1774 m. Gardine įsteigė LDK karo mokyklą. Joje mokėsi 17–23 mokiniai. Sprendžiant iš mokyklos statuto, čia buvo mokoma topografijos, piešimo, geografijos, teorinės ir praktinės geometrijos, vokiečių kalbos, aritmetikos, kaligrafijos, fechtavimo. Nevengota muštro. Mokyklai vadovavo Friolichas (*Frölich*). Dėstė užsienio specialistai ir Nesvyžiaus auklėtiniai Liulnickis ir Hirsbergas.

Nepavykus A. Tyzenhauzo bandymams paversti Gardiną Lietuvos pramonės centru, 1789 m. karo mokykla, sekant Varšuvos pavyzdžiu, buvo pavadinta Kadetų korpusu ir perkelta į Vilnių. Tačiau 1795 m. žlugus Lietuvos ir Lenkijos valstybei, nutrūko ir karo mokyklų veikla³⁰.

1.2. Lietuviai kariai Rusijos ir kitų valstybių kariuomenėse

Iki Pirmojo pasaulinio karo lietuviai Rusijos kariuomenėje tarnavo daugiausia eiliniiais, lietuvių karininkų buvo nedaug. Caro valdžia lietuviams, ypač katalikams, nepasitikėjo, o priimtus į karo mokyklas, norėdama surusinti, ragino pereiti į stačiatikių tikėjimą. Jų nepriimdavo į Generalinio štabo akademiją³¹, neleisdavo tarnauti pulkų ir aukštesniųjų dalinių štabuose. Lietuviams buvo trukdoma stoti į kadetų ir karininkų mokyklas. Lietuviai nepaliekami tarnauti savo krašte, buvo gabenami į kitus imperijos

³⁰ Žr. plačiau: Sruogienė V., „Karinis paruošimas Didž. Lietuvos Kunigaikštystėje ir „Riterio“ katekizmas“, *Karys*, 1966, Nr. 4 (1420), p. 98–103; Daujotas J., „LDK (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės) kariuomenė XVIII a.“, *Karo archyvas*, 1997, t. 14, p. 9, 14; *Nuo pirmųjų Lietuvos karo mokyklų iki šiuolaikinės Karo akademijos. XVIII–XXI*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 5.

³¹ Generalinio štabo karininkai (rus. *офицеры генерального штаба*) – karininkų kategorija carinės Rusijos kariuomenėje paskutinį XIX a. trečdalį – XX a. pradžioje. Tai buvo karininkai, baigę visą Nikolajaus generalinio štabo akademijos kursą ir priskirti Generaliniam štabui. Tai reiškė, kad šie karininkai ateityje galėjo būti skirti į pareigas Rusijos kariuomenės generaliniame štabe. Karininkai, baigę Generalinio štabo akademiją ir vadinami *generalinio štabo karininkais*, buvo skiriami tarnauti į karinius dalinius, dažniausiai – į jų štabus, ir įtraukiami į Generalinio štabo ir kariuomenės, kurioje tarnavo, karininkų sąrašus. Generalinio štabo karininkas buvo tituluojamas prie laipsnio pridėdant žodžius: „generalinio štabo“, pvz., „generalinio štabo kapitonas“. Gavus aukštesnį laipsnį, priedėlis „generalinio štabo“ buvo pridėdamas ir prie naujo laipsnio, t. y. „generalinio štabo kapitonas“ tapdavo „generalinio štabo papulkininkiu“. Šis titulas likdavo tol, kol karininkas būdavo Generalinio štabo karininkų sąrašuose. Didesniuose štabuose (nuo divizijos iki karinės apygardos) ir atskirų brigadų bei tvirtovių štabuose buvo pareigų, kurias galėjo eiti tik generalinio štabo karininkai. Vienas iš generalinio štabo karininkų uždavinių buvo karo veiksmų žurnalų (kelio, apgulos ir kt.) pildymas. Generalinio štabo karininkams paprastai trūkdavo rikiuotės karininko patirties, kuriai papildyti Rusijos kariuomenėje egzistavo cenzinio vadovavimo principas (Žr.: „Generalinio štabo karininkai“, http://lt.wikipedia.org/wiki/Generalinio_%C5%A1tabo_karininkai, 2012-09-27).

pakraščius. Tokia carinės valdžios politika buvo nuo Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo (1863–1865 m.) laikų, t. y. numalšinus 1863 m. sukilimą.

Tuo metu estų ir latvių situacija iš esmės buvo kitokia: jiems, kaip protestantams, jokių apribojimų studijuoti Generalinio štabo akademijoje ir kitose karo mokyklose nebuvo, o tai leido siekti karjeros ir užimti aukštus postus Rusijos imperijos kariuomenėje. Dėl to tiek tarp latvių, tiek tarp estų karininko profesija buvo gana populiarė ir besimokančiųjų karo mokyklose nestokota.

Po 1905 m. revoliucijos caro valdžios politika sušvelnėjo. Lietuviai jau buvo priimami į karo mokyklas, tik ne į karo akademijas, jas baigusiems suteikdavo karininko laipsnį ir nebevertė keisti religijos³².

Jaunesnieji karininkai Rusijos imperijoje buvo rengiami vienmetėse karinių dalinių mokyklose. Tokio pobūdžio artileristų ir inžinerijos dalinių mokyklose reikėjo mokytis 1–3 metus. Specialiose techninėse ir felčerių mokyklose mokslas trukdavo 3–4 metus. Vyresnieji karininkai buvo rengiami kadetų korpusuose, junkerių ir praporščikų mokyklose. XIX a. pabaigoje imperijoje veikė 10 junkerių mokyklų, viena iš jų – Vilniuje³³. XX a. pradžioje mokyklų padaugėjo: 1911 m. veikė 28 kadetų korpusai ir 11 karo mokyklų³⁴. Aukštuosius karininkus rengė Generalinio štabo akademija, Michailovo artilerijos akademija, Inžinerijos akademija, Intendantūros akademija, Karo teisės akademija, Karo medicinos akademija. Ši sistema užtikrino visų lygių karininkų rengimą. Visose buvo klausytojų iš Lietuvos. Ypač daug lietuvių mokėsi medicinos ir karo teisės mokyklose. Karo mokyklose buvo galima gauti stipendiją. Tik už metų studijas vėliau buvo privaloma dvejus metus atitarnauti kariuomenėje³⁵.

Rusijos karo mokyklose mokėsi ir nemažai būsimos Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės karininkų. Daugiausia jų baigė Vilniaus karo mokyklą, įsteigtą 1864 m. spalio 29 d. (iki 1910 m. rugsėjo 1 d. – Vilniaus junkerių mokykla). Įgiję specialybę, tarnavo carinėje kariuomenėje, kilo karjeros laipteliais, neretai ištarndavo aukštą karinį laipsnį, kai kurie – net generolo. Tuo metu sklido posakis, kad geriausi karininkai yra ukrainiečiai ir lietuviai. Be to, carinėje Rusijoje nevengtą katalikų karininkų skirti net į Lietuvoje stovinčius karinius dalinius. Pavyzdžiui, 1917 m. pradžioje daugiausia

³² Žr. plačiau: Žigaras F., „Lietuvos karo mokyklos istorija 1919–1940 m.“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 1 (88), p. 30; Žigaras F., „Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)“, žr.: Ažubalis A., Kazlauskaitė Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 18–160; Jakštys G., „Lietuvos karininkų rengimo ypatumai Baltijos regiono karo mokyklų raidos kontekste 1919–1940 m.“, žr.: *Globalizacijos iššūkiai ugdymo procesui: visuomenė ir kariuomenė*. Mokslo studija, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2013, p. 170–185.

³³ Бескровный Л. Г., *Армия и флот России в начале XX в. Очерки военно-экономического потенциала*, Москва: Наука, 1986, с. 31.

³⁴ *История Первой мировой войны 1914–1918*, Москва: Наука, 1975, т. 1, с. 99.

³⁵ Visockis A., „Su svetima uniforma“, *Karo archyvas*, 1997, t. 14, p. 32–33.

lietuvių, tarp kurių buvo net 48 karininkai, tarnavo XII armijoje, kuri buvo dislokuota Šiaurės ir Vakarų fronte³⁶.

Kilus Pirmajam pasauliniam karui, plk. Silvestras Žukauskas 1914 m. liepos 30 d. buvo paskirtas 79-osios pėstininkų divizijos 314-ojo Novyj Oskolo pulko vadu, kovavo prie Varšuvos, Polocko, buvo sužeistas. 1915 m. gegužės mėn. pulką perkėlus į Lietuvos teritoriją, gegužės–liepos mėn. dalyvavo kautynėse su vokiečiais prie Kėdainių, Ariogalos, Šiaulių, Šeduvos ir kt. Vėliau su pulku perkeltas į Latvijos teritoriją. 1915 m. rudenį paskirtas I pėstininkų divizijos vadu. 1916 m. balandžio 18 d. plk. S. Žukauskas pradėjo eiti brigados vado pareigas. 1916 m. lapkričio 21 d. suteikiamas generolo majoro laipsnis. Toliau eidamas brigados vado pareigas, jis nuo 1916 m. gruodžio 9 d. iki 1917 m. liepos 28 d. dalyvauja ginant Daugpilio pozicijas. Per kautynes Latvijoje buvo sužeistas. 1917 m. gegužės 31 d. paskiriamas I pėstininkų divizijos vadu. Po 1917 m. bolševikų perversmo demobilizavus Rusijos imperijos armiją, 1918 m. per Kijevą grįžo į Lietuvą. Jis buvo vienas Lietuvos kariuomenės organizatorių³⁷.

Vis dėlto į lietuvius karininkus, kaip ir į kitų tautinių mažumų karo specialistus, caro valdžia žiūrėjo įtariai. Jie nebuvo siunčiami tarnauti Generaliniame štabe, Karo ministerijoje, neskiriami į atsakingas pareigas kariuomenės štabuose. Vos vienam kitam teko dirbti dalinių štabuose. Pavyzdžiui, plk. Stasys Zaskevičius, 1915 m. baigęs Vilniaus karo mokyklą (jam suteiktas praporščiko laipsnis), sugebėjo carinėje kariuomenėje Pirmojo pasaulinio karo metais ištarnauti iki štabo kapitono laipsnio. 1915 m. birželio 14 – 1918 m. vasario 17 d. su X armijos 69-osios pėstininkų divizijos 275-uoju pėstininkų pulku dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kovose Vakarų fronte, 1917 m. liepos 11 d. II lietuvių karių suvažiavime Petrograde išrinktas į Lietuvių karių sąjungos komitetą³⁸.

Vilniaus karo mokyklą baigė būsimi Nepriklausomos Lietuvos generolai: Julius Čaplikas (1915 m.)³⁹, Viktoras Giedrys (1916 m. Poltavoje), Vincas Grigaliūnas-Glovackis (1907 m.), Jurgis Kubilius (1902 m.), Kazys Ladiga (1914 m.), Pranas Liatukas (1905 m.), Stasys Nastopka (1907 m.), Pranas Tamošauskas (1902 m.), Silvestras Žukauskas (1884 m.); generolai leitenantai: Petras Kubilūnas (1914 m.), Mykolas Velykis (1909 m.), Konstantinas Žukas (1910 m.); pulkininkai: Jonas Asevičius-Acukas

³⁶ Gaigalaitė A., „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1940 metais“, *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 9 (537), <http://ausis.gf.vu.lt/mg/>, 2012-08-24.

³⁷ Žr. plačiau: Aničas J., *Generolas Silvestras Žukauskas 1861–1937*, Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2006, p. 42–66; „Žukauskas Silvestras“, *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008, t. 8, p. 374–375.

³⁸ „Zaskevičius Stasys“, *Lietuvių enciklopedija*, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, t. 35, p. 58; „Zaskevičius Stasys“, *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 8, p. 300–301.

³⁹ Tais metais baigė Vilniaus karo mokyklą. Prasidėjęs I pasauliniam karui 1915 m. mokykla evakuota į Poltavą ir veikė iki 1917 m.

(1909 m.), Pranas Bizokas (1909 m.), Liudas Butkevičius (1916 m. Poltavoje), Pranas Jackeivičius (1902 m.), Jonas Kraucevičius (1905 m.), Pranas Saladžius (1917 m. Poltavoje), Stasys Zaskevičius (1915 m.); pulkininkai leitenantai: Zenonas Baltušauskas (1913 m.), Sergejus Butkevičius (1917 m. Poltavoje), Jonas Išlinskas (1914 m.), Antanas Pošiūnas (1917 m. Poltavoje), Vladas Žutautas (1916 m. Poltavoje); majorai: Petras Grinkevičius (1916 m. Poltavoje), Motiejus Karaša (1916 m. Poltavoje) ir kiti⁴⁰. Tarp baigusiujų Vilniaus karo mokyklą buvo ir latvių: gen. Janis Balodis (lat. *Jānis Balodis*), gen. Robertas Dambītis (lat. *Roberts Dambītis*, mokėsi 1900–1902 m.), gen. Karlis Gopperis (lat. *Kārlis Gopperis*, mokėsi 1894–1896 m.); gen. Krišjanis Berkis (lat. *Krišjānis Berķis*), Oskaras Dankersas (lat. *Oskars Dankers*), Jekabsas Ruškevicis (lat. *Jēkabs Ruškevic*), Skrapcis (lat. *Skrāpcis*), plk. Lulaksas (lat. *Lulaks*, baigė 1906 m.),⁴¹ taip pat estas gen. Johanas Laidoneris, (est. *Johan Laidoner*, 1905 m. baigė kaip pirmasis junkeris), apdovanotas auksiniu laikrodžiu su valstybės herbu⁴².

Plk. Konstantinas Žukas savo atsiminimuose rašo:

„Čia noriu pažymėti, kaip savo gabumais buvo atsilikusi rusų tauta. Man baigiant Karo mokyklą, devynioliktus metus buvo vedama statistika pagal tautybę, tikyba, kilmės luomą ir kt. Pasirodo, kad I rūšies gabumais per tą laiką baigė: estų – 100 %, latvių ir lietuvių – 75 %, lenkų – 60 %, rusų... – 8 %.

Matyt, lietuvių neviliojo karinė tarnyba. Mano laikais (1907–1910 m. – *F. Ž.*) Vilniaus karo mokykloje buvo tik šie lietuviai: paporučikas (leitenantas) Bizokas, gavęs karininko laipsnį kare su japonais, bet dėl avansavimo turėjęs išeiti Karo mokyklos kursą, kariūnas Velykis, Acukas, aš ir vėliau Jakaitis. Tai ir visi.

Tuo pat laiku estų ir latvių buvo apie 100, lenkų apie 40; dar buvo 3 kaukaziečiai ir 2 serbai, iš kurių vienas – Michailovičius, tik nežinau, ar tas pats, kurį anglai išdavė Titui. Likusieji buvo rusai.

Jokio tautinio antagonizmo nebuvo, tik visi estai ir latviai buvo pravardžiuojami „Jumala“, bet tai buvo daroma be pykčio ar noro įžeisti, tiesiog draugiškai<...>.“⁴³

Daugelis jų užėmė aukštus postus Nepriklausomos Lietuvos vyriausybėje. Vilniaus karo mokyklą baigė būsimieji Lietuvos krašto apsaugos ministrai: Mykolas Velykis (I ir II vyriausybės kabineto), Pranas Liatukas (V vyriausybės kabineto), Konstantinas Žukas (VI kabineto). Šią mokyklą baigė ir vėliau vidaus reikalų ministru (XVII vy-

⁴⁰ „Vilniaus karo mokykla. Mokyklos auklėtiniai“, http://lt.wikipedia.org/wiki/Vilniaus_karo_mokykla, 2012-09-23.

⁴¹ Ruzas V., „Vilniaus karo mokyklos (1864–1917) ženklai“, *Lietuvos muziejų rinkiniai*, Nr. 3, <http://www.museums.lt/biblioteka/ruzas.htm>, 2012-09-24.

⁴² „Johanas Laidoneris“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, t. 11, p. 424; „Johan Laidoner“, http://lt.wikipedia.org/wiki/Johan_Laidoner, 2012-09-30; Narvydas R., „Vilniuje atidengta memorialinė lenta estų tautos didvyriui“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 1 (88), p. 34–35.

⁴³ Žukas K., *Žvilgsnis į praeitį: Žmogaus ir kario atsiminimai*, antrasis leidimas, Vilnius: Mintis, 1992, p. 59.

riausybės kabineto) buvęs J. Čaplikas⁴⁴.

Maskvos Aleksejaus karo mokyklos auklėtiniai Juozas Papečkys (XIV vyriausybės kabinetas) ir Balys Giedraitis (XV vyriausybės kabinetas) vadovavo Lietuvos krašto apsaugos ministerijai, Vidaus reikalų ministerijai – Karolis Žalkauskas (IX vyriausybės kabinetas), Finansų ministerijai – Jonas Sutkus (XX kabinetas). Du ministrai buvo Čiugujevo (Charkovo gubernija) karo mokyklos auklėtiniai. Tai XX ir XXI vyriausybės kabinetų vidaus reikalų ministras Kazys Skučas ir XIX, XX ir XXI vyriausybės kabinetų užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys. VII, XIII ir XIX vyriausybės kabinetų krašto apsaugos ministras Balys Sližys su pagyrimu baigė Irkutsko karo mokyklą. Analogiškas mokyklas buvo baigę Jonas Variakojis (Vladimiro), Stasys Raštikis (Tifliso)⁴⁵, Ignas Musteikis (Peterburgo), Steponas Rusteika (Kazanės), Kazys Musteikis (Orenburgo). Taip pat paminėtinas Sankt Peterburgo Peterhofo karo mokykloje mokėsis Kazys Škirpa, Aleksandras Tornau; Sankt Peterburgo Pavelo karo mokykloje – Vladas Slanka (Vladimiras Stankevičius), Viktoras Augustovskis, Juozas Mikuckis, Viktoras Bručkus ir kiti⁴⁶.

Sankt Peterburgo karo medicinos akademiją baigė ir pirmųjų dviejų kabinetų ministras be portfelio žydų reikalams Jokūbas Vygodskis. Ši akademija buvo labai populiari tarp lietuvių. Jos auklėtiniai buvo Jonas Spudulis, Povilas Stančius, Juozas Blažys, Juozas Brazaitis, Jurgis Karuža, Vladimiras Kutorga, Stasys Pilka, Vladas Nagevičius, Pranas Sližys, Kazys Oželis, Vladas Ingelevičius ir daug kitų⁴⁷. 1908 m. lapkričio 28 d. V. Nagevičiaus iniciatyva, sekant estų ir latvių studentų pavyzdžiu, buvo sukurta Sankt Peterburgo medicinos akademijos slapta lietuvių studentų organizacija „*Fraternitas Lithuanica*“ – *Lietuvių brolija*. Jos atsiradimui pritarė ir Jonas Basanavičius. Pirmoji slapta patriotinė lietuvių studentų medikų korporacija „*Fraternitas Lithuanica*“, įkurta XX a. pradžioje, dar tebevaldant carinei Rusijai, buvo rimta paraiška dirbti Tėvynei. Vėliau apie šios brolijos tikslą V. Ingelevičius rašė:

„Mes norėjome likti lietuviai, nenuatausti, sudaryti tiktai lietuviškas šeimas ir, atitarnavę rusų kariuomenėje už stipendijas, grįžti į Lietuvą ir dirbti savo krašto labui. Mes nutarėm palaikyti savo tarpe draugiškus, broliškus santykius ir vengti visko, kas gali mus skirti; stengėmės nekelti politinių ginčų, o laikytis to, kas vienija: draugiškumo, lietuviškumo; stengėmės raginti vieni kitus tautiškai įsisąmoninti ir visapusiškai lavintis, kad būtumėm vėliau savo krašto naudingi piliečiai.“⁴⁸

⁴⁴ Visockis A., „Su svetima uniforma“, *Karo archyvas*, 1997, t. 14, p. 32.

⁴⁵ *Tbilisis – iki 1936 m. Tiflisis*.

⁴⁶ Visockis A., „Su svetima uniforma“, *Karo archyvas*, 1997, t. 14, p. 32–33.

⁴⁷ *Ten pat*, p. 33–34.

⁴⁸ *Generolo gydytojo Vlado Nagiaus-Nagevičiaus gyvenimas ir darbų apžvalga*, (redagavo B. Matulionis), Putnam (Connecticut), 1962, p. 25–28; Stanionytė-Zujienė G., „Dr. Vladas Ingelevičius ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus veikla vokiečių okupacijos metais“, <http://www.genocid.lt/Leidyba/11/grazina.htm>, 2012-09-23.

Lietuvos krašto apsaugos ministras, Šaulių sąjungos pirmininkas Teodoras Daukantas 1906 m. Peterburge baigė jūrų mokyklą ir gavo Nachimovo premiją. Iki 1911 m. dalyvavo tolimajame plaukiojime. 1914 m. sidabro medaliu baigė Peterburgo karinę jūrų akademiją. T. Daukantas tarnavo Baltijos karo laivyne⁴⁹. Vladas Nagevičius nuo 1910 iki 1917 m. tarnavo gydytoju Baltijos laivyno karo laivuose „Chrabryj“, „Volchov“, „Okean“, „Slava“. 1917 m. jis buvo perkeltas į Sevastopolį ir ten iki grįžimo į Lietuvą tarnavo Juodosios jūros karo laivuose⁵⁰.

Kilus Pirmajam pasauliniam karui, lietuviai mobilizuojami į kariuomenes valstybių, kurių piliečiais jie tuo metu buvo. Retas lietuvis nepakluso mobilizacijos įsakymams. Rusijoje gyvenantys lietuviai buvo mobilizuojami į carinės Rusijos, Rytų Prūsijoje – į kaizerinės Vokietijos karinius dalinius, JAV, Anglijoje ir kitur – į tų valstybių, kurių piliečiais jie buvo, kariuomenes.

Per Pirmąjį pasaulinį karą Rusijos kariuomenėje labai trūko karininkų. Reikėjo ją papildyti, todėl buvo sudarytos sąlygos ir lietuviams stoti į trumpalaikes karo mokyklas. Daug besimokančios lietuvių jaunuomenės atsiliepė į vadinamuosius studentų šaukimus (1916 m. gegužės 1 d. ir vėliau), stojo į Rusijos karo mokyklas, kur po 4–5 mėn. gaudavo karininko (dažniausiai – praporščiko) laipsnį. Savo noru į kariuomenę stojo nemažai gydytojų, farmacininkų, mokytojų. Tiesa, tarp jų beveik nebuvo aukštesnių laipsnių karininkų. Ši aplinkybė vėliau neigiamai atsiliepė organizuojant lietuvių tautinius karinius dalinius – iš pradžių Rusijoje, vėliau ir Lietuvoje⁵¹.

Atsižvelgiant į mokymosi specifiką, jie buvo siunčiami į atitinkamas Sankt Peterburgo, Maskvos, Orenburgo ir kitas karo mokyklas, trumpalaikius kursus ir rengiami vadovaujama darbui fronte. Karo metais carinėje, o 1917 m. po vasario įvykių revoliucinėje Rusijoje minėtuose kursuose buvo parengta nemažai įvairių karinių specialybių karininkų lietuvių. Taigi Rusijos kariuomenėje atsirado daug lietuvių karininkų. Tačiau didesnės karinės patirties jie nespėjo įgyti, nes Rusijoje 1917 m. kilus vienai po kitos dviem revoliucijos bangoms, armijai pasidalijus į bolševikų ir senųjų generolų stovyklas, daugelis lietuvių iš kariuomenės pasitraukė.

Pirmojo pasaulinio karo metais pradėjus organizuoti tautinius karinius vienetus, lietuviams to daryti nebuvo leista. Jie kaip katalikai buvo įtraukti į gen. J. Dovboro-Musnickio, vadovaujamo lenkų, daugiausia pašauktų iš Latvijos teritorijos, kur traukdamiesi nuo vokiečių okupacijos buvo įsikūrę nemažai lietuvių, korpuso latvių šaulių pulkus. Nepaprastai sunkiomis visuotinės suirutės, įsigalinčios bolševikų dik-

⁴⁹ Banevičius A., *111 Lietuvos valstybės 1918–1940 politinių veikėjų: enciklopedinis žinynas*, Vilnius: Knyga, 1991, p. 51.

⁵⁰ *Generolo gydytojo Vlodo Nagiaus-Nagevičiaus gyvenimas ir darbų apžvalga*, p. 28–31.

⁵¹ Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*, Čikaga: Lietuvių veteranų sąjunga „Ramonė“, 1972, t. 1, p. 13–14; Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras, 1998, p. 162.

tatūros 1917–1919 m. sąlygomis buvo įkurta didelė Lietuvių karių sąjunga, keturi pėstininkų batalionai: atskirasis lietuvių batalionas Vitebske, lietuvių atsargos batalionas Smolenske, atskirasis lietuvių batalionas Rovne, Vytauto Didžiojo lietuvių batalionas Sibire, vienas lietuvių dragūnų divizionas Valke, 226-oji lietuvių lauko ligoninė Ungėnuose ir keletas smulkių karinių dalinių. Tikėtasi, kad sudarius atskirą visų kariuomenės ginklų rūšių diviziją ir ją apginklavus, pavyks grįžti į Lietuvą ir stoti ginti krašto nepriklausomybės. Tačiau bolševikai šiuos planus sužlugdė. 1918 m. sausio 29 d. II lietuvių karių suvažiavime jie privertė tautinius karinius vienetus išsiskirstyti ir pakvietė lietuvius stoti į Raudonąją armiją. Lietuviai į ją nėjo. Po Bresto taikos (1918 m. kovo 3 d.) atsiradus galimybių, jie ėmė grįžti į Lietuvą. Nors ir nebuvo lemta šiems kariniams daliniams organizuotai paržygiuoti į Tėvynę ir padėti išvyti iš jos priešus, tačiau ir pavieniui, ir grupėmis grįžę į Lietuvą kariai atidavė visas savo jėgas, įgytą patirtį ir taip prisidėjo prie jos nepriklausomybės įgyvendinimo. Jie tapo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės branduoliu⁵².

Jau 1918 m. pradžioje iš Rusijos į Lietuvą grįžo patriotiškai nusiteikę pirmieji karininkai: Jurgis Kubilius, Kazys Škirpa, Vladas Nagevičius, Stasys Nastopka, Jonas Variakojis, Mykolas Velykis, Stasys Zaskevičius ir kiti. Jie išsyk visomis išgalėmis ėmė raginti Lietuvos Tarybą kuo greičiau imtis ginkluotųjų pajėgų kuriamojo darbo ir jai talkinti, rengdami konkrečius Lietuvos kariuomenės ir milicijos kūrimo projektus jau 1918 m. pavasarį ir vasarą.

Be lietuvių ir kilusių iš Lietuvos kitų tautybių karininkų, į Lietuvos kariuomenę atėjo ir rusų emigrantų, pabėgusių nuo bolševikų valdžios. Retas kuris buvo sovietinės Rusijos užverbuotas šnipas, kaip gen. Konstantinas Kleščinskis⁵³, daugelis sąžiningai dirbo Nepriklausomos Lietuvos valstybės kariuomenės kūrimo, jos mokymo ir krašto gynybos baruose. Iš tokių reikėtų paminėti gen. Leoną Radų-Zenkavičių. Jis laikė save kilusiu iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. 1905 m. spalio 21 d. buvo perkeltas į 3-iojo korpuso štabą Vilniuje, iki 1912 m. ėjo korpuso štabo viršininko pareigas. Vėliau paaukštintas, tapęs pulkininku, buvo paskirtas 27-osios pėstininkų divizijos štabo viršininku. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui kovojo su vokiečiais Rytprūsiuose, dalyvavo mūšiuose prie Stalupėnų ir Gumbinės. 1914 m. gruodžio 10 d. buvo paskirtas 109-ojo Kronštato pėstininkų pulko vadu. Nuo 1916 m. pradžios, būdamas 10-osios Sibiro šaulių divizijos štabo viršininkas, kovojo rumunų fronte. 1916 m. pakeltas į generolus majorus. 1917 m. rugsėjo 5 – spalio 9 d. vadovavo 6-osios armijos štabui, 1917 m. rugsėjo 10 d. paskirtas 22-osios pėstininkų divizijos vadu. Po bolševikų perversmo Rusijoje 1918–1920 m. tarnavo Raudonosios armijos generalinio štabo

⁵² Žr. plačiau: Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*, p. 16–38; Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 18–59.

⁵³ Žr. plačiau: Anušauskas A., *Lietuvos slaptosios tarnybos, 1918–1940*, Vilnius: Mintis, 1993, p. 130–135.

karo istorijos skyriuje. 1920 m. dirbo Lietuvos atstovybėje Maskvoje. 1921 m. grįžo į Lietuvą, mobilizuotas į jos kariuomenę, buvo paskirtas ypatingųjų reikalų generolu prie krašto apsaugos ministro. 1921 m. suteiktas generolo laipsnis, nuo 1922 iki 1928 m. – Aukštųjų karininkų kursų viršininkas, 1923 m. lapkritį paskirtas Lietuvos kariuomenės generalinio štabo viršininku. 1928 m. paties prašymu išleistas į generalinio štabo karininkų atsargą. 1944 m. nesėkmingai bandė pasitraukti į Vokietiją, slapstėsi Kaune⁵⁴.

1919 m. prireikus ginti Lietuvos nepriklausomybę nuo visų kaimynų pretenzijų į jos teritorinį vientisumą ir etnografines sienas, imta ieškoti lietuvių karininkų, per Pirmąjį pasaulinį karą tarnavusių Vokietijos kariuomenėje. Tačiau tokių buvo vienas kitas. Nedaug buvo lietuvių puskarininkų ir karininkų ir Antantės fronte. Tokios pokario aplinkybės vertė Lietuvos vyriausybę samdyti kitų kraštų karininkus. Lietuvos kariuomenėje tarnavo Vokietijos, Švedijos, JAV, Anglijos, Prancūzijos ir Latvijos karininkai. Jie buvo samdomi tikslingai tiems kariuomenės daliniams, kuriuose trūko patyrusių lietuvių karininkų. Aukštieji karininkai dirbo Generaliniame štabe, aviacijoje, artilerijos ir kavalerijos daliniuose. Jie konsultavo Lietuvos kariuomenės ir vyriausybės vadovus kariuomenės struktūros, karinės drausmės klausimais, konkrečiai patarė, kaip reikia organizuoti kovą su bermontininkais Radviliškio fronte. Jų pastangomis Lietuvos karininkų rusų patyrimas buvo praturtintas Vakarų Europos mokyklų teorija ir praktika. Užsienio valstybių karininkai, tarnavę Lietuvos kariuomenėje sunkiais 1919–1920 m., padėjo jai sustiprėti, išspręsti nemažai organizacinių klausimų, be to, svetimšalių tarnyba turėjo labai didelę moralinę reikšmę Lietuvos kariams, nes šie karininkai tiesiogiai įkūnijo didžiųjų valstybių paramą⁵⁵.

Atsargos majoro Jono Melio nuomone, viena iš svarbiausių priežasčių, sutrukdžiusių greitai sukurti didelę Lietuvos kariuomenę, buvo ta, kad lietuvių tautos karinis pasirengimas tuo metu buvo prastesnis nei kaimynų latvių ir estų. Pirmiausia trūko lietuvių karininkų, norėjusių ir galėjusių telkti tautą ginkluotai kovai. Tie, kurie tradiciškai ir atitinkamai susiklosčius gyvenimo aplinkybėms ginklui buvo artimi, kritišku tautai metu iš bendro darbo pasitraukė. Dalis lietuvių tautos elito – sulenkėję bajorai, tradiciškai paveldėję ginklo teisę, ne tik neprišidėjo prie Lietuvos kariuomenės kūrimo, bet priešingai, atsuko jį prieš nepriklausomą Lietuvą. Kiti nuo pat Lietuvos nepriklausomybės pradžios, nors dar ir nebuvo įsivėlę į kovas prieš Lietuvą, nepriklausomybės idėjai nepritarė. Jie laukė, kada nurims „*litvomaniškas siautulyš*“ ir Lietuva vėl

⁵⁴ „Radus-Zenkavičius Leonas“, *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2006, t. 6, p. 202–203.

⁵⁵ Žr. plačiau: Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*, p. 38–41; Surgailis G., „Draugiškų valstybių karininkai Lietuvos karinėje tarnyboje 1919–1920 metais“, *Karo archyvas*, 1992, t. 13, p. 187–204; Gaigalaitė A., „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1940 metais“, *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 9 (537), <http://ausis.gf.vu.lt/mgl/>, 2012-08-24.

amžiniais ryšiais susisaistys su Lenkija. Jie lūkuriavo, kol galėjo, o kai negalėjo, slapta arba atvirai perėjo į Lietuvos priešų pusę. Taigi bajorai beveik nepapildė karininkų gretų. Tik labai nedaug bajoriškos kilmės atstovų prisidėjo atkuriant Lietuvos valstybę, bet tie, kurie prisidėjo, dalyvavo jau ne kaip bajorai, o kaip Lietuvos piliečiai.

Ne itin uoliai Lietuvos kariuomenei kurtis padėjo ir miestiečiai. Iki Pirmojo pasaulinio karo didesnių Lietuvos miestų gyventojai daugiausia save vadino lenkais, o valdininkai dėl rusinimo politikos buvo arba rusai, arba kurios nors kitos kilmės, tik ne katalikai. Sulenkėję miestiečiai laikėsi tos pačios taktikos kaip ir bajorai, o buvę caro valdininkai su nostalgija ilgėjosi „senų gerų laikų“ ir tikėjosi, kad tiek bolševizmas, tiek lietuvių nepriklausomybė yra laikinas dalykas, kad Lietuva grįš į „*matuškos Rusijos*“ glėbį. Lietuvos kariuomenei, kovojančiai su „*raudonąja hidra*“, jie nei prieššūkumo, nei pritarimo, nei entuziazmo nerodė. Nors Lietuvos kariuomenėje tokių buvo nemažai, tačiau svetimi lietuvių tautos aspiracijoms, dažnai dar ir nemokantys lietuvių kalbos, jie tinkamai padėti tautinei kariuomenei negalėjo.

Taigi lietuvių karininkijos branduolį Pirmojo pasaulinio karo metais sudarė į Rusijos karo mokyklas patekę ir jas dažniausiai praporščikais baigę lietuviai studentai ir mokytojai, kurie dalyvavo kovose, įgijo karo meno praktikos ir, grįžę į Lietuvą, pakėlė kariuomenės kūrimo sunkumus⁵⁶.

Ne visi Rusijos kariuomenėje tarnavę lietuviai karininkai laiku grįžo į tėvynę. Parvyko tik tie, kurie buvo suinteresuoti, kad būtų sukurta Lietuvos kariuomenė: kai kurie jų ištrūko iš vokiečių nelaisvės, kiti spruko nuo bolševikų teroro. Tačiau nemažai buvo ir tokių, kurie dėl įvairių priežasčių laiku nespėjo grįžti į tėvynę: dalis jų tarnavo bolševikų kariuomenėje – caro armijoje išaugę lietuvių karininkai – Vytautas Putna, Jeronimas Uborevičius, Feliksas Baltušis-Žemaitis, Viktoras Penkaitis ir kiti, paveikti bolševikinės propagandos, įsiliejo į Raudonosios armijos gretas. Kai kurie jų tapo atvirais nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimo priešinininkais, kovojančiais už prosovietinės, bolševikinės Vinco Mickevičiaus-Kapsuko vadovaujamos valdžios įtvirtinimą Lietuvoje 1918–1919 ir 1920–1921 m.⁵⁷, arba buvo tarnavę įvairiose carinės Rusijos Aleksandro Kolčako, Antono Denikino, Piotro Vrangelio ir kitų vadovaujamose kariuomenėse ir grįžo į Lietuvą tik 1921–1923 m.

Be to, ir tarp laiku grįžusių karininkų buvo tokių, kuriems Nepriklausomos Lietuvos idėja buvo svetima arba neįdomi. Daugelis iš jų nebemokėjo lietuvių kalbos, kai kuriems iš jų apskritai lietuvių tautos siekiai buvo nesuprantami. Tokie karininkai, žinoma, tuo metu negalėjo būti skiriami vadais.

⁵⁶ Melys J., „Pirmoji karo mokyklos laida ir Lietuvos kariuomenės kūrimas“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 451–453 (Jonas Melys – 1919-07-06 I laidos karūžas).

⁵⁷ Gaigalaitė A., „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1940 metais“, *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 9 (537); <http://ausis.gf.vu.lt/mg/>, 2012-08-24.

1.3. Karo mokyklos įkūrimas

1918 m. vasario 16 d. atkūrus Lietuvos valstybę ir pradėjus kurti jos kariuomenę, ėmė stigti karininkų, ypač 1918 m. pabaigoje. Ministras pirmininkas Mykolas Sleževičius ir krašto apsaugos ministras Mykolas Velykis gruodžio 29 d. keturiomis kalbomis (lietuvių, lenkų, gudų ir žydų) išleido „*Atsišaukimą į Lietuvos piliečius*“, kuriame kvietė gyventojus gelbėti Lietuvą: stoti savanoriais į jos kariuomenę ir ginti nuo Tarybų Rusijos invazijos.

1919 m. vasario 4 d. Kaune 2-asis pėstininkų pulkas turėjo apie 1200 savanorių, Alytuje dislokuotas 1-asis pėstininkų pulkas – apie 600, kiti kariuomenės daliniai dar tik buvo pradėti formuoti. Kartu su komendantūrų daliniais tada Lietuvos kariuomenę sudarė apie 5000 karių⁵⁸. Atsiliepdami į minėtą atsišaukimą, į kariuomenę iš viso įstojo 14939 asmenys, tarp jų – apie 600 moterų. Daugiausia savanorių atvyko iš kaimo, nes tuo metu dauguma miestų gyventojų buvo labai sulenkėję. Be tvirtų suaugusių vyrų, nemažai atvyko net 14–15 metų paauglių ir brandaus amžiaus (40–50 metų) piliečių. Kariuomenės štabams ypač daug sunkumų kėlė jaunieji 13–15 metų savanoriai, kurie prašėsi priimami į kariuomenę. Kariuomenėje jauniausias savanoris buvo Vilniaus gimnazijos moksleivis Feliksas Niaura⁵⁹.

1919 m. sausio 15 d. buvo paskelbta visų ginklų rūšių kariuomenėse tarnavusių karininkų, karo valdininkų ir puskarininkų iki 45 metų mobilizacija. Jie iki vasario 1 d. turėjo atvykti į kariuomenę – pasirinktinai į Kauną, Alytų ar Gardiną. Kiekvienam stojančiam į kariuomenę krašto apsaugos karininkui ir karo valdininkui buvo pažadėta skirti po 1500 markių išsikurti⁶⁰. Tačiau jų atvyko nedaug. Užuot sulaukus 800–1000, susirinko tik apie 400 karininkų. Pagrindinė priežastis – daugelis jau buvo įstoję savanoriais, be to, didesnė Lietuvos teritorijos dalis dar buvo bolševikų okupuota, o laisvoje dalyje irgi buvo neramu⁶¹. Todėl jauna Lietuvos kariuomenė kūrėsi įveikdama didžiulius materialinius sunkumus, ji palaikė tvarką krašto viduje ir kovojo su į šalies gilumą besiveržiančiais bolševikais, lenkais ir bermontininkais.

Susidarius tokiai padėčiai, 1919 m. sausio pradžioje Krašto apsaugos ministerijos štabe kilo sumanymas Kaune steigti karo mokyklą⁶². Lietuvos vyriausybė apie Karo mokyklos įsteigimą oficialiai pranešė 1919 m. sausio 15 d. *Lietuvos* dienraštyje, skelb-

⁵⁸ Surgailis G., „Kovos su bolševikais ir bermontininkais“, *Lietuvos istorijos skaitiniai kariams*, Vilnius: Šviesa, 1993, p. 172–173.

⁵⁹ P-nius, „Savanorių kūrėjų sąjungos dešimtmetis“, *Karys*, Kaunas, 1937, Nr. 4, p. 105; Uoginius K., „Nepriklausomybė ir savanoriai“, *Karys*, 1970, Niujorkas, Nr. 2 (1459), p. 37; Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 156.

⁶⁰ Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 157.

⁶¹ Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*, t. 1, p. 88; Surgailis G., *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*, Vilnius: LR krašto apsaugos ministerija, 1998, p. 9.

⁶² Tvaronas P., „Karo mokykla 1919–20–21 m.“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 11.

dama stojimo į šią mokyklą sąlygas. Skelbime rašoma, jog:

„1. dėl sunkių aplinkybių Karo mokyklos kursas yra sutrumpintas; 2. į Karo mokyklą gali stoti visi sveiki, ne jaunesni kaip 17 m. vyrai; 3. į Karo mokyklą be egzaminų bus priimami tik baigę 4 gimnazijos arba realinės mokyklos klases, mokytojų seminariją, miesto mokyklą ar kitas mokyklas, kuriose išeinamas 4 klasių kursas; 4. norintieji stoti į Karo mokyklą turi registruotis Krašto apsaugos ministerijos raštinėje, užsirašiusieji bus tuojau priimti; 5. kiekvienas vyras, įstojęs į Karo mokyklą, gaus kareivio maitinimą ir visą kitą jam skirtą aprūpinimą; 6. Karo mokyklos kursas tęsis tris mėnesius; 7. Karo mokyklą baigusiems suteikiamas skyrininko vardas ir jie siunčiami į pulką atlikti praktikos; išbuvę tris mėnesius pulke ir išlaikę tam tikrus egzaminus, vyriausybei teikiant, gali gauti „karininko“ vardą.“

Šį skelbimą pasirašė krašto apsaugos ministras karininkas M. Velykis⁶³.

Tai buvo pirmasis raštas, kuriame kalbama apie Karo mokyklą. Nors stojimo sąlygos ir buvo paskelbtos, pačios mokyklos tebuvo tik vardas. Šiame pranešime rašoma, kad mokykla organizuojama, o ne atidaroma. Reikėjo skubiai ką nors daryti, kad ji būtų galutinai įsteigta ir pradėtų dirbti. Mokyklos tikslas buvo rengti karininkus visoms kariuomenės rūšims, ugdyti karininką kaip specialistą ir vadą, gebantį puoselėti kariuomenėje tautiškumo dvasią.

1919 m. sausio 25 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 20 (1 str.) Karo mokyklos viršininku buvo paskirtas karininkas Jonas Galvydis-Bykauskas⁶⁴, jau patyręs karininkas, nes carinės Rusijos kariuomenėje vadovavo pulkui. *Jo paskyrimo data ir yra tikroji Karo mokyklos įkūrimo diena.*

Karininkui J. Galvydžiui-Bykauskui Pirmojo pasaulinio karo metu už narsą mūšiuose su vokiečiais buvo suteiktas pulkininko laipsnis, 1915 m. jis tapo pulko vadu. 1943 m. nekrologe Stasys Raštikis rašė:

„Generolas Galvydis-Bykauskas buvo vienas pačių populiariausių senųjų Lietuvos kariuomenės karininkų. Plk. J. Galvydžio-Bykausko pavardė figūruoja istoriniame 1918 m. lapkričio 23 d. įsakyme Apsaugos Ministerijai Nr. 1, išleistame Vilniuje. Tuomet šis senas, patyręs karininkas, neseniai grįžęs iš vokiečių nelaisvės ir įstojęs į besikuriančią Lietuvos kariuomenę, kaip tik ir buvo paskirtas „*pirmojo pulko, steigiamo Alytuje*“, vadu.“⁶⁵

Tai buvo autoritetingas karininkas, kurį aplinkiniai gerbė ir vertino. Jis mėgo sportą, buvo geras fechtuotojas kardais, gimnastas. Kaip vėliau savo atsiminimuose rašė Karo mokyklos pirmosios laidos auklėtinis mjr. Jonas Černius, karininkas J. Galvydis-

⁶³ „Valdžios žinios. Karo mokykla“, *Lietuva*, 1919 m. sausio 15 d.

⁶⁴ Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr. 20 (pasirašė krašto apsaugos ministras Mykolas Velykis), Kaunas, 1919 m. sausio 25 d., *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA)*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 20.

⁶⁵ Įsakymas Apsaugos ministerijai Nr. 1, Vilnius, 1918 m. lapkričio 23 d., http://www.epaveldas.lt/paieska?p_p_id=searchresultsportlet_WAR_searchresultsportlet10SNAPSHOT&q=įsakymas+kariuomenei&t=1&ALL=1, 2012-10-24; Jankauskas V., *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, I dalis, p. 22.

Bykauskas savo aukštaitiška tarme dažnai sakydavęs: „*Žmogus be tikėjimo, kara moksla ir nemokąs šakti – tai kiaula, ne žmogus. Jį tik už klyna ir pra langu.*“⁶⁶

Jau minėtame įsakyme (1919 m. sausio 25 d., 8 str.) teigiama, kad karininkai, neatitinkantys reikalavimų, skiriami „prie Karo mokyklos“, kol įgis ten atitinkamų karybos žinių. Karo mokykloje jie kaip kareiviai aprūpinami materialiais. Iki Karo mokyklos atidarymo šie karininkai lieka savo daliniuose ir gauna kareivio išlaikymą⁶⁷.

1919 m. sausio 30 d. krašto apsaugos ministro M. Velykio įsakymu Nr. 22 (8 str.) Karo mokyklos viršininko padėjėju buvo paskirtas Literatūros komisijos, veikusios prie Krašto apsaugos ministerijos štabo, narys karininkas Pranas Tvaranavičius (Tvaronas)⁶⁸. Jam ir teko imtis organizacinio darbo, nes mokyklos viršininkas nuo sausio 21 d. buvo komandiruotas į Berlyną intendantūros reikalais ir grįžo vasario 25 d., o vadovauti Karo mokyklai pradėjo nuo vasario 27 d.⁶⁹ Šiuo krašto apsaugos ministro įsakymu P. Tvaronui buvo pavesta parengti mokymo programą, surasti patalpas, lektorius, parūpinti vadovėlių, mokomųjų knygų ir atlikti visus kitus su mokyklos steigimu susijusius darbus.

Savo atsiminimuose plk. P. Tvaronas rašo:

„Kadangi 1916–1917 m. aš dirbau Čistopolyje praporščikų mokyklos kadro sąstata, tai sustant karo Mokyklai programas, numatant dėstymo dalykus ir kas privalo būti dėstoma, bendram organizavime ir vidujiniam susitvarkyme, buvo prisilaikyta rusų karo mokyklos 4 mėnesių kurso. Pristatyta programa, matomai, buvo patvirtinta, nes papildymų arba bent kokių nurodymų iš štabo negauta.“⁷⁰

Nuo čia ir prasidėjo tikrasis Karo mokyklos kūrimas. O minėti karininkai buvo pirmieji jos organizatoriai.

Vienas seniausių dokumentų, liudijančių, kaip buvo kuriama Karo mokykla, yra P. Tvarono 1919 m. vasario 6 d. raportas, kuriame pranešama apie mokyklai įkurdinti numatytą butą Hindenburgo (Donelaičio) g. 11, kurį laikinai buvo užėmusi Prekybos ir pramonės ministerija. Raporte ministerijos prašoma paskubinti šį butą užleisti mokyklai. Karo mokyklos raštinė (užimanti trijų kambarių ir prieškambario butą) vasario 10 d. įsikūrė Wiener Platz (Nepriklausomybės aikštės ir Gedimino g. 25 kam-pas) g. 27. Tą pačią dieną karininkas P. Tvaronas prašo Krašto apsaugos ministerijos

⁶⁶ Černius J., „Lietuvos karo mokyklos pirmoji laida“, *Karys*, Niujorkas, 1979, Nr. 1 (1548), p. 9; Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1980 m.*, Chicago: Vydūno jaunimo fondas, 1986, p. 657.

⁶⁷ Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr. 20, Kaunas, 1919 m. sausio 25 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 20.

⁶⁸ Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr. 22, Kaunas, 1919 m. sausio 30 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 22.

⁶⁹ Krašto apsaugos ministerijai. Įsakymas Nr. 41, Kaunas, 1919 m. kovo 2 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 4.

⁷⁰ Tvaronas P., „Karo mokykla 1919–20–21 m.“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 12.

Rikiuotės skyriaus viršininką karininką Edvardą Adamkavičių atsiųsti 3 kareivius butui sutvarkyti. Bet kareivių negauta – leista samdyti darbininkus. Ir jau vasario 11 d. Karo mokykloje atliktos pirmosios piniginės operacijos: sumokėta už minėto buto sutvarkymą, pirka raštinės reikmenų ir kt. Ypač intensyviai vyko Karo mokykloje parengiamasis darbas.

Vasario 11-oji įsimintina dar ir dėl to, kad tą dieną buvo išsiųstas pirmasis raštas Krašto apsaugos ministerijos Rikiuotės skyriaus viršininkui E. Adamkavičiui:

„Pranešu, kad Karo Mokyklos raštinė laikinai įsteigta namuose prie kertės Liudendorfo g. Nr. 27 ir Wiener Platz. Meldžiu išduoti paliepimą, kad Apsaugos Ministerijai įsakymų nuorašai, taip pat ir atskirų įgulos rikiuotės dalių po 1 egzempl. būtų siunčiami į Mokyklos raštinę.“

Pasirašė laikinai einantis Karo mokyklos viršininko pareigas jo padėjėjas karininkas P. Tvaronas ir laikinai einantis mokyklos adjutanto pareigas B. Jakutis⁷¹.

Vasario 12 d. kariuomenės štabo viršininkas karininkas Pranas Liatukas pranešė, kad Karo mokyklai skirtos patalpos jau parengtos. Tačiau dalis jų buvo dar užimta. Čia buvo intendantūros sandėlis, o jį iškraustyti ilgokai užtruko. Dėl šios ir kitų priežasčių vėlavo ir mokyklos atidarymas⁷².

Vasario 14 d. prašoma Krašto apsaugos ministerijos Rikiuotės skyriaus viršininko į Karo mokyklą siųsti ministerijos Literatūros skyriaus leidinius ir statutus. Tą pačią dieną šio ministerijos skyriaus viršininkui pristatomas reikalingų priemonių ir vadovėlių topografijos pamokoms sąrašas, taip pat atsiųstas tvirtinti mokyklos karininkų ir mokinių uniformų projektas⁷³.

Norint greitai įsigyti trūkstančių daiktų, vasario 15 d. *Lietuvos* dienraštyje skelbiama, kad „Karo Mokyklai tuojau reikalinga lovų, šienikų⁷⁴, virtuvės ir praustuvės prietaisų, įvairių baldų. Su pasiūlymais galima kreiptis kasdien nuo 9–1 val., Ludendorfo gatvė Nr. 27, Mokyklos raštinė į ūkio vedėją.“

Tą pačią dieną Švietimo ministerijos prašoma mokyklai paskolinti 4 juodas mokyklinės lentas, Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos – išduoti 150 piramidžių šautuvams sustatyti ir katilą, o Kauno įgulos dirbtuvėse – pagaminti 6 praustuvus⁷⁵.

Vasario 20 d. buvo atlikta pirmoji didesnė piniginė operacija – nupirkta 150 virtuvės indų komplektų. Karo mokyklos raštinė tą dieną perkelta į kitą vietą – Hindenburgo gatvėje 13 pirmąjį aukštą: čia ji ir buvo iki kariūnų antrosios laidos moky-

⁷¹ Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939. Redagavo ats. j. ltn. Zurka K., j. ltn. Tamulaitis V., Kaunas: P. L. P. Karo mokykla, 1939 (nenumuota).

⁷² Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 107; *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumuota).

⁷³ Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 107.

⁷⁴ „Šienikas“, „šienikas“ (dabar nevertotina svetimybė) – *čiužinys* (prikimštas šieno, šiaudų ir kt.).

⁷⁵ Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 107.

mosi pradžios. Be to, ministerijos Rikiuotės skyriaus viršininkui buvo nusiųstas Karo mokyklai reikalingų ginklų ir šaudymo priemonių sąrašas, prašoma nurodyti, kur jų galima įsigyti, taip pat kad ministerijos Rikiuotės skyriaus viršininkas įsakytų kariuomenės dalinių viršininkams iki vasario 26 d. 11.00 val. atsiųsti į mokyklos raštinę visų kandidatų prašymus ir dokumentus, o vasario 27 d. 10.00 val. – kandidatus (kareivius). Visi kandidatai turi atvykti į Karo mokyklą, kad galutinai būtų priimti, vasario 28 d. 10.00 val.⁷⁶

Paminėtina vasario 24 d., nes tada buvo išleistas pirmasis Karo mokyklos įsakymas. Jį pasirašė laikinai einantis Karo mokyklos viršininko pareigas karininkas P. Tvaronas⁷⁷.

Pirmiausia reikėjo rasti kvalifikuotų karininkų specialistų ir lektorių, kitų tarnautojų. P. Tvarono pirmajame įsakyme Karo mokyklai (vasario 24 d., 1 str.) sakoma, kad, nesant Karo mokyklos viršininko karininko J. Galvydžio-Bykausko, jis laikinai eina šias pareigas ir paveda (nuo vasario 4 d.) paskirtiems į mokyklą karininkams eiti: Boleslovui Jakučiui – adjutanto, Mykolui Daukniui – ūkio vedėjo ir laikino išdininko pareigas, mokytojui Faustui Kiršai – parengti lietuvių kalbos 24 paskaitų (pamokų) programą, raštininką Germaną Pliuškaitį (nuo vasario 10 d.) skiria į Ūkio skyrių vyr. raštininku, raštininką Kazį Petrauską (nuo vasario 14 d.) – Rikiuotės skyriaus vyr. raštininku, Danielių Klimčuką, Alfonsą Stasiulevičių ir Matą Jankauską – tarnais⁷⁸.

Ką tik įsteigtos Karo mokyklos vadovybė, lektoriai ir instruktoriai, anot ats. gen. J. Galvydžio-Bykausko, ir džiaugėsi, ir liūdėjo. Džiaugėsi dėl to, kad istorija lėmė jiems būti pirmaisiais lietuviškos Karo mokyklos auklėtojais, liūdėjo, kad, užuot kovęsi dėl tėvų žemės laisvės, turės dirbti taikų mokymo ir auklėjimo darbą⁷⁹.

Vasario 26 d. Krašto apsaugos ministerijai tvirtinti buvo atsiųstas pirmasis mokinio valgiaraštis, kuriame nurodyta vienos dienos maisto davinio kaina – 15 markių ir 50 pfenigų. Jį patvirtino krašto apsaugos ministras karininkas M. Velykis ir kovo pradžioje atsiuntė Karo mokyklai.

Vasario 27 d. Krašto apsaugos ministerijos intendantūros dalies karininko Kosto Barščeviskio prašoma Karo mokyklai išduoti apie 93,5 pūdo (pūdas – apie 16,4 kg) įvairių maisto produktų, taip pat įsakyti visų rikiuotės dalinių viršininkams kuo greičiau siųsti kandidatų į Karo mokyklą dokumentus, nes iki tol tai buvo padarę tik Kauno miesto komendanto žinioje esantys daliniai.

Grįžęs iš komandiruotės karininkas J. Galvydis-Bykauskas nuo vasario 27 d. pradedą eiti Karo mokyklos viršininko pareigas⁸⁰ ir vyr. instruktoriais paskiria karininkus

⁷⁶ *Ten pat*, p. 107.

⁷⁷ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 1, Kaunas, 1919 m. vasario 24 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 1.

⁷⁸ *Ten pat*.

⁷⁹ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumuruota).

⁸⁰ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 2, Kaunas, 1919 m. vasario 27 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 1.

inž. Stasį Dirmantą, Marijoną Jagučanską, Vladą Barkauską, Joną Sutką, Juozą Kaliną, o j. instruktoriais – karininkus Vladą Juozaitį, Erviną Gorną ir Kazį Musteikį⁸¹. Šiems instruktoriams ir buvo lemta rengti pirmuosius Nepriklausomos Lietuvos karininkus.

Savo atsiminimuose (1929 m.) gen. J. Galvydis-Bykauskas rašo:

„Žinia, kad esu paskirtas Karo mokyklos viršininku, gavau būdamas tarnybos reikalais Berlyne. Šita žinia buvo drauge linksma ir liūdna. Linksma todėl, kad man pirmajam teko garbė rengti Lietuvos karininkus; liūdna todėl, kad grynai kautynių karininkui, kuris jau nuo jaunų dienų svajojo apie kautynes už Tėvynę, atėjus laikui svajones realizuoti, teko jų atsisakyti ir imtis pasirengimo darbo, taikaus darbo.

<...> Prieš pirmą Karo mokyklos kadra stovėjo uždavinys – sudaryti naują grynai lietuviško tipo karininką, pasisavinant šį tą sau iš kitų, o svarbiausia, atkuriant ryšius ir semiant iš žilos, garbingos lietuvių tautos senovės ir viską taikant prie dabarties gyvenimo aplinkybių. Kaip sėkmingai šitas uždavinys buvo atliekamas, gerai žino kariuomenė.“⁸²

Šią užduotį Karo mokyklos vadovybė stengėsi atlikti kuo greičiau, nes buvo labai mažai laiko.

Nuo kovo pradžios dėl didėjančio skaičiaus kandidatų, siunčiamų tuo metu iš rikiuotės dalinių, ir artėjant jų priėmimo dienai, kuri buvo nukelta į kovo 7-ąją, ypač intensyviai vyko parengiamasis darbas: buvo tvarkomos ir valomos mokyklos patalpos, nupirkta lovų, audeklo baltiniams, maišų čiuziniams siūti, intendantūroje negautų maisto produktų, muilo, šiaudų, žibalo, lentų, spynų ir kitų daiktų, taip pat mokomųjų priemonių: vadovėlių, sąsiuvinų, plunksnakočių, pieštukų. Pirmiausia įsigytas valstybės herbas Vytis ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo portretas.

Kovo 4 d. vokiečių komendantūrai pranešama, kad Karo mokykla užėmė visą namą Donelaičio g. 13. Kovo 6 d. dienraštyje *Lietuva*, valdžios žinių skyriuje, rašoma: „Mokslas Karo mokykloje prasidės š. m. kovo mėn. 8 d. Visi vyrai, įsirašę Karo mokyklon, su reikalingais dokumentais privalo atvykti kovo 7 d. 10 val. ryto Karo mokyklos raštinėn, Donelaičio g. Nr. 13, dėl paskyrimo Karo mokyklos mokiniais.“ Pasirašę Karo mokyklos adjutantas karininkas B. Jakutis⁸³.

Labai sunku buvo apsirūpinti knygomis, mokymo priemonėmis ir ginklais. Dėl knygų kreiptasi į Generalinio štabo Literatūros skyrių. Kovo 1 d. iš kariuomenės štabo adjutanto buvo gauta 50 laikinųjų Drausmės, 130 Lauko tarnybos, 130 laikinųjų Kariškių santykių, 130 Įgulos statutų, 50 Pėstininkų rikiuotės terminų žodynų kom-

⁸¹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 1, Kaunas, 1919 m. kovo 8 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 2; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 14, Kaunas, 1919 m. kovo 20 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 6; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 15, Kaunas, 1919 m. kovo 21 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 7; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 18, Kaunas, 1919 m. kovo 24 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 7; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 27, Kaunas, 1919 m. balandžio 27 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 10.

⁸² Galvydis-Bykauskas J., „Karo mokyklos daigai“, *Karys*, 1929, Nr. 40, p. 666.

⁸³ „Karo mokyklos pranešimas“, *Lietuva, visuomenės ir politikos dienraštis*, 1919 m. kovo 6 d.

plektų⁸⁴.

Pirmasis Karo mokyklos ūkio viršininkas karininkas M. Dauknys savo atsiminimuose rašė:

„<...> Galų gale Mokyklos patalpinimui buvo nužiūrėtas namas prie Donelaičio ir Gedimino gatvių kampo. Prieš tą namą buvo apie 1 ha tuščia neapstatyta aikštė, kuri, mūsų manymu, tiko mokinių mankštyjimams (mankštai – F. Ž.) daryti. Bet ir tame name laikinai buvo sutilpusi Finansų Ministerija ir negalima buvo tuoju griebtis reikalingo darbo. Tik savaitei praslinkus ir išsikėlus Finansų Ministerijai, buvo imtasi taisyti atitinkamas virtuves, prausykla ir kitas vietas. Nors butas reikalavo ir kitokio remonto, bet žiemos metas, trumpas laikas privertė atsisakyti nuo šio sumanymo. Per vieną mėnesį laiko reikėjo pasirūpinti, kad atėję 200 jaunuolių būtų tuoju kariškai aprėdyti, kad turėtų ir iš ko pavalgyti, atsisėsti, kur pamiegoti ir nusiprausti. Tuo laiku mūsų intendantūra buvo organizavimosi stadijoje ir labai neturtinga – beveik negalėjo pradžioje pagelbėti besiorganizuojančiai Karo Mokyklai. Jei ji ką gaudavo, tai pirmiausia atiduodavo toms dalims, kurios kovėsi fronte su priešininkais, nes tų dalių vadai buvo griežtesni savo reikalavimuose, bet ir teisybės atžvilgiu, tuo laiku veikiančioms dalims reikėjo atiduoti pirmenybę. Todėl beveik visa, kas buvo reikalinga Mokyklai reikėjo pirkti mieste, kur taip pat reikalingų mokyklai daiktų nebuvo. Šiek tiek pasisėkė pirkti mokyklos reikalams iš besilikviduojančių vokiškųjų kariškų dalių. <...> Buvo įtaisyta virtuvė su kitais valgiu ir arbatai virti (200 žmonių), nupirkta tiek pat lėkščių ir šaukštų, ir šakučių: pastatyta 200 lovų su čiužiniais, pagalviukais ir antklodėmis. Valgomajam kambaryje pastatyta reikalingas skaičius stalų su suolais. Kai kuriuos valgomuosius produktus teikė intendantūra, bet daug produktų reikėjo pirkti mieste. Žodžiu sakant, mokyklos atidarymo dienai visa būtinausia buvo paruošta dviems šimtams mokinių. Pasitarus man su p. Tvaronu, visiems virtuvės ir švaros palaikymo darbams buvo nusamdytas moteriškas personalas, kas šio tipo mokyklai buvo labai nepaprasta. Kovo mėn. pradžioje iš tikrųjų atvyko apie 200 mokinių. Mes į Mokyklą visus juos sutalpinome ir pavalgydinome, bet nieko nebuvo padaryta ir nieko neturėjome iš mokymo priemonių. Tas darbas taip pat man, kaip vedėjui, buvo pavestas. Šioje srityje atsirado daug daugiau kliūčių. Kaune tokiai mokyklai jokių priemonių negalima buvo gauti, tik gimnastikai pasisėkė surasti ant Žaliojo Kalno prie vokiečių kareivinių du lygiagrečiu brusu ir vienus laiptus, bet ir tuos reikėjo pergabenti nakčia, vokiečių kareiviams nematant. Intendantūra ir Karo Technikos Skyrius taip pat maža ką galėjo padėti, nes jokių mokyklai įrankių neturėjo, net šautuvus – ir tai buvo sunku gauti, o patarta buvo pačiai mokyklai, vietoje šautuvų, pasigaminti atitinkamų lazdu <...>

Tiesa, su dideliu vargu pasisėkė gauti kulkosvaidį iš tik ką atėjusio transporto, ir būsimas mokytojų personalas apie mėnesį laiko darbavosi, kaldamas įvairių kulkosvaidžio dalių terminus. Nebuvo taip pat reikalingų statutų.⁸⁵

Vieną dieną besikrapštydamas vokiečių apleistame name, palėpėje, mokyklos tarnas rado krūvą apdulėjusių knygų. Koks buvo visų džiaugsmas, kai paaiškėjo, kad daugelis jų – Rusijos kariuomenės statutai. Tai buvo didelė parama jauniems,

⁸⁴ Balčiūnas J., „Pirmieji Karo mokyklos žygiai“, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 442; Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 108.

⁸⁵ Dauknys M., „Pirmojo Karo Mokyklos ūkio viršininko atsiminimai“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 22–23.

nepatyrusiems Karo mokyklos karininkams, būsiniams vadams, rikiuotės instruktoriams ir lektoriams⁸⁶. Kovo 7 d. į Karo mokyklą atvyko 120 kandidatų. Jiems buvo skirtas maitinimas⁸⁷.

1.4. Pirmieji Karo mokyklos žingsniai

Karo mokykla pradėjo darbą 1919 m. kovo 8 d. J. Galvydis-Bykauskas kovo 8 d. įsakė savo padėjėjui Karo mokyklos kuopos vadui karininkui P. Tvaronui ir adjutantui karininkui B. Jakučiui patikrinti kandidatų dokumentus ir juos atrinkti tam tikra tvarka: 1) baigusieji aukštesniašias ir vidurines mokyklas, 2) baigusieji ne mažiau kaip 4 klasių gimnazijas arba atitinkančias joms pagal savo mokymo programas mokyklas; iš jų pirmiausia išskirti kareivių savanorių, buvusių fronte, dokumentus⁸⁸. Tą dieną iš intendantūros gauta 150 viršutinių kelnų, 150 porų batų ir tiek pat auštų, o kovo 15 d. – kepurų ir mundurų (iš pradžių baltiniai buvo siuvami mokykloje)⁸⁹.

Karo mokyklos pirmosios laidos auklėtinis dimisijos plk. dr. V. Vėbra prisimena:

„Fronte kovojančius savanorių dalinius 1919 m. vasario pradžioje pasiekė žinia, kad Kaune įsteigta Karo mokykla. Ši žinia dalinių vadų buvo laukiama ir džiaugsmingai sutikta, nes daliniuose labai trūko kadru. Dalinių vadai iš savo kareivių tarpo išrinko tuos, kurie, jų manymu, galėjo būti priimti į Karo mokyklą, ir siuntė juos į Kauną.

Mečislovui Kareivai, Leonui Račiūnui, Juozui Šipeliui ir man Panevėžio atskirojo bataliono vadas karininkas Variakojis įsakė tuoj pat vykti Kaunan ir prisistatyti Karo mokyklos viršininkui. Atvykus į Kauną paaiškėjo, kad Karo mokykla formaliai įsteigta, jos viršininku paskirtas karininkas Galvydis-Bykauskas, tačiau mokyklos patalpos dar neparuoštos, nesurinkti dėstytojai ir nesutelktos mokomosios priemonės.

Buvome apgyvendinti Kauno karo komendantūroje, kur radome keliolika jau anksčiau tuo pačiu tikslu atvykusių jaunuolių. Kasdien atvykdavo po keletą, kartais – keliolika naujų kandidatų. Miegojome ant šiaudų, valgėme žirnių sriubą ir visi nekantriai laukėme, kada būsime perkelti į Karo mokyklą. Rytas komendantūros mokomojo būrio puskarininkis išvesdavo atlikti gimnastikos ir rikiuotės pratimų, tačiau tikro karinio mokymo nebuvo.

Pagaliau, rodos, kovo 8 d. buvome perkelti į Karo mokyklai pritaikytas, naujai suremontuotas patalpas Donelaičio ir Gedimino gatvėse, netoli „Soboro“ (vėliau – Įgulos bažnyčios). Kandidatų į kariūnus prisirinko arti pusantro šimto. Ne visi jie buvo iš komendantūros, dalis atvyko tiesiai iš namų arba iš privačių butų Kaune, kur buvo apsistoję pas gimines arba pažįstamus. Prasidėjo apklausinėjimas ir sveikatos tikrinimas. Daugelis atkrita dėl sveikatos trūkumų ir įvairių kitų priežasčių: nepakankamo lietuvių kalbos mokėjimo, neiškaus lojalumo tik ką atkurta Lietuvos valstybei ir panašiai. Likome apie šimtas išrinktųjų, kurie ir tapome kariūnais. Pagal ūgį buvome suskirstyti į

⁸⁶ Balčiūnas J., „Pirmieji Karo mokyklos žygiai“, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 442.

⁸⁷ Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 108; *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumuota).

⁸⁸ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 3, Kaunas, 1919 m. kovo 8 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 2.

⁸⁹ Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 108.

tris būrius. Į pirmą būrį pateko augaloti, į antrą – vidutiniai, o į trečią – žemiausio ūgio jaunuoliai. Aš patekau į šį trečią „neūžaugų“ būrį, kartu su Kepalu, Račiūnu, Statkum, Zubriu. Kiekvienam būriui iš kariūnų tarpo buvo parinktas būrininkas, o visiems trimis būriams vidaus tvarkai palaikyti buvo paskirtas kariūnas viršila. Ši garbė teko kariūnui Šmulksčiui.“⁹⁰

Lietuviškumas – kertinis Karo mokyklos akmuo. 1919 m. kariūnų, tada mokiniiais bei junkeriais vadinamų, *pasizadėjimas* šventai ir sąžiningai atlikti visas kario pareigas, ginti laisvę ir Tėvynę karo metu iki demobilizacijos jiems turėjo ypatingą reikšmę.

Karo mokyklos įkūrimas turėjo svarbią idėjinę prasmę. Net nekalbant apie tai, kad tokios mokyklos poreikį lėmė gynybiniai lietuvių tautos interesai. Jau tada Karo mokyklos steigėjai suprato, kad lietuviškumas yra tautos kultūros pagrindas. Todėl lietuviškumu buvo persunktas ne tik pirmųjų, bet ir vėlesnių Karo mokyklos laidų mokymo ir auklėjimo turinys. Stojantys į pirmąsias laidas turėjo laikyti lietuvių kalbos stojamąjį egzaminą. Nuo jo galėjo būti atleidžiami tie, kurie aktyviai dalyvavo mūšiuose su Lietuvos priešais.

Taigi, nors kūrimosi pradžioje netrūko įvairių nesklandumų ir trūkumų, Karo mokyklos karininkai, mokiniai ir tarnautojai ryžtingai, skatinami vienybės idėjos ir entuziazmo, lengvai visa tai nugalėjo, o mokykla, sėkmingai pradėjusi pirmuosius mokslo metus, kasmet tobulėjo.

Pirmosios laidos karininkų rengimu tiesiogiai rūpinosi vyriausiasis kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Jis dažnai lankydavosi mokykloje, tikrindavo mokymo eigą ir karinį rengimą. Jam tai rūpėjo, nes buvo steigiami nauji kariuomenės daliniai, skirti bolševikų puolimui atremti⁹¹. Kovo 10 d. buvo paskirti būrių vadai – instruktoriai, paskelbta dienotvarkė, pirmosios savaitės pamokų tvarkaraštis ir patvirtintas 124 mokinių sąrašas⁹², o kovo 11 d. prasidėjo mokslas. Tuo metu Karo mokyklai buvo nupirktas trimaitis, tautinė vėliava ir iškaba „*Karo mokykla*“. Dar kovo 10 d. iš vokiečių komendantūros buvo gauta keletas gimnastikos prietaisų: 3 skersiniai, kopėčios, lauko gimnastikos priemonių komplektas ir gimnastikos čiužinys. Kovo 18 d. iš artilerijos sandėlio atvežti 124 vokiški 98 mm šautuvai, 124 diržai ir 560 šautuvų šovinių; kovo 26 d. – šautuvų durtuvai. Kovo 18 d. Tiekimų skyrius skyrė du arklius produktams vežti. Nors ir sunkiai, kovo 20 d. iš artilerijos sandėlio gautas kulkosvaidis „Maksim“, 3 vokiški 98 mm šautuvai ir 300 šovinių, o kovo 24 d. įsigyti 4 šautuvai durtuvų kautynėms⁹³. Kovo 25 d. mokykloje buvo įrengta krautuvėlė (pirmiausia nupirktą 400 papirosų ir 200 cigarečių)⁹⁴ ir kirpykla, kurioje mo-

⁹⁰ Vėbra V., „Karo mokyklos I-oji laida. Žiupsnelis prisiminimų iš Karo mokyklos pirmosios laidos (70-čio proga)“, *Karys*, 1989, Nr. 4 (1651), p. 152–153.

⁹¹ Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*, t. 1, p. 94.

⁹² Įsakymas Karo mokyklai Nr. 4, Kaunas, 1919 m. kovo 10 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 3.

⁹³ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumuota); Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, p. 108; Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1980 m.*, p. 657.

⁹⁴ Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 108.

kiniams buvo leidžiama kirptis ir skutis ne daugiau kaip du kartus per savaitę: trečiądieniais nuo 12³⁰ iki 14⁰⁰ val. ir šeštadieniais nuo 12³⁰ iki 19⁰⁰ val.; mokyklos viršininkas pavedė ūkio vedėjui nustatyti registravimo pas kirpėją ir paslaugų atlyginimo tvarką⁹⁵.

Kovo 26 d. mokiniams pirmą kartą buvo išmokėta alga. Kiekvienas mokinys (jų tada buvo 121) už kovo mėnesį avansu gavo 10 markių, o likusioji alga (50 markių per mėnesį) Tiekimų skyriaus išmokėta balandžio 20 d., nes valstybės išdas buvo beveik tuščias, todėl pirmenybė buvo teikiama fronto daliniams. Tad ne visada buvo patenkiami Karo mokyklos reikalavimai⁹⁶.

Nuo Karo mokyklos įkūrimo iki balandžio 1 d. matyti, kad pinigų apyvarta buvo gana nemaža. Per tą laiką mokykla gavo daugiau kaip 96 tūkst. markių, o išleido per 80 tūkst. Dar liko apie 16 tūkst. markių. Iš to galima spręsti, kad, nepaisant įvairių kliūčių ir trukdymų visose aprūpinimo srityse, iki balandžio pradžios daugelį reikalingų priemonių Karo mokykla buvo pati įsigijusi. Iki balandžio pradžios Karo mokykla turėjo ir reikalingus darbuotojus – karininkus⁹⁷.

Dar kovo 13 d. Karo mokyklos viršininkas įsakė gydytojui A. Petraičiui, nuo vasario 7 d. Kauno miesto komendantūros paskirtam čia dirbti, pasirūpinti, kad mokyklos ligoninėje būtų įrengtos 4–5 nuolatinės vietos ligoniams⁹⁸. 1919 m. sausio 30 d. buvo paskelbtas krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 22, kurio 2 str. visiems kariams įsakoma neskleisti karinių žinių, neviešinti įsakymų, kurie neturi būti žinomi pašaliniam, nes visur yra valstybės priešų, šnipų. Taip pat nurodoma, kad šį įsakymą pažeidusieji bus traukiami baudžiamojon atsakomybėn, perduodami Armijos teismui ir baudžiami kaip Tėvynės išdavikai. Karo mokyklos karininkai buvo raginami atkreipti dėmesį į šio įsakymo svarbą, tikslus ir tinkamai jį išaiškinti mokiniams⁹⁹.

Karo mokyklos viršininkas J. Galvydis-Bykauskas kovo 17 d. paveda mokyklos mokiniams laikinai eiti šias pareigas: viršilos – Stasiui Prapuoleniui, I būrio būrininko – Valteriui Junkeriui, I būrio pirmo skyriaus skyrininko – Edvardui Migevičiui, I būrio antro skyriaus skyrininko – Klemensui Aleknai, II būrio būrininko – Vincui Šmulksčiui, II būrio pirmo skyriaus skyrininko – Stasiui Čenkui, II būrio antro skyriaus skyrininko – Viktorui Oželiui, III būrio būrininko – Jonui Sinkevičiui, III būrio pirmo skyriaus skyrininko – Juozui Stankevičiui, III būrio antro skyriaus skyrininko – Antanui Augustaičiui¹⁰⁰.

Jau pirmosios dienos Karo mokykloje parodė, kad teks ne vien mokytis, bet ir ginklu ginti savo ir tautiečių saugumą. Tuo metu į Kauną buvo atvykusi JAV komisija,

⁹⁵ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 16, Kaunas, 1919 m. kovo 12 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 7.

⁹⁶ Petrauskas K., „Karo mokyklos kūrimosi pradžia“, *Kardas*, 1929, Nr. 7, p. 108.

⁹⁷ *Ten pat.*

⁹⁸ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 7, Kaunas, 1919 m. kovo 13 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 4.

⁹⁹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 8, Kaunas, 1919 m. kovo 14 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 5.

¹⁰⁰ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 4, Kaunas, 1919 m. kovo 11 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 6.

kuri tyrė gyventojų aprūpinimą maistu. Ji apsigyveno „Metropolio“ viešbutyje, kuri saugojo Lietuvos kariai. Kovo 18 d., sargyboje stovint kareiviui Pranui Eimučiui, kelios dešimtys demoralizuotų vokiečių kareivių bandė įsiveržti į viešbučio vidų. Kai P. Eimutis jiems pastojo kelią, vienas vokiečių keliais pistoleto šūviais nušovė sargybinį. Mieste susidarė įtempta padėtis, pasklido gandai, kad vokiečiai puls Karo mokyklą. Kariūnams buvo išdalyta po 50 šovinių, o vienas būrys nuolat budėjo, prie įėjimo pastatytas vienintelis turimas kulkosvaidis. Bet pajutę, kad pasirengta priešintis, maištaujantys vokiečiai aprimo, karinė parengtis buvo atšaukta ir mokymas toliau vyko be sutrikimų¹⁰¹.

Esant ypač sudėtingai situacijai (gaisro, prieš, jo šalininkų puolimo atveju ir t. t.), mokyklos viršininkas nuo kovo 27 d. kasdien skirdavo skyriaus dydžio budinčiąją dalį¹⁰². Ji tarnybos metu buvo pavaldi budinčiam karininkui, o kilus pavojui, turėjo būti pasirengusi reaguoti. Todėl mokykloje dažnai budėdavo parengtas būrys. Jam tekdavo dalyvauti atliekant kratas, ieškant komunistinių organizacijų, naktį eiti sargybą prie įvairių valstybinių įstaigų (budėti arba saugoti geležinkelio stotį, tiltą, valstybines įstaigas, banką, vyriausybės rūmus, karinius dalinius), kai buvo gaunama informacija, kad jas rengiasi pulti komunistuojantys vokiečių kareiviai – *spartakininkai*. Karo mokyklai teko dalyvauti ir reprezentaciniuose renginiuose: savanorio P. Eimučio laidotuvsė, pirmojoje savanorių priesaikos Kauno Rotušės aikštėje ceremonijoje, pirmojo Respublikos Prezidento inauguracijos iškilmėse¹⁰³.

1919 m. kovo 31 d. mokyklos viršininkas paskelbė krašto apsaugos ministro įsakymą, kuriame visų dalinių viršininkams įsakoma supažindinti karininkus, karo valdininkus ir kareivius su karių pareiginiiais skirtumais, kad jie galėtų tinkamai vienas kitam atiduoti pagarbą. Nurodoma nevykdančius šio įsakymo sulaikyti, kiekvieno nusižengėlio pavardę ir tarnybos vietą pranešti dalinio viršininkui. Karo mokyklos karininkams įsakoma laikytis nurodytos tvarkos, kad jie visur ir visada būtų pavyzdys kariams ir mokiniams¹⁰⁴.

1919 m. balandžio 1 d. įvyko iškilmingas Karo mokyklos atidarymas. Nepaisant visų sunkumų, šiai istorinei mokyklos atidarymo šventei buvo pasirengta pagal išgales. Tačiau neapsieita ir be nesusipratimų. Kadangi į iškilmes atvyko vokiečiai, dalyvauti atsisakė prancūzai ir anglai¹⁰⁵. Salė buvo papuošta Lietuvos ir Antantės valstybių vėliavomis. Šventėje dalyvavo Valstybės Tarybos pirmininkas (Respublikos prezidentas)

¹⁰¹ Vėbra V., „Karo mokyklos I-oji laida. Žiupsnelis prisiminimų iš Karo mokyklos pirmosios laidos (70-čio proga)“, *Karys*, 1989, Nr. 4 (1651), p. 154.

¹⁰² Įsakymas Karo mokyklai Nr. 21, Kaunas, 1919 m. kovo 27 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 8.

¹⁰³ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumeruota); Kiaunė J., „Lietuvos karo mokyklos I laidos sukaktis“, *Karys*, 1954, Nr. 6 (1300), p. 152–153.

¹⁰⁴ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 25, Kaunas, 1919 m. kovo 31 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 8.

¹⁰⁵ „Pas pirmąjį Karo mokyklos viršininką“, *XX amžius*, 1936 m. lapkričio 23 d.; Sургailis G., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas“, Kn.: *Lietuvos Krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, Vilnius: Vytauto Didžiojo karo muziejus, t. 2, 2008, p. 332–333.

A. Smetona, Valstybės Tarybos pirmininko pavaduotojas (viceprezidentas) S. Šilingas ir prezidiumo nariai: kun. J. Staugaitis, kun. J. Šaulys, Ministrų kabineto pirmininko pavaduotojas A. Staugaitis, krašto apsaugos ministras karininkas A. Merkys, prancūzų karinės misijos atstovai, visų tuo metu Kaune dislokuotų kariuomenės dalinių viršininkai ir kiti pareigūnai. Mokyklos patalpas pašventino žemaičių vyskupas P. Karevičius. Visi kalbėjo apie Tėvynei gresiantį pavojų, tikėjosi, kad mokykla taps Tėvynės gynimo nuo priešų židiniu. Buvo kreipiamasi į išsirikiavusius jaunuolius, apeliuojama į jų jausmus, raginama Karo mokykloje įgyti tvirtybės ir nenugalimo ryžto¹⁰⁶.

Po kalbų vienas mokinys visus svečius su mokyklos personalu ir mokiniais nufotografavo. Tuo mokyklos atidarymo iškilmės baigėsi. Mokiniai buvo paleisti pietauti toje pat salėje, kur įvyko iškilmės. Po mokyklos atidarymo ir rūmų pašventinimo apeigų svečiams buvo suruoštos netgi kuklios vaišės. Užkandžiauojant svečiai gyrė mokyklos personalą, kad per trumpą laiką, esant tokioms sunkioms sąlygoms, taip gražiai ir tvarkingai buvo suorganizuota mokykla.

Įdomus ir vertas dėmesio tos dienos Karo mokyklos viršininko J. Galvydžio-Bykausko ir Karo mokyklos adjutanto kar. B. Jakučio pasirašytas įsakymas (Nr. 26), kuriuo buvo grindžiama mokyklos veikla jos gyvavimo metais:

Šiandien 1919 m. balandžio mėn. 1 d. yra istorinė diena, nes Laikiniosios Vyriausybės rūpesniu jau yra įsteigta ir šiandien pašventinama pirmą visoje Lietuvoje Karo mokykla.

Besikuriant mūsų jaunai narsiai kariuomenei, Karo mokykla yra būtinas reikalas, nes tik iš jos išėję vyrai karininkai įneš mūsų kariuomenėn visa gera tai, ką duoda mokykla.

Pirmoji Lietuvos Karo mokykla stengsis išleisti jaunus karininkus grynai lietuvių dvasios, kuri yra atspindys mūsų garbingų karžygių senolių, ir mūsų Karo mokykla, įsikūrusi taip sunkiose apylostose ir taip svarbiame momente, kada visas pasaulis nuo patrankų griausmo ėmė grimzti į suirutę, – toji Karo mokykla mūsų tautai bus pažiba, bus vairas, kuris pasistengs Lietuvą Tėvynę išvesti laimingon ateitin.

Karo mokykla yra įsteigta ne militarizmo principais, bet gyvu tautos reikalu apsiginti nuo priešininkų. O priešininkų yra daug, ir kiekvienas jų norėtų gražius Lietuvos plotus paveržti sau. Dėl to Karo mokyklos vyrams bus pareiga nenustojant drąsos būti sienų sargais, kad kuris nors priešininkas neišlaužtų mūsų Tėvynės laisvės ardytų.

Tokiomis mintimis apvainikuota Karo mokykla švenčia balandžio 1 dieną, pirmą jos gyvenime šventę – pašventinimo dieną. Nuo šios dienos Karo mokykla įžengia tikran savo gyveniman; ir kas metai Karo mokykla turės švęsti savo šventę balandžio 1 dieną.¹⁰⁷

Mokyklos viršininko padėjėjas P. Tvaronas pasakė griežtą kalbą išpėdamas, kad jų laukia vargas, kančios, net žiauri mirtis, ir pasiūlė abejojantiems pasitraukti¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 27, Kaunas, 1919 m. balandžio 2 d., LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 10, 10 a.

¹⁰⁷ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 26, Kaunas, 1919 m. balandžio 1 d., LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 10.

¹⁰⁸ Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, Illinois: Vydūno jaunimo fondas, 1986, p. 656.

„<...>Dabar noriu keletą žodžių pasakyti dėl pirmo Karo Mokyklos Viršininko (J. Galvydžio-Bykausko – F. Ž.). Jam, kaip senam karininkui, atvykus į mokyklą, ne viskas patiko. Kas joje buvo padaryta; jam buvo nepakenčiama ta civiliškumo dvasia, kuri tuomet beveik visur mokykloje kyšojo. Ypač jam nepatiko moteriškas mokyklos virtuvės personalas, bet vėliau jis su tuo apsiprato. Viršininkui, žinoma, norėjosi, kaip senam karininkui, iš karto matyti savo mokyklą visame kame kaip karišką įstaigą, bet, kaip minėjau anksčiau, dėl daugybės priežasčių, įvairūs tuo reikalu viršininko įsakymai negalėjo būti išpildyti. Dėl to viršininkas baisiai nervavosi, taigi aš taip pat greitai ir pasitraukiau iš mokyklos <...>“

Šitaip savo atsiminimuose rašo pirmasis Karo mokyklos ūkio viršininkas karininkas M. Dauknys¹⁰⁹.

Pirmosios laidos absolventai išsiskyrė dar ir tuo, kad visi buvo savanoriai, daugelis – kariuomenės dalinių kareiviai. Kai kurie jau buvo dalyvavę Pirmajame pasauliniame kare ir kovęsi su bolševikais. Norinčius stoti į Karo mokyklą dalinių vadai nelenkavai išleisdavo, nes šie kariai buvo reikalingi fronte. Todėl ne visi, užsirašę į mokyklą, tuoj pat ir atvyko: vieni patys nenorėjo palikti kautynių lauko, kitus atkalbėjo dalinių vadai, žadėdami daliniuose pakelti į karininkus, tačiau mažai kam šiuos pažadus ištesėjo. Vėliau, neįstojusieji į pirmąją laidą, stojo į antrąją ir trečiąją¹¹⁰.

Ši laida buvo viena jauniausių. Daugelis Karo mokyklą baigė būdami 17–19-os, keli – vyresni, net buvo baigusią ir 16-mečių, ir dar jaunesnių. Tai rodo labai aukštą pirmosios laidos auklėtinių moralinį lygį, nesavanaudiškumą, pasiaukojimą Tėvynei, tik šiek tiek pasimokius karo mokslų, stoti į lemiamą kovą su Lietuvos priešais¹¹¹.

Darbo ir mokymosi sąlygos nebuvo lengvos: patalpos Karo mokyklos reikalams nepritaikytos, viename kambaryje gyveno po 10–12 mokinių, stovėjo tik geležinės lovos, ant kurių buvo padėtos lentos ir šiaudiniai čiužiniai. Daugiau jokių baldų. Valgykloje tilpo 120 žmonių. Pavalgius čia pat vykdavo teorijos pamokos. Mankšta būdavo daroma mažame kieme, rikiuotės pamokos ir taktiniai pratimai vedami Vytauto kalne, Ažuolyne. Labai menkos buvo ir mokymo priemonės. Salėje buvo pastatytos kelios rašomosios lentos, vokiečių išleisti pasaulio ir Lietuvos žemėlapiai, šautuvas, kastuvėlis, rusiškas „Maksim“ sistemos kulkosvaidis, kelios granatos. Kiek vėliau buvo atgabenta rusiška patranka. Dėstytojais aiškino, rašė, o klausytojai užsirašinėjo¹¹².

Tačiau nei lėšų ir priemonių stoka, nei į kraštą besiveržiančių bolševikų pavojus nesutrukdė jaunai Karo mokyklai atkakliai tęsti sunkiomis sąlygomis pradėtą darbą.

¹⁰⁹ Dauknys M., „Pirmojo Karo Mokyklos ūkio viršininko atsiminimai“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 24–25.

¹¹⁰ Melys J., „Pirmoji karo mokyklos laida ir Lietuvos kariuomenės kūrimas“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 453.

¹¹¹ Šipelis J., „Penkiolikai metų praslinkus“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 441.

¹¹² Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, Illinois: Vydūno jaunimo fondas, 1986, p. 655–656.

Tiek dėl išsilavinimo, tiek dėl fizinio pasirengimo pirmoji laida buvo labai tinkama įgyvendinti iškeltus uždavinius. Tačiau ji turėjo ir trūkumų: daugelis karių buvo grįžę iš Rusijos, o gyvenimas tarp bolševikų negalėjo nepalikti ženklo. Todėl ugdant pirmuosius Lietuvos karininkus reikėjo tam tikro atsargumo ir takto. Vis dėlto meilė Tėvynei ir karštas noras atkurti Lietuvos nepriklausomybę padėjo įveikti visus sunkumus.

„Pirmoji laida naudojo beveik vien tik rusų statusus ir vadovėlius, kurie buvo gerai suprantami ir pritaikomi, nebuvo jau taip blogi, kaip daug kam atrodė. Tiesa, jie buvo pasenę, bet tai neturėjo didelės reikšmės, nes ir Lietuvos priešai nebuvo aukštesnio lygio.“¹¹³

Mokyklos lektoriai, nelaukdami vadovybės nurodymų, dirbo, kūrė, vertė iš užsienio kalbų, stengėsi pritaikyti viską, kas būtų galėję praversti perteikiant pirmiesiems kariūnams reikalingiausias karybos žinias.

Turimais rusiškais vadovėliais daugiau naudojosi mokytojai. Jie, mokinių padėdami, vertė į lietuvių kalbą atskirus jų skyrius arba ištaisė visą knygą. Pvz., mokiniui K. Musteikiui (1939 m. brg. gen., krašto apsaugos ministras) vadovaujant, buvo išverstas „*Rusų Maxim'o sistemos kulkosvaidis*“ ir pradėta kurti sunkiųjų ginklų terminija. Kiekvienas mokinys gautame vieninteliame storame sąsiuvinyje pieštuku užsirašydavo viską, ką instruktorius aiškino.

Pirmose mokymo programose daugiausia dėmesio buvo skiriama taktikai, šaudybai. Ginklai laikyti svarbiausiu dalyku, todėl jiems studijuoti teko daugiausiai valandų. Į Karo mokyklą įstoję kandidatai buvo skirtingo išsilavinimo. Šalia studentų, dvasinės seminarijos auklėtinių, vyresniųjų klasių gimnazistų buvo net keturių klasių nebaigusių, pažadėjusių mokslo lygį patvirtinančius dokumentus pateikti vėliau. Esant tokiam kontingentui, į programą teko įtraukti ir bendrojo lavinimo dalykų: buvo mokoma lietuvių kalbos ir literatūros, Lietuvos geografijos ir istorijos (Tėvynės pažinimo), matematikos. Jau tada mokyklos vadovybė suprato ir įvertino kiekvieno kovotojo parengimo svarbą. Tai buvo viso mokymo pagrindas. Ir nors sunku buvo atsikratyti senosios linijinės taktikos, pernelyg sąžiningo lygiavimo net manevrinėje rikiuotėje, Nepriklausomybės kovų praktinė patirtis vertė mokyklos instruktorius pereiti prie naujos taktikos, ypač reikalaujančios prisitaikyti prie vietos sąlygų.

Pirmųjų laidų lauko pratybų arena – Žaliasis kalnas, rikiuotės ir gimnastikos mokymo aikštė, kur dabar stovi Vytauto Didžiojo universiteto rūmai. Be kelių nakties pratybų ir upės forsavimo, kita pirmųjų laidų praktika vyko poligone, manevrai – Giedraičių, Širvintų ir Daugpilio lygumose ir aukštumose jau tikromis kautynių sąlygomis.

¹¹³ Galvydis-Bykauskas J., „Karo mokyklos daigai“, *Karys*, 1929, Nr. 40, p. 666.

Paminėtina, kad tiek pirmosios laidos karūžams (tuo metu pirmasis karininko laipsnis), tiek vėlesniųjų laidų karininkams kautynėse netrukus teko vadovauti net kuopai. Nors teorinių žinių Karo mokyklos absolventams ir trūko, dvasinėmis ir moralinėmis vertybėmis – drąsa, iniciatyva ir patriotizmu – jie lenkė daugelį senesniųjų pulkų karininkų, kurių tuo metu buvo nemažai, t. y. nelietuviškai mąstančių ir dėl Lietuvos likimo nesijaudinančių pareigūnų. Pirmųjų laidų karininkai, nors ir trumpai mokėsi, išėjo iš mokyklos jau kitos – lietuviškos – dvasios. Taigi tautiniam ir patriotiniam auklėjimui buvo skiriama daug dėmesio, nors per trumpą laiką reikėjo išėti plačią mokymo programą. Kautynių išvakarėse Karo mokyklos auklėtiniui nuolat buvo primenamas jo užduoties didingumas ir pareigos svarba. Todėl į programą buvo įtraukiami auklėjamojo ir moralinio turinio pokalbiai, juos vedavo pats mokyklos viršininkas, kapelionas ir kuopų vadai.

Reikėtų pabrėžti, kad Karo mokyklos auklėtojų ir auklėtinių santykiai buvo itin nuoširdūs, o tai teigiamai veikė ir mokymo procesą. Mokiniai labai mėgo savo viršininką karininką J. Galvydį-Bykauską dėl tauraus, humaniško, riteriško ir kartu lietuviško būdo ir kiek galėdami palaikė vadovybės pastangas formuoti naujo, grynai lietuviško tipo karininką, vertino tiek viršininko J. Galvydžio-Bykausko, tiek jo padėjėjo karininko P. Tvarono ypatingą drausmingumą ir lietuviškumo jausmą kėlusius pamokymus¹¹⁴.

Mokykloje griežtą drausmę palaikė, kariūnų ištvermę ir narsumą sėkmingai ugdė rikiuotės karininkai. Nuolatinių pavojų ir sunkumų grūdinami pirmieji Karo mokyklos auklėtiniai brendo aiškiai suvokdami didžiąją lietuvių kario pareigą – ginti po priespaudos šimtmečių atgimstančią Tėvynę. Drąsa, gimtinės meilė atsispindėjo pirmųjų Lietuvos kariūnų ne vien žodžiuose, bet ir darbuose, žygiuose. Jau tada Karo mokyklos vadovybė suprato ir įvertino kiekvieno kovotojo parengimo svarbą.

Tuo metu frontas su bolševikais nusistovėjo ties linija Jonava–Kaišiadorys, t. y. beveik prie Kauno, todėl Raudonoji armija labai greitai galėjo okupuoti visą Lietuvą. Keletas pulkų dar tik formavosi, o savanorių būriai buvo per silpni. Todėl pirmosios kariūnų laidos mokymo kursas buvo labai trumpas – vos 4 mėnesiai. Rengiant mokyklos programą, parenkant mokomuosius dalykus, organizuojant vidaus tvarką, buvo laikomasi Rusijos armijos praporščikų mokyklos 4 mėnesių kurso.

Gen. J. Galvydis-Bykauskas apie tai savo atsiminimuose rašo:

„Ginklai, su kuriais buvo numatoma turėti reikalo, buvo: šautuvas, lengvas ir sunkus kulkosvaidžiai, rankinės ir šautuvų granatos, šarvuoti automobiliai ir traukiniai, lauko patranka, lengva lauko haubica, nedidelis aviacijos skaičius ir net tankai. Ir per trumpas laikas, ir kadro sudėtis, ir visos aplinkybės neleido nė svajoti apie parengimą prie labai komplikuočių, metodiškų dabartinės reguliarios kariuomenės ugnies kautynių. Teko pasitenkinti parengiant greičiau prie partizaniško pobūdžio veiksmų.“¹¹⁵

¹¹⁴ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumuruota).

¹¹⁵ Galvydis-Bykauskas J., „Karo mokyklos daigai“, *Karys*, 1929, Nr. 40, p. 666.

Lektoriai – įvairių sričių specialistai – kalbėjo lietuviškai (išskyrus kelių dalykų: kavaleriją rusiškai dėstė totorius karininkas J. Kalino, o mankštą – gimnastiką vedė prancūzų karinės misijos karininkai prancūziškai). Karo mokyklos viršininkas karininkas J. Galvydis-Bykauskas dėstė lauko statutą, šaudymo teoriją ir visų rūšių ginklų rinktinių veiksmus lauke, jo padėjėjas ir kuopos vadas karininkas P. Tvaronas – taktiką, mokyklos adjutantas karininkas B. Jakutis – topografiją, karininkas M. Jagučiauskas – fortifikaciją, karininkas inžinierius S. Dirmantas – artileriją ir inžineriją, gydytojas A. Petraitis – higieną, rašytojas F. Kirša – lietuvių kalbą (jis ypač rūpinosi, kad kariūnai gerai išmokytų bendrinę lietuvių kalbą, nevartotų barbarizmų ir svetimybų, garsėjo kaip reiklus ir geras lietuvių kalbos mokytojas), vyresnieji kuopos būrių instruktoriai (kiekvienas savo būryje) – rikiuotės, vidaus, įgulos, drausmės statutus, vedė šaudymo iš šautuvo ir revolverio mokymus. Pokalbiuose dalyvaudavo krašto apsaugos viceministras, mokyklos viršininkas, karininkai ir kunigas¹¹⁶.

„Nuo pirmos Karo Mokyklos įkūrimo dienos per taktikos pamokas ir šiaip kiekviena proga aš laikiau savo pareiga kariūnams nurodyti, iš kur gresia Lietuvai didžiausias pavojus nustoti nepriklausomybės. Todėl nuo pirmos dienos perspėjau, kad laikas trumpas, ir juo didesnis pavojus, tuo privalo būti skaudesnė drausmė ir didesnis visų jėgų įtempimas. Sulig kilmės, kariūnai buvo maž visi lietuviai ir daugumoje nuvarginti karo ir jo pasėkų. Man buvo labai nemalonu, kad Karo mokykla pradžioje negreit galėjo suteikti jiems apmudiravimą ir kurį laiką reikėjo dėvėti savo sermėgas. Ir menkam medžiaginiai aprūpinimui esant, ūpas buvo pakilęs, nes visi jautė, kad užbaigus Karo mokyklą galės savarankiškai išbandyti savo jėgas, kuriant laisvą ir nepriklausomą Lietuvą. Tarpe I-os laidos kariūnų buvo žymės lietuvių konservatizmo, todėl jų sielos iš civilio į karį persilaužimas buvo gan sunkokas. Nors ir pildydavo visus reikalavimus, bet sieloje, matomai, nebuvo, kaip kaimo vaikų, suprastas drausmės reikalingumas ir tuose reikalavimuose žiūrėta kaip į jų žeminimą. Net buvo paduoti vieno kito kariūno kolektyvinio pobūdžio nepasitenkinimo drausme pareiškimai, bet priminus, kad Karo mokyklos gyvenimą kitaip tvarkyti nėra galima ir neįmanoma, savo pareiškimus atsiėmė. Nuo to laiko Karo mokykla įėjo į tinkamą ir reikalingą vagą, nes kariūnų pradėta persiimti karine dvasia ir suprasta, kad karininkas daug tinkamiau galės ginti savo tautą nuo kaimyno išnaudojimo tik tuomet, kai jis, siekdamas šviesos ir tiesos idealo, bus drausmingas ir bus Karo mokyklos suole įgavęs nors elementarines karines žinias. Šiaip į kariūnus nebuvo žiūrėta vien tik kaip į valdinius, kurių nuomonė šiuo ar tuo klausimu neturėtų jokios reikšmės. Išdirbant Karo mokyklos ženklo projektą, nustatant sveikinimosi formas – buvo pritraukti kariūnai ir su jais bendrai aptarta, kokia sveikinimosi forma Lietuvos kariams labiausiai tiktų. Ne tarnybos metu stengtis būti ne tik viršininkais, bet ir jų draugais. Rūpintasi išlaikyti Karo mokyklos vieningumą.“

Šitaip apie Karo mokyklą rašo rašo plk. P. Tvaronas¹¹⁷.

¹¹⁶ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 4, Kaunas, 1919 m. kovo 10 d., LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 3; Balčiūnas J., „Pirmieji karo mokyklos žygiai“, p. 443; Paulauskas H., *Lietuvos kariuomenės brigados generolas ministras pirmininkas Jonas Černius*, Vilnius: Rosma, 2006, p. 16.

¹¹⁷ Tvaronas P., „Karo mokykla 1919–20–21 m.“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 12–13.

Atsargos plk. dr. V. Vėbra savo atsiminimuose rašo:

„Karininkų Galvydžio-Bykausko taktikos pamokos, pagrįstos didele Sibiro šaulių pulko vado kariška patirtimi, buvo labai atidžiai klausomos. Kartais jos buvo pailiustruojamos durtuvų kautynių demonstravimu, kuris klausytojų keldavo susižavėjimą nebejauno žmogaus vikrumu ir jėga. Jo pernelyg tarmiška (Užpalių parapijos) kalba davė progos kariūnams sukurti daugelį anekdotų, kurie nekliudė gerbti taurų, geros širdies viršininką. Kartą Žaliakalnyje, tvirtovės rajone, per lauko pratimus jis nulipo nuo arklio, metė arčiausiai stovėjusiam puskarininkui pavadžius ir pasakė: *Palaikyk arklį*. Pasitaikė, kad tai buvo sanitarijos puskarininkis, kurio uždavinys buvo suteikti pagalbą sužeistiesiems. Jis pavadžių nepaėmė ir atsistojęs „ramiai“, atiduodamas pagarbą, pareiškė, kad jis čia turįs kitas pareigas. Mokyklos viršininkas atsisuko, įžiūrėjo nepaklusnumą ir sušuko: *Sušaudyt takį! Areštuot!* Mes, arčiausia stovėję kariūnai, padarėme rūščias veidų išraiškas ir atstatę šautuvus (ant kurių pratimams buvo uždėti durtuvai) apsupome išsigandusį puskarininkį, iš anksto žinodami, kad nereiks į jį šaudyt. Viršininkas atsisuko į mus ir pasakė: *Palikt jį*, o puskarininkui pridėjo: *Tamsta atstovėsi vienų valandą „ramiai“, ale visiškai „ramiai“!* Tuo incidentas ir baigėsi.“¹¹⁸

Gerai parinkti lektoriai ir mokinių nuostatos prisidėjo prie to, kad mokymo procesas mokykloje vyko sparčiai ir buvo grindžiamas tautine dvasia. Mokiniai, brangindami viską, kas lietuviška, ir lektoriai, sumaniai ugdydami visiško pasiaukojimo Tėvynės labui siekius, sudarė sąlygas tinkamai parengti naują karininkų laidą. Visi mokėsi, specializavosi. Šitaip pamažu buvo įtvirtintas Karo mokyklos statusas ir auklėtinių teisės. Nuolat buvo rodoma iniciatyva, reiškiamas susirūpinimas pastebėjus, kad aukštesnės institucijos ne viską numatė. Štai kad ir patys **pirmieji mokyklos dėsniai ir pagrindai**, paskelbti „*Laikinosios Vyriausybės žiniuose*“ 1919 m. sausio 16 d., kurių pasirašė krašto apsaugos ministras karininkas M. Velykis:

1. *Dabartiniu sunkių apytovų metu Karo mokyklos kursas yra sutrumpintas.*
2. *Į Karo mokyklą gali stoti visi vyrai geros sveikatos ir ne jaunesni kaip 17 m. amžiaus.*
3. *Į Karo mokyklą be kvotimų bus priimami tik tie, kurie turi Mokyklos paliudymą ne mažiau 4 klasių gimnazijos, realinės mokyklos arba baigę mokytojų seminariją, miesto mokyklą ir kitas mokyklas, turinčias 4 klasių kursą.*
4. *Visi norintieji stoti Karo mokyklon privalo tuoj užsirašyti Apsaugos ministerijos raštinėje. Užsirašiusieji bus tuojau priimti.*
5. *Kiekvienas vyras, įstojęs į Karo mokyklą, gauna kareivio vardą ir visą kitą paskirtą jam (kareiviui) užlaikymą.*
6. *Karo mokyklos kursas tęsis tris mėnesius.*
7. *Kareiviai, baigę Karo mokyklą, gauna „skyrininkų“ vardą ir siunčiami į pulką papildyti mokslą praktika. Išbuvęs tris mėnesius pulke ir išlaikęs tam tikrus kvotimus, vyriausybei teikiant, gali gauti „karininko“ vardą.“¹¹⁹*

¹¹⁸ Vėbra V., „Karo mokyklos I-oji laida. Žiupsnelis prisiminimų iš Karo mokyklos pirmosios laidos (70-čio proga)“, *Karys*, 1989, Nr. 4 (1651), p. 154–155.

¹¹⁹ „Karo mokykla“, *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919 m. sausio 16 d.

Paskutinis punktas buvo silpniausias. Šitaip jį suformulavus, tiek Karo mokyklos padėtis, tiek jos kompetencija, tiek auklėtinių ateitis atrodė miglota. Mokyklos viršininkas dėl to parašė raportą ministrui ir paprašė patvirtinti siūlymą, kad mokymo kursas truktų 4 mėnesius, o mokyklą baigę jaunuoliai gautų jaunesniojo karininko laipsnį ir būtų skiriami į dalinius pagal savo specialybę arba ginklų rūšį.

Motyvai ir argumentai buvo šie: 1) visame pasaulyje baigusiems karo mokyklas suteikiamas jaunesniojo karininko laipsnis, todėl, turėdami šį laipsnį, jie gali praktikuotis daug plačiau, negu būdami skyrininkai; 2) jaunuoliai, įpratę mokykloje prie kitokio gyvenimo ir auklėti kaip tikri karininkai, turėtų vėl tapti kareiviais, bet tada mokyklos autoritetas, be abejo, karių ir visuomenės akyse sumažėtų; 3) baigę mokyklą skyrininkais ir atlikę praktiką daliniuose kaip kareiviai, jie įgytų darbo patirties siauroje srityje ir nepasiektų savo tikslo¹²⁰.

Karo mokyklos viršininkas ilgame ir argumentuotame raporte (1919 m. balandžio 7 d.) pateikė specialistų rengimo Karo mokykloje projektą. Visa tai susilaukė atgarsio ir jau 1919 m. liepos 17 d. Lietuvos kariuomenės įsakyme Nr. 114 buvo paskelbti išsamesni ir tikslesni ***Pamatiniai Karo mokyklos dėsniai***¹²¹.

Gyvenimas Karo mokykloje buvo nelengvas, *drausmė – geležinė, visas dienos laikas griežtai suskirstytas*:

6.00–6.30 val. – trimitas keltis, apsirengti, sutvarkyti lovas ir patalpas, po to patikrinimas, pusvalandis mankštai – gimnastikai.

7.00 val. – pusryčiai: juoda miežių kava be cukraus, duonos riekė ir truputį marmelado (vėliau, mokantis trečiajai laidai, – miežių kava su cukrumi ir pienu, juodos duonos riekė ir gabalėlis sviesto).

8.00–12.00 val. – teorinės pamokos klasėje.

12.00 val. – pietūs: trumpa malda, duonos riekė, sriuba, kai kada gabalėlis mėsos. Sriuba dažniausiai iš papelijusių margųjų žirnių, kruopų arba kopūstų (vėliau, mokantis trečiajai laidai, – burokų, kopūstų arba įvairių kruopų sriuba, antrasis patiekalas – šiek tiek lašinių arba mėsos su miežių ar žirnių koše, o sekmadieniais – net saldus kompotas, kartais kisielius).

12.30–13.45 val. – laisvalaikis, pamokų ruošia ir šautuvų valymas.

13.45–18.00 val. – pratybos laukuose arba ant Vytauto kalno atliekant manevrus, kasant apkasus arba vykdant įvairias kautynių užduotis, vėliau – topografinių nuotraukų darymas ir kt.

18.30 val. – grįžimas iš pratybų.

19.00 val. – vakarienė: sriuba, tik tirštesnė, arba košė ir netikra juoda kava (vėliau – skystoka, dažniausiai miežinių kruopų ar miltų baltinta pienu sriuba, kartais – bulvienė ir juodos duonos riekė).

¹²⁰ Balčiūnas J., „Pirmieji Karo mokyklos žygiai“, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 441–443.

¹²¹ „Pamatiniai Karo mokyklos dėsniai ir etatai“. Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 114, Kaunas, 1919 m. liepos 17 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 127.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

19.30–21.00 val. – pamokų ruošą ir vakarinis patikrinimas: įsakymo skaitymas, tarnybų skirstymas, malda ir himnas. Prieš patikrinimą nubaustieji turėdavo stovėti „valandą su šautuvu“.

22.00 val. – gesinamos šviesos – poilsis.

Iki 23.00 val. – norintys mokėsi klasėse¹²².

Maistas neblogas, palyginti su tuo, kuriuo kariai buvo maitinami fronte. Mokiniai, kurie turėjo pinigų, jo nusipirkdavo, kai kurie gaudavo iš namų (kaimo).

Šeštadieniais po pietų mokiniai buvo mokomi dainų, etiketo ir šokių, nusižengusieji turėjo stovėti su šautuvu ant peties ir nebuvo išleidžiami šventadieniais į miestą. Pastaroji bausmė buvo laikoma griežtesne.

1919 m. balandžio 17 d. Karo mokyklos viršininkas karininkas J. Galvydis-Bykauskas paskelbė krašto apsaugos ministro įsakymą (Nr. 65, 2 str.), draudžiantį kariams dalyvauti politinėje veikloje. Jame nurodyta, kad visiems kariams, kol jie tarnauja kariuomenėje, draudžiama: a) priklausyti politinėms partijoms, organizacijoms ir dalyvauti jų veikloje; b) kurti bet kokias politines organizacijas, rengti mitingus arba kitokius susirinkimus; c) be savo vadovybės leidimo dalyvauti civilių organizuojamuose mitinguose ir kituose renginiuose. Įstatymo pažeidėjus buvo numatyta bausti kaip valstybės nusikaltėlius ir skirti griežtas bausmes – net sunkiųjų darbų kalėjimą¹²³.

Svarbus moralinis karių parengimo aktas Tėvynės gynimo misijai **buvo priesaika**. 1919 m. gegužės 11 d. Kauno Rotušės aikštėje įvyko pirmoji Lietuvos kariuomenės priesaikos ceremonija. Tą dieną čia prisiekė ir Karo mokyklos pirmosios laidos kariūnai¹²⁴. Karo mokyklos viršininkas karininkas J. Galvydis-Bykauskas 1919 m. gegužės 10 d. įsakyme mokyklai nurodė gegužės 11 d., sekmadienį, pamokų ir kitų užsiėmimų nerengti, nes, vykdant vyriausiojo kariuomenės vado gen. S. Žukausko 1919 m. gegužės 8 d. įsakymą Nr. 2, gegužės 11 d. įsakyta Kaune ir Panemunėje esančių karinių dalinių rikiuotės ir ne rikiuotės kariams duoti priesaiką. 10.00 val. visi daliniai turėjo išsirikiuoti Rotušės aikštėje šia tvarka: a) pirmiausia – įgulos įstaigų kariai, b) dešiniajame sparne – orkestras, c) Karo mokyklos, Karo aviacijos mokyklos ir visi pėstininkų rikiuotės daliniai, d) artilerija, raiteliai, inžinerijos dalinys, e) kairiajame sparne – visi ne rikiuotės daliniai. Daliniai turi būti visos sudėties, o viršininkams reikia turėti visų karių sąrašus pagal jų tikėjimą. Vadovauti paradui skiriamas brigados viršininkas

¹²² „Trečios laidos dienotvarkė“. Įsakymas Karo mokyklai Nr. 16, Kaunas, 1920 m. sausio 16 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 3, l. 8; Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 229–230; Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 656–657.

¹²³ Įsakymas Krašto apsaugos ministerijai Nr. 65, Kaunas, 1919 m. balandžio 14 d., <http://www.epaveldas.lt/recordImageSmall/LNB/LNB0151DC45?exId=226508&seqNr=1>, 2018-10-28; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 42, Kaunas, 1919 m. balandžio 17 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 15.

¹²⁴ Buivydis J., „Penkiolika metų (iš atsiminimų)“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 455–457; Baltutis V., „PLP karo mokyklos XXI laidos kariūno atsiminimai“, *Karys*, 1990, Nr. 4 (1660), p. 455–457.

karininkas Stasys Nastopka. Karo mokyklos adjutantui karininkui B. Jakučiui įsakyta nurodyti kariniams daliniams vietas, kurias jie turi užimti per parada, visiems kitiems kariams, esantiems fronte ir kitose vietose, – prisiekti savo daliniuose¹²⁵.

Gegužės 11 d. Kauno didžiojoje šventovėje – arkikatedroje bazilikoje skambant varpams iš maldininkų krūtinių išsiveržė džiaugsmingas: „*Te Deum laudamus*“. Tūkstantinė minia su vyskupu P. Karevičiumi priešakyje, giedodama „*Dievas mūsų gelbėtojas ir tvirtybė*“, žygiavo Rotušės link, kur rikiavosi Kauno įgulos savanorių pulkai ir kiti kariniai junginiai, pasiruošę kario priesaikai. Įgulos viršininkas ir Karo mokyklos viršininkas karininkas J. Galvydis-Bykauskas, sukomandavęs: „RAMIAI!“, sutiko iškilmingą procesiją¹²⁶. Į šventę atvyko Respublikos prezidentas A. Smetona, Valstybės Tarybos nariai ir jos pirmininkas S. Šilingas, Ministrų kabineto pirmininkas M. Sleževičius su ministrais, Anglijos, Prancūzijos, JAV ir Švedijos karinių misijų atstovai, vokiečiai karininkai. Aikštėje prie specialiai įrengto altoriaus pamaldas laikė Kauno įgulos kapelionas kunigas B. Bumšas, o arkikatedroje – vyskupas P. Karevičius, kuris po to skaitė ir priesaikos tekstą. Po pamaldų vyko paradas, kuriam vadovavo gen. S. Žukauskas. Parada priėmė Respublikos prezidentas ir vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas A. Smetona¹²⁷.

Po vyskupo P. Karevičiaus kalbos, karių priesaikos ir palaiminimo A. Smetona sakė:

„Šiandieną mūsų Tėvynė Lietuva laisva ir nepriklausoma. Niekas iš mūsų tos laisvės ir nepriklausomybės neturi teisės atimti. Mes norime gyventi ir būti nepriklausomi. Tas svarbiausias mūsų uždavinys – apsaugoti savo krašto žemes nuo užsienio priešo, ir laikas atėjo, sukaupus visas jau turimas karines jėgas, kaip įmanoma greičiau pastoti kelią besibraunantiems priešams į krašto gilumą.“¹²⁸

Kariams jis palinkėjo sėkmingo žygio.

1919 m. gegužės 4 d. Ministrų kabinetas patvirtinto tokį priesaikos tekstą:

*Aš N. N. prisiekiu Aukščiausiam Viešpačiui Dievui teisingai tarnauti Lietuvos kariuomenėje, būti ištikimu mūsų krašto Konstitucijai, klausyti savo vyresnybės, griežtai jos įsakymus pildyti ir šventai laikyti man įteiktą paslaptį. Prisiekiu nesigailėdamas savo sveikatos nei gyvasties ligi paskutiniam kraujo lašui ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, o taip pat mūsų žmones ir visą mūsų žemę nuo kokių nors užsienių ar vidaus priešų užpuolimo ir nuo visų tų, kurie mūsų krašte kels riaušius, ardys žmonių darbą ir ramumą ar kitaip kaip skriaus žmones. Prisiekiu su priešu griežčiausiai kovoti, neidamas su juo į jokiais pažintis, sutartis ar šiaip susižinojimą raštu ar žodžiu, visą gi tai, ką apie priešą sužinosiu ar išgirsiu, tuojau savo vyriausybei pranešti. Kad šią priesaiką darau tikra širdimi ir gryna sąžine, iškeliu ranką prie Viešpaties Dievo.*¹²⁹

¹²⁵ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 62, Kaunas, 1919 m. balandžio 17 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 21.

¹²⁶ Dirkis P., „Gegužės 11 diena – prieš 40 metų“, *Karys*, 1959, Nr. 5 (1352), p. 129–130.

¹²⁷ Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*, t. 1, p. 208.

¹²⁸ Dirkis P., „Gegužės 11 diena – prieš 40 metų“, *Karys*, 1959, Nr. 5 (1352), p. 130.

¹²⁹ Natkevičius L., *Lietuvos kariuomenė*, New York, 1919, p. 60.

Ši priesaika Kaune buvo svarbi ir reikšminga: tai buvo viešas masinis karių pasirodymas, dalyvaujant užsienio valstybių kariuomenių atstovams ir diplomatomams.

Po iškilnių prasidėjo darbas. Ką tik įkurtos Karo mokyklos reikšmė augo. Beveik savomis jėgomis atsistojusi ant kojų, Karo mokykla netrukus įgijo autoritetą. Jos veikla ir kompetencija buvo gerokai platesnė, nei numatytos funkcijos ir tikslai. Greitai mokykla tapo stipriu ir patikimu Lietuvos kariuomenės ramsčiu: čia buvo rengiami, tobulinami ir atestuojami kariai. 1919 m. jau buvo atestuojami ne tik kariai, bet ir civiliai, siekiantys įgyti pirmąjį valdininko laipsnį. Egzaminai Karo mokykloje buvo rengiami du kartus per metus¹³⁰.

Tų pačių metų gruodžio 1 d. į Karo mokyklą siunčiami 34 Karo aviacijos mokyklos mokiniai baigti rikiuotės mokslų, 1920 m. kovo 1 d. – 15 karo medikų mokyti rikiuotės, kovo mėn. – visų dalinių praporščikai ir puskarininkiai, kad čia įgytų pirmąjį karininko laipsnį. Po mėnesio išleidžiami 46 puskarininkiai, kuriems vėliau turėjo būti suteiktas leitenanto laipsnis. 1922 m. rugsėjo 15 d. organizuojami egzaminai pirmajam karo valdininko laipsniui įgyti¹³¹. 1924 m. liepos 1 d. vėl medikų kursai – rikiuotės mokymai. Taigi dar vykstant kovoms dėl nepriklausomybės iš Rusijos grįžę karininkai, atėję į Lietuvos kariuomenę savanoriais, ir mobilizuoti jaunuoliai imti rengti karininkais įvairiuose kursuose ir mokyklose jau pagal Vakarų Europos standartus.

To meto Karo mokyklos projektuose buvo numatyta rengti tobulinimo kursus senesniems karininkams. Pirmąjį dokumentą šiuo klausimu jau randame mokyklos 1919 m. gegužės 13 d. bylose. Šie projektai buvo įgyvendinami 1920 m. rugpjūčio mėn. vykusiuose vadinamuosiuose plk. Aleksandro Uspensko kursuose¹³². 1921 m. įsteigiami nuolatiniai Aukštieji karininkų kursai, 1924 m. – Karo technikos kursai. 1926 m. jie prijungiami prie Aukštųjų karininkų kursų ir tampa karininkų mokymo ir tobulinimo centru. Rengiant tikrosios karo tarnybos karininkus susirūpinta ir atsargos karininkų rengimu, todėl 1926 m. prie Karo mokyklos įsteigiama *aspirantų tarnyba*.

Iš pradžių mokykloje buvo tik viena kuopa, jos vadu ir kartu viršininko padėjėju tapo karininkas P. Tvaronas. Savo atsiminimuose jis rašo:

„Dėjau visas pastangas apginti kariūnus nuo lenkiškumo ir, pavyzdžiui, kuomet vienas kariūnas per pamokas išdrįso skaityti lenkišką laikraštį, tai norėdamas užkirsti kelią visam tam, kas yra lenkiška, pareikalavau šį kariūną pašalinti iš Karo Mokyklos. Matydamas, kad kreipimasis valdinio į viršininką žodžiu „ponas“ yra panašus į lenkų kalbą, nustačiau šiam tikslui žodį „tamsta“. Ši mano nuomonė ateityje buvo priimta visai kariuomenei ir užfiksuota Vidaus tarnybos statute (str. 25).

¹³⁰ Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus 1919 m. lapkričio 22 d. aplinkraštis „Visiems kariuomenės dalių vadams, karo komendantams ir įvairių kariškų įstaigų viršininkams“, *LCVA*, f. 506, ap. 1, b. 12, l. 9; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 278, Kaunas, 1919 m. gruodžio 9 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 118.

¹³¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 144, Kaunas, 1922 m. liepos 4 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 46, l. 135.

¹³² Įsakymas Karo mokyklai Nr. 177, Kaunas, 1920 m. birželio 25 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 3, l. 178.

Norėdamas kariūnams suteikti daugiau karinių žinių, aš, kaip mokyklos viršininko padėjėjas, rūpinaus pritraukti mokyklon specialistus. Buvęs tuo metu štabo viršininkas pulk. Velykis mano prašymą patenkino, bet kai kurie iš prisiųstų specialistų, pavyzdžiui, pulk. Dzengelevskis, vieton dėstyti pavesto jam dalyko, viešai kariūnams niekino Lietuvą ir kaip įmanydamas įrodinėjo reikalingumą nustoti nepriklausomybės Lenkijos naudai. Toks dėstymas iššaukė kariūnų protestą, ir man buvo suteiktas nemažas moralinis malonumas. Aš pamačiau, kad 3 mėnesių laikotarpis kariūnų buvimo Karo mokykloje nepraejo veltui. Jie jau ne tie jaunuoliai, kurie neatskirtų skleidžiamo melo nuo tiesos, bet yra sąmoningi, atskiriantieji lietuvių tautos reikalus nuo reikalų suvis svetimos mums valstybės, kuri tik ir svajoja Lietuvą pavergti. Aš padariau išvadą, kad Karo mokyklos gyvenimo sutvarkyme ir kariūnų auklėjime yra paimta labai teisinga kryptis ir dedamos panašios pulk. Dzengelevskio pastangos kariūnų tarpe neranda jokio pritarimo. Jų noras kariūnų auklėjimą pakreipti kiton vagon jau buvo labai pavėluotas. Pažymėtinas faktas, kad Karo mokyklos organizavime, tvarkyme, mokyme nei štabo, nei kieno kito nebuvo duota bent kokių nurodymų. Tas vertė mokyklos kadra užsibrėžtam darbe pasitikėti tik savo jėgomis. Saugodamas kariūnus nuo svetimos įtakos, aš stengiausi, kad Karo mokyklos išleistieji leitenantai būtų autoritetingi, ir norėjau, kad numatyta užsiėmimų programa būtų pilnumoje išeita.¹³³

Karo mokyklos steigėjai suprato, kad *lietuviškumas yra tautinės kultūros pagrindas*. Todėl nuo pirmųjų dienų juo buvo remiamasi tiek mokant, tiek ir auklėjant. Apskritai viskas, kas sava, lietuviška, buvo puoselėjama ir branginama visą laiką, kol gyvavo mokykla.

Lietuvos laikinosios vyriausybės 1919 m. liepos 6 d. įsakymu Nr. 106 buvo suteiktas karūžo laipsnis 89 mokiniams, 7 mokiniams – puskarininkio (ir teisė gauti karininko laipsnį kariuomenės daliniuose). Iš jų 42 buvo pėstininkai, 14 – kulkosvaidininkų, 21 – artileristas, 14 – raitelių, 5 – pionieriai. 28 mokiniai „nubyrėjo“ dėl sveikatos, drausmės ar kitų priežasčių. Įsakymą Lietuvos kariuomenei dėl **I laidos** karininkų paskyrimo pasirašė Lietuvos prezidentas A. Smetona, ministras pirmininkas M. Sleževičius, krašto apsaugos ministras A. Merkys, Generalinio štabo viršininkas M. Velykis¹³⁴.

Išleistuvės Karo mokykloje prasidėjo liepos 6 d., sekmadienį, 11 val. šv. mišiomis, kurias laikė kanauninkas J. Šaulys. Mokyklos rūmai buvo papuošti Lietuvos tautinėmis ir Antantės valstybių vėliavomis¹³⁵. Po mišių kanauninkas J. Šaulys kalbėjo apie krikščionišką pareigą, kad jauniems karininkams mokslas mokykloje buvo ne tik sunkus, bet ir atsakingas darbas visuomenei. Pirmosios karininkų laidos išleistuvių

¹³³ Tvaronas P., „Karo Mokykla 1919–20–21 m.“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 12–14.

¹³⁴ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 106, Kaunas, 1919 m. liepos 6 d. *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 117–118.

¹³⁵ Pirmos laidos absolventas Jurgis Kiaunė savo atsiminimuose rašo, kad „kiekvienas gavo pirmąjį karininko laipsnį – Karužą ir kario simbolį – kardą, kurį įteikė pirmasis Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona“, Kiaunė J., „Lietuvos karo mokyklos I laidos sukaktis“, *Karys*, 1954, Nr. 6 (1300), p. 152. Tačiau šis faktas niekur kitur nėra patvirtintas. Tiksliai žinoma, kad ši tradicija gimė 1923 m. spalio 22 d. išleidžiant Karo mokyklos V laidą. Apie tai bus plačiau rašoma vėliau.

iškilmėse dalyvavo Respublikos prezidentas A. Smetona, Valstybės Tarybos pirmininkas S. Šilingas, krašto apsaugos ministras karininkas A. Merkys, kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, Generalinio štabo viršininkas karininkas M. Velykis, prancūzų karinės misijos nariai su plk. C. Rebouliu (*C. Reboul*) priešakyje¹³⁶, išvykstančios iš Kauno vokiečių generalinės komandos viršininkas gen. ltn. V. Eberhardtas (V. Eberhardt), amerikiečių atstovai ir kt. aukštieji karininkai. Tai rodė, kad šios iškilmės labai svarbios. Visi garbingieji svečiai savo kalbose minėjo, kad yra patenkinti Karo mokyklos parengtais vadais¹³⁷.

Karo mokyklos viršininko adjutantas karininkas Boleslovas Jakutis perskaitė išleidžiamų karininkų sąrašą. Prezidentas A. Smetona pasveikino jaunuosius karininkus, baigusius Karo mokyklą. Valstybės Tarybos pirmininkas S. Šilingas vyriausybės vardu pasveikino jaunuosius karininkus ir puskarininkius ir pabrėžė, kad jie bus pirmieji karininkai, kurie skleis kariuomenėje laisvės ir nepriklausomybės idealus. Krašto apsaugos ministras karininkas A. Merkys akcentavo *karininko tikslą* – vadovauti griežtai, energingai, siekti drausmės, bet būti taktiškiems ir korektiškiems, nes nuo jų kaip vadų gali priklausyti daugelio žmonių gyvybė. Taip pat nuo jų priklausanti Tėvynės gerovė, o Tėvynė reikalauja vyti priešą.

Vyriausiasis kariuomenės vadas S. Žukauskas taip pat pasveikino jaunus karininkus ir paragino kuo greičiau išvyti priešus. Karo mokyklos viršininkas karininkas J. Galvydis-Bykauskas priminė senus laikus, kai mūsų tautos dvasią norėjo sunaikinti rusai, uždraudę spausdinti lietuviškas knygas:

„Bet Lietuva liko gyva. Per šį karą žuvo milijonai žmonių, bet tai davė progą žengti į naują gyvenimą. Ir nereikia užmiršti, kad mes iš visų pusių esame apsupti priešininkų. Jei neapsiginsim, tai žūsime. Sunku gerai gyventi, bet sunku ir gerai mirti. Mūsų tauta turi pasiaukoti žmonių laisvei apginti. Taigi pirmas linkėjimas yra nepakęsti materializmo bangos, kas žemina ir nustelbia žmonių. Antra, kad visa tauta ir karininkai kiltų į saulę ir žvaigždes, kas puošia žmogaus dvasią. Trečia, turime būti ištikimi sūnūs ir ginti Lietuvą, kaip tinka lietuviui kareiviui.“¹³⁸

Tačiau šios šventės teigiamų atgarsių vos nesugadino pradėjęs bręsti skandalas, gresiantis net vyriausybės krize. Ministrų kabinete paaiškėjo, kad, kariuomenės vadui gen. S. Žukauskui reikalaujant greičiau organizuoti karininkų išleistuves, Karo mokyklos vadovybė iškilmių metu per neapsižiūrėjimą perskaitė savo pačios parengtą

¹³⁶ Prancūzijos plk. *C. Reboulis* (Reboul) ir anglų misijos vadovas *R. Rowanas-Robinsonas* (Rowan-Robinson) atliko tam tikrą mokomąjį darbą Lietuvos kariuomenėje. Jie surengė karininkams paskaitų kursą, supažindino su Vakarų Europos strategija ir taktika mūsų lauke. Tikrino ir konsultavo kariuomenės dalinius. Sudarė atskirų kariuomenės rūšių karininkų ir kareivių rengimo programą. Į lietuvių kalbą imti versti Prancūzijos kariniai statutai (Gaigalaitė A., „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1940 metais“, *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 9 (537), <http://ausis.gf.vu.lt/mgl/>, 2012-08-24).

¹³⁷ IMK, „Trumpa Karo mokyklos istorinė apžvalga“, *Karys*, 1939, Nr. 13, p. 409.

¹³⁸ Šipelis J., „Penkiolikai metų pralinkus“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 443.

vyriausybei tvirtinti skirtą akto projektą dėl karininkų laipsnių suteikimo, kurio dar nebuvo pasirašęs Respublikos prezidentas A. Smetona ir ministras pirmininkas M. Sleževičius. Jiems ši dokumentą teko pasirašyti *post factum*.

Šis įvykis rodo, kad Lietuvos valstybės atkuriamojo laikotarpio aukštieji pareigūnai atsakingai ir principingai ėjo patikėtas pareigas ir to paties reikalavo iš savo pavaldinių¹³⁹.

Pėstininkai P. Barkauskas, A. Matulionis, A. Pranculis buvo palikti Karo mokyklos vyresniųjų instruktorių pagalbininkais, P. Daukšys, J. Sidaravičius paskirti į I, K. Ališauskas, P. Telksnys – į II, J. Matelis – į III pėstininkų pulką, A. Augustaitis, A. Gionondskis – į I, J. Léveris, M. Kivlevičius – į II atsargos batalioną, B. Mickeliūnas – į Joniškėlio, P. Budreckas – į Šiaulių, A. Pabedinskas – į Panevėžio, A. Kazlauskas – į Vilniaus, A. Šimkus – į Marijampolės, P. Steikūnas – į Ukmergės batalioną; J. Černius, V. Miškinis – į Kauno, A. Urbelis, J. Paliulionis – į Ukmergės, J. Jankus, A. Klemas, J. Steikūnas, P. Ramanauskas – į Suvalkų, L. Balzaras – į Joniškėlio, K. Macinskas – į Panevėžio, S. Čepas – į Šiaulių, J. Maurukas – į Šakių, J. Kunsaitis – į Alytaus, P. Budvytis – į Kuršėnų, J. Navickis – į Telšių, Z. Rumša – į Mažeikių, A. Baniulis – į Utenos komendantūrą.

Kulkosvaidininkai S. Bagdonas, A. Čepauskas, V. Statkus buvo paskirti į I, J. Gražulis, M. Kareiva, K. Matulaitis – į II, S. Sidabras – į III pėstininkų pulką, V. Juodeika – į Joniškėlio, V. Karvelis – į Šiaulių, K. Taruška – į Panevėžio, L. Šestakauskas – į Vilniaus, K. Jasėnas – į Marijampolės, V. Aleksandravičius – į Ukmergės, K. Rudminas – į Kauno komendantūrą.

Artileristai A. Zubrys, K. Kepalas buvo palikti Karo mokyklos vyresniųjų artilerijos instruktorių pagalbininkais, P. Babickas, A. Banys, J. Barauskas, J. Bukota, V. Jasulaitis, S. Jurgutis, J. Matulevičius, P. Meškauskas, P. Povilaitis, J. Rauba, V. Sidzikauskas, J. Stapulionis, B. Steikūnas, D. Steponavičius, J. Šipelis, V. Šmulkštys, J. Vebras, L. Valkūnas, V. Zilys paskirti į I artilerijos pulką.

Raitininkas J. Balkūnas buvo paliktas Karo mokyklos kavalerijos instruktoriaus pagalbininku, J. Bačkus, K. Gudelis, J. Kiaunis, K. Labutas, J. Makusevičius, L. Račiumas, J. Skaisgiris, A. Smetona, A. Šilauskas, L. Vedeckas, A. Vosylius, J. Vrubliauskas, A. Žukauskas paskirti į I raitelių pulką. Pionieriai J. Andžejauskas, J. Černauskas, P. Dovydaitis, J. Cegžna, J. Melys pasiūsti inžinerijos dalies viršininko žinion, puskarininkiai pėstininkai K. Ambroziejus, S. Čenkus – į I, S. Oželis, A. Šova – į II pėstininkų pulką, E. Migevičius – į Karo mokyklos komendantūros mokomąją komandą, A. Antanaitis – į Panevėžio batalioną, B. Juškaitis – į I husarų eskadroną prie Kauno

¹³⁹ Ištrauka iš Ministrų kabineto posėdžio, įvykusio 1919 m. liepos mėn., protokolo, *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 11, l. 31; Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 166.

komendantūros¹⁴⁰.

Šie puskarininkiai fronte pasirodė esą drąsūs, sumanūs kariai, todėl tie, kurie liko gyvi, buvo pakelti į karininkus. Tolesnėje karo tarnyboje jie buvo ne blogesni už savo kolegas, kurie Karo mokyklą paliko tapę karininkais.

„Grįžę į frontą karūžai buvo priimti įvairiai. Daliniuose, kuriems vadovavo aukštesnio išsilavinimo patriotai lietuviai, jie buvo sutikti entuziastingai. Tie, kurie pateko į dalinius, vadovaujamus surusėjusių girtuoklių, atėjusių į kariuomenę tik dėl to, kad karas buvo jų amatas, jų pragyvenimo šaltinis, buvo sutikti šaltai, skeptiškai, su aiškiai parodytu nepasitikėjimu. Vėliau karo tarnyboje naujokai daugumą tokių jų nemėgusių viršininkų pralenkė. Iš pirmosios Karo mokyklos laidos karininkų 3 iškilo į generolus (Černius, Karvelis, Žilys), ir tai tik iki 1939 metų, nes 1940-aisiais mūsų valstybinis gyvenimas buvo nutrauktas. J. Černius neilgą laiką buvo Karo mokyklos viršininku, nuo 1935 iki 1939 metų – Vyriausiojo štabo viršininku, o 1939 metais sudarė vyriausybę, kurioje buvo ministras pirmininkas. Pasitraukęs iš ministro pirmininko pareigų, 1939 lapkričio mėn. buvo grąžintas į kariuomenę ir paskirtas pirmosios pėstininkų divizijos vadu. Nemažai Karo mokyklos pirmosios laidos karininkų išvarė gana gilią vagą mūsų valstybės nepriklausomo gyvenimo laikotarpiu ir po jo buvusių okupacijų metu. Kaip pavyzdžius čia galima paminėti generalinio štabo pulkininkus Jankauską, Šovą, Meškauską ir daugelį kitų.“

Šitaip mokyklos auklėtinius aprašo savo atsiminimuose dim. plk. V. Vėbra¹⁴¹.

1919 m. gruodžio 15 d. buvo paskelbtas valstybės prezidento lapkričio 30 d. įsakymas Lietuvos kariuomenei (1 str.), kuriame nurodoma:

Laikinosios Vyriausybės įsakymai“ š. m. liepos mėn. 6 dienos apie paaukštinimą atsakančiai baigusių karo mokyklą mokinių į „karužus“ ir š. m. rugpjūčio mėn. 16 dienos apie paaukštinimą kariškių į „karininkus“ šiuomi pakeičiama:

„Karūžams“ ir „karininkams“, išvardintiems minėtuose įsakymuose, vadintis „leitenantais“ nuo š. m. rugsėjo 13 dienos.¹⁴²

Remiantis pakeistu ir papildytu Lietuvos kariuomenės laipsnių įstatymu, 1920 m. sausio 28 d. baigusiems pirmąją Karo mokyklos laidą 7 leitenantams vyresniškumas (stažas) nustatomas nuo 1919 m. sausio 25 d., o 81 – nuo 1919 m. liepos 6 d.¹⁴³

Pirmoji laida lėmė tolesnę Karo mokyklos likimą, nes savo sąmoningumu, įgytomis žiniomis, drausmingumu išleisti karūžai nenusileido kitų valstybių karo metu atitinkamas mokyklas baigusiems karininkams. Labai geros nuomonės apie jaunuosius ka-

¹⁴⁰ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 106, Kaunas, 1919 m. liepos 6 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 117–118.

¹⁴¹ Vėbra V., „Karo mokyklos I-oji laida. Žiupsnelis prisiminimų iš Karo mokyklos pirmosios laidos (70-čio proga)“, *Karys*, 1989, Nr. 4 (1651), p. 156.

¹⁴² Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 205, Kaunas, 1919 m. gruodžio 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 242.

¹⁴³ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 236, Kaunas, 1920 m. vasario 10 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 28.

rūžus buvo Lietuvos vyriausybė, visuomenė ir nešališki karininkai¹⁴⁴.

Deja, dar ne visur buvo įsitvirtinusi lietuviškė: karininkai tarpusavyje net ir bendraudami su pavaldiniais dažnai kalbėdavo svetima kalba, vyravo svetimi papročiai. Tai kėlė visuomenės pasipiktinimą. Nors tuo metu dėta daug pastangų siekiant sulietuvinti kariuomenę, sunku buvo greitai pasiekti apčiuopiamų rezultatų. Be to, nebuvo ir laiko – reikėjo kovoti su Lietuvos priešais, todėl tai neatrodė aktualu. O pirmosios laidos karininkai svariai prisidėjo prie kariuomenės lietuvinimo.

Karo mokyklos pirmosios laidos karininkai labai sustiprino Lietuvos kariuomenę: padėjo ją kurti, ugdė vadovybės ir kareivių tautinę savimonę, stiprino suformuotus karinius dalinius, juos išplėtė ir taip pat „kompensavo“ kautynių nuostolius.

Ypač pakiliai pirmąją karininkų laidą sutiko Lietuvos visuomenė, iki tol neretai jausdavusi kartėlį, kad Lietuvos kariuomenėje taip mažai tarnauja lietuvių karininkų. Todėl šią laidą tautiškumo požiūriu vertino itin teigiamai – kaip didelį žingsnį pirmyn. Taigi visiškai natūralu, jog šiai laidai ir teko stiprinti kariuomenės ir visuomenės santykius.

Pirmosios laidos karininkus buvę Rusijos kariuomenės karininkai vertino skirtingai: lietuviškos pakraipos – palankiai, kiti, neturintys aiškios tautinės orientacijos arba nelietuviai, – gana kritiškai, o kartais net labai šaltai. Tačiau jie netrukus pelnytai įgijo gerą vardą ir greitai buvo skiriami į kuopų vadų, kartais net į aukštesnes pareigas, ypač kautynių metu¹⁴⁵.

Pirmieji Karo mokyklą baigę Lietuvos karininkai 1919 m. liepos mėn. išvyko į frontą. Rugsjūčio 24 d. krito pirmoji šios karininkų laidos auka – Jurgis Sidaravičius (žuvo bolševikų fronte), vėliau, lapkričio 22 d., ties Radviliškiu antroji – Serafinas Oželis (bermontininkų fronte), 1920 m. lenkų fronte žuvo karininkai Jonas Stapulionis, Pranas Telksnys, Kazys Matulaitis, 1923 m. lenkams įsibrovus į Lietuvos teritoriją – Aleksandras Urbelis¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Tvaronas P., „Karo Mokykla 1919–20–21 m.“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 14.

¹⁴⁵ Melys J., „Pirmoji Karo mokyklos laida ir Lietuvos kariuomenės kūrimas“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 454.

¹⁴⁶ „Pirmosios K. M. laidos karininkai, garbingai žuvę dėl Nepriklausomybės“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 447–450.

1.5. Kariūnų frontininkų laidos

Išleidus pirmąją laidą, 1919 m. liepos 17 d. buvo paskelbti *Pamatiniai Karo mokyklos dėsniai*. Numatyta rengti karininkus visų rūšių kariuomenės padaliniams (pėstininkus, raitininkus, artileristus, kulkosvaidininkus, inžinierius ir t. t.). Į mokyklą turėjo būti priimami jaunuoliai, baigę ne mažiau kaip 4, o į specialiuosius skyrius (artilėrijos ir inžinerijos) – ne mažiau kaip 6 aukštesniosios mokyklos klases (jeigu norinčiųjų stoti į Karo mokyklą susirinktų daugiau, nei numatyta vietų, rengiamas konkursas). Mokslas turėjo trukti iki karo pabaigos – 4–6 mėn. Per 3 mėn. visi mokiniai privalėjo išeiti bendrą kursą, ketvirtąjį mėnesį buvo pagal savo išsilavinimo lygį skiriami į kariuomenės rūšis ir turėjo mokytis specialiųjų dalykų: inžinerijos skyriaus kariai ir artileristai – 3, raitininkai – 2, pėstininkai – 1 mėn. Specialiųjų dalykų pamokas Karo mokykloje turėjo vesti artilėrijos baterija, raitininkams tobulintis buvo skirta 20 arklių. Specialiųjų skyrių instruktoriais (artilėrijos, kavalerijos ir inžinerijos) būtų skiriami tiek teoriškai, tiek praktiškai gerai pasirengę karininkai, karininkai specialistai pavaldūs mokyklos viršininkui arba jo padėjėjui ir iš jų gautų nurodymus.

Į Karo mokyklą buvo numatyta priimti ne daugiau kaip 300 jaunuolių. Jie turėjo būti suskirstyti į 2 kuopas (po 150 žmonių), kiekviena kuopa – į 3 būrius (po 50 žmonių), būrys – į 3 skyrius. Karininkams, skaitantiems praktinių dalykų paskaitas, nurodyta papildomai mokėti krašto apsaugos ministro patvirtinta tvarka.

Karo mokykloje turėjo būti dėstomi šie dalykai: taktika, šaudymo teorija, šaudymo iš kulkosvaidžio, šautuvo ir revolverio mokymo kursas, topografija, fortifikacija, artilėrija, kavalerija, inžinerija, Lietuvos karo istorija (ją siejant su bendrąja karo istorija), Lietuvos geografija, lietuvių, prancūzų kalbos, Rikiuotės, Vidaus, Lauko, Drausmės, Įgulos statutai, karinis administravimas ir karo teisė, pokalbiai, higiena, gimnastika. Karininkai, išdėstę savo dalyką, privalėjo skirti dieną mokinių žinioms patikrinti ir, radę prastai mokančių, pateikti pedagogų tarybai raportą dėl jų šalinimo iš Karo mokyklos. Pedagogų tarybos pirmininkas buvo mokyklos viršininko padėjėjas, nariai – kuopų vadai ir visi vyresnieji karininkai.

Esant sudėtingai vidaus ir tarptautinei situacijai, Lietuvos prezidentas ir vyriausybė 1919 m. birželio 7 d. patvirtino įsakymą Lietuvos kariuomenei, kuriame teigiama, kad už bolševikinę, priešvalstybinę ir priešišką valstybių naudai vykdomą agitaciją kariuomenėje, kurstančią nevykdyti vyriausybės įsakymų ar jai priešintis, nesilaikyti nustatytos tvarkos, rengti sukilimą prieš vyriausybę, steigti bolševikines ir kitas Lietuvai priešiškas organizacijas, susektas nusikaltę, nesvarbu, kareivis ar civilis, bus baudžiamas nuo 2 metų kalėjimo arba mirties bausme.

Įsakymą pasirašė Lietuvos valstybės prezidentas A. Smetona, ministras pirmininkas M. Sleževičius, krašto apsaugos ministras A. Merkys, Ministrų kabineto reikalų vedėjas T. Petkevičius¹⁴⁷. Šis įsakymas taip pat buvo paskelbtas ir Karo mokykloje.

¹⁴⁷ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 85, Kaunas, 1919 m. birželio 7 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 91.

1919 m. birželio 16 d. Ministrų kabinetas leido kiekvienam Karo mokyklos mokiniui mokėti po 50 auksinų¹⁴⁸ per mėnesį¹⁴⁹. Nepaisant sunkumų, nuotaika buvo nepaprastai pakili, o ryžtas tvirtas.

Baigusiems Karo mokyklą turėjo būti suteiktas pirmasis karininko (karūžo) laipsnis ir teisė segėti valdžios patvirtintą mokyklos baigimo ženklelį. Šį ženklelį turėjo teisę segėti ir karininkai, tarnaujantys Karo mokykloje.

Baigusieji Karo mokyklą gaudavo Lietuvos valstybės prezidento 1919 m. gegužės 2 d. patvirtintą pašalpa ir 1500 auksinų aprangai įsigyti¹⁵⁰.

Nepaisant to, kad pirmųjų laidų kariūnai, besimokydami karo mokykloje, tiesiogiai nedalyvavo koviniuose veiksmuose, tačiau gyvenimas Karo mokykloje buvo gana įtemptas ir mažai kuo skyrėsi nuo gyvenimo fronte. Ypač sudėtingais 1919–1920 m. Karo mokykla buvo gerai organizuota, drausminga, ginkluota ir vyriausybei besąlygiškai ištikima jėga, kurią pasitelkdama karo vadovybė Kaune galėjo palaikyti visuomenės rimtį ir tvarką. Jau 1919 m. balandžio 2 d., remiantis krašto apsaugos ministro įsakymu, Karo mokykla vykstant ypač svarbiems įvykiams turėjo teikti pagalbą Kauno miesto komendantui¹⁵¹. 1919 m. rugpjūčio 28 d. naktį Karo mokykla dalyvavo likviduojant lenkų sukilimo (*Polska Organizacja Wojskowa* – POW) židinius ir laikė savo areštinėje visus svarbiausius sukilimo dalyvius – apie 18 žmonių, tiesa, iš jų vienas naktį pavyko pabėgti.

Lietuvos karo žvalgybai demaskavus POW sukilimą, Karo mokyklos kariūnai saugojo Prezidentūrą, Vyriausiąją kariuomenės štabą, Lietuvos banką ir vykdė išorinę Vyriausiojo kariuomenės štabo Žvalgybos skyriaus viršininko karo valdininko Liudo Giros apsaugą, – ten buvo laikomi surasti POW organizacijos veiklos dokumentai. Prie L. Giros buto budėdavo septynių kariūnų grupė su lengvuju kulkosvaidžiu. Suimti POW organizacijos nariai buvo laikomi Karo mokyklos patalpose, kuriose vyko ir jų veiklos tyrimas bei teismas. Specialiai neparengti tokioms operacijoms, neturėdami sąlygų, būtinų saugoti suimtuosius, Karo mokyklos mokiniai atliko svarbų vaidmenį tiriant šią bylą. Nors Lietuvos žvalgyba jau buvo radusi slaptą POW archyvą J. Niekrašo namuose, Pakalnės gatvėje, tačiau neturėdama šifro, daugelio dokumentų negalėjo perskaityti. Manoma, kad padedant P. Daukantui-Vrublevskiui Lietuvos saugumas gavo lenkų sukilimo organizacijos šifro raktą. Tačiau 1940 m. karinėje spaudoje publikuotuose atsiminimuose pabrėžiama, kad būtent Karo mokyklos kariūnai ir karinin-

¹⁴⁸ Auksino kursas 1919 m.: 2 auksinai = 1 litas, o 1920 m.: 6 auksinai = 1 litas.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos ministrų kabineto 1919 m. birželio 16 d. nutarimas, *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 18, l. 46; Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras, 1998, p. 165.

¹⁵⁰ „Pamatiniai Karo mokyklos dėsniai ir etatai“. Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 114, Kaunas, 1919 m. liepos 17 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 127.

¹⁵¹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 21, Kaunas, 1919 m. kovo 27 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 8.

kai, ryžtingai veikdami patikros metu, apieškoję vieną įtartinę lankytoją, surado *POW* organizacijos šifro raktą, ir dokumentai buvo iššifruoti¹⁵². Plk. Zigmas Talevičius savo atsiminimuose rašė:

„Kad galutinai neišdiltų kai kurie įvykiai, noriu papasakoti apie vieną labai reikšmingą įvykį mūsų valstybei... Tai atsitiko Karo mokykloje 1919 metais rudenį. Tais metais buvau Karo mokykloje būrio vadu. Neramus buvo tas ruduo. Lenkai, skaitydami mus silpnais, sugalvojo padaryti sukilimą Lietuvoje, nuversti mūsų valdžią ir Lietuvą prijungti prie Lenkijos. Šį darbą turėjo įvykdyti lenkų organizacija P.O.W. (*Polska Organ. Wojskowa*). Sukilimui viskas buvo paruošta, bet jo išvakarėse mūsų valdžios organai areštavo kai kuriuos sąmokslininkus ir surado jų archyvą. Sukilėlių dokumentams ištirti buvo paskirta ypatinga tardymo komisija iš p. Liudo Girus ir kariūnų: Petro Rusecko ir Landsbergo. Komisija dirbo Karo mokyklos svečių kambary (dabar ten Vid. reik. min-rija). Areštuotieji sukilimo dalyviai irgi buvo patalpinti Karo mokyklos patalpose. Sargybą prie suimtųjų ėjo kariūnai.

Buvau mokyklos budėtoju (nepamenu datos). Mano padėjėju buvo, rodos, kariūnas Vainauskas. Suimtieji buvo mokyklos budėtojo žinioje. Man budint atvyko pasimatyti su suimtuoju Kudzevičium jo brolis, kurs atvežė suimtajam popieriniame maiše obuolių. Padėjėjui savo įsakiau obuolius perpjauti pusiau ir atidžiai apžiūrėti maišelį. Mano padėjėjas netrukus atėjo pas mane ir, įteikdamas man maišelį nuo obuolių, pareiškė, kad viduryje maišelio yra skaitmenys, kurie jokių matematiškų veiksmų nerodo. Praslinkus porai valandų, Kudzevičius vėl atvyko su vaisiais popieriniame maiše. Kariūnas Vainauskas, atidžiai viską apžiūrėjęs, vėl įteikė man popierinį maišą su skaitmenimis. Buvau tikras, kad Kudzevičius dar atvyks su vaisiais suimtiesiems, todėl dar jo nesulaikiau. Per pasikalbėjimą su manim Kudzevičius buvo ypatingai mandagus. Atvykus jam su vaisiais trečią kartą, aš Kudzevičių sulaikiau. Tuomet Kudzevičius labai griežtai pareikalavo iš manęs įgaliojancio sulaikyti jį orderio. Tam pareiškiau, kad už viską atsakysiu aš.

Kratą darė Karo mokyklos sargas Jankauskas mano ir kariūno Vainausko akivaizdoje. Specialiame kelnų kišeniuje buvo rastas apskritas išgrafuotas popierėlis su skaitmenimis ir raidėmis. Tai buvo šifro raktas. Parodžiau jį suimtajam Kudzevičiui ir pasakiau, kad tai yra „orderis“ jo areštavimui.

Tuo pačiu laiku ypatingoji tardymo komisija žiūrėjo *surastus P.O.W.* dokumentus ir nervinosi, kad negali dešifruoti P.O.W. dalyvių sąrašų. Įlėjęs į komisijos kambarį pasisiūliau padėti dešifruoti šifruotus raštus ir sąrašus. Komisijos nariai priėmė mano pasiūlymą abejingai, bet kai įteikiau šifrą, p. Liudas Gira karštai mane išbučiavo. Tą pačią dieną buvo dešifruoti P.O.W. dalyvių sąrašai ir laisvieji dalyviai areštuoti.

Kaip dešimčiai, taip ir penkiolikos metų praėjus po P.O.W. bylos sprendimo, „Lietuvos Aide“ buvo įdėta kariuomenės teismo prokuroro plk. Papečkio sąmokslininkų kaltinimo kalba. Toje kalboje prokuroras išsireiškė, kad ypatingos reikšmės P.O.W. byloje turėjo šifro suradimas. Jeigu nebūtų surastas šifras, nebūtų buvę laiku areštuoti sąmokslininkai ir sukilimas būtų galėjęs įvykti. Kokios būtų buvusios jo pasekmės, sunku šiandieną spręsti. Aišku tikrai, kad vos padėti silpnučiai mūsų Nepriklausomybei pamatai, jei ne visiškai būtų sugriauti, tai bent smarkiai būtų sukręsti,

¹⁵² Žr. plačiau: Surgailis G., „Lenkų mėginimas įvykdyti valstybės perversmą Lietuvoje 1919 metais“, *Karo archyvas*, 1998, Nr. 15, p. 106–116; Jakštys G., „Karo mokykla Kauno visuomeniniame ir politiniame gyvenime 1919–1940 m.“ *Kauno istorijos metraštis*, 2013, Nr. 13, p. 98; Žigarsas F., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas ir pirmosios Karo mokyklos laidos“, Kn.: *Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas. Moksliniai straipsniai ir pranešimai*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014, p. 145.

nes lenkų kariuomenė to sukilimo tik laukė, kad galėtų įsiveržti ir sunaikinti mūsų besikuriančią valstybę.

Kariūnas Vainauskas (II-ros laidos), kaip mokyklos budinčio karininko padėjėjas, išpildė mano įsakymus visu kruopštumu ir tuom prisidėjo prie suradimo šifro rakto ir pašalinimo gresiančio pavojaus.¹⁵³

Nuo 1919 m. rugpjūčio 29 d. Karo mokyklos viršininkas ėjo ir Kauno įgulos viršininko pareigas. 1920 m. sausio 1 d. mokyklos karininkai sudarė III brigados štabo branduolį. Kartu su gen. ltn. J. Galvydžiu-Bykausku, kaip III brigados vadu, mokyklą paliko ir į šią brigadą paskirti karininkai: kpt. B. Jakutis, ltn. J. Pranculis, ltn. S. Barkauskas, valdininkas Grajauskas, raštininkas (vėliau – karo valdininkas) Pliuškaitis.

Suprantama, pirmosios laidos karininkų nepakako. Planuojant plėsti mokinių skaičių, 1919 m. birželio 22 d. kariuomenės vado gen. S. Žukausko ir Generalinio štabo viršininko karininko M. Velykio 1919 m. birželio 22 d. buvo patvirtinti Karo mokyklos etatai¹⁵⁴ ir paskelbti liepos 17 d. įsakymu (Nr. 114) Lietuvos kariuomenei. Mokyklos personalą turėjo sudaryti: 21 karininkas (mokyklos viršininkas, jo padėjėjas, ūkio vedėjas, adjutantas, 2 kuopų vadai, 6 būrių vadai (vyr. instruktoriai), 6 jaunesnieji karininkai, 3 karininkai specialistai, 3 valdininkai (gydytojas, išdininkas, raštvedys), 2 kariai (raštininkas ir ūkvedys), 278 kareiviai (270 mokinių, 4 raštininkai, 1 trimitininkas), 40 ne rikiuotės darbuotojų (14 tarnų, 1 šeiminkė, 18 tarnaičių, 2 kurpiai, 2 siuvėjai, stalius, šaltkalvis), mokyklos reikmėms skirti 3 arkliai. Įsakymą pasirašė krašto apsaugos ministras karininkas A. Merkys ir Generalinio štabo viršininkas karininkas M. Velykis¹⁵⁵.

1919 m. liepos mėn. į Karo mokyklą buvo pasiūsta apie 800 puskarininkių, kareivių, jau tarnavusių kariuomenėje, ir civilių, baigusių ne mažiau kaip 4 gimnazijos klases. Penkių gydytojų komisija priėmė tik apie 500. Kariuomenės vadovybė įsakė komisijai priimti ir vyrus, kurie nešioja akinius.

Gydytojų komisija iš viso atrinko 595 kandidatus, iš jų į mokyklos antrąją laidą buvo priimta 300 vyrų. Kandidatai daugiausia buvo iš kariuomenės dalinių. Antrąją laidą sudarė dvi kuopos po 150 žmonių. Pirmosios kuopos vadu buvo paskirtas karininkas J. Sutkus, antrosios – karininkas V. Jankauskas. Mokymo procesas, prasidėjęs 1919 m. liepos 31 d., buvo labai intensyvus – pamokos vykdavo net šeštadieniais ir

¹⁵³ Z. T. (plk. *Talevičius Zigmąs*), „Atsiminimai“, *Kardas*, 1940, Nr. 3 (327), p. 77.

¹⁵⁴ Vyriausiojo kariuomenės vado gen. S. Žukausko, Generalinio štabo viršininko M. Velykio 1919 m. birželio 22 d. patvirtinti Karo mokyklos etatai, *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 6, l. 86.

¹⁵⁵ „Pamatiniai Karo mokyklos dėsniai ir etatai“. Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 114, Kaunas, 1919 m. liepos 17 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 127.

sekmadieniais. Buvo parengtas ir išspausdintas Vidaus tarnybos statutasis¹⁵⁶. Be tiesioginių pareigų, kariūnams teko eiti sargybą mieste, nes kariuomenės daliniams esant bolševikų, lenkų ir bermontininkų frontuose, tuo metu Karo mokykla buvo stipriausia Kauno miesto apsauga.

Antrajai Karo mokyklos laidai mokytis buvo lengviau: ėjo pramintu keliu, neblėso entuziazmas ir kovinga nuotaika. Šalyje ir Kaune dar siautėjo įvairūs antilietuviški gaivalai. Bermontininkų gaujos Šiaurės Lietuvoje, naikindamos ir plėšdamos nekaltus gyventojus, drąsino kariūnus, besiveržiančius kuo greičiau į frontą. Didžiausios mokymo problemos – laiko ir mokomųjų priemonių trūkumas, nevienodas kariūnų išsilavinimas. Tačiau visi jie buvo pasiryžę ginti Lietuvos garbę ir teises.

Užsienio valstybių karinės misijos, ypač Prancūzijos ir D. Britanijos, atidžiai sekė Karo mokyklos veiklą. Prancūzų karinė misija (1919 m. sausio 15 d.) net buvo parengusi mokyklai programą. Tačiau mokyklos viršininkas karininkas J. Galvydis-Bykauskas pasinaudojo šios programos tik bendrojo lavinimo dalimi. Specialieji dalykai ir toliau buvo dėstomi pagal senąją, krašto sąlygas atitinkančią programą. Misijos siūsdavo į Karo mokyklą ir instruktorių. Praktiniuose taktikos užsiėmimuose keletą kartų dalyvavo anglų plk. Rovanas-Robinsonas (*R. Rovan-Robinson*) ir gen. F. P. Krozieris (*F. P. Crozier*). Anglų susidomėjimas mokyklos gyvenimu silpnino prancūzų karo misijos įtaką. Antrosios laidos kariūnų atliekamas taktikos užduotis stebėjo ne tik užsienio valstybių karo atstovai, bet ir Lietuvos kariuomenės vadovybė¹⁵⁷.

1919 m. rugpjūčio 1 d. Karo mokyklos viršininkas karininkas J. Galvydis-Bykauskas paskelbė įsakymą Nr. 145 dėl karininkams privalomų laikytis taisyklių:

1. Visi karininkai Karo mokykloje privalo vienas į kitą kreiptis pagal užimamas pareigas (pvz., „Tamsta ūkio vedėjau“, „Tamsta kuopos vadė“, „Tamsta instruktoriau“ ir t. t.), išskyrus tiesioginius viršininkus, į kuriuos kreipiamasi: „Tamsta viršininke.“ (Pastaba. Karininkai, einantys ne bataliono vado pareigas, visi jaunesnieji karininkai gerbia komanda: „Pagarba...“).

2. Rikiuotėje ir visų užsiėmimų metu vyresnieji Karo mokyklos karininkai turi gerbti kuopos vadus, nors jie būtų ir netiesioginiai jų viršininkai komanduodami: „Ramiai! Pagarba...“ (Pastaba. Atėjus karininkams specialistams vesti pamoką, vyresnysis karininkas pagerbia lektorių komanduodamas: „Ramiai! Pagarba...“).

3. Karininkams, Lietuvos kariuomenėje einantiems aukštesnes pareigas, bet nepriklausantiems Karo mokyklai ir neinantiems tiesioginių Karo mokyklos viršininko pareigų, pagarba komanduojant neatiduodama. (Pastaba. Pagarbą komanduojant būtinai reikia atiduoti Lietuvos prezidentui, Ministrų kabineto pirmininkui, krašto apsaugos ministrui ir kariuomenės vyriausiajam vadui).¹⁵⁸

¹⁵⁶ Jurgėla P., „Karo mokyklos antroji laida“, *Karys*, 1980, Nr. 2 (1559), p. 55; Knezys S., „Lietuvos kariuomenės karo mokykla 1919–1940 metais“, *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2002, p. 348.

¹⁵⁷ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla, 1919–1939* (nenumeruota).

¹⁵⁸ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 145, Kaunas, 1919 m. rugpjūčio 1 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 45.

1919-ųjų spalį Lietuvos kariuomenėje gražinus karinius laipsnius, spalio 18 d. J. Galvydžiui-Bykauskui buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis¹⁵⁹.

Karo mokyklos viršininkas gen. lt. J. Galvydis-Bykauskas 1919 m. spalio 31 d. paskelbė įsakymą Lietuvos kariuomenei Nr. 174, kuriame teigiama, kad linkęs į nusikaltimus visuomenės elementas stengiasi supirkinėti iš mažiau susipratusių kareivių aprangą, avalynę ir kitus turimus valdiškus daiktus. Įsakyme civiliams draudžiama koku nors būdu įsigyti iš kareivių bet kokių valdiškų daiktų. Amerikietiškus drabužius ir avalynę nešiojo vien kariškiai, todėl siuvėjams ir kurpiams buvo draudžiama priimti iš kareivių drabužius ir avalynę persiūti, o dažykloms – perdažyti. Prireikus drabužiai ir avalynė galėjo būti persiūti tik dalinio viršininko leidimu.

Lietuvos komendantams ir milicijai griežtai įsakyta vykdyti šį įsakymą ir jį paskelbti savo apskrityse, o jam nusižengusius traukti atsakomybėn pagal *Ypatingą krašto pasaugos įstatymą*. Pagautus pardavinėjant valdiškus daiktus kareivius įsakyta suimti ir teisti pagal kariuomenės įstatymą už valstybės turto eikvojimą¹⁶⁰.

Dėl sudėtingos padėties fronte reikėjo paskubinti karininkų išleidimą. Ir štai 1919 m. gruodžio 16 d. rytą po pamaldų prie Įgulos bažnyčios buvo išrikiuoti visi Karo mokyklos auklėtiniai. Mokyklos viršininko adjutantas B. Jakutis¹⁶¹ iškilmingai paskelbė Valstybės prezidento A. Smetonos įsakymą Nr. 206, kuriuo **II laidos** 200 absolventų buvo suteiktas leitenanto (pėstininkų specialybės) ir 24 – puskarininkio (pėstininkų specialybės) laipsnis ir teisė gauti karininko laipsnį savo daliniuose po dalinio vado atestacijos¹⁶². Visi puskarininkiai greitai buvo paaukštinti – tapo karininkais. Šios laidos mokslas truko apie 4,5 mėn. Geriausiai baigusiam antrosios laidos absolventui leitenantui (I kuopos mokiniui) Pulgiui Lumbiui pedagogų tarybos sprendimu buvo įteiktas anglų gen. *F. P. Krozierio (Crozier)* šiam tikslui dovanotas kompasas¹⁶³.

Baigusieji Karo mokyklą buvo paskirstyti į dalinius: 4 palikti Karo mokyklos vyresniųjų instruktorių padėjėjais, 9 paskirti į elektrotechnikos batalioną, 4 – į geležinkelių, 2 – į automobilių kuopą, 2 – į pionierių kuopą, 13 – į I artilerijos, 9 – į I raitininkų pulką, 7 – į I, 13 – į II, 16 – į III, 13 – į IV, 19 – į V, 18 – į VI, 19 – į VII, 19 – į VIII, 19 – į IX pėstininkų pulką, 7 – į I, 7 – į II atsargos batalioną; 2 (pėstininkai puskarininkiai) – į I artilerijos, 1 – į I raitininkų pulką, 2 – į I, 2 – į II, 2 – į

¹⁵⁹ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 170, Kaunas, 1919 m. spalio 18 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=22486&biRecordId=2898>, 2014-10-28.

¹⁶⁰ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 174, Kaunas, 1919 m. spalio 24 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 196.

¹⁶¹ 1919 m. gruodžio 22 d. Karo mokyklos adjutantas kpt. B. Jakutis perdavė adjutanto pareigas vyr. lt. Z. Talevičiui: Įsakymas Karo mokyklai Nr. 281, Kaunas, 1919 m. gruodžio 22 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 1, l. 130.

¹⁶² Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 206, Kaunas, 1919 m. gruodžio 16 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 244–245.

¹⁶³ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 241, Kaunas, 1919 m. lapkričio 4 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 79; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 289, Kaunas, 1919 m. gruodžio 20 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 129.

III, 2 – į IV, 2 – į V, 3 – į VI, 2 – į VII, 3 – į VIII, 3 – į IX pėstininkų pulką. Įsakymą pasirašė Krašto apsaugos ministerijos valdytojas, einantis vyriausiojo kariuomenės vado pareigas, gen. ltn. P. Liatukas ir laikinai einantis Generalinio štabo viršininko pareigas gen. ltn. S. Nastopka¹⁶⁴.

Antroji laida taip pat greitai pateko į frontą. 10 šios laidos karininkų žuvo kovose su priešais: J. Kukleris (Žviekeliai, 1920 m. rugsėjo 22 d.), P. Saldukas (Beržininkai, 1920 m. rugsėjo 22 d.), J. Musteikis (Druskininkai, 1920 m. rugsėjo 22 d.), J. Kumpis (Varėna, 1920 m. spalio 10 d.), P. Styra (Rykantai, 1920 m. spalio 9 d.), J. Bausys (Sudervė, 1920 m. spalio 16 d.), S. Andriulis (Rykantai, 1920 m. spalio 18 d.), Z. Tiška (Širvintos, 1920 m. rugsėjo 17 d.), A. Matulaitis (Babriškės, 1920 m. lapkričio 21 d.), V. Burokevičius (Babriškės, 1923 m. sausio 15 d.). Daugelis jų 1920 m. pasiekė garbingų laimėjimų ties Širvintomis ir Giedraičiais. Iš jų 4 apdovanoti Vyčio Kryžiumi. Iš viso 15 antrosios laidos absolventų buvo apdovanoti Vyčio Kryžiumi, 23 – Gedimino ordinu¹⁶⁵.

Buvę Karo mokyklos mokiniai visada su pagarba prisimindavo savo mokyklos viršininką gen. ltn. J. Galvydį-Bykauską. Antrosios laidos absolventas J. Rapšys po daugelio metų rašė:

„Karo mokykloje gerai buvome visu kuo aprūpinti ir skursti nebuvo ko. Tik mūsų, žinoma, anų laikų akimis žiūrint, drausmė buvo pernelyg griežta. Ypač būdavo „baisu“ susitikti tarnybos ar ne tarnybos metu su Karo mokyklos viršininko padėjėju majoru Tvaronu. Nežiūrint, kaip mes stengdavomės atrodyti tvarkingi ir drausmingi, jo akimis žiūrint, mes visuomet atrodydavome dar nepakankamai drausmingi ir vis duodavo „drausmės piliulių“ (stovėti ramiai su šautuvu). Tai didelis priešingumas, palyginti su aukštu, lieknu (tuo metu), tolerantingu, aristokratinės išvaizdos Mokyklos viršininku pulkininku Galvydžiu-Bykausku.“¹⁶⁶

Besiformuojančios Lietuvos karinės oro pajėgos labai stokojo kvalifikuotų specialistų. Tuo metu Lietuvos kariuomenė turėjo kelis Rusijos kariuomenėje tarnavusius lakūnus. Bet jie nemokėjo valdyti vokiškų lėktuvų. Todėl teko samdyti užsieniečius, daugiausia vokiečių lakūnus, mechanikus, instruktorius. Kartu siekta kuo greičiau pradėti savo aviatorių rengimą¹⁶⁷. 1919 m. kovo 12 d. Kaune buvo įsteigta Karo aviacijos mokykla. Padedant instruktoriams iš užsienio buvo parengta 8–10 mėn. trukmės teorinių ir praktinių mokymų programa¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 206, Kaunas, 1919 m. gruodžio 16 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 244–245.

¹⁶⁵ „Karo mokyklos II laidos sukaktuvė“, *Karys*, 1929, Nr. 51/52, p. 840; Surgailis G., Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2013, p. 49.

¹⁶⁶ Rapšys J., „II-ąją Karo mokyklos laidą prisiminus“, *Karys*, 1956, Nr. 2 (1318), p. 39–40.

¹⁶⁷ Puzinavičius B., „Karininkas – pedagogas ir vadas (pagal 1921–1940 m. Lietuvos karių spaudos publikacijas)“, *Karo archyvas*, 2006, t. 21, p. 72.

¹⁶⁸ Žr. plačiau: Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras, 1998, p. 165.

1919 m. gruodžio 1 d. dėl daugelio priežasčių (turėjo pagerinti drausmę, patobulinti rikiuotės įgūdžius ir būti pakelti į karininkus) į Karo mokyklą atvyko mokslus baigiantys 34 Karo aviacijos mokyklos mokiniai¹⁶⁹. Kartu su Karo mokyklos antrąja laida (1919 m. gruodžio 16 d.) po 9,5 mėn. mokymo išleista ir vienintelė Karo aviacijos mokyklos laida – 23 aviatoriams (A. Gustaičiui, V. Raubai, J. Kumpiui, T. Šakmanui, P. Brazdžiūnui, K. Grauziniui, K. Kanaukai, J. Zaukai, A. Babiliui, R. Šidlauskui, L. Virbickui, V. Jablonskiui, J. Pranckevičiui, V. Firontui, A. Vašnevskiui, A. Stašaičiui, J. Dobkevičiui, J. Elisonui, S. Stanaičiui, B. Sidaravičiui, V. Švitriui, L. Pesecui, V. Ruseckui) buvo suteiktas inžinerijos leitenanto, 9 (V. Šenbergui, S. Tumui, K. Brazdžionui, T. Sereikai, S. Sabui, J. Šabanavičiui, J. Šalkauskui, H. Bezumavičiui, M. Vaicekauskui) – inžinerijos puskarininkio laipsnis, 2 (K. Lisauskas ir L. Šliužinskas) galėjo eiti kareivio specialisto pareigas. Baigusieji Karo aviacijos mokyklą ir išleisti puskarininkiais ir kareiviais vėliau aviacijos daliniuose greitai buvo pakelti į leitenantus¹⁷⁰. Išleidus šią vienintelę laidą, Karo aviacijos mokykla 1919 m. gruodžio 18 d. buvo išformuota. Ją baigusieji sudarė aviacijos personalo, kuris tęsė Lietuvos aviacijos modernizavimą, branduolį. Karo aviacijos mokyklą išformavus, lakūnai ir žvalgai buvo rengiami kitais būdais. Iki 1932 m., kai buvo atkurta Karo aviacijos mokykla, oro pajėgų karininkus rengė kursai prie Mokomosios eskadrilės, Karo mokykla ir Vytauto Didžiojo karininkų kursų Aviacijos skyrius, kuriame jie išeidavo bendrąjį ir teorinį kursą, o skraidymo praktiką atlikdavo Mokomojoje eskadrilėje.

1919 m. gruodžio 24 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 211 (8 str.) buvo nustatyta kasmet sausio 25 d. švęsti Karo mokyklos šventę¹⁷¹.

1920 m. sausio 1 d. pasikeitė Karo mokyklos vadovybė – gen. ltn. J. Galvydį-Bykauską paskyrus III brigados vadu¹⁷², laikinai eiti mokyklos viršininko pareigas buvo paskirtas mjr. P. Tvaronas¹⁷³. Jis (įsakymas kariuomenei Nr. 471, 2 str.), jau kaip pul-

¹⁶⁹ Du Karo aviacijos mokyklos mokiniai už drausmės pažeidimus buvo pašalinti iš Karo mokyklos (kareiviais specialistais paskirti K. Lisauskas ir L. Šliužinskas), įsakymas Karo mokyklai Nr. 281, Kaunas, 1919 m. gruodžio 12 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 122.

¹⁷⁰ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 284, Kaunas, 1919 m. gruodžio 15 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 1, l. 125; Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 206, Kaunas, 1919 m. gruodžio 16 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 245; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, t. 2, 2002, p. 357; „Lietuvos aviacijos istorija 1919–1940“, <http://www.plienosparnai.lt/page.php?24>, 2012-09-16.

¹⁷¹ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 211, Kaunas, 1919 m. gruodžio 24 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 251.

¹⁷² J. Galvydis-Bykauskas vėliau prisipažino, kad būdamas rikiuotės karininku, Karo mokykloje jautėsi kaip ne savo sferoje, tad kai gen. S. Žukauskas jam pasiūlė divizijos vado pareigas, su malonumu sutiko. Išleidus antrąją karininkų laidą, 1920 m. pradžioje J. Galvydis-Bykauskas buvo atleistas iš Karo mokyklos viršininko pareigų ir paskirtas 3-iosios divizijos vadu. Divizijos štabas buvo įsikūręs Pasroratėje (netoli Eglaitės, Latvijos teritorijoje). Žr. plačiau: Surgailis G., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas“, Kn.: *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, Vilnius: Vytauto Didžiojo karo muziejus, t. 2, 2008, p. 335–336.

¹⁷³ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 217, Kaunas, 1920 m. sausio 12 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 5.

kininkas leitenantas, turėjo šias pareigas pradėti eiti nuo kovo 1 d.¹⁷⁴ (Ėjo iki 1921 m. gruodžio 31 d.) P. Tvaronas pradėjo organizuoti trečiąją kariūnų frontininkų laidą. Tai buvo griežtas ir reiklus vadovas, geras taktikos žinovas. Trečiosios laidos absolventas plk. V. Šliogeris savo atsiminimuose rašo, kad mokyklos viršininkas karininkas P. Tvaronas buvo „žiaurus“ – drausmines nuobaudas mokiniams skirdavo be pasigailėjimo ir už menkus nusižengimus¹⁷⁵. Viršininko padėjėju buvo paskirtas kpt. S. Dirmantas.

III Karo mokyklos laida – 152 mokiniai – pradėjo mokytis 1920 m. sausio 16 d., tačiau greitai apie trečdalis studijuojančiųjų „nubyrėjo“. Daugelis jų buvo moksleiviai, pradžios mokyklų mokytojai, savanoriai įstoję į kariuomenę, po keletą mėnesių, o kai kurie ir metus tarnavę kareiviais kariuomenės daliniuose. Buvo ir keletas buvusių Rusijos kariuomenės puskarininkių, pvz., M. Paura, Karo mokykloje ėjęs kuopos viršilos pareigas. Dauguma buvo baigę 4 gimnazijos klases, tik keli – 5, 6 ar 7 klases, vienas kitas – išėjęs visą gimnazijos kursą. Tačiau visi jie turėjo bendrą tikslą – buvo pasiryžę kovoti dėl Lietuvos laisvės, išverti bet kokius sunkumus ir nepriteklus¹⁷⁶. *Trečiajai laidai buvo nustatytas vienerių metų mokymo kursas.*

Savo atsiminimuose trečiosios laidos absolventas plk. V. Šliogeris rašo:

„Kiek liko atmintyje, tai iš karto labai pritrenkė geležinė drausmė. Nors ir prieš tai buvau kareiviu, tačiau 2 pėst. pulke drausmė buvo labai švelni, pasakyčiau, „tėviška“. Karininkai, ypač su buvusiais gimnazistais – savanoriais, elgdavosi labai draugiškai ir švelniai, neprisimenu, kad būtų kurį nors nubaudę. Čia gi, Karo mokykloj, baudė už mažiausią dalyką. Tik pirmomis dienomis instruktoriai karininkai elgėsi kiek švelniau. Vėliau gi „valandos stovėti ramiai“ ir „neišejimo į miestą“ savaitės pylėsi kaip iš dangaus perkūnai. <...> Kiek prisimenu, per 9 mėnesius Karo mokykloje buvau „surinkęs“ bene 80 valandų stovėti ramiai ir 3 mėnesius neišejimo. O buvau laikomas vienu iš drausmingesnių ir tvarkingesnių kariūnų. Buvo kariūnų, kurie baigdami mokyklą turėjo surinkę virš 300 valandų stovėti ramiai ir arti metų neišejimo į miestą. Viena laimė, kad ypatingomis progomis būdavo vykdoma „amnestija“ – bausmės atlikimą nuimdavo. Taip buvo 16 Vasario, Steigiamojo Seimo atidarymo proga ir dar porą kartų. Taigi, dalies tų valandų taip ir neteko atlikti.“¹⁷⁷

Trečioji laida įsikūrė Kauno centre – Gedimino ir Donelaičio gatvių sankirtoje buvusiuose trijuose pastatuose. Karo mokyklos mokiniai gyveno erdviuose patalpose, bet gana ankštai – po 10 ir daugiau viename kambaryje. Baldai – tik geležinės lovos, kai kurios iškrypusios, su pora lentų, šiaudų čiužiniu ir šiaudine pagalve.

„Tiesa, turėjome ir apatinę paklodę ir porą „skystų“ antklodžių. Be to, buvo bene keturiems kariūnams spintelė knygoms, sąsiuviniams ir smulkmenoms susidėti. Tačiau nei kėdžių atsisėsti,

¹⁷⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 471, Kaunas, 1920 m. lapkričio 3 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 320.

¹⁷⁵ Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 227–236.

¹⁷⁶ *Ten pat*, p. 229.

¹⁷⁷ *Ten pat*, p. 228.

nei spintų rūbams nebuvo, taigi gyvenom „spartietiškai“. Prausyklų su tekančiu vandeniu irgi nebuvo, o tik loviai su „pipetėmis“. Nebuvo nei „dušų“ nusiprausti. Kartą į savaitę, šeštadieniais po pietų, kariūnus vesdavo į „Nemuno“ pirtį išsimaudyti. Valgymui buvo bendras valgomasis, didoka salė, joje iš lentų sukalti stalai be jokių uždangalų ir lentiniai suolai.¹⁷⁸

Kiekvienam būriui (iš viso buvo trys) mokyti skirtoje klasėje stovėjo paprasti lentiniai stalai, suolai ir rašomoji lenta lektoriui. Nebuvo nei sporto salės, nei tam skirtos aikštės. Lauko ir rikiuotės pratyboms, gimnastikai ir fortifikacijos darbams naudota aikštė prieš mokyklą, kurioje vėliau buvo pastatyta Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka. Tačiau dažniausiai šios pratybos vyko ažuolyne, Žaliajame kalne, kur tada dar nebuvo nei parko, nei sporto stadiono, tik karvių ir ožkų ganykla. Šaudymo pratybos vykdavo senoje rusų šaudykloje prie Kalnicos (Kalnyčiai – *F. Ž.*) kaimo ir VI forto¹⁷⁹.

Tuo metu kai kurios valstybės pripažino Lietuvą *de jure*. Programa buvo gerokai išplėsta (ir pats mokymas truko apie 11 mėnesių), taigi ramesnėmis aplinkybėmis prasidėjo darbas. Tų pačių metų kovo 7 d. įsakymu kariuomenei Nr. 261 (13 str.) buvo patvirtinti nauji ***Pamatiniai karo mokyklos dėsniai***.

1920 m. pradžioje (pirmojoje pusėje) Karo mokykloje dėstė 11 karininkų: mokyklos viršininkas plk. lt. P. Tvarovas – pėstininkų taktiką, viršininko padėjėjas kpt. S. Dirmantas – artilerijos kursą, topografiją, fortifikaciją, specialiai artileristams – rusiško 76,2 mm pabūklo techninę dalį, vyr. instruktorius plk. J. Kalino – kavalerijos dalykus, adjutantas vyr. lt. Z. Talevičius – techniką, karinę teisę ir administraciją, ūkio vedėjas vyr. lt. V. Jankauskas – fortifikaciją, vyr. instruktorius kpt. V. Barkauskas – statutus, kuopos vadas kpt. V. Juozaitis – šaudymo teoriją, Rikiuotės statutą, vyr. instruktorius lt. J. Bačkus – statutus, vyr. instruktorius vyr. lt. J. Atstupėnas – kulkosvaidžio kursą ir statutus, ats. karininkas lt. K. Kepalas – lietuvių kalbą, Lietuvos istoriją, siedamas ją su Lietuvos geografija, gydytojas plk. lt. P. Stančius – higieną. Prancūzų kalbą (kpt. *Cohendet*) ir fizinių lavinimą kurį laiką dėstė prancūzų misijos karininkai. Jie išmokė mokinius prancūziškų dainų, pvz., „*La Madelaine*“. Vėliau už fizinių lavinimą buvo atsakingi mokyklos būrių vadai ir jų padėjėjai¹⁸⁰. Lektoriais dirbo beveik visi Karo mokyklos karininkai, išskyrus ūkio dalyje tarnaujančius. Daugelio specialiųjų dalykų – artilerijos, inžinerijos ir kavalerijos – dėstyti buvo kviečiami ir neetatiniai lektoriai iš kitų kariuomenės dalinių (*žr. 1 lentelę*).

¹⁷⁸ Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 227–236.

¹⁷⁹ *Ten pat.*

¹⁸⁰ Karininkų, dėstančių Karo mokykloje, sąrašas. Laikiniai einančio Karo mokyklos viršininko pareigas plk. lt. P. Tvarono raštas krašto apsaugos ministrui, 1920 m. liepos 8 d., *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 104, l. 35–36; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 16, Kaunas, 1920 m. sausio 16 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 3, l. 8; Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 229.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

1 lentelė

Karo mokyklos lektorių pamokų, skaitomų bendrojo skyriaus trečiosios laidos mokiniams, skaičius (pedagoginis krūvis) 1920 m. spalio mėn.¹⁸¹

Dalykas	Lektoriai	Pamokos, val.		Praktika, užsiėmimai po 4 val.
		būriams	visai kuopai	
Taktika	Plk. lt. P. Tvaronas	171	13	41
Topografija	Kpt. S. Dirmantas	114	3	20
Fortifikacija	Kpt. V. Jankauskas	105	1	12
Šaudymo teorija	Kpt. V. Juozaitis	84	–	11
Kulkosvaidis	Kpt. K. Musteikis	39	–	–
Kulkosvaidis	Vyr. lt. J. Astupėnas	72	–	11
Artilerija	Kpt. S. Dirmantas	63	3	–
Kavalerija	Plk. J. Kalino	9	7	–
Techninis skyrius	Vyr. lt. Z. Talevičius	60	–	5
Karinis administravimas	Vyr. lt. Z. Talevičius	18	2	–
Karinė teisė	Vyr. lt. Z. Talevičius	21	1	–
Lietuvių kalba	Ltn. K. Kepalas	96	2	–
Lietuvos geografija ir istorija	Ltn. K. Kepalas	9	20	–
Higiena	Gyd. Jankevičius	–	5	–
Prancūzų kalba	Kpt. Cohendet	90	–	–
Pokalbiai	Plk. lt. P. Tvaronas	3	–	–
Pokalbiai	Kpt. S. Dirmantas	3	–	–
Pokalbiai	Kpt. V. Juozaitis	–	5	–
Pokalbiai	Kpt. K. Musteikis	–	5	–
Pokalbiai	Vyr. lt. J. Atstupėnas	3	–	–
Pokalbiai	Ltn. J. Bačkus	7	–	–
Pokalbiai	Kun. kapel. Palubinskis	–	12	–
Pokalbiai	Kpt. V. Barkauskas	9	–	–
	Iš viso	976	79	100

Nuo to laiko Karo mokykla buvo tiesiogiai pavaldi Generalinio štabo viršininkui. Jos tikslas ir toliau liko nepakitęs – rengti karininkus visoms kariuomenės rūšims: pės-tininkų, kulkosvaidininkų, artileristų, raitelių ir technikų daliniams. Didelio karininkų stygiaus daliniuose kaip 1919 m. nebuvo juntama, todėl trečiosios laidos mokymo laikas buvo *pailgintas iki vienu metų*. Į Karo mokyklą buvo priimami mokiniai,

¹⁸¹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 292, Karo mokyklos lektorių pamokų, skaitomų bendrojo skyriaus trečiosios laidos mokiniams, skaičius (pedagoginis krūvis) 1920 m. spalio mėn., Kaunas, 1920 m. spalio 22 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 3, l. 300.

turintys ne mažiau kaip 4 klasių aukštesniosios mokyklos išsilavinimą ir ne jaunesni kaip 17 m. Jeigu norinčiųjų stoti į Karo mokyklą atsirastų daugiau, negu yra vietų, organizuojami stojamieji egzaminai.

Per pirmuosius 4 mėnesius reikėjo išeiti bendrąjį mokymo kursą; per 5-ą ir 6-ą mėn. baigusieji specialiąsias mokyklas ar ne mažiau kaip 6 bendrojo mokymo klases, taip pat tarnavę artilerijos, inžinerijos ir raitelių daliniuose mokiniai prireikūs skirstomi į specialiuosius skyrius ir atlieka praktiką. Pėstininkai ir kulkosvaidininkai tobulinasi savo daliniuose. Specialiųjų dalykų pratyboms rengti Karo mokyklai buvo skirtas artilerijos būrys ir reikiamas skaičius arklių. Be iki tol dėstyčių dalykų, dar mokyta Lietuvos geografijos, higienos ir gimnastikos. Mokyklos vadovybė, kuopų ir būrių vadai ir dėstytojai sudarė Karo mokyklos pedagogų tarybą. Ji posėdžiaudavo vieną kartą per mėnesį. Tarybos nutarimus tvirtino vyriausiasis kariuomenės vadas, Generalinio štabo viršininkui tarpininkaujant.

Kiekvienas karininkas, išdėstęs savo mokomąjį dalyką, ne vėliau kaip per mėnesį privalėjo įvertinti visų mokinių žinias pagal 5 balų vertinimo sistemą ir apie prastai mokančius pranešti pedagogų tarybai, kuri įspėdavo arba šalindavo iš mokyklos nepažangiuosius. Baigus dėstyti mokomąjį dalyką, mokinių žinios dar kartą buvo tikrinamos ir rašomas galutinis pažymys – išvedamas vidurkis: įvertinti ne mažiau kaip 4 balais – baigia mokyklą „*I rūšies gabumais*“, ne mažiau kaip 3 balais – „*II rūšies gabumais*“, o įvertinti mažiau nei 3 balais išleidžiami puskarininkiais¹⁸².

Įsakymo kariuomenei Nr. 261 (13 str.) 13 punktą (***Pamatiniai karo mokyklos dėsniai***) 1920 m. spalio 4 d. įsakymu (Nr. 450, 24 str.) buvo pakeistas šitaip:

Lektoriai, dėstantys Karo mokykloje: 1) taktiką, 2) šaudymo teoriją, 3) topografiją, 4) fortifikaciją, 5) artileriją, 6) kulkosvaidžio kursą, 7) kavaleriją, 8) techniką, 9) karinę administraciją ir teisę, 10) lietuvių kalbą, 11) Lietuvos geografiją ir istoriją, 12) higieną, 13) prancūzų kalbą, 14) vedantys pokalbius, gauna papildomą atlyginimą. Remtasi šiais nurodymais: a) bendram kursui dėstantiems mokėti (tiek pat, kiek rengiant pirmąją ir antrąją laidas) 15 auksinų už 50 min. pamoką kiekviename būryje; b) už Lietuvos geografijos ir istorijos, higienos ir pokalbių 50 min. pamoką – 30 auksinų; c) už statutų (Rikiuotės, Vidaus, Lauko, Drausmės ir Įgulos; šautuvo, revolverio ir granatų kursą) viso kurso dėstymą kiekviename būryje – 1200 auksinų; d) už gimnastikos vedimą viso kurso metu kiekviename būryje instruktoriui – 700 auksinų; e) už praktinių užsiėmimų: 1) taktikos, 2) topografijos, 3) fortifikacijos, 4) technikos skyriaus, 5) kulkosvaidžio, 6) šaudymo teorijos bendram kursui 4 val. praktinę pamoką – 50 auksinų; f) a ir c punktai taikomi ir komandiruotiems į Karo mokyklą karo medikams, puskarininkiams, kurie rengė egzaminus; g) užmokesčio norma už specialiųjų kursų (raitelių, kulkosvaidžio, inžinerijos, pėstininkų) 50 min. pamoką – 25 auksinai; h) už praktines pamokas specialistams, išvardytiems g punkte, mokama po 15 auksinų (valanda); i) pinigai išmokami pristačius reikalavimą (nustatyta pinigų reikalavimams tvarka) ir remiantis Karo mokyklos viršininko įsakymu,

¹⁸² Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 261 (13 str.), Kaunas, 1920 m. kovo 7 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 61.

*kuriame nurodytas kiekvieno lektoriaus vestų pamokų skaičius*¹⁸³.

Trečiosios laidos, palyginti su pirmąja, aprūpinimo ir gyvenimo sąlygos buvo labai panašios, išskyrus aprangą ir kiek geresnę maistą. Apranga buvo nauja, gauta iš amerikiečių kariuomenės, tik milinės buvo kiek trumpokos, todėl aukštaūgių vyrų keliai žiemą kartais šaldavo. Ypač geri buvo amerikietiški pusbačiai. Vokiečių gamybos baltinius keisdavo kas savaitę, patiems plauti nereikėjo – išskalbdavo skalbykloje. Kojinių nebuvo, vietoje jų – autai, jei kas turėjo nuosavas, galėjo dėvėti. Apskritai kariūnai žiemai nebuvo pasirengę: neturėjo nei megztinių, nei kailinių, nei pirštinių, nei nosinių, kepurės – lietuviškos. Kuprinės, šovininės, diržai su užrašu „*Gott mit uns*“ („*Dievas su mumis*“) ir šalmai – vokiški. Po kelių mėnesių kuprinės pakeistos į angliškas, truputį lengvesnes, tačiau nei gražesnes, nei praktiškesnes. Asmeniniai ginklai – irgi vokiečių šautuvai. Ypač dažnai buvo tikrinama, kaip jie valomi.

Vis dar esant grėsmingai vidaus ir užsienio situacijai, mokykloje buvo laikoma apie 16 sunkiųjų kulkosvaidžių, nemažai šaudmenų ir rankinių granatų. Net sekmadienį mokiniai į bažnyčią eidavo su šautuvais. Šie buvo sustatomi lauke gubomis ir paliekami sargybiniams prižiūrėti, tiesa, be šovinių šovininėse, nors kai kuriais atvejais ir jų būdavo duodama.

Po pamaldų mokiniai su dainomis žygiuodavo Laisvės alėja iki Prezidento gatvės ir atgal į Karo mokyklą.

„Kiekvienam mūsų buvo malonu, kad, pvz., sekmadienį, einant Laisvės alėja iš bažnyčios, Karo mokyklą lydi didelė minia jaunuomenės, tautiečių ar ne tautiečių, ir merginos, kartais ir ne lietuviškai, o lenkiškai, mus pagiria, kad „ladny chlopcy ladnie spievaju“ (gražūs vyrai gražiai dainuoja). Mat tuomet, 1920 m., Kauno miestelėnai daug kur šnekėjo lenkiškai, o ne lietuviškai. <...> Tai buvo lyg ir savos, gražios kariuomenės demonstracija Kauno dalinai sulenkėjusiems gyventojams.“¹⁸⁴

Trečioji laida garsėjo savo dainininkais. Joje mokėsi ir vėliau tapę žymiais Lietuvos operos solistais A. Kučingis ir V. Ivanauskas. A. Kučingis dažniausiai užvesdavo dainą. Jis mokė Karo mokyklos mokinius dainuoti. Kadangi tam laiko nebuvo, dainavimo pamokos ar repeticijos vykdavo laisvalaikiu – prieš arba po vakarinio patikrinimo. Nors ir pavargę, į šias pamokas kariūnai rinkdavosi gana noriai. Tai buvo garbės reikalas.

„Grįžus iš bažnyčios, po pietų, kariūnai, kurie būdavo nenubausti ir priedo dar išlaikydavo pasisveikinimo – pagarbos atidavimo – bei kojos mušimo egzaminus, gavę leidžiamuosius raštelius, eidavo į miestą pažįstamų aplankyti ar šiaip sau į kiną ar kitur. Mieste kariūnai elgėsi labai

¹⁸³ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 450 (str. 24), Vilnius, 1920 m. spalio 4 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45>, 2012-10-25.

¹⁸⁴ Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 230–231.

drausmingai ir kukliai. Būdavo retenybė, jei kuris iš miesto grįždavo kiek išgėręs. Mat drausmė buvo geležinė, o, be to, kariūnai mažai teturėjo pinigų.¹⁸⁵

1920 m. vasario 21–23 d. vykstant Kauno Aukštosios Panemunės ir Šančių kai kurių kariuomenės įgulos dalinių maištui, Karo mokykla (kartais vienas būrys miego-davo apsirengęs ir su šautuvais prie šono, o per maištą net keletą naktų iš viso praleido be miego) buvo pagrindinė jėga, kuria karinė vadovybė rėmėsi malšindama šį bolševikų inspiruotą maištą. Be to, jo metu Karo mokyklos kariūnams teko saugoti ir įvairius objektus. Negalėdama susitvarkyti su maištaujančiais Kauno kalėjimo politiniais kaliniais, kalėjimo administracija kreipėsi pagalbos į kariuomenę. Karo mokyklos karininko A. Endziulaičio ir 17 kariūnų atvykimas taip paveikė maištaujančiuosius, kad jie iš karto išsibėgiojo po savo kameras. Siekiant užkirsti kelią naujiems maišto protrūkiams, kalėjime dar kelioms dienoms buvo palikta mokyklos kariūnų sargyba. Šio bolševikinio maišto metu Karo mokykla vykdė ir dar vieną jai neįprastą funkciją – aprūpino šaudmenimis maištą malšinančius dalinius¹⁸⁶.

1920 m. gegužės 15 d. miesto (vėliau – Valstybės) teatro patalpose atidarant Steigiamąjį Seimą, Karo mokyklos mokiniai jo viduje ir lauke ėjo sargybą. 1920 m. liepos mėn. lenkams pralaužus frontą ir lenkų kavalerijos divizijai prasiveržus į Lietuvos gilumą, Karo mokykla gavo įsakymą pasirengti išvykti į frontą¹⁸⁷.

1920 m. lapkričio 27 d. Karo mokykloje tarnavo 19 karininkų: plk. ltn. P. Tvaronas – Karo mokyklos viršininkas, mjr. A. Svydas – II kuopos vadas, kpt. S. Dirmantas – mokyklos viršininko pavaduotojas, kpt. V. Juozaitis – I kuopos vadas, kpt. V. Jankauskas – ūkio vedėjas, kpt. P. Gladutis, kpt. S. Rekašius, vyr. ltn. J. Atstupėnas, vyr. ltn. P. Saladžius, vyr. ltn. Z. Talevičius, vyr. ltn. V. Zadeika – vyresnieji karininkai, ltn. I. Slapšys – adjutantas, ltn. P. Oleka – jaunesnysis karininkas ir išdininkas, ltn. M. Paura, ltn. V. Skibarka, ltn. J. Tapulionis, ltn. F. Neveravičius, ltn. A. Vainbergas, ltn. A. Švažas – jaunesnieji karininkai¹⁸⁸.

¹⁸⁵ Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 230–231.

¹⁸⁶ Žr.: Įsakymas karo mokyklai Nr. 70, Kaunas, 1920 m. kovo 10 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 5, l. 38; Skipitis R., *Nepriklausomą Lietuvą statant: atsiminimai*, Chicago: Terra, 1961, p. 184; Jakštys G., „Karo mokykla Kauno visuomeniniame ir politiniame gyvenime 1919–1940 m.“ *Lietuvos istorijos metraštis*, 2013, Nr. 13, p. 98–99; Žigars F., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas ir pirmosios Karo mokyklos laidos“, Kn.: *Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas*. Moksliniai straipsniai ir pranešimai, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2014, p. 156–157.

¹⁸⁷ Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 231; Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1980 m.*, p. 659.

¹⁸⁸ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 328, Kaunas, 1920 m. lapkričio 27 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 3, l. 340.

1.6. Karo mokykla Vilniuje

Vykstant Lenkijos ir Lietuvos karinei ir diplomatinei konfrontacijai 1919–1920 m., 1920 m. liepos 12 d. Maskvoje buvo pasirašyta Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartis. Rusija besąlygiškai pripažino Lietuvos valstybę su sostine Vilniumi, išsipareigojo gerbti jos neutralumą, atsisakė visiems laikams teisių į Lietuvos teritoriją. Pasirašiusi taikos sutartį su Rusija, Lietuva galėjo atsidurti šios valstybės politinės įtakos lauke. Bet ji netapo Sovietų Rusijos sąjungininke prieš Lenkiją. Lietuvos–Lenkijos karas vyko tuo pačiu metu kaip ir nesibaigęs Lenkijos–Rusijos karas.

1920 m. vasarą Raudonosios armijos spaudimas vertė Lenkiją atsižvelgti į Lietuvos ir Tautų Sąjungos interesus. Anglijos spaudžiama, ji liepos 10 d. sutiko Vilnių grąžinti Lietuvai ir pasitraukti už *Curzono linijos*. Vilniaus likimą turėjo spręsti regiono šalių konferencija su Antante. Bet kol lenkai jėga trukdė lietuviams žygiuoti į Vilnių, ji liepos 14 d. įsiveržė Raudonoji armija, o lietuvių daliniai įžengė tik liepos 15-ąją. Vis dėlto pavyko pasiekti, kad Rusijos pajėgos trauktųsi iš Vilniaus. Rugsėjo 27 d. miestas buvo perimtas. Į sostinę pradėjo keltis Lietuvos valdžios įstaigos¹⁸⁹.

Karo mokyklos personalas ir mokiniai nerimavo ir reiškė norą kuo greičiau vykti į sostinę. Rugsėjo 25 d. jie traukiniu atvyko į Vilnių¹⁹⁰ ir Lietuvos kariuomenės priešakyje su orkestru ir dainomis nužygiavo per miestą į savo patalpas, buvusios carinės karo mokyklos pastatą (dabar Čiurlionio g.), neįėjus ir labai apleistą, nes Pirmojo pasaulinio karo metu ir okupacijos sąlygomis čia buvo įkurta karo ligoninė. Daug buvo išleista lėšų, sugaišta laiko patalpoms remontuoti. Galų gale šiaip taip jos buvo sutvarkytos.

Trečioji Karo mokyklos laida nebuvo didelė, bet ją sudarė tvirtos dvasios, tinkamos išvaizdos jaunuoliai, o sostinės gyventojams tai darė labai gerą įspūdį. Kasdien po vakarienės jie dainuodami rikiuote su šautuvais žygiuodavo pagrindinėmis Vilniaus gatvėmis.

„Dar šiandien gerai prisimenu, kaip mokykla parado maršu ėjo per Vilnių skyrių voroje su padidintais atstumais (kad atrodytų didesnė) su kariniu orkestru priešakyje. Kiek prisimenu, didesnę žygio per miestą dalį mokykla su užsidegimu labai gražiai dainavo. Tuomet iš Vilniaus merginų sulaukėm tokio komplimento: „*Psia krew – litwiny, ale ladnie spevaju*“ („šuns kraujas – lietuviai, bet gražiai dainuoja“). Tą komplimentą aš pats girdėjau.

Atžygiavę į savo patalpas, visi labai nudžiugom. Palyginti su Kauno patalpomis, šios buvo „karališkos“ patalpos. Gausios miegamos salės, amerikietiškos lovos su spyruokliais ir tikrais matraciais bei pagalvėmis, kiekvienam spintelė daiktams susidėti ir taburetė atsistėti, greta miegamųjų

¹⁸⁹ Kiaupa Z., *Lietuvos valstybės istorija*, Vilnius: UAB „Baltos lankos“, 2004, p. 213.

¹⁹⁰ Tik atvykęs (1920 m. rugsėjo 25 d.) į Vilnių (geležinkelio stotyje) laikinai einantis Karo mokyklos viršininko pareigas plk. lt. P. Tvaronas pasirašė įsakymą Karo mokyklai Nr. 268; paskutinis įsakymas (Nr. 282) Karo mokyklai pasirašytas Vilniuje spalio 9 d., o Kaune – jau spalio 13 d. (Nr. 283), *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 3, l. 276, 290.

puikios prausyklos su „dušais“ ir šiltu–šaltu vandeniu. Gyvenimas tose patalpose buvo daug malonesnis. Mokykloje buvo ir didžiulė salė išskilmėms, deja, kuria neteko pasinaudoti, buvo didokos klasės ir, atskirai, valgyklos salė. Rikiuotei bei kūno mankštai čia pat rajone buvo didelė aikštė. Taip pat mokyklos rajone buvo gerai įrengta šaudykla pėstininkų ginklais šaudyti. Vienas dalykas buvo kiek blogesnis, mat, gavom kiek blogiau kaip Kaune valgyti, ypač pradžioje, nes tiekimas nebuvo pilnai sutvarkytas.“

Pirmašias Karo mokyklos dienas Vilniuje prisimena V. Šliogeris.¹⁹¹

Karo mokyklai esant Vilniuje vyko intensyvūs užsiėmimai. Mokymosi procesas ir dienotvarkė buvo maždaug tokia pat kaip ir Kaune. Tačiau dienotvarkėje buvo vienas papildomas „dalykas“ – kasdien po vakarienės apie 7.00 val. Karo mokykla buvo vedama „pasivaikščioti“ po Vilniaus centrą iki 8.30 val. vakaro.

„Žygiuodavome rikiuotėje su šautuvais ir šoviniais šovinynuose Vilniaus svarbesnėmis gatvėmis dainuodami. Iš tikrųjų tai būdavo ne pasivaikščiojimas, bet mūsų kariuomenės buvimo Vilniuje ir jos geros išvaizdos demonstravimas Vilniaus lenkams.“¹⁹²

Spalio 7 d. Lietuvos ir Lenkijos vyriausybės pasirašius Suvalkų sutartį, tikėtasi, kad Karo mokykla visam laikui liks Vilniuje. Tačiau spalio 8 d. lenkų kariuomenės grupuotė, vadovaujama gen. Liucjano Želigovskio, tariamai nepaklususi Varšuvai, iš pietų puolė Vilnių. Lietuva nespėjo permesti kariuomenės į Vilnių, ir spalio 9 d. į miestą įžengė L. Želigovskio kariai. Lietuvos vyriausybė pasitraukė į Kauną, o L. Želigovskis paskelbė įkuriąs Vidurio Lietuvos valstybę su sostine Vilniumi¹⁹³. Todėl ir Karo mokykla buvo priversta grįžti į Kauną.

Karo mokyklos viršininkas karininkas P. Tvaronas savo atsiminimuose rašo:

„Nuvykęs štaban sužinojau, kad visos įstaigos skubiai kraustosi Kaunan, kad Lenkijos raiteliai jau kažkur perkirto geležinkelį Vilnius–Kaunas. Štabas jokių nurodymų bei uždavinių Karo mokyklai nedavė. Jis skubiai evakavosi. Karo mokykla savo jėgomis, apie 90 kariūnų, be suderinto veikimo su kitomis atsitraukiančiomis dalimis, sėkmingai priešintis Lenkijos puolimui negalėjo. Vis laukta pasirodymo Vilniuje atsitraukiančiųjų dalių bei jų koncentravimosi tam ar kitam punkte, bet veltui. Spalių 8 dieną daviau gurguolei parėdymą paimti kiek galima daugiau Mokyklos turto, nes evakuotis gelžkeliu buvo jau negalima ir, nurodęs gurguolės viršininkui maršrutą, įsaciau trauktis Kaunan. Pati Karo mokykla dar pasiliko vietoje. Informacinių žinių, kur yra priešas, iš kur jis laukiamas, kur mūsų dalys ir visų kitų apystovių, reikalingų kovos lauke, man niekas neteikė ir jų nebuvo gauta. Mano paties buvo duotas mokyklai šios ar tos užduotys apsaugojant tiltus, statant sargybas ir kita. Spalių mėnesio 9 d. iš ryto sužinota, kad numatytas Landvaravo kelias mums trauktis, – lenkų užimtas. Kariūnų buvo reiškiamas noras stoti kovon su besiantinančiu priešu vieniems, be kitų dalių. Man reikėjo priimti sprendimą. Palikti Karo mokyklą Vilniuje ir ją pražudyti be štabo įsakymo aš nenorėjau. Susidėjusiomis aplinkybėmis, mano asmeniniu

¹⁹¹ Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 231–232.

¹⁹² *Ten pat*, p. 232.

¹⁹³ Kiaupa Z., *Lietuvos valstybės istorija*, Vilnius: UAB „Baltos lankos“, 2004, p. 214.

nusistatymu, įtraukti į kovą III laidos kariūnus, kuriems iki išleidimo liko nedaug laiko, nenorėta; be to, Karo mokykla nebuvo aprūpinta reikalingomis kautynėms kovos priemonėmis. Aš nusprendžiau trauktis iš Vilniaus, nes kitos išeities nebuvo. Iš kariūnų nuliūdusių veidų buvo matyti jų didelis nusivylimas. Kadangi mūsų atsitraukiančių dalių vis nepasirodyta, 11 valandą Karo mokykla, užtraukdama „Mes Lietuvos jaunuomenė, susirinkus kariuomenėn...“ ir tuomi norėdama vietiniams gyventojams parodyti, kad nenusiminta ir greitai laiku vėl tikimasi būti Vilniuje, apleido savo sostinę Vilnių ir keliu Maišiagala–Musninkai–Čiobiškis–Kaišiadorys parvyko Kaunan.¹⁹⁴

Ketvirtą žygio dieną mokykla pasiekė Kaišiadoris, o iš ten traukiniu spalio 13 d. atvyko į Kauną.

Nuo 1920 m. rugsėjo 1 d. Karo mokyklos etatų sąrašas buvo gerokai išplėstas – padidėjo karininkų, puskarininkų ir laisvai samdomų tarnautojų skaičius¹⁹⁵.

Siekiant Lenkijai neleisti toliau veržtis ir skubiai papildyti veikiančiąją kariuomenę, spalio 17 d. Respublikos prezidento įsakymu Lietuvos kariuomenei Nr. 456 **III laidos** 75 mokiniams buvo suteiktas pėstininkų leitenanto laipsnis, o 7 išleisti puskarininkiais su teise įgyti karininko laipsnį savo daliniuose. Tačiau atsižvelgdamas į nepaprastą to meto aplinkybes, šiems puskarininkiams išleidimo dieną einantis Respublikos prezidento pareigas Steigiamojo Seimo pirmininkas A. Stulginskis suteikė leitenanto laipsnį¹⁹⁶.

Karininkų uniformoms pasiūti nebuvo laiko, todėl kiekvienam išleidžiamajam buvo duota po 6 metrus vilnonės medžiagos reikiamiems drabužiams ir milinei, odos batams pasiūti ir pinigų – pašalpa laipsnio suteikimo proga. Kiekvienam buvo palikti kariūno pusbačiai ir išeiginiai drabužiai, ant kurių dar suspėta prisiūti ginklų rūšių trikampių ženklus. Į juos išleidžiamieji įsisegė pačių pirktas žvaigždutes. Iš pašalpos jie patys nusipirko ir karininkų kepures, diržus, o artileristai ir kavaleristai – pentinus. Kiekvienam buvo išduota po pistoletą „Retolaza“.

Išleistuvės buvo labai kuklios – pamaldos Kauno Įgulos bažnyčioje, laipsnio suteikimo akto skaitymas, paradinis žygiavimas pro vyriausybę ir išleistuvių pietūs. Jokios kardų įteikimo ceremonijos nebuvo (kardų tada karininkai, išskyrus kavaleristus, neturėjo). Iškilminguose pietuose dalyvavo Respublikos prezidentas A. Stulginskis, keli ministrai, karinė vadovybė ir keli vyresnieji Kauno įgulos karininkai. Pietūs buvo pagerinti, bet gana kuklūs. Pobūvio nerengta. Jaunieji karininkai tuoj po pietų gavo šešias dienas atostogų, kelionės dokumentus ir paskyrimo įsakymą – spalio 24 d. prisistatyti į savo dalinius¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Tvaronas P., „Karo mokykla 1919-20-21“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 17–18.

¹⁹⁵ Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė 19158–1920*, p. 168.

¹⁹⁶ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 456, Kaunas, 1920 m. spalio 17 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 301.

¹⁹⁷ Šliogeris V., „Karo mokykla Kaune ir Vilniuje“, *Karys*, 1964, Nr. 8 (1405), p. 235–236.

Dauguma jaunų leitenantų, vos baigusią mokyklą, išvyko į frontą ir dalyvavo kovose su lenkais ties Širvintomis, Giedraičiais ir kitose Lietuvos vietose. Žūtūbūtinų kovų su Lietuvos priešais metu Karo mokykla, įveikusi nemažai sunkumų, išleido 3 laidas – 434 karininkus (taip pat ir 32 aviatorius). Tai buvo didelė parama Lietuvos kariuomenei.

1.7. Karo mokykla taikos metais

IV Karo mokyklos laida skubiai pradėta rinkti Vilniuje 1920 m. rudenį. Dar tebesimokant trečiajai laida, šie kandidatai dirbo kai kuriuos ūkio darbus ir ėjo sargybą. Iš sostinės mokyklai traukiantis į Kauną, kartu su trečiaja laida vyko ir kandidatai. Jie buvo labai įvairaus išsilavinimo – greta gimnazijos mokytojo stovėjo jo mokinys, greta studento – vos porą klasių baigęs kareivis ir buvo skirtingo amžiaus – nuo Pirmojo pasaulinio karo veterano, sulaukusio 30 metų, iki septyniolikmečio gimnazisto.

Karo mokyklos kūrimosi pradžia buvo labai sunki. Daug inventorius liko Vilniuje (išskyrus tai, ką žmonės galėjo susikrauti į savo kuprines), todėl pirmosiomis dienomis visko trūko. Mokyklos patalpose nebuvo nei šviesos, nei prausyklų, nei kitų buitinių patogumų. Vėl reikėjo iš naujo kurtis. Tuo metu sudarant sąlygas mokyklai dirbti daug nusipelnė jos viršininkas plk. P. Tvaronas¹⁹⁸.

1920 m. liepos 19 d. krašto apsaugos ministras, laikinai einantis vyriausiojo kariuomenės vado pareigas plk. ltn. Konstantinas Žukas ir Generalinio štabo viršininkas gen. ltn. Maksimas Katchė, siekdami suvienodinti karininkų mandagaus elgesio taisykles, pasirašė įsakymą Nr. 383, kuriame teigiama, kad karininkai privalo mandagiai bendrauti ir reikšti vienas kitam pagarbą. Tai turi atitikti lietuvių kalbos taisykles ir dvasią. Žodį „ponas“ draudžiama vartoti, kadangi istoriškai reiškia tą patį, ką ir rusų kalba „barin“, taigi yra netinkamas vartoti kariuomenėje. Žmonės sako: „kunige“, „mokytoja“, „Dieve“, „tėve“ ir t. t., manydami, kad šie kreipiniai savaime garbingi ir garbę daro tam, į ką kreipiamasi. Žodžiai „kapitone“, „leitenante“, „viršila“, „generole“, „ministeri“ ir t. t. kariuomenėje taip pat tariami pagarbiai, todėl kreipiantis jų visiškai pakanka. „Mano viršininke“, „mano kapitone“, „mano leitenante“, „mano generole“ ir t. t. – dar didesnės pagarbos išraiška (kaip „mano Dieve“, „mano tėve“, „mano kunigėli“). „Tamsta“ arba „Jūs“ vartoti tik jų tiesiogine prasme, kaip rusų kalba „Vy“ sakant „Vy kapitan“ („Tamsta kapitone“), yra šių dienų nesąmonė, kaip „Ponas kapitone“ („Barin kapitan“) – istorinė nesąmonė. Todėl reikia laikytis šių mandagumo taisyklių:

¹⁹⁸ Žr. plačiau: Mašiotas J., „Karo mokyklos IV, kapitono Stepono Dariaus, laida. 60 metų“, *Karys*, 1982, Nr. 1 (1578), p. 15–18; Mašiotas J., „Karo mokyklos IV, kapitono Stepono Dariaus, laida. 60 metų“, *Karys*, 1982, Nr. 2 (1579), p. 57–60.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

1) *Kreiptis į jaunesnius arba lygius sau laipsniu karininkus žodžiais: „pulkininke“, „leitenante“, „kapitone“ ir t. t.*

2) *Kreipiantis raštu nurodyti: „kapitonui Jonavičiui“, „leitenantui Songinui“ ir t. t.*

3) *Kalbant arba raštu kreipiantis atitinkamai vartoti: „Tamsta“, „Jūs“, bet ne „Tamsta kapitone“, „Tamsta ministre“ ir t. t.*

Šis įsakymas galiojo visiems kariškiams¹⁹⁹.

Lietuvos krašto apsaugos ministerija ir karinė vadovybė ypatingą dėmesį skyrė kavalerijai. 1921 m. vasario 7 d. įsakyme kariuomenei Nr. 31 krašto apsaugos ministras ir laikinai einantis vyriausiojo kariuomenės vado pareigas plk. ltn. K. Žukas, armijos vadas gen. S. Žukauskas ir Generalinio štabo viršininkas plk. K. Klesčinskis įsakė 1-osios raitelių divizijos vadui organizuoti jodinėjimo pratybas ir mokymą Karo mokyklos mokiniams, būsimiems raiteliams. Jodinėjama turėjo būti du kartus per savaitę mokomosios komandos arkliais. Taigi mokiniams reikėjo atvykti į pulko maniežą ant Žaliojo kalno. Dėl jodinėjimo laiko nurodyta tartis su Karo mokyklos viršininku²⁰⁰.

Kovo 21 d. šis įsakymas buvo papildytas: įsakyta tris kartus per savaitę Karo mokyklos mokiniams, skiriamiems raiteliais, rikiuotės užsiėmimus vesti laikantis raitelių statuto tvarkos: jodinėjimas, arklių mankštinimas, kirtimas kardu ir t. t. Tomis dienomis mokiniai neprivalėjo dalyvauti mokyklos užsiėmimuose²⁰¹.

Ketvirtoji laida mokslo metus pradėjo 1920 m. lapkričio 15 d. Į ją buvo priimti 348 kandidatai iš 527 ir paskirstyti į 2 kuopas, kurių kiekvieną sudarė 3 būriai po 174 mokinius²⁰². Mažėjant išorės pavojui, daugiau dėmesio buvo skiriama mokymo procesui ir kartu didėjo reikalavimai karininkų rengimo kokybei (žr. 2 lentelę). Atsižvelgiant į kariuomenės poreikius buvo pakoreguoti mokymo planai, padaugėjo specialybių, tada vadintų ginklo rūšimis, rengiami ir aviacijos specialistai.

¹⁹⁹ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 383, Kaunas, 1920 m. liepos 19 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45>, 2012-10-13.

²⁰⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 31, Kaunas, 1921 m. vasario 7 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 35, l. 39.

²⁰¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 59, Kaunas, 1921 m. kovo 21 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, l. b. 35, l. 66.

²⁰² Įsakymas Karo mokyklai Nr. 316, Kaunas, 1920 m. lapkričio 15 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 3, l. 324–326.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

2 lentelė

Karo mokyklos 1921 m. birželio 6 – gruodžio 15 d. pedagoginio darbo, dirbant su ketvirtąja laida, ataskaita²⁰³

Eil. nr.	Dalykas	Darbo krūvis, val.	Teorija, val.	Pratybos val.		Pėstininkai val.		Pastabos
				1 kartą per dieną	po 4 val. per dieną	teorija	praktika po 4 val. per dieną	
1.	Vidaus tarnybos statusas	20	10	–	–	5	–	
2.	Drausmės statusas	12	3	–	–	5	–	
3.	Rikiuotės statusas	30	6*	–	20	10*	–	*klasėse+ 1 dieną
4.	Igulos statutai	12	4	–	3	6	23*	*klasėse+ 1 dieną
5.	Ginklų pažinimas	18	4	–	–	6	–	
6.	Lauko statutai	30	8	–	5	10	–	
7.	Taktika	72	47	35*	17	10	–	*20 bend. 15 pėst.
8.	Topografija	36	12	10	15	5	–	
9.	Fortifikacija	30	9	10	6	5	–	
10.	Kulkosvaidis	32	6	–	–	20	24	
11.	Šaudymo teorija	26	6	–	–	5	–	
12.	Artilerija	20	17	2	2	–	–	
13.	Kavalerija	12	8	–	2	–	–	
14.	Ryšių skyrius	12	4	–	–	–	6	
15.	Karinė administracija	16	16	–	4	–	–	
16.	Karinė teisė	10	10	–	2	–	–	
17.	Lietuvių kalba	32	13	–	–	–	–	
18.	Lietuvos geografija	10	3	–	–	–	–	
19.	Lietuvos istorija	20	20	–	–	–	–	
20.	Higiena	20	10	–	–	–	–	
21.	Pokalbiai su karininkais	20	10	–	–	–	–	
22.	Pokalbiai su kapelionu	–	10	–	–	–	–	
23.	Šaudymas iš šautuvo	–	–	5	–	–	*	*2 kartus per dieną
24.	Šaudymas iš kulkosvaidžio	–	–	4	–	–	*	*2 kartus per dieną
25.	Šaudymas iš revolverio	–	–	–	4	–	–	

²⁰³ Karo mokyklos 1921 m. birželio 6–gruodžio 15 d. pedagoginio darbo, dirbant su ketvirtąja laida, ataskaita. Ištrauka iš Pedagoginės tarybos akto Nr. 18, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 31, l. 25.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

26.	Granatų mėtymas	–	–	–	–	–	–	*kiekvienas po 3
27.	Gimnastika	–	–	–	–	–	10*	lauke kar. gim.
28.	Instruktažas	20	20	–	–	–	20*	su naujokais
29.	Taikomoji taktika	14	14	–	–	–	–	
	Iš viso:	524	270	66	80	87	83	

Reikia paminėti vieną įvykį, kuris turėjo didelę reikšmę Lietuvai ir Karo mokyklai: 1921 m. ketvirtosios laidos kariūnai dalyvavo Palangos ir kitų Žemaitijos vietų gražiavimo iškilmėse²⁰⁴.

1921 m. kovo 8 d. buvo patvirtintas dailininko Antano Žmuidzinavičiaus²⁰⁵ sukurtas Karo mokyklos ženklas, kurį turėjo teisę segėti jos absolventai ir karininkai. Iš sidabro išlietas ženklas buvo tvirtinamas kairėje pusėje virš Rusijos karo mokyklų baigimo ir civilinių įstaigų ženklų²⁰⁶. Dailininkui A. Žmuidzinavičiui už kūrybinį darbą buvo sumokėta 500 auksinų²⁰⁷.

1921 m. rugsėjo 21 d. krašto apsaugos ministro J. Šimkaus įsakyme kariuomenei skelbiama, kad Karo mokyklos mokiniams alga skiriama kaip kareiviams: eiliniams – 120, etatiniams jaunesniesiems puskarininkiams – 150, vyresniesiems puskarininkiams – 180, viršiloms – 200 auksinų²⁰⁸.

Ten pat teigiama, kad mokant šaudyti iš šautuvo, kulkosvaidžio ir mėtyti rankines granatas viso kurso metu kiekvienam Karo mokyklos mokiniui skiriama po 100 šautuvinių kovinių šovinių, po 25 revolverio šovinius ir po 3 rankines granatas²⁰⁹.

Respublikos prezidento įsakymu Nr. 292 1921 m. gruodžio 18 d. buvo išleista *ketvirtoji laida*. Ją baigė 209 karininkai tarp jų ir aviacijos specialybės²¹⁰. Jie negalėjo būti paskirti į įstaigas, štabus ar kitas administracines vietas, kol pagal specialybę

²⁰⁴ Tvaronas P., „Karo mokykla 1919–20–21“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 19.

²⁰⁵ Dailininkas A. Žmuidzinavičius pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais buvo aktyvus tautinės simbolikos ir heraldikos kūrėjas, kūrė kariuomenės, Šaulių sąjungos ir kitų organizacijų uniformas. 1929–1934 m. – Šaulių sąjungos pirmininkas. Dirbo ir kitose organizacijose. 1929–1931–1934 m. – šaulių žurnalo *Trimitas* atsakingasis redaktorius. 1934 m. išrinktas Kauno miesto tarybos nariu. (Žr. plačiau: Vaičenonis J., *Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje*, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 47.)

²⁰⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 50, Kaunas, 1921 m. kovo 8 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 35, l. 55–56.

²⁰⁷ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 76, Kaunas, 1921 m. kovo 17 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 8, l. 116.

²⁰⁸ Auksinas – pereinamasis Lietuvos Respublikos laikinasis popierinis pinigais, naudotas 1919–1922 m., jį pakeitė litas. Lietuvos vyriausybė 1919 m. vasario 26 d. *auksino* pavadinimu įteisino per Pirmąjį pasaulinį karą Lietuvos teritorijoje kursavusius vokiečių okupacinės valdžios pinigus – ostmarkes. Ostmarkės 1/100 dalis buvo pavadinta skatiku. Auksinas apyvartoje buvo iki 1922 m. spalio 2 d. – iki lito įvedimo. Vėliau auksinai 3 mėn. į litus buvo keičiami mažėjančiu santykiu: iš pradžių – 175, metų pabaigoje – 850 auksinų už 1 litą.

²⁰⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 25, Kaunas, 1921 m. rugsėjo 21 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 42, l. 36.

²¹⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 292, Kaunas, 1921 m. gruodžio 20 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 331–335; Petrauskas K., „IV-os laidos karininkas, Ketvirtosios karininkų laidos 10 metų sukaktuvės“, *Kardas*, 1931, kovas, Nr. 3 (23), p. 36.

ištarnavo rikiuotėje ne mažiau kaip vienus metus. Tarp baigusiujų buvo ir JAV lietuvis Steponas Darius. Po jo didvyriško skrydžio per Atlantą ši laida 1936 m. buvo pavadinta kapitono Stepono Dariaus vardu. Tai buvo paskutinė jaunos Lietuvos kariuomenės Nepriklausomybės karo metų karininkų laida, rengta pagal karo meto karininkų rengimo programą.

Nerekėtų stebėtis, kad pirmųjų, kaip ir kitų laidų karininkai ne tik sėkmingai tarnavo kariuomenėje, bet ir išėję į atsargą gaudavo aukštas pareigas valstybės tarnyboje. Kruopšti buvo ne tik dėstytojų, bet ir būsimų kariūnų atranka. Teko daug ir įtemptai mokytis. Drausmė buvo griežta, prisimindami daug kas ją vadino geležine. Rikiuotėje reikalauta kaip reikiant „*mušti koją*“. Retas kuris iš kariūnų nebuvo baustas. Aukšti buvo ir fizinio parengtumo reikalavimai. Nenuostabu, kad daug kariūnų „*nubyrėdavo*“.

Taikos meto gyvenimo reikalavimai buvo kiti. Išleidžiami karininkai turėjo būti parengti ne partizaninio karo veiksmams ir nesiunčiami tuoj pat į frontą, kaip būdavo Nepriklausomybės kovų metu, o mokomi moderniuoju, Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje patikrintų karybos dėsnių, ruošiami ateities karui, taip pat visapusiškam lietuvių inteligento, kultūringo, europietiško karininko gyvenimui. Tam reikėjo ilgesnio mokymo kurso. Karo mokyklos *tikslas* buvo pagal karo mokslo, auklėjimo ir rikiuotės reikalavimus rengti visų kariuomenės rūšių karininkus. *Todėl 1921 m. buvo įsteigti jaunesnysis ir vyresnysis kariūnų kursai.*

Karo mokykloje siekdami patobulinti mokymo procesą ir sustiprinti drausmę, krašto apsaugos ministras prof. J. Šimkus ir laikinai einantis Generalinio štabo pareigas gen. ltn. M. Katchė 1921 m. gegužės 13 d. pasirašė įsakymą Nr. 113, kuriuo **Karo mokyklos pagrindiniai dėsniai** (įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 161, 13 str.) buvo papildyti:

1) *Be esamų mokomųjų dalykų, įtraukiami dar šie: taikomoji taktika ir instruktorių skyrius.* 2) *Sudaroma Mokymo taryba: pirmininkas – mokyklos viršininkas, nariai – mokymo reikalų vedėjas, jo padėjėjas, visi lektoriai, bataliono ir kuopų vadai, karo gydytojas.*

Mokymo tarybos pareigos ir teisės: a) rinktis kiekvieną kartą priverikus, bet ne rečiau kaip kartą per mėnesį; b) svarstyti ir spręsti visus mokymo klausimus; c) svarstyti ir tvirtinti mokymo planą; d) tikrinti mokymo planus, vertinti žinias; e) spręsti dėl mokinių išleidimo pagal pažangumą; f) spręsti, ar mokiniai tinkami tęsti kursą dėl drausmės pažeidimų arba negabumo. Mokymo tarybos sprendimus tvirtino Karo mokyklos viršininkas.²¹¹

Penktoji laida susirinko 1921 m. lapkričio 12 d. Priimti 143 kandidatai, iš jų 46 dėl sveikatos ir lietuvių kalbos nemokėjimo buvo išbraukti iš kandidatų studijuoti Karo mokykloje sąrašo²¹². Tai buvo vienintelė laida, sudaryta ne iš savanorių, o iš inteligentų,

²¹¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 113, Kaunas, 1921 m. gegužės 13 d. *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 35, l. 118.

²¹² Įsakymas Karo mokyklai Nr. 303, Kaunas, 1921 m. lapkričio 1 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, l. B. 8, l. 407, 422.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

paskelbus dalinę jų mobilizaciją. Tada susirinko keli šimtai įvairių bendrąjį išsilavinimą įgijusių asmenų. Todėl 1921 m. spalio 3 d. įsakyme kariuomenei Nr. 228 nurodyta:

*Intelligentus, tinkamus tarnybai, įtraukti į Karo mokyklos sąrašus kandidatais; su tinkamais ne rikiuotės tarnybai išėiti 2 savaičių rikiuotės mokymą ir išskirstyti juos į padalinius pagal Mobilizacijos skyriaus nurodymus. Nepatekę į Karo mokyklą kandidatai buvo perduodami Mobilizacijos skyriaus viršininko žinion.*²¹³

Pradedant penktąją laidą, mokymo programa buvo išplėsta **iki 2 metų**, daugiau dėmesio skiriama karybai, taip pat bendrojo lavinimo dalykams (žr. 3, 4 lenteles).

3 lentelė

Karo mokyklos vyresniojo kurso (bendrojo skyriaus) 1922–1923 m. mokslo planas²¹⁴

Eil. nr.	Dalykas	Val. kiekvieną savaitę rudens semestrą	Val. kiekvieną savaitę pavasario semestrą	Lektoriai	Pastabos
1.	Taktika ir karo technika	3+3	3+3		
2.	Šaudymo mokslas Kulkosvaidis	1 1	1 –		
3.	Karo istorija	2	2		
4.	Karo topografija	1	–		
5.	Artilerija	2	–		
6.	Fortifikacija	1	2		
7.	Matematika: geometrija, algebra	4	4		
8.	Karinė administracija	–	1		
9.	Karinių įstaigų studijos	1/2	–		
10.	Karinė pedagogika ir instruktavimas	–	1		
11.	Karinė teisė ir karo teismų organizavimas	1/2	–		
12.	Karinė sanitarija	–	1		
13.	Tėvynės pažinimas	1	1		
14.	Lietuvos literatūra	1	2		
15.	Politikos ir ekonomikos mokslo žinios	1	1		
16.	Statutai (Lauko tarnybos)	1	1		
17.	Užsienio kalbos (vokiečių, anglų, prancūzų)			3	po pietų
18.	Higiena ir fizinis lavinimas	1	–		
	Iš viso per savaitę	24	24		

²¹³ Įsakymas kariuomenei Nr. 228, Kaunas, 1921 m. spalio 3 d., <http://www.epaveldas.lt/object/record-Description/LNB/LNB0151DC45>, 2012-10-18.

²¹⁴ Ištrauka iš Karo mokyklos Mokslo tarybos posėdžio, įvykusio 1922 m. liepos 13 d., protokolo Nr. 27: „1) Priimti sekantį mokslo planą 1922–1923 metams“, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, s. 12. l. 230.

Karo mokyklos jaunesniojo kurso (bendrojo skyriaus) 1922–1923 m. mokslo planas²¹⁵

Eil. nr.	Dalykas	Val. kiekviena savaitę rudens semestrą	Val. kiekviena savaitę pavasario semestrą	Lektoriai	Pastabos
1.	Taktika ir karo technika	2+2	2+2+1		
2.	Karo topografija	2	2		
	Kulkosvaidis	2	2		
3.	Artilerija	1	1		
4.	Šaudymo mokslas	1	2		
5.	Fortifikacija	1	2		
6.	Matematika: aritmetika, algebra, geometrija	4	4		
7.	Tėvynės pažinimas	1	1		
8.	Lietuvių kalba	2	2		
9.	Higiena	1	–		
10.	Statutai:				
	Ginklai	1	1/2		
	Drausmė	1	–		
	Vidaus tarnybos statusas	1	1/2		
	Įgulos statusas	1	–		
	Lauko statusas	–	2		
11.	Užsienio kalbos (vokiečių, anglų, prancūzų)			3	po pietų
12.	Tikyba	1	–		
	Iš viso per savaitę	24	24		

Karo mokyklos Mokslo tarybos posėdyje, įvykusiame 1922 m. liepos 13 d., buvo priimta tokia dienotvarkė: iš ryto skirti 4 val. teorinėms pamokoms, 30 min. – fiziniam lavinimui; po priešpiečių – 2–3 val. rikiuotei, po pietų – užsienio kalbų ir šokių pamokoms, 1 val. – sportui, 2 val. – mokymuisi (šeštadienį – iki priešpiečių). Karo mokyklos įsakymą pasirašė jos viršininkas gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas²¹⁶.

Ši Karo mokyklos veiklos laikotarpį labai prasmingai apibendrina antrasis jos viršininkas plk. ltn. P. Tvaronas²¹⁷ savo atsisveikinimo kalboje 1921 m. gruodžio mėn.:

„Arti 3 metų buvo lemta man dirbti karo mokykloje. Tas laikas yra šviesus, garbingas mano

²¹⁵ Ištrauka iš Karo mokyklos Mokslo tarybos posėdžio, įvykusio 1922 m. liepos 13 d., protokolo Nr. 27:

„1) Priimti sekantį mokslo planą 1922–1923 metams“, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, s. 12, l. 231.

²¹⁶ *Ten pat.*

²¹⁷ Karo mokyklos viršininkas plk. ltn. P. Tvaronas nuo 1921 m. gruodžio 18 d. buvo atleistas iš šių pareigų ir paskirtas eiti 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margirio pulko vado pareigas: Įsakymas kariuomenei Nr. 299, Kaunas, 1921 m. gruodžio 28 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 35, b. 34, l. 340; Įsakymas kariuomenei Nr. 101, Kaunas, 1922 m. balandžio 25 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b35, b. 46, l. 94.

gyvenime. Tokios garbės, kaip vadovauti Lietuvos jaunimo branduoliui, pasiryžusiam aktyviai kovoti už laisvą, nepriklausomą šalį, retai kam tenka įgyti. Mūsų protėviai, kaimynų užpuldinėjami, naikinami ugnimi ir kardu, neišliko laisvi, darydami pastangų išsivaduoti iš verguvės, pav., XIX amžiuje, suprato reikalingumą turėti karo mokyklą. Tai mūsų protėvių svajotai karo mokyklai tenka vadovauti man lygiai 2 metus. Sekdamas savo protėvių mintį dėl svarbumo karo mokyklos valstybiniame tautos gyvenime, dėjau visas pastangas, auklėdamas jaunimą karo srityje, idant kova su įvairiais išoriniais grobikais būtų lengvesnė ir būtinai laimėta. Tokį tikslą šventą tikslą turėdamas prieš save, dirbau, kiek sugebėjau ir galėjau pajėgti. Dabar, pažvelgęs į karo mokyklos darbą, turiu ramią sąžinę, tikėdamas, kad ateityje šiuo atžvilgiu tauta nedarys man priekaištų dėl apsileidimo. Rusai, lenkai, bermontininkai jau susipažino su geležine karo mokyklos auklėtinių valia, sugebėjimu tą valią ir žinias įkvėpti valdiniais, narsumu. Mano linkėjimai, kad priešų norai sugriauti tą karo mokyklą, kaip visos kariuomenės auklėjimo lopšį, neišsipildytų.²¹⁸

Plk. ltn. P. Tvaronui vadovaujant, Karo mokykloje buvo parengtos ir išleistos 3-ioji ir 4-oji jaunųjų karininkų laidos – 291 karininkas.

1920 m. balandžio 15 d. Utenos VI rinkimų apygardoje gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas buvo išrinktas Steigiamojo Seimo nariu²¹⁹. 1921 m. gruodžio 18 d. Steigiamojo Seimo narys J. Galvydis-Bykauskas sutinka, kad krašto apsaugos ministras J. Šimkus jį vėl skirtų Karo mokyklos viršininku²²⁰. Taigi nuo 1922 m. sausio 1 d. gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas vėl Karo mokyklos viršininkas²²¹. Nuo 1922 m. sausio 1 d. Karo mokyklos viršininkas, be tiesioginių pareigų, turėjo eiti ir Kauno įgulos viršininko pareigas²²². Gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas juo buvo iki 1923 m. rugsėjo 1 d.²²³

Antrą kartą sugrįžęs į Karo mokyklą gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas pradeda naują mokyklos istorijos etapą. Karo mokykla reformuojama iš esmės. *Ji pertvarkoma į tikrą taikos meto karininkų mokyklą*²²⁴.

²¹⁸ Balčiūnas J., „Pirmieji Karo mokyklos žygiai“, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 445.

²¹⁹ „Į Steigiamąjį Seimą“, *Lietuva*, 1920 m. gegužės 9 d.

²²⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 299, Kaunas, 1921 m. gruodžio 29 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=22099&biRecordId=2898>, 2014-10-28.

²²¹ Nuo 1922 m. sausio 1 d. Karo mokyklos viršininkas yra pavaldus krašto apsaugos ministrui (operatyvinėje srityje – kariuomenės vadui). Karo mokslo skyriaus viršininkui pavedama prižiūrėti, tikrinti Karo mokyklą, jai vadovauti mokymo klausimais, taip pat suteikiama teisė teikti nurodymus Karo mokyklos viršininkui krašto apsaugos ministro vardu.

Karo mokyklos viršininkas gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas, kaip buvęs divizijos vadas, naudojosi divizijos vado teisėmis. Žr.: Įsakymas kariuomenei Nr. 13, Kaunas, 1922 m. sausio 19 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 46, l. 14–15; Įsakymas kariuomenei Nr. 101, Kaunas, 1922 m. balandžio 25 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 35, b. 46, l. 94.

²²² Įsakymas kariuomenei Nr. 5, Kaunas, 1922 m. sausio 5 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=21823&biRecordId=2898>, 2014-10-28.

²²³ Surgailis G., „Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas“, Kn.: *Lietuvos Krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, Vilnius: Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2008, t. 2, p. 338.

²²⁴ Balčiūnas J., „Pirmieji Karo mokyklos žygiai“, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 445–446.

Iki tol mokyklos auklėtiniai, kaip jau minėta, oficialiai buvo vadinami mokiniais, o kasdienėje kalboje – junkeriais (vok. *Junker*). Gen. lt. J. Galvydžiui-Bykauskui įsakius rasti lietuvišką „junkerio“ pakaitą, Vaclovas Biržiška pasitelkė filologą prof. Kazį Būgą, kuris pasiūlė terminą „kariūnas“²²⁵. Šis pavadinimas visiems labai patiko. 1920 m.

²²⁵ „Pradėjus kurti Lietuvos kariuomenę, viena iš opiausių problemų buvo lietuviybės klausimas. Jį teko spręsti kasdien. Tai, kad kariuomenėje vyravo rusų kalba, buvo kol kas ne tiek svarbu, nes šiai problemai įveikti reikėjo laiko ir, žinoma, nuolatinį pastangų. Sunkumų atsirado ir dėl lietuviškų terminų, nes daugelio karybos dalykų lietuviškų pavadinimų tada dar nebuvo.

Dabar mums įprastas gražus ir skambus žodis „kariūnas“ gimė tuo metu, kai Karo mokykloje mokėsi pirmųjų laidų karininkai. Iš pradžių jie buvo vadinami mokiniais, bet ir tai tik oficialiai, o kasdienėje kalboje junkeriais. Pavadinimas „kariūnas“ atsirado kiek vėliau ir jo atsiradimo istorija labai įdomi.

Pasak plk. Vaclovo Biržiškos, kuris vienu metu dirbo Karo mokyklos karo istorijos ir Lietuvos geografijos dėstytoju, tai įvyko tokiomis aplinkybėmis.

<...> Iš pradžių V. Biržiška „gavo pipirų“ už tai, kad Lietuvos geografijos pamokose pasakojo klausytojams apie kažkokią Lietuvoje buvusią „ledų gdynę“, apie kurią net Šventajame Rašte nieko nesakoma.

V. Biržiška paaiškino, kad Šventajame Rašte ir Lietuvos vardas neminimas, tad nenuostabu, jog nieko nepasakytą ir apie buvusią „ledų gdynę“ (ledynmetį – red.), ir dėl viso pikto paminėjo visose Lietuvos gimnazijose naudojamą savo brolio Mykolo parašytą Lietuvos geografijos vadovėlį, kuriame taip pat šis laikotarpis minimas.

Toks atsakymas Karo mokyklos viršininko vis dėlto nepatenkino, bet jis tuojau peršoko prie kito klausimo, dėl kurio ir buvo iškvietas lektorių. Pasirodo, jis esąs nepatenkintas tuo, kad visi Karo mokyklos klausytojai iki šiol vadinami rusų iš vokiečių pasiskolintu „junkerių“ vardu:

– *Aš įsakau tamistai, kapitone, surasti „junkeriui“ lietuvišką pakaitalą.*

„Kad tu surūgtum!“ – pagalvojo kapitonas. Jis dar mėgino aiškinti, kad nesąs joks kalbininkas ir kad tam reikalui yra speciali karinė terminologijos komisija, kuri ir galėtų geriausiai atlikti šią užduotį.

– *Aš tamistai įsakau. Jei savaitės bėgyje tamsta man nepristatysi raportu su tinkamu vardu, tai už aną ledų gdynę gausi daboklės.*

Nieko nepadarysi.

– *Klausau,* – atsakė kapitonas ir tuojau išbėgo iš viršininko kabineto, kad jis dar ko nors nesugalvotų.

Kitą dieną, dar keletą valandų prieš pamoką, Biržiška nuskubėjo į Švietimo ministerijos knygų leidimo komisiją, kuriai tuomet vadovavo prof. Krėvė-Mickevičius, ir paprašė jo pagalbos. Bet niekas iš ten esančių nesugalvojo jokio tinkamo žodžio. Kapitono laimei, tuo metu užėjo jo senas, dar iš Petrapilio universiteto laikų draugas prof. K. Būga.

– *Senas prieteliau, gelbėk mane nuo daboklės.*

Papasakojęs jam, koks duotas uždavinys, Būga neskubėdamas pradėjo su šaknimi „kar-“ sudarinėti įvairius žodžius, kurie skyrėsi nuo jau vartojamų „kario“, „kareivio“, „karininko“ ir kitų. Biržiška buvo nustebintas lietuvių kalbos turtingumo, nes net nesitikėjęs, kad iš tos pačios šaknies – pridėjus kitą priesagą ar sujungus su kitu giminingu žodžiu – galima sudaryti tiek įvairiausių terminų. Pagaliau tarp žodžių Būgai išsprūdo „kariūnas“.

– *Stok!*

Tuojau kapitonas pamėgino sukomanduoti:

– *Kariū-nai! Tinka. Ačiū, kad mane išgelbėjai nuo daboklės.*

Nuskubėjęs į Karo mokyklą, tuojau pateikė Galvydžiui-Bykauskui raportą, siūlydamas „junkerių“ pavadinti „kariūnais“.

Mokyklos viršininkui pavadinimas irgi patiko, ir po poros dienų jau visi skaitė Krašto apsaugos ministerijos įsakymą – pavadinimą „junkerių“ pakeisti žodžiu „kariūnas“. Taip du karininkai netyčia tapo savotiškais kariūnų krikštateviais, jų krikšto tėvas yra kalbininkas prof. Kazimieras Būga. Žt.: Knezyz S., „Kaip gimė „kariūnas“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 2 (89), p. 33.

gegužės 5 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 108 jį buvo nurodyta vartoti²²⁶.

Karo mokyklai taikos metu iškilo uždavinys išugdyti naują Lietuvos karininkų kartą, kuri būtų mokoma modernių karybos dėsnių atsižvelgiant į Pirmojo pasaulinio karo metu sukauptą karybos patirtį, kuri leistų tinkamai parengti jaunuosius karininkus ateities iššūkiams²²⁷.

1922 m. rugsėjo 1 d. buvo paskelbti Steigiamojo Seimo birželio 27 d. priimti ***Karo mokyklos įstatai***, kuriuose nurodoma, kad *Karo mokyklos uždavinys* – ruošti visų kariuomenės rūšių karininkus mokant karo mokslo, rikiuotės pratybų ir auklėjant (1 str.). Karo mokykloje turi veikti du skyriai: bendrasis ir specialusis (2 str.); mokslas trunka dvejus metus (3 str.). (Karo metu prie mokyklos prireikus organizuojami 2–6 mėn. karininkų kursai.) Į Karo mokyklą priimami asmenys, kuriems iki stojimo rugpjūčio 15 d. suėjo ne mažiau kaip 17 m. ir kurie yra baigę visą aukštesniosios mokyklos kursą. Laikinai, krašto apsaugos ministrui leidus, gali būti priimami ir žemesnio išsilavinimo asmenys, bet baigę ne mažiau kaip keturias aukštosios mokyklos klases. Baigusieji aukštąją mokyklą turi teisę stoti į vyresnįjį Karo mokyklos kursą tik išlaikę dėstomų jaunesniajam kursui dalykų egzaminus (4 str.). Karo mokykla yra pavaldi Krašto apsaugos ministerijai (5 str.).

Mokymasis ir praktika trunka 10 mėnesių. Kiti 2 mėnesiai skiriami atostogoms (6 str.).

Karo mokykloje dėstomi šie mokomieji dalykai: a) bendrajame skyriuje – taktika ir karo technika, šaudyba, karo istorija, karo topografija, artilerija, fortifikacija, karo matematika, karo administracija, karo pedagogika ir instruktazas, teisė ir karo teismų organizacija, karo sanitarija ir higiena, Tėvynės pažinimas, lietuvių kalba ir literatūra, politika ir ekonomika, visos karo tarnybai ruošiamos ginkluotės rūšys, užsienio kalbos – anglų, prancūzų, vokiečių (viena iš jų privaloma), tikyba (etika), fizinis lavinimas; b) specialiajame skyriuje – artileristams reikalingi dalykai: matematika, mechanika, chemija, fizika, logistika ir rikiuotė, artilerijos teorija, artilerijos taktika, artilerijos braižyba; inžinerijos specialistams būtini dalykai: matematika, mechanika, fizika, chemija, statyba, elektrotechnika, karinis susisiekimasis, telegrafas ir telefonas, specialioji braižyba, minos ir sprogstamieji užtaisai (7 str.).

Gerai mokyklą baigę mokiniai per vienus metus įgyja aukštesnį karininko laipsnį (8 str.). Kariuomenės puskarininkiai, kurie turi ne mažiau kaip 6 klasių aukštesniosios mokyklos išsilavinimą ir yra ištarnavę kariuomenėje ne mažiau kaip vienus metus, siekdami įgyti karininko laipsnį, gali laikyti egzaminus iš viso Karo mokyklos teorijos

²²⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 108, Kaunas, 1922 m. gegužės 5 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 46, l. 102; Knezys S., „Kaip gimė „kariūnas“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 2 (89), p. 33.

²²⁷ Jakštys G., „Lietuvos karininkų rengimo ypatumai Baltijos regiono karo mokyklų raidos kontekste 1919–1940 m.“, žr.: *Globalizacijos iššūkiai ugdymo procesui: visuomenė ir kariuomenė*, p. 181.

ir praktikos kurso. Vyresniškumą įgyja nuo dienos, kai gauna karininko laipsnį, jei yra ėję karininko pareigas, aukštesnį laipsnį įgyja nuo pareigų ėjimo dienos (9 str.).

Karo mokyklos viršininkas vadovauja mokinių mokymo ir auklėjimo procesui. Jis pirmininkauja mokyklos mokslo ir drausmės taryboms (10 str.). Karo mokyklos viršininko padėjėjas ir pavaduotojas yra mokyklos inspektorius (11 str.). Karo mokyklos mokytojai yra etatiniai ir neetatiniai. Etatiniai mokytojai privalo turėti per savaitę ne mažiau kaip 12 val. nemokamų pamokų (12 str.).

Mokslo tarybą sudaro: mokyklos viršininkas, mokyklos inspektorius, bataliono vadas, mokytojai, mokyklos gydytojas ir kuopų vadai. Mokslo taryboje svarstomi mokslo, rikiuotės ir statutų klausimai (13 str.). Drausmės tarybą sudaro: mokyklos viršininkas, mokyklos inspektorius, bataliono vadas, kuopų ir būrių vadai. Drausmės taryba svarsto mokinių doros ir elgesio klausimus, kelia mokinius į puskarininkius, kariūnus – į puskarininkius ir viršilas, svarsto Karo mokyklos mokinių drausmės pažeidimus ir juos baudžia (14 str.). Šiam įsakymui vykdyti Krašto apsaugos ministerija rengia instrukcijas (15 str.).

Karo mokyklos įstatus pasirašė laikinai einantis Respublikos prezidento pareigas Steigiamojo Seimo pirmininkas A. Stulginskis, ministras pirmininkas E. Galvanauskas, krašto apsaugos ministras B. Sližys ir Generalinio štabo viršininkas M. Katchė²²⁸.

1922 m. gruodžio 6 d. Karo mokykla iš Kauno buvo iškelta į Aukštosios Panemunės kareivines, o 1923 m. gruodžio 24 d. perkelta į atskiras patalpas Panemunėje, kur veikė iki 1940 m. rugsėjo vidurio. 1922 m. gruodžio 14 d. krašto apsaugos ministras mjr. B. Sližys ir laikinai einantis Generalinio štabo viršininko pareigas mjr. J. Gričius pasirašė įsakymą kariuomenei, kuriame nurodoma, kad karininkams, neišmokusiems pakankamai gerai lietuvių kalbos, nebus teikiami aukštesni laipsniai²²⁹.

Respublikos prezidento įsakymu Nr. 90 *Vlaida* buvo išleista 1923 m. spalio 15 d. Ją baigė 79 karininkai – pėstininkai, artileristai, kavaleristai, inžinerijos ir aviacijos specialistai, o buvo priimta apie 150 kandidatų²³⁰.

Karo mokykloje atsirado labai gražios, visam gyvenimui įsimenamos tradicijos, kurių

²²⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 188, Kaunas, 1922 m. rugsėjo 1 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 46, l. 188–189.

²²⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 278, Kaunas, 1922 m. gruodžio 14 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 46, l. 260.

²³⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 194, Kaunas, 1923 m. spalio 26 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 52, l. 246–249; Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1980 m.*, p. 661–662; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2, p. 364–366.

ir vėliau laikytasi suteikiant karininko laipsnį²³¹.

1923 m. spalio 22 d. Karo mokykla šventė *Vlaidos* išleistuves. 10 val. Panemunėje išleistuvių pamaldose dalyvavo Valstybės prezidentas A. Stulginskis, krašto apsaugos ministras mjr. B. Sližys, vyriausiasis kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas ir kiti karininkai.

Po pamaldų kariūnai su šautuvais išsirikiavo prie bažnyčios. Buvo perskaitytas prezidento A. Stulginskio įsakymas pakelti kariūnus į leitenantus. Po to prezidentas pasveikino leitenantus linkėdamas jiems ko geriausios kloties. Sušukta keletą kartų „*Valio*“. Po to 5-ojo pėstininkų pulko orkestras grojo Tautos himną.

Reikia paminėti vieną nemalonų atsitikimą: grojant himną visi piliečiai nusiėmė kepurės, bet du prie tvoros sustoję „šlėktelės“ su kepurėmis vėpsojo ir šypsojosi nenorėdami pagerbti Lietuvos. Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas įsakė tuos piliečius suimti.

Po trumpos turiningos krašto apsaugos ministro mjr. B. Sližio kalbos kalbėjo kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Į jo karštus linkėjimus leitenantai sušuko „*Valio*“. Sveikinimo šūksniais Karo mokyklos viršininkas gen. lt. J. Galvydis-Bykauskas kartu su jaunaisiais leitenantais pasveikino prezidentą A. Stulginskį, Seimo pirmininką kunigą J. Staugaitį ir kariuomenės vadą gen. S. Žukauską. Visa kuopa praėjo pro garbingus svečius iškilmės maršu.

Iš bažnyčios leitenantai nuvyko į kareivines ir apsirengė leitenanto uniformas. Netrukus Karo mokykla buvo pasirengusi tolesnėms iškilmėms – kalavijų (kardų) įteikimo ceremonijai, kurią atliko prezidentas A. Stulginskis.

Erđvi karininkų salė buvo papuošta rudens gelsvų lapų vainikais, grindys išbertos eglų šakelėmis. Stalas užtiestas raudona gelumbe, kur sudėti kalavijai (kardai)

²³¹ Daugelyje valstybių (Belgijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Italijoje ir kitose) išlikusi tradicija karinių mokyimo įstaigų absolventams įteikti kardus. Šios ceremonijos užuomazgų galime rasti tarpukario istorijoje: Respublikos prezidentas nuo 1923 m. Karo mokyklos kiekvienos laidos absolventams įteikdavo kardus, tardamas žodžius: „Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!“ Toks kardų įteikimo būdas ir šie žodžiai sietini su gen. lt. J. Galvydžiu-Bykausku.

Tarpukariu kardai buvo gaminami Vokietijoje, „W.K.C. Solingen“ gamykloje, o jų rankenos – Lietuvoje. Kardų įteikimo ceremonijos tarpukariu pamažu keitėsi, tobulėjo. 1923 m. išleidamas penktą absolventų laidą, prezidentas A. Stulginskis garsiąją frazę „*Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!*“ ištare sėdėdamas stalo gale per iškilmingus pusryčius, o po to absolventams buvo įteikti kardai. Po dvejų metų septintosios kadriinių karininkų laidos kariūnams kardas jau perduodamas tiesiai į abi rankas, vėliau prezidentas paspausdavo ranką (pasveikindavo), galiausiai kardai būdavo pašventinami. Na, o devintosios absolventų laidos ceremonija, ko gero, atitinka šių dienų Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos baigimo ceremoniją: kiekvienas kariūnas prieina prie prezidento, kuris, paėmęs kardą, ištaria: „*Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!*“ ir kardą paliečia dešinįjį priklaupusio karininko petį. Šis atsitiesia, pabučiuoja kardą, atiduoda pagarbą ir įkiša kardą į makštį. Tik šiandien kardą gauna vienas – geriausias – baigiamojo kurso kariūnas, o ne visi, kaip tarpukariu. (Žt.: Morkūnas A., Šinkūnaitė M., „Siekis prikelti tarpukario Lietuvos karo mokyklos kardų įteikimo tradicijas“, *Kariūnas*, 2014, Nr. 3 (122), p. 8–9).

nikeliuoti, kokius karininkai nešioja, nauji, Anglijoje pagaminti. Ant kardų užrašyti žymesniųjų Lietuvos laimėtų mūšių metai ir vietovės: vienoje pusėje – Vyčio apačioje surašyti senesnieji Lietuvos kariuomenės mūšiai: 1236 m. – Šiaulių (Saulės), 1260 m. – Durbės, 1410 m. – Griunvaldo (Žalgirio), 1506 m. – Klecko, 1514 m. – Oršos, 1564 m. – Ulos, 1605 m. – Kircholmo, 1649 m. – Lojovo, 1654 m. – Šklovo.

Kitoje pusėje surašyti nauji Lietuvos laimėti mūšiai: 1919 m. – Panevėžys–Dauguva, 1919 m. – Radviliškis, 1920 m. – Giedraičiai. Ant rankenos iškaltas Vyčio kryžius. Prezidentas A. Stulginskis atsistojęs stalo gale įteikė kiekvienam leitenantui kardą sakdamas: „*Be reikalo nekelk, be garbės nenuleisk*“.

Tai buvo pirmas kartas Karo mokyklos istorijoje, kai Valstybės prezidentas, remdamasis riteriškais papročiais, asmeniškai įteikė jaunesniesiems leitenantams kardus.

Po kardų įteikimo ceremonijos prezidentas A. Stulginskis, svečiai, Karo mokyklos dėstytojai ir auklėtojai prie kareivinių nusifotografavo ir nuėjo į valgyklą pietų. Pietums buvo patiekta pakankamai užkandžių ir „Ragučio“ limonadas. Kad nebuvo alkoholinių gėrimų – tai daugeliui paliko gerą įspūdį.

Nuotaika per pietus, kad ir neišgėrus, buvo kuo geriausia. Kai visi pavalgė, pasigirdo daina: *Eina garsas nuo rubežiaus*, o paskui ir kitos dainos. Sušvito visų blaivūs veidai, suvirpėjo širdžių stygos ir visi traukė užvestąją dainą. Prezidentas dar kartą palinkėjo leitenantams kuo geriausios kloties. Leitenantai sušuko „*Valio*“, kartu su orkestru sugiedojo Tautos himną ir *Ilgiausių metų*. Po to kalbėjo Seimo pirmininkas kunigas J. Staugaitis:

„Nėra įmanoma valstybė be kariuomenės. Kaip tik pradėjo organizuotis mūsų valstybė, kartu kūrėsi ir pirmasis kariuomenės pulkas.

Šioj salėj, šiose kareivinėse man teko dalyvauti iškilmėse pirmaisiais mūsų kariuomenės kūrmosi metais. Maža ir silpna tada buvo kariuomenė. Silpna ir mažytė buvo ir visa mūsų valstybė. Laikui bėgant sustiprėjo valstybė, sustiprėjo ir kariuomenė. Šiandien man, kaip Seimo Pirmininkui, tenka garbė sveikinti Jūs, tą mūsų jaunuomenės žiedą, kuria stojo į Tėvynės gynėjų eiles.

Valstybėje yra įvairių darbininkų. Aš nežinau, kurios rūšies darbininkai yra garbingesni. Bet manau, kad kaip tik tie, kurie leidžia saviesiems ramiai dirbti ir savo ir valstybės darbus, begindami mūsų šalį nuo priešų.

Iki šiol Jūs mokinotės, dabar jau stosite dirbti šitą kilnų darbą, eisite šventas, Tėvynės gynimo pareigas.

Seime yra tuščių vietų. Mes laukiame, nenurimstame, kada Lietuva susivienys į vieną bendrą kūną, kada ateis iš Vilniaus, iš Klaipėdos atstovai, užims tas tuščias vietas ir pradės dirbti iš vieno su mumis tautos ir valstybės darbą. Kol tas įvyks reikės gal daug vargti, kentėti, o gal ne vienam net galvas padėti.

Linkim sulaukti tos valandos, kai Vilniuje Gedimino kalne suplevėsuos mūsų tautos vėliava, kai Klaipėdos pajūry mes būsimė vieninteli tikri šeimininkai, kur niekas nebetrukdys ramaus ir kultūringo to krašto gyvenimo!!!²³²

²³² Biržys P., „Karo Mokyklos išleistuvės“, *Karys*, 1923, Nr. 45 (233), p. 499–500.

Krašto apsaugos ministras mjr. B. Sližys džiaugėsi, kad prisidėjo naujų jėgų, kad padaugėjo karininkų. Jis padėkojo Karo mokyklos viršininkui gen. ltn. J. Galvydžiui-Bykauskui, visiems dėstytojams ir auklėtojams už tinkamą karininkų rengimą ir auklėjimą.

Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas kalbėjo:

„<...>Patariu Jums, jauni karininkai, prisiartinti prie kareivių, kurie bus Jūsų pavaldiniais, bet kartu ir jaunesniais broliais. Jūs turite taip pastatyti save, kad kareivis Jūs klausytų, Jums tikėtų ir Jūs mylėtų. Klausys Jūs, nes bus jam už pats save gėda, tikės, nes Jūsų mokslo žinios, Jūsų sumanymas prie to privers; mylės, nes Jūsų karininkui užuojauta, susirūpinimas juo, jį į tai patrauks... Karininkui nėra nustatytas darbo laikas. Jeigu jisai nori būti atatinamu karininku ir tinkamai pildyti jam uždėtas pareigas, jis turi visas 24 valandas dirbti ir budėti, kad jo pavaldiniai būtų tinkamai aprūpinti, išlavinti, smagūs ir linksmi. Jeigu kareivis nusiminęs, – prieik prie jo, užklausk jo, kas jam yra, ko jis liūsta, suramink jį, patark jam, pagelbėk. Tada tai tu būsi mylimas ir gerbiamas.“²³³

Po šios kalbos garsiai šaukė „*Valio*“ leitenantai. Padainuota *Ilgiausių metų*. Vakare 20 val. svečiai buvo pakviesti į karininkų klubą – išleistuvių balių.

Vlaidos auklėtinis atsargos kpt. S. Baniulis prisimena įdomų atsitikimą:

„Prieš pat išleidimą šios laidos kariūnas R. dėl kokių tai priežasčių (rodos, dėl nedrausmingumo ir nepažangumo) buvo pašalintas iš Karo mokyklos. Laukė dokumentų išvykti namo. Išleistuvių išvakarėse, pavakare, jis išėjo į miestą su kariūno uniforma. Šančiuose, automobiliu pravažiudamas, kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas sulaukė R. dėl nepasisveikinimo. R. pasisakė esąs vyr. kurso, reiškia, išleidžiamo kurso, kariūnas.

Vėlai vakare Karo mokykloje buvo gauta iš Vyriausiojo štabo telefonograma, kad V laidos išleidimas sulaukomas. Tokia žinia pritrėnkė ne tik išleidžiamus kariūnus, bet ir mokyklos vadovybę; nebuvo aišku, kuriam laikui išleidimas sulaukomas, ir tik po dienos ar dviejų paaiškėjo – vienai savaitei.“²³⁴

Į Karo mokyklos *penktosios laidos* 15 metų sukakties iškilmes 1938 m. spalio mėn. atvyko einantis krašto apsaugos ministro pareigas kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis, kariuomenės štabo viršininkas brg. gen. J. Černius, buvęs Karo mokyklos viršininkas atsargos gen. J. Galvydis-Bykauskas, tuometis mokyklos viršininkas brg. gen. K. Musteikis, atsargos brg. gen. S. Dirmantas, brg. gen. K. Navakas, Krašto apsaugos ministerijos II skyriaus viršininkas Generalinio štabo plk. K. Dulksnys, kiti kvieisti svečiai ir penktosios laidos karininkai. Pobūvio metu brg. gen. S. Raštikis sakė:

„Gerbiamieji kolegos! Pirmiausia sveikinu mūsų Karo mokyklos penktosios laidos ponus karininkus, šiandien susirinkusius po 15 metų vėl į vieną vietą mirusių savo draugų pagerbti, kariūno laikų laimingų dienų atsiminti, savo senų atsiminimų atgaivinti, pabendrauti, atiduoti tinkamą dvasinę duoklę aukštiesiems tautos idealams ir, tarpusavio draugiškumo ir vienybės saitus

²³³ *Ten pat.*

²³⁴ Baniulis S., „Karo mokyklos V laidai 60 metų“, *Karys*, 1984, Nr. 3 (1600), p. 138.

sustiprinus, vėl išsiskirstyti prie savo kasdieninių darbų ir rūpesčių. Sveikinu, džiaugiuos gan dideliu suvažiavusių skaičiumi ir linkiu Tamstoms tikrai pasiekti visų tų tikslų, kurie šito suvažiavimo sumanytojų, rengėjų ir visų dalyvių buvo užsibrėžti.“

Toliau kalbėdamas apie to meto tarptautinę padėtį brg. gen. S. Raštikis pabrėžė, kad šiais neramiais laikais ypač svarbu vadams ir viršininkams išlaikyti pusiausvyrą, nenukrypti į kraštutinumus, vadovautis ne karštais jausmais, o šaltu protu. Visuomenėje sklando prieštaringos mintys apie kariuomenę ar apskritai apie valstybės gynimo reikalus: vieni siūlo sukarinti visą valstybę, kiti, priešingai, sako, kad mažųjų valstybių kariuomenės, kad ir kokios geros būtų, dabar jau neturi jokios reikšmės.

Krašto apsaugos ministras pabrėžė, kad tik kariai gali geriausiai suprasti kariuomenės reikalus, todėl glaudus kultūrinių, moralinių, ekonominių ir fizinių ginklų derinys, siejamas su realia užsienio ir vidaus politika, yra mažųjų valstybių pagrindas. Kiekvienas per didelis nukrypimas į vieną ar kitą pusę susilpnintų šį saugumo pagrindą ir būtų žalingas valstybei, todėl nepriimtinas ir nepageidautinas. Jis teigė:

„Mūsų tautinė ir pilietinė pareiga su neatsargiomis tendencijomis kovoti ir skelbti realius valstybės saugumo faktorius. Šis reikalas vienodai turi rūpėti visiems kariams, jis svarbus ir aktualus.“

Nuoširdų žodį tarė buvęs Karo mokyklos viršininkas atsargos gen. J. Galvydis-Bykauskas. Jis ragino penktosios laidos karininkus dar labiau atsidėjus dirbti, nes iš karininko nuolat reikalaujama vis daugiau žinių ir įgūdžių²³⁵.

Plk. ltn. K. Žukas per paskaitą Aukštuosiuose karininkų kursuose (1922 m.) sakė, kad *Karo mokyklos tikslas* – vesti atskirą kareivių auklėjimo kursą, nes dažnai jaunas karininkas net ir nežino, kad jo pareiga ne tik mokyti, bet, svarbiausia, ir auklėti. Dalinių vadai į tai turi atkreipti dėmesį, ypač kai į dalinį atvyksta nauji karininkai. *Auklėjimo klausimais* daliniuose turi būti rengiami karininkų susirinkimai, kur pats vadas ar vienas vyresniųjų karininkų turi duoti jauniems karininkams tam tikrų nurodymų. Karininkas, kaip auklėtojas, turi pelnyti pavaldinių pagarbą, pasitikėjimą, meilę, būti kareiviams pavyzdžiu, būti teisingas ir doras.

Galima lengvai *pelnyti savo pavaldinių pasitikėjimą, pagarbą ir meilę*, nes kareivis, bijodamas atsakomybės, ir tikės, ir gerbs, ir mylės savo karininką. Kareivis gali su karininku būti mandagus, o faktiškai visai jo negerbs. Gerbti kareivis pradės tik tuomet, kai jis pats įsitikins, kad jo vadas daug aukščiau už jį stovi, kai jis įrodys savo pranašumą. Tik tokiu būdu ir kautynėse parodytu narsumu galima pelnyti pavaldinių pagarbą.

Kartu su pagarpa eina pasitikėjimas. Jį nusipelnyti gali tik tas vadas, kuris, be gero tarnybos išmanymo ir taktiškumo, dar yra tvirto būdo žmogus, energingas, mokąs

²³⁵ „Šis tas apie V-ją P. L. P. Karo mokyklos karininkų laidą“, *Kardas*, 1938, Nr. 21 (299), p. 478–479; A. J., „P. L. P. Karo mokyklos V-osios laidos 15 m. sukaktis“, *Kardas*, 1938, Nr. 21 (299), p. 486–487.

valdyti savo padalinį bet kuriomis aplinkybėmis, ypač kovos metu. Niekados pasitikėjimo nenusipelnys neaiškaus būdo, neaiškios orientacijos vadas. Įgyti pasitikėjimą yra be galo sunku, reikia labai svarių įrodymų.

Jei kareivis savo vadą tikrai gerbia ir juo visiškai pasitiki, savaime atsiranda ir trečias vadui reikalingas jausmas – meilė. Norėdamas greičiau sužadinti tokį jausmą, vadas pats turi gerbti ir tikėti savo pavaldiniais, rūpintis jų buitimi ir stengtis kaip galima daugiau skirti jiems savo sielos. Tas jausmas, be moralinio patenkinimo, duoda vadui ir daug apčiuopiamos naudos: tokie pavaldiniai niekad neišduos savo vado, sunkios kovos sąlygomis visokiais būdais rūpinsis juo, nepaliks net jo lavono priešui.

Karininkas turi būti pavyzdys savo kareiviams. Geriausia auklėjimo priemonė – asmeninis pavyzdys, kuris reikalingas ir mokant, ir auklėjant kareivius. Tik rodant pavyzdį lengviausia patraukti kareivius daryti tai, kas vadui reikalinga, nes, pavyzdžiai karius užkrečia. Dažnai visai abstrakčios idėjos darosi kareiviams aiškios, jei jis mato savo vado asmeninį pavyzdį, iš pavyzdžių mokomasi, pavyzdžiai lengviausiu būdu gali įtikinti karį. Savo vadų ir vyresnių gerbimas, paklusnumas, jų įsakymų vykdymas, teisingumas, savo pareigų geras ėjimas, atsakomybės nebijojimas, drąsa ir kt. kareiviams yra suprantami, jei jie mato savo vadą, turintį tų savybių.

Todėl dar taikos metu karininkas turi nuolat rodyti pavyzdį savo kareiviams. Ypačingą dėmesį reikia kreipti į griežtą vadų įsakymų vykdymą, savo pareigų ėjimą, iniciatyvos ir atsakomybės nebijojimą.

Didelė kariuomenės yda – blogas savo pareigų ėjimas. Ši yda iš dalies atsirado dėl prasto savo pareigų išmanymo ir daugiausia dėl apsileidimo ir kontrolės stokos. Vadai, kurie yra nekontroliuojami aukštesnio viršininko, dažnai leidžia sau vėluoti, kai kada ir visai neateiti į tarnybą, pavesdami savo funkcijas atlikti viršilai ir puskarininkiams. Tokie dalykai labai demoralizuoja kareivius ir jie greit įpranta atsainiai žiūrėti į savo pareigas. Todėl kuopų vadai ir jaunesnieji karininkai, kurių pavyzdžiu turi sekti kareiviai, ypač turi būti punktualūs. Labai blogą įspūdį kareiviams daro karininkai, kurie į užsiėmimą žiūri kaip į kokią sunkią ir nemalonią prievolę, kurie neįdeda savo sielos į užsiėmimus ir nesuteikia jiems gyvumo. Kareiviai tai paprastai pajunta ir tą neigiamą pavyzdį perima.

Didelį vaidmenį auklėjant kareivius vaidina atsakomybės nebijojimas ir rodoma iniciatyva. Tai ypač reikalinga kovos sąlygomis, bet pavyzdį reikia rodyti ir taikos metu. Vadas, nebijąs už savo darbus prisiimti atsakomybę ir rodantis iniciatyvą, įgyja didelį karių pasitikėjimo.

Statutuose parašyta, kad karys neatsako už padarinius, jei jis įvykdė savo vado įsakymus. Vadai, jei padariniai buvo geri, turi visišką teisę didžiuotis, jei blogi, turi turėti drąsos atsakyti už tai. Todėl vadai turi vengti duoti neaiškius įsakymus, jei bijo prisiimti atsakomybę.

Gyvas pavyzdys ypač reikalingas kovos sąlygomis, kur vadas turi kiekviename žingsnyje rodyti pavyzdį pakeldamas visus sunkumus ir, svarbiausia, rodydamas drąsą. Jis turi žinoti, kad sunkiu momentu visų pavaldinių akys daugiau nukreiptos į vadą, negu į priešą. Kareivis kautynėse lengviausiai pasiduoda savo vado pavyzdžiui, sekdamas jo veiksmus. Vadas turi suprasti, kad nuo jo priklauso kautynių rezultatas. Vadas svarbiu momentu neturi parodyti, kad bijo. Kautynėse karininkas turi vesti savo kareivius ir savo pavyzdžiu patraukti kareivius pirmyn.

Karininkas turi būti teisingas. Nors tai ir bendros moralės dėsnis, tačiau kariniame auklėjime yra svarbus. Neteisingai besielgiantis karininkas neturi savo pavaldinių pasitikėjimo, jo autoritetas labai žemas. Jis turi visiems vienodai kelti reikalavimus, neskriausti savo pavaldinių, o svarbiausia, – vienodai bausti. Blogą įspūdį daro tas vadas, kuris turi pasirinkęs mylimus kareivius, tuo jis žemina ir savo autoritetą, ir sukelia kitų kareivių neapykantą. Ypač vadas turi susilaikyti nuo nereikalingo žiaurumo, o viską daryti ne tik griežtai, bet ir taktiškai.

Karininkas turi būti doras. Didelę reikšmę auklėjant kareivius ir rodant pavyzdį turi karininkų dora. Nereikia užmiršti, kad kareiviai labai daug žino apie karininkų asmeninį gyvenimą. Jie apkalba visas smulkmenas, ypač kritikuoja kokį nors nedorą karininko elgesį. Be galo daug kritikos būna tuomet, jei karininkai baudžia kareivius už tai, kas jiems patiems nebaudžiamai praeina. Karininkų lėbavimai, ypač jei jie atsitinka dažnai, sukelia didžiausią kareivių pasipiktinimą. Tai suteikia galimybę kareiviams kritikuoti karininkus, o agitatoriai ir kurstytojai tai tuoj pat panaudoja. Iš pavydo ir pasipiktinimo jie pradeda galvoti apie didžiausią nelygybę, tiek materialinę, tiek ir atsakomybės, esančią tarp karininkų ir kareivių. Todėl karininkas uoliai turi slėpti nuo savo kareivių tai, kas gali pažeminti jo autoritetą. Jei dalinyje atsiranda karininkas, kurio prasižengimai dorai pasidarė žinomi kareiviams, tai jis, be drausmės nuobaudos, turi būti tuojau iš to dalinio iškeltas kitur, kitaip jis žemina ne tik savo, bet ir kitų karininkų autoritetą.

Karininkas turi laikytis keliamų kariams reikalavimų. Kareivį reikia prie to pratinti nuo pirmų jo karo tarnybos dienų. Visi viršininko įsakymai ir reikalavimai būtinai turi būti vykdomi. Vadas prieš duodamas įsakymą, turi apgalvoti, ar jis įvykdomas, o jau davęs, turi kontroliuoti, ar jis įvykdytas ir kaip. Baudžiant už įsakymo nevykdymą, reikia iš pradžių priversti jį įvykdyti, o paskui bausti. Šitaip pavaldiniams aiškiai parodoma, kad įsakymai bei reikalavimai yra švenčiausias karo tarnybos dalykas, kad jie negali pasilikti neįvykdyti ir kad net noras nevykdyti yra griežtai baudžiamas²³⁶.

²³⁶ Žukas K., „Kariuomenės auklėjimo bruožai. (Lekcijos, skaitytos Aukštuosiuose karininkų kursuose)“, *Mūsų žinynas*, 1922, t. 3, Nr. 8, p. 303–306.

1.8. Karo mokykla Klaipėdos vadavime

Lietuvos valstybės kūrėjai siekė suvienyti visas lietuvių gyvenamas žemes. Į nepriklausomos Lietuvos sudėtį turėjo įeiti ne tik Rusijos valdžioje buvusi Didžioji Lietuva, bet ir daug amžių vokiečių valdoma Mažoji Lietuva. Remiantis Versalio taikos sutarties 99 straipsniu, Klaipėdos kraštas buvo atskirtas nuo Vokietijos ir Antantės valstybių vardu perduotas administruoti Prancūzijai, kol galutinai paaiškės Lietuvos valstybės ateitis. Taigi Prancūzija ėmė administruoti Klaipėdos kraštą, jam atstovavo ir užsienyje. Vasario 17 d. buvo sudarytas naujas krašto administracinis organas – direktorija.

„Antantės valstybės, ypač Prancūzija, nepajėgdamos priversti Lietuvos jungtis prie Lenkijos, ir politiniai Klaipėdos vokiečių sluoksniai ėmė propaguoti alternatyvą Lietuvai – „laisvojo miesto“ (*Freistadt*) sukūrimo idėją, ji susilaukė dėmesio ir Tautų Sąjungos struktūrose. Šiems tikslams tarnavo okupantų sudarytos direktorijos, ypač paskutinioji, vadovaujama V. Steputaičio (1921.VIII.6–1923.I.9). Vokietija, bijodama Prancūzijos ir Lenkijos išgalėjimo Klaipėdos krašte, nuo 1921 m. pabaigos neoficialiai ėmė pritarti Lietuvos reikalavimams sujungti Klaipėdos kraštą su Lietuva. Todėl Lietuvos vyriausybė nutarė improvizuoti krašte sukilimą ir taip jį prisijungti. 1922 m. gruodžio 22 d. iš Prūsų lietuvių tautos tarybos narių buvo sudarytas Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas sukilimui oficialiai vadovauti ir klaipėdiečių savanorių būriams telkti. Kiti pasirengimo darbai vyko Lietuvoje, iš savanorių Lietuvos karių ir sukarintos šaulių organizacijos narių suburtas Jono Polovinsko-Budrio vadovaujamas apie 1350 vyrų būrys²³⁷, iš jų apie 300 klaipėdiečių. 1923 m. sausio 10 d. būrys įžengė į Klaipėdos kraštą ir sausio 15 d. susišaudęs su prancūzais užėmė Klaipėdą. Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto skyrių suvažiavimas sausio 19 d. paskelbė, kad Klaipėdos kraštas jungiasi prie Lietuvos valstybės autonomijos teisėmis, sausio 24 d. Lietuvos Seimas tai patvirtino.“²³⁸

1923 m. sausio 9–19 d. vaduojant Klaipėdą taip pat dalyvavo ir dvi Karo mokyklos kuopos (150 kariūnų): pirmosios – 81, antrosios – 69 kariūnai. Joms vadovavo kapitainai J. Astupėnas, A. Kynas, E. Noreika, vyresnysis leitenantas K. Navakas, leitenantai M. Paura, F. Neveravičius, J. Tapulionis, J. Jankauskas, A. Matulionis, V. Skibarka²³⁹.

²³⁷ Spauldoje pateikiami ir kitokie duomenys: pvz., „Ypatingo paskyrimo“ rinktinę, suformuotą užimti Klaipėdą, sudarė 1078 asmenys: 41 karininkas, 582 kareiviai ir 455 Šaulių sąjungos nariai. Operacijos metu šis skaičius kito. Bendras įvairiu laiku dalyvių skaičius – 1753 (žr.: „Klaipėdos sukilimas“, http://lt.wikipedia.org/wiki/Klaip%C4%97dos_sukilimas, 2013-01-23). Šiek tiek kitokius duomenis pateikia V. Šerelis. Rinktinę sudarė 1079 asmenys: 40 karininkų, 584 kareiviai, 455 šauliai, 63 arkliai, 21 kulkosvaidis, 1 komutatorius, 17 telefono aparatų, 54 km kabelio, 3 automobiliai ir 4 motociklai (žr.: Šerelis V., „Atgal į Lietuvą!“, *Kariūnas*, 2012, Nr. 4 (115), p. 31).

²³⁸ Kiaupa Z., *Lietuvos valstybės istorija*, Vilnius: UAB „Baltos lankos“, 2004, p. 218.

²³⁹ Karo mokyklos viršininko gen. ltn. J. Galvydžio-Bykauskio liudijimas (1925-04-01), *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 14, l. 20–23.

**Kariūnų, dalyvavusių Klaipėdos išvadavime 1923 m. sausio 9–19 d.,
sąrašas²⁴⁰**

I kuopa

1. ADOMAITIS Jonas,
2. ANDRIUKAITIS Jonas,
3. ANDRUŠAITIS Aleksas,
4. BALEIŠIS Antanas,
5. BAMBERIS Juozas,
6. BANIULIS Stasys,
7. BARDAUSKAS Vladas,
8. BELECKAS Povilas,
9. BUBLIS Ipolitas,
10. CHOTKEVIČIUS Jonas,
11. ČELEDINAS Kostas,
12. ČEREPAVIČIUS Eugenijus,
13. ČESNA Vladas,
14. DAILIDĖ Antanas,
15. DAMIJONAITIS Antanas,
16. DIDŽIAPETRIS Juozas,
17. DZEVEČKA Adomas,
18. EIDIMTAS Jeronimas,
19. ENDZIULAITIS Vacys,
20. GERGELIS Kalikstas,
21. GLINSKIS Mikas,
22. GOGĖ Jonas,
23. GRIGALŪNAS Petras,
24. GUMBĖNAS Petras,
25. HAGLIUS Juozas,
26. JAKUČIŪNAS Nikodimas,
27. JASIŪNAS Ignas,
28. JONAITIS Antanas,
29. JURELĖ Jonas,
30. KAIRIŪNAS Bronius,
31. KAMPAITIS Stepas,
32. KANSKORONSKIS Jonas,
33. KARNACKAS Justas,
34. KASPERAVIČIUS Pranas,
35. KERŠYS Julius,
36. KIBELKA Jonas,
37. KOTELĖ Leonas,
38. KUDIRKA Vincas,
39. KUODIS Pranas,
40. KUTKA Antanas,
41. KUZMICKAS Klemas,
42. LENVELIS Vincas,
43. LIAUKUS Stasys,
44. LIUTKUS Juozas,
45. MAILA Kazys,
46. MANĖLIS Juozas,
47. MAŽELIS Balys,
48. MIGEVIČIUS Mikodimas,
49. MILIEVIČIUS Vitalius,
50. MILTAKIS Enrikas,
51. NAMIKAS Juozas,
52. PAULAUSKAS Kazys,
53. PAULAVIČIUS Sergejus,
54. PROSCEVIČUS Andrius,
55. SABALIAUKAS Ričardas,
56. SABONAITIS Juozas,
57. SAKALAUŠKAS Petras,
58. SAKAMUSKAS Juozas,
59. STARANEVIČIUS Antanas,
60. SVIČIULIS Antanas,

²⁴⁰ Karo mokyklos viršininko gen. ltn. J. Galvydžio-Bykausko liudijimas (1925-04-01), *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 14, l. 20–23

61. ŠAKĖNAS Juozas,
62. ŠALČIUS Andrius,
63. ŠALIKAS Bronius,
64. ŠEŠTOKAS Antanas,
65. ŠIPAILA Jonas,
66. ŠIRVYDAS Jonas,
67. ŠNIOKAITIS Pranas,
68. ŠUICAS Bronius,
69. ŠVEINYS Vincas,
70. VAIVADA Bronius,
71. VEDEIKA Antanas,
72. VEGELĖ Juozas,
73. VEGNERIS Ernstas,
74. VINKŠNELIS Povilas,
75. VYGINTAS Kazys,
76. ZAGORSKAS Stepas,
77. ŽIŪLĖNAS Vladas,
78. ŽEBRAUSKAS Pranas,
79. ŽILINSKAS Jonas,
80. ŽYGAS Adolfas,
81. ŽVIRONAS Antanas.

II kuopa

1. ARNAUSTAUSKAS Vincas,
2. BALEIKA Valizas,
3. BALŪNAS Juozas,
4. BARTUŠKA Vincas,
5. BLAUŠTEINAS Jonas,
6. BLOCHAS Moižiešius,
7. BUDREIKA Vylius,
8. BUDZITAS Aloyzas,
9. BUSEVIČIUS Antanas,
10. BZIKAS Pranas,
11. CHALECKAS Suleimanas,
12. ČEPUTIS Klėmas,
13. ČERBULENAS Jonas,
14. DAMIJONAITIS Jonas,
15. DANTĖ Albinas,
16. DREJERIS Artūras,
17. GENYS Andrius,
18. GINTAUTAS Juozas,
19. GOBSKIS Vladas,
20. GUSTAS Juozas,
21. HESAS Jurgis,
22. JANUŠONIS Mikas,
23. JONAVIČIUS Petras,
24. JUKNEVIČIUS Edvardas,
25. KAIRYS Povilas,
26. KLIMAUSKAS Balys,
27. KOMENTAVIČIUS Juozas,
28. KOVOLIS Mikas,
29. KRIAUČIONIS Mikas,
30. LASTAUSKAS Adomas,
31. LELĖNAS Povilas,
32. LIUGA Jonas,
33. MAKLSIMAVIČIUS Antanas,
34. MALDUTIS Kazys,
35. MATUSEVIČIUS Jonas,
36. MEMĖNAS Juozas,
37. MOCKUS Ernstas,
38. NEMKOVAS Aleksandras,
39. PAVLIUKONIS Alfonsas,
40. PEIGŽLYS Kostas,
41. PELECKAS Stasys,
42. PETKUS Juozas,
43. PIORAVIČIUS Alfonsas,

44. PODŽIŪNAS Petras,	57. ŠČEPAVIČIUS Jonas,
45. POVILAITIS Kajetonas,	58. ŠIAUČIŪNAS Juozas,
46. POŽEMECKAS Vladas,	59. ŠLIKA Antanas,
47. PUPKEVIČIUS Kasys,	60. TALUTIS Aleksas,
48. ROZENTALIS Aleksas,	61. TAMOŠIŪNAS Vincas,
49. RUDYS Mikas,	62. TIRULIS Paulius,
50. SENIUNAS Leonas,	63. ŪZAS Antanas,
51. SMOLIČIUS Jonas,	64. VALIUSAITIS Jonas,
52. SOKOLOVAS Mikalojus,	65. VITKEVIČIUS Pranas,
53. STANIŠKIS Sergejus,	66. VYMERIS Ernstas,
54. STAŠAITIS Vincas,	67. ZAVADSKAS Benediktas,
55. STRAVINSKAS Juozas,	68. ZAVADSKAS Jonas,
56. STRAZDAS Stasys,	69. ŽUKAUSKAS Adolfas.

Karo mokyklos auklėtinis (antrosios kuopos kariūnas), Klaipėdos krašto vaduotojas Vincas Tamošiūnas štai ką apie tai pasakoja:

„1923 m. sausio 7 d. ankstyvą rytą Karo mokyklos 6-tos laidos budėtojas: „Kuopa, kelk, pilnoj aprangoj su šautuvais, apsirengę milinėmis išsirikiuoja prieš kareivines!“ Majoras Svilas prabyla: „Vyrai, išvykštam ilgesniam laikui, karinėm pratybom. Kviečiu tik savanorius, nenorintieji pasilieka kareivinėse. Savanoriai, norintieji vykti į žygį, 15 žingsnių į priekį žengte marš!“

Neišėjo į priekį tik keletas. Mokyklos budėtojas surikiavęs nuvedė į valgyklą pusryčių ir čia pat mergaitės į duonmaišius įdėjo kiekvienam po keletą sumuštinių. Karininkai pasiėmė savo būrių kariūnus. Iš sandėlio gavome šovinių ir kiekvienas po granatą.

Rikiuotėje žygiuojame į Šančius. Netoli geležinkelio stoties pasukome į dešinę ir čia pat radome prekinis vagonus. Kiekvienas karininkas savo kariūnus susodino į vagonus ir įspėjo nedainuoti ir garsiai nekalbėti. Traukinys pajudėjo ir netrukus pasiekėm Kaišiadoris. Tuojau ėmėm spėlioti, ar į Vilnių važiuojam. Nuotaika gera. Atsidaro vagono durys ir paduoda ryšulius: Tamošiūnui, Memėnui, Puodžiūnui ir kitiems. Įsakė nusirengti karinius ir apsivilkti iš ryšulių civilius rūbus. Vėl spėliojama, kad vykštam į Vilnių.

Įspėjo, važiuojant per Latviją, visiškai nekalbėti. Visi supratom: važiuojam į Klaipėdą vaduoti. Oras drėgnas, lynoja. Traukinys sustoja lauke, skubiai išlipame ir greitomis vietinis vadovas veda per laukus; nusiavę batus perbrendam upokšnį. Mes jau Klaipėdos žemėj. Apsistojam Kriukengene lietuvio vienkiemy. Priėmė mus kaip mylimiausius svečius. Man su keturiais vyrais paveda ant kalnelio prie plento užimti sargybą. Nereikėjo ilgai laukti. Nuo Klaipėdos pamatėm atvažiuojančią mašiną. Užsimaskavom abiejose kelio pusėse. Vokiečių žandarmerijos penkiems vyrams pravažiauvus, šokom iš griovio ir įsakę „Rankas aukštyn!“ suėmėm.

Pas ūkininką įjogo ryšininkas karininkas Labutis. Klaipėda apsupta. Nakvynė buvo labai jauki. <...>

Prie Klaipėdos ir upės tiltas, kelio sargo trobelė. Mane paskyrė sargybos viršininku, žiūrėti, kad prancūzai nepereitų tilto.

Pirmas simpatiškas svetys sargyboje Erdmonas Simonaitis. Rankose balta marškonė ir kotas. Pririšome, ir jis viduriu plento nužygiavo, aukštai iškėlęs baltą vėliavą, prie tilto. Grįžo po valandos, nesusitaręs su prancūzais. Gal trečią dieną vėl pakartojo tą patį žygį. Rodos, tai buvo sausio 13 diena. Irgi be pasekmių. Mūsų vadų karinis sugebėjimas, karinė taktika davė rezultatų. 1923 m. sausio 15 d. Klaipėda Lietuvos valdžioje. Garbinga kario mirtimi žuvo kuopos kpt. Eduardas Noreika.²⁴¹

Vykstant karo veiksmams žuvo dvylika lietuvių, iš jų keturi šauliai, aštuoni kariai, du prancūzai ir vienas vokiečių žandaras²⁴².

„Antantės valstybės jautriai reagavo į sukilimą ir Lietuvos struktūrų dalyvavimą jame. Į Klaipėdos uostą įplaukė anglų ir prancūzų karo laivai, pasirodė ir lenkų laivas. Ambasadorių konferencijos komisarai Klaipėdoje pareikalavo išvesti iš krašto Lietuvos karius, steigti tautiškai mišrias krašto valdymo struktūras. Lietuva pakluso, ir Ambasadorių konferencija 1923 m. vasario 16 d. Klaipėdos krašto suvereno teises perdavė Lietuvai. Metus Klaipėdos klausimas svarstytas Tautų Sąjungos struktūrose, ginčytasi dėl krašto autonomijos apimties ir dėl Klaipėdos uosto statuso. Ypač aktyvi buvo Lenkija, siekusi kontroliuoti Klaipėdos uostą ir internacionalizuoti Nemuną. Nuo Lenkijos buvo apsiginta, bet Lietuvai teko sutikti su plačia krašto autonomija ir priešintis traktuotei, esą Klaipėda yra kompensacija už Vilnių.“²⁴³

1.9. Nauja vadovavimo tvarka

Labai mažai informacijos rasta apie *VI laidą*. Žinoma tik tai, kad ji Respublikos prezidento įsakymu Nr. 156a buvo išleista 1924 m. rugsėjo 28 d. Ją baigė 48 pėstininkų, artilerijos, kavalerijos ir inžinerijos specialybių karininkai, iš jų buvo paskirti: du – į I, vienas – į II, vienas – į III, trys – į IV, du – į V, keturi – į VI, vienas – į VII, penki – į VIII, penki – į IX pėstininkų pulką, vienas – į I, keturi – į II, du – į III, keturi – į IV artilerijos pulką, keturi – į II ulonų, penki – į I husarų pulką, po vieną – į inžinerinį pulką, autobatalioną, elektrotechnikos batalioną²⁴⁴.

1923 m. liepos 12 d. krašto apsaugos ministras mjr. B. Sližys ir laikinai einantis Generalinio štabo viršininko pareigas plk. ltn. J. Gričius pasirašė įsakymą, kuriame nurodyta, kad kariūnų mokymosi Karo mokykloje laikas įskaitomas į bendrą jų tarnybos, o ne į tikrosios karo tarnybos laiką, išskyrus tuos atvejus, kai kariūnas iš Karo mokyklos paleidžiamas dėl prastos sveikatos. Kariūnams, įstojusiems į Karo mokyklą ne iš kariuomenės dalinių, tarnybos pradžia skaičiuojama nuo pirmos antrojo mėnesio

²⁴¹ Tamošiūnas V., „Karo mokykla – Klaipėda. Klaipėdos sukilimą prisimenant“, *Karys*, 1987, Nr. 1 (1628), p. 38–39.

²⁴² „Sukilimas atvėrė vartus į Baltiją“, *Lietuvos rytas*, 2013 m. sausio 15.

²⁴³ Kiaupa Z., *Lietuvos valstybės istorija*, Vilnius: UAB „Baltos lankos“, 2004, p. 218–219.

²⁴⁴ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, 2003, p. 366–367.

įstojimo dienos. Už Karo mokykloje įgytą išsilavinimą kariūnams, išstojusiems iš jos, atitarnauti nereikia²⁴⁵.

1923 m. pasikeitė Karo mokyklos pavaldumas. Pokyčių atsirado susidūrus su rimta problema: Karo mokykla ir Aukštieji karininkų kursai savo auklėtiniams taikė skirtingus mokymo ir naujos karo doktrinos diegimo būdus, dėl to daliniuose kildavo daug neaiškumų – nors ir baigę dvi giminingas mokymo įstaigas, jie dažnai nesuprasdavo vieni kitų. Tai pastebėjęs kursų viršininkas gen. L. Radus-Zenkavičius (tuo metu paskirtas Generalinio štabo viršininku ir kartu paliktas eiti ir Aukštųjų karininkų kursų viršininko pareigų) griežtai pareikalavo, kad šie nesklandumai būtų pašalinti. 1923 m. lapkričio 13 d. krašto apsaugos ministro B. Sližio ir Generalinio štabo viršininko gen. L. Radus-Zenkavičiaus įsakyme nurodoma, kad „Karo mokykla visais atžvilgiais priklauso Aukštųjų Karininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto kursų viršininkui“²⁴⁶. Remiantis šiuo įsakymu, kursų viršininkui pavesta visa Karo mokyklos mokymo kontrolė ir priežiūra, kad būtų suderintos Karo mokyklos ir Aukštųjų karininkų kursų mokymo programos, suvienodinti abiejų mokymo įstaigų dėstymo metodai ir pašalinti prieštaravimai. Tokia padėtis buvo daugiau kaip dvejus metus, t. y. kol minėta problema buvo išspręsta. Tada Karo mokykla vėl savarankiškai tęsė savo veiklą²⁴⁷.

Karo mokyklos viršininkas gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas 1924 m. sausio 21 d. pareiškime Aukštųjų karininkų kursų viršininkui gen. L. Radus-Zenkavičiui rašė, kad Steigiamojo Seimo priimtuose *Karo mokyklos įstatuose* (1922 m. birželio 27 d.) neatsižvelgta į realią situaciją, todėl kai kurie jų punktai yra neįgyvendinami:

1. Įstatuose numatyta, kad į Karo mokyklą bus priimta pakankamai kandidatų, baigusių visą aukštesniosios mokyklos kursą ir net studijas universitete. Deja, stojančių į Karo mokyklą jaunuolių išsilavinimas (mokslo cenzas) yra gana žemas; per priėmimą į mokyklą, remiantis minėtais įstatais, galima buvo priimti tik 3 kandidatus, o visi kiti buvo žemo išsilavinimo lygio ir priimti su krašto apsaugos ministro leidimu.

Šiuo metu mokykloje vyresniojo kurso kariūnų yra: baigusių 4–5 klases – 95 proc., 6–8 klases – 5 proc., jaunesniojo kurso: baigusių 4–5 klases – 92 proc., 6–8 klases – 7,8 proc.

2. Manant, kad į mokyklą atvyks kandidatai, baigę 8 klases, pagal jų išsilavinimą buvo sudaryta ir mokymo programa, bet dėl kai kurių kariūnų elementarių žinių stokos sudėtingesni dalykai net nebuvo dėstomi, pvz., politika ir ekonomika.

3. Priimami 4–5 klases baigę kariūnai yra neišprusę, neišauklėti, neapsiskaitę, nei fiziškai, nei protiškaite nesubrendę, prastais pažymiais baigę gimnazijos kursą, todėl negali mokytis specialiųjų karo mokslo dalykų, jiems reikia kartoti keturis aritmetikos veiksmus, mokytis geometrijos ir algebros, fizikos, gamtos mokslų, trigonometrijos, istorijos, geografijos ir tikybos pagrindų.

²⁴⁵ Įsakymas kariuomenei Nr. 130, Kaunas, 1923 m. liepos 12 d., <http://www.epaveldas.lt/object/record-Description/LNB/LNB0151DC45>, 2012-11-20.

²⁴⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 205, Kaunas, 1923 m. lapkričio 13 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 52, l. 260.

²⁴⁷ Štencelis B., „Aukštieji karininkų D.L.K. Vytauto kursai“, *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, Nr. 45, p. 392–393.

4. Numatyti įstatuose specialūs Inžinerijos ir Artilerijos skyriai negali būti įsteigti: dėl prasto penktosios kariūnų laidos išsilavinimo nebuvo išleistas nė vienas inžinerijos leitenantas. Mokantis šeštajai ir septintajai laidoms, nors artileristų ir inžinerijos karininkų labai trūksta, minėti skyriai net nepradėjo veikti.

5. Sumažėjus kariūnų skaičiui ir nesant Karo mokykloje pakankamai aptarnaujančio personalo ir kareivių, atliekančių ūkio darbus, kariūnai dažnai kas dvi tris dienas skiriami į tarnybą, eina sargybą, patruliuoja, dirba pagalbinius darbus. Todėl išryškėjo neigiamų padarinių: kariūnai nemiegoję, pavargę, nuolat praleidinėja pamokas ir pratybas, o trūkstant vadovėlių, visa tai atsiliepia jų mokslui.

6. Kariūnams sėkmingai mokytis sunku, nes kai kurie dalykai dėstomi rusų kalba, kuri daugeliui jų visiškai arba beveik nesuprantama.

7. Dvejų metų Karo mokyklos kursą kariūnai išeina prastai pasiruošę, nes yra apkrauti įvairiais darbais, neturi laiko savišvietai, yra nepakankamai išsilavinę, nepasitiki savimi, visa tai netinkamai formuoja būsimų leitenantų charakterį, o tai daro neigiamą įtaką nedidelės Lietuvos kariuomenės karininkų rengimui.

8. Aukštieji karininkų kursai, nes nei matematika, nei lietuvių kalba ten nedėstoma, negali užpildyti gimnazijų ir Karo mokyklos mokymo spragų.

9. Sunkumų kyla ir dėl to, kad vienoje klasėje mokosi ir vos 4 klases baigę mokiniai, ir studentai.

10. Nedidelis kandidatų skaičius ir menkas jų išsilavinimas iš dalies priklauso nuo neaiškių: a) pareigų ir teisių, kurias Karo mokykla suteikia savo auklėtiniams, b) karininkų tarnybos sąlygų (atsargos karininkų klausimas): stojantieji nežino, kas jų laukia, abejoja, ar bus tarnybos vietų, ir t. t.

Remdamasis išsakyta nuomone, gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas paprašė Aukštųjų karininkų kursų viršininką gen. L. Radus-Zenkavičių tarpininkauti peržiūrint **Karo mokyklos įstatus** ir pertvarkyti juos taip:

1) baigę 4 aukštesniosios mokyklos klases jaunuoliai Karo mokykloje mokosi 4 metus: maždaug per 2 metus išeina gimnazijos kursą, per kitus 2 – specialųjį Karo mokyklos kursą; 2) baigę 5–6 aukštesniosios mokyklos klases Karo mokykloje mokosi 3 metus: maždaug per 1,5 metų išeina Karo mokyklos kursą, per kitus 1,5 metų – specialųjį Karo mokyklos kursą; 3) baigę 7–8 klases išeina specialųjį karinį kursą per 2 metus; 4) baigusiems Karo mokyklą (ir, jei reikia, tarnavusiems kariuomenėje) suteikiamos aukštesniosios mokyklos baigimo teisės; 5) sunorminti karininkų tarnybos eigą²⁴⁸.

Lietuvos karinė vadovybė atsiliepė į šį Karo mokyklos viršininko pareiškimą ir jo kelti klausimai vienaip ar kitaip buvo išspręsti.

Pažymėtina, kad tuo metu Karo mokykloje karininkų rengimas nebuvo tinkamai organizuotas. Dar buvo taikomi pasenę metodai, laikomasi prieškarinės mokymo krypties, o Pirmojo pasaulinio karo patirtis mažai nagrinėjama. Nebuvo sudaromi mokymo planai, iš kurių būtų aiški mokslo kryptis, klasifikacija, kurie liudytų tam tikrą pažangą. Viskas rėmėsi lektorių išradingumu. Nebuvo matyti, koks yra Karo mokyklos tikslas.

²⁴⁸ Karo mokyklos viršininko gen. ltn. J. Galvydžio-Bykausko pareiškimas Aukštųjų karininkų kursų viršininkui gen. L. Radus-Zenkavičiui, Kaunas, Lietuvos Respublika, Karo mokyklos Mokymo dalis, 1924 m. sausio 21 d., LCVA, f. 1451, ap. 1, b. 75, l. 286.

Mokymo procesui vadovavo ne *Mokymo dalis* (skyrius), o ne visai tinkamai parinkti lektoriai. Mokymo dalis tik derino paskaitas, jų laiką ir rūpinosi lektorių atlyginimais. Kariūnai buvo menkai išsilavinę, pvz., kartojo vidurinės mokyklos aritmetikos kursą. Tai vertė Karo mokyklos vadovybę susirūpinti esama padėtimi. Karo mokyklos viršininkas gen. lttn. J. Galvydis-Bykauskas 1924 m. kovo 1 d. į mokyklos inspektoriaus pareigas paskyrė plk. lttn. P. Kauną (kuris kartu ėjo ir mokyklos viršininko padėjėjo pareigas) ir suteikė jam visišką laisvę – leido savo nuožiūra tvarkyti mokymo reikalus, pritarė jo siūlymams. Savo atsiminimuose plk. lttn. P. Kaunas rašo:

„Aš supratau, kad Karo mokykloje darbas bus sudėtingas, komplikuoatas. Šiam darbui nebuvau pasirengęs, bet noras dirbti viską nugalėjo. Aš taip pat žinojau, kad parengimas nebuvo tinkamoje aukštumoje pastatytas. Dar vyravo mūsų Karo mokykloje pasenę metodai ir prieškarinė mokymo kryptis. Be abejo, tai visa darbo ateitis teikė man susirūpinimo, bet vienkart ir rimtumo, darbo apgalvojimo, savo naujoje tarnybos vietoje atsakomybės prieš tautą ir prieš mūsų kariuomenę.“²⁴⁹

Jam teko susipažinti su visomis Karo mokyklos problemomis. Mokyklos personalas P. Kauną sutiko atsargiai, nes jis buvo labai reiklus. Po kurio laiko požiūris pasikeitė, kai pamatė, kad jo reikalavimai pagrįsti ir kad pats griežtai laikosi hierarchijos, nustatytos tvarkos, nieko kitų akyse nežemindamas, visur ir visada gerbdamas visų viršininkų autoritetą: „*Tokiu būdu baimės sąjūdis atslūgo ir pradėjome bendrą mūsų kariuomenei naudingą darbą*,“ – rašo plk. lttn. P. Kaunas²⁵⁰.

Susipažinęs su Karo mokyklos gyvenimu, P. Kaunas pradėjo eiti pareigas perėmęs jas iš mokyklos inspektoriaus padėjėjo mjr. Augusto Kyno, nes jų perimti iš buvusio Mokymo dalies inspektoriaus nepavyko.

Jam kilo du klausimai: *ko nori pasiekti Karo mokykla ir ką daryti, kai toks prastas kariūnų išsilavinimas?* Trūko kariūnų, turinčių aukštesnį išsilavinimą, dėl to negalima buvo plėsti Karo mokyklos programos: mokant artilerijos, topografijos, šaudybos ir kitų dalykų, reikėjo, kad mokiniai būtų išėję matematikos kursą pagal gimnazijos programą. O jie buvo baigę tik 4 klases ir tam nepasirengę. Todėl plečiant Karo mokyklos programą, reikėjo atsižvelgti į kariūnų išsilavinimą, taip pat nuspręsti, ko siekia mokykla, ir įgyvendinti tai mokymo plane. Dėl prasto kariūnų išsilavinimo net per eiti prie sutrumpintos Karo mokyklos programos nebuvo galimybių. Karo mokyklos viršininkui gen. lttn. J. Galvydžiui-Bykauskui tarpininkaujant, krašto apsaugos ministras plk. Teodoras Daukantas leido įsteigti parengiamąjį kursą. Parengiamajame kurse buvo numatyta išėiti 6 gimnazijos klasių bendrųjų dalykų programą. Tada specialiuose kursuose dar liktų matematika ir fizika²⁵¹.

²⁴⁹ „Atsiminimai iš Karo mokyklos darbuotės“ (plk. lttn. P. Kauno atsiminimai, 1929 m. vasario 5 d., Biržai), *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 31–32.

²⁵⁰ *Ten pat.*

²⁵¹ *Ten pat.*, p. 33.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

1924 m. įsteigiamas parengiamasis kursas baigusiems 4–6 gimnazijos klases. Nebaigusiems gimnazijos, mokslas Karo mokykloje truko 3 metus. Vietoj dviejų kuopų buvo suformuotos trys, atitinkančios tris kursus: vyresnįjį, jaunesnįjį ir parengiamąjį (žr. 5, 6 lenteles). Baigę 6 klases ir daugiau buvo priimami į jaunesnįjį kursą. Parengiamajame kurse, be statutų (Vidaus tarnybos, Drausmės, Įgulos) ir kai kurių karo mokslo dalykų (kulkosvaidžio, ginklų), buvo dėstomi bendrojo lavinimo dalykai (aritmetika, geometrija, algebra, fizika ir chemija, visuotinė istorija, Tėvynės pažinimas, lietuvių, vokiečių, prancūzų kalbos, gimnastika, tikyba)²⁵² – iš pradžių 6, vėliau 8 klasių kursas. Gimnazijų abiturientai buvo priimami tiesiai į jaunesnįjį kursą, kuriame buvo dėstoma: tikyba, taktika, taikomoji taktika, topografija, artilerija, fortifikacija, šaudymo mokymas ir Šaudymo statutai, lietuvių kalba ir literatūra, Tėvynės pažinimas, fizika ir chemija, algebra, geometrija, trigonometrija, higiena, kulkosvaidis, Įgulos, Lauko, Vidaus tarnybos, Drausmės statutai, gimnastika, vokiečių ir prancūzų kalbos²⁵³, vyresniajame kurse – tikyba, taktika ir karo technika, taikomoji taktika, karo istorija, topografija, fortifikacija, artilerija, karo administracija, karo teisė, karo pedagogika, šaudymo mokymas, Lauko tarnybos statutai, lietuvių literatūra, Tėvynės pažinimas, algebra, geometrija, trigonometrija, visuotinė istorija, minosvaidis, tipologija, vokiečių ir prancūzų kalbos, gimnastika²⁵⁴ (žr. 5, 6 lenteles).

5 lentelė

Karo mokyklos vyresniojo ir jaunesniojo kursų pedagoginio darbo 1926–1927 m. m. (25 1/2 savaitės, 153 dienos, 765 val.) planas²⁵⁵

Eil. nr.	Dalykas	Vyr. kurso val.	Egzaminai	Jaun. kurso val.	Egzaminai	Iš viso egzaminų	Pastabos
1.	Tikyba	12	1	12	1	–	konsultacijos
2.	Taktika	138	6	87	1	7	
3.	Taktikos užduotys	102	–	48	–	–	
4.	Karo istorija	50	1	–	–	1	
5.	Topografija	38	1-	44	1	2	
6.	Fortifikacija	25	1	40	1	2	

²⁵² Karo mokyklos 1924–1925 m. mokslo planas ruošiamajam (parengiamajam) kursui, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 11, l. 78.

²⁵³ Karo mokyklos 1924–1925 m. mokslo planas jaunesniajam kursui, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 11, l. 77.

²⁵⁴ Karo mokyklos 1924–1925 m. mokslo planas vyresniajam kursui, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 11, l. 76.

²⁵⁵ Karo mokyklos vyresniojo ir jaunesniojo kursų pedagoginio darbo 1926–1927 m. m. (25 1/2 savaitės) planas, *LCVA*, f. 929, ap. 6. b. 89, l. 619.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

7.	Keliai ir tiltai	25	1	–	1	2	
8.	Artilerija	38	1	50	1	2	
9.	Karinė administracija	25	1	–	–	1	
10.	Karinė teisė	31	1	–	–	1	
11.	Karinė pedagogika	25	1	–	–	1	konsultacijos
12.	Kulkosvaidis	50	1	76	1	2	
13.	Transmisija	82	1	30	1	2	konsultacijos
14.	Minosvaidis, bombosvaidis, liepsnosvaidis	30	1	30	1	2	
15.	Šaudymo mokslas	–	–	25	1	1	
16.	Karinė higiena	25	1	18	1	2	konsultacijos
17.	Hipologija	25	1	–	–	1	konsultacijos
18.	Šaudymo statutas	–	–	18	1	1	
19.	Lauko tarnybos statutas	–	–	28	1	1	
20.	Įgulos statutas	–	–	18	1	1	
21.	Vidaus tarnybos statutas	–	–	29	1	1	
22.	Drausmės statutas	–	–	24	1	1	
23.	Ginklai	–	1	12	1	2	
24.	Lietuvių kalba ir literatūra	43	1	37	1	2	
25.	Tėvynės pažinimas	–	–	25	1	1	
26.	Algebra	25	1	–	–	1	
27.	Trigonometrija	12	1	25	1	2	
28.	Fizika	25	1	50	1	2	
29.	Kosmografija	–	–	25	1	1	
30.	Fizinis lavinimas	150	–	150	–	–	
31.	Užsienio kalbos	–	–	100	–	–	
	Iš viso:	978	25	1001	22	47	

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

6 lentelė

Karo mokyklos parengiamojo kurso 1926–1927 m. m. pedagoginio kurso planas (32 savaitės – 192 dienos, 96 val.)²⁵⁶

Eil. nr.	Dalykas	Valandos	Egzaminai	Pastabos
1.	Tikyba	30	1	rašto darbas
2.	Lietuvių kalba ir literatūra	153	1	
3.	Tėvynės pažinimas	83	1	
4.	Algebra	120	1	
5.	Trigonometrija	75	1	
6.	Fizika	140	1	
7.	Chemija	35	1	
8.	Visuotinė istorija	70	1	
9.	Psichologija ir logika	51	1	
10.	Gamtos mokslas ir higiena	50	1	
11.	Kosmografija	28	1	
12.	Braižyba	30	–	repeticijos ²⁵⁶
13.	Vidaus tarnybos statutas	18	–	repeticijos
14.	Drausmės statutas	20	–	repeticijos
15.	Igulos statutas	14	–	repeticijos
16.	Ginklai	18	–	repeticijos
17.	Užsienio kalbos: vokiečių prancūzų	60 60	– –	
18.	Fizinis lavinimas	180	–	
	Iš viso:	1235	11	

95

Reikėjo atlikti svarbiausią darbą – parengti mokymo planą, nes jis nustato dėstomų dalykų kryptį, apimtį ir užtikrina Karo mokyklos mokymo pastovumą. Iš mokymo plano kiekvienas lektorius galėjo sužinoti mokymo tikslus, kokie reikalavimai jam keliami, ką jis per tam tikrą laiką turi pasiekti.

Mokymo planą reikėjo kurti labai atsargiai: mokomosios medžiagos, taip pat ir tokio darbo patirties neturėta. Pažymėtina, kad Lietuvos karo mokykla neturėjo analogiškų užsienio valstybių karo mokyklų mokymo planų – jie buvo gauti tik 1927 m. Pirmasis planas nebuvo vykęs, kaip savo atsiminimuose rašo plk. lt. P. Kaunas, jis pats nevisiškai orientavosi „visose mokslo šakose“, be to, nerimauti vertė „silpnas kariūnų mokslo cenzas“. Reikėjo daug ką derinti, pavyzdžiui, laiką, kad nenukentėtų kai kurie

²⁵⁶ Karo mokyklos parengiamojo kurso 1926–1927 m. m. pedagoginio kurso planas (32 savaitės – 192 dienos, 96 val.), LCVA, f. 929, ap. 6. b. 89, l. 620.

²⁵⁷ Rašto darbų pristatymas ir gynimas.

dalykai, ir kartu stebėti, kad nebūtų išleistas mažai karybos žinių įgijęs karininkas. Kita vertus, reikėjo stengtis, kad išėjęs į gyvenimą karininkas būtų išsilavinęs, apsišvietęs, kad bendrieji dalykai padėtų jam geriau suprasti karinius dalykus²⁵⁸.

Pirmajame mokymo plane tiek jaunesniajame, tiek vyresniajame kurse kai kurie mokomieji dalykai kartojosi, bet nebuvo karo istorijos, karo geografijos ir kitų reikalingų dalykų, nes jiems dėstyti nerasta lektorių: tuo metu buvo labai mažai generalinio štabo karininkų, o ir tie patys užsiėmę. Ilgainiui ši problema buvo išspręsta²⁵⁹.

*Mokymo planai kasmet tobulėjo ir jau 1927–1928 m. juose atsispindėjo pagrindiniai Karo mokyklos veiklos principai. Iš specialiųjų kursų programos buvo pašalinti bendrieji ir įtraukti visi reikalingi kariniai dalykai. Labai aktualus buvo lektorių klausimas: stengtasi, kad kiekvienas lektorius būtų patyręs dėstomojo dalyko specialistas. Todėl į mokyklą lektoriais dirbti buvo kviečiami generalinio štabo karininkai, kvalifikuoti specialistai, kurie ir turėjo dėstyti svarbiausius mokomuosius dalykus. Jų pareiga buvo plėsti kariūnų akiratį. Dėl Karo mokykloje dirbančių generalinio štabo karininkų lektorių personalas atrodė solidesnis, atsakingesnis. Tokiu būdu per trejus intensyvaus darbo metus Karo mokykla persitvarkė ir savo programa prilygo užsienio karo mokykloms. **Nuo 1926 m. Karo mokykloje pradedami rengti atsargos karininkai, steigiami aspirantų tarnyba.***

Lietuvos kariuomenėje labai trūkstant karininkų, baigusią generalinio štabo akademijas, buvo itin sunku rasti tinkamų, kvalifikuotų dėstytojų. Karininkų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, problema pamažu buvo sprendžiama Lietuvos kariuomenėje gausėjant karininkų, baigusią Vakarų Europos valstybių generalinio štabo akademijas, įvairaus profilio aukštąsias karo mokyklas.

Reikia pabrėžti, kad nebuvo akiai kopijuojama kuri nors viena Vakarų Europos karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema, buvo stengiamasi perimti ir įdiegti viską, kas geriausia ir labiausiai atitiko Lietuvos sąlygas. Tokiu būdu pamažu susiformavo savita Lietuvos karininkų rengimo ir tobulinimo mokykla, kuri turėjo Rusijos imperijos ir Vakarų Europos karininkų rengimo elementų. Kadangi nė vienos užsienio šalies generalinio štabo karininkai nesudarė daugumos, visi buvo priversti taikytis prie kolegų, o tai natūraliai skatino nuomonių pliuralizmą, konstruktyvias diskusijas siekiant geriausio rezultato. Lietuvos, Latvijos ir Estijos karo mokyklų kūrimosi laikotarpiu daugiausiai buvo naudojama Rusijos imperijos karo mokyklose populiarī literatūra ir taikomi jų mokymo metodai, o vėliau, ypač Lietuvos karo mokykloje, aiškiai pastebima, kaip gerėja kokybė, taikomos įvairios naujovės tobulinant

²⁵⁸ „Atsiminimai iš Karo Mokyklos darbuotės“ (plk. lt. P. Kauno atsiminimai, 1929 m. vasario 5 d.), *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 34.

²⁵⁹ *Ten pat*, p. 35.

karininkų rengimą ir jų kvalifikacijos kėlimo sistemą²⁶⁰.

Kad mokomieji dalykai nesikartotų, tartasi su lektoriais: vienas lektorius turėjo išdėstyti savo dalyką iš esmės, o kiti – tik apskritai paliesti tam tikras temas. Taip buvo sutaupyta nemažai brangaus laiko.

Karo mokyklos mokomųjų priemonių sandėlyje buvo laikomos reikalingos knygos ir vienas kitas pabūklas. Tuo metu nei mokymui pritaikytų kabinetų, nei mokomųjų priemonių nebuvo. Kreiptasi į mokyklos vadovybę – ji iš principo su pastabomis sutiko, tik pareiškė, kad tiems dalykams pinigų nėra. Kaip prisimena plk. ltn. P. Kaunas:

„Aš šiuo atveju buvau įkyrus ir kovą laimėjau. Pritariant vadovybei, atsirado pinigų. Prasidėjo darbas. Bet nuo ko pradėti? Buvo manyta, kad kandidatų abiturientų pakankamo skaičiaus dar ilgai nebus. Mūsų gimnazijos priemonėmis irgi neturtingos. Norėta parengti kandidatus į specialius kursus savo sienose. Nors tai brangus užsimojimas, bet karo mokyklai labai sveikas. Kariūnas ilgiau prabuvęs karo mokykloje tampa drausmingesnis ir stipresnis kūno atžvilgiu.“²⁶¹

Jo dėka buvo įrengti fizikos, chemijos, transmisijos, schemų ir ginklų kabinetai.

Kariūnų drausmė buvo nuopelnas Karo mokyklos karininkų, kurie atidžiai sekė jų tarnybinį ir asmeninį gyvenimą, visur ir visada rodė gerą pavyzdį ir per pokalbius nešykštėjo vertingų patarimų.

Atsižvelgiant į tai, kad moksleivių ugdymui gimnazijose nebuvo skiriama pakankamai dėmesio (pastebėta, kad kai kurie ką tik įstoję kandidatai labai nekultūringai elgiasi), Karo mokyklos administracijai reikėjo šiuo klausimu itin susirūpinti: peržiūrėti patalpas, ar jos tinkamos ugdomajai veiklai, kariūnų gyvenimą sutvarkyti taip, kad jie noriai pasiduootų auklėjami.

Pirmiausia buvo atkreiptas dėmesys į kariūnų miegamuosius, pvz., reikėjo spintelėlių, kuriose kariūnai galėtų tvarkingai laikyti savo daiktus, tačiau dėl skurdaus finansavimo šiuo klausimu mažai kas buvo padaryta. Stengiantis sukurti jaukią atmosferą, buvo tvarkomasi savo lėšomis.

Kariūnų klasės buvo nepakenčiamos – labiau panašios į kluonus. Didelėmis pastangomis gavus lėšų pavyko įrengti jaukesnes mokymo patalpas. Ypač norėta sutvarkyti aktų salę, nes jos anksčiau nebuvo. Aktų salė, papuošta didžiųjų kunigaikščių, prezidentų, Karo mokyklos auklėtinių, jos viršininkų portretais, karininkų, žuvusių kautynių lauke, marmuro lenta, kariūnų laidų sąrašais ir vinjetėmis, tapo mokyklos šventove. Čia vyko

²⁶⁰ Žigaras F., „Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)“, žr.: *Ažubalis A., Kazlauskaitė Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., Karo pedagogika Lietuvoje (1918–01940 m.)*, p. 142; Jakštys G., „Lietuvos karininkų rengimo ypatumai Baltijos regiono karo mokyklų raidos kontekste 1919–1940 m.“, žr.: *Globalizacijos iššūkiai ugdymo procesui: visuomenė ir kariuomenė*, p. 182.

²⁶¹ „Atsiminimai iš Karo Mokyklos darbuotės“ (plk. ltn. P. Kauno atsiminimai, 1929 m. vasario 5 d.), *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 36.

iškilmingos ceremonijos ir priėmimai. Tai buvo kiekvieno kariūno susikaupimo vieta. Iškilminga šios salės aplinka turėjo kariūnus įkvėpti pasiaukojamai tarnauti Tėvynei.

Stengtasi sutvarkyti ir kariūnų klubą, tačiau ne viskas sekėsi – daug kas liko tik projektai. Apskritai kariūnų auklėjimas vyko kasdien ir nuolat. Jie buvo mokomi tinkamai elgtis prie pietų stalo. Teorines etiketo paskaitas skaitė plk. lt. P. Kaunas. Naudingiausias gero tono pamokos buvo vieši kariūnų rengiami vakarėliai. Čia jie galėjo susipažinti su kita civilinio gyvenimo puse, turėjo progą parodyti, kaip geba elgtis su moterimis, pamatyti savo trūkumus, nes nemokėdami tinkamai bendrauti, rizikavo likti izoliuoti, nesulaukti pasisėkimo. Tai veikė kariūnų ambiciją, todėl jie buvo pasirėngę mokytis gerų manierų, gražių papročių. Karininkai stebėjo kariūnų nuotaikas, nusižengimus – tuoj pat išpėdavo, patardavo, kaip ištaisyti klaidas.

Dažnai kelta alkoholio problema – ar leisti kariūnų bufete vartoti alkoholinius gėrimus? Vis dėlto nuomonė „leisti“ nugalėjo. Kariūnai, kurie norėjo juos vartoti, galėjo tai daryti auklėtojų akivaizdoje. Tik tokiu būdu buvo galima pažinti kiekvieno kariūno silpnybes. Čia nusigerti auklėtiniai negalėjo, o jeigu taip atsitikdavo, su jais būdavo nuoširdžiai pasikalbama. Dėl to dažniausiai būdavo kalti pašaliniai karininkai, kurie versdavo kariūnus gerti. Šie, norėdami pasirodyti „tikri vyrai“, jų klausydavo ir padaugindavo. Tačiau patyrę daugybę nemalonumų, vėliau pasitaisydavo ir ne taip lengvai būdavo sugundomi.

Kariūnus auklėjant didelę reikšmę turėjo lankymasis Karininkų ramovėje, kur jie stebėdavo aukštus pareigūnus, jų elgesį, pajusdavo bendrą susitikimo nuotaiką. Už tai Karo mokykla buvo dėkinga Karininkų ramovės Seniūnų tarybai ir jos pirmininkui gen. Vladui Nagiui-Nagevičiui. Svarbu buvo ir tai, kaip kariūnai leidžia savo laisvalaikį, ypač šventadieniais ir vasarą – atostogų metu. Visur ir visada kariūnų elgesys buvo stebimas. Kad būtų aktyvesni, nenuobodžiautų, per vakarėlius ir pobūvius neramstytų sienų, kariūnai sekmadieniais buvo mokomi šokti (tai buvo privaloma), tam tikslui kviečiami profesionalai.

Tuo metu bibliotekoje buvo gausu įvairios literatūros, deja, karinės mažoka. Ši problema vėliau buvo išspręsta. Susiklostė geri santykiai su Aukštaisiais karininkų kursais, kurie nuolat teikė mokyklai paramą, naudingų patarimų²⁶².

Visuomeninė, politinė ir ekonominė situacija Lietuvoje 1919–1920 m. (taip pat ir vėliau) buvo sunki. Kaip sakė plk. P. Tvaronas, „sulig kilmės kariūnai buvo maž visi lietuviai ir daugumoje nuvarginti karo ir jo pasekmių“. Taip pat jis pažymėjo, kad „jų sielos iš civilio į karį persilaužimas buvo gana sunkokas. Nors ir pildydavo visus keliamus reikalavimus, bet sieloje, matyt, nebuvo, kaip kaimo vaikų, suprastas drausmės reikalingumas ir tuose reikalavimuose žiūrėta, kaip į jų žeminimą.“²⁶³

²⁶² „Atsiminimai iš Karo Mokyklos darbuotės“ (plk. lt. P. Kauno atsiminimai, 1929 m. vasario 5 d.), *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 36.

²⁶³ *Ten pat*, p. 12–13.

Tokiomis ypatingomis aplinkybėmis *auklėjimo procese didžiulę reikšmę turėjo vadų ir pedagogų autoritetas.*

„Kiekvienos mokyklos vertė pareina nuo jos mokytojų vertės, nuo mokytojų sugebėjimo teikti savo mokiniams reikalingų žinių, nuo jų sugebėjimo tinkamai savo mokinius auklėti, tobulinti jų būdą, charakterį ir pasaulėžvalgą.“²⁶⁴

Tai puikiai suprato pirmieji Karo mokyklos viršininkai. Tiek gen. J. Galvydis-Bykauskas, tiek plk. P. Tvaronas, tiek plk. lt. P. Kaunas rūpinosi pedagogų parinkimu, stengėsi, kad jie gerai išmanytų mokomąjį dalyką, būtų skirtingų patirčių karininkai, tėvynės patriotai ir lietuviškumo propaguotojai²⁶⁵.

1924 m. rugpjūčio 28 d. krašto apsaugos ministro plk. T. Daukanto įsakyme Nr. 90 teigiama, kad Karo mokyklos karininkai instruktoriai turi tarnauti mokykloje ne ilgiau kaip trejus metus. Išskirtiniais atvejais, mokyklos viršininkui tarpininkaujant, ypač reikalingas karininkas instruktorius galėjo būti paliktas mokykloje tarnauti dar trejus metus. Karo mokykloje nesikeičia, nuolat tarnauja mokyklos viršininkas, inspektorius ir etatiniai lektoriai²⁶⁶. Spalio 10 d. krašto apsaugos ministro įsakyme Nr. 103 ***pateikiamos taisyklės į Karo mokyklą stojantiems ir jos nebaigusiems kariūnams:***

1) Į Karo mokyklą priimami nevedę jaunuoliai, atitinkantys mokyklos įstatų 4 str. (1922 m. rugsėjo 1 d. įsakymas kariuomenei Nr. 188); ne jaunesni kaip 17 m. 2) Nepilnamečiai, norintys įstoti į Karo mokyklą, be kitų reikalingų dokumentų, turi pristatyti tėvų arba globėjų notaro patvirtintą sutikimą; 3) Norintieji stoti į Karo mokyklą iš kariuomenės šauktinių naujokų arba atsargos rezervo turi pateikti atliktos karo prievolės liudijimą; 4) Karo mokyklos viršininkas apie kiekvieną įstojusį į mokyklą turi pranešti apskrities šauktinių (naujokų) priėmimo komisijai, o apie įstojusius iš šauktinių (naujokų) ar atsargos rezervo – atitinkamam mobilizacijos rajono viršininkui; 5) Tokį pat pranešimą (kaip 4 p.) Karo mokyklos viršininkas teikia ir paleidęs iš mokyklos kurį nors kariūną, nebaigusį kurso; 6) Paleidžiami iš Karo mokyklos kariūnai, dėl kokių nors priežasčių nebaigę mokslo, vyksta: a) nešaukiamojo amžiaus – į savo gyvenamąją vietą, b) šaukiamojo amžiaus ir neatlikę karo prievolės – į savo apskrities šauktinių (naujokų) ėmimo komisiją nustatyti karo tarnybos prievolės, c) įstojusieji iš šauktinių (naujokų) ar atsargos rezervo – į savo gyvenamąją vietą, d) dėl ligos: visai paleisti – šio įsakymo 3 str. nustatyta tvarka; iš šauktinių (naujokų) ar rezervo – šio įsakymo 4 str. nustatyta tvarka²⁶⁷.

²⁶⁴ Šleiny A., „Viršininko autoriteto reikšmė kariuomenės auklėjime“, *Kardas*, 1932, Nr. 1 (33), p. 30.

²⁶⁵ Petrauskaitė A., „Karininkų etinis auklėjimas prieškarinio Lietuvoje“, „Karininkijos dorovinių problemų sprendimas Lietuvoje 1918–1940 m.“, Ažubalis A., R. Kazlauskaitė Markelienė, Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigars F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 272.

²⁶⁶ Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 90, Kaunas, 1924 m. rugpjūčio 28 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 62, l. 187.

²⁶⁷ Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 103, Kaunas, 1924 m. spalio 10 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 62, l. 217–218.

1923 m. spalio 26 d. Karo mokyklos viršininko įsakymu į *VII laidos* jaunesnįjį kursą buvo priimti 108 kariūnai. Po mokymų liepos 6 d. jie prisiekė. Remiantis Respublikos Prezidento aktu Nr. 155, šią laidą 1925 m. rugsėjo 7 d. baigė 53 pėstininkų, artilerijos, kavalerijos ir inžinerijos specialybių leitenantai.

Išleistuvių iškilmės prasidėjo šv. mišiomis ką tik suremontuotoje mokyklos salėje, kurioje turėjo vykti karininkų priesaikos ceremonija. Į mokyklą įstoję kariūnai taip pat prisiekė. Po pamaldų aikštėje buvo perskaitytas pakėlimo į karininkus aktas.

Jaunuosius karininkus Respublikos prezidento vardu pasveikino krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas ir atliko kardų įteikimo ritualą sakydamas: „*Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!*“ Po to kiekvieną pasveikino spausdamas ranką. Įteikti ginklai čia pat buvo pašventinti. Prezidentas A. Stulginskis, negalėdamas dalyvauti iškilmėse, ministrui atsiuntė sveikinimo telegramą:

„Prašau perduoti ponams išleidžiamiesiems karininkams mano nuoširdų pasveikinimą ir palinkėti jiems puikaus pasisekimo vadovaujant Tėvynės gynėjų eilėms.“

Nepaprastai džiaugiuos matydamas įstojant į mūsų šalies apsaugą naujas energingas pajėgas ir reiškiau tvirtos vilties, jog ponai jaunieji karininkai, eidami atsakomas pareigas, tikrai išters tuose giliuose pasiryžimuose, kuriuos išneša iš Karo mokyklos.“

Plk. T. Daukantas kalbėjo, kad Karo mokykla suteikė kariūnams pagrindus, kuriuos jie turės sutvirtinti pulkuose.

„Mums labai svarbi yra mūsų istorija. Joje rasit liūdnujų lapų, klaidų, bet taip pat daug gražių žygių ir darbų. Mes ne vieną kartą savo nepriklausomybę praradom, bet jau antrą kartą ją prarasti – mirtis! Klysta žmogus, kuris dirba, bet turi jis pasitaisyti, susiprasti; klysta ir tauta, bet, kartą paklydusi, jau klaidų nebepakartoja! Tautos pakartoja klaida jos egzistavimui galas!“²⁶⁸

Baigdamas kalbą ministras išreiškė viltį, kad kitos kariūnų laidos švęs savo išleistuves Vilniuje. Išleidžiamus karininkus taip pat pasveikino kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, Karo mokyklos viršininkas gen. lttn. J. Galvydis-Bykauskas.

Antrojo pulko kapelionas kunigas P. Kryžanauskas pabrėžė priesaikos reikšmę. Mokyklos viršininkas plačiau kalbėjo apie jos svarbą ir dar kartą priminė, kokie ateityje turi būti jaunųjų karininkų uždaviniai, siekiai ir tikslas.

Iškilmingų pietų metu (tai buvo ir 6-oji metinė mokyklos šventė) Seimo vicepirmininkas prelatas J. Staugaitis pažymėjo, kad pagrindinis ir svarbiausias karininkų uždavinys – tapti gerais mokytojais, sodžių bernelius, kurie turės išeiti jaunojo kareivio mokyklą, auklėti sąmoningais piliečiais, patriotais. Baigdamas palinkėjo sėkmingai išvaduoti visą Lietuvos žemę.

²⁶⁸ Balčiūnas J., „Karo Mokyklos šventės“, *Kardas*, 1925, Nr. 17, p. 6.

Krašto apsaugos viceministras mjr. J. Papečkys ragino nepamiršti trijų svarbiausių dorybių, kurių pirmoji – kovos dvasia, nes karininkas visada turi būti drąsus, žvalus, nieko nebijantis, sąžiningas; antroji – karinė drausmė, kuri yra aiški kaip aksioma ir be kurios negalima net galvoti apie karinę organizaciją; trečioji – karininko garbė. „Visi ir kiekvienas žmogus turi savo ambicijų, įsitikimų, idėjų, tuo labiau visa tai privaloma kariui. Jisai niekad neturi daryti nė vieno mažiausio žingsnio, kuris suterštų jo, kario, garbę. Kas apsivelka mundurą, jau savaime pasiima tas dorybes kaip prievolę.“

Aukštųjų karininkų kursų viršininkas gen. L. Radus-Zenkavičius prie minėtų dorybių priskyrė dar vieną – karininkas turi būti autoritetas.

Prancūzijos atstovas Padovanis (*Padovani*) pažymėjo, kad jis nuo 1919 m. ne pirmą kartą dalyvauja tokiose iškilmėse ir jaučia nepaprastai didžią dvasią. Jis palinkėjo, kad tokia dvasia ir toliau vyrautų. Čekoslovakijos Respublikos atstovas prof. J. Galia pabrėžė drausmės reikšmę kariuomenėje teigdamas, kad be jos negyvuoja nė viena kariuomenė. Drausmė priverčia atsisakyti daugelio dalykų.

Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas palinkėjo Karo mokyklos viršininkui toliau rengti dorus, darbščius karininkus. Gen. V. Nagevičius, sveikindamas Karininkų ramovės vardą, priminė, kad kariuomenėje jaunieji karininkai ugdytų solidarumą, nežemintų vienas kito, pabrėžė, kaip svarbu karininkui mokėti sugyventi su savo pavaldiniais. Tai parodė Rusijos bolševikų revoliucija, kai geri karininkai daug ką išgelbėjo vien savo autoritetu. Plk. V. Glovackis kalbėjo kaip seniausias Lietuvos kariuomenės karys, ragino niekada nepamiršti pirmosios laidos kariūnų idealų ir nenusiraminti, kol Lietuvos vėliava suplevėsuos Gedimino pilyje²⁶⁹. Tuo pasibaigė laipsnių suteikimo jauniems karininkams ceremonija (nuo 1937 m. priesaikos ceremonijos pradėtos rengti prie Vytauto Didžiojo paminklo Panemunėje).

Septintosios laidos absolventas, atsargos kpt. Stasys Jurevičius S. (S. Juras) pateikia labai įdomių ir vertingų atsiminimų:

„Subrendęs ir įsigijęs atitinkamą paruošimą, 1923 m. rudenį padaviau prašymą, pridėdamas reikalingus dokumentus, Lietuvos Karo mokyklos viršininko vardu, prašydamas priimti į mokyklą. Neužilgo gavau raštą, kuriame buvo pranešama, jog mano prašymas patenkintas, ir nurodomas laikas ir vieta, kur privalau atvykti sveikatos patikrinimui ir kitų formalumų atlikimui.

Nurodytu metu nuvykęs į Karo mokyklą jau radau daugiau kaip 100 jaunuolių, kurių daugelis buvo ūkininkų sūnūs, atvykę tuo pat tikslu. Sekančią dieną prasidėjo sveikatos nuodugnus tikrinimas, kaip mokyklos patalpose, taip pat ir siunčiant į Karo ligoninę. Man buvo duoti keli klausimai ir pranešta, kad tikrinimo daviniai rodo mano silpną klausą, kas yra kliūtis priėmimo sąlygoms. Po šio pranešimo mano pavardė buvo vėl išaukta ir aš atsistojau mokyklos viršininko (gen. ltn. J. Galvydžio-Bykausko – *F. Ž.*) prieky. Anas, man sudaręs gilų įspūdį kaip asmuo, kuriam pavestos tokios atsakingos pareigos, metęs į mane žvilgsnį nuo galvos iki kojų, pareiškė: „Čartas²⁷⁰ žino (tai buvo

²⁶⁹ *Ten pat.*

²⁷⁰ Rus. *чѣртъ* – „čartas“ (velnias).

dažnas jo posakis), gražus vyras, truputį negirdėjimo trūkumas nebus didi kliūtis. Priimti. Galite eiti.“ Ir va, teko pajusti mamytės sūneliui, lepūnėliui, jog pasibaigė gerosios dieneles.

Pirmieji žingsniai į savarankišką gyvenimą pareikalaus daug ryžto, paklusnumo viršininkams, bet tas nekėlė baimės. Priimtieji buvome įrašyti į mokyklos kariūnų sąrašą – jaunesnį, rodos, kursą, rodos, 108 asmenys. Gavome karinę uniformą, lovos paklojimą, mokslo priemones ir šautuvą. Padalino, ūgio atžvilgiu, į 3 būrius. Mokykloje teko išbūti dvejus metus.

<...> Turėjęs gilaus karinio patyrimo, tėviškas ir pavyzdingas mokyklos viršininkas buvo kariūnų labai gerbiamas asmuo. Ne tiek jis kreipė dėmesį į kariūno išorinę išvaizdą bei apsirengimą, kiek į kariūno moralę. Jis pats buvo patyręs mūšiuose ir stengėsi kariūnams perduoti, kad du trečdaliai pasiekimų ir laimėjimų pareina nuo dvasinių savybių ir tik vienas trečdalis nuo medžiaginių. Kartą kariūnai, patruliuodami mokyklos rajone, panoro nusiskinti agurkų karininkų šeimų darželyje ir už šį veiksma buvo pašalinti iš mokyklos.²⁷¹

Kitas tos pačios laidos absolventas atsargos lttn. Vladas Keiba prisimena:

„1923 m. vasarą radau laikraštyje skelbimą, kad rudenį bus priimami asmenys į Karo mokyklą. Skelbime trūko smulkmenų, tačiau sprendimą padariau, kad verta stoti į Karo mokyklą, gauti daugiau mokslo ir turėti tarnybą. 1923 m. rugpjūčio 6 d. parašiau laišką Karo mokyklai, klausdamas stojimo sąlygų. Karo mokyklos adjutantas 1923 m. rugpjūčio 18 d. raštu Nr. 516 man atsakė:

„Norėdamas Tamsta pastoti mokyklon, privalote paduoti prašymą mokyklos viršininko vardu iki š. m. rugsėjo 20 d. pridedant šiuos dokumentus: išeito mokslo pažymėjimą, metriką ir ištikimybės liudijimą, išduotą apskrities viršininko. Mokyklon priimami asmenys, ne jaunesni 17 m. amžiaus ir turintieji mokslo liudijimą nuo keturių klasių ir aukščiau. Šiais metais Krašto apsaugos ministeriui sutikus bus priimami mokyklon, kaipo išimtis, asmenys, turintieji 4 kl. mokslo pažymėjimą, kuriems numatomi kvotimai iš lietuvių kalbos ir matematikos. Apie laiką kvotimų ir dieną atvykimo bus pranešta atskirai (pas. adjutantas leitenantas Skibarka).“

Pasiūčiau prašymą su dokumentais ir laukiau pranešimo. 1923 m. spalio 4 d. Karo mokyklos adjutantas prisiuntė pranešimą Nr. 725 sekančio turinio:

„Šiuo pranešu, kad kvotimai ir priėmimas Karo mokyklon prasidės š. m. spalio mėn. 23 dieną, kurią dieną 9 val. ryto Tamsta, kaipo padavęs prašymą, privalai atvykti į mokyklos rūmus Aukštojoje Panemunėje (geležinkelio stotis, Kaunas, siaurojo geležinkelio stotis, A. Panemunė). Apsirūpinti maistu dviem dienoms (pas. adjutantas leitenantas Skibarka).“

Tokių pranešimus turėjo gauti visi asmenys, padavusieji prašymus stoti į Karo mokyklą. Nurodytą dieną susirinko iš visų Lietuvos kampų daugiau kaip šimtas jaunuolių. Buvo iškabinti sąrašai, kuriems reikia laikyti kvotimus. Ir vieną, ir kitą dieną sąrašuose neradau savo pavardės. Manau, dėl sveikatos gydytojas mane išbraukė, todėl ir jokių kvotimų nereikia laikyti. Tuo buvo ir daugiau susirūpinusių. Ketvirtą dieną iškabino pilną priimtųjų sąrašą, kurį visi puolėme skaityti. Randu ir save priimtųjų sąrašė, o taip pat ir dauguma tokių, kurie nelaikė jokių kvotimų. Nepatekusių į sąrašą likimas – važiuoti namo, o jei šaukimo metu, tai stoti į kariuomenę. Vėliau, tą patį dieną, išrikiavus visus priimtuosius buvo perskaitytas Karo mokyklai įsakymas. Tarnybos lape taip parašyta: „Priimtas Karo mokyklon ir įtrauktas į I-sios kuopos jaunesniojo kurso kariūnų sąrašą nuo

²⁷¹ Juras S. „Lietuvos Karo mokyklos VII laidos aukstinio jubiliejaus (50 metų) sukaktį minint“, *Karys*, 1975, Nr. 7 (1514), p. 242–243.

1923 m. spalio mėn. 26 d. Karo mok. įsak. 303 Nr. 6 §“. Per tą patį įsakymą buvo praveisti visi priimtieji. Gerai prisimenu, kad pagal priimtųjų sąrašą į Karo mokyklą 1923 m. spalio 26 d. buvo priimta 108 kariūnai.

Dabar prasidėjo kariškas gyvenimas su 5 litų eilinio kario alga mėnesiui, geras maistas ir kariška drausmė. Apie drausmę daug girdėjau iš V laidos kariūnų, nes vasarą buvau atvažiavęs į Karo mokyklą susitikti su gimnazijos draugais kariūnais, kurie, tada Karo mokyklos viršininku esant plk. Tvaronui, pripasakojo man tokių baisenybių, kad abejoju, ar stoti Karo mokyklon. Mums susirinkus radome naują mokyklos viršininką generolą-leitenantą Joną Galvydį-Bykauską, prie kurio pasikeitė ir drausmė. Nežinau, ar jis nubaudęs bent vieną kariūną „valanda po šautuvu“. Kai supykdamo, pasakydamo savo nusistatymą, kad „be kara maksla ir tikėjima žmogus – kiaula“. Ir to užtekdavo.

Karo mokyklos gyvenimas buvo įdomus ir įvairus: priešpieť iki 12 val. – pamokos klasėse, o popiet – rikiuotė ir kitoki laiko užsiėmimai. Po atitinkamo apmokymo, „naujokų apmokymo“, buvome 1924 m. liepos 6 d. prisaikdinti (Karo mok. įsak. Nr. 192, 5 §).²⁷²

Kandidatai į IX laidą pradėjo rinktis 1924 m. rugsėjo 30 d. Kandidatų egzaminai ir sveikatos patikrinimas truko 5 dienas. Devintos laidos auklėtinis kpt. Osvaldas Žadvydas aprašo anekdotišką atsitikimą, susijusį su šios laidos kandidatų priėmimu:

„Kodėl buvo iš dviejų kartų skelbta stojančių į ruošiamąjį kursą pavardės, buvo daug vėliau sužinota. Priėmimo komisijoje kilo klausimas, kiek kariūnų priimti į ruošiamąjį kursą. Buvo atsiklausta gen. lt. Jono Galvydžio-Bykausko, Karo mokyklos viršininko. Generolas atsakęs, kad reikia sudaryti pilną kapą. Komisija atrinko 60 kandidatų, kurių pavardes kpt. Kynas ir paskelbė. Po to nuvyko pas generolą, įteikė priimtųjų sąrašą ir paklausė, kas daryti su nepriimtais? Gen. lt. J. Galvydis-Bykauskas, pamatęs tik 60 pavardžių sąrašą, nustebejęs ir pasakęs:

– Čia tik bŪrys, aš sakiau sudaryti kapą, pilną kapą! Tuoju sudaryti, o kitus paleisti!

Toji klaida buvo atitaisyta. Komisija, mat, klaidingai suprato. Vietoj kuopos, kurią generolas tarmiškai ištarė, pamanė kapą esant skaičiumi, t. y. 60.²⁷³

Šis nesusipratimas kilo dėl generolo aukštaitiškos tarmės, kuria žodis „kuopa“²⁷⁴ skamba kaip „kapa“.

1924 m. spalio 15 d. Karo mokyklos viršininko įsakymu Nr. 286 parengiamasis kursas buvo paskirtas į antrąją kuopą, kurios pirmąjį būrį sudarė aštuntoji laida.

Tuo metu Karo mokyklos rajonas dar nebuvo visiškai sutvarkytas. Devintosios laidos kariūnai padėjo tai padaryti – apšodinti medeliais ir kt.

²⁷² Keiba V., „Lietuvos Karo mokyklos laikų prisiminimai“, *Karys*, 1975, Nr. 7 (1514), p. 245.

²⁷³ Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40 m. sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 2 (1468), p. 10.

²⁷⁴ Kuopa (angl. *company*, rus. *rota*) – pagrindinis taktinis padalinys daugelio šalių kariuomenėse, paprastai 100–200 kareivių, vadovaujamas kapitono (ar vyresniojo leitenanto). Kuopą paprastai sudaro 3–4 būriai, o būrį – 3–4 skyriai. Būna pėstininkų, šaulių, tankų, minosvaidžių, radiotechninės, pionierių, automobilių, jūrų pėstininkų, štabo ir kt. kuopos. Kuopos paprastai būna sudedamosios batalionų ir pulkų dalys arba atskiri daliniai. Artilerijos daliniuose kuopas atitinka baterijos, kavalerijos daliniuose – eskadronai. Kuopos atsirado XV a. pab. – XVI a. pr. Vakarų Europos samdomoje kariuomenėje.

Parengiamasis kursas buvo perkeltas į jaunesnį kursą 1925 m. rugpjūčio 20 d. Tuo metu nemažai kariūnų jau buvo nubyrėję dėl nemokėjimo prisitaikyti prie drausmės reikalavimų, sveikatos ir kitų priežasčių. Tą vasarą devintoji laida praleido Varėnos poligone.

1924 m. spalio mėn. į Karo mokyklą įstojo 19 kandidatų, jau turinčių brandos atestatus. Prie jų grupės prijungė 12 kariūnų, vienus metus studijavusių parengiamajame kurse. Šis 31 kariūno būrys karybos dalykų mokytis buvo priskirtas prie devintosios laidos. Devintoji laida sudarė nustatytos sudėties kuopą, aštuntosios laidos kariūnai – šios jungtinės kuopos I būrį.

Respublikos prezidento aktu Nr. 399 *VIII laida* buvo išleista 1926 m. rugsėjo 7 d. Ją baigė 21 leitenantas: 13 pėstininkų, 5 artilerijos ir 3 inžinerijos karininkai²⁷⁵. Dėl įvairių priežasčių 10 kariūnų nubyrėjo. Tai buvo mažiausia per visą Karo mokyklos istoriją išleista laida. Nuo Karo mokyklos įkūrimo dienos ją jau buvo baigę 844 karininkai (iš jų 38 karininko laipsnis buvo suteiktas daliniuose pagal dalinių vado atestaciją), tarp jų 32 – aviatoriai.

Sudėtingą VIII laidos istoriją aprašo laidos absolventas Verneris Lagenpušas:

„1924 metų rugsėjo mėn. dvylikai kariūnų pasaulis nebuvo tvarkoje. Išbuvus Karo Mokykloje drauge su kitais vienus metus, jiems buvo pranešta, kad Mokyklos vadovybė nutarė juos, tarnybos labui, palikti Mokykloje dar vieniems metams, kad pakartotų kai kuriuos dalykus. Taigi, jų numatytas tikslas – po dvejų metų Mokykloje iš jos išeiti karininkais – neišsipildė. Bet tai dėl to didelės bėdos nebūta, nes normalus karo tarnybos laikas buvo pėstininkuose 2 metai, o artilerijoje ir specialiose dalyse net 3 metai. <...>Šitą nedidelį būrį sudarė: Augustauskas Vytautas, Biknaitis Vincas, Butkus Kazys, Gričiūnas Juozas, Morkūnas Ignas, Morkūnas Kazys, Pupkevičius, Plaušinitis Albinas, Ramoškis Jonas, Skurauskas Petras, Statkevičius Vincas, Sunelaitis.

Jie visi spalio mėn. 1924 m. buvo paskirti į naujai sudarytą kariūnų kuopą ir kartu su kitais į Mokyklą įstojusiais kariūnais sudarė būsimosios 8-tos laidos branduolį.

Keturi šių antramečių: Pupkevičius, Sunelaitis, Morkūnas Kazys ir Plaušinitis, kai jų tarnybos laikas buvo arti dvejų metų, nutarė likusį laiką paaukoti asmens laimės aukurui ir iš Mokyklos išeiti. <...>1924 metų rugsėjo mėn. Karo Mokyklos vadovybei pasaulis irgi buvo ne visai tvarkoje. Iš priimtų 1923 metais į Mokyklą 108 vyrų, kurie turėjo sudaryti 1925 metų 7-tą laidą, beliko tik pusė! Daugiau kaip 50 vyrų per vienus metus iš Mokyklos ar tai patys išstojo, ar tai buvo paprašyti ją apleisti. Čia kažkas buvo netvarkoje: ar atranka buvo netikslinga, ar normalus mokslas buvo per sunkus, ar pagaliau Mokyklos personalas buvo per griežtas. 1923 m., be abiturientų, buvo priimta ir 4-ias gimnazijos klases baigę. <...>Beieškant teisybės, vadovybė nutarė 1924 metais naujokus į Mokyklą imti kita tvarka: vieton dviejų kuopų dabar turėti tris. Tas reiškė, kad reikės turėti tris kursus: vyresnį, jaunesnį ir ruošiamąjį. Į vyresnį kursą pateko visi kariūnai iš 1923 metų, į jaunesnį – visi antramečiai ir nauji su brandos atestatu, į ruošiamąjį – visi, kas nebuvo baigę gimnazijos. Kad ruošiamam kursui trečius metus kiek pasaldinus, buvo pažadėta kiekvienam baigiančiam išduoti pažymėjimą, tolygų brandos atestatui, kas vėliau ir buvo išpildyta.

²⁷⁵ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, 2002, p. 369.

<...>1924 m. rugsėjo ir spalio mėn. dienomis nedideliame būriui jaunuolių, įstojusiems į jaunesnį kursą, pasaulis buvo tvarkoje. Jie buvo pripažinti sveiki, o jų žinios – pakankamos. Štai tos 19 pavardžių: Buika Julius, Januškevičius Algirdas, Jaruševičius Petras, Juknevičius Kazys, Kazlauskas Alfonsas, Kiršinas Kazys, Krestnikovas, Lagenpušas Jonas, Lagenpušas Verneris, Maksimaitis Matas, Mickeliūnas Vincas, Sekleckas Kostas, Stackis Zigmas, Šnaras, Trejus Mikas, Tamulevičius Pranas, Užemeckas Bronius, Vylius Ignas, Žiaurys Vladas. Prie jų prisidėjo dar 12 antramečių iš 1923 metų, taip kad iš viso susidarė mažas būrys, kuris per dvejus metus turėjo sudaryti būsimąją 8-tą laidą.

Pirmus metus tas būrys visus pratimus atliko ruošiamosios kuopos sudėtyje, tik teorines pamokas turėjo atskiras, o būrio viršininkais buvo kariūnai iš vyresniojo kurso. 1925 m., kai iš jaunesniojo kurso pasidarė vyresnysis, tas būrys per patikrinimą besikaičio tik iki 21! Iš antramečių iš Mokyklos išėjo keturi, o iš naujų – šeši, būtent: Januškevičius, Juknevičius, Krestnikovas, Maksimaitis, Šnaras ir Trejus. <...>Metus išbūti kariūnu nėra tas pats, kaip išbūti 2 metus kareivių. Kareivis išmoksta vartoti tą ar kitą ginklą, būsimasis karininkas turi išmokti, be savo specialybės žinių, žymiai daugiau, būtent, būti ir viršininku, tačiau būti ir žmogum. <...>Iš tų per metus išėjusių vyrų, gal tik du ar trys negalėjo eiti kojon su dėstoma programa.

Kiti gi pasirinko Karo Mokyklą tik dėl to, kad vis vien reikėjo būti kariuomenėje dvejus metus, regis, jau geriau čia, nei kad pulke. Tarp kitko, tie dveji metai karinės prievolės prašosi aptarimo. Dveji metai žmogaus gyvenime sudaro apie 5% jo našumo (tarp 20–60 metų jo amžiaus). Be ginčų – kariuomenė reikalinga. Bet dveji metai yra nemažai! Ne vienam ir ne dviem, o daugeliui, tie dveji metai gali iš pagrindų pakeisti visą žmogaus gyvenimą ir, prie to, ne visada geron pusėn. <...>Kaip ten bebūtų, 1925 metų spalio mėn. pasaulis 21 kariūnui buvo tvarkoje. <...>1926 metų rugsėjo mėnuo. Iš mėlyno dangaus saulė apšviečia 8-tos laidos kariūnus. <...>Niekad nebūta tokios neskaitlingos laidos. Karininkų trūkumas kariuomenėje nedaug tepagerėjo. Jau paviršutinis apskaičiavimas tai gali patvirtinti: jei visoje kariuomenėje 1924 m. buvo apie 1.200 karininkų, tai iki kapitono laipsnio jų skaičius neviršijo 600. Iš jų į atsargą išeidavo apie 30 kasmet, vadinas, laida iš 21 karininko buvo per maža, jau nekalbant, kad tokia maža laida nėra ir finansiniai prokurtinga.

Iš mūsų 21 vyro į dalis išėjo: 5 – į artileriją, 3 – į inž. dalis ir likę – į pėstininkus. Jau po kelių metų tas vaizdas žymiai pasikeitė, beveik kiekvienas baigė tą ar kitą specialybės kursą ir perėjo į kitą ginklų rūšį. Iki 1939 m. keli karininkai išėjo iš rikiuotės – vienas dėl šeimyninių nesklendimų, vienas mirė, keli tapo aukomis 1934 metų įvykių. Likę ėjo savo pareigas ramiai ir rimtai, taip kaip jie buvo baigę savo laidą. Niekas nekilo į padanges, bet niekas nekrito ir į prarają.

Su Lietuvos kariuomenės likvidavimu vieni išėjo į atsargą, kai kuriuos išvežė į Sibirą. Daliai laimė nusišypojo ir jie išsigelbėjo. Bent trys žuvo partizanais <...>.²⁷⁶

1926 m. spalio 1 d. gen. lttn. J. Galvydžiui-Bykauskui buvo suteiktas generolo laipsnis²⁷⁷. Tą pačią dieną jis Karo mokyklos viršininko pareigas perdavė naujam virši-

²⁷⁶ Lagenpušas V., „Pusei šimtmečio praėjus“, *Karys*, 1976, Nr. 7 (1524), p. 266–269.

²⁷⁷ Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 79, Kaunas, 1926 m. rugpjūčio 28 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 73, l. 112 (gen. J. Galvydis-Bykauskas 1940 m. rugsėjo 21 d. NKVD buvo suimtas, 1941 m. per Birželio sukilimą iš kalėjimo išvadtuotas, 1943 m. mirė).

ninkui plk. ltn. P. Kaunui²⁷⁸ ir išėjo į atsargą. Gen. J. Galvydžiui-Bykauskui vadovaujant Karo mokyklai buvo parengtos ir išleistos 1-oji, 2-oji, 5-oji, 6-oji, 7-oji ir 8-oji karininkų laidos – 521 karininkas, iš jų 31 karininko laipsnis buvo suteiktas daliniuose pagal dalinių vado atestaciją.

Apibendrinant galima pasakyti, kad gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas kartu su visu Karo mokyklos kolektyvu atliko labai svarbų darbą organizuodamas ir nuolat tobulindamas mokyklos veiklą, rengdamas pirmuosius laisvos Lietuvos karininkus.

Karo mokykla kasmet tobulėjo, tačiau vis dar nebuvo pasiekusi užsienio valstybių karo mokyklų lygio. Baigę mokyklą jauni karininkai, atvykę į dalinius, pastebėdavo rengimo spragų. Siekiant jas užpildyti, kildavo literatūros klausimas, nes tai buvo susiję su užsienio kalbų mokėjimu.

Pirmosios tinkamai parengtos karininkų laidos – svarus indėlis kuriant ir didinant nepriklausomos Lietuvos kariuomenę, ugdant jos vadovybės ir karių tautinę dvasią. Šie karininkai sustiprino suformuotus dalinius, juos išplėtė į didesnius vienetus, padėjo sumažinti kautynių nuostolius. Greitai jie pritapo savo daliniuose. Jaunesnieji karininkai, būdami tos pačios kartos kaip ir jiems pavaldūs kariai, galėjo greičiau perprasti savo pavaldinių psichologiją ir tinkamai jiems vadovauti. Išmankyti karių psichologiją, mokėti juos paveikti tais ypač sunkiais laikais buvo labai svarbu, nes kariuomenę sudarė jauni žmonės, dažnai nė dienos negyvenę kareivinėse, todėl apie karinę drausmę turintys savotišką, gana miglotą supratimą.

1924 m. rugsėjo 20 d. kandidatai į Karo mokyklos *IX laidą* rinkosi Aukštojoje Panemunėje. Išlaikius stojamuosius egzaminus ir patikrinus sveikatą karo ligoninėje, dalis kandidatų nubyrėjo. Po galutinės atrankos, spalio 5 d. kandidatai buvo priimti į kariūnus ir paskirti į 2-ąją kuopą.

Devintai laidai mokslas buvo prailgintas – *įvestas trejų metų mokymas*. Pats mokslas paskirstytas į tris kursus: *parengiamąjį, jaunesnįjį ir vyresnįjį*. Pereinant iš kurso į kursą reikėjo laikyti egzaminus. Per trejus metus dėl įvairių priežasčių dalis kariūnų paliko mokyklą.

Karo mokykloje taip pat pasikeitė dalis karininkų ir dėstytojų: vieni buvo perkelti į kitas kariuomenės dalis, kiti išsiųsti studijuoti į įvairias užsienio karo akademijas. Be to, keli išėjo į atsargą. Karo mokykloje tada tarnavo šie karininkai: gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas – Karo mokyklos viršininkas; mjr. P. Kaunas – inspektorius, vėliau mokyklos viršininkas; kpt. A. Kynas – inspektorius; majorai: V. Geštautas, J. Jackus,

²⁷⁸ Karo mokyklos inspektorius plk. ltn. P. Kaunas 1926 m. rugsėjo 11 d. buvo paskirtas laikinai eiti mokyklos viršininko pareigas, kartu einant ir tiesiogines pareigas, o spalio 1 d. – jos viršininku. Žr.: Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 83, Kaunas, 1926 m. rugsėjo 11 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45>, 2012-10-16 (plk. ltn. P. Kaunas (1891–1954) 1940 m. liepos 26 d. NKVD buvo suimtas, 1941 m. per Birželio sukilimą iš kalėjimo išvaduotas, 1944 m. pasitraukė į Vakarus).

V. Juozaitis, S. Rekašius; kapitonai: J. Kazitėnas-Kaziutis, Z. Talevičius, kpt. gyd. A. Petraitis; vyr. leitenantai: A. Pabedinskas, V. Karvelis, F. Neveravičius, K. Dulksnys, A. Valušis, K. Dabulevičius, A. Urbšas, B. Tarulis, J. Jankauskas, E. Požėla (mokyklos adjutantas); leitenantai: J. Tapulionis, P. Žitkevičius, J. Mačys, A. Draugelis.

Karo dalykus dėstė šie rikiuotės karininkai ir dėstytojai: gen. ltn. J. Kraucevičius; gen. št. pulkininkai: S. Pundzevičius, Z. Gerulaitis, V. Griganavičius, S. Zaskečius; plk. geod. inž. A. Kriškėiūnas; pulkininkai: K. Žukas, V. Jonavičius, J. Vyšniauskas, K. Navakas, plk. gyd. A. Matulionis; plk. ltn. S. Rusteika, mjr. inž. A. Novickis, mjr. inž. I. Slapšys; kapitonai: A. Austas, A. Kniukšta, kpt. gyd. A. Jurgelionis; vyr. ltn. J. Balčiūnas-Švaistas, vyr. ltn. vet. gyd. K. Mašanauskas, civiliai: J. Jungmeisteris (fechtavimo instruktorius), muzikas A. Vaičiūnas, K. Griauzdė (dainavimas)²⁷⁹.

1926 m. spalio 1 d. jaunesniojo kurso kariūnai buvo perkleti į vyresnįjį kursą. Po baigiamųjų egzaminų, kuriuos išlaikė visi, kariūnams buvo leista pareikšti savo norą, kuriuose kariuomenės daliniuose jie norėtų tarnauti. Ne visų norai galėjo būti patenkinti. Paskirtiems į pėstininkus buvo suteiktos vasaros atostogos ir jie išvažiavo į namus, paskirtieji į kitas ginkluotąsias pajėgas turėjo vykti į atitinkamus kariuomenės dalinius atlikti praktiką. Rugsėjo 16 d. visas kursas susirinko Karo mokykloje, o rugsėjo 28 d. jiems buvo suteiktas jaunesniojo puskarininkio laipsnis²⁸⁰.

Apie **IX laidos** kariūnų gyvenimą ir studijas labai įdomius atsiminimus paliko laidą baigęs absolventas Osvaldas Žadvydas. Jis rašo:

„<...>1924 metais, rugsėjo 30 d., anksti rytą, iš Mažeikių į Karo mokyklą išvažiavome trise: Alfonsas Jurkūnas, Alfonsas Vėlavičius ir aš. Į Kauną atvykome vakare. A. Panemunę pasiekėm siauruoju traukinuku. Likusį galą, nešini lagaminais, nužingsniavome į Karo mokyklą.

Stojantiems buvo pranešta atvykti spalio 1 dieną. Priėmimo metu kandidatai maitinosi savo maistu. Nakvynė buvo parūpinta Karo mokykloje. Daugumas stojančiųjų atvyko iš vakaro. Nakvynės reikalus tvarkė ir informaciją teikė kpt. Adolfas Austas, Karo mokyklos budintis karininkas.

Tuo pačiu metu Karo mokyklon stojo dvi laidos: VIII į jaunesnįjį ir IX į ruošiamąjį kursą. Beveik visi buvo moksleiviai, atvykę iš įvairių mokyklų ir tik keletas tikrosios tarnybos karių: broliai Jonas ir Verneris Lagenpušai (jaun. kurso), Jokūbas Liaudinskas ir Karčmarinas (ruoš. kurso).

Iš ryto, vyr. ltn. Juozas Jankauskas, Karo mokyklos adjutantas, kandidatams pranešė, kur, kada ir kokia tvarka bus vykdomi egzaminai ir sveikatos tikrinimas. Iš sąrašo patikrino pavardes, suskirstė grupėmis egzaminams, kurie tuojau ir prasidėjo. Egzaminai buvo vykdomi mokyklos klasėse, sveikatos tikrinimas – Karo ligoninėje, Kaune. Priėmimas užtruko penkias dienas.

²⁷⁹ Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX-tosios laidos 30-ties metų sukaktis“ *Karys*, 1957, Nr. 8 (1335), p. 252; Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40 m. sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 1 (1438), p. 11.

²⁸⁰ Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40 metų sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 1 (1438), p. 9–12; Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40-ties metų sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 2 (1439), p. 48–51; Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos sukaktį minint“, *Karys*, 1987, Nr. 7 (1634), p. 310–312 (autorius straipsnyje pateikia 56 IX laidą baigusių absolventų trumpas charakteristikas).

Spalio 5 d., popietiniu metu, buvo pranešta susirinkti mokyklos kieme, prie budinčio karininko būstinės. Atvyko kpt. Kynas, Karo mokyklos inspektoriaus padėjėjas, ir perskaitė, priimtų į Karo mokyklą, pavardes. Į jaunesnįjį kursą priėmė 19. Ruošiamasis kursas buvo laimingesnis su 60 priimtųjų. Kapitonas dar pareiškė, kad stojantieji į ruošiamąjį kursą, kurių pavardės nebuvo perskaitytos, neišsiskirstytų, nes netrukus bus pranešti galutini rezultatai.

Po ilgoko laukimo kpt. Kynas grįžo nešinas sąrašais. Šį kartą priimtųjų sąrašas buvo ilgesnis už pirmąjį. Tačiau ir dabar dar liko nepriimtų. Tiems kapitonas pranešė, kad gali eiti į mokyklos raštinę, atsiimti savo dokumentus, skubiai apieisti patalpas ir vykti namo. Iš mūsų mažiekiečių ne-priėmė tik Alfonso Vėlavičiaus. Jis, tačiau, nenustojė vilties ir žadėjo sekančiais metais vėl stoti.²⁸¹

Ruošiamasis kursas. Ruošiamojo kurso kariūnai 1924 m. spalio 15 d. įsakymu Karo mokyklai Nr. 286 buvo priskirti ir įtraukti į 2-osios kuopos sąrašus. 2-ajai kuopai priskyrė ir VIII laidos kariūnus, kurie sudarė atskirą būrį. Jiems buvo išduota vasarinė aprangė, apavas, baltiniai, patalynė, geležinės lovos ir čiužiniai. Kartu dalyvavo paskirtas vyresniojo kurso kariūnas, taip pat 1-osios kuopos vadas kpt. Jonas Kazitėnas-Kaziutis. Mokyklos kirpykloje visiems kariūnams nukirpo plaukus. Per vakarinę patikrinimą visi jau vilkėjo uniformomis.

Buvo paskirti viršininkai: skyrininkas – kariūnas Juozas Grybauskas, būrininkas – kariūnas Jonas Petruškevičius, kuopininkas – kariūnas Urbelis, būrio vadas – vyr. ltn. Vladas Karvelis, kuopos vadas – kpt. Zigmas Talevičius, bataliono vadas – mjr. V. Girštautas. Mokyklos inspektorius buvo mjr. Pranas Kaunas, Karo mokyklos viršininkas – gen. ltn. Jonas Galvydis-Bykauskas.

Mokyklos teritorija. Tuo metu Karo mokyklos teritorija dar nebuvo tinkamai sutvarkyta ir įrengta. Priešais Karo mokyklą, kitoje plento pusėje, buvo rikiuotės ir futbolo aikštė. Jos gale – gimnastikos įrankiai, lauko kliūtys, karininkų šeimoms skirtas daržas ir apleistas dirvonas. Vėliau toje vietoje buvo įrengtas kariuomenės sporto stadionas.

Priešais Aukštuosius karininkų kursus esančią aikštę Karo mokykla naudojo rikiuotės ir jojimo pamokoms. 1930 m. šioje aikštėje buvo įrengtas sodelis ir pastatytas Vytauto Didžiojo paminklas, kurį bolševikai sovietiniais laikais nugriovė. Prie rajono tvarkymo ir pagražinimo darbų prisidėjo ir IX laida. Mokslo pradžioje buvo pasodinti medeliai mokyklos ir Aukštųjų karininkų kursų teritorijoje.

Drausmė. Prie kiekvieno Karo mokyklos viršininko vyraudavo skirtinga drausmė, tvarka ir auklėjimas. Karo mokyklos organizatorius gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas ilgiausiai vadovavo mokyklai ir daugiausia paruošė karininkų Lietuvos kariuomenei. IX laida pirmuosius dvejus metus mokėsi jam vadovaujant, o paskutiniuosius – plk. ltn. P. Kaunui, tačiau esminio pakeitimo mokyklos gyvenime neįvyko.

²⁸¹ Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40 metų sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 1 (1438), p. 9.

Nuo pirmos dienos ligi pat išleistuvių drausmė buvo griežta. Kariūnai buvo mokomi, auklėjami ir pratinami prie karinės tvarkos ir drausmės. Kas jų nesilaikė, būdavo baudžiami. Kariūnai, kuriems drausmė atrodė per griežta, savo noru išstojo iš Karo mokyklos. Kiti buvo pašalinti iš mokyklos dėl nedrausmingumo²⁸².

Mokslas. Trejų metų mokymo programoje buvo dėstomi kariniai ir bendrieji (gimnazijos kurso) dalykai.

Kariūnų tarnyba. Po dviejų mėnesių rikiuotės ir statutų mokymų kariūnus pradėjo skirti į tarnybą ir sargybą. Sąlygos pasunkėjo, nes, be mokymosi, reikėjo atlikti ir vidaus tarnybą ir sargybą.

Retėjančios kariūnų gretos. Kariūnų skaičius nuolat mažėdavo visuose kursuose dėl įvairių priežasčių. Drausmingą, stropų ir pažangų kariūną visai netikėtai paleidžia iš Karo mokyklos. Tokių atsitikimų mokyklos gyvenime būdavo.

Per vakarinius patikrinimus būdavo skelbiami įsakymai dėl kariūnų paleidimo iš Karo mokyklos. Su Karo mokykla teko atsisveikinti kariūnams Kazlauskui, Vėjeliui, Pabarčiui, Mileriui, Cibulskiui, Zaukai, vėliau Rimkui, Valančiauskui, Zalunskiui, Žemaičiui.

Ruošiamasis kursas – tai tik mokslo pradžia. Tačiau vyresniojo kurso kariūnams paskutiniai metai jau yra arti tikslo. Daug dirbta, vargta, tačiau kartais reikia skirtis ir su mokykla, ir su draugais. Toks likimas ištiko vyresniojo kurso kariūną Juozą Grybauską, Žygą.

Kpt. A. Austas I pasaulinio karo metu tarnavo vokiečių kariuomenėje. Prancūzų–vokiečių fronte jis vadovavo minosvaidžių daliniui, todėl buvo patyręs minosvaidininkas. Kautynėse buvo sunkiai sužeistas. Už pasižymėjimus buvo apdovanotas Geležiniu kryžiumi II laipsnio. Karo mokykloje jis dėstė minosvaidžio techninę dalį, ryšių tarnybą ir vokiečių kalbą. Be to, mokė plaukymo, vadovavo futbolo komandai. Pamokas jis vesdavo įdomiai. Buvo švelnaus, linksmo būdo, linkęs į humorą. Nedrausmingus kariūnus nubausedavo, bet netrukus baudas atšaukdavo, amnestuodavo.

Personalo kaita. 1924–1925 m. iš dalies pasikeitė Karo mokyklos personalas. Bataliono vadas mjr. V. Girštautas išėjo į atsargą. Ūkio viršininkas mjr. Rekešius mirė. 1-osios kuopos vadas kpt. J. Kazitėnas-Kaziutis buvo perkeltas į Šaulių sąjungą. Tos pačios kuopos vyresnysis karininkas vyr. ltn. Antanas Pabedinskas buvo paskirtas kuopos vadu. Adjutantas vyr. ltn. J. Jankauskas buvo perkeltas į Karo aviaciją. Į jų vietas buvo perkelti karininkai iš kitų kariuomenės dalinių. Mjr. Jonas Jackus buvo paskirtas bataliono vadu, mjr. Juozaitis – ūkio viršininku, kpt. Požėla – adjutantu²⁸³.

²⁸² *Ten pat*, p. 10.

²⁸³ *Ten pat*, p. 12.

1925 m. atvyko kandidatai į ruošiamąjį (X laidą) ir jaunesnįjį kursą. Šį kartą į ruošiamąjį kursą įstojo daugiau ir iš Mažeikių gimnazijos: Dionizas Meižys, Albinas Molis, Adolfas Švažas, ir Alfonsas Vėlavičius. Jaunesniajame kurse mokėsi Vytautas Bulvičius, Alfonsas Kazlauskas, Petras Penčila, Adomas Stankevičius (vilnietis) ir Juozas Vaičius.

Styginių instrumentų orkestras. Styginių instrumentų orkestrą suorganizavo, mokė ir jam vadovavo vyr. lt. V. Karvelis, 2-osios kuopos vyresnysis karininkas. Jis sudarė orkestrą iš VIII, IX ir X laidos kariūnų, mokačių groti instrumentais. Instrumentus išdavė valdiškus. Pamokos ir repeticijos buvo rengiamos laisvalaikiais, kurių ir taip mažai turėjo kariūnai. Karo mokykloje ruošiant kariūnų vakarus, dalį programos atlikdavo styginių instrumentų orkestras. Vadovas buvo muzikos mėgėjas ir orkestre pats skambindavo mandolina.

Karo mokyklos ir kariuomenės sporto šventės. Į ruošiamas sporto šventes atvykdavo aukštoji kariuomenės vadovybė ir visuomenė. Sporto aikštėje sportininkai rungdavosi įvairiose sporto šakose. Laimėtojams įteikdavo prizus. Kariūnai atlikdavo bendrus pratimus su šautuvais ir gimnastikos pratimus. Sporto šventes vedavo lt. Jonas Tapulionis, mokyklos gimnastikos instruktorius. Pabaigoje buvo atliekami vadinamieji „99 numeriai“. Kiekvienas kariūnas atlikdavo skirtingą numerį, veiksmą. Programai pasibaigus, Karo mokyklos kieme trimitininkas skelbdavo pavojų. Kariūnai vienas kitą pralenkdami dingdavo iš aikštės. Praslinkus minutei, jie rinkdavosi vėl toje pačioje aikštėje su visa kautynių ekipuote. Išsirikiavę pražygiuodavo pro vyriausybės tribūną.

Šventė baigdavosi futbolo rungtynėmis. Dažnai Karo mokyklos futbolo komanda būdavo nugalėtoja Kauno įguloje. Futbolo komandos vadovu buvo kpt. A. Austas.

Kariuomenės sporto varžybose Karo mokykla laimėdavo pirmąsias vietas iš įvairių sporto šakų. Kariūnas Jonas Skruodys kas metai užimdavo pirmąją vietą žygyje.

Varėnos poligone. Poligone įgytoms žinioms patikrinti vyko manevrai, kuriuose dalyvavo visi poligone buvę daliniai. Buvo rengiamas puolimas. Gerokai prakaito praliejo kariūnai, kurie buvo paskirti prie sunkiųjų kulkosvaidžių, tie, kurie tiesė laidus į vadavietes, kurios buvo kilnojamos iš vietos į vietą. Bet uždavinys buvo įvykdytas. Karo mokyklai kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas pareiškė padėką²⁸⁴.

Vyresniajame kurse. 1926 m. rugsėjo 1 d. jaunesnysis kursas buvo perkeltas į vyresnįjį kursą. Po savaitės, t. y. rugsėjo 8 d., Karo mokykla išleido VIII karininkų laidą. Ši laida išskirtina iš kitų: mažiausia Karo mokyklos istorijoje – baigė 21 kariūnas. Be to, tai buvo paskutinė laida, išleista gen. lt. J. Galvydžio-Bykausko, ir vienintelė, kurią pakėlė į leitenanto laipsnius ir įteikė kardus prezidentas dr. Kazys Grinius.

²⁸⁴ Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40 metų sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 2 (1439), p. 48.

Karo mokyklos vadovybės pasikeitimas. Karo mokyklos viršininkas gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas buvo pakeltas į generolus (tuo metu Lietuvos kariuomenėje tebuvo tik du generolo laipsniai: generolo leitenanto ir generolo) ir išėjo į atsargą. Jis ilgus metus kariūnus mokė, auklėjo ir ruošė karininko profesijai. Jis buvo griežtas ir tėviškas. Karo mokyklos viršininko pareigas eiti buvo paskirtas plk. ltn. P. Kaunas, ligi to laiko buvęs mokyklos inspektoriumi.

Pasikeitė ir kiti mokyklos karininkai. Bataliono vadas mjr. J. Jackus buvo išsiųstas į Prahos karo akademiją. Kpt. Z. Talevičius buvo pakeltas į majorus ir paskirtas bataliono vadu. Vyr. ltn. V. Karvelis buvo pakeltas į kapitonus ir paskirtas 2-osios kuopos vadu²⁸⁵.

Gruodžio septynioliktoji. Gruodžio 17 d. – Lietuvos prezidento dr. Kazio Griniaus gimtadienis. 1926 m. gruodžio 17 d. dr. K. Griniui suėjo 60 metų.

Sukaktuvių išvakarėse kariūnams buvo pranešta, kad gruodžio 17 d. Karo mokykla nebus vedama į bažnyčią pamaldoms A. Panemunėje, nes Valstybės teatre Kauno įgulos kariams ruošiamas vaidinimas – drama „Aušros sūnūs“. Iš vakaro kariūnai pasirošė išėiginius drabužius.

Vidurnaktį kuopos budėtojas pakėlė kuopą komanduodamas: „Kuopa, pavojui kelk!“ Kuopos vadas kpt. V. Karvelis įsakė greitai keltis, rengtis kautynių apranga ir stoti rikiuotėn. Kuopa pasirošė vykdyti uždavinį.

Naktį kariuomenė įvykdė perversmą. Po perversmo Karo mokykla buvo skiriama įgulos sargybon prie Vyriausiojo kariuomenės štabo ir prie prezidentūros. Dar ilgai mokykloje buvo kovos parengtis. Tuo metu nevyko pamokos ir užsiėmimai. Buvo atšauktos Kalėdų atostogos.

Po šių įvykių pasikeitė ir dalis lektorių, karininkų. Plk. ltn. S. Rusteika, Karo mokyklos lektorius, grįžo atgal į Telšius aps. karo komendantu, kur tas pareigas ėjo anksčiau. Plk. K. Žukas išėjo į atsargą, bet Karo mokykloje liko ir toliau lektoriumi. Gen. št. plk. S. Zaskevičius, buvęs Vyr. kariuomenės štabo II skyriaus viršininkas, buvo perkeltas į Karo mokyklą etatiniu lektoriumi. Prieš tai jis irgi dėstė mokykloje. Kpt. A. Valušis, jojimo instruktorius, buvo perkeltas į prezidentūrą. Į jo vietą atėjo vyr. ltn. Žitkevičius. Ūkio viršininkas mjr. Juozaitis pareigas perdavė naujam atkeltam plk. ltn. Laurynui Statkevičiui.

Pagalba Kauno miesto gyventojams. Dažnai po šaltos ir gilios žiemos pavasarėjant Nemuno ir Neries santakoje susigrūsdavo milžiniškos ledų lytys. Upių vanduo išsiliedamas iš krantų, apsemdavo žemesnes vietas. Senamiesčio gyventojams grėsdavo potvynis.

1927 m. pavasarį Karo mokykla buvo pakviesta sprogdinti ledų. Kpt. A. Austas sudarė iš vyresniojo kurso kariūnų minosvaidžių komandą ir išvyko į Marvelę, Kauno

²⁸⁵ *Ten pat*, p. 49.

priemiestį, sprogdinti ledų sangrūdų. Nors mokymo programa – šaudymas iš minosvaidžio – buvo jau išeita ir įvykdyta, bet tuo ypatingu metu kariūnai turėjo progos dar kartą pakartoti.

Kariūnų skirstymas į dalinius. Baigiamuosius egzaminus išlaikė visi vyresniojo kurso kariūnai. Pradėjus sudarinėti kandidatų sąrašus, norinčiųjų patekti į kurią nors dalinį atsirado daugiau, nei buvo numatyta etatuose. Po galutinės atrankos į artilerijos dalinį buvo paskirti šie kariūnai: Fabijonas Dulkė, Juozas Ivašauskas, Alfonsas Kazlauskas, Antanas Tervydis, Juozas Vaičius; į kavaleriją: Mečys Balčiūnas, Alfonsas Barzdys, Jonas Kondratas, Izidorius Kurklietis, Aleksandras Milaševičius, Antanas Švilpa, Petras Vedeika; į technikos: Stasys Baipšys; Eugenijus Petrauskas – į ryšių batalioną; Leonas Gavelis, Leonardas Kontromavičius – į geležinkelių batalioną; Stepas Klasčius, Osvaldas Žadvydas – į šarvuočių rinktinę; Antanas Stankevičius, Anicetas Vezbergas – į pionierių batalioną.

Į aviacijos dalinį paskirtieji po Karo mokyklos baigimo turėjo dar baigti Karo aviacijos kursų ir tik tuomet buvo perkelti į aviacijos dalinį.

Technikos pulke. Kariūnai, paskirti į pėstininkus, gavo vasaros atostogų ir išvažiaavo į namus. Paskirtieji į kitus dalinius turėjo atlikti praktiką. Technikos pulko vadu buvo plk. lt. Kazys Vaicechauskas, Mokomojo bataliono vadu – mjr. Juozas Barzda-Bradauskas. Kariūnai buvo apgyvendinti atskiroje kareivinių patalpoje. Valgė karininkų ramovėje. Vidaus tarnyboje buvo skiriami pulko virtuvės budėtojais ir pulko budėtojo padėjėjais. Po tarnybos, užsiėmimų laisvalaikiais kas dieną buvo leidžiama išeiti į miestą.

Mokymo programa buvo trumpa, po praktikos rugpjūčio 16 d. vėl sugrįžta į Karo mokyklą. Rudenį technikos pulkas buvo išformuotas. Kiekvienas batalionas sudarė atskirą dalinį.

Karo mokykloje visas trejų metų mokslo kursas buvo baigtas. Rugpjūčio 28 d. visas kursas buvo pakeltas į jaunesniojo puskarininkio laipsnį²⁸⁶.

Pasibaigus kovoms dėl Lietuvos nepriklausomybės, situacija krašte stabilizavosi ir gyvenimas Karo mokykloje pasidarė daug ramesnis. Vis dėlto Karo mokyklos kariūnai dalyvavo politiniuose vidaus įvykiuose, kurie buvo reikšmingi ne tik Kaunui, bet ir visai Lietuvai. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo Karo mokyklos kariūnai buvo skiriami eiti sargybą prie Vyriausiojo kariuomenės štabo ir prezidentūros. Nepaisant to, kad perversmo metu kraujas nebuvo pralietas ir nekilo neramumų, kurių laiką Karo mokykloje buvo paskelbta kovinė parengtis, nevyko nei pamokos, nei lauko pratybos. Buvo atšauktos ir kalėdinės kariūnų atostogos²⁸⁷.

²⁸⁶ Žadvydas O., „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40 metų sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 2 (1439), p. 49–50.

²⁸⁷ Jakštys G., „Karo mokykla Kauno visuomeniniame ir politiniame gyvenime 1919–1940 m.“, *Kauno istorijos metraštis*, 2013, Nr. 13, p. 99.

1927 m. rugsėjo 7 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 362 išleidžiama **IX** Karo mokyklos laida – 56 pėstininkų, artilerijos, kavalerijos, inžinerijos ir aviacijos karininkai, iš kurių 10, kaip gerai baigusius mokyklą, vyresniškumas nustatomas nuo 1926 m. rugsėjo 8 d.²⁸⁸

Išleistuvių iškilmės prasidėjo rugsėjo 8 d. Į iškilmes atvyko Respublikos prezidentas A. Smetona, krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas, kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, vyriausiojo štabo viršininkas plk. P. Plechavičius ir kiti aukštieji karininkai. 11.00 val. Iškilmės prasidėjo mišiomis, kurias laikė penktojo pėstininkų pulko kapelionas kunigas V. Abraitis. Po pamokslų aikštėje išsiriikiavusius kariūnus pasveikino Respublikos prezidentas A. Smetona ir linkėjo kuo geriausios kloties, kviesdamas sušukti mylimai Tėvynei nuoširdų „Valio“. Orkestras grojo Tautos himną. Karo mokyklos adjutantas perskaitė Prezidento aktą apie leitenanto laipsnio suteikimą.

Respublikos prezidentui priėmus parada, visi naujieji leitenantai persirengė į karininkų uniformas ir davė priesaiką. Baigiantiems Karo mokyklą karininkams Lietuvos Respublikos prezidentas iškilmingai įteikdavo kardus, primindamas priesaiką: „*Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!*“, paliesdavo kardu dešinį petį jaunajam karininkui; pastarasis priklaupdavo, imdavo kardą ir bučiuodavo, atsikėlęs saliuodavo Respublikos prezidentui ir kišdavo kardą į makštį. Prezidentas spausdavo ranką ir karininkas grįždavo į savo vietą.

Respublikos prezidentas A. Smetona devintosios laidos kavaleristams ir artileristams iškilmingai įteikė kardus, o kitų dalinių karininkams – špagas. Abiejose špagos pusėse buvo po menišką graviūrą: vienoje pusėje pažymėti Lietuvos kariuomenės svarbiausieji kovų laimėjimai senovėje, kitoje pusėje – Nepriklausomybės laikų pergalės. Špagos, įteiktos devintosios laidos karininkams, vėliau buvo pakeistos kardais. Mokykloje baigusius visą gimnazijos kursą, buvo išduoti atestatai²⁸⁹.

Per pietus Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona pasakė iškilmingą kalbą:

„Tik sveika siela gimdo kilnias dorybes. Viena iš kilniausių dorybių tai mirti už Tėvynę; romėnai tai laikė garbe ir pasidžiovimu. Mūsų laukia didelė misija – atgyti mūsų tautai ne tik Europos rytuose, bet ir Europoj. Kilniosiomis dorybėmis mus jungiant, malonus ir geras mums bus 1919–1920 metų mūsų brolių pramintas kelias, kad tos dorybės, t. y. Tėvynės meilė ir pasiukavimas, mus visus sujungs, kaip anais Vytauto laikais Žalgirio kovoje, kad jungė, ir nuves į mūsų mylimą Vilnių.“²⁹⁰

²⁸⁸ Respublikos Prezidento aktas Nr. 362, 1927 m. rugsėjo 7 d., Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 110, Kaunas, 1927 m. rugsėjo 8 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 158; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2, p. 369–370.

²⁸⁹ „Mūsų kariuomenės gyvenimas“, *Kardas*, 1927, Nr. 25(85), p. 368; J.M., „Karo Mokyklos šventė ir naujų karininkų IX-ji laida“, *Kardas*, 1927, Nr. 26–27(86–87), 377–379; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2, p. 349, 369–370.

²⁹⁰ „Karo Mokyklos šventė ir naujų karininkų IX-ji laida“, *Kardas*, 1927, Nr. 26–27 (86–87), p. 378–379.

Krašto apsaugo ministras plk. T. Daukantas²⁹¹ kalbėjo:

„Petys į petį sustoję, teisingumą ir drąsą sudėję, gausime riteriaus vardą.“

Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas pabrėžė:

„<...> nemanykit, kad mokslas yra baigtas. Jei mes norime Vilniaus, mums teks dar daugiau dirbti ir nueisim ten tik vadų vedami; tad viršininkas turi būti darbštumo pavyzdys, visada blivus, rūpestingas savo valdiniams, turėti autoritetą, o svarbiausia – vienybė. Kas nesilaiko vienybės, verčiau teišina iš kariuomenės.“²⁹²

Vyriausiojo štabo viršininkas gen. štabo plk. P. Plechavičius²⁹³ kvietė jaunuosius karininkus „*būti artimais savo broliams kareiviams, neužmiršti, kad mes visi kilę iš tokių pat samanotų bakužėlių*“. Aukštųjų karininkų kursų viršininkas gen. L. Radus-Zenka-
vičius²⁹⁴ pažymėjo, „*kad visuose karininkų veiksmuose turi reikštis Tėvynės meilė: Tėvynės meilė yra tas kompasas, rodantis kelią jaunesniems karininkams, einantiems į gyvenimą*“. Atsargos gen. J. Galvydis-Bykauskas²⁹⁵ akcentavo: „*nors mūsų kariuomenė nedidelė, bet mažas keras vežimą verčia. Tam reikia būti itin drausmingiems, narsiems ir visad pasirėngusiems tautos uždavinius vykdyti*“. Generalinio štabo plk. V. Skorupskis apibūdino tarptautinę karinę padėtį, nurodė karo grėsmę ir kvietė naujuosius karininkus būti Tėvynės sargyboje.

Devintosios laidos leitenantų vardu pasisakė geriausiai Karo mokyklą baigęs ltn. A. Stankevičius:

„Per tris lygiai metus be jokių svyravimų mes ėjom Karo mokyklos vadovų rodomais takais, gyvenom jų nurodymais, be jokių neaiškumų ar abejonių dėl savo rytojaus. Ir atsiveikinimo dieną, pažvelgę į rimtus jų veidus, mes drąsiai einam į savarankų gyvenimą. Kiekvieną kylantį mummyse klausimą ar abejonę dėl ateities atremsim jų pateiktomis mums taisyklėmis, ar praktiškais kariško gyvenimo patarimais. Mes šiandien jaučiamės išėję ne vien Karo mokyklą, bet ir gyvenimo pradžios mokyklą, ir kiekvieną gyvenimo painiavą ateityje tikimės sėkmingai nugalėti.“

Jaunieji karininkai padainavo keletą dainų, kurias harmonizavo Karo mokyklos dainavimo mokytojas Norvaiša. Pasibaigus pietums Respublikos prezidentas, kariuomenės vadas, Vyriausiojo štabo viršininkas kariūnų buvo išnešti ant rankų. Vakare 18.00 val. sporto salėje įvyko koncertas, kuriame dalyvavo Kauno valstybinio teatro dainininkės V. Jonuškaitė-Zaunienė, Leskaitienė, O. Katkauskaitė, atsargos kpt. V. Bručkus, karininkai–dainininkai A. Kučinskas (Kučingis) ir S. Sodeika. Po koncerto vyko šokiai²⁹⁶.

²⁹¹ „Karo Mokyklos šventė ir naujų karininkų IX-ji laida“, *Kardas*, 1927, Nr. 26–27 (86–87), p. 378–379.

²⁹² *Ten pat.*

²⁹³ *Ten pat.*

²⁹⁴ *Ten pat.*

²⁹⁵ *Ten pat.*

²⁹⁶ *Ten pat.*

1.10. Tobulėjimo keliu

Karo mokykla kasmet tobulėjo, tačiau dar liko nemažai neišspręstų mokymo problemų, viena iš jų – literatūros klausimas, kuris siejosi su užsienio kalbų mokėjimu.

Inžinierius kpt. Antanas Novickis 1927 m. *Karde* rašė:

„Iki tol vyresnės kartos dauguma karininkų mokėjo rusų kalbą. Todėl ypatingo kitų kalbų mokėjimo klausimas nekildavo, nes rusų (kad ir SSSR) literatūros pakako; žinių spragos lengvai galėjo būti papildomos. Bet kas bus netolimoje ateityje? Tuo metu kandidatai į Karo mokyklą atvykdavo iš vidurinių mokyklų, kuriose rusų kalbos nebuvo mokoma, o kitų – vokiečių, prancūzų ar anglų – labai silpnai mokoma.

Kas bus su jaunais karininkais, jei jie nemokės nė vienos užsienio kalbos?! Lietuvių kalbos nepakanka. Ir nėra vilties, kad mūsų literatūra galėtų pakankamai sparčiai suklestėti. Rašyti ir versti neapsimoka, nes skaitytojų nedaug. Norint kelti kvalifikaciją, tik užsienio literatūra gali padėti jauniems karininkams, todėl reikia mokytis kokios nors užsienio kalbos: rusų, vokiečių, prancūzų arba lenkų. Todėl Krašto apsaugos ministerijos ir Karo mokyklos vadovybė tuo klausimu turėtų susirūpinti. Kalbų nežinojimas jaučiamas civiliniame gyvenime, ypač studijuojant universitete, bet dar labiau jis jaučiamas karo gyvenime.

Jei taip, tai nemokėdami svetimų kalbų, mūsų jauni karininkai negalės tinkamai eiti su gyvenimo progresu: nepažins savo artimiausių kaimynų, savo priešininkų. O jau yra žinoma, kad norint priešininką nuveikti, reikia jis pažinti, – žinoti jo pajėgas ir silpnumus.

Be to, mes būdami maži ir neturtingi, priversti esame nuolat turėti reikalus su užsieniu. Ten mes galime tik užsienio kalba susikalbėti. Neturėti reikalo su jais mes negalime – nes pasaulio reikalai taip susipynę, kad vieni izoliuoti nieko nepadarysime, nieko neišmoksime, neprograsuosime.

Tai mokykimės svetimų kalbų. Mūsų jauniems karininkams rimtą impulsą turi turėti Karo mokykla, kur visi užsiėmimai eina disciplinuotai, gali gerą vaisių atnešti ir kalbų pramokimo atžvilgiu. Tik reikia daugiau dėmesio į tai kreipti.

Laikas ne laukia. Metas susirūpinti. Improvizacijos periodas praėjo. Kūryba turi būti mokslu pagrįsta: šis mokslas pas mus ateina iš užsienio – per užsienio literatūrą.²⁹⁷

Ir jau 1927 m. ir vėlesniuose Karo mokyklos mokymo planuose buvo numatytas sustiprintas vokiečių, prancūzų kalbų mokymas (žr. 1, 3, 7, 9, 10, 11 lenteles).

1927 m. *įsakymu kariuomenei Nr. 138 Karo mokyklos metinė šventė nustatoma rugsėjo 8 d.*²⁹⁸ 1927 m. Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininkas plk. T. Daukantas inicijavo, kad Švietimo ministerija baigusiems Karo mokyklą leitenantams suteiktų liaudies mokytojo teises. Šiuo klausimu buvo konsultuojamasi su Švietimo ministerijos aukštesniojo mokslo tarėju J. Baronu, kuris šiuo klausimu nurodė keletą įstatymų ir pareiškė, kad negalima Karo mokyklą baigusiems leitenantams suteikti liaudies

²⁹⁷ Novickis A., „Svetimų kalbų pamokos Karo Mokykloje“, *Kardas*, 1927, Nr. 4 (64), p. 72–73.

²⁹⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 138, Kaunas, 1927 m. gruodžio 3 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45,2013-03-25>; „Karo mokykla. Karininkų dalių ir įstaigų kronika“, *LCVA*, f. 384, ap. 3, b. 534, l. 47.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

mokytojo teisių, tik galima juos prilyginti abiturientams, t. y. kad jie būtų laikomi abiturientais. J. Baronas pažymėjo, kad net ir baigę universitetą turi laikyti pedagoginių dalykų egzaminus, kad gautų liaudies mokytojo teises, todėl baigę Karo mokyklą leitenantai galėtų gauti aukštesnėse mokyklose gimnastikos mokytojo vietas²⁹⁹.

Stojant į universitetą ar kitą mokymo įstaigą Karo mokyklą baigusiams karininkams kildavo problemų dėl išsilavinimo lygio pripažinimo. Tarp Krašto apsaugos ministerijos Karo mokslo valdybos, Generalinio štabo ir Švietimo ministerijos vyko ilgos derybos. Švietimo ministerijai buvo paaiškinta, kad kariuomenės vadovybės patvirtintu Karo mokyklos mokymo planu į mokyklą priimami baigusieji gimnazijas arba prilygintas joms aukštesnes mokyklas ir mokomi joje dvejus metus specialiųjų ir bendrųjų dalykų. Nuo 1924 m. į Karo mokyklą priimami baigusieji 6 ir 7 gimnazijos klases, bet jie mokomi trejus metus ir mokomi remiantis šiuo planu (7 lentelė):

7 lentelė

Karo mokyklos 1927 m. mokymo planas³⁰⁰

Eil. nr.	Dalykas	Parengiamajame kurse, val. per metus	Jaunesniajame kurse, val. per metus	Vyresniajame kurse, val. per metus	Iš viso val.
1.	Tikyba	29	12	12	53
2.	Lietuvių kalba ir literatūra	116	50	50	216
3.	Tėvynės pažinimas	58	25	25	108
4.	Geometrija	71	50	–	121
5.	Trigonometrija	45	26	25	96
6.	Algebra	116	50	25	191
7.	Fizika	100	–	–	100
8.	Chemija	58	25	32	115
9.	Visuotinė istorija	61	–	–	61
10.	Psichologija ir logika	64	–	–	64
11.	Gamtos mokslas ir higiena	32	–	–	32
12.	Braižyba	12	–	–	12
13.	Vokiečių kalba	58	50	50	158
14.	Prancūzų kalba	58	50	50	158
	Iš viso:	878	338	269	1485

²⁹⁹ Karo mokyklos raportas Vyriausiojo štabo viršininkui Nr. 1921, 1927 m. rugpjūčio 23 d., *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 94, l. 133.

³⁰⁰ Karo mokslo valdybos laikinai einančio viršininko pareigas mjr. V. Steponaičio ir Karo mokslo valdybos Spaudos ir švietimo skyriaus laikinai einančio viršininko pareigas plk. lt. P. Tarasenos raštas Švietimo ministerijos aukštųjų mokyklų mokslo tarėjui, Kaunas, 1927 m. rugsėjo 5 d., *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 94, l. 131.

Tik 1928 m. sausio 14 d. švietimo ministro rezoliucija, Švietimo ministerijos sausio 31 d. raštu Nr. 1488 pripažino asmenims, baigusiems Karo mokyklą 1926 m. ir vėliau, bendrojo lavinimo teises, lygias su asmenimis, baigusiais aukštesniašias mokyklas su sustiprintu matematikos-gamtos mokslų dėstymu, o balandžio 11 d. raštu pažymėjo, kad, be dabar duodamų pažymėjimų, suteikia ir atestatus, kurių turinį ir formą nustato Švietimo ministerija, susitarusi su Krašto apsaugos ministerija, Karo mokykla atestatus tvirtina Švietimo ministerijoje, Karo mokykla, pristatydama Švietimo ministerijai atestatus tvirtinti, pristato ir asmenų sąrašą, kuriems Karo mokyklos lektorių taryba šiuos atestatus yra pripažinusi³⁰¹.

1927 m. Karo mokykloje buvo priimti 1927–1928 mokslo metams vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso bendrieji mokymo metmenys³⁰². *Karo mokykla nuostatė tokius uždavinius*: 1) parengti sąmoningą, savarankišką kovos ir būrio vadą, kuris galėtų vadovauti būriui įvairiose srityse, 2) kuris prireikus galėtų pakeisti kuopos vadą, 3) kuris galėtų vadovauti kuopos mokymui, 4) kuris galėtų būti batalione ar pulke kurios nors specialybės vadovu.

Karo mokykla, rimtai vertindama šį uždavinį, visomis išgalėmis stengėsi, kad būrio vadas, baigęs Karo mokyklą, būtų visapusiškai išsilavinęs savo srities specialistas.

Būrio vadas turi gerai išmanyti savo dalyką – susipažinti su karo technika, Lietuvos kariuomenės karo doktrina ir turi gerai suprasti ir mokėti paaiškinti naujos, po Pirmojo pasaulinio karo atsiradusios ginkluotės naudojimą.

Dorinis mokymas ir auklėjimas Karo mokykloje vertinami taip pat kaip ir karo technika. Karo mokykla stengėsi, kad jos auklėtiniai, būsimieji būrių vadai, būtų ištikimi Lietuvos patriotai.

Tarnyba kariuomenėje yra labai sunki ir fiziškai varginanti. Kad būrių vadai galėtų tuos sunkumus išverti, Karo mokykloje atliekami gimnastikos, fechtavimo, jodinėjimo ir sporto pratimai. Siekiant, kad būrio vadai susipažintų su užsienio literatūra, mokykloje mokoma užsienio kalbų. Mokslas mokykloje trunka dvejus metus. Į mokyklą priimami baigę gimnazijos kursą. *Kaip išimtis, 1927 m. dar buvo sudarytas parengiamasis kursas*³⁰³.

³⁰¹ Generalinio štabo valdybos viršininko raštas Švietimo ministerijos aukštojo mokslo tarėjui, Kaunas, 1928 m. kovo 15 d., *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 100, l. 7; Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos raštas Karo mokslo valdybos viršininkui, Kaunas, 1928 m. balandžio 11 d., *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 100, l. 80; Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos aukštesniojo mokslo tarėjo raštas Krašto apsaugos ministerijos Karo mokslo valdybos viršininkui, Kaunas, 1928 m. sausio mėn., *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 100, l. 88.

³⁰² Karo mokyklos vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso mokymo bendrieji dėsniai 1927–1928 mokslo metams, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 23, l. 1–93.

³⁰³ *Ten pat*, l. 3.

Iki 1927 m. nebuvo pakankamai kandidatų, baigusią visą gimnazijos kursą, todėl Karo mokykloje buvo dar dėstomi bendrojo lavinimo dalykai. 1927 m. Karo mokyklos specialiųjų dalykų kursas normalizuojamas, bet plečiant kursą, reikėjo atsižvelgti į mokslo duodamą naudą. 1927 m. pastebėta, kad teoriniai dalykai buvo vyraujantys, todėl numatyta šią neigiamą problemą pašalinti ir toki patį dėmesį skirti ir praktiniam mokymui.

Numatyta laikytis tų principų ir metodų, kurie vyravo nuo 1924 m. Nors tai ir davė gerų rezultatų, bet vis dėlto kai ką reikėjo peržiūrėti ir nustatyti tokius principus: 1) kiekvienam kariūnui suteikti toki išsilavinimą, kuris duotų galimybę pulke eiti būrio, kuopos ir kokios kitos specialybės vado pareigas; 2) išplėtoti ne tik instruktoriaus, bet ir vykdytojo gebėjimus, nes tai kelia autoritetą; 3) suteikti tiek teorinį, tiek praktinį išsilavinimą; 4) atkreipti dėmesį į fizinį lavinimą, kad savo pavaldiniams būtų vikrumo ir ištvermės pavyzdys.

Karininkas turi būti drausmingas, energingas, veiklus ir protingas; jis visose situacijose turi būti sumanus, mokėti įvertinti aplinkybes ir kad kiekvienas sprendimas būtų kūrybiškas, o tai galima pasiekti, jei bus taikomas toks mokymo metodas, kuris padės lavinti žmogaus veiklumą, kurį galima pasiekti eksperimentiniu mokymu³⁰⁴.

Po Pirmojo pasaulinio karo mokslas pasiekė naujų laimėjimų. Karo mokyklos auklėtiniai per tokį trumpą laiką gauna tik elementariausių, pagrindinių žinių, reikalingų karininko laipsniui įgyti, todėl *teorijos pamokos* skiriamos ne tik teoriniam kursui išieiti, bet taip pat svarbiausiems dalykams išsiaiškinti ir apibendrinti.

Dėl minėtų motyvų Karo mokykloje *taikoma mišri mokymosi sistema* – trejų metų mokymo kursas suskirstytas į parengiamąjį, jaunesnįjį ir vyresnįjį kursą (*žr. 9, 10, 11 lenteles*).

Karo mokykloje *mokslo metų pradžia* – rugsėjo 16 d., pabaiga – gegužės 25 d., po to seka praktiniai darbai, kurie tęsiasi iki rugsėjo 3 d. Parengiamojo kurso mokslo metų pabaiga – birželio 24 d. Prieškalėdiniai egzaminai tęsiasi septynias dienas, pavasario – 30 dienų, t. y. nuo balandžio 25 d. iki gegužės 25 d. Parengiamojo kurso – nuo birželio 7 iki 24 d. Egzaminai rengiami prieš Kalėdas ir pavasarį, baigus teorinį kursą. Konsultacijas dažniausiai rengia pats lektorius; į egzaminų komisiją skiriami ne daugiau kaip du asistentai.

Per mokslo metus ir egzaminų metu žinioms įvertinti *taikoma 10 balų sistema*: 10 – labai gerai, 9 ir 8 – gerai, 7 ir 6 – pakankamai, 5 – silpnai, 4 ir 3 nepakankamai, 2 ir 1 blogai. Atskiro dalyko galutinis pažymys išvedamas iš metinio, konsultacijos ir praktinių darbų pažymio, metodinio kurso metu gauto pažymio ir pažymio, gauto per egzaminus³⁰⁵.

³⁰⁴ Karo mokyklos vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso mokymo bendrieji dėsniai 1927–1928 mokslo metams, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 23, l. 4–5.

³⁰⁵ *Ten pat*, l. 5.

Karo mokyklos 1927–1928 m. m. dienotvarkė

1. 6.00–6.50 – kėlimasis, prausimasis, apžiūrėjimas
2. 6.50–7.40 – gimnastika
3. 7.50–8.10 – pusryčiai
4. 8.20–9.10 – pirmoji pamoka
5. 9.20–10.10 – antroji pamoka
6. 10.20–12.20 – užsiėmimai lauke (rikiuotė, fechtavimas, sportas, jodinėjimas)
7. 12.30–13.00 – priešpiečiai
8. 13.10–14.00 – trečioji pamoka
9. 14.10–15.00 – ketvirtoji pamoka
10. 15.10–16.00 – penktoji pamoka
11. 16.10–17.00 – pietūs
12. 17.30–19.30 – užsiėmimai klasėje
13. 19.40–20.00 – kava
14. 20.00–21.40 – laisvas laikas
15. 21.40 – patikrinimas
16. 22.00 –ėjimas gulti

Pastabos: 1) šeštadieniais rikiuotės užsiėmimų nėra – teorinės pamokos klasėse vyksta be pertraukos. 2) Nuo 17.30 iki 19.30 mokomasi užsienio kalbų ir dainavimo. 3) Sekmadieniais:

- a) 7.00 – kėlimasis,
 - b) 7.30–7.50 – pusryčiai
 - c) 12.00–13.00 – pietūs
 - d) 20.30–21.00 – vakarienė
 - e) 7.00–18.50 – ligonių priėmimas
- 4) Parduotuvė atidaryta: darbo dienomis ir šeštadieniais 6.00–6.50, 12.30–13.00, 17.00–17.30, 19.30–19.40, 20.00–21.40; sekmadieniais pusė valandos po pietų ir pusė valandos prieš vakarienę.
- 5) Kirpykla atidaryta: 17.00–17.30, 20.00–21.40; sekmadieniais 6.50–21.00.
- 6) Biblioteka ir skaitykla: kasdien 17.30–21.40; sekmadieniais 18.00–21.00.
- 7) Svečių lankymas: šeštadieniais 16.00–19.30, sekmadieniais 13.00–18.00.³⁰⁶

³⁰⁶ Karo mokyklos vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso mokymo bendrieji dėsniai 1927–1928 mokslo metams, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 23, l. 7.

1927–1928 m. m. teorijos ir praktikos kurso paskirstymas³⁰⁷

Eil. nr.	Dalykas	Vyresnysis kursas	Jaunesnysis kursas	Parengiamasis kursas
1.	Rudens teorija	IX.16	—————	XII.23
2.	Egzaminai	XII.16	XII.23	teorija
3.	Kalėdų atostogos	XII.23	—————	1928. I.7
4.	Pavasario teorija	I. 7	—————	IV.1
5.	Velykų atostogos	IV. 1	—————	IV.15
6.	Teorijos tąša	IV.16	IV.24	VI.6
7.	Egzaminai	IV.25	V. 25	VI.7–VI. 24
8.	Topografijos praktiniai darbai	V.26–VI. 10	VI.11–17 VII.5–15	atostogos
9.	Taktikos praktiniai darbai	VI.10–17 VII. 5–15	V.26–VI. 5	
10.	Šaudymas	—————	VI.5–11	
11.	Varėnos poligonas	VI.18	VII.3.	
12.	Vasaros atostogos	VII.15	VIII.15	
13.	Fortifikacijos praktiniai darbai	VIII.15	VIII.24	
14.	Lauko tarnybos statusas	VIII.24	IX.2	
15.	Kontrolinio šaudymo patikrinimas		IX.3	
16.	Aviacijos dirbtuvių lankymas		IX.4	
17.	Karo muziejaus lankymas		IX.5	

Pastaba: fizinis lavinimas vyksta rytais.

Karo mokykloje 1927–1928 m. m. vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso bendruosiuose mokymo metmenyse buvo detaliam reglamentuotas kariūnų mokymo procesas. Kariūnų rikiuotės mokymas skiriamas į dvi dalis: rudens–žiemos ir žiemos–pavasario *semestrus*. Šį mokymą veda bataliono vadas. Kiekvieno semestro mokymas detaliam išdėstomas bataliono vado programose. *Anot tuometinio Karo mokyklos viršininko plk. ltn. P. Kauno, 1927–1928 m. mokymo planas jau prilygo užsienio karo mokykloms*³⁰⁸.

³⁰⁷ Karo mokyklos vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso mokymo bendrieji dėsniai 1927–1928 mokslo metams, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 23, l. 9.

³⁰⁸ „Atsiminimai iš Karo Mokyklos darbuotės“ (plk. ltn. P. Kauno atsiminimai, 1929 m. vasario 5 d.), *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 35.

Parengiamasis kursas per rudens–žiemos semestrą turėjo mokytis Rikiuotės statuto I dalį (257–349 str.): stovėjimas be šautuvo, sukiniiai ir visi veiksmai; stovėjimas su šautuvu, sukiniiai, sveikinimasis, veiksmai su šautuvu; grandis (tarnybos) rikiuotėje – linija, gretos vora; voros lygiavimas ir skaičiavimas; rikiuotės lygiavimas; voros retinimas, tankinimas ir perrikiavimas; krypties pakeitimas.

Grandžių ir kulkosvaidžių grandies mokymas. Manevrinė rikiuotė (377–422 str.): vorelė, sauja, vilnis ir kada jos naudojamos; perėjimas iš tankiosios rikiuotės į žygio ir atvirksčiai; grandies judesys, krypties pakeitimas.

Taktinis mokymas: grandis lauke; teisingas sąlygų supratimas, vietos išnaudojimas, apsikimas (atkreipti dėmesį, kaip naudotis kastuvu); pozicijų nuo žemės ir oro sekimo maskavimas; gerai išmanyti rikiuotės žygiavimą; artimasis puolimas, ataka, grandis žvalgyboje.

Baigiantis rudens–žiemos semestru numatyta atlikti šaudymą iš šautuvų; kiekvienas kariūnas mes po vieną kovinę granatą; bus įvykdyti keturi uždaviniai lauke su grandimi, patikrinant ir papildant taktinį kariūnų pasiruošimą³⁰⁹.

Žiemos–pavasario semestras. Kautynių skyrius ir būrys tankiojoje rikiuotėje: gretų dvejinimas ir rikiavimas; kovos krypties pakeitimas; šaudymas stovint tankiąja rikiuote. Kautynių skyriaus ir būrio žygio rikiuotė: pagrindinės rikiuotės – skyriaus vorelė, grandžių vorelės, skyriaus sauja, grandžių saujos, vilnis ir kaip jos naudojamos; perėjimas iš tankiosios į žygio rikiuotę; skyriaus judėjimas ir krypties pakeitimas; būrio kovos rikiuotė – plačioji, siauroji, trikampė; artėjimo ir kovinė rikiuotė; judėjimas ir krypties pasikeitimas.

Taktinis parengimas. Kautynių skyrius: artėjimas, vietos sąlygų panaudojimas, apsauga nuo aviacijos, apsikimas; ugnies ir judėjimo derinimas, puolimas, ataka, užimto ploto apsauga, gynimasis.

Žiemos–pavasario semestru per 6 dienas numatoma atlikti dvi parengiamąsias šautuvų pratybas ir lauke spendžiamais uždaviniais su skyriumi. *Tikslas* – paruošti rikiuotės ir tankiniu atžvilgiu kariūnus eiti vado būrio skyriaus sudėtyje pareigas (9 lentelė).

³⁰⁹ Karo mokyklos vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso mokymo bendrieji dėsniai 1927–1928 mokslo metams, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 23, l. 93

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

9 lentelė

Parengiamojo kurso 1927–1928 m. m. mokymo planas³¹⁰. Metodinis darbas 32 savaitės – 192 dienos – 960 val.

Eil. nr.	Dalykai	Pamokų skaičius per savaitę			Metodinis darbas*		Pastaba
		Rudens semestras	Pavasario semestras	Iš viso	Valandų skaičius	Egzaminai	
1	Tikyba	1	1	2	30	1	Repeticija ³¹¹
2	Lietuvių kalba ir literatūra	4	4	8	153	2	
3	Tėvynės pažinimas	2	3	5	83	2	
4	Algebra ir analitinė geometrija	4	4	8	137	2	
5	Trigonometrija	2	3	5	75	2	
6	Fizika	5	4	9	140	2	
7	Chemija	2	1	3	35	1	
8	Visuotinė istorija	1 1/2	3	4 1/2	70	1	
9	Psichologija ir logika	1	2	3	51	1	
10	Gamtos mokslas ir higiena	1	2	3	50	1	
11	Kosmografija	–	2	2	28	1	
12	Braižyba	1	1	2	30	–	Repeticija
13	Vidaus tarnybos statusas	1	–	1	18	–	Repeticija
14	Drausmės statusas	1 1/2	–	1 1/2	16	–	Repeticija
15	Įgulos statusas	1	–	1	14	–	Repeticija
16	Ginklai	1	–	1	18	–	Repeticija
17	Vokiečių kalba	3	3	6	96	–	Repeticija
18	Fizinis lavinimas	6	6	12	190	–	
	Iš viso:	38	39	77	1234		

Jaunesnysis kursas. Rudens–žiemos semestras. Jaunesnįjį kursą sudaro naujokai abiturientai ir kariūnai, baigę parengiamąjį kursą. Jie rudens–žiemos semestre išėina visa, kas numatyta parengiamajam kursui, tik jų rudens–žiemos semestras baigiasi ne grandimi, bet išėinant skyriaus programą. Baigiantis rudens–žiemos semestru, per 4 dienas numatoma atlikti trejas parengiamąsias šautuvų pratybas ir lauke sprendžiami uždaviniai su skyriumi. Kariūnai, perėję iš parengiamojo kurso į jaunesnįjį, rudens–žiemos semestre instruktuoja parengiamąjį kursą ir dalyvauja spėsdami užduotis skyriaus sudėtyje³¹².

³¹⁰ Karo mokyklos vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso mokymo bendrieji dėsniai 1927–1928 mokslo metams, LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 23, l. 10, 11.

³¹¹ *Repeticija* – rašto darbų pristatymas ir gynimas.

³¹² Karo mokyklos vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso mokymo bendrieji dėsniai 1927–1928 mokslo metams, LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 23, l. 93.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

Žiemos–pavasario semestras. Būrio tankioji ir žygio rikiuotė kaip ir mokantis parengiamajame kurse. Taktinis paruošimas: būrys puolant, vietos išnaudojimas, būrio artėjimas, sąlytis su priešu puolime, ataka, užimtos teritorijos apsauga, būrys gynybos pozicijoje, būrys apsaugoje. Per 6 dienas numatyta atlikti dvi parengiamąsias šautuvų pratybas, penkias lengvųjų kulkosvaidžių pratybas, penkias sunkiųjų kulkosvaidžių pratybas ir sprendžiami lauko uždaviniai su būriu, kurių tikslas – iš jaunesniojo kurso kariūnų paruošti skyrininkus; vykdant užduotis su būriu, skyrininkų pareigas eina kariūnai (*10 lentelė*).

10 lentelė

Jaunesniojo kurso 1927–1928 m. m. mokymo planas³¹³

Eil. nr.	Dalykai	Pamokų skaičius per savaitę		Metodinis darbas	
		Rudens semestras	Pavasario semestras	Valandų skaičius	Egzaminai
1	Tikyba	1/2	1/2	11	Repeticija
2	Taktika	4	4	90	2
3	Eksperimentinė taktika	–	4	48	–
4	Karo istorija	–	2	25	1
5	Topografija	2	3	51	1
6	Fortifikacija	1 1/2	2	40	1
7	Artilerija	2 1/2	2	50	1
8	Šaudymo mokslas	1	1 1/2	29	1
9	Šaudymo statutas	1	1/2	18	1
10	Minosvaidis	1	1 1/2	28	1
11	Kulkosvaidis	4	2 1/2	75	1
12	Karo higiena	1	1	29	1
13	Transmisija	1	1	20	Repeticija
14	Ginklai	1	–	18	1
15	Lauko tarnybos statutas	1	1 1/2	29	1
16	Įgulos statutas	1 1/2	–	17	1
17	Vidaus tarnybos statutas	2	–	22	1
18	Drausmės statutas	2	–	22	1
19	Vokiečių kalba	3	3	39	1
20	Fizinis lavinimas	6	6	138	–
	Iš viso:	36	36	829	17

Pastaba: fizinis lavinimas vyksta rytais.

³¹³ *Ten pat*, l. 12.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

Vyresnysis kursas. Rudens–žiemos semestras. Jaunesniojo kurso kariūnų naujokų instruktavimas, kuopos tankioji ir žygio rikiuotė. Žygio rikiuotė: artėjimas, puolimas, ataka, užimtos teritorijos apsauga, kuopa apsaugoje, kuopa žygyje, kuopa gynybos pozicijoje. Baigiantis žiemos–pavasario semestru numatoma atlikti dvejas parengiamąsias šautuvų pratybas, po dvejas pratybas šaudant iš lengvųjų ir iš sunkiųjų kulkosvaidžių. Lauke bus sprendžiami uždaviniai su kuopa, būriams vadovaus kariūnai.

Žiemos–pavasario semestras. Kariūnų aspirantų instruktazas. Kuopos mokymas vadovaujant kariūnams. Per 6 dienas bus atliktos trejos šaudymo iš šautuvų parengiamosios pratybos, po trejas pratybas šaudant iš lengvųjų ir iš sunkiųjų kulkosvaidžių. Lauke bus sprendžiami uždaviniai su kuopa. Tikslas – paruošti instruktorių, būrio ir kuopos vadą, sunkiosios ginkluotės vadus³¹⁴ (*11 lentelė*). Rengiant vyresnįjį kursą baigiamas teorinis ir praktinis Karo mokyklos mokymosi procesas³¹⁵.

11 lentelė

Vyresniojo kurso 1927–1928 m. m. mokymo planas³¹⁶

Eil. nr.	Dalykai	Pamokų skaičius per savaitę		Metodinis darbas	
		Rudens semestras	Pavasario semestras	Valandų skaičius	Egzaminai
1	Tikyba	1/2	1/2	11	Repeticija
2	Taktika	5	6	127	6
3	Eksperimentinė taktika	4	5	104	–
4	Karo istorija	3	2	57	1
5	Topografija	1	2	35	1
6	Karo geografija	–	1 1/2	20	1
7	Fortifikacija	1	1	25	1
8	Keliai ir tiltai	1	1	25	1
9	Artilerija	2	1	34	1
10	Šaudymo mokslas	1	–	10	1
11	Karo administracija	1	1 1/2	28	1
12	Karo teisė	3	–	31	1
13	Karo pedagogika	1	1	24	1
14	Kulkosvaidis	2	2	46	1
15	Minosvaidis, bombosvaidis ir liepsnosvaidis	1/2	1 1/2	23	1
16	Karo higiena	1	1	23	1

³¹⁴ Karo mokyklos vyresniojo, jaunesniojo ir parengiamojo kurso mokymo bendrieji dėsniai 1927–1928 mokslo metams, LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 23, l. 95.

³¹⁵ *Ten pat*, l. 53.

³¹⁶ *Ten pat*, l. 13

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

17	Hipologija	1	1	24	1
18	Transmisija	1	1	25	Repeticija
19	Vokiečių kalba	3	3	69	1
20	Fizinis lavinimas	6	6	138	–
21	Jodinėjimas	3	3	55	–
	Iš viso:	41	41	934	21

Pastaba: transmisija numatyta vakarais, vokiečių kalbos 1 val. numatyta vakarais, fizinis lavinimas rytais, o jodinėjimas – rikiuotės metu.

1928 m. kovo 9 d. plk. ltn. Pranas Kaunas mokyklos viršininko pareigas (įsakymas kariuomenei Nr. 24 8 ir 9 str.)³¹⁷ perdavė eiti plk. Petrui Jurgaičiui³¹⁸.

1928 m. balandžio 29 d. Karo mokyklos viršininkas plk. P. Jurgaitis paskelbė jaunesniojo ir vyresniojo kurso egzaminų ir konsultacijų komisijas (žr. 12, 13 lenteles).

12 lentelė

1928 m. pavasario semestro jaunesniojo kurso egzaminų ir konsultacijų tvarkaraštis³¹⁹

Eil. nr.	Data	Dalyko egzaminas, konsultacijos	Komisijos
1	IV. 27, 28	1, 2 grupė – <i>kulkosvaidis</i>	kpt. K. Dulksnys plk. ltn. J. Kazitėnas-Kaziutis
2	IV. 27, 28	1, 2 grupė – <i>minosvaidis</i>	mjr. K. Austas plk. A. Jonavičius
3	V. 5	1 grupė – <i>taktika</i>	gen. št. plk. S. Pundzevičius plk. ltn. J. Kazitėnas-Kaziutis
4	V. 2	2 grupė – <i>šaudyba</i>	plk. ltn. V. Vitkauskas kpt. K. Dabulevičius
5	V. 5	2 grupė – <i>taktika</i>	gen. št. plk. S. Pundzevičius plk. ltn. J. Kazitėnas-Kaziutis
6	V. 5	1 grupė – <i>šaudyba</i>	plk. ltn. V. Vitkauskas kpt. K. Dabulevičius
7	V. 8	1 grupė – <i>artilėrija</i>	plk. A. Jonavičius plk. P. Jurgaitis
8	V. 8	2 grupė – <i>šaudymo statutas</i>	kpt. A. Urbšas ltn. A. Draugelis

³¹⁷ Karo mokyklos inspektorius ir laikinai einąs Karo mokyklos viršininko pareigas plk. ltn. P. Kaunas iš užimamų pareigų atleidžiamas ir skiriamas Biržų apskrities komendantu. Įsakymas kariuomenei Nr. 24, Kaunas, 1928 m. kovo 13 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 244.

³¹⁸ P. Jurgaičio (1894–1959 m.) šeima 1941 m. birželio 14 d. buvo išstremta į Sibirą, tačiau jis pats trėmimo išvengė. 1944 m. pasitraukė į Vakarų.

³¹⁹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 122, Kaunas, 1928 m. balandžio 29 d. A. Panemunė, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 153, l. 153–154.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

9	V. 11	2 grupė – <i>artilėrija</i>	plk. A. Jonavičius plk. P. Jurgaitis
10	V. 11	1 grupė – <i>šaudymo statutas</i>	kpt. A. Urbšas lt. A. Draugelis
11	V. 14	1 grupė – <i>vokiečių kalba</i>	mjr. K. Austas mjr. K. Musteikis
12	V. 14, 16	1, 2 grupė – <i>karo higienos konsultacija</i>	gydytojas plk. lt. L. Janulionis
13	V. 16	2 grupė – <i>vokiečių kalba</i>	mjr. K. Austas mjr. K. Musteikis
14	V. 19	1 grupė – <i>karo istorija</i>	gen. št. plk. lt. S. Zaskevičius plk. P. Jurgaitis
15	V. 19	2 grupė – <i>Lauko tarnybos statutas</i>	plk. lt. J. Kazitėnas-Kaziutis kpt. F. Neveravičius
16	V. 23	2 grupė – <i>karo istorija</i>	gen. št. plk. lt. Zaskevičius plk. P. Jurgaitis
17	V. 3	1 grupė – <i>Lauko tarnybos statutas</i>	plk. lt. J. Kazitėnas-Kaziutis kpt. F. Neveravičius
18	V. 6	<i>Transmisijos konsultacija</i>	vyr. lt. V. Motieka

13 lentelė

1928 m. pavasario semestro vyresniojo kurso egzaminų ir konsultacijų tvarkaraštis³²⁰

126

Eil. nr.	Data	Dalyko egzaminas, konsultacijos	Komisijos
1	IV. 28	<i>Šaudyba</i>	plk. lt. V. Vitkauskas kpt. K. Dabulevičius
2	V. 2, 4	1, 2 grupė – <i>bendroji taktika</i>	gen. št. plk. Z. Gerulaitis plk. P. Jurgaitis
3	V. 2	2 grupė – <i>kulkosvaidis</i>	kpt. A. Urbšas mjr. K. Musteikis
4	V. 4	1 grupė – <i>kulkosvaidis</i>	kpt. A. Urbšas mjr. K. Musteikis
5	V. 7	1 grupė – <i>kariuomenės aprūpinimas</i>	gen. štabo plk. Z. Gerulaitis mjr. K. Musteikis
6	V. 7	2 grupė – <i>keliai ir tiltai</i>	mjr. A. Novickas vyr. lt. V. Motieka
7	V. 9	2 grupė – <i>kariuomenės aprūpinimas</i>	gen. štabo plk. Z. Gerulaitis mjr. K. Musteikis
8	V. 9	1 grupė – <i>keliai ir tiltai</i>	mjr. A. Novickas vyr. lt. V. Motieka
9.	V. 12	1 grupė – <i>karo istorija</i>	gen. št. plk. lt. S. Zaskevičius plk. P. Jurgaitis

³²⁰ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 122, Kaunas, 1928 m. balandžio 29 d. A. Panemunė, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 153, l. 153–154.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

10	V. 12	2 grupė – <i>karo administracija</i>	plk. ltn. K. Novakas kpt. V. Požėla
11	V. 14	2 grupė – <i>karo istorija</i>	gen. št. plk. ltn. S. Zaskevičius plk. P. Jurgaitis
12	V. 14	1 grupė – <i>karo administracija</i>	plk. ltn. K. Navakas kpt. V. Požėla
13	V. 16	1 grupė – <i>minosvaidis</i>	mjr. K. Austas plk. V. Janavičius (Jonavičius)
14	V. 16	2 grupė – <i>hipologija</i>	veter. gyd. Kpt. K. Mašanauskas vyr. ltn. B. Žitkevičius
15	V. 18	2 grupė – minosvaidis	mjr. K. Austas plk. V. Janavičius (Jonavičius)
16	V. 18	1 grupė – <i>hipologija</i>	veter. gyd. kpt. K. Mašanauskas vyr. ltn. B. Žitkevičius
17	V. 21	<i>Artillerijos taktika</i>	gen. št. plk. V. Griganavičius
18	V. 21	<i>Cheminis karas</i>	plk. V. Janavičius (Jonavičius)
19	V. 23	1 grupė – <i>vokiečių kalba</i>	kpt. V. Hinentalis mjr. K. Musteikis
20	V. 23	2 grupė – <i>karo higienos konsultacija</i>	gyd. plk. ltn. L. Janulionis
21	V. 25	2 grupė – <i>vokiečių kalba</i>	kpt. V. Hinentalis mjr. K. Musteikis
22	V. 25	1 grupė – <i>karo higienos konsultacija</i>	gyd. plk. ltn. L. Janulionis
23	V. 26	<i>Aeronautikos repeticija</i>	kpt. V. Reimontas

1928 m. minint *Lietuvos Nepriklausomybės dešimties metų jubiliejų*, Karo mokyklos 18 karininkų, 89 pirmosios kuopos, 126 antrosios kuopos kariūnai, 37 kareiviai (komandiruoti) ir 13 laisvai samdomų tarnautojų buvo apdovanoti atminimo medaliais³²¹.

1928 m. rugsėjo 8 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 585 išleidžiama *X* Karo mokyklos laida – 44 kariūnams buvo suteiktas leitenanto laipsnis³²². Jiems (rugsėjo 7 d.) buvo išmokėta 57200 Lt pašalpa drabužiams įsigyti, t. y. kiekvienam po 1300 Lt³²³. Daugėjant baigusiujų aštuonias gimnazijos klases, 1928 m. buvo panaikintas parengiamasis kursas ir į Karo mokyklą priimami tik abiturientai, baigę visą gimnazijos ar atitinkamą kitos mokyklos kursą. Karo mokykloje 1928–1929 m. m. etatiniai ir neetatiniai Karo mokyklos lektoriai dėstė apie 40 mokomųjų dalykų. Tarp lektorių daugiausia buvo profesionalių karininkų, atvykusių iš Generalinio štabo ir kitų daliinių (*14 lentelė*).

³²¹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 138, Kaunas, 1928 m. gegužės 15 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 21, l. 196–188.

³²² Respublikos Prezidento aktas Nr. 585, Kaunas, 1928 m. rugsėjo 8 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, 1928 m. rugsėjo 8 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45,2012-10-25>.

³²³ Karo mokyklos ūkio operacijų dienoraštis už 1928 m. rugsėjį, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 21, l. 302.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

14 lentelė

Vyriausiojo štabo viršininko patvirtintas Karo mokyklos 1928–1929 m.m. lektorių sąrašas³²⁴

Eil. nr.	Dalyko pavadinimas	Karinis laipsnis, pavardė	Iš kokios dalies lektorius
1	Tikyba	Kunigas V. Abraitis	5-tojo pėstininkų pulko kapelionas
2	Artilerijos taktika	plk. V. Griganavičius	Gen. štabo Mobilizacijos skyrius
3	Kavalerijos taktika	kpt. I. Kraunaitis	Kavalerijos štabo viršininkas
4	Aviacijos taktika	kpt. V. Reimontas	Aviacijos
5	Užnugario tarnyba	gen. št. plk. Z. Gerulaitis	II karo apygardos štabo
6	Bendroji taktika	gen. št. plk. Z. Gerulaitis	II karo apygardos štabo
7	Pėstininkų taktika	gen. št. plk. Z. Gerulaitis	II karo apygardos štabo
8	Taikomoji (eksperimentinė) taktika	gen. št. plk. Kibirsktis	Karo mokslo valdybos
9	Artilerija	plk. V. Janavičius (Jonavičius)	Karo mokyklos
10	Topografija	mjr. A. Krikščiūnas	Karo topografijos dalies
11	Fortifikacija	mjr. A. Novickas	Susisiekimo skyrius
12	Ryšių tarnyba	vyr. ltn. V. Motieka kpt. K. Babickas	Karo mokyklos Ryšių bataliono mokomosios kuopos vadas
13	Vidaus degimo varikliai ir šarvuočiai	mjr. Barzda-Bradauskas	Karo technikos štabo viršininkas
14	Kulkosvaidis	kpt. K. Dulksnys	Karo mokyklos
15	Netiesioginis šaudymas	kpt. A. Urbšas	Karo mokyklos
16	Minosvaidis	mjr. K. Austas	Karo mokyklos
17	Chemija ir cheminis karas	plk. V. Griganavičius	Generalinio štabo
18	Chemija (dujos)	mjr. S. Birutavičius	Karo mokslo valdybos
19	Karo organizavimas ir ūkis	plk. ltn. K. Navakas	Intendantūros prekių skyriaus
20	Karo teisė	mjr. V. Maželis	Kariuomenės teismo
21	Karo pedagogika ir psichologija	plk. ltn. P. Tarasenko	Karo mokslo valdybos
22	Kūno kultūra ir karo higiena	kpt. A. Jurgelionis plk. ltn. L. Janulionis	Gyd. Karo mokslo valdybos Karo mokyklos
23.	Hipologija	kpt. K. Mašanauskas	Veterinarijos gydytojas
24	Visi statutai, ginklai, šaudyba		Karo mokyklos karininkai
25	Politinė ekonomija	mjr. K. Musteikis	Karo mokyklos
26	Aukštoji matematika	plk. ltn. J. Vyšniauskas	Aukštųjų karininkų kursų

³²⁴ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 284, Kaunas, A. Panemunė, 1928 m. spalio 24 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 21, l. 373; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 342, Kaunas, A. Panemunė, 1928 m. gruodžio 21 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 21, l. 457.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

27	Vokiečių kalba	mjr. K. Austas	Karo mokyklos
28	Jodinėjimas	vyr. ltn. B. Žitkevičius	Karo mokyklos
29	Gimnastika ir sportas		Karo mokyklos karininkai
30	Fechtavimas	J. Jungmeisteris	Aukštųjų karininkų kursų
31	Teorinis instruktažas		Karo mokyklos karininkai
32	Dainavimas	K. Griaudžė	Muzikos mokyklos
33	Šokiai	V. Sipavičius-Fedotas	Valstybinio Kauno teatro
34	Skambintojas taperiu	V. Marijošius	Valstybinio Kauno teatro

1928 m. rugsėjo 25 d. Karo mokyklos Mokymo taryba, atsižvelgdama į kai kurių dalykų svarbą, būsimų karininkų lavinimui nutarė į mokymo programą įtraukti šiuos *dalykus*: 1) chemiją sujungti su chemijos karu, 2) vidaus degimo variklius – su šarvuočiais, 3) kūno kultūrą – su karo higiena, 4) įtraukti aukštąją matematiką, 5) politinę ekonomiką, 6) teorinį instruktažą. Siekiant tikslingai mokyti šaudybos ir sutaupyti laiko, nutarta sujungti šaudybą su šaudymo statutu. Nutarta pakeisti kai kurių dėsotųjų dalykų pavadinimus: 1) karo administraciją vadinti kariuomenės organizacija ir ūkis, 2) eksperimentinę taktiką – taikomąją taktiką, 3) transmisiją – ryšių tarnyba, 4) kariuomenės aprūpinimą – užnugario tarnyba, 5) aeronautiką – aviacija.

Atsižvelgiant į didelį jaunesniųjų kariūnų skaičių ir patalpų ankštumą – suskirstyti jaunesnįjį kursą į dvi klases. Atsižvelgiant į tai, kad kai kurių dalykų teorija yra labai glaudžiai susijusi su praktika, reikalaujama daugiau rodomojo–mokomojo metodo taikymo, todėl nutarta vyresnįjį ir jaunesnįjį kursą suskirstyti į dvi grupes³²⁵.

1929 m. sausio 25 d. suėjo **10 metų**, kai buvo įkurta Karo mokykla. Sukakties minėjimas, kartu ir vienuoliktosios laidos išleistuvės, buvo nukeltas į spalio 6 d. 1929 m. gegužės 16 d. Ministrų kabineto prašymu Respublikos prezidentas A. Smetona sutiko būti Karo mokyklos šefu, todėl jai buvo suteiktas „**Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokyklos**“ vardas³²⁶ (*sutrumpintas P. L. P. Karo mokykla*). Nuo tada iki pat sovietų okupacijos Karo mokyklos karininkų ir paradinės kariūnų uniformos antpečius puošė Respublikos prezidento vardo ir pavardės monograma – susipynusios *AS* raidės. Respublikos prezidentas įteikė mokyklai vėliavą su užrašu: „Mūsų ginklas, mūsų mokslas – Lietuvai Tėvynei“. Prezidento dovanojimo akte pabrėžiama:

³²⁵ Karo mokyklos Mokymo tarybos 1928 m. rugsėjo 25 d. posėdžio protokolas Nr. 1, Įsakymas Karo mokyklai Nr. 284, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 21, l. 373–374.

³²⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 78, Kaunas, 1929 m. spalio 7 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=20689&biRecordId=2898>, 2014-06-09.

„Aš, Antanas Smetona, Lietuvos Respublikos Prezidentas, pasirėmęs kariuomenės vėliavų įstatais (1926 m. įsakymas kariuomenei 47, Nr. 1§)³²⁷, teikiu Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo Mokyklai Šefo vėliava, kuri tebūna amžinu vadovu kilniems ir sunkiems mokyklos uždaviniams vykdyti, auklėjant tvirtus ir garbingus Lietuvos karininkus, skiepijant jiems šventą Tėvynės meilę ir nesulaužomą galią jos laisvei ginti.“³²⁸

Vėliava buvo pasiūta už 4 tūkst. litų Šveicarijoje. Ji buvo laikoma Karo mokyklos iškilmių salėje, puošnioje spintoje. Vėliavą saugojo kariūnų garbės sargyba. Ten pat ant sienų kabojo įrėminti baigusiujų karininkų sąrašai³²⁹.

Karo mokyklos dešimties metų jubiliejui paminėti buvo skirtas *Kario* 1929 m. spalio 10 d. nr. 40. Ta proga pirmasis Karo mokyklos viršininkas ats. gen. J. Galvydis-Bykauskas rašė:

„<...> Ir mokslu, ir fiziniu atveju pirmos laidos sudėtis buvo labai gera ir tinkama, kad tam tikrose aplinkybėse išeitų pirmos rūšies karininkai. Buvo ir silpnų pusių, daugelis buvo grįžę iš Rusijos, iš Voronežo. Visa girdėta, visa pergyventa tarp rusų bolševikų negalėjo nepalikti savo ženklų. Būtinai palaikymas, kartais labai sunkiomis, žiauriomis priemonėmis, drausmės reikalavo tam tikro atsargumo, takto. Tėvynės meilė ir karštas noras atgaivinti jos nepriklausomybę padėjo nuveikti sunkumus, ir visa pasibaigė laimingai.

Visi tikri lietuviai, matydami, kad prasideda rimtas Tėvynės gynėjų darbas, džiaugėsi ir visokiais būdais rodė savo pasitenkinimą. Kai tekdavo įvairiais mokyklos reikalais kreiptis ar į valstybės įstaigas, ar į atskirus asmenis, nebūdavo atsitikimų nepalankaus atsakymo. Visada ir visur jautėsi ir buvo matyti didžiausias palankumas. Ta pat galima pasakyti apie prancūzų ir anglų karininkus. Tokios darbo sąlygos kėlė jo dalyviuose ypatingą ūpą ir paliko jų atminty nepaprastai malonių, šviesių pergyvenimų.“³³⁰

Anoniminis autorius (kpt. S-ka) rašė:

„<...> Karo mokyklos steigimą, neperdedant, galima pavadinti tautos egzaminu, – ir reikia pripažinti, kad šis egzaminas buvo išlaikytas nepaprastai sėkmingai.

Karo mokykla, patraukusi į save visą geriausią šalies jaunimą, tapo tikra dvasios tvirtove, Tėvynės meilės mokykla.

Karo mokyklos auklėtinių žygiai kovos lauke, jų darbai, atstatant Tėvynę, ir karžygiški žuvusių didvyrių kapai yra didžiausia garbė tautai ir kartu Karo mokyklai.

Erškėčių keliais ėjo Karo mokykla prie savo tikslo. <...> Be vokiečių, kurie įvairiais būdais trukdė kariuomenės organizavimą ir tvarkymą, vis daugiau ir daugiau pradėjo reikšti savo grobuoniškus norus kiti Lietuvos priešai. Neįstengdami įveikti mūsų fronte, jie permetė savo veikimą į šalies vidų, steigdami įvairias slaptas organizacijas, kad padarytų perversmą. Nesigailėdami

³²⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 47, Kaunas, 1926 m. gegužės 22 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=21064&biRecordId=2898>, 2014-03-09.

³²⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 78, Kaunas, 1929 m. spalio 7 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=20689&biRecordId=2898>, 2014-06-09.

³²⁹ Vaičeliūnas J., „Lietuvos kariuomenėje“, *Karys*, 1967, Nr. 7 (1434), p. 208.

³³⁰ Galvydis-Bykauskas J., „Karo mokyklos daigai“, *Karys*, 1929, Nr. 40 (540), p. 667–668.

lėšų, per savo agentus, mėgino jie sukiršinti Lietuvos žmones, sukelti kariuomenę.

Čia Karo mokyklai teko būti tuo nuolatinio sargu, kuris budėdamas kiekvienu momentu yra pasiryžęs pulti visomis kryptimis.

Nepavykęs „P. O. W.“ sukilimas, bolševikų sukilimas 1920 m. vasario mėn., jų nuolatiniai bruzdėjimai gegužės 1 d., susidūrimai su vokiečiais ir įvairūs jų mėginimai nuginkluoti mūsų kariuomenę, – aiškiai rodė priešų norus ir tuo labiau pabrėžė gresianti pavojų mūsų nepriklausomybei. <...> Šis K. M. budėjimas padėjo išlaikyti įgytą nepriklausomybę, davė kraštui ir gyventojams ramybę...

Visi didesnieji ar mažesnieji įvykiai fronte taip pat turėjo tiesioginės arba netiesioginės įtakos Karo Mokyklai.

1918–1920 metai buvo įvairių netikėtumų ir galimybių metai. Lenkų brigada ties Kėdainiais, o lietuvių kariuomenė ties Naročiu. <...> 1920 metais Karo mokykla jau Vilniuje, senoje Gedimino pilyje. Įžengimas į Vilnių, turbūt, niekad neišdils dalyvavusių atmintyje: nuoširdūs lietuvių sveikinimai, gėlių lietus iš balkonų, nenutilstamas „valio“. O kariūnų dainos, skambios ir graudingos, kurios kalbėjo apie džiaugsmą ir liūdėsį. Po kiek laiko graudus, tylus miesto palikimas. <...> Palikę miestą, paskutinį kartą iš tolo atsisveikinome su juo. Širdy jautėme kažką nepaprasta:

m e s d a r g r į š i m e!

Įvairūs svarbesnieji valstybės gyvenimo įvykiai taip pat neapsėjo be Karo mokyklos. Žuvusių, tarnybos pareigas einant, Karo mokyklos karininkų (kpt. Noreika) ir kariūnų (Staselis) vardai parodo, kad Karo mokykla nebuvo pasyvi mūsų valstybės atstatyme net ir karams praūžus. Ir tai rūpėjo ir teberūpi Tėvynės gerovė ir klestėjimas.

Karo mokyklos atliktas darbas yra milžino darbas. Ji išleido jau per tūkstantį karininkų. Tūkstantis vadų! Juk tai dar tūkstantis susipratusių Tėvynės mylėtojų! Lietuvos atgijimo istorijoje Karo mokyklai pridera nemažas nuopelnas. Garbingai žuvusių ir kovose pasižymėjusių vardai patys už save kalba.³³¹

³³¹ S-ka, „Dešimtis metų“, *Karys*, 1929, Nr. 40 (540), p. 663–665.

Tai progai paminėti poetas Liudas Gira skyrė Karo mokyklos kariūnams eilėraščių (Kaunas, 1929 m. rugsėjo 27 d.)³³².

Rytdienos laimėtojai

Mūs praeitis: – tėvų mūs žygiai
garbės nevystančios žiedai
Ir mum priklauso jie tolygiai,
kaip jų žiliem pulkam kadais.

Jauniem – kovos trimitai skardūs,
Seniem – svarstyklės išminties.
Visi drauge – lietuviu vardui
Kelius į ateitį nuties!

Mogilna, Durbė, Tannenbergas –
Mum gairės žygių mūs keliuos.
Mes jom prisiekiamo, kad vergas
Nebus lietuvis niekadoss!

Mūs dabartis – į žygį šventą.
Trimitu laukt ir stot, kai reiks.
Ar miglos kyla, ar jos krinta –
Kiekvienas naujas ryte – sveiks!

Jauniem – drąsa, seniem – tvirtumas;
Rimtis – seniem, jauniem – viltis!
Visų – tėvynės laisvės rūmuos
Taurumas nuopelnus skaitys...

Sveiks, ryte, – gal į žygį šaunu
Pašauksi mus tu, pagalios, –
Į seną Vilnių žengt iš Kauno,
Ieškot garbės kovu keliuos!

Mūs ateitis: – pačių mūs žygiai.
Kokie jie – tokia bus jinai.
Valia likimą prisimygę
Visi tapt gali milžiniais.

Išauš jis – mum žadėtas rytas –
Kovų laimėjimo aušros!
Mūs dainos bus tada vėl kitos,
Ir dar smagiau trimitai gros!

Nors dar jauni kovos lauke mes,
Tai žinom: mus kas išvaduos.
Lietuvis ginklo tam vėl ėmės,
Kad nebevergautų niekadoss!

³³² S-ka, „Dešimtis metų“, *Karys*, 1929, Nr. 40 (540), p. 663–665.

1929 m. gegužės 11 d. įsakymu kariuomenei Nr. 39, kuri pasirašė ministras pirminkas ir einantis krašto apsaugos ministro pareigas prof. V. Voldemaras ir Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. P. Kubiliūnas, buvo paskelbtos ***Karo mokyklon įstojimo taisyklės***.

Norintys įstoti kandidatais į Karo mokyklą turi būti: a) Lietuvos piliečiai, nevedę, turintys gimnazijos arba tolygios mokyklos baigimo liudijimus, ne jaunesni kaip 18 m. ir ne vyresni kaip 25 m., b) aktyviosios tarnybos liktiniai puskarininkiai, nevedę, ištarnavę liktiniais ne mažiau kaip 2 m., baigę gimnazijos ar tolygios mokyklos 6 klasių kursą ir ne vyresni kaip 25 m., teikia prezidento vardu prašymus (1 str.).

Prašymai stoti į Karo mokyklą teikiami mokyklos viršininkui ne vėliau kaip liepos 1 d. Prie prašymo pridedami šie dokumentai: a) mokslo cenzo liudijimas; b) gimimo liudijimas; c) apskrities viršininko liudijimas apie politinę ištikimybę, dorą, elgesį ir kad nebuvo teistas; d) dvi fotografijos; f) ranka rašytas *curriculum vitae*.

Aktyviosios tarnybos puskarininkiai prašymą (išskyrus punkte „c“ nurodytą dokumentą) paduoda pagal tarnybos statuto reikalavimą su tokiu išskaičiavimu, kad iki liepos 1 d. prašymas su atskiro dalinio vado atestacija pasiektų Karo mokyklos viršininką.

Pastaba: jei prie prašymo kurie nors iš čia išvardytų dokumentų neprieddami, tai prašyme turi būti pažymima, kad jie bus vėliau pristatyti (2 str.).

Stojančiųjų į Karo mokyklą kandidatų priėmimą vykdo priėmimo komisija, į kurią kandidatai atvyksta liepos 15 d., 9.00 val., A. Panemunėje (3 str.).

Priėmimo į Karo mokyklą komisiją sudaro: a) Karo mokyklos viršininkas – pirminkas; b) Karo mokyklos bataliono vadas; c) Vyriausiojo štabo viršininko paskirtas atstovas.

Ši komisija tikrina:

1) sveikatą ir išvaizdą; 2) lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos mokėjimą pagal aukštesniosios mokyklos kursą.

Pastabos: 1) Sveikatai ir išvaizdai patikrinti į komisiją be aukščiau nurodytų asmenų skiriami: a) Karo mokyklos gydytojas b) ir kitas gydytojas, paskirtas sanitarijos viršininko.

2) Liktiniai puskarininkiai, nebaigę 8 gimnazijos klasių arba tolygios mokyklos kurso, papildomai laiko matematikos ir fizikos egzaminus pagal aukštesniosios mokyklos kursą.

3) Lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos mokėjimas tikrinamas raštu, skiriant po 2 val. kiekvienam dalykui.

4) Karo mokyklos viršininkas iš anksto paruošęs po 3 rašomųjų darbų temų projektus pateikia Vyriausiojo štabo viršininkui išrinkti ir patvirtinti.

5) Rašomųjų darbų tvarką ir jų tikrinimą palieka nustatyti Karo mokyklos viršininkui (4 str.).

Pripažinti Karo mokyklos kandidatais Vyriausiojo štabo viršininko nurodymu siunčiami į atitinkamus kariuomenės dalinius rikiuotės stažuotei įgyti. Kandidatų skirstymą į stažuotę atlieka priėmimo komisijos pirmininkas ir pateikia Vyriausiojo štabo viršininkui tvirtinti. Skirstant kandidatus į kariuomenės dalinius stažuotei, leidžiama jiems pasirinkti kariuomenės rūšį, atsižvelgiant į kandidato tinkamumą tarnauti. Trūkstant vietų, pirmenybė teikiama skiriant: a) į artilerijos ir technikos kariuomenę – studijavusiems specialius matematikos ir technikos mokslus, ir liktiniams puskarininkiams, tarnavusiems artilerijos arba technikos kariuomenėje; b) į kavaleriją – liktiniams puskarininkiams, tarnavusiems kavalerijoje (5 str.).

Karo mokyklos kandidatų stažuotė daliniuose trunka nuo liepos 21 d. iki kitų metų sausio 7 d. Per šį laiką jie išeina naujokų mokymo programą ir sausio 8 d. grąžinami į Karo mokyklą (6 str.). Karo mokyklos kandidatams karo tarnyba skaitoma nuo atvykimo į stažuotę kariuomenės daliniuose dienos (7 str.). Kariuomenės dalinių vadai surašo Karo mokyklos kandidatams atestacijas ir ne vėliau kaip sausio 1 d. atsiunčia mokyklos viršininkui; visus kitus dokumentus įteikia kandidatams. Atestacijos surašomos pagal karininkų atestacijų taisykles (8 str.).

Visus atestacijos dokumentus įvertina komisija (remiantis 4 str.). Karo mokyklos viršininkas pristato įvertinimo medžiagą ir išvadas Vyriausiojo štabo viršininkui, kuris galutinai nustato priimtų į mokyklą kandidatų sąrašą (9 str.). Kandidatai, nepriimti į kariūnus, jiems sutikus, grąžinami į dalinius išstarnauti karo prievolės įstatymu nustatytą laiką arba paleidžiami iš kariuomenės (10 str.). *Mokslas Karo mokykloje prasideda sausio 10 d.* (11 str.). Iki tol veikę įsakymai kariuomenei: 1920 m. Nr. 261 str. 13, 1922 m. Nr. 188 str. 4 ir 1924 m. Nr. 103 str. 6 nustoję galioti (12 str.)³³³.

1930 m. rugpjūčio 19 d. krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis ir Vyriausiojo štabo viršininkas gen. lttn. P. Kubiliūnas pasirašė įsakymą kariuomenei Nr. 43, **kuriam pateikė išsamesnes stojimo į Karo mokyklą ir mokymosi taisykles.**

Stojimo į Karo mokyklą tvarka. Į Karo mokyklos I (jaunesnįjį) kursą gali būti priimti ir įrašyti kariūnais Lietuvos piliečiai:

a) turį gimnazijos arba Švietimo ministerijos patvirtintos tolygios mokyklos kurso baigimo atestatus, nevedę, ne jaunesni nei 18 m. ir ne vyresni nei 25 m. ir išlaikę prie Karo mokyklos patikrinamuosius lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos egzaminus gimnazijos kurso lygiu;

b) aktyviosios tarnybos visų kariuomenės rūšių liktiniai puskarininkiai, gerai atestuoti tiesioginių viršininkų, išstarnavę kariuomenėje liktiniais ne mažiau kaip 2 m., turį gimnazijos arba Švietimo ministerijos patvirtintos tolygios mokyklos 6 klasių kurso baigimo pažymėjimus, nevedę, ne vyresni nei 26 m. ir išlaikę prie Karo mokyk-

³³³ Įsakymas kariuomenei Nr. 39, Kaunas, 1929 m. gegužės 11 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 91, l. 81–82.

los stojamuosius lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, matematikos ir fizikos egzaminus gimnazijos kurso lygiu.

Pastaba: Vyriausiojo štabo viršininkui sutikus, tiesiog į II (vyresnįjį) kursą kariūnais gali būti priimti kariūnai aspirantai, turį nurodytą bendrojo mokslo cenzą, sėkmingai išklaušę aspirantų kursą, tiesioginių viršininkų gerai atestuoti, nevedę, ne vyresni nei 26 m. ir išlaikę patikrinamuosius lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos egzaminus gimnazijos kurso lygiu (1 str.).

Norintieji įstoti į mokyklą prašymus teikia Respublikos prezidento vardu. Prašymai siunčiami Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos viršininkui nuo liepos 1 d. iki rugpjūčio 10 d.

Prie prašymo turi būti pridėta: a) mokslo cenzo pažymėjimas arba notaro patvirtintas jo nuorašas; b) gimimo liudijimas; c) apskrities viršininko liudijimas apie politinę ištikimybę, dorą elgesį ir kad nebuvo teismo baustas; d) dvi fotografijos; e) ranka rašytas *curriculum vitae*.

Pastaba: aktyviosios tarnybos liktiniai puskarininkiai, kariūnai aspirantai ir aktyviosios tarnybos eiliniai prašymus su visais dokumentais (išskyrus nurodytą c punkte) siunčia kartu su savo dalinio vado atestacija ir tarnybos lapu Karo mokyklos viršininkui (2 str.).

Stojančių į Karo mokyklą kandidatų tinkamumą nustato priėmimo komisija: pirmininkas – Karo mokyklos viršininkas; nariai: Karo mokyklos inspektorius, Generalinio štabo valdybos atstovas, Karo mokyklos bataliono vadas, Karo mokyklos sanitarijos karininkas ir Sanitarijos valdybos viršininko skirti įvairių specialybių gydytojai (3 str.).

Pirmininko nurodymu komisija turi patikrinti kandidatų dokumentus, išvaizdą, sveikatos būklę ir nustatyti psichotechnikos koeficientą (5 str.). Mokslo cenzo, sveikatos ir išvaizdos atžvilgiais pripažintiems tinkamiems kandidatams leidžiama laikyti 1 str. nurodytus egzaminus.

Egzaminai laikomi raštu, kiekvienam dalykui skiriant po 3 val. (7 str.). Lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos darbų temas Karo mokyklos viršininkui pasiūlius po 3 kiekvienam dalykui, parenka ir tvirtina Vyriausiojo štabo viršininkas (8 str.). Rašto darbų įvertinimas, Karo mokyklos viršininko nuožiūra, pavedamas atitinkamų dalykų specialistams ir atliekamas taip, kad darbų autorių vardai vertintojams nebūtų žinomi (9 str.). Atlikę rašto darbus kandidatai turi užpildyti žinių vertinimo lapą (forma K-M.1) (10 str.).

Remdamasi sveikatos, išvaizdos, egzaminų ir užpildytos anketos duomenimis, komisija sprendžia apie kandidatų tinkamumą būti priimtiems į Karo mokyklą (11 str.). Pripažinti tinkamais įrašomi į Karo mokyklos I (jaunesnįjį) kursą kandidatais į kariūnus, o buvę aspirantai – į II (vyresnįjį) kursą – kariūnais (12 str.). Priimtiems į Karo

mokyklą kandidatams į kariūnus karo tarnyba prasideda nuo jų pripažinimo kandidatais dienos; buvusiems aspirantams – nuo jų atvykimo į kariuomenės dalinį dienos (13 str.).

Mokymosi Karo mokykloje tvarka. Mokslas Karo mokykloje suskirstytas į laikotarpius:

- a) parengiamasis laikotarpis – nuo rugpjūčio 22 d. iki spalio 22 d.
- b) I (jaunesnysis) kurso laikotarpis – nuo spalio 22 d. iki kitų metų rugsėjo 30 d.
- c) II (vyresniojo) kurso laikotarpis – nuo spalio 1 d. iki kitų metų spalio 22 d.

Pastaba: Kalėdų ir Velykų atostogoms – po 2 savaites (14 str.).

Parengiamuoju laikotarpiu išsamiai mokami naujokai. Laikotarpis baigiamas įgytų žinių patikrinimu, iškilminga priesaika ir kandidatų pripažinimu kariūnais (15 str.).

I (jaunesniojo) kurso laikotarpiu:

a) nuo spalio 22 d. iki kitų metų birželio 30 d. pagal numatytą programą praktiškai vyksta pėstininkų pratybos lauke iki būrio lygmens, tankiosios rikiuotės – iki kuopos lygmens, atliekami praktiniai darbai ir laikomi pereinamieji visų dėstomųjų dalykų egzaminai.

1 pastaba: egzaminus leidžiama laikyti tik tiems kariūnams, kurie per mokslo metus turi ne daugiau kaip iš dviejų kurių nors dėstytų dalykų nepatenkinamus pažymius. Iš tų dalykų skiriamos pataisos.

2 pastaba: per mokslo metus ir per pereinamuosius egzaminus kariūnas gali gauti pataisas ne daugiau kaip iš dviejų kurių nors dalykų. Gavęs daugiau pataisų kariūnas iš mokyklos šalinamas arba kai kuriais atvejais, kai mokslas sutrukdomas ne dėl paties kariūno kaltės, Mokymo ir drausmės tarybos sprendimu gali būti paliktas antriems metams.

b) nuo liepos 1 d. iki liepos 24 d. – vasaros atostogos.

c) nuo liepos 25 d. iki liepos 31 d. – pasiruošimas stažuotei, skirstymas į kariuomenės rūšis, pataisų laikymas ir Vyriausiojo štabo viršininko nurodymu siuntimas į stažuotę kariuomenės daliniuose.

Pastaba: neišlaikę nors vieno dalyko pataisos, atleidžiami iš mokyklos arba ypač svarbiais atvejais Mokymo ir drausmės tarybos sprendimu paliekami antriems metams I kurse.

d) nuo rugpjūčio 1 d. iki rugsėjo 30 d. stažuotė kariuomenės daliniuose, į kuriuos numatoma išleisti baigus Karo mokyklą.

Stazuotės metu kariūnai eina tik rikiuotės puskarininkių pareigas, atlikdami visas pratybas dalinyje.

Kariuomenės dalinių vadai atliekantiems stažuotę parašo išsamias atestacijas laikydamiesi karininkams atestacijų rengimo taisyklių ir rugsėjo 30 d. atsiunčia Karo mokyklos viršininkui.

Remdamasi pereinamųjų egzaminų rezultatais ir atestacijomis, Karo mokyklos mokymo ir drausmės taryba perkelia kariūnus iš I ir II kursą (16 str.).

II (vyresniojo) kurso laikotarpiu:

a) nuo spalio 1 d. iki kitų metų birželio 30 d. vyksta kariuomenės rūšių lauko pratybos kuopos, baterijos ir eskadrono lygmeniu, atliekami praktiniai darbai ir laikomi visų dėstomųjų dalykų egzaminai.

Pastaba: 1. Prie baigiamųjų egzaminų prileidžiami kariūnai pagal 16 str. išdėstytas sąlygas.

2. Pataisas gali gauti ne daugiau kaip dviejų kurių nors dėstomųjų dalykų.

b) nuo liepos 1 d. iki rugpjūčio 15 d. – vasaros atostogos.

c) nuo rugpjūčio 16 d. iki spalio 22 d. – instruktažas kandidatams, pataisų laikymas, visų statutų kartojimas ir jų išmanymo tikrinimas.

Pastaba: 1. Neišlaikę nors vieno dalyko pataisų ir nors vieno statuto patikrinimo, nepristatomi pakelti į karininko laipsnį ir išleidžiami puskarininkiais su teise būti pakeltais į karininko laipsnį dalinyje.

2. Neišlaikę baigiamųjų egzaminų arba neprileisti prie jų II kurso kariūnai gali būti palikti tame kurse antriems metams tik dėl ypač svarbių priežasčių Vyriausiojo štabo viršininkui sutikus (17 str.).

Tarpukario Lietuvos karo mokykloje buvo tokia tvarka: geriausiai baigę mokyklos kursą, iš visų dėstomųjų dalykų turintieji bendrą pažymį, ne mažesnę kaip „gerai“ (8), pavyzdingo elgesio kariūnai Mokymo ir drausmės tarybos nutarimu išleidžiami kaip pirmos rūšies karininkai, likusieji – II rūšies.

Pastaba: Baigusieji mokyklą kaip pirmos rūšies karininkai gauna vienus metus vyresniškumo (*stažo*), suteikiamas pirmasis karininko laipsnis (18 str.).

Respublikos Prezidento aktu iškilmingas pirmojo karininko laipsnio suteikimas vyksta spalio mėn. paskutinį sekmadienį (19 str.). Šis įsakymas taikomas šiais 1930 – Vytauto Didžiojo metais įstojusiems ir ateityje stojantiems į Karo mokyklą (20 str.). 1929 m. įsakymas kariuomenei Nr. 39 nustoja galioti (21 str.)³³⁴.

³³⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 43, Kaunas, 1930 – Vytauto Didžiojo – metų rugpjūčio 19 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 95, l. 58.

(pavyzdys)

Slaptai

Priedas prie įsakymo kariuomenei Nr. 43³³⁵

Iš 1930 m. rugpjūčio 19 d.

ŽINIOS

1. Pavardė, vardas ir tėvovardas.....
 2. Kilimo vieta: a) Apskritis.....
b) Valsčius (miestas).....
c) Kaimas (dvaras).....
 3. Gimimo metai, mėnuo ir diena.....
 4. Tėvų užsiėmimas ir turtas.....
 5. Kiekbrolių ir seserų? Jų vardai, amžius ir užsiėmimas.....
 6. Kiti artimiausi giminės; jų užsiėmimas, turtas ir antrašas.....
 7. Tautybė.....
 8. Tikyba.....
 9. Pilietybė.....
 10. Mokslo cenzas (kur, kada ir į kurią klasę įstojai, kokių dalykų lengviau buvo mokytis, kada ir kokią mokyklą baigai?
 11. Kokias svetimias kalbas žinai? {
laisvai kalbi ir rašai.....
laisvai kalbi.....
su žodyno pagalba.....
 12. Kuo užsiėmėi baigęs mokyklą.....
 13. Ar priklausėi prie kokių nors organizacijų (sporto, moksleivių, politinių ir t. t.) ir kodėl?
.....
 14. Prie kokių organizacijų dabar priklausai ir kodėl?
 15. Kodėl ir kieno paskatintas stoji Karo mokyklon?
 16. Ar prižadi įstojęs į Karo mokyklą nutraukti visus ryšius su tomis organizacijomis, kurioms priklausai?
 17. Ar yra Kaune Tamstos giminių? Jų pavardės, užsiėmimas ir antrašas.....
 18. Tamstos nuosavas nekilnojamas turtas.....
- Jei paaiškės, kad nors viename aukščiau minėtų punktų prasilenkiau su tiesa – būsiu pašalintas iš Karo mokyklos, arba nors ir baigus ją – iš kariuomenės.

Šitų žinių tikrumą tvirtinu savo parašu ir būsiančio kario garbe.

parašas

³³⁵ Įsakymas kariuomenei Nr. 43, Kaunas, 1930 – Vytauto Didžiojo – metų rugpjūčio 19 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 95, l. 59.

Respublikos Prezidento aktu Nr. 416, 1929 m. spalio 6 d. *XI laidą* baigė 44 kariškai: 20 pėstininkų, 13 artileristų, 8 kavaleristai ir 3 technikos specialybių karininkai³³⁶. Su šia laida mokėsi ir Jonas Žemaitis. Jis 1949 m. vasario mėn. buvo išrinktas Lietuvos Laisvės Kovos sąjūdžio prezidiumo pirmininku, jam suteiktas Laisvės kovotojų partizanų generolo laipsnis (gen. J. Žemaitis (1909–1954 m.) 1953 m. gegužės 23 d. sovietinių saugumiečių buvo suimtas ir 1954 m. lapkričio 26 d. Maskvos Butyrkų kalėjime sušaudytas). 2009 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė deklaraciją, kurioje pripažino, kad nuo 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos sąjūdžio Tarybos deklaracijos priėmimo iki mirties 1954 m. lapkričio 26 d. Jonas Žemaitis buvo kovojančios prieš okupaciją Lietuvos valstybės vadovas, faktiškai vykdęs Respublikos prezidento pareigas³³⁷.

Respublikos Prezidento aktu Nr. 305 1930 m. birželio 26 d. Karo mokyklos viršininku paskiriamas plk. Jonas Jackus³³⁸ (1894 04 23–1977 02 03). Jis šias pareigas perėmė iš plk. Petro Jurgaičio³³⁹. Dar trečiojo dešimtmečio pabaigoje ketvirtojo pradžioje plk. Jonas Jackus iškilo kaip vienas gabiausių, labiausiai išsimokslinusių ir perspektyviausių karininkų ir kartu su savo bendraamžiais Petru Kubiliūnu ir Zenonu Gerulaičiu sudarė tarsi kokį lietuviškojo generaliteto „*branduolį*“, su kuriuo sietas esminis kariuomenės atnaujinimas.

1925 m. pradžioje paskirtas į Karo mokyklą bataliono vadu, po metų gavo ir pulkininko leitenanto laipsnį. Kaip vienas gabiausių jaunujų karininkų, J. Jackus gavo galimybę pasitobulinti užsienyje ir 1926 m. spalio 23 d. buvo pasiūstas į Čekoslovakijos generalinio štabo akademią *Škola Valečna*. Po poros metų grįžęs iš Prahos, užėmė Generalinio štabo valdybos Susisiekimo skyriaus viršininko vietą, gavo kūrėjo savanorio medalį, buvo pakeltas į pulkininkus. 1931 m. jam suteiktas generolo laipsnis. S. Raštikis, kalbėdamas apie J. Jackų, yra pabrėžęs, kad jis labai gerai tvarkė Karo mokyklą, kariūnams buvo griežtas, reikalaujantis iki smulkmenų ir savo asmeniu rodė jiems gerą pavyzdį. Panašią nuomonę yra išdėstę ir kiti amžininkai, itin akcentuodami 1930–1934 m. Karo mokykloje pagerėjusią tvarką, drausmingumą. 1934 m. birželio 6–7 d. voldemarininkų maišto metu J. Jackus buvo vienas jo malšinimo organizatorių.

³³⁶ Respublikos Prezidento aktas Nr. 416, Kaunas, 1929 m. spalio 6 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 78, Kaunas, 1929 m. spalio 7 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 91, l. 159–160.

³³⁷ Lietuvos Respublikos Seimo deklaracija „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“, Vilnius, 2009 m., kovo 12 d., *Valstybės žinios*, 2009-03-19, Nr.30-1166.

³³⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 31, Kaunas, 1930 m. – Vytauto Didžiojo – birželio 27 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45>, 2012-10-27.

³³⁹ Plk. Petras Jurgaitis Karo mokyklos viršininku buvo nuo 1928 m. kovo 13 iki 1930 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos prezidento 1930 m. birželio 26 d. aktu Nr. 306 plk. Petras Jurgaitis paskiriamas 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko vadu, Įsakymas kariuomenei Nr. 31, Kaunas, 1930 m. – Vytauto Didžiojo – birželio 27 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45>, 2012-10-27.

Kartu su krašto apsaugos ministru gen. lt. P. Šniukšta pasirašė įsakymą dėl bausmių maištininkams³⁴⁰. 1934 m. rudenį J. Jackus buvo paralyžiuotas ir paleistas į dimisiją. SSRS okupavus Lietuvą, neteko pensijos, gyveno labai vargingai.

J. Jackus apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1919 m.), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3 laipsnio (1929 m.), Belgijos 1 laipsnio karo kryžiaus (1930 m.), Čekoslovakijos Baltojo liūto 3 laipsnio su kardais (1931 m.) ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės (1928 m.), Latvijos išsivadavimo karo (1929 m.) medaliais³⁴¹.

Keturioliktosios laidos absolventas Juozas Vaičieliūnas savo atsiminimuose rašo:

„<...> nuo vadovybės priklauso vienokia ar kitokia tvarka mokykloje, neskaitant joje gyvenimo tvarkos, kurią nustato kariniai statutai.

<...> Prieš stodamas į Karo mokyklą, galvojau, kad toje mokykloje drausmė geležinė. Mandavau, kad kariūnai ir pavalgyti privalėdavo per 5 minutes. Bet kai pats patekau į kariūnų eiles, pamaciau, kad čia taip nėra. Tiesa, pradžioje mums, dar neįpratusiems prie karinės tvarkos, kai kurie dalykai atrodydavo per griežti. Bet kartu mes ir gėrėdavomės vyresnio kurso kariūnais, kurie jau turėjo karišką išvaizdą ir tinkamai, kariškai laikėsi ypač savo viršininkų akivaizdoje.

Manau, kad Lietuvos karo mokykloje geriausia tvarka ir drausmė buvo 1930–34 metais, kada tos mokyklos viršininkas buvo gen. J. Jackus. Jis ir visa Karo mokyklos vadovybė kariūnų mokyme nekrovė dešimtėmis valandų, kaip pasitaikydavo anksčiau, bet stengėsi iš mokyklos išleisti drausmingus ir vertingus karininkus.

Gen. Jackaus vadovaujamoje Karo mokykloje pasikeitė tvarka, drausmė, punktualumas. Punktualumo pasikeitimą mokykloje apibūdina toks įvykis. 1930 m. rudenį buvo suruoštas kariūnų sporto vakaras. Dalis vyresniojo kurso kariūnų turėjo atlikti įrankių gimnastikos programą, o paskui – šokiai. Mes, kariūnai kandidatai, dar neturėjome išėginių rūbų, todėl salėn buvome įleisti tik programos metu, o vėliau joje negalėjome pasilikti. Programos pradžia – 7 val. vakaro. Plk. Jackus, mokyklos viršininkas, į sporto salę atvyko porą minučių po septynių. Salėje buvo nedaug publikos, kurios daugumą sudarėme mes – kariūnai kandidatai. Viršininkas palaukė pora minučių ir kreipėsi į adjutantą, kodėl nepradedama programa. Adjutantas atsakė, kad salėje dar nedaug yra publikos. Pulkininkas įsakė pradėti programą. Kad jos niekas netrukdytų, liepė programos metu salėn nieko neįleisti. Programą užtruko apie 30 min. Tuo metu didžiuliame salės prieškambaryje prisirinko kelios dešimtys kariūnų su savo simpatijomis ir net keletas tos pačios mokyklos karininkų su žmonomis. Jie visi salėn įėjo tik programai pasibaigus. Vėliau jau niekas nebepavėlindavo, nes mokyklos viršininkas dėl tokio nepunktualumo davė griežtą įspėjimą tiek kariūnams, tiek ir karininkams.

Gen. št. pulkininkas, o vėliau generolas, Jonas Jackus kariūnams drausmę skiepydavo ne baudomis, bet savo laikysena, savo švitriu žvilgsniu. Nekalbant apie įvairias iškilmes, kada kariūnai oficialiai sutikdavo savo viršininką, gen. Jackus su kariūnais pasisveikindavo dažnu atveju, net ir tokiu atveju, kai kariūnų grupelė praktikuodavosi lauke prie kokio karinio ginklo, o pro šalį praidavo mokyklos viršininkas. Jis, į kariūnams paduotą komandą jį pagerbti, dažniausiai kariūnus

³⁴⁰ Respublikos Prezidento 1934 m. birželio 7 d. įsakymu Nr. 490 Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos viršininkas gen. lt. J. Jackus skiriamas laikinai eiti Vyriausiojo štabo viršininko pareigas, einant tiesiogines pareigas, *LCVA*, f. 384, ap. 14, b. 111, l. 79.

³⁴¹ Jankauskas V., *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, 187; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2004, t. 4, p. 16.

pasveikindavo: „Sveiki, kariūnai!“ ..„Sveiks, tamsta!“ – suskambėdavo, kariūnų atsakymas. O, tokie momentai auklėdavo kariūnuose drausmę ir pagarbą savo viršininkui <...>.“³⁴²

XII laidą sudarė 27 kariūnai iš 1927 m. parengiamojo kurso, o 1928 m. pradžioje atvyko jau 150 brandos atestatus turintys kandidatai. Po egzaminų ir sveikatos patikrinimo priimti tik 52. Iš viso su prijungtaisiais iš parengiamojo kurso liko 79. Dvylikta laida buvo rengiama pėstininkų tarnybai su keliomis išimtimis technikos daliniams. Po Tautos šventės 1930 m. rugsėjo 8 d. sužinota, kad dvyliktos laidos išleistuvės yra atidedamos kelioms savaitėms. 1930 m. spalio 25 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 730 išleidžiama **XII** P. L. P. karo mokyklos laida – leitenanto laipsnis suteikiamas 67 kariūnams³⁴³. Vieni neišlaikė egzaminų, kiti pasitraukė savo noru. Iškilms vyko minint Vytauto Didžiojo 500-ąsias mirties metines. Jos buvo pradėtos pamaldomis aktų salėje. Prezidentas A. Smetona įteikė kardus. Iškilms baigėsi išleistuvių pietumis ir pobūviu.

Spalio 27 d. visi jaunieji karininkai atsiskaitė ir atsiveikino su Karo mokykla. Iki lapkričio 3 d. visi buvo paleisti atostogų, o po atostogų prisistatė savo dalinių vadovybei ir pradėjo jauno karininko gyvenimą³⁴⁴.

XII laidą baigęs absolventas Stasys Kuzmickas savo prisiminimuose rašo:

„1928 m. vasaros laikotarpyje „Lietuvos Aidas“ paskelbė karinės vadovybės pranešimą, kad jaunuoliai, baigę pilną gimnazijos kursą, bus priimami į Karo mokyklą. Tie, kurie sėkmingai baigs dvejų metų Karo mokyklos kursą, bus keliami į pirmąjį karininko laipsnį.

1928 m. rugsėjo 1 d. į Karo mokyklos rajoną Panemunėje pradėjo rinktis jaunuoliai. Viso atvyko apie 150. Atvykę registravosi K. M. raštinėje ir kiekvienam buvo paaiškinta, kad Karo mokykloje teks išbūti 2–3 dienas, kol paaiškės priėmimo klausimas. Kas nori, gali nakvoti K. M. patalpose. Mityba savo pačių. Šalia mūsų prašymų įstoti į Karo mokyklą, apskričių policijos vadai siuntė savo atestacijas apie kandidato tinkamumą būti karininku. Keletas kandidatų atkrito dėl policijos atestacijos.

Pirmadienį, t. y. rugsėjo 1 d, susirinkę kandidatai laiką praleido daugiausia mokyklos sporto aikštėje. Oras buvo gražus, tad vieni žaidė futbolą, kiti užsiiminėjo mankšta, o dar kiti grupelėmis sustoję šnekučiavosi. Į aikštę atvyko kpt. Austas ir įsimaišė į kandidatų tarpą. Paaiškėjo, kad jis buvo Karo mokyklos futbolo komandos vadovas ir ypatingą dėmesį kreipė į futbolistus ir kitus sportininkus. Ir štai kpt. Austas pastebi, kaip vienas kandidatas spyrė futbolą iš maždaug 25–30 metrų atstumo ir 45 laipsnių kampu, ir futbolas – tiesiai pro vartus. Kpt. Austas bėgte pribėgo prie to kandidato ir draugiškai užklausė jo pavardės. Kandidatui pasakius J. L. – kpt. Austas užsirašė ir jam pasakė, kad jis bus priimtas. Pamatė kitą kandidatą, praleidžiant vieną pakopą, atsidūrusį kopėčių viršuje, vėl paklausė pavardės (V. G.), kpt. Austas užsirašė ir jam pasakė: „Tu priimtas“. Ir taip užsirašęs dar keletą pavardžių, kpt. Austas išnyko iš aikštės.

³⁴² Vaičeliūnas J., „Lietuvos kariuomenėje“, *Karys*, 1967, Nr. 6 (1433), p. 176.

³⁴³ Respublikos Prezidento aktas Nr. 730, Kaunas, 1930 m. spalio 25 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 54, Kaunas, 1930 m. spalio 25 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 95, l. 75.

³⁴⁴ Kuzmickas-Kuze S., „Lietuvos Karo mokyklos XII laidos 50 m. sukaktis“, *Karys*, 1980, Nr. 6 (1563), p. 241.

Antradienį, rugsėjo 2 d. vyko sveikatos tikrinimas. Komisiją sudarė gyd. plk. Janulevičius, du Karo mokyklos karininkai ir, žinoma, sanitarijos viršila Petkus. Tikrino: ūgį, svorį, širdį, klausą, regėjimą ir t. t. Rugsėjo 3 d. ryte aikštėje susirinko apie 70–80 kandidatų. Po sveikatos tikrinimo, kai kurie apleido Karo mokyklą. Buvo pranešta rinktis į klasę vokiečių kalbos egzaminams. Tema laisva – ką nori, tą rašyk.

Rugsėjo 3 d. pavakaryje buvo iškabintas prie K. M. raštinės durų sąrašas į Karo mokyklą priimtųjų kandidatų. Jų buvo 52. Tą pat vakarą priimtieji buvo surikiuoti pagal ūgį su 1927 metų priėmimo kariūnais ir taip buvo sudaryta XII laida. Vėliau vyko uniformų, batų pritaikymas. Čia dalyvavo mūsų 2-ros kuopos vadas kpt. Dulksnys, vyr. kuopos karininkas kpt. Urbšas ir būrio vadas ltn. Daugelis. Kuopos ūkvedys buvo Jurgis Zauka. Gavę uniformas, vėl buvome rikiuojami ir išskirstyti į būrius ir skyrius. Mūsų kuopos vyr. kar. kpt. Urbšas mums pristatė žemesnįjį kadrą XI laidos, arba – iš vyresnio kurso kariūnų. Mūsų kuopos viršila buvo kariūnas Kvietinskas, būrininkai: kar. Andriūnas, Jakubauskas ir Svydas. Skyrininkais buvo paskirti 1927 metų priėmimo kariūnai. Pirmomis paruošimo savaitėmis 1927 m. kariūnai mums atrodė žymiai prašmatnesni, negu mes, 1928 m. priėmimo. Bet šiek tiek vėliau visi susigyvenom ir nebuvo jokio skirtumo tarp mūsų.

Ir taip XII laida pradėjo karinį ir bendrą paruošimą, kuris tęsėsi iki spalio 25 d. 1930, V. D. metų.

Tenka pažymėti, kad, maždaug, po 4–5 savaitių du nauji kariūnai pasitraukė iš mūsų gretų. Likome 77. Bet šiek tiek vėliau, du nauji kandidatai papildė mūsų gretas. Tai buvo iš Vilniaus krašto pabėgę, baigę 6 gimnazijos klases jaunuoliai. Jų pabėgimo priežastis buvo ta: 1928 m. vasario 16 d. anksti rytą jie iškėlė mūsų Trispalvę vėliavą Gedimino kalne, Vilniuje. Tie du patriotai jaunuoliai – tai Juozas Malinauskas ir Martynas Švogžlys. Po to jiedu dūmė per demarkacinę liniją į laisvą Lietuvą. Deja, jiedu po vienu metų pasitraukė iš mūsų tarpo.

Mūsų žemesnysis kadras buvo mums labai lojalus, nors kuopos viršila negailėjo dalinti mums valandų. Niekas už tai nepyko, nes ir mes prasilenkdavome su mokyklos tvarka. Išgyvenus „Tėvelį Vargelį“, žengėme į pirmųjų metų pabaigą. Antruosius metus pradėjome tik 67 kariūnai. Vieni patys išstojo, kiti dėl nepakankamo pasiruošimo egzaminams turėjo išstoti. Pradėjus antrus metus mes jau buvome „vyresniaisiais“ naujai priimtiems XIII laidos kariūnams.

Pažymėtina, kad XII laida buvo paruošta pestininkų tarnybai. Išimtis buvo padaryta tiems, kurie buvo baigę Aukšt. technikos mokyklą. Jiems buvo leista pasirinkti šarvuočių – inžinerijos tarnybas. Po kelių metų keletas XII laidos karininkų perėjo į aviacijos ir kitų ginklų tarnybas. Kai kurie mūsų kolegos, atvykę į pulkus, per greit pamiršo Karo mokyklos auklėjimą ir drausmę ir nukrypo į asmeninį drausmės supratimą. To pasėkoje maždaug 18 mėn. laikotarpyje keturi kolegos buvo priversti apleisti karių gretas.

Karo mokyklos vadovybė keitėsi, taip pat keičėsi ir kuopų karininkai. Atvykę į Karo mokyklą, jos viršininku radome plk. Jurgaitį, adjutantu kpt. Požėlą, ūkio v-ku mjr. Statkevičių, bataliono vadu mjr. Kazitėną. Pirmos kuopos vadas buvo kpt. Dabulevičius, antros kuopos (mūsų) kpt. Dulksnys. Vyresnis kuopos karininkas kpt. Urbšas. Būrių vadais buvo ltn. Draugelis ir ltn. Motieka. Kiek vėliau atvyko ltn. Morkūnas ir ltn. Mickeliūnas. Karo mokyklos viršininkai keitėsi; keitėsi ir kuopų vadai. Plk. Jurgaitis perdavė K. M. vadovybę plk. Jackui; vėliau plk. Jackus perdavė K. M. vadovybę plk. Mustekiui. Inspektorius buvo plk. Juodišius.

Mūsų kuopos kpt. Dulksnys buvo pakeistas kpt. Gaušu. Kpt. Gaušas buvo pakeistas mjr. Raudonikiu. Mjr. Raudonikis ir buvo mūsų paskutinis kuopos vadas <...>.³⁴⁵

³⁴⁵ Kuzmickas-Kuze S., „Lietuvos Karo mokyklos XII laidos 50 m. sukaktis“, *Karys*, 1980, Nr. 6 (1563), p. 242–243.

Nuo to laiko Lietuvos kariuomenės vadovybė siekė dar labiau pakelti Karo mokyklos mokymo ir priimamų į ją kandidatų lygį. Į mokyklą pradėti priimti jaunuoliai, baigę gimnazijos 8 klasių kursą ar tolygią bendrojo lavinimo aukštesniąją mokyklą. Stojantieji į Karo mokyklą turėjo laikyti konkursinius lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos egzaminus. Priimtiesiems dar buvo numatytas parengiamasis laikotarpis, kuriam pasibaigus jie vėl turėjo laikyti egzaminus, kad būtų galima įsitikinti jų tinkamumu³⁴⁶.

Respublikos Prezidento aktu Nr. 653 **XIII** Karo mokyklos laida buvo išleista 1931 m. spalio 24 d., jaunesniojo leitenanto laipsnis suteiktas 78 kariūnams: 31 artilerijos ir 47 pėstininkų specialybių karininkams³⁴⁷. Smulkesnių žinių apie šios laidos gyvenimą mokykloje nerasta.

Dar 1930 m. liepos pabaigoje buvo atliktas kandidatų atrinkimas į **XIV laidą**. 1932 m. spalio 31 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 632 jiems buvo suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis (kariūnams – 46 pėstininkų, 28 kavalerijos, 3 aviacijos ir 1 pionierių specialybės karininkui).

XIV laidą baigęs absolventas Juozas Vaičeliūnas savo tarnybą Lietuvos kariuomenėje yra aprašęs knygoje „*Tėvynės sargyboje*“³⁴⁸, o žurnale *Karys* (1962 m. Nr. 8, 1967 m. Nr. 5–9) pateikia išsamius atsiminimus apie gyvenimą ir mokymąsi Karo mokykloje 1930–1932 m. J. Vaičeliūnas rašo:

„<...> Karo mokyklon stoti galvojau jau tada, kai lankiau Joniškėlio vidurinę mokyklą. Apie stojimą į tą mokyklą galvojo ir daugiau mokinių. Kai kurie iš jų save vadindavo sportininkais, čempionais ir panašiais vardais. Jie dėl savo „čempioniškumo“ tikėjosi lengvai pateksią į Karo mokyklą. Aš nebuvau koks ypatingas sportininkas, o tuo labiau koks nors čempionas, todėl patekti į Karo mokyklą turėjau maža vilties. <...>

Karo mokyklon stojančių priėmimas įvyko liepos mėnesio paskutinę savaitę. Man iš Žemaitijos, kur tą vasarą dirbau prie naujo geležinkelio statybos, į Kauną buvo tolokas kelias. Teko važiuoti traukiniu iš Kretingos arba iš Telšių. <...> Nurodytą dieną iš ryto jau buvau A. Panemunėje, Karo mokyklos rajone. Dar prieš 8-tą valandą prie mokyklos raštinės būriavosi apie 100 jaunuolių, norinčių tapti kariais. Išėjęs kpt. Požėla, Karo mokyklos viršininko adjutantas, pranešė, kur ir kokia tvarka bus vykdomas stojančių Karo mokyklon patikrinimas, ir kad priėmimas užtruks 3–4 dienas. Atvykusieji iš provincijos galės apsisistoti 5 pėstininkų pulko kareivinėse.

Stojančių patikrinimą atliko komisija, kurią sudarė Karo mokyklos viršininkas gen. št. plk. J. Jackus, tos mokyklos inspektorius gen. št. plk. ltn. J. Juodišius ir mokyklos bataliono vadas plk. ltn. J. Kazitėnas. Toje pat patalpoje mokyklos gydytojas plk. B. Janulionis atliko sveikatos patikrinimą bei išmatavimus: ūgio ir svorio. Mano ūgis buvo 1.84 m, o svoris – 82 kg. Smulkesnis sveikatos tikrinimas buvo atliktas Karo ligoninėje, Kaune.

Priėmimo komisija žiūrėjo kandidato išvaizdos, ar nepilnapadis, o plk. Jackus kiekvieno kandidato dar paklausdavo, kokią mokyklą yra baigęs. Supratau, kad tuo klausimu norėta patikrinti,

³⁴⁶ Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 669.

³⁴⁷ Respublikos Prezidento aktas Nr. 653, 1931 m. spalio 24 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 57, Kaunas, 1931 m. spalio 24d, *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 99, l.140–142.

³⁴⁸ Vaičeliūnas J., *Tėvynės sargyboje. Lietuvos karininko-lakūno atsiminimai 1932–1941 m.*, Sudbury, 1955.

ar kandidatas neturi kalbos trūkumų.

Stojantieji Karo mokyklon kandidatai galėjo būti apie 18–26 metų amžiaus. Jaunesnius 17 m. kandidatus, priimdavo tik su protekcija (H. Karnauskas, S. Krasnickas). Priimdavo ir vyresnio amžiaus kandidatus, bet jie jau turėjo būti liktiniai puskarininkiai, tarnaujantieji kariuomenėje.

Vieną vakarą, kai 5 p. pulko kariai buvo rikiuojami pulko aikštėje vakariniam patikrinimui, mes keli civiliai stoviniavome pulko aikštės pakraštyje. Netoli mūsų stovėjo leitenantas, pulko budėtojas. Mes, suradę proga, jį užkalbinome, duodami jam įvairių klausimų iš karinio gyvenimo srities. Juk ir mes pasiruošę žengti į karinį gyvenimą. Aš jam daviau gal kiek juokingą, bet mane dominantį klausimą: „Ar karininkai privalo gerti alkoholinius gėrimus?“ Jis nusišypsojo ir atsakė: „Kas nori – geria, o kas nenori – ne. Perdėtas girtavimas kariuomenėje nepageidaujamas, o kartais už tokį girtavimą net baudžiama. Esti ir bendrų pramogų, balių, prie kurių išlaidų padengimo privalo prisidėti visi karininkai. Bet ir per tokius balius niekas neverčia gerti. Yra karininkų, kurie nei į burną neima alkoholinių gėrimų, bet tokių yra labai mažai.“

Tas leitenanto paaiškinimas apie išgėrimus mane gerai nuteikė. Buvau girdėjęs, kad karininkai privalo daug gerti ir tuo pačiu išleisti daug pinigų iš savo gaunamo atlyginimo. <...> Juk mano parėiga bus iš gaunamo atlyginimo padėti ir savo neturtingiems tėvams.

Mūsų priėmimas tikrai užtruko kelias dienas. Karo ligoninėje buvo pagrindinai tikrinama sveikata: daromi įvairūs tyrimai, peršvietimai ir pan. Kai buvo suvesti sveikatos tikrinimo daviniai ir padarytas komisijos sprendimas, išgirdome sprendimo rezultatus, kurių specialiai laukėme kokias 2–3 valandas. Kai, pagaliau, pasirodė kpt. Požėla su sąrašu rankoje, visi jį apipuolėme. Jis atsistojo ant kareivinių durų pakopos ir garsiai pasakė, kad perskaitysiąs pavardes tų, kurie yra priimti į Karo mokyklą. Mano pavardė praskambėjo šeštoji iš eilės, nes šeštuoju buvau padavęs prašymą. Kapitonas perskaitė per 70 pavardžių. Kai vėliau per porą metų apie 10 kariūnų iš mokyklos pasitraukė ar buvo atleisti, buvo priimta apie 20 kariūnų iš kariūnų aspirantų. Todėl po poros metų šios mokyklos XIV-tą laidą baigė 80 karininkų.

<...> Rugsėjo mėn. 1 d. visi kariūnai kandidatai atvykome į Karo mokyklą. Iš atostogų buvo grįžę ir tikrieji kariūnai.

Dabar mus tvarkė ne adjutantas, bet mūsų pastovus kadras iš vyresniojo kurso kariūnų. Pirmiausia mus aprenge kariūnų vasarine uniforma. Vėliau visus išrikiavo pagal ūgį ir suskirstė į būrius ir skyrius. <...>

Mūsų pirmojo skyriaus skyrininkas buvo kariūnas J. Nazaras. Jo padėjėjas – kariūnas Norvaiša. Pirmo būrio būrininkas – kariūnas J. Valiulis, jo padėjėjas – kariūnas Šapronas. Pirmo būrio vadas – ltn. I. Morkūnas. Vyresnis kuopos karininkas – kpt. A. Urbšas. Kuopos vadas – kpt. A. Gaušas. Bataliono vadas – plk. ltn. J. Kazitėnas.

Iš pirmos dienos mus pradėjo mokyti užsiėmimų aikštėje. Buvo pravedamas pavienis mokymas. Vyresniojo kurso kariūnai paimdavo mus po 4 kariūnus kandidatus ir atskirai mokydavo, kaip reikia stovėti po komandos ramiai, laisvai. Kaip eiti, sustoti, apsiskuti, gulti, kelti, klauptis ir t. t. Tuos veiksmus vykdėme praktiškai, bet jie mums nelabai sekėsi. Pirmomis apmokymo dienomis dauguma mūsų pasijuto, lyg mes nieko nemokame ir nesuprantame. Bet su kiekviena apmokymo diena reikalai vis gerėjo.

Iš ryto kariūnai keldavosi 6 valandą. Po trimito signalo lauke, kuopos budėtojas eidavo per kuopos patalpą šaukdamas: „Kuopa kelk! Kas į ambulatoriją?“ Per 10 minučių reikėdavo atsikelti, pakloti lovą ir nusiprausti. Lovos turėjo būti paklotos gražiai, įtemptai, kaip mums buvo parodyta dar iš vakaro.

Ir pirmąją dieną atsikėlus, po 10-ties minučių mus visus išrikiavo, išvedė į kiemą ir į užsiėmimų aikštę. Čia sporto vadovas kpt. Požėla įsakė vyresnio kurso kariūnams paimti po 6 kariūnus kandidatus ir praveisti rytinę mankštą. Aš nustebau, kad mes pirmą kartą bėgome tik kokius 200 metrų. Galvojau, kad karo mokykloje kariūnai iš karto turi nubėgti kokius 2–3 km. Kitą rytą bėgome kokius 300 metrų. Ir taip kasdien bėgdavome vis didesnę atstumą. Po poros mėnesių vieną rytą jau atlikome 6 km bėgimą per laukus. Tokiam bėgimui buvome paruošti metodiškai.

Sportuodami lauke dar atlikdavome įvairius laisvus judesius bei lengvosios atletikos pratimus. Įrankių gimnastika prasidėjo vėliau, kai rytiniam sportui vykdavome į sporto salę, kur buvo gimnastikos įrankiai: turnikas, lygiagretės, arklės, ožys, žiedai, kopėtelės, suolas ir kiti įrankiai.

Po rytinio sporto tarp 7–8 val. vykdavo rytinis patikrinimas ir po jo pusryčiai. Iš ryto būdavo tikrinama šautuvai, šarvuotė, mundiruotė ir kariūnų susitvarkymas ar gerai nuvalyti batai, ar visos sagos mundiriuje bei milinėje ir t. t. Tuos visus susitvarkymus kariūnai privalėjo atlikti iš vakaro, dar prieš eidami miegoti. Pusryčiams kariūnai gaudavo po šviežią prancūzišką bulkutę, po 15 gr. sviesto ir baltintos kavos bei juodos duonos.

Nuo 8 val. ryto iki 12 val. vykdavo teoretinės pamokos klasėse. Kariūnų kandidatų apmokymo laikotarpyje būdavo dėstomi kariniai statutai, šautuvo medžiaginė dalis bei šautuvo balistika. Vyresniuose kursuose būdavo dėstomi svarbesni karo mokslo dalykai.

Nuo 12 iki 1 val. valgydavome priešpiečius. Priešpiečiams dažniausia būdavo patiekiami mėsos gabalėlis arba kotletas su koše, padažu ir duona. Nuo 1 iki 4 val. vykdavo rikiuotė užsiėmimų aikštėje arba, jau esant jaunesniame ar vyresniame kurse, lauko pratimai. Iš aikštės ar lauko pratimų dažniausia grįždavome su daina. Tarp 4 ir 6 val. valgydavome pietus, po jų – poilsis bei susitvarkymas. Pietums duodavo sriubą, mėsą, košę su padažu ir duonos, o penktadieniais – blynus.

Tarp 6 ir 8 val. visi kariūnai privalėdavo būti klasėse ir ruošti pamokas. Kartais ruošdavome pamokas, bet kartais laiką praleisdavome ir pasikalbėjimams, nes klasėje jokio viršininko nebūdavo, neskaitant savo kurso vyresniojo.

Aštuntą valandą eidavome vakarienės. Vakarienės davynys būdavo toks kaip ir pusryčių. Devintą val. vykdavo vakarinis patikrinimas. Viršila išrikiuodavo kariūnus kareivinių patalpų take ir įsakydavo kuopos budėtojui pranešti mokyklos budėtojui, kad kariūnai išrikiuoti vakariniam patikrinimui. Kartais į patikrinimą atvykdavo ir pats mokyklos budėtojas, ar kuris nors iš kuopos jaunesniųjų karininkų. Tačiau, dažniausia mokyklos budėtojas įsakydavo vykdyti patikrinimą. Viršila pagal sąrašą šaukdavo kariūnus pavardėmis. Pašauktasis atsiliepdavo: – aš! Jei kurių kariūnų rikiuotėje nebūdavo, būrininkas pranešdavo viršilai, kur jie yra: tarnyboje, ligoninėje, mieste ir pan. Po patikrinimo visi giedodavome Maironio parašytą giesmę „Marija, Marija“ ir „Tautos Himną“. Vėliau, berods, ta malda buvo pakeista.

Rudenį ar pavasarį, po vakarinio patikrinimo, kariūnai būdavo išvedami pusvalandžiui pasivaikščioti rikiuotėje su daina. Dažniausia dainuodavome: „Sutems tamsi naktuzėlė“, „Pabalnokit man žirgelį“, „Juodbėriai, galvas aukštyn“ ir dar kitas dainas.

Iki 10 val. būdavo susitvarkymo laikotarpis. Kariūnai valydavo šautuvus, batus, aprangą, drabužius, o kartais su „Odol“ nusišveisdavo ir varinę kepurės kokardą. Po dešimtos valandos jau būdavo gesinamos šviesos, išskyrus mėlynąsias nakties šviesas, ir visi kariūnai privalėdavo miegoti. Jei kas valymo kambaryje užtrukdavo ilgiau, tai turėdavo atsigulti tyliai, kad nepažadintų jau miegančių kariūnų. Atsiguldami kariūnai turėdavo savo viršutinius drabužius gražiai sulankstyti ir padėti ant spintelės. Viena, dviejų dalių, spintelė būdavo skiriama dviems kariūnams. Spintelėse taip pat turėjo būti tvarka. Net šepečių dėžutė turėjo būti išklajuota baltu popieriu.

Kariūnai gulėdavo vieno aukšto ligoninės pavyzdžio lovose. Tik kariūnai aspirantai gulėdavo dviejų aukštų lovose, kad būtų galima juos sutalpinti jiems skirtose patalpose.³⁴⁹

„Karo mokykloje buvo dėstomi kariniai dalykai. Vieni jų buvo praeinami teoretiškai, o kiti – teoretiškai ir praktiškai. Kariūnų kandidatų apmokymas užtrukdavo porą mėnesių. Tai perpus trumpesnis laikas, negu užtrunka jaunų kareivių apmokymas pulkuose. Kariūnai greičiau supranta ir persiima drausme, mokslu ir kitais kariniais reikalavimais. Vėliau, matyt, ir kariūnų kandidatų apmokymas buvo ilgesnis, nes nuo 1936 m. Karo mokykloje buvo įvestas trijų metų kursas.

Pilnas kariūnų mokymas vykdavo jaunesniajame ir vyresniajame kurse. Kai kurie dalykai būdavo dėstomi kursuose, o kai kurie – abiejuose kursuose, tik skirtingomis programomis. Mokomieji dalykai ir lektoriai: Bendroji taktika – gen. J. Jackus, pėstininkų taktika – gen. št. plk. S. Zaskevičius, tikyba – kun. kap. V. Abraitis, karo istorija – gen. št. plk. S. Zaskevičius, karo teisė – mjr. V. Mieželis, Karo psichologija – plk. ltn. P. Tarasenko, kariuomenės organizacija – gen. št. plk. V. Grižanavičius, Intendantūra – plk. K. Navakas, Topografija – mjr. inž. A. Krikščiūnas, pionierių dalykai – mjr. inž. V. Petkūnas, cheminės medžiagos – plk. inž. S. Birutavičius-Birutis, artilerija – plk. V. Jonavičius, kavalerija – mjr. I. Kraunaitis, aviacija – gen. št. mjr. J. Narakas, minosvaidis – plk. ltn. K. Austas, S. kulkosvaidis – kpt. P. Bilevičius-Bilėnas, ryšiai – ltn. V. Motieka, vokiečių kalba – plk. ltn. K. Austas, sportas, gimnastika – kpt. E. Požėla, dainavimas – muz. Kl. Griauzdė, šokiai – art. V. Sipavičius-Fedotas.

Vyresniame kurse visi dėstomieji dalykai buvo vertinami koeficientais nuo 6 iki 10. Koeficientus 10 turėjo: bendroji ir pėstininkų taktika, statutai, rikiuotė. Karo istorijos ir dar poros dalykų koeficientai buvo 9. Kiti dalykai turėjo mažesnius koeficientus. Karo mokykloje pažymiai buvo dešimties sistemos. Labai svarbu gauti gerą pažymį iš dalykų, kurie turi didelį koeficientą. Jei kas gauna 10 iš dalyko, pažymėto koeficientu 10, tai susidaro jau 100 taškų. Jei iš to dalyko gautų tik 6, tai susidarytų tik 60 taškų. Taškų sistema labai patogi nustatyti kariūnų išsimokslinimą ir tuo pačiu nustatyti jų vyresniškumą, baigiant Karo mokyklą. Baigusieji mokyklą su vyresniškumu į sekantį laipsnį būdavo pakeliami metais anksčiau, kaip nurodyta karinio avansavimo taisyklėse. Vėliau tie nuostatai, berods, buvo kiek pakeisti.

Vyresniajame kurse dėstomus dalykus egzaminuodavo komisija: dalyko lektorius ir du asistentai. Kariūnai į egzaminus ateidavo išeigine uniforma. Labai teisinga, kad didesniais koeficientais įvertintus dalykus egzaminuodavo komisija. Komisija nepadarys tokių didelių klaidų, kokių gali padaryti atskiras lektorius, ypač jauno amžiaus lektorius. Gaila, kad Karo mokyklos vadovybė tos egzaminų sistemos neišlaikė iki galo. Mūsų laidoje statutus, kurie turėjo koeficientą 10, egzaminavo ne komisija, bet atskiri leitenantai.

Tėvynės meilė arba patriotizmas yra tautinė dorybė, kuri privalo glūdėti kiekvieno tautiečio širdyje. Ypatingai savo Tėvynę, savo tautą, privalo mylėti karininkas. Lietuvos Karo mokykloje buvo ruošiami jauni karininkai Lietuvos kariuomenei. Be karinio mokslo, bei drausmės čia buvo skiepijama ir Tėvynės meilė. Juk jauni karininkai daugumoje mokys, auklės kareivius. Kad įdiegtų savo kareiviams Tėvynės meilę, tą meilę privalėjo jausti jie patys.

Karo mokykloje ir vėliau kariuomenės dalyse aukštieji karininkai įvairiomis progomis skiepijo savo pavaldiniams Tėvynės meilę <...>.³⁵⁰

³⁴⁹ Vaičieliūnas J., *Tėvynės sargyboje: Lietuvos karininko-lakūno atsiminimai 1932–1941 m.*, Sudbury, 1955, p. 176.

³⁵⁰ Vaičieliūnas J., „Lietuvos kariuomenėje“, *Karys*, 1967, Nr. 8 (1435), p. 236–237.

1.11. Žurnalas *Kariūnas*

Nuo 1932 m. Karo mokykloje pradedamas leisti žurnalas *Kariūnas*. Jo tikslas buvo ugdyti kilnius, energingus, vyriškus, savo pareigas ir garbę suvokiančius karius. *Kariūno* leidybos organizatorius ir pirmasis redaktorius buvo Karo mokyklos adjutantas ltn. Simonas Urbonavičius. Savo sumanymą paskelbė XIV laidos kariūnams. Jo idėją aktyviai palaikė ir parėmė kariūnai bei mokyklos vadovybė. Pirmasis *Kariūno* numeris išleistas pačių kariūnų lėšomis. Jas surinko Karo mokyklos kariūnų klubo fondas.

Oficialaus Karo mokyklos kariūnų laikraščio steigėjų iniciatyvinė grupė, kurią sudarė XIV laidos kadro kariūnai vyr. psk. Viktoras Vilkutaitis, j. psk. Jonas Šukys, gr. Stasys Šiliauskas ir VII aspirantų laidos kariūnas aspirantas Antanas Miškinis, kreipėsi į tuometį Karo mokyklos adjutantą ltn. Simą Urbonavičių, kaip turintį tokios patirties, su prašymu padėti leisti Karo mokyklos laikraštį ir būti jo redaktoriumi.

Žurnalo steigėjai netikėjo, kad taip greitai *Kariūnas* ne tik įsitvirtins Karo mokykloje, bet pasieks karininkus, gimnazijas, aukštąsias mokyklas ir spausdintą žodį mylinčius žmones. Jie siekė koku nors būdu užfiksuoti svarbiausius to meto mokyklos įvykius, nušviesti kariūnų gyvenimą, kad kada nors, kai visa tai bus praeityje, nauji žmonės galėtų žinoti, ką pirma jų gyvenusieji jautė, ką galvojo ir kokiomis viltimis veržėsi į ateitį.

Tuometinis Karo mokyklos viršininkas gen. ltn. J. Jackus *Kariūno* leidimui taip pat pritarė ir net leido paimti iš kariūnų klubo fondo 383 Lt. Taip buvo sudarytas pagrindinis leidimo kapitalas, o kariūnų klubas tapo žurnalo leidėjas. Šis klubas, tik 1934 m. pabaigoje jau pasirašydamas kariūnų ramove, tapo oficialiu leidėju, nors iš tikrųjų nuo pat pradžių *Kariūno* leidimu rūpinosi jo redaktoriai.

Iš pradžių ketinta Karo mokyklos kariūnams skirtą laikraštį dauginti rotoriumi, kaip darė gimnazijos, turinčios savo laikraščius. Tačiau surinkus visą pirmojo numerio medžiagą, vyr. psk. V. Vilkutaitis pasiūlė ltn. S. Urbonavičiui jį spausdinti spaustuvėje. Pirmasis neperiodinio laikraščio *Kariūnas* numeris buvo išleistas 1932 m. spalio 25 d., o gruodžio 20 d. išėjo antrasis numeris. Jame pirmą kartą oficialiai nurodyta, kad *Kariūnas* bus leidžiamas kas du mėnesiai. *Kariūnas* buvo pavadintas Karo mokyklos neperiodiniu laikraščiu. Pirmajame numeryje buvo straipsnių, poezijos, informacijos apie kariūnų gyvenimą, kelios geros kokybės iliustracijos. Pagerinus leidinio poligrafijos kokybę, *Kariūnas* nuo 1934 m. nr. 13/15 jau vadinamas Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos kariūnų iliustruotu žurnalu.

Nuo pat pirmųjų numerių *Kariūnas* tapo populiarus ne tik tarp kariūnų, aspirantų, bet ir jaunųjų karininkų, nes atitiko laiko dvasią: tinkamai reprezentavo Karo mokyklą ir pagyvino kariūnų gyvenimą, jų tradicijas, sudarė galimybes giliau pažvelgti į save, kaip į būsimą vadą. Todėl leidėjų pastangomis žurnalas tapo periodinis. Generalinio štabo plk. K. Musteikis, 1934 m. pabaigoje tapęs Karo mokyklos viršininku, daug

dėmesio skyrė *Kariūnui*. Iš viso ltn. S. Urbonavičiaus redaktoriavimo laikotarpiu buvo išleisti 25 (nuo 1 iki 25) laikraščio, vėliau – žurnalo *Kariūnas* numeriai.

1937 m. pradžioje žurnalo redaktoriumi Karo mokyklos viršininkas plk. K. Musteikis paskyrė mokyklos lektorių ltn. J. Noreiką. Naujam redaktoriui buvo lengviau tęsti žurnalo leidimą. Padidėjo žurnalo bendradarbių: į šią veiklą įsitraukė ir aspirantai, tarp kurių buvo žurnalistų, literatų ir menininkų. Pasikeitė *Kariūno* išvaizda – solidumo suteikė gero popieriaus viršelis, leidinys gausiau iliustruojamas. Antrasis žurnalo redaktorius ltn. J. Noreika išleido 5 *Kariūno* numerius (nuo 26 iki 31).

Tais metais pradėta kurti *Kariūno* koncepcija. Pradininkas buvo mokyklos viršininkas plk. K. Musteikis. Jis reikalavo kelti kariūnų, aspirantų ir kitų skaitytojų dorovę, stiprinti tikėjimą, ugdyti drausmę, darbštumą kaip svarbiausius žmogaus asmenybės kūrimo elementus, ragino pamėgti sportą, taip pat kritikuoti pirma laiko pasenusius ir bailius. Leitenantą J. Noreiką perkėlus dirbti į kariuomenės teismą, *Kariūnas* galėjo likti be redaktoriaus, nes mokykloje nebuvo karininkų, kurie būtų dirbę žurnalistinį darbą. Iškilio grėsi, kad *Kariūnas* vėl bus nereguliariai leidžiamas ar net apskritai nutostos eiti. Tačiau brg. gen. K. Musteikis ryžosi dar kartą gelbėti šį jau penkerius metus išsilaikiusį kultūros židinį. Kad *Kariūnas* nežlugtų, buvo tik viena išeitis – patiems kariūnams ir aspirantams jį redaguoti. Tik po ilgo pasitarimo aspirantas K. Zupka-Kecioris, anksčiau dirbęs *Naujojoje Romuvoje* ir redagavęs žurnalą moksleiviams, sutiko vadovauti *Kariūnui*. Jam pavyko suburti kūrybingą kolektyvą. *Kariūnui* talkino brg. gen. S. Raštikis, mjr. K. Alšauskas, ltn. P. Sakalauskas, ltn. P. Petronis, kariūnai R. Medelis, J. Švėgžda, B. Petrauskas, J. Paransevičius, literatai E. Matuzevičius, K. Bradūnas, B. Brazdžionis, A. Miškinis, L. Gira ir kiti. Jie rašė mokyklos gyvenimo, kariūnų mokslo ir pratybų temomis, spausdino kūrybą – rašinius, eilėraščius. V. Mieželis tapo neetatiniu kariūno fotografu, draugiškus šaržus ir kitus piešinius piešė F. Daukantas. Liko tas pats žurnalo formatas ir apimtis, bet buvo visiškai atnaujinti ir pritaikyti didesnėms iliustracijoms viršeliai, pasikeitė vidaus iliustravimo stilius, atsirado naujų skyrių. Straipsniuose, beletristikos darbuose ir kronikoje pradėta laikytis brg. gen. K. Musteikio koncepcijos – siekta sukurti savitą *Kariūno* veidą, kuriame atsispindėtų lietuvių tautos mentalitetas, būtų remiamasi prezidento A. Smetonos ir kariuomenės vadovybės mintimis, būtent kelti meilę Lietuvai, stiprinti moralę, tikėjimą, drąsą, darbštumą, ugdyti meilę lietuviškajai kultūrai, domėtis sportu. Dirbant gausiam gerų bendradarbių būriui, žurnalas tapo įdomus ir gana meniškasis. Tais metais *Kariūnas* pirmą kartą pasirodydavo reguliariai, neišėjo nė vienas dvigubas numeris. Karo mokyklos leidžiamas ir aspiranto Kazio Zupkos-Kecioriaus redaguojamas žurnalas sparčiai populiarėjo. Vien 1938 m. jo skaitytojų padaugėjo beveik penkiais šimtais.

1938 m. pabaigoje Kazys Zupka paliko *Kariūno* redaktoriaus postą. Redaktoriumi buvo paskirtas rašytojas jaun. ltn. Vytautas Tamulaitis. Jam ėmus vadovauti *Kariūnui*,

atsirado žymiai daugiau vietos literatūrai, poezijai.

1938 m. *Kariūnas* sustiprėjo ir materialiai, išaugo skaitytojų gretos. 1938 m. baigęs Karo mokyklą atsargos ltn. K. Zupka-Kecioris, dar iki 1939 m. pradžios redagavo žurnalą. Iš viso išleido 6 numerius (32–37). O nuo 38 numerio *Kariūną* redagavo rašytojas jaunesnysis ltn. Vytautas Tamulaitis. Leidinyje atsirado gerokai daugiau vietos literatūrai ir poezijai. Vadovaujant ketvirtajam redaktoriui j. ltn. V. Tamulaičiui buvo išleisti 7 *Kariūno* numeriai (nuo 38 iki 45).

1940 m. Lietuvą okupavus sovietams, *Kariūno* leidimas nutrūko – 1940 m. išleisti 1 ir 2 numeriai (atnaujintas 1995 m.). Peržvelgus visus 45 iki okupacijos išleistus *Kariūno* numerius, matyti, kad *Kariūnas* savo puslapiuose kėlė Lietuvos meilės idėjas, buvo aukštai kotiruojamos moralinės nuostatos, tikėjimas, drausmė, drąsa, darbštumas, ugdoma meilė lietuviškajai kultūrai. Leidinyje vaizdžiai ir išsamiai buvo aprašomi įsimintiniausi mokyklos gyvenimo momentai, kariūnų išvykos į įvairius Lietuvos miestus, žymiausias vietas, prisimenama šalies kariuomenės istorija, daug vietos skiriama sportinei, meninei kariūnų veiklai. Ypač mėgstamas buvo humoro skyrelis³⁵¹.

1.12. Karo mokyklos pertvarka

1933 m. slapto įsakymo kariuomenei Nr. 1 1 straipsnyje nurodoma, kad *Karo mokyklos viršininkas, tiesiogiai pavaldus Vyriausiojo štabo viršininkui*, o įsakymu kariuomenei Nr. 5 (1 str.) prie Karo mokyklos priskiriami Vytauto Didžiojo karininkų kursų artilerijos skyriaus inspektorius ir 8 civilių tarnautojų etatinės vietos³⁵².

Respublikos Prezidento aktu Nr. 880 **XV** laida buvo išleista 1933 rugsėjo 15 d. Jaunesniojo leitenanto laipsnis suteiktas 85 kariūnams (55 pėstininkų, 24 kavalerijos, po 2 ryšių ir automobilių, po 1 geležinkelio ir pionierių specialybių karininkai), iš jų 29 mokyklą baigė pirmos rūšies gabumu, kiti 56 – antros rūšies gabumu. VIII atsargos karininkų laidą baigė 187 kariūnai aspirantai. Atsargos karininkai pagal ginklo rūšis suskirstyti: 70 pėstininkų, 33 artileristai, 36 kavaleristai, 15 pionierių, 18 ryšininkų, 10 geležinkelių, 3 sanitarijos karininkai ir du veterinarijos karininkai³⁵³.

³⁵¹ Jakštys G., „Žurnalas „Kariūnas“ mini 85-erių metų sukaktį“, *Kariūnas*, 2017, Nr. 4 (135), p. 22–25; *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumuota); Surgailis G., „Karo akademijos laikraščiui „Kariūnas“ 70 metų“, *Mokslas ir gyvenimas*, 2003, Nr. 2, p. 36–37; Vitkūnas M., Tininis V., „*Kariūnas*“ prieš septynis dešimtmečius ir šiandien“, *Kariūnas*, 2001, Nr. 13, p. 1, 6–7; Žigaras F., „Lietuvos karo mokyklos istorija 1919–1940 m.“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 4 (91), p. 10–13.

³⁵² Žigaras F., „Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)“, Kn.: Ažubalis A., R. Kazlauskaitė Markelienė, Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, p. 57.

³⁵³ Respublikos Prezidento aktas Nr. 880, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 15 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 65, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 108, l. 79–80.

Sustatę ginklus aikštės vidury, visi išleidžiamieji prieš pat dešimtą valandą rinkosi aktų salėje, kur vyriausias kariuomenės kapelionas kun. V. Mironas laikė pamaldas ir pasakė išleistuvėms pritaikytą pamokslą, ragindamas jaunuosius karininkus sujungti Dievo meilę su Tėvynės meile, tarnavimą Tėvynei su tarnavimu Dievui. Baigdamas pamokslą, jis pažymėjo, „*kad visa tai jungdami, mes atvaduosime Lietuvos Jeruzalę, atgausim pavergtą Vilnių*“.

Iškilmėse dalyvavo Respublikos prezidentas A. Smetona, kuri lydėjo ministras pirmininkas J. Tūbelis, krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis, mokyklos viršininkas gen. ltn. J. Jackus, Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. P. Kubiliūnas ir kiti aukštieji karininkai.

Mokyklos adjutantas perskaitė Respublikos Prezidento aktus, kuriais išleidžiamieji pakeliami į pirmąjį Lietuvos karininko laipsnį.

Pirmasis jaunuosius karininkus pasveikino mokyklos šefas J. E. Respublikos prezidentas, linkėdamas jiems ištvermės ir pasiryžimo naujame gyvenime, einant naujas atsakingas kariuomenės ir visuomenės vado pareigas.

Iškilmės baigiasi paradu. Pirmą kariūnai, paskui atsargos karininkai būrių rikiuote pražygiuoja pro tribūną, apipintą žalumynais, kur parodą priima visa aukštoji vadovybė. Virš tribūnos plevėsuoja šešios trispalvės vėliavos, plezdama jos simboliškai pakrypusios į rytus, į kraštą, kuris vergauja, kurį reikia atvaduoti.

Po parodo įteikiami kardai. Kiekvienas, priimdamas jį iš prezidento A. Smetonos rankų, bučiuoja blizgančius ašmenis, pasižada tesėti mokyklos priesaką: „*Be reikalo nepakelti, be garbės nenuleisti*“.

Iškilmės baigtos. Jaunieji karininkai išsiskirsto į kuopas. Į kareivines taip pat ateina kuopų ir būrių vadai, artimiausieji buvusių kariūnų viršininkai ir mokytojai. Jie sveikina jaunuosius savo kolegas, savo ginklo brolius.

Kuklūs išleistuvių pietūs vyksta gimnastikos salėje, pačių kariūnų puikiai dekoruotoje, vainikais papuoštoje. Kartu su jaunaisiais karininkais prie bendro stalo sėdi Respublikos prezidentas, krašto apsaugos ir švietimo ministrai, valstybės kontrolierius, užsienio valstybių karo atstovai, generolai, divizijų ir atskirų dalių vadai, įstaigų viršininkai, aukštieji karininkai, visa mokyklos vadovybė, visi lektoriai, mokyklos rikiuotės karininkai, spaudos atstovai³⁵⁴.

Pietums įpusėjus, Respublikos prezidentas A. Smetona savo kalboje pasidžiaugė šia iškilminga diena ir, pareiškęs tvirtą įsitikinimą, „*kad ši diena amžiams pasiliks jaunųjų karininkų atmintį*“, nurodė, „*jog prieš jaunuosius atsiskleidžia įdomus pasaulis, įdomi ateitis, skaisčios viltys ir didžiausias darbo laukas*“. Jis pastebėjo, kad vieni išsina vadovauti ginkluotai pajėgai, kiti visuomenei, todėl patarė atsiminti, „*jog vadovybė*

³⁵⁴ Radzevičius V., „Kadro ir atsargos karininkų išleistuvės“, *Karys*, 1933, Nr. 38, p. 762.

visada turi būti atitinkamą aukštumą, atsiminti, jog ji dirba ne sau, o tautai, dirba ne tik dabarčiai, bet ir ateičiai, kad, įgiję mokyklos šviesos, jaunieji karininkai eis vadovauti aukštai iškėlę Šviesos žiburius ir kad jie tos šviesos neslėps, neslėps ir tų idėjų, kurių jie įgijo karo mokykloj ir prieš akis visada turės tą uždavinį, kuris jų laukia.“

Respublikos prezidentas nurodė ir pagrindinį tikslą: „Mes esam laisvi, bet ne visai, turim laisvą Lietuvą, bet ne visą. Ir mūsų didžiausias uždavinys yra tesėti tam įsakymui, kuris paliktas mirštančio lietuvių kario, žygiavusio Vilniun.“ Jis pareiškė, „kad Vilniaus atvadavimui reikia kieto pasiryžimo, reikia visada rikiuotis po viena vėliava, po viena vadovybe. Išeinantieji karininkai turi mokėti vadovauti visai tautai, nes tuo pagreitins ir šventą Vilniaus atvadavimo valandą.“

„Mano didžiausias noras, – toliau kalbėjo Respublikos prezidentas, – kad ne tik Karo mokykla, bet ir visa Tauta eitų drausmės keliu. Į laisvę veda gerai organizuota, disciplinuota tauta.“

Baigdamas jis akcentavo, „kad gyventas laikotarpis neleidžia būti pesimistais. Daug nudirbta, daug atlikta, tačiau daug, dar daug darbo turi atlikti jaunieji. O jaunas ne tas, kuris vos prašoko 21 metus, bet jauni tie, kurie nori būti jaunais.“

Kreipdamasis į atsargą išeinančius jaunuosius karininkus, Respublikos prezidentas pastebėjo, kad jie ryt ar poryt gali būti atitraukti nuo vadovavimo visuomenei ir pašaukti vadovauti kariuomenei.

„Kas atrodo tik sapnu, bus įvykdyta, jei gyvensim vienybėj, jei drausmingi būsim. Tikėkit skaisčia ir laiminga Lietuvos ateitim!“ Tai buvo paskutiniai Respublikos prezidento žodžiai, kuriuos palydėjo visų karininkų sugiedotas Tautos himnas.

Toliau kalbėjo krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis. Padėkojęs mokyklos viršininkui, lektoriams, rikiuotės karininkams, ministras pasveikino jaunuosius karininkus kaip viršininkas ir kaip vyresnysis kolega. Linkėjo, kad jaunųjų karininkų darbo pradžia būtų graži, kad jie neužmirštų mokyklos vadovybės nurodymų, kad būtų ne tik sausais instruktoriais, bet ir tikrais auklėtojais tų, kurie ateina pasisemti kariško mokslo iš kaimų ir miestelių.

Krašto apsaugos ministrui baigus kalbą, Respublikos prezidentui buvo sugiedota „Ilgiausių metų“. Toliau jaunieji karininkai dainavo savo kariūniškas dainas, kurios būdavo jų palydovais liūdesy ir džiaugsmu.

Švietimo ministras K. Šakenis, iškilmingos dienos ir kariškos dainos paveiktas, reiškė savo džiaugsmą, kad iš bendrų mokyklų jaunimas eina specializuotis į Karo mokyklą, kad čia išmoktų karo meno. Jis pabrėžė, jog stipri kariuomenė patikrina ir ramų kultūrinį darbą tautos viduje, jog tik ji artina mus prie Vilniaus.

Karo mokyklos viršininkas gen. ltn. J. Jackus atsisveikino su visais savo auklėtiniais. Jis pažymėjo, „kad visa tai, kas buvo mokykloj skiepijama, ko buvo mokoma, turi vieną svarbiausią tikslą – padaryti visą tautą vieningą ir atsparią. Tik harmoningai suderinę pa-

stangas, pasitikėdami savo ir vadų pajėgomis, galime nuveikti visas kliūtis, viską laimėti.“

Išleidžiamųjų karininkų vardu kalbėjo geriausiai Karo mokyklą baigęs jaun. ltn. P. Petronis. Jis padėkojo Respublikos prezidentui, vyriausybei, mokyklos viršininkui ir vadovybei.

„Atėjom į šiuos rūmus skaidriažvilgsniais, lengvabūdžiais jaunuoliais, išeinam gi valia ir pasiryžimu liepsnojančiom akim, galinga dvasia, vyrais – jaunaisiais vadais!“³⁵⁵ Pasižadėdamas garbingai eiti sunkias pareigas, jaunas karininkas nori uždegti visų savo ginklo draugų širdyse Radviliškio, Širvintų, Giedraičių kovų dvasią, kad ji skatintų naujiems žygiams.

Atsargos karininkų vardu kalbėdamas jaun. ltn. S. Žemaitis dėkojo išleidžiamųjų atsargos karininkų vardu ir pastebėjo:

„Ši diena bus viena svarbiausių dienų atsargos karininkams, nes ji užbaigia mokykloje nuveiktų darbų eilę, ji vainikuoja siekimus.

Jeigu mūsų Valstybės ir Tautos idealai visuomet buvo mums reikšmingi, brangūs, tai šiandien jie įgyja mums dar ypatingos, nepaprastos reikšmės. Mes jaučiamės galį sėkmingai pakelti ginklą ir, reikalui esant, pralieti kraują už Tautos garbę ir Valstybės saugumą.“

S. Žemaitis pabrėžė visų atsargos karininkų norą *„būti tvirta grandim, jungiančia kariuomenę su visuomenę, norą paskleisti visoj Tautoj drausmės ir susiklausymo idėjas, solidarumo ir pasišventimo principus“³⁵⁶.*

Išleistuvių proga toje pačioje gimnastikos salėje vakare įvyko atsisveikinimo šokiai, o Karo mokyklos karininkų ramovėj – pokylis

1934–1936 m. Lietuvoje vienas po kito buvo rengiami pučai, sukilimai, streikai. 1934 m. vasarą Kaune įvyko *karininkų pučas* prieš tuometę vyriausybę. Savo leistuose atsišaukimuose maištininkai kaltino prezidentą Antaną Smetoną ir jo vyriausybę 1926 m. gruodžio 17-osios „idealų“ išdavyste, valdžios korupcija, nuolaidžiaivimu Lenkijai bei vidaus opozicijai, 1934 m. birželio 7-osios vidurnaktį į Kauno gatves išvedė kariuomenės dalinius, kurie iš pradžių elgėsi gana pasyviai, išskyrus keletą pavienių atvejų. Buvęs Karo mokyklos kariūnas (1931 m. absolventas), jaun. leitenantas Alfonsas Rimas, nusileidęs nuo Parodos kalno, tanku išvertė centrinės Karo policijos būstinės metalinius vartus. Vėliau iš jo buvo atimtas karinis laipsnis. Susitikę su prezidentu A. Smetona, gen. P. Kubiliūnas ir kiti pučo vadai reikalavo, kad būtų atstatyditas Juozo Tūbelio ministrų kabinetas, o naująją vyriausybę sudarytų A. Voldemaras, kuris tos dienos rytą lėktuvu buvo atskraidintas į Kauną iš tremties Zarasuose. Tačiau A. Smetona nesutiko. Jam pavyko iškviesti į pagalbą Karo mokyklos kariūnus ir II pėstininkų pulką, kurie pradėjo supti sukilėlius. Ypač ryžtingai elgėsi Karo mokyklos viršininkas gen. Jonas Jackus. Tą naktį A. Smetonos valdžią išgelbėjo pučistų neryžtin-

³⁵⁵ Radzevičius V., „Kadro ir atsargos karininkų išleistuvės“, *Karys*, 1933, Nr. 38, p. 764.

³⁵⁶ *Ten pat*, p. 765.

gumas ir policininkų (jie saugojo prezidentūrą) ištikimybė. Laimė, kad nebuvo prieita prie aktyvesnių veiksmų – pirmojo šūvio ir ginkluoto susirėmimo, galėjusio peraugti į brolių karišką karą. 6 val. 30 min. sukilusios kariuomenės daliniai pradėjo trauktis ir 7 val. mieste vėl buvo ramu. Gen. J. Jackus prisidėjo prie prof. A. Voldemaro suėmimo. Birželio 7 d. gen. J. Jackus buvo paskirtas Vyriausiojo štabo viršininku vietoje suimto gen. P. Kubiliūno³⁵⁷.

1974 m. žurnale *Karys* nr. 5 (JAV) buvo išspausdinti buvusio Karo mokyklos kariūno, kuris pasirašė tik inicialais K. U. (*matyt, Kazys Urbšaitis*), atsiminimai, pavadinti „1934-tųjų metų sukilimas“.

„<...> Birželio mėn. 6 d. Kalnicos (Kalnyčiai – F. Ž.) šaudykloje vykdėme šaudymo pratimus kovos šoviniiais. Grįžtant iš šaudyklos, didesnę kelio dalį aš nešiau lengvąjį kulkosvaidį. Prisimenu tai gerai, kadangi už poros dienų turėjau gerokai bėdos dėl to kulkosvaidžio su ltn. Danilevičiumi.

Grįžę iš Kalnicos, temstant išvykome į nakties pratimą. Grįžome jau po vidurnakčio. Kariūnų aspirantų artilerijos būrys, kuriame aš buvau skyrininkas, buvo išvykęs stažui į pulką. Antros kadro kuopos kariūnas J. Vitas ir aš miegojome didžiuliam kazemate tik dviese. Tai buvo 2-os kadro kuopos kareivinių antrajame aukšte. Grįžus iš nakties pratimų jau ir nuovargis jautėsi, todėl greitai užmigau. Po kiek laiko pakėlęs galvą matau, kad Vitas vėl rengiasi. Jis kažkaip pirmiau išgirdo pavojaus signalą ir jo sukeltas besirengiant triukšmas ir mane pažadino. „Ko rengiesi?“, klausiu. „Pavojus“, jis man atsako. Na, galvoju, vadovybė jau per toli nuėjo belavindama mūsų fizinį atsparumą. Išėjimas nebuvo. Greitai apsirėngiau pilnoj kautyinių aprangoj ir nubėgau į gimnastikos salę. Čia buvo 1-os kadro kuopos susirinkimo vieta pavojaus atveju. 1-os kadro kuopos sudėtyje ir aš buvau. Tuojau atsirado mokyklos budėtojas ltn. Ramanaukas ir pranešė, kad visa Karo Mokykla rikiuojasi ant kelio prieš mokyklą.

<...> Penkto pulko nusistatymas nežinomas. Aiškiai jautėsi, kad jam tikrai dar daug kas nebuvo žinoma. 1-oji kadro kuopa (faktiškai vieno būrio dydžio), vadovaujama ltn. Skruodžio, gavo įsakymą išaiškinti padėtį pagrindinių Karo mokyklos vartų kryptimi. Tame dalinyje ir aš buvau. Eiliniam kovotojui, kad ir kariūnui, sunku buvo ką nors plačiau sužinoti.

Šioje vietoje aš įjungsiu kariūno Z. R. atsiminimus, kuris tuo metu buvo to dalinio pirmojo skyriaus skyrininkas.

„Man atrodo, kad visa 1-ma kadro kuopa rikiuotėje po keturis buvo išvesta pro pagrindinius Karo mokyklos vartus. Greta šaligatviu ėjo ir gen. Jackus. Tik peržengus vartus, aš gi su savo skyriumi buvau pirmose gretose, išgirdome kažką iš po šlaito šaukiant: „Stok!“ Mačiau vieną ar du šalmus, žvilgančius pašlaitėje už akmens. Tuo metu visi mes suklopome, nes ant grindinio nebuvo kur slėptis. Kurį laiką lyg ir viešpatavo pasimetimas ir netvarka. Tuo metu gen. Jackus, vis dar būdamas ant šaligatvio, paėjo kiek į priekį prieš mano gretą ir šūktelėjo pasislėpusiam „priešo“ postui, kad nešautų ar praleistų, tiksliai nepamenu. Tačiau iš pakalnės buvo atsakyta: „Stok! Šausiu!“ Gen. Jackus atsakė: „Aš esu Lietuvos kariuomenės generolas ir įsakau pasitraukti“.

Plk. Butkūno buvau prašęs, kad man parašytų savo atsiminimus tik tiek, kiek liečia gen. Jackaus sprendimą siunčiant Karo mokyklos dalinį saugoti prezidentūrą, jeigu iš viso toks dalinys buvo organizuotas. Kadangi jo atsiminimuose yra minimas ir šio dalinio veikimas, todėl čia ir įterpsiu plk. Butkūno atsiminimus. Duodu sukilimo aprašymą ištisai, kuriame buvo įjungtas ir

³⁵⁷ Tininis V., „1934 metų karinis pučas Kaune“, *Kariūnas*, 2007, Nr. 3 (94), p. 30.

tas pagrindinis reikalas dėl Karo mokyklos dalinio, kuris, tariamai, keliavęs prezidentūros saugoti.

„Birželio 6 į 7 d., nakties laiku, buvo taktinis pratimas su kariūnais laukuose. Pratimui pasibaigus, jau gerokai po pusiaunakčio, grįžome į kareivines. Mokyklos budintis karininkas pranešė, kad 5-tas p. p. pastatė sargybą prie Karo mokyklos vartų. Tai buvo staigmena – netikėtumas. Mokyklos viršininkas gen. Jackus nuvyko prie sargybos ir pareikalavo pasišalinti. Sargyba nepakluso. Generolas pyko ir karščiaivosi. Paprašiau generolą, kad man leistų šį reikalą sutvarkyti.

Jis sutiko. Prie mokyklos vartų pastačiau sargybą. Vienam kariūnų būriui įsakiau užimti kapinaites, esančias kitoje gatvės pusėje, ant Nemuno kranto. 5-to p. pulko sargybai pasakiau: „Jūs čia vyrai nereikalingi“. Sargyba truputį pasitraukė ir sustojo. Matėsi aiškiai, kad 5-to pulko kareiviai pasimetę ir nežino kas darosi.

Tuo laiku gen. Jackus planavo ir ruošėsi su Karo mokykla pro Napoleono kalną, kairiuoju Nemuno krantu, žygiuoti į prezidentūrą ir ją užėmus ginti. Tačiau, susirišus su 2-ru p. p. Šančiuose (ryšys buvo palaikomas valtimis per Nemuną), nuo šio sumanymo vykdymo buvo atsisakyta. Vėliau, nuėjus man prie A. Panemunės tilto, sutikau gen. Pundzevičių, kuris man pasakė maždaug taip: „Sukilimas baigtas. Vykite į namus“. Visi pakluso ir grįžo į kareivines. Grįžus man ir kariūnams į mokyklos patalpas, gen. Jackus įsakė man su vienu būriu vykti į prezidentūrą ir ten pastatyti sargybą. Vykome autobusu per Šančius ir miestą be jokių kliūčių. Nuvykęs pastačiau sargybą ir raportavau Prezidentui. Prezidentas dėkojo, buvo ramus, nors kiek ir susirūpinęs. Sukilimas baigėsi tą dieną dar prieš vidurdienį. Įvykių eigos valandų ar minučių tikslumu neatsimenu, todėl ir nerašau.“

Iš duodamų atsiminimų matosi sukilimo eiga ir aš nesigilinsiu plačiau ją nagrinėdamas.

Grįšiu atgal prie pagrindinių Karo mokyklos vartų fronto. Gavę įsakymą, perbėgimais per gatvę užėmėm poziciją kapinaitėse.

Mūsų būrelio du kariūnai, Lozoraitis ir Zaremba, buvo pasiūsti žvalgybon. Visi tie kariniai pasiruošimai, ar tai mūsų, ar „priešo“, neatrodė rimti. „Priešas“ buvo išsidėstęs gal net arčiau kaip šimtas metrų. Mūsų žvalgai, laikydami šautuvus, ne paruoštus kovai, o nešdami lyg lazdas, prisitartinė prie pirmojo gulinčio kareivio. Užklaustas, kodėl jis čia guli, jis atsakė, kad nežinąs. Jo skyrininkas jam čia liepė atsigulti ir jis gulįs. Lozoraitis išsitraukęs popirosų pakelį užsirūkė ir pasiūlė kareiviui. Kareiviui beimant popirosą, jis jam iš rankų ištraukė šautuvą. Ar tai tik nebus vienintelis belaisvis visame Karo mokyklos fronte. Belaisvį apklausinėjo pats gen. Jackus, kuris tuo metu buvo būrio rajone. <...> Žinoma, visa kareivio valdžia buvo jo skyrininkas. A. Panemunės tiltas buvo užimtas sukilėlių. Viename tilto gale buvęs tankas, o kitame šarvuotis. Tą patį rytą vienas mažas Karo mokyklos dalinys susirišo su priešlėktuvine, A. Panemunėje esančia, grupe. Tiesa, buvo vėliau kalbama, kad šlaite prieš Karo mokyklą buvo išsidėstę 5-to pulko kulkosvaidininkai.

Pagal turimas žinias, ties vartais 5 p. pulko kryptimi veikė lt. Danilevičius su būriu. Jis ten rado irgi karių grupę, išsidėsčiusią atvirame lauke. Lt. Danilevičius, sako, būk tai laikydamas šautuvą ant peties, su įkišta rože į vamzdį, palikęs savo būrį užnugaryje, ejo pats vienas išžvalgyti padėties. Artėjant prie išsidėsčiusių karių, tie sušukę: „Nesiartink, šausime!“ Jis atsakęs – „O taip, šaukit, šaukit“. Šiame fronte nieko daugiau žymesnio ir neįvyko.³⁵⁸

Numalšinus maištą, kariūnai buvo siunčiami eiti sargybą karo lauko teisme nagrinėjant prof. A. Voldemaro bylą. Be to, gen. J. Jackų paskyrus vyriausiuoju kariuomenės viršininku, prie generolo buto Karo mokykloje jo paties įsakymu sargybą naktimis

³⁵⁸ K.U., „1934-ųjų metų sukilimas“, *Karys*, 1974, Nr. 5 (1502), p. 163–165.

buvo sustiprinta: greta anksčiau budėjusių dviejų ginkluotų kariūnų, gavus anonimi-
nių grasinančių laiškų, naktimis lauke prie įėjimo į gen. J. Jackaus butą budėdavo dar
du kariūnai³⁵⁹.

1934 m. birželio 22 d. įsakymu kariuomenei Nr. 53 (str. 3) Karo mokyklos virši-
ninku buvo paskirtas Generalinio štabo plk. inž. Jonas Černius³⁶⁰, kuris buvo baigęs
šią mokyklą kartu su pirmąja laida³⁶¹ (nuo 1937 m. – brg. gen., 1940–1941 m. –
Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso štabo viršininkas. Prasidėjus
SSSR–Vokietijos karui iš sovietų kariuomenės pasitraukė, 1944 m. išvyko į Vakarus).

Plk. J. Černių netrukus paskyrus Generalinio štabo viršininku, nuo 1934 m. rug-
pjūčio 1 iki spalio 25 d. Karo mokyklos viršininko pareigas laikinai ėjo Generalinio
štabo plk. ltn. Albinas Čepauskas (Čepas), o nuo spalio 25 d. Respublikos Prezidento
aktu Nr. 749 Generalinio štabo plk. Kazys Musteikis (1894–1977 m.) skiriamas Karo
mokyklos viršininku³⁶², kuris puikiai mokėjo suderinti karinį mokslą su meile lietu-
viškai kultūrai, branginti moralę, tautinę dvasią.

*Daugiau kaip ketverius metus Generalinio štabo plk. K. Musteikis vadovavo Karo mo-
kyklai.* Darbu buvo patenkintas, nes mokyklą gerai pažinojo dar iš tų laikų, kai buvo
pirmųjų trijų laidų instruktorius ir kuopos vadas, kai 1927–1928 m. ėjo inspektoriaus
pareigas. Anot plk. ltn. Kazio Ališausko, būdamas Karo mokyklos viršininku, K. Mus-
teikis rūpinosi karininkų parengimu, stengėsi didinti jų skaičių. Padidėjus mokymo
personalo (karininkų) skaičiui, patalpos pasidarė per ankštos, jo rūpesčiu buvo įren-
tos naujos klasės ir kariūnams pastatyta nauja valgykla su virtuve. 1937 m. vasario
16 d. K. Musteikiui suteiktas generolo laipsnis.

Kaip pats vėliau prisipažino, kai 1938 m. rudenį jam pasiūlė iš S. Raštikio perimti
krašto apsaugos ministro pareigas, išsigando, sutriko ir ėmė atsikalbinėti. Ministras

³⁵⁹ Raštikis S., *Kovose dėl Lietuvos*, Kario atsiminimai, Vilnius: Lituonus, I dalis, 1990, p. 305; Jakštys G.,
„Karo mokykla Kauno visuomeniniame ir politiniame gyvenime 1919–1940 m.“ Kauno istorijos metraštis,
2013, Nr. 13. p. 100.

³⁶⁰ Skelbiamas Respublikos Prezidento aktas Nr. 505:

„Pasiremdamas Lietuvos Valstybės Konstitucijos § 50, laikinai einantį vyriausiojo štabo viršininko pa-
reigas generolą leitenantą Joną Jackų atleidžiu iš Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos viršininko
vietos ir tvirtinu einamuose vyriausiojo štabo viršininko pareigose“, Įsakymai kariuomenei Nr. 53, Kaunas,
1934 metų birželio 21 d., *LCVA*, f. 384, ap. b. 111, l. 22.

³⁶¹ Respublikos Prezidento 1934 m. birželio 21 d. aktu Nr. 508 Generalinio štabo valdybos III skyriaus
viršininkas gen. štabo plk. ltn. Jonas Černius atleidžiamas iš užimamų pareigų ir paskiriamas Pirmojo Lietuvos
Prezidento karo mokyklos viršininku. Įsakymas kariuomenei Nr. 53, Kaunas, 1934 m. birželio 22 d., *LCVA*,
f. 384, b. 111, l. 95; Respublikos Prezidento 1934 m. rugsėjo 29 d. aktu Nr. 714 Pirmojo Lietuvos Prezidento
karo mokyklos viršininkas gen. št. plk. ltn. Jonas Černius atleidžiamas iš pareigų ir skiriamas Generalinio
štabo viršininku, Įsakymai kariuomenei Nr. 95, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 29 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 111,
l. 139.

³⁶² Įsakymas kariuomenei Nr. 100, Kaunas, 1934 m. spalio 27 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 142.

pirmininkas Vladas Mironas bandė jį perkalbėti, drąsino, pagaliau pasiuntė pas tiesioginį viršininką – tą patį S. Raštikį atsiklausti nuomonės. Lyg nujausdamas ką negera, prašė S. Raštikį palikti Karo mokykloje, tačiau nieko konkretaus apie savo likimą tąkart nesužinojo. Ir tik gruodžio 5-ąją, atvertęs *Lietuvos aid* numerį ir pamatęs ten savo nuotrauką suprato, kad jau besąs ministras!

Sovietų Sąjungai 1940 m. birželio 14 d. paskelbus ultimatumą Lietuvai, paskutinis tarpukario Lietuvos krašto apsaugos ministras brg. gen. K. Musteikis paskutiniajame vyriausybės posėdyje naktį į birželio 15 d. pasakė „ne“ ižūliam sovietų ultimatumui. „*Aš pasakiau, kad visi ultimatumo punktai yra žiaurūs, bet baisiausias yra tretysis punktas, nes jo priėmimas reikštų visišką Lietuvos okupaciją. Gynimasis būtų sunkus ir, aišku, nebūtų sėkmingas, bet tautos ateičiai būtų reikšmingas. Siūlau ultimatumą atmesti ir ginklu priešintis*“, – taip vėliau savo trumpą kalbą prisimins K. Musteikis.

Ministrų neryžtingumo priblokštam ir suvaržytam prezidentui A. Smetonai liko tik apsispręsti: ar likti krašte ir tapti klusniu okupantų įrankiu, ar pasitraukti iš Lietuvos. Jis pasirinko pastarąją išeitį tikėdamasis, kad prieš paliekant Lietuvą vis dėlto pavyks surengti okupantui bent simbolišką pasipriešinimą. K. Musteikis 1940 m. birželio 15 d. vengdamas sovietinių represijų pasitraukė į Vokietiją. Kilus Vokietijos–SSRS karui grįžo į Lietuvą, 1944 m. vėl pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Čikagoje, dalyvavo lietuvių išeivijos visuomeninėje veikloje, mirė 1977 m. birželio 6 d.³⁶³

1938 m. gruodžio 6 d. perėmęs vadovavimą krašto apsaugos ministerijai, brg. gen. K. Musteikis 1939 m. sausio 9 d.³⁶⁴ Karo mokyklos vadovavimą perdavė plk. Kaziuui Skučui³⁶⁵ (plk. K. Skučas 1940 m. birželio 16 d. buvo suimtas ir 1941 m. liepos 30 d. sušaudytas Maskvoje, Butyrkų kalėjime). Pastarasis šias pareigas ėjo trumpai. 1939 m. kovo 28 d. (iki 1940 m. birželio 13 d.) paskirus jį vidaus reikalų ministru, mokyklos vadovu buvo paskirtas brg. gen. Jonas Juodišius³⁶⁶, kuris šias pareigas užėmė iki 1940 m. liepos 29 d.³⁶⁷

1934 m. rugsėjo 15 d. PLP Karo mokykla, išleisdama XVI kariūnų (buvo išleisti 56

³⁶³ Jankauskas V., *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, p. 244–251.

³⁶⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 87, Kaunas, 1938 m. gruodžio 6 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 131, l. 165.

³⁶⁵ Respublikos Prezidento 1938 m. 23 d. aktu Nr. 1717 karo atašė prie SSSR vyriausybės Maskvoje plk. Kazys Skučas atleidžiamas iš užimamos vietos ir skiriamas Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos viršininku, Įsakymas kariuomenei Nr. 93, Kaunas, 1938 m. gruodžio 23 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 131, l. 204.

³⁶⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 22, Kaunas, 1939 m. balandžio 5 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/bi-Record.do?biExemplarId=20219&biRecordId=2898>, 2013-03-14.

³⁶⁷ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 163, Kaunas, A. Panemunė. Rikiuotės sritis, 1940 m. liepos 29 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 252.

pėstininkų specialybės karininkai)³⁶⁸ ir IX aspirantų (144 atsargos karininkai) laidą³⁶⁹ šventė 15 metų sukaktį.

XVI laidos anoniminis absolventas pateikia tokius prisiminimus:

„Kaip ekrane prabėga taip mielai prisimintinų valandų vaizdai. A. Panemunės Karo mokykloje nuo pat 1932 metų rudens, kai pirmą kartą išsirikiavom apsirengę visokiausiomis „uniformomis“ – gimnazistų, eilutėmis su kaklaraiščiais ir atlapu kalnieriumi, ar, pagaliau, ulonų ar pionierių karine uniforma. Kas paketėlį po pažaste pasispaudęs, kas odinį portfelį rankoje, ar čemodaną, arba visai nieko neturėdamas...

Kariūno kandidato laikotarpis mus galutinai visus apjungė į vieną šeimą – nes juk ir buvom vieninteliai „kariūnai kandidatai“. Reikėjo mokintis statutų apie ginklus, tvarkos kareivinėse, kaip vaikščioti, stovėti, pasisukti ir, atrodo bene svarbiausia – sveikintis, tikriau tariant sveikinti visur ir visuomet: mokyklos karininkus, kuriuos nebuvo sunku išskirti dėl skirtingos jų uniformos ir vyresniojo kurso kariūnus. <...>

Pirmieji egzaminai ir „kandidato“ priedėlis pagaliau nukrinta, liekam tik kariūnais, gaunam išėigines uniformas, baltus diržus. Prasideda pirmojo kurso programa klasėje, aikštėje ir laukuose. Esame stebimi, mokomi, mankštinami, kad įgytume visą patyrimą, reikalingą pirmojo kurso kariūnui.

1932 metų Kalėdos daugeliui iš mūsų buvo tikrai laimingiausios – parvažiuoji namo pirmą kartą kariūno išėigine uniforma, baltu diržu, baltom pirštinėm, durtuvu prie šono – namiškai negali atsidžiaugti, gėrisi ir kaimynai.

1933 metai prasideda darbo nuotaikoj – daugiau iš mūsų reikalaujama, daugiau reikia pastangų: artinasi pavasariniai pirmojo kurso baigiamieji egzaminai. Dalinomės žiniomis, nuovargiu, rūpesčiais ir džiaugsmu kaip broliai. Pirmieji mokslo metai apvainikuojami egzaminais ir stažui išsiskirstom į pulkus. Naujas pasaulis kareivinėse, poligone – pirmi patyrimai vadovauti ir mokyti praktikoje. Staiga sužinoję, skaudžiai išgyvename Dariaus ir Girėno žuvimą. Vasarai baigiantis, grįžtame atgal mokyklon įdegę saule, sutvirtėję dvasioje. Dalinamės išgyventais išpūdžiais, o jų būta tiek daug.

Vyresnysis kursas ruošiamas išleidimui. Mes pajuntame naują atmosferą – visą laiką vyresniojo kurso kariūnai atrodo mums tartum tikri mokyklos šeimininkai, jie vadovavo kazematuose, aikštėje, laukuose, pirmavo kariūnų klube, skaitykloje, klasėse. Juos reikėjo nuolatos sveikinti ir sveikinti. Mums darėsi aišku, kad jau stovime ant slenkščio užimti jų vietą. Truko neilgai, kai atėjo laikas perimti mokyklos vėliavą, visas vyresniųjų pareigas. Buvom stebėtojai išpūdingų penkioliktosios kadro kariūnų laidos išleistuvių.

1933-34 mokslo metai prabėgo, tartum akimirka, tik artinantis baigiamiesiems egzaminams reikėjo pasitempti. Kazematuose net šviesoms užgesus, grupavomės būreliais klasėse, su konspektais, schemomis ir egzaminų programomis, kartodami išėitą kursą ir papildydami trūkstamas žinias.

Pasibaigus egzaminams, lengviau atsikvėpėme, nes atrodo, kad sunkiausia dalis jau baigta, ir nors dar buvo toli išleistuvių metas, tačiau pradėjome žvalgytis kurin pulkan teks vykti tarnybai.

³⁶⁸ Respublikos Prezidento aktas Nr. 683, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 15 d.; Įsakymai kariuomenei Nr. 88, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 15 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=20463&biRecordId=2898>, 2014-03-06.

³⁶⁹ Respublikos Prezidento aktas Nr. 685, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 15 d.; Įsakymai kariuomenei Nr. 89, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 15 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=20463&biRecordId=2898>, 2014-03-06.

Artinosi vasaros pulkuose stažavimo laikotarpis. Įprastą tvarką sukludė birželio 7 dienos „su-kilimas“ – ir vieton išvykti į pulkus, dėl susidėjusių aplinkybių, vasarą pramanevavam Aukštosios Panemunės laukuose.

„Kuopa kelk! Vyresniajam kursui liko 100 dienų!“ Kuopos budėtojas užbraukia vieną brūkšnį ant tam tikslui pagaminto kalendoriaus pirmojo skaičiaus. Ir taip kiekvieną rytą, iki pasigirdo: „Kuopa kelk! Išleidžiamajam kursui paskutinė diena!“

Nesinorėjo tikėti, kad taip greit prabėgo dveji metai mokykloje: pradedant kandidatavimu su „Vargelio tėveliu“, kurio pareigos teko kariūnui kandidatui Algirdui Pliūrai; besimokant jaunesniajame kurse ištisą metą, stiprioje vyresnio kurso kariūnų priežiūroje, atliekant stažą pulkuose, metus vyresniajame kurse ir šeiminkaujant mokykloje; atliekant vakarinius pasivaikščiojimus su dainomis, skardenusiomis A. Panemunės šlaitais ir Nemuno ramiai plaukiančiu vandeniu; šeštadieniais maratoniškais bėgimais pro Napoleono kalną, Jesios upelio šlaitais, pro bateriją, vėl atgal į mokyklą; su vakariniais koncertais prie sužydusių rožių ir gėlynų, vadovaujant Alfonsui styginiais instrumentais ir įsiterpant Vladiui su melodeklamacijomis: „Pučia vėjas kapinyne...“³⁷⁰

1934 m. lapkričio 11 d. iškilmingai buvo *paminėta Karo mokyklos I laidos 15 metų sukaktis* (1934 m. Kariūno nr. 13–14, Kardo 1934 m. nr. 22 ir kita karinė spauda buvo skirta šiai sukakčiai paminėti).

Į jubiliejų susirinko apie 60 karininkų (iš 83 gyvų), baigusią pirmąją Karo mokyklos laidą. Ta proga Kauno įgulos bažnyčioje buvo laikomos pamaldos, kuriose dalyvavo valstybės prezidentas A. Smetona, krašto apsaugos ministras gen. P. Šniukšta, vidaus reikalų ministras plk. S. Rusteika, valstybės kontrolierius inž. K. Šakenis, Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. ltn. S. Raštikis, daug aukštųjų karininkų. Vyr. kariuomenės kapelionas kun. V. Mironas pasakė labai gražų pamokslą, pabrėždamas tos šventės minėjimo svarbą, esmę ir pamokydamas čia susirinkusius kareivius, kaip reikia mylėti Tėvynę, tarnauti jai ir aukotis dėl jos. Kaip pavyzdį nurodė šios dienos jubiliatas.

Po pamaldų I laidos karininkai nuvyko į Karo muziejaus sodelį, kad pagerbtų žuvusius Nepriklausomybės kovose, tarp kurių turėjo ir savo draugų. Gen. štabo valdybos viršininkas gen. št. plk. ltn. J. Černius ir ats. kpt. A. Pabedinskas visų savo kolegų vardu prie paminklo žuvusiems padėjo gražų vainiką.

Pagerbus žuvusius, ats. ltn. dr. Vladas Juodeika (I laidos absolventas) prabilo šiais žodžiais:

„Lietuvos karo mokyklos pirmoji laida, švėsdama savo 15 metų sukaktuves, atėjo čion į šią mūsų tautos šventyklą, kad pagerbtų žuvusiųjų Lietuvos karžygių garbingąjį atminimą ir sustiprintų savo dvasią Lietuvos laisvės kovų žygiais.

Kas tai yra, kad mes, I-osios laidos karininkai, po 15 m. susirenkame į savo šventę? Ką tai reiškia, kad mes jaučiamės vienas kitam labai artimi, nors karo mokykloj teko labai mažai bendrai gyventi, vos kelis mėnesius? Kodėl mes per tokį palyginamai ilgą laiką nepamiršome vienas kito, o pasiilgome ir entuziastiškai iš visų Lietuvos kampų susirinkome, kad pasimatytume ir pasidalytume mintimis? Kodėl?

³⁷⁰ V., „Karo Mokyklos XVI laida“, *Karys*, 1965, Nr. 4 (1411), p. 110–112.

Teisingai turbūt sakoma, kad niekas taip nesuartina žmonių, kaip karas, ir nėra turbūt geresnio draugo, kaip karo kautynių draugas. Juk ne asmens interesai ir ne nauda mus suartino, o tas bendras pasiryžimas iškovoti tautai laisvę ir išgyventos valandos karo lauke. Tai 1919 m. karo žygių dvasia ir mūsų žuvusių draugų aukos suartino, suvienijo mus karių šeimon ir uždėjo ant kiekvieno iš mūsų kažkokią nematomą, pasakytiau, mistišką laisvės kovų veterano antspaudą.

Daug žuvo Lietuvos laisvės kovose jaunų Lietuvos sakalų, kurių garbei šis kuklus paminklas pastatytas. Žuvo karo lauke ir I-osios laidos karininkų. Šiandien savo tarpe neturime a. a. Jurgio Sidaravičiaus, Kazio Matulaičio, Prano Telksnio, Jono Stapulionio, Serafino Oželio ir Aleksandro Urbelio. Visi šie mūsų draugai mirė karžygių mirtimi. Pirmoji mūsų tarpo auka – Jurgis Sidaravičius. Kada gausingas priešas pradėjo pulti, jis sušuko savo kareiviams: „Vyrai, verčiau mirsim, negu pasiduosim!“

Jurgis Sidaravičius paliko mums šį brangiausią testamentą, savo gyvybės krauju užantspauduotą. Tegu kiekvienas karininkas ir kareivis, tegu kiekvienas lietuvis tautietis, senas ir jaunas, didelis ir mažas, įsideda sau į galvą ir širdį: verčiau mirsim, negu pasiduosim. Tik šitokis vieningas visos tautos nusistatymas yra vienintelis tikras kelias į laimėjimą, garbę ir didybę.

Šiandien vėl darosi neramu pasaulyje. Lietuvių tauta turi atidžiai budėti dėl savo laisvės ir nepriklausomybės. Lietuvos valstybės geopolitinė būklė reikalauja nuolatinio budėjimo. Mes turime mokėti apginti tai, ką esame kardu iškovoję. Ne tam prisikėlė lietuvių tauta, kad mirtų. Ne tam žuvo šitie drąsūs karžygiai, kad kiti, kaip bailiai, pavojaus valandą apleistų tėvynę. „Tas laisvės nevertas, kas negina jos“ – parašyta ant Laisvės Varpo. Lietuvių tauta mokėjo iškovoti sau laisvę, ji mokės ir apginti. Laisvėj gyvenę, vergais nebūsim!

Bet negana tik ginti dabartinę valstybės teritoriją. Reikia atminti, kad lietuvių tauta turi dar neatliktų uždavinių. Ištisi žemės plotai Lietuvos vakaruose ir pietuose, kurie teisėtai priklauso lietuvių tautai, ligi šiol tebėra dar svetimųjų valdomi. Pirmiausia turime išvaduoti Vilniaus kraštą su mūsų valstybės sostine.

Mes nereikalaujame svetimų žemių, bet iškilmingai pareiškiame pasauliui, kad neišsižadame ir neišsižadėsime nė vienos savo žemių pėdos. Šičia lietuvių nusistatymas tvirtas, nepalaužiamas. Per 13 metų neįstengę pasaulio jėgos pakeisti Lietuvos nusistatymą Vilniaus reikalu. Nėra pasaulyje jėgos, kuri priverstų mus išsižadėti savo teisių. „Pirma geležis sutirps į vašką ir vanduo pavirs uola, negu ištartą žodį mes atšauksime“, – pasakė D. L. K. Gediminas.

Tų didelių realizuotinių uždavinių ir atliktinų žygių akivaizdoje mūsų tautai reikalingas maksimalus vieningumas, drausmingumas, o svarbiausia didžiausias pasiryžimas kovoti ir laimėti.

Ir mums, Lietuvos laisvės kovų dalyviams, kol gyslose kraujas nesustings, dar daug kartų teks būti savanoriais, dar teks gyventi 1919 metų žygių dvasia.

Mirę Lietuvos karžygiai! Jūs esate mūsų, gyvųjų, pasididžiavimas ir garbė. Mes permenki esame ir netobuli mūsų žodžiai, kad Jums užpelnytą pagarbą sugebėtume atiduoti. Šią iškilmingą valandą jaučiame Jūsų galingų sielų dvelkimą ir pasižadame savo gyvybės kaina tęsti Jūsų pradėtus žygius ir eiti tais keliais, kuriais Jūs nuėjote į garbę.³⁷¹

Į tai labai jausmingai, gražiai atsiliepė gen. V. Nagevičius ir širdingai pasveikino I-osios laidos karininkus savo, kaip Karo muziejaus viršininko, ir karo invalidų vardu.

³⁷¹ „Brangioji šventė“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 438.

Po to visi šventės dalyviai palydėti karo invalidų garbės sargybos ir jų orkestro maršu nuskubėjo į Karo mokyklą. Tarp garbingų svečių buvo pirmasis Karo mokyklos viršininkas ats. gen. J. Galvydis-Bykauskas, jo padėjėjai: gen. ltn. J. Sutkus, ats. plk. P. Tvaronas, ats. plk. S. Dirmantas ir kiti. Karo mokykloje visi nekantriai laukė paties garbingiausio svečio – Valstybės prezidento. Atvykusį prezidentą pasitiko Karo mokyklos budėtojas, po to priėjo šventės komiteto pirmininkas gen. št. plk. ltn. V. Karvelis ir raportuodamas pranešė, kiek I laidos tikrosios tarnybos ir atsargos karininkų dalyvauja šventėje. Respublikos prezidentas linksmi sveikinosi su visais ir juos šnekino. Jį lydėjo krašto apsaugos ministras gen. P. Šniukšta, Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. ltn. S. Raštikis, Kauno įgulos viršininkas, vyriausiasis kariuomenės kapelionas V. Mironas ir Kauno miesto burmistras ats. plk. A. Merkys. Respublikos prezidentas paprašytas maloniai sutiko kartu su visais nusifotografuoti.

Prasidėjo vaišės. Vaišės buvo kuklios, bet džiugios ir malonios, kadangi jos vyko Karo mokykloje su vyriausioju ginkluotųjų pajėgų vadu ir Respublikos prezidentu A. Smetona ir kitais anų laikų viršininkais, mokytojais ir draugais. Nors Karo mokykla toli gražu nebe tokia pat ir ne toje vietoje bei rūmuose – dabar puošnios didžiulės salės, gražūs baldai, orkestras, linksmos šviesos, – bet ji savo dvasia, paskirtimi ir siekiais vis tokia pat artima, sava ir brangi. Todėl ir nuotaika iš karto pasidarė gyva, pakili; lyg senojoje kariūniškoje šeimoje prieš 15 metų, tarytum nei laiko žymių, nei amžiaus bei padėties skirtumų visai nėra buvę.

Baigiantis pietums Respublikos prezidentas S. Smetona kalbėjo:

<...> „Per penkiolika metų daug ir viso ko pergyventa. Lietuvos vaizdas tapo kitoks: ji apvalyta nuo griuvėsių, karo žaizdos pagydytos, išaugo naujas gražus gyvenimas: jis nebepanašus į prieškarinį. Ir vis dėlto, lygindami save su kaimynais latviais ir estais, mes lietuviai dar nesame pasiekę to, ko tuomet tikėjomės pasiekti: mes dar neturime Vilniaus krašto. Bet kas lig šiol nespėta pasiekti, to reikia siekti vyresniajai kartai drauge su priaugančiomis kartomis. Norėti yra galėti, bet galėti yra mokytis, ruoštis ir dirbti. Tikėkime darbu, tai neapsivilsime.

Ką gi ateitis mums lemia? Ji ne tokia, kokia vaizduotasi seniau. Anuomet manyta, kad, išvadavus iš nelaisvės Lietuvą ir ją atstačius, karys galės, kaip tas romėnų Cincinatas, mesti kalaviją ir arti, dirbti ramiai savo žemę. Šiandien nebematyti tokios romos. Debesys niaukstosi, tvanką jaučiame ore. Nuo karo pavojų neapsaugoti. Kariuomenės vadovybėms visur duodami didesni uždaviniai: paruošti karui ne vien kariuomenė, bet ir visa tauta. O kas yra paruošti tauta karui? Yra ji perauklėti tais dėsniais, kuriais auklėjama ginklo pajėga: drausme ir susiklausymu. Visose kultūros srityse, visokią darbą dirbant, reikia vaduotis šiais dėsniais. Šiajā prasme turi dirbti mokykla, kiekviena įstaiga, kiekviena organizacija, arba draugija, Šiokia ar tokia spauda, raštas ir žodis. Toks didis darbas yra įmanomas vieningoms stingrioms organizacijoms. Žemės ūkyje, pramonėje, prekyboje ir visokiame kitame privatiame ūkyje tatai privalo būti žymu. Visur šiandien tokia srovė eina, ji neaplenkia ir mūsų krašto, visur vadovybė, o vadovybėje asmenybė įgyja didesnės nei seniau reikšmės. Palaida minia su visokiais balsavimais nieko gero neįstengia padaryti.

Tautos idealas yra laisvė. Jis lieka tas pats, o kelias, vadinasi, kitas, darbu, tvarkingų rankų vedamu, pamuštas. Jei taip, tai, saugojant savo šalies laisvę, kariuomenės, ypačiai jos vadų, ryšys

su visuomene turi būti ypatingai glaudus. Tai pasiekama, kai drausmės ir susiklausymo dėsniais dirbama.

Pirmosios laidos karininkai vieni yra mūsų nepriklausomybės kovose žuvę, kiti palikote kariuomenėje tarnauti ir esate jau aukštuose laipsniuose, kiti, atlikę savo karinę pareigą, pasirinkote kitas mūsų kultūros gyvenimo sritis. Vieni vadovaujate kariuomenėje, kiti – kitur. Bet jus visur tvirtai riša bendroji alma mater, bendrieji kovų atsiminimai, ta pati rūpestinga mintis, kad brangiai jūsų kovota ir atkovota Lietuvos laisvė būtų išsaugota. Jūs galite tatau geriausiai atjausti, nes jūs kovodami žiūrėjote mirties pavojun.

Praskleidęs atsiminimais devynioliktųjų metų Lietuvos vadavimo paveikslą su Karo Mokykla, palydėsiu jus, pirmosios laidos karininkus, nuoširdžiais linkėjimais, kad, kariškai auklėti Lietuvos žemėje, auklėtute kitus, vadovaudami savo vietose, ir kad mokėtute ir toliau kvėpti auklėtiniams meilę lietuvių laisvės idealui. Norėti ko pasiekti, kaip sakiau, yra galėti. Nuoširdus noras, darbu pagrįstas, yra didelė galia, padaranti kartais, rodosi, netikėtus daiktus.

Keliu savo taurę sveikatai pirmųjų Karo Mokyklos viršininkų, mokytojų ir auklėtojų, pirmosios laidos karininkų.³⁷²

Po Valstybės vadovo kalbos įspūdingai, sutartinai buvo sugiedotas Tautos himnas ir džiaugsmingai sušukta „valio“.

Po to kalbėjo krašto apsaugos ministras gen. P. Šniukšta. Jis prabilo tokiais žodžiais:

„Ekscelencija Respublikos Prezidente, garbingi svečiai, karo mokyklos pirmosios laidos ponai karininkai! Didžiajam karui besibaigiant ir lietuvių tautai pasiskelbus nepriklausoma valstybe, jos nepriklausomybei ginti tučtuojau reikėjo sudaryti ginkluotą pajėgą ir jai vadovaujančius karininkų kadrus. Dalyvavusių Didžiajam kare valstybių kariuomenių karininkų tarpe lietuvių buvo nedaug, todėl reikėjo parengti karininkus jau savo mokykloje.

Jūs pirmieji stojote į tą mokyklą, išėjote joje karo mokslą ir buvote pakelti į karininkus. Jūsėjote su kariuomenės dalimis į mūšį už Lietuvos nepriklausomybę. Pasiekę tikslą, vėliau jūs tobulinotės karo moksle, didelė jūsų dalis yra baigusių aukštąjį mokslą. Visi jūs šiandieną čion laimingai susirinkote. Linksma jums ši diena. Aš sveikinu jus, reikšdamas bendrai geriausių linkėjimų ateičiai, o ypač, kad karo mokyklos pirmoji laida visuomet būtų pavyzdžiu kariško išsimokslinimo, kariško drausmingumo ir kariškos drąšos kitoms karo mokyklos laidoms³⁷³.

Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. ltn. S. Raštikis savo kalboje paminėjo:

„Be galo malonu, kad Lietuvos karo mokyklos pirmoji laida niekieno neverčiama, bet savo noru prieš 15 metų stojusi į mūsų kariuomenės eiles ir tuo davusi gerą pavyzdį šimtams ir tūkstantims kitų Lietuvos jaunuolių eiti jos keliu.

Ši Tamstų, ponai karininkai, tradicija be galo graži, maloni, svarbi ir kaip tokia, be abejo, visais atžvilgiais sveikintina ir remtina. Aš, kaip karininkas ir tų 15 metų liudytojas, pirmiausia visiškai prisidedamas prie Tamstų iki šiol išsilaikiusios geros nuotaikos, turiu ypatingai sveikinti ir įvertinti, kaip ir kiekvienas lietuvis, visus tuos didelius darbus, kuriuos pirmoji Lietuvos karo mokyklos laida yra atlikusi mūsų kraštui ir kariuomenei. Juk, ponai, iš Tamstų, ne tokio jau didelio būrelio,

³⁷² „Respublikos Prezidento kalba Karo Mokykloje lapkričio 11 d.“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 436–437.

³⁷³ „Brančioji šventė“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 438.

šešios aukos sudėtos kautynių lauke ir yra arti 30 Vyčio Kryžiaus ordino kavalierių, šis faktas tikrai nušviestas ir išreklamuotas tautoje turėtų paskatinti ir, be abejo, paskatintų naujus šimtus aptingusių, kurčių ir aklų lietuvių sekti Tamstų pėdomis.

Kalbėdamas apie praeitį, norėčiau priminti, kad ateityje, manau, karo vadovybė nenusivils, sakydama, kad prieš penkiolika metų tamstos savo noru stojote ginti nepriklausomybės ir reikiant jūs nešaukti vėl užsidėsite karišką milinę ir eisite ten, kur bus įsakyta. Aš sveikinu tamstų asmenyje Lietuvos karininkų jaunosios kartos jaunuosius pionierius!³⁷⁴

Buvęs krašto apsaugos ministras, Kauno miesto burmistras ats. plk. A. Merkys pa-
brėžė:

„Pirmoji laida yra istorinė laida. Istorinė ji dėl to, kad pirmosios laidos karininkai įgijo jau nepriklausomoje Lietuvoje pamatą tapti karininkais ir pakelti į karininko laipsnį Pirmojo Lietuvos Prezidento įsakymu. Antra, pirmoji laida yra istorinė tuo, kad Jūs, ateidami į Karo mokyklą, kuri, be iškabos, vargu ar ką daugiau teturėjo, neatsinešėte ypatingų bendrų žinių, neatsinešėte nė preliminarinio kariško pasirengimo, bet atsinešėte labai didelį morališką bagažą, atsinešėte nepaprastą pasiryžimą tapti karininkais ir pasiaukoti Lietuvos nepriklausomybei. Tas Jūsų morališkas bagažas karo mokykloj, nors per trumpą laiką, buvo pagilintas. O išeidami į dalis išsinešėte dar didesnę bagažą – pasiryžimą ir karišką dvasią.

Daugelis Jūsų šiandien jau esate baigę aukštąjį karišką mokslą, turite daug patyrimo. Pasakysite, jeigu mes daugely vietų laimėjome kautynėse, tai ne dėl to, kad buvome techniškai pasirengę, bet kad buvome morališkai tvirti, buvo daug pasiryžimo, patriotizmo. Ši ypatybė labai svarbi kariuomenei.³⁷⁵

Buvęs Karo mokyklos viršininkas ats. gen. Galvydis-Bykauskas kalbėdamas palietė
dvejoją karininkų tradiciją:

„Viena jų yra tokia, kuri siekia naudoti materialinių gėrybių, garbės, dėl to ten vyraujantis karjerizmas, oportunistas, egoizmas ir kitokie -izmai. Tokia tradicija neturėtų įsigalėti mūsų gyvenime, mūsų dvasioj, nes kur materializmas ir savanaudiškumas, ten kariuomenė negali būti stipri. Mūsų gyvenime turėtų vyrauti ricieriška, pasiaukojimo ir idealizmo tradicija. Tokia ji buvo pirmųjų Lietuvos karių darbuose ir siekimuose, tokia ir dabar mūsų kariuomenė, todėl ta kariuomenė ir stipri.³⁷⁶

Tuometinis Karo mokyklos viršininkas gen. št. plk. K. Musteikis pasakė:

„Man, kaip Karo mokyklos viršininkui, tebūnie leista pasveikinti vienus kaip viršininkus, o kitus kaip auklėtinius. Prieš penkiolika metų palikote čia mus ir gausiu būriu išėjote iš mokyklos, čia pat Lietuvoje mūsų išgalėmis parengti, į dar silpnutę mūsų kariuomenę viršininkais ir vadais, šandie po 15-os metų norėčiau palinkėti, kad visi sulauktumėt kito 25 metų jubiliejaus ir ji atšvęstumėt savo P. L. P. karo mokyklos rūmuose. Švęsdami savo sukaktuves pirmą ir antrą kartą, turėjome savo tarpe Jo Ekscelenciją Respublikos Prezidentą. Turime Jį ir šiandien. Linkėčiau ir norėčiau, kad turėtumėt jį ir kitame mūsų jubiliejuje.“

³⁷⁴ „Brangioji šventė“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 439.

³⁷⁵ *Ten pat*.

³⁷⁶ *Ten pat*, p. 440.

Entuziastingai buvo sutikti šitie žodžiai ir sudainuota ilgiausių metų.

Toliau visų I laidos karininkų vardu kalbėjo Generalinio štabo valdybos viršininkas gen. št. plk. lt. J. Černius:

„Šiandien čia susirinko Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos pirmosios laidos karininkai, kad tarpusavy pasidalytų mintimis, atnaujintų tuos glaudžius santykius, kurie mus jungė 1919 metais.

Šia proga noriu pareikšti visų mano kolegų vardu nuoširdžiausią dėkingumą mūsų mylimam Tautos Vadui, dabartiniam ir pirmajam Lietuvos Respublikos Prezidentui, už malonų atsilankymą į mūsų iškilmes. Jo pasakyti žodžiai giliai įsmigo mūsų sąmonėn.

Mums prisimena tie 1919 metai, kada Lietuvos moksleivinis jaunimas, metęs mokslą, nesigalėdamas nieko, stojo savo noru, niekieno neverčiamas, į Lietuvos kariuomenę tėvynės ginti nuo visų jos priešų.

Nematerialinių gerovių masinami stojome Lietuvos kariuomenėn, bet iš pasiryžimo ginti savo mylimą kraštą. Visi stvėrėmės ginklo. Kūrėsi Lietuvos kariuomenės pulkai. Gausiam jaunimui vadovauti reikėjo vadų. Kur jų paimti? Teko surasti iš to paties jaunimo tarpo. Tuo tikslu buvo nutarta steigti savoji karo mokykla.

Kitaip teko gyventi 1919 metais karo mokykloj, negu kad dabar gyvenama. Daug ko trūko: mokslo priemonių, vadovėlių, pagaliau net rūbų, skalbinių.

Manau, visi prisimename tą džiaugsmą, kai buvo išduotos antklodės, visai ne tokios, kaip dabar duodamos. Jos buvo šiuurkščios, vokiškos „Pferdedecke“. Tačiau mums buvo geros, nes žinojome gerai, kad daug ko trūksta, kad kareiviai vaikšto basi, kad valdžia neturi pakankamai lėšų. O kas tada iš mūsų nėjome į molgius patys sau skalbinių molgiuoti? Ėjome linksmi, sukome juokaudami. Šios dienos kariūnui netenka apie tai net pagalvoti: jam viskas paduodama parengta.

Čia noriu priminti ir nuolatinis pavojus, kurie teko patirti. Kiek nakčių teko budėti su kulkosvaidžiu prie langų, saugojant pačią mokyklą nuo demoralizuotų vokiečių užpuolimų. Tačiau lengva mums buvo kario našta, nes visi materialiai trūkumai lengvai pakeliami, kai moralė pakilusi. Niekam nebuvo atėjusi į galvą mintis skųstis, murmėti ar reikšti nepasitenkinimą. Kiekvienas atlikome savo pareigą.

Nepriklausomybės karui pasibaigus, dalis mūsų, kuriems likimo buvo lemta išlikti sveikiems, tebetarnauja kariuomenės eilėse. Kita dalis paliko kariuomenę, išeidama arba tarnauti kitose žinybose, arba verčiasi įvairiais verslais.

Visi mes, kur tik būtume, esame pasiryžę ginti savo kraštą su tokiu pat dvasios pakilimu, kaip 1919 metais. Tie, kurie nėra mūsų kariuomenės eilėse, vėl bus, kada mūsų karo vadovybė to pareikalaus.

Mūsų tarpe dabar turime žmonių įvairių profesijų ir užsiėmimų: profesorių, inžinierių, teisininkų, direktorių, agronomų, miškininkų, medikų, menininkų, filosofų, burmistrų, ūkininkų. Beveik visose gyvenimo srityse turime savo atstovų. Visus mus jungia vienas ir tas pats tikslas – dirbti Lietuvai Tėvynei.“

Iškilmės sulaukė malonaus siurprizo, buvo perskaitytas labai nuoširdus arkivyskupo P. Karevičiaus sveikinimo laiškas, į kurį buvo atsakyta padėkos telegrama³⁷⁷.

³⁷⁷ *Ten pat*, p. 440–441.

Minint pirmosios laidos 15-os metų jubiliejų 1934 m. kariuomenėje tarnavo 42 šią laidą baigę karininkai: 12 – pulkininkų leitenantų, 19 (20) – majorų, 11 (13) – kapitonų, 41 – atsarginis. Per tą laiką 27 baigė aukštuosius karo ir civilinius mokslus: 6 – generalinio štabo akademijas, 6 – technikos (inžinierių), 4 – teisės, 7 – gamtos ir ekonomikos, 2 – istorijos ir filosofijos, 1 – medicinos, 1 – meno studijas. Iš atsarginių 28 tarnavo valstybės tarnyboje, 3 buvo prekybininkai, 1 – advokatas, 3 – ūkininkai, 6 – įvairaus verslo ir profesijų atstovai. Nepriklausomybės kovose žuvo 6, I laipsnio (rūšies) Vyčio Kryžiaus ordinu apdovanoti 24, II laipsnio (rūšies) – 4 karininkai, Savanorio kūrėjo medaliu – 92, kiti 4 pirmosios laidos karininkai, nors į kariuomenę įstojo savanoriais, dėl įvairių priežasčių teise būti apdovanoti Savanorio kūrėjo medaliu negalėjo pasinaudoti³⁷⁸.

Karo mokykloje kasmet gerėjo mokymo ir organizavimo procesas. Siekiant pakelti Lietuvos karininkų rengimą ir pagerinti jų kvalifikaciją 1935 m. liepos 3 d. buvo paskelbtas Respublikos prezidento A. Smetonos ir ministrų pirmininko J. Tūbelio **Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos statutas**, o liepos 18 d. **Statutui vykdyti taisyklės**, vėliau paskelbtas ir kariuomenės vado patvirtintas **Mokyklos vidaus tvarkos statutas**.

1935 m. liepos 3 d. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos statutas:

1. Bendrosios nuostatos. Karininkai ugdomi Karo mokykloje (1 str.). Mokyklos auklėtiniai vadina mi kariūnais (2 str.). Mokykla pavaldi kariuomenės vadui (3 str.), kuris nustato: kariuomenės (ginklų) rūšių skyrius, kariūnų skaičių kariuomenės rūšims (4 str.).

Karo mokykla turi knygyną, litografiją (spaustuvę), laboratoriją ir reikalingus kabinetus (5 str.). Pirmojo kurso kariūnai gali būti pakelti į grandinio laipsnį, antrojo – į jaunesniojo ir vyresniojo puskarininkio laipsnius, trečiojo – į viršilos laipsnį (6 str.).

II. Auklėtinių priėmimo tvarka. Prašymai priimti į Karo mokyklą rašomi Respublikos Prezidento vardu ir siunčiami mokyklos viršininkui (7 str.). Į Karo mokyklą priimami Lietuvos piliečiai, baigę aukštesniąją mokyklą, nevedę, 18–25 m. amžiaus ir išlaikę konkursinius egzaminus (8 str.). Pirmiausia į mokyklą priimami: liktiniai ir tikrosios tarnybos puskarininkiai, tikrosios tarnybos ir atsargos kareiviai (9 str.). Kariuomenės vadui leidus, į antrąjį kursą gali būti priimti aspirantai: baigę aspirantų kursus, ne jaunesni kaip 26 m. amžiaus, nevedę, išlaikę 8 str. nustatytus egzaminus (10 str.).

Kariūnai, kurie dėl ligos ar kitų ne nuo jų priklausančių priežasčių atleisti iš mokyklos, gali būti priimti kitais mokslo metais į tą patį kursą be egzaminų (11 str.). Mokyklos viršininkas skiria kandidatams tikrinti ir egzaminams laikyti komisijas. Komisijoms pirmininkauja mokyklos viršininkas (12 str.). Į Karo mokyklą priima mokyklos viršininkas (13 str.). Priimtieji į mokyklą laikomi tikrosios karo tarnybos kariūnais kandidatais (14 str.). Kariūnai kandidatai: 1) liktiniai puskarininkiai ir tikrosios tarnybos kareiviai gražinami į dalinius, 2) atsargos kareiviai ir netarnavusieji kariuomenėje siunčiami į kariuomenės dalinius į jaunujų kareivių mokymus (15 str.).

³⁷⁸ Šipelis J., „Penkiolikai metų praslinkus“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 444; M. Š., „Pirmoji Karo mokyklos laida“, *Kardas*, 1934, Nr. 14 (191), p. 271–273.

Jaunujų kareivių mokymą išėjus, tinkami kariūnai kandidatai grąžinami į mokyklą ir laikomi kariūnais (16 str.). Netinkami kariūnai kandidatai iš mokyklos atleidžiami (17 str.). Kariūnai, kurie yra įgiję kariuomenės daliniuose kareivių laipsnius, laikinai jų netenka (18 str.).

III. Mokslas. Mokslas Karo mokykloje trunka 3 metus. Karo metu mokymo laikas gali būti sutrumpintas. Tai nustato kariuomenės vadas (19 str.). Mokslo laikas skirstomas į kursus. Kursų yra trys (20 str.). Kariuomenės vadas tvirtina: mokyklos paruoštą mokymo planą, į aukštesnius kursus perkėlimo ir baigiamųjų egzaminų taisykles (21 str.). Egzaminų rezultatai vertinami 10 balų sistema (22 str.). Baigusieji mokyklą kariūnai skirstomi šitaip: pirmoji rūšis – kariūnai, kurie labai gero elgesio ir turi vidutinį pažymį, ne mažesnį kaip 9, antroji rūšis – kariūnai, kurie gerai elgiasi ir turi patenkinamą pažymį trečioji rūšis – kiti kariūnai (23 str.). Pirmosios ir antrosios rūšies kariūnai Respublikos Prezidento aktu keliami į jaunesniojo leitenanto laipsnį. Pirmosios rūšies kariūnai, pakelti į jaunesniojo leitenanto laipsnį, gauna vienerius metus vyresniškumo (stažo) (24 str.). Trečiosios rūšies kariūnai: pakeliami į atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį ir leidžiami į atsargą arba siunčiami į kariuomenės dalinius puskarininkiais su teise būti pakeltais į jaunesniojo leitenanto laipsnį, bet ne anksčiau kaip per 6 mėnesius (25 str.).

IV. Nebaugusieji Karo mokyklos kariūnai. Kariūnas atleidžiamas iš mokyklos šiais atvejais: kai pats pareiškia norą išstoti, kai jo sveikata neatitinka karo tarnybos reikalavimų, kai jis yra nepažangus arba nedrausmingas (26 str.). Atleisti iš mokyklos kariūnai, kurie turi atlikti karo prievolę, siunčiami į kariuomenės dalinius. Kariūnų kandidatų ir kariūnų išstarnautas laikas įskaitomas į karo tarnybos laiką (27 str.).

V. Mokymo ir drausmės taryba. Mokymo ir drausmės tarybą sudaro pirmininkas – mokyklos viršininkas, inspektorius, bataliono vadas, mokyklos vyresnysis sanitarijos karininkas, atitinkamų kariūnų kursų kuopų ir būrių vadai ir priverkūs mokyklos viršininko paskirti lektoriai (28 str.). Tarybos posėdžius kviečia mokyklos viršininkas (29 str.). Taryba sprendžia: kariūnų kėlimą į aukštesnius kursus, jų suskirstymą baigiant mokyklą rūšimis, elgesį, atleidimą iš mokyklos (30 str.).

VI. Kariūnų aprūpinimas. Kariūnai kandidatai, siunčiami mokymams į kariuomenės dalinius, gauna aprangą mokykloje, o kitą aprūpinimą – kariuomenės daliniuose (31 str.). Kariūnai ir kariūnai kandidatai gauna kariūno maisto davinį. Stažuotės metu kariuomenės daliniuose jie gauna kareivio maisto davinį. Kariūno maisto davinį ir kitą aprūpinimą nustato krašto apsaugos ministras (32 str.). Kariūnai ir kariūnai kandidatai gauna algą pagal tikrosios tarnybos kareivių laipsnių normas (33 str.). Kariūnai kandidatai, liktiniai puskarininkiai jaunujų kareivių mokymų metu gauna liktinio puskarininkio atlyginimą. Kariūnai kandidatai ir kariūnai, kurie yra įgiję kareivių laipsnius, gauna atitinkamą tikrosios tarnybos kareivių laipsnių algą (34 str.).

Trečiojo kurso kariūnai stažuotės metu kariuomenės daliniuose ir poligone vietoj maisto davinio gauna karininkams nustatytus taktikos pratimų metu dienpinigius (35 str.). Trečiosios rūšies kariūnai gauna kariuomenės daliniuose liktinių puskarininkių išlaikymą, nors jie ir neužima etatinių vietų (36 str.).

Kariūnai, baigę mokyklą ir pakelti į jaunesniojo leitenanto laipsnį, gauna 1 500 litų pašalpą uni-formai įsigyti. Šią pašalpą gauna ir išsiųstieji į kariuomenės dalinius puskarininkiais, kai jie pakeliami į jaunesniojo leitenanto laipsnį (37 str.). 1939 m. liepos 22 d. įsigaliojo šio straipsnio panaikinimas³⁷⁹.

VII. Baigiamosios nuostatos. Mokyklai pereiti iš dvejų į trejų mokslo metų laiką ir tvarką nustato krašto apsaugos ministras (38 str.). Šiam statutui vykdyti taisykles leidžia krašto apsaugos ministras (39 str.). Šis statutus veikia nuo jo paskelbimo dienos (40 str.). 1922 m. rugpjūčio 18 d. Karo mokyklos

³⁷⁹ „Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokyklos statuto pakeitimas“, *Vyriausybės žinios*, 1939 m. Nr. 662, eil. 4850, p. 588.

*įstatai (Vyriausybės žinios, Nr. 103, eil. 807) panaikinami (41 str.)*³⁸⁰.

1935 m. liepos 18 d. laikinai einantis ministrų pirmininko pareigas J. Tūbelis ir kariuomenės vadas gen. št. plk. S. Raštikis pasirašė **Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos statutui vykdyti taisykles**³⁸¹.

1. Į Karo mokyklos I kursą priimami Lietuvos piliečiai: tinkamos karo tarnybai sveikatos, teismo nebausti ir netardomi, baigusieji aukštesniosios mokyklos kursą, ne jaunesni kaip 18 ir ne vyresni kaip 25 metų amžiaus, nevedę, išlaikę konkursinius lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos egzaminus aukštesniosios mokyklos kurso lygiu.

2. Stojantiems į mokyklą pirmenybė teikiama: liktiniams puskarininkiams, tikrosios tarnybos puskarininkiams, atsargos puskarininkiams, atsargos kareiviams.

3. Norintieji stoti į mokyklą kariūnais, prašymus rašo Respublikos prezidento vardu ir atsiunčia Karo mokyklos viršininkui iki rugsėjo 10 d. Prie prašymo turi būti pridėta: a) aukštesniosios mokyklos baigimo atestatas (originalas arba notaro patvirtintas nuorašas), b) gimimo liudijimas, c) ištikimybės liudijimas, d) fotografija, e) savo ranka rašytas *curriculum vitae*.

Pastaba: liktiniai puskarininkiai, tikrosios tarnybos puskarininkiai ir kareiviai prašymus su visais dokumentais (išskyrus nurodytą punkte c) siunčia pagal subordinacija. Dalinių vadai prie dokumentų prideda pažymėjimą apie kandidato tinkamumą būti karininku.

4. Kandidatai į priėmimo komisiją atvyksta rugsėjo 23 d.

5. Kandidatų sveikata tikrinama karo ligoninėje, karo sanitarijos viršininko nurodymais.

6. Kandidatams, mokslo cenzo, sveikatos ir išorinės išvaizdos atžvilgiais pripažintiems tinkamais, leidžiama laikyti konkursinius egzaminus.

7. Egzaminai laikomi raštu, kiekvienam rašomajam darbui skiriant po 2 val.

8. Rašomųjų darbų temas parenka egzaminų komisijos pirmininkas.

9. Atlikę rašomuosius darbus kandidatai užpildo Žinių lapą.

10. Išlaikiusieji konkursinius egzaminus įskaitomi kariūnais kandidatais, suskirstomi į kariuomenės rūšis ir paleidžiami namo iki spalio 15 d. Paleidžiamieji iki jiems artimiausios geležinkelių ar autobusų stoties ir atgal į Karo mokyklą vežami valdžios lėšomis.

11. Spalio 16 d., 9 val., kariūnai kandidatai susirenka Karo mokykloje, kur jiems priskiriamas kareivio maisto davinys, duodama uniforma ir spalio pabaigoje, kariuomenės vado nurodymu, siunčiami į atitinkamus kariuomenės dalinius jaunojo karei-

³⁸⁰ „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos statutas“, *Vyriausybės žinios*, 1935 m. liepos 3 d., Nr. 487, eil. 3402, p. 2–4.

³⁸¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 45, Kaunas, 1935 m. liepos 18 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 117, l. 54–55.

vio mokymams.

12. Kariuomenės daliniuose kariūnai kandidatai skiriami tik rikiuotėn, pagal galimybę į mokomąsias kuopas.

13. Išėję jaunojo kareivio mokymą kariūnai kandidatai grįžta į Karo mokyklą. Dalinių vadai siunčia Karo mokyklos viršininkui pažymėjimus apie kiekvieno kandidato tinkamumą būti karininku. Tikslią kandidatų grįžimo datą dalinių vadams praneša Karo mokyklos viršininkas.

14. Grįžę į Karo mokyklą kariūnai kandidatai privalo išlaikyti egzaminus iš ginklų ir visų statutų.

15. Kariūnai kandidatai išlaikę egzaminus duoda priesaiką ir laikomi kariūnais.

16. Neišlaikę egzaminų kariūnai kandidatai gražinami į dalinius atlikti karo tarnybą bendra tvarka arba paleidžiami iš kariuomenės.

17. 1930 m. įsakymas kariuomenei Nr. 43 1–20 str. laikomas negaliojančiu.

Prie įsak. kar. 1935 m. Nr. 45

1 priedas

167

ŽINIOS

1. Pavardė, vardas ir tėvo vardas
2. Kilimo vieta: a) Apskritis
- b) Valsčius (miestas)
- c) Kaimas (dvaras).....
3. Gimimo metai, mėnuo ir diena.....
4. Tėvų užsiėmimas ir turtas.....
5. Kiek brolių ir seserų? Jų vardai, amžius ir užsiėmimas
6. Kiti artimiausi giminės; jų užsiėmimas, turtas ir antrašas
7. Tautybė.....
8. Tikyba
9. Pilietybė.....
10. Mokslo cenzas (kur, kada ir į kurią klasę įstojai, kokių dalykų lengviau buvo mokytis, kada ir kokią mokyklą baigėi?
11. Kokias svetimias kalbas žinai?

{	laisvai kalbi ir rašai
	laisvai kalbi
	su žodyno pagalba
12. Kuo užsiėmėi baigęs

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

13. Ar priklausai prie kokių nors organizacijų (sporto, moksleivių, politinių ir t. t.) ir kodėl?.....
14. Prie kokių organizacijų dabar priklausai ir kodėl?.....
15. Kodėl ir kieno paskatintas stoji Karo mokyklon.....
16. Ar prižadi įstojęs į Karo mokyklą nutraukti visus ryšius su tomis organizacijomis, kurioms priklausai?
17. Ar yra Kaune Tamstos giminių? Jų pavardės, užsiėmimas ir antrašas.....
18. Tamstos nuosavas nekilnojamas turtas
- Jei paaškęs, kad nors viename aukščiau minėtų punktų prasilenkiau su tiesa – būsiu pašalintas iš karo mokyklos, arba nors ir baigus ją – iš kariuomenės.
- Šitų žinių tikrumą tvirtinu savo parašu ir būsiančio kario garbe.

parašas

2 priedas

PAŽYMĖJIMAS

Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo Mokyklos kariūnas – kandidatas

168

1. Pavardė
2. Vardas.....
3. Atlikdamas stažą pulke pasirodė
- a) Drausmingas ar ne
- b) Blaivus ar ne
- c) Gero elgesio ar ne
4. Kaip išmoko karo dalykų.....
- a) Rikiuotės
- b) Statutų
- c) Ginklų
5. Kaip ėjo tarnybos pareigas.....
6. Drausmė pabaudos.....
7. Neigiami palinkimai
8. Teigiami palinkimai
9. Bendras apibūdinimas

Kuopos vado parašas

Dalies vado nuomonė apie kandidato tinkamumą būti karininku:

Karo mokyklai perėjus prie trejų metų mokymo programos, kariūnai, atsižvelgiant į išreikštą norą ir mokslo rezultatus, buvo suskirstyti į atitinkamos mokymo pakraipos mokomąsias kuopas. Pirmiausia atrinkti kandidatai į kadrinius kariūnus, netarnavę kariuomenėje. Pirmąsias 2–3 savaites karininkų ir vyresniųjų kursų kariūnai buvo mokomi rikiuotės ir vidaus tarnybos statutų pačioje Karo mokykloje, po to būdavo siunčiami į kariuomenės dalinius, kur per 7 mėn. mokomosiose kuopose turėjo išeiti jaunojo kareivio mokymo kursą, po kurio pulke, kuriame ėjo mokymą, gauna vertinimą.

Laikiniai einantis krašto apsaugos ministro pareigas kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis pareiškime Seime (1938 m. spalio 11 d.) pažymėjo, kad „*svarbiausias pertvarkymo tikslas buvo, kad kariūno mokymosi laikas būtų prailginimas ligi trejų metų ir kad ateityje nebūtų karininkų, praktiškai nepažįstančių rikiuotės kareivio ir rikiuotės puskarininkio gyvenimo pulke. Šie dėsniai jau vykdomi ir dabar kiekvienas kariūnas, be jokių išimčių, turi išeiti pulke jam skirtą jauno kareivio ir puskarininkio mokymo programą (mokomajame pulke).*“³⁸²

Grįžusių į Karo mokyklą kariūnų mokymas buvo pradamas nuo pradžių ir nuodugniai, jį vykdė mokyklos karininkai ir vyresniojo kurso kariūnai. Pirmaisiais mokslo metais kariūnai privalėjo gerai išmokti Vidaus, Įgulos tarnybos ir Drausmės statutus, o Rikiuotės ir Lauko tarnybos statutai tiek teoriškai, tiek praktiškai buvo studijuojami visus trejus mokslo metus. Per pirmus dvejus metus kariūnai buvo mokomi pagal bendrą programą bendrųjų dalykų. Trečiaisiais mokslo metais, atsižvelgiant į mokslo rezultatus ir pageidavimus, būdavo suskirstomi ir mokomi pagal specializaciją.

Tobulinant mokymo procesą ir pastebėjus, kad sėdėjimas klasėse ir teorijos mokymas neduoda tiek naudos, kaip praktiniai pratimai, buvo pereita prie didesnio laiko skyrimo praktiniams mokymams lauko sąlygomis.

Rengiant karininkus pagal trejų metų mokymo programą, praktiniam mokymui buvo skiriamas ypatingas dėmesys³⁸³.

1940 m. gegužės 31 d. skelbiamas įsakymas įsakymas kariuomenei Nr. 52, kuriuo remiantis šiek tiek papildomos Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos statuto („*Vyriausybės žinios*“, 1935 m. Nr. 487, 39 str. ir 1939 m., Nr. 662, str. 37)³⁸⁴ vykdymo taisyklės. Antai, kandidatai, netarnavę kariuomenėje, teikdami prašymą kreiptis į savo apskrities viršininką prašydami pateikti Karo mokyklos viršininkui jų ištikimybės liudijimą (3 str.). Kandidatai į priėmimo komisiją atvyksta liepos 10 d. (vietoj rugsėjo 23 d.,

³⁸² „Kaip ruošiami Lietuvos karininkai“. Krašto apsaugos ministro brg. gen. S. Raštikio pareiškimas Seime (1938 m. spalio 11 d.), *Karys*, 1938, Nr. 41 (1009), p. 1143.

³⁸³ Jakštys G., „Lietuvos karininkų rengimo ypatumai Baltijos regiono karo mokyklų raidos kontekste 1919–1940 m.“, žr.: *Globalizacijos iššūkiai ugdymo procesui: visuomenė ir kariuomenė*, p. 183–184.

³⁸⁴ „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos statutas“, *Vyriausybės žinios*, 1935 m. liepos 3 d., Nr. 487, eil. 3402, p. 2–4; „Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokyklos statuto pakeitimas“, *Vyriausybės žinios*, 1939 m. Nr. 662, eil. 4850, p. 588.

4 str.); kariūnų kandidatų mokymo tikslas – paruošti skyriaus vadą. Mokymas vykdomas kariuomenės štabo viršininko nurodymais (11 str.); dalinių vadai, gražindami kariūnus kandidatus į Karo mokyklą, siunčia mokyklos viršininkui pažymėjimus apie kiekvieno kandidato tinkamumą būti karininku ir išeito daliniuose kurso pažymius. Tikslią kariūnų kandidatų gražinimo datą dalinių vadams praneša Karo mokyklos viršininkas (12 str.); kariūnai kandidatai, dalinių vadų įvertinti kaip netinkantys būti karininkais, į Karo mokyklą nesiunčiami, o paliekami tame dalinyje atlikti karo prievolę (įsakymas kariuomenei Nr. 51, 1 str.) nustatytą laiką³⁸⁵. Pasirašė krašto apsaugos ministras brg. gen. K. Musteikis ir kariuomenės vadas div. gen. V. Vitkauskas³⁸⁶.

Respublikos Prezidento aktu Nr. 754 XVII jaunesniųjų leitenantų (59 karininkai: 40 pėstininkų, 6 kavalerijos, 4 pionierių, 3 artilerijos, 3 ryšių, po 1 aviacijos, topografijos ir automobilių specialybių) ir aktu Nr. 755 X atsargos karininkų (132) laida buvo išleista 1935 m. rugsėjo 15 d.³⁸⁷ Iškilnėse dalyvavo Respublikos prezidentas A. Smetona, krašto apsaugos ministras gen. ltn. P. Šniukšta, vidaus reikalų ministras gen. J. Čaplikas, kariuomenės vadas generalinio štabo plk. S. Raštikis, kariuomenės štabo viršininkas generalinio štabo plk. J. Černius, gen. S. Žukauskas, gen. K. Popeliučka, gen. E. Vimeris, gen. J. Sutkus, gen. J. Bulota, vyr. karo kapelionas V. Mironas, dalinių vadai, karinių įstaigų viršininkai, Karo mokyklos karininkai, išleidžiamieji ir spaudos atstovai.

Respublikos prezidentas A. Smetona, kreipdamasis į jaunesniusius ir atsargos leitenantus kalbėjo:

„Karo mokykla – drausmės mokykla. Didelio nerimo metu, kokį dabar gyvename, drausmės dėsnis įgyja dar didesnės reikšmės. <...> Juk tik per drausmę tėra įmanoma tautos vienybė.

<...> Karys vadas, žemesnio ar aukštesnio laipsnio, yra jam pavestų kareivių auklėtojas ir mokytojas. Jis budi, kad į kariuomenę neįsibrautų srovės, priešingos drausmei ir paklusnumui. To jis pasiekia ne vien grasinimo priemonėmis, bet ir savo dorovine veikla. Jei vadas drąsus, tai ir kareiviai nebailūs. Ko pats išmokęs, tai įkvepia ir jo žinioje esantiems pavaldiniams. Drąsus ir milžino slibino nenusigąsta ir jokiam vėjo pūstelėjimui nepasiduoda. Mūsų tauta dažnai esti baidoma milžiniais. O kai vadas nebijo, tai ir jo kareiviai nepasiduos baimei.

Jūs, jaunieji karininkai, kurie paliekate kariuomenėje ir kurie atsargon einate, vieno tikslo siekiate, nors ir dviem keliais vyksite, – sieksite, kad Lietuva būtų stipri. Ji bus stipri, nes jūs ją stiprinsite. Palikdami savo mokyklą, jūs skiriatės su ja, jausdami daug padėkos savo auklėtojams. Be to, jūs žinote, kad tas mokslas, kurio čia esate gavę, yra duotas mūsų tautos. Taigi jai su meile tarnausite. Jūs tik pradėsite gyventi, ir ilgas gyvenimo kelias laukia jūsų. Kurdami savo buitį, kur site ir savo tautos gyventę. Savo laimėje nepamirškite ir Lietuvos laimės.“³⁸⁸

³⁸⁵ Įsakymas kariuomenei Nr. 51, Kaunas, 1940 m. gegužės 30 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 7, l. 125.

³⁸⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 52, Kaunas, 1940 m. gegužės 31 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 7, l. 126.

³⁸⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, 1935 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 117, l. 87, 88.

³⁸⁸ „Mūsų tauta dažnai esti baidoma milžiniais“, *Kardas*, 1935, Nr. 19 (224), p. 403.

Dešimtos atsargos karininkų laidos vardu kalbėjęs atsargos j. ltn. B. Dirmeikis pažymėjo:

„Tauta, kurioje svyruoja valstybės saugumo pagrindas, yra skirta tik stebėjimui, svyravimui ir pražūčiai. Mes laikome didele garbe ir reta laime galėję baigti Karo mokyklą, kaip asmenybės formavimo institutą, kaip įstaigą, paruošusią mus ne tik ginklo darbui, bet ir platesniam visuomeniniam ir kultūriniam žygiui, paruošusią mus vado pareigoms. Išgyventi mokykloje metai sustiprino mūsų charakterį, sustiprino valią, išmokome ryžtis, maža kalbėti ir daugiau veikti. Išmokome ne tik drausmingai budėti, bet ir drausmingai mąstyti, išmokome klausyti, įsakyti, šaltai stebėti ir šaltai vertinti. Visa tai sudaro galingą mūsų ginklą, su kuriuo mes sustosime ties Baltija, Vilniumi ir visu tuo, kas mums šventa. Dėkojame Tautos vadui, karo vadovybei, mokyklos karininkams ir kt. Už didelį rūpestį, už metodą ir pastangas beruošiant mus toms atsakingoms pareigoms. Mes grįžtame į visuomenę, kad ją paruoštume krašto saugumo darbui...“³⁸⁹

Ta proga plk. ltn. Juozas Rapšys 1935 m. *Kardo* nr. 19 rašė:

„Jaunieji karininkai niekuomet neturėtų užmiršti, kad užsidėdami karininko mundurą, užsideda kartu ant savo pečių ir dideles, atsakingas pareigas ir kad tos pareigos juo didesnės ir atsakingesnės, juo didesnis, visai aiškiai pasakius, antpečių žvaigždučių skaičius.

Tiesa, apie karininko-vado pareigas jaunieji karininkai daug buvo girdėję Karo mokykloje, bet tai buvo tik grynai teoretiniai nurodymai, grynai teoretinės karininko pareigos, apie kurių praktišką pritaikymą mažai kas tuomet dar tegalvojo. <...>

Pasitaiko, kad jauni karininkai, išsiidealizavę karininko idealą dar gimnazijoje ir karo mokykloje būdami, nusivilia, kada išėję į dalis, pamato, kad tas idealas kitoks, negu jie įsivaizdavo; nusivilia, nuleidžia rankas ir kaip dažniausia su tokiais atsitinka, linksta ten, kur vėjas pučia. Nebėra tokiems noro dirbti, nebėra pasiryžimo, nebėra ir atsparumo. Dirba vien tik dėl to, kad įsakyta. Į viską žiūri abejingai, pasyviai, nors, gal būt, ir supranta, kad toks pasyvumas karininkui netinka.

Jaunieji karininkai, jūsų džiaugsmo proga tebūnie man leista šioje vietoje duoti jums nors porą reikalingų (bent man taip atrodo) karininko gyvenimui patarimų.

Jūs baigėt Karo mokyklą ir įstojot į kitą – gyvenimo – mokyklą. Nesididžiukit baigę pirmaisiais ir nenuliūskit baigę paskutiniais. Gyvenimo mokykloje neretai būna ir taip, kad pirmieji lieka paskutiniais ir paskutiniai – pirmaisiais. Nepavydėkite, jei šioje mokykloje kuriam nors jūsų draugų greičiau ir lengviau pasiseks nugalėti gyvenimo kliūtis ir greičiau tikslą pasiekti. Dirbkite sąžiningai duotąjį darbą ir atmint, kad kiekvienas rimtai dirbamas darbas anksčiau ar vėliau gražius vaisius duoda. Nenusiminkite, jei jūs rasite kariuomenės dalyse ir ne taip, kaip įsivaizdavote, jei jums teks pergyventi vieną antrą nepasisekimą. Paimkit ginklą, knygą, lyrą ir eikit, anot mūsų dainiaus Maironio, drąsiai Lietuvos keliu. Turėkite visuomet prieš akis gražius tėvynės ir savo siekimus ir eikit prie jų. Vis tiek kiek ir kokias kliūtis jums tektų sutikti. Nenusiminkite, jei kartais ir daug kliūčių sutiktumėte, bet priešingai: su dar didesniu pasiryžimu ir su dar didesniu užsispyrimu siekit užsibrėžtojo tikslo. Kurkite savo gyvenimu ir darbu tokį Lietuvos kariuomenės karininko tipą, kuriuo didžiuotųsi lietuvių tauta, kurio pavydėtų mūsų kaimynai. Stenkitės būti tokiais, kokiais jus mokė būti, stenkitės kiek galint arčiau prieiti prie teorijos nupiešto karininko idealo. Imkite, išėję į dalis, iš savo senesniųjų kolegų karininkų visa tai, kas gera ir gražu ir su pasibjaurėjimu atmeskite tai, kas bloga.

³⁸⁹ Danilevičius S., „P. L. P. Karo mokyklos XVII kadro karininkų ir X atsargos karininkų laidų išleistuvės“, *Kardas*, 1935, Nr. 19 (224), p. 407–409.

Ne paslaptis, kad kariuomenės dalyse dar ne visai išgaravęs yra caro kariuomenės karininko tipas. Kiekvienas juk sutiks, kad neigiami savumai, tai bakterijos, kurios labai lengvai apkrečia kitus, kad reikia su jomis kovoti, bet toli gražu ne kiekvienas visomis jėgomis stengiasi joms atsispirti, joms pasipriešinti. Yra tokių, kurie jau pirmojo panašių bakterijų puolimo neišlaiko ir suklumpa. Tai silpnavaiviai, tai lengvabūdžiai, kuriais sunku pasitikėti tokiais momentais, kuomet reikalingas valios tvirtumas. Duokit, jaunieji kolegos, sau žodį, kad panašiais nebūsime ir ištesėkite jį iki galo. Būkite tvirti, kaip ažuolai, užgrūdinkite savo valią, – nematykite ir nenorėkite matyti blogų pavyzdžių, o siekit visomis jėgomis to, kas kilnu ir gražu.

Kitokios sąlygos atsargos jauniesiems karininkams, bet ir jie, turėdami prieš akis Lietuvos kariuomenės ir Lietuvos karininko garbę, gali daug ką padaryti tai garbei padidinti. Jų, kaip karininkų, pareigos vienodos, skirtingos tik sąlygos.

Ką gi jaunųjų karininkų išleistuvių dieną turėtumėme prisiminti mes senesnieji karininkai.

Mes turime prisiminti, kad pas mus, mūsų globon ateina jauni, neprityrę, gyvenimo dar nepažinę karininkai, kad jų jaunos akys visur žiūri ir viską mato, kad nuo to, ką jie pamatys, priklausys, galbūt, kariuomenės ir jų pačių likimas. Būkime jiems visur ir visuomet geru pavyzdžiu. Žinoma, ir mes patys, galbūt ne be blogų savumų, ne be blogų palinkimų, bet stenkimės jų neparodyti. Rodykime tik tai, ką gražaus turime. Mokykime savo jaunuosius kolegas būti gerais ir pavyzdingais karininkais ir stenkimės patys tokiais būti. Atminkime, kad mums patikėta yra anot mūsų Tautos Vado ir Vyriausiojo ginkluotų pajėgų Viršininko žodžių, krašto laisvė ir nepriklausomybė, kad visa lietuvių tauta į mus žiūri. Atminkime kartu ir tai, kad, kuomet krašto laisvei ir nepriklausomybei grės pavojus, šalia mūsų stos į kovą ir visa tauta, kad mums, ypač aktyviosios tarnybos karininkams, teks, anot kariuomenės vado žodžių, vadų rolė, o kam nežinoma, kad vadu tikraja to žodžio prasme gali būti tik tas, kas turi savo tautos, savo valdinių pasitikėjimą<...>.³⁹⁰

Anoniminis XVII laidos absolventas minint laidos 50-ties sukaktį rašė:

„Mūsų laidos dienos Karo mokykloje prasidėjo 1933 m. rugpjūčio mėn., kai norinčių į ją įstoti susirinko apie du šimtai jaunuolių, baigusių aštuonių klasių gimnazijas, ar tolygias mokyklas. Kai kurie jau virš 10 mėnesių išbuvę Karo mokykloje – VIII-tos aspirantų laidos kariūnai.

Dalis kandidatų atkrito jau po dokumentų patikrinimo, bet didesni skaičių nurašė sveikatos tikrinimas. Likusieji dar turėjome išlaikyti konkursinius egzaminus iš lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos, taipgi galutinai rugpjūčio 22 d. į kariūnų-kandidatų sąrašus pateko 32 abiturientai, 11 kariūnų aspirantų, 1 aviacijos lakūnas viršila ir 1 vyr. puskarininkis.

Griežta Karo mokyklos tvarka, drausmė, visiškas paklusnumas net vyresniojo kurso kariūnams, fizinis patvarumas ir praplėsta mokslo programa sudarė gan sunkią pradžią neįpratusiems jaunuoliams, o tokių buvo dauguma. Vienas iš mūsų susirgo ir mirė Karo ligoninėje, kitas – buvo atleistas, taigi likome tik 43 ir tiek lapkričio 21 d. mūsų buvo perkelta į I-ji kursą.

Dabar jau tapome „tikrais“ kariūnais. Mokymas „sustiprėjo“ ta prasme, kad prie tiesioginių mokyklos lektorių bei kuopų viršininkų dar prisidėjo 61 II-jo kurso kariūnų, kurie kartais mums iškrėsdavo nelabai malonių pokštų...

1934 m. birželio 7 d. pergyvenome kai kurių Kauno įgulos kariuomenės dalinių taip vadinama „voldemarininkų“ sukilimą. Tuo metu mūsų kaimyninis 5 pėstininkų pulkas buvo sukilėlių pusėje, gi Karo mokykla gavo įsakymą sukilimą numalšinti, tačiau, per daug nesikarščiuojant, visas

³⁹⁰ Rapšys J., „Jaunuosius karininkus sutinkant“, *Kardas*, 1935. Nr. 19 (224), p. 409–411.

pasibaigė be šūvio ir kraujo praliejimo... Tik, žinoma, daugumas to sukilimo organizatorių buvo įvairiai nubausti, ar paleisti iš kariuomenės ir to pasėkoje susidarė karininkų trūkumas. Kai 1934 m. lapkričio 17 d. buvome perkelti į II-ji kursą, tai mūsų eiles papildė 15 IX-tos laidos tais metais bebaigiančių kariūnų-aspirantų.

Mūsų dienos buvo užimtos teoretinėmis pamokomis, rikiuotėmis, pratimais, kurie būdavo vykdomi ir nakties metu Aukšt. Panemunės apylinkėse, o II-me kurse ir praktika įvairiuose kariuomenės daliniuose. Poligonas Gaižiūnuose sudarė lyg karo veiksmų lauką, o garsioji Šilosėdų aukštuma sugėrė nemažai mūsų prakaito manevruojant, tačiau mūsų dainos nuolat skambėjo, stiprindamos ir palaikydamos gerą nuotaiką...

Tie du metai Karo mokykloje prabėgo greitai ir, pakelti į jaunesniojo leitenanto laipsnį, buvome išsiųsti į kariuomenės dalinius tolimesnei karo tarnybai. Deja, ji truko neilgai... Ramią ir darbingą Lietuvos atsikūrimo raidą vėl sudrumstė grobuoniški kaimynų siekiai ir vėl mūsų žemę pradėjo trypti svetimieji...

Maskoliams užplūdus Lietuvą 1940 m. ir nujaučiant karo pradžią su Vokietija, iš Lietuvos buvo išvežta dalis mūsų karininkų į Rusiją „pasitobulinimui“, o jų vieton atgabenta rusai. Karui prasidėjus dauguma lietuvių kariuomenės dalinių buvo rusų priversti trauktis į Rusiją ir ten jų daug žuvo, jų tarpe ir daug XVII laidos karininkų.

Nors ruošėmės kilniam tikslui – savo Tėvynės apsaugai, bet ginklo nepakėlėme sutikdami priešą. Taip nusprendė mūsų vyriausybė ir vadai. Betgi ne vien ginklu tauta veda kovą prieš užgrobiką. Vis dėlto Karo mokykloje įgytos žinios ir patyrimas buvo perduota savam jaunimui, įsijungusiam į partizanų kovas prieš pavergėją ar pogrindžio rezistencijoje, o pati Karo mokykla mums visuomet pasiliks brangi, kaip šviesus mokslo, moralinio ugdymo ir tautinių idealų skiepijimo žiburys...³⁹¹

1934 m. vasarą po nepavykusio voldemarininkų pučo iš kariuomenės į atsargą buvo paleista nemažai karininkų. Be to, kylant Europoje politinei įtampai, karininkų rengimas buvo būtinas. Šiai spragai užpildyti Karo mokykloje buvo organizuoti atsargos karininkų kursai.

Kariuomenės vadovybė paskelbė, kad atsargos jaunesnieji leitenantai, baigę aspirantų kursus, kviečiami stoti į 10 mėn. trukmės kursus, po kurių jie taptų aktyviosios karo tarnybos karininkais. Atgarsis buvo didelis.

Kandidatai buvo parinkti iš baigusiujų penktą devintą (1930–1934 m.) aspirantų laidas. Pristatymo dieną į Karo mokyklą atvyko per 300 vyrų. Daugelis jų buvo mokytojai, policijos tarnautojai, studentai, laisvųjų profesijų atstovai (inžinieriai, advokatai, gydytojai, technikai ir pan.), valdininkai ir kt. Patikrinus dokumentus, tolesnėje atrankoje liko 265 kandidatai. Tolesnė atranka buvo intensyvi ir griežta. Po trijų savaičių laikyti konkursinius egzaminus leidžiama 137, o juos išlaikė ir buvo priimta 110 karininkų.

³⁹¹ „PLP Karo mokyklos XVII laidos 50-tis“, *Karys*, 1985, Nr. 8 (1615), p. 339–340.

Šią laidą baigęs absolventas Jonas Rūtenis rašė:

„Po konkursinių egzaminų, berods, tai buvo šeštadienį, reikėjo atvažiuoti į Karo mokyklą ir sužinoti, ar patekai į tą ypatingąją laidą. Susirinkusiesiems gimnastikos salėj buvo pranešta, kad tos ypatingosios laidos komplektavimas baigtas. Ir čia pat buvo perskaitytos priimtųjų pavardės. Jų buvo 110. Visi kiti turėjo apleisti salę, nes tolesnės instrukcijos jau lietė tik būsimuosius Karo mokyklos auklėtinius. Buvo pareikšta, kad nuo šio momento esame Karo mokyklos viršininko žinioje, traktuojami kaip kariai ir kad iki rugpjūčio 15 dienos (rodos) esame paleidžiami atostogų.

Patekusieji skirstėsi patenkintais veidais ir šypsodamiesi. Susirinkom rugpjūčio mėnesį. Nuo pat pirmos valandos prasidėjo kario, savo forma ir tradicijomis – kariūno, gyvenimas. Rytojaus dieną jau buvome visiškai įsisiūbavę: rikiuotė manevravimas, pamokos klasėje, visi būtini „pasitempimai“ žinoma, pirmasis rytelis, po ilgesnės pertraukos žymis darbo dienos pradžią, 5 val. ryto.

Apie nieką nebereikėjo galvoti, tam ir laiko nebuvo, viską tvarkė budėtojo švilpukas. Visos dienos buvo perkrautos darbo net iki fizinio ir protinio išsisėmimo. Dešimta valanda vakaro buvo pati išganingiausiaji. Tai truko, kol perpratom ir pripratom. Viskas toliau vyko daug lengviau, vyraujant dideliam ryžtui, atsidėjimui, gerai valiai, norui ir gerai nuotakai.

Tačiau, vertinant viską objektyviai, tenka pažymėti, kad visoje Karo mokykloje, mums atsiračius, buvo ir kiek kartėlio, o tarp naujųjų „ateivių“ – ir nusivylimo.

Rudenį išleidžiamas vyresnysis kariūnų kursas pasijuto nuskriaustas, nes buvo pažeistos jų užtarnautos vyresniškumo teisės Alma Mater „palociuose“. Mūsiškiai dėjosi vyresniais, nors ir nesidėjo Alma Mater šeiminkais. O mes buvome atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnio. Čia prasidėjo nesusipratimai, kai vyresnis kursas reikalavo juos sutikus sveikinti, kas visais laikais buvo mokyklos tradicija, jaunesniųjų pareiga, o vyresniųjų privilegija.

Nusivilta, kai buvo išduoti išeiginiai rūbai. Jie atrodė taip: ne rikiuotės kareivio uniforma, kuri buvo duodama raštininkams ir kai kuriose technikos dalyse. Be to, ji buvo kiek „patobulinta“ ir kartu sukarikatūrinta, pridėdant baltas pirštines, baltą diržą ir įstrižos medžiagos aplamdytą kepurę. Kas tokį išradimą padarė – tenka pasakyti net ir šiandien – turėjo „galvą“...

Visa tai jau ir tada, taip pat dar ir šiandien rodo, kad tokios laidos inkorporavimas į Karo mokyklą buvo netikėtas, nelauktas, tam nebuvo pasiruošta ir net nepagalvota, o be viso to, lyg primesta, kas visada suteikia nemalonių aspektų.³⁹²

Ši laida buvo eksperimentinė ir mokymas nebuvo sklandus, nes mokymo programa buvo visai nepritaikyta. Pasikliauta Karo mokyklos dvejų metų mokymo programa, kurią reikėjo išmokti per 10 mėnesių. Ji praktiškai nieko naujo būsimam karininkui nedavė. Šiai laidai reikėjo specialios programos, nebūtinai pagrįstos seržantų „drill“ metodu. Komandavimo, vadovavimo, karinių dalykų dėstymo metodikos bei pedagogikos principais turėjo būti užbaigtas atsargos jaunesniojo leitenanto rengimas kadru tarnybai. Deja, taip nebuvo. Iš pradžių net nebuvo žinoma, kaip juos vadinti: kariūnais, jaunesniaisiais leitenantais ar kaip kitaip. Kariuomenės vadui nurodžius, buvo patvarkyti ir sugalvoti kursanto titulas ir ženklas. Ant antpečių buvo įsakyta nešioti

³⁹² Rūtenis J., „Ypatingoji Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos laida“, *Karys*, 1966, Nr. 6 (1423), p. 180–182.

atsargos jaunesniojo leitenanto juostelę. Mokslas taip pat nevyko sklandžiai, nes nebuvo parinktas tinkamas pedagoginis personalas. Drausmingi kursantai nesudrumstė Karo mokyklos tvarkos, nes jie jautėsi tikrais *Alma Mater* nariais.

Iš 110 priimtųjų į pulkus tenuvykom 103. Septyni dėl įvairių priežasčių nubyrėjo, trys po 3 mėn. atsisakė, o kitiems nebuvo lemta baigti kurso.

Po 10 mėnesių, 1936 m. gegužės 10 d., Respublikos Prezidento aktu Nr. 809 buvo išleista *specialioji laida* – 103 atsargos jaunesnieji leitenantai³⁹³. Po savaitės visi jau buvo savo pulkuose ir pradėjo eiti pareigas.

XVIII laida buvo pradėta formuoti 1934 m. rugpjūčio mėnesį. Į ją buvo priimta apie 70 kandidatų. Tarp jų keli puskarininkiai, keli studentai, likusieji – abiturientai. Ši laida sudarė antrąją kuopą. 1934 m. pabaigoje ir 1935 m. birželio 13 d. kuopa buvo papildyta iš dešimtosios laidos aspirantų iki 130 kariūnų. I ir II kuopos būrius sudarė pėstininkai, o III būrį – kavaleristai, artileristai, pionieriai ir ryšininkai³⁹⁴. Ši paskutinioji *dvejų metų* mokymo laida buvo išleista 1936 m. rugsėjo 15 d. (Respublikos Prezidento aktas Nr. 1119, 1120). Buvo parengta 130 profesionalių jaunųjų karininkų: 79 pėstininkai, 23 artileristai, 11 kavaleristų, 9 pionieriai, 4 ryšininkai, 3 automobilininkai, 1 aviatorius ir 212 atsargos karininkų (vienuoliktoji aspirantų laida)³⁹⁵. 1935 m. slaptu įsakymu kariuomenei Nr. 11 (1 str.) liepos 1 d. Karo mokykloje įsteigiami nauji taikos meto etatai, pagal kuriuos prie mokyklos priskiriamas raitųjų žvalgų būrys³⁹⁶.

XIX laida buvo surinkta 1935 m. rugsėjo 15 d. Iš viso kandidatų susirinko apie 420. Po sveikatos patikrinimo Karo ligoninėje ir Karo mokykloje, taip pat po konkursinių egzaminų laikymo, į Karo mokyklą buvo priimti 148 ar 149 kandidatai. Prie jų buvo priskirta apie 10 aspirantų kandidatų, prieš dvi savaites įstojusių į Karo mokyklą atlikti karinę prievolę ir įgyti atsargos karininko laipsnį. Visi jie sudarė XIX laidos pradinį pagrindą.

Kariuomenės vadovybės įsakymu šiai 1935 metų laidai buvo numatyta 3-jų metų mokymo programa kartu su nauju privalomu pirmaisiais metais stažu pulkuose, ten išeinant jaunojo kareivio mokymą ir mokomosios kuopos kursą. Nauja buvo tai, kad

³⁹³ Respublikos Prezidento aktas Nr. 809, Kaunas, 1936 m. gegužės 10 d., Įsakymas kariuomenei Nr. 21, Kaunas, 1936 m. gegužės 10 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45>.

³⁹⁴ „Karo mokyklos XVIII laidos suvažiavimas“, *Karys*, 1966, Nr. 7 (1424), p. 207; Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, Illinois: Vydūno jaunimo fondas, 1986, p. 673.

³⁹⁵ Respublikos Prezidento aktas Nr. 1119, Kaunas, 1936 m. rugsėjo 15 d., Respublikos Prezidento aktas Nr. 1120, Kaunas, 1936 m. rugsėjo 15 d., Įsakymas kariuomenei Nr. 57, Kaunas, 1936 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 123, l. 104–105.

³⁹⁶ Šipelis J., „Penkiolikai metų praslinkus“, *Kardas*, 1934, Nr. 22 (199), p. 504–506; Šm. A., „Jaunieji mūsų tarpan“, *Kardas*, 1936, Nr. 19(248), p. 504–506; Žigaras F., „Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)“, Kn.: Ažubalis A., R. Kazlauskaitė Markelienė, Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, p. 64.

kariuomenės vadovybė buvo numačiusi paruošti visoms pagrindinėms ginklų rūšims: aviacijai – pilotus ir žvalgus, artilerijai, kavalerijai, pėstininkams ir technikoms daliniams – karininkus.

XIX laida buvo pirmoji, kurios mokymas truko 3 metus. Šios laidos mokymo programa buvo nauja – pritaikyti nauji mokymo metodai. Mokslas Karo mokykloje pagal naują programą atitiko kitų aukštųjų mokyklų programas. Atrinkti kandidatai po 2–3 savaičių mokymų Karo mokykloje buvo išsiųsti į kariuomenės pulkus, kur per 7 mėnesius turėjo išeiti jaunojo kareivių mokymo kursą ir baigti mokomosios kuopos kursą. Šios stažuotės tikslas – pažinti kareivių gyvenimą, jų rūpesčius, džiaugsmus ir psichologiją. Mokomosios kuopos metu buvo susipažįstama su ginklais, šaudyba, statutais, dalyvaujama lauko pratybose.

Grįžus į Karo mokyklą, mokymą nuo pradžių ir išsamiai vykdė mokyklos karininkai ir vyresniojo kurso kariūnai. Pirmaisiais mokslo metais buvo kruopščiai studijuojami vidaus, įgulos tarnybos, drausmės statutai, o visus trejus metus – rikiuotės ir lauko tarnybos statutai (taip pat ir praktiškai). Labai daug dėmesio skiriama ginklų sandarai, techniniams ir taktiniams duomenims nagrinėti. Be statutų ir ginklų, į programą buvo įtraukta karo istorija, bendroji, pėstininkų, artilerijos, kavalerijos taktika, karo inžinerija, topografija, ryšiai, karinė teisė, šaudyba, sanitarija ir higiena, fizinis lavinimas, jojimas, sprogstamosios medžiagos, cheminis ginklas, tikyba, užsienio (vokiečių, rusų) kalbos, dainavimas, etiketas ir šokiai. Lektoriumi baigus dėstyti dalyko kursą, tuoj pat buvo rengiami egzaminai.

Apie tų metų mokslus prisimena devynioliktosios laidos absolventas Jonas Abraitis:

„Po trumpo trijų savaičių kariško apmokymo Karo mokykloje 1935 metų rudenį išvykome į pėstininkų, artilerijos ir kavalerijos pulkus, o aviatorių grupė į aviacijos pulko puskarininkų lakūnų ir mechanikų mokyklą atlikti mums numatytą pirmųjų metų stažo programą. Pulkuose išbuvome apie dešimt mėnesių, iki 1936 metų liepos mėn. pabaigos.

Kariūnai pulkuose išeidavo privalomą jaunų kareivių mokymo programą, baigdavo pulko mokomosios kuopos nustatytą kursą. Per mokymosi laiką eidavo skyrių vadų pareigas, mokėsi rikiuotės elementų, per lauko taktikos pratybas turėjo gebėti vadovauti skyriui įvairiose kautynėse, turėjo išmanyti pėstininkų ginklus ir statusus. Pulkuose kariūnai įgydavo patirties, kariško gyvenimo supratimą.

Antraisiais mokslo metais buvo studijuojami kariuomenės vidaus ir lauko tarnybų statutai, ginklai, vykdavo rikiuotės ir karo lauko taktikos pratybos. Per visus trejus studijų metus studijuojama šaudyba, taktinis ginklų panaudojimas kautynėse, atskirų ginklo rūšių ir bendroji taktika, rikiuotė.

Be šių išvardintų kariško mokslo šakų, antraisiais ir trečiaisiais mokslo metais mūsų laidai buvo dėstyti šie visiems privalomi mokslo dalykai: 1. Karo istorija – gen. št. plk. Zaskevičius Stasys, 2. Bendroji ir pėstininkų taktika – gen. št. plk. ltn. Breimelis Antanas, 3. Artilerijos taktika – plk. Banys Jackus, 4. Kavalerijos taktika – (?), 5. Pionieriai – plk. ltn. Vitkus Juozas, 6. Topografija – plk. ltn. Krūvelis Stasys, 7. Ryšiai – plk. ltn. Babickas Kazys, 8. Karo teisė – plk. Mieželis Vladas, 9. Šaudyba – plk. ltn. Ališauskas Kazys ir ltn. Petronis Pranas, 10. Sanitarija-higiena – plk. Janulionis Linas, 11. Sprogstamos medžiagos – plk. ltn. Vitkus Juozas, 12. Cheminis gin-

klas – inž. plk. ltn. Kareiva Mečys, 13. Svetimos kalbos: vokiečių – mjr. Šulcas, rusų – plk. Janulionis L., prancūzų – brig. gen. Musteikis Kazys, 14. Fizinis lavinimas – kpt. Jaruševičius Petras, 15. Etika – mandagumas, gražaus elgesio ir apsiėjimo pagrindai – gen. št. plk. Jakutis Boleslovas, 16. Jojimas – mjr. Keliotis Pranas ir ltn. Žemaitis Jonas, 17. Religija – Karo mokyklos kapelionas kun. Abraitis Vincas, 18. Dainavimas – muzika – Griauzdė Klemensas Vytautas, 19. Šokiai – baletas – Vasiliauskas Jonas. <...>

Kiekvienam kariūnui buvo privalomas bendrasis sportas: rytiniai-vakariniai pasivaikščiojimai, bėgimas, rytinė bendra gimnastika ir mankšta, įrankiai ir kita. Tiems kurie turėjo galimybių pasiekti sportinių laimėjimų, ar jau buvo pasiekę, jiems buvo sudaromos sąlygos lavintis ir tobulintis savoje sporto šakoje, kitiems – grupinėse sporto žaidynėse. Su pasididžiavimu prisiminkime, kad XIX laida save sudėtyje turėjo tris Lietuvos lengvosios atletikos „čempionus“ rekordistus: Jodelė Romualdas – 100 metrų bėgime, Bacevičius Vytautas – rutulio stūmimo ir Kamičaitis Juozas – ieties metime. Kariūnas Paulionis buvo Lietuvos futbolo rinktinės žaidėjas ir Karo mokyklos komandoje futbolo pažiba. Reprzentacinėje Karo mokyklos futbolo komandoje žaidė ir kiti mūsų laidos puikūs futbolininkai: Numgaudas Vaclovas, Kondrotas Kostas, Pukelevičius Vladas, Buzas Stasys, Kostkevičius Aleksandras ir kt. Šie paminėti ir neprisiminti, iškilieji sporte vardai, savo sportiniais sugebėjimais ir pasiektais pasisekimais, ne tik patys tada susilaukė įvertinimo ir reikiamo pripažinimo, bet tuo metu jie iškelė ir savo mokyklos vardą į pirmaujančias Lietuvos kariuomenei sportinio gyvenimo gretas. <...>³⁹⁷

Besimokantys aviatoriai per trejus metus turėjo išeiti bendrąją Karo mokyklos mokslo programą ir išlaikyti dėstytojų dalykų egzaminus, bet kartu jie įvykdė ir Karo aviacijos mokyklos programą.

Kaip prisimena tos laidos karo lakūnas-pilotas ltn. Bužinskas-Bužėnas Mečys³⁹⁸, tai XIX laidos aviatorių grupė 1935 metų spalio pabaigoje buvo nuvežta į Aukštąją Fredą ir apgyvendinta puskarininkių lakūnų ir mechanikų mokyklos kareivinėse.

Aviatoriams buvo dėstomi privalomieji dalykai: aviacijos varikliai (mjr. Kraucevičius), aviacijos ginklai (kpt. Antanas Zagurskis), navigacija (plk. ltn. Viktoras Reimontas), skraidymo teorija (mjr. Vytautas Čemarkas), lėktuvų konstrukcija (inž. plk. Antanas Saulius), medžiagų atsparumas (inž. Jonas Mikalauskas), metalo lydymo krosnys, plieno lydiniai (inž. Adolfas Blumentalis), elektrotechnika ir radiotechnika (mjr. Vytautas Grincevičius), fotografija, aparatai, žemėlapių sudarymas (mjr. Vytautas Jablonskis), metrologija (mjr. Bronius Vaivada), braižyba (inž. ltn. Juozas Jonaitis), kariuomenės ūkis (mjr. Kazys Mikolajūnas), kariuomenės administracija (mjr. Antanas Matūzas), krašto saugumas ir šnipinėjimas (kpt. Zigmas Druga).

Ne visi aviacijos grupės kariūnai tapo pilotais. Tik tie, kurie per trumpesnę mokymų laiką buvo pradėję savarankiškai skraidyti, buvo palikti kaip būsimieji karo lakūnai, o kiti buvo rengiami būti žvalgiais.

³⁹⁷ Abraitis J., „PLP Karo mokyklos XIX laidos 50-tis“, *Karys*, 1988, Nr. 4 (1988), p. 152.

³⁹⁸ *Ten pat*, p. 153.

1937 m. vasaros pradžioje visų specialybių kariūnai vyko į Gaižiūnų poligone rengiamas lauko taktikos ir šaudymo pratybas, o aviacijos specialybės kariūnai – į Karo aviacijos puskarininkių mokyklą, kur vyko skraidymo mokymai.

Jonas Abraitis prisiminimuose rašo:

„Būsimieji lakūnai iš pradžių skraidydavo su instruktoriumi, vėliau savarankiškai. Po keleto valandų savarankiško skraidymo buvo perkelti į vis greitesnio tipo lėktuvą. Atlikę numatytas mokymo užduotis: aklasis skraidymas, pilotažas, fotošaudymas, perskridimas ir skraidymas dideliame aukštyje su barografu (bet be deguonies aparato!), buvo pakeliami į antros klasės lakūnus ir paskirstomi į eskadriles – naikintuvų ar žvalgybos.

Atvykus iš Karo mokyklos į Karo aviaciją, j. ltn. Bužinskas-Bužėnas Mečys ir j. ltn. Juodis Jurgis buvo palikti Aviacijos mokykloje kadro karininkais, o visi kiti buvo paskirti į eskadriles. Edvardas Žukauskas iš Karo aviacijos buvo pašalintas.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Liaudies kariuomenės metu E. Žukauskas grįžo į Karo aviaciją ir buvo Karo aviacijos mokyklos komisaru, plk. ltn. laipsnyje. Tuo pačiu metu Edvardas Lisauskas buvo paskirtas Šiauliuose politiniu komisaru. Prasidėjus karui, Lisauskas atsirado Rusijoje, o 1944 m. su 16-ta „lietuviška“ divizija jis sugrįžo į Lietuvą kariuomenės majoro laipsnyje, vėliau tragiškai žuvo.

Okupantui panaikinus Lietuvos kariuomenę, o jos likučius įjungus į okupacinės Raudonosios armijos sudėtį – į taip vadinamą 29-tą šaulių kuopą iš visų lietuvių aviacijos įgulų buvo sudaryta Ukmergėje – Pivonijoje atskira aviacijos eskadrilė. Jau būdami leitenantais, sekanti mūsų laidos buvo paskirti į tą eskadrilę: P. Aleksandravičius, St. Bulota, M. Bužėnas-Bužinskas, J. Kalasiūnas, V. Kantautas, J. Karosas, A. Kostkevičius, Vl. Malinauskas ir V. Stankūnas.

Ltn. Bužėnui teko Likvidacinės kariuomenės komisijai perduoti Karo aviacijos mokyklos turtą ir išduoti mokiniams lakūnams bei mechanikams atleidimo iš kariuomenės pažymėjimus. St. Bulota prieš pat karą buvo repatrijavęs į Vokietiją. Vėliau baigė buhalteriją ir dėstė sąskaitybą Vilniuje. Mirė Lietuvoje. Kilus karui J. Kalasiūnas su eskadrilės vyr. politruku išskrido į Sov. Sąjungą, jo likimas nežinomas. M. Bužėnas, J. Karosas ir Vyt. Stankūnas buvo patekę į vokiečių armijos karo belaisvę. J. Juodis po karo atsiradęs JAV tęsė dailės studijas, baigęs meno mokyklą nutapė labai daug patriotine tematika paveikslų, mirė JAV. Tai tiek apie aviatorius!

Pasinaudojęs kai kuriomis surankiotomis žiniomis, gautomis iš artilerijos specialybę baigusio kolegos Broniaus Masioko ir kt., norėčiau bent trumpai prisiminti mūsų laidos artilerijos specialybės grupę.

XIX laidos kariūnų kuopoje buvo ir artileristų būrys, kurio vadu apmokymo reikalams buvo ltn. Šopaga Pranas. Be bendrųjų kariškų mokslų, dėstyti visiems ginklo rūšims, artileristai turėjo sustiprintą jojimo kursą ir platesnę topografijos programą. Be to, kaip atskira mokslo šaka jiems buvo šaudymas iš pabūklų. Kariam vadovavo plk. Banys Aloyzas. Bendruosius mokymus su pabūklais vesdavo būrio vadas ltn. Šopaga Pranas.

1938 m. gegužės 12 dieną 140 XIX laidos kariūnų buvo suteiktas karininko laipsnis, 3 – puskarininkio.

Nacių ir pokariniais bolševikų okupaciniais metais Lietuvoje pagrindžio veikloje ir partizanų kovose pasižymėjo šie mūsų laidos buvę partizanų vadai:

1. Eidimtas Adolfas: vokiečių okupacijos metu aktyvus LLA (Lietuvos Laisvės Armija) narys, 1944 m. rudenį LLA Šiaulių apygardos štabo vadas ir Partizanų būrio organizatorius, vykstant

karui 1945 m. okupanto suimtas.

2. Ltn. Ožeraitis Jurgis: Vokiečių okupacijos metu LLA Kretingos apskrities Rinktinės štabo vadas, 1946 m. Kretingos apskrities Partizanų rinktinės „Kardas“ pirmasis vadas. Kovo mėnesį suimtas.

3. Karininkas Vaitelis Danielius: 1945 m. pradžioje Raseinių apskr. partizanų vadas. 1946 m. vienas iš pagrindinių apskr. partizanų vadų. Tikras likimas nežinomas. (P. S. Prileidžiama, kad jis su 45 partizanais legalizavosi?!)

4. Ltn. Bacevičius Vytautas: Vienas iš pagrindinių vadovaujančių vadų Suvalkijoje. 1945 m. pavasarį – Marijampolės apskrities partizanų „Vytauto“ rinktinės vadas. Vėliau buvo suimtas ir teisiamas Vilniuje.

5. Karininkas Žaliaduonis Vincas: 1947 m. rugpjūčio mėnesį buvo Šiaurės rytų Lietuvos partizanų „Vytauto“ apygardos vadas. 1947 m. rudenį išvengė klastingo suėmimo. Vėlesnis likimas nežinomas!³⁹⁹

1988 m. gegužės 14–15 d. Čikagoje Karo mokyklos XIX laidos absolventai paminėjo 50-mečio sukaktį. XIX laidos absolventas Jonas Rimkūnas savo atsiminimuose rašo:

„<...>Pirmaisiais metais norėta pasiūsti būsimuosius karininkus į pulkus ar kitokias formacijas, kad, geriau pažinę eilinio kareivio gyvenimą, galėtų būti geresniais vadais. Idėja nebloga, tik turėjo vieną klaidą: vyriausieji štabai nespėjo laiku paruošti išplėtos programos ir daugelis dalykų, ypač pėstininkų specialybėje, nuobodžiai kartodavosi. Tie visi būrio ar kuopos puolimai, gynimasis, žvalgybos, žygiai etc. buvo prieš galą jau taip įkyrėję, kad vieno pratimo metu, kuriam vadovavo mūsų nepamiršamas majoras Požėla, kariūnai spontaniškai (nes ankstyvesnio susitarimo nebuvo, tai sabotazu kaltinti negalima) ir puolėjai, ir gynėjai, kuriais dažniausiai būdavo aviatoriai, sugriuvo į vieną didelę duobę, irėmė sunkiųjų kulkosvaidžių vamzdžius vienas kitam į nugaras ir į dar žemesnes vietas... Ir tik paraudusio iš pykčio ir gėdos majoro švilpukas – „pratimą baigti!“ – sustabdė jau beprasidedančias imtynes... O kas būtų, jeigu čia netyčia būtų užklydęs bataliono vadas plk. ltn. Šurkus ar net Karo mokyklos viršininkas gen. Musteikis?

Antroji 19-tosios laidos ypatybė buvo ta, kad, mums išėjus į pulkus, o vyresniajai laidai mokyklą baigus dar mums negrįžus, neturėjome pareigūnų iš vyresniųjų-senojo kadro. Mokyklos vadovybei teko vyresniuosius pareigūnus skirti iš mūsų pačių tarpo. O čia jau dalykai kiek komplikavosi: juk visi buvome vieno likimo draugai, vadindavomės vardais, tai kaip tu čia dabar bausi ar „įduosi“ saviškį, nors jis ir būtų nusikaltęs?

<...>Mokėmės joti visi, ne tik kavaleristai, tik žinoma ne taip dažnai ir ne taip intensyviai. Prisimenu kai vieną kartą, jaunas ir dailus kavalerijos leitenantas, pavardę turėtų prisiminti kavaleristai, nepatenkintas mūsų jojimu, sušuko jau nelabai cenzūruotai apie mūsų, dar neišlavintos, vargšelės sėdimosios vietos judesį, jojant zovada... Ir atsitiko taip, kad mėgdamas apeiti Karo mokyklos rajoną gen. Musteikis, Mokyklos viršininkas, netoliese šnekučiavosi su husarų pulko viršila, kuris parūpindavo mums arklius ir prižiūrėdavo hipodromą. Generolo, kaip žinote, būta didelio demokrato.

Leitenanto nelaimei, atrodo, kad generolas bus nugirdęs ir jo mums padarytą pastabą.

³⁹⁹ Abraitis J., „PLP Karo mokyklos XIX laidos 50-tis“, *Karys*, 1988, Nr. 4 (1988), p. 155.

„Ponas leitenante!“ – beveik sušukome visi kartu“ – „Karo mokyklos viršininkas jus šaukia pas save.“ Anksčiau jo nepastebėjęs, leitenantas kiek susijaudino ir, vos neapvertęs ant paskutiniųjų kojų atsistojusio žirgo, šuoliais nudulkėjo su raportu. Tik jau vėliau iš besijuokiančio husarų viršilos sužinojome, kad generolas, išklauses jo raportą, jam pasakęs taip: „Girdėjau jūsų pastabas, pone leitenante, sakyčiau, kad gal jos ir teisingos, bet argi negalima to paties pasakyti kitais žodžiais?...“

Dar gal keletą žodžių apie kariūnavimą iš bendrosios pusės, „in general“, kaip amerikiečiai sako. Kariūnavimo laikotarpis, sakyčiau, turėjo tris linksmesnes prošvaistes: kariūnų atostogas, išėjimas į miestą, atseit į „didįjį Kauną“ ir kariūnų pasilinksminimus su programa ir šokiais, oficialiai be svaigiųjų gėralų.

<...>Retkarčiais turėdavome ir kariūniškus pasilinksminimus su šokiais savo gimnastikos salėje, kur buvo ir pianinas. Programą, aišku, turėjome paruošti patys. Čia bėdos nebuvo. Mano laikais buvome sudarę gana pajėgų okteta, pasikvietę talkon iš kariūnų aspirantų kuopos keletą dainininkų ir okteto muzikinį vadovą a. a. inž. dr. prof. aspirantą Algirdą Nasvytį, nepaprastą visokeriopai talentingą asmenybę, kuris privačiame gyvenime dar kartais akompanuodavo ir mūsų operos žvaigždėms. Kiek prisimenu, pirmuoju tenoru dainuoti prisikalbinome kar. aspirantą, buv. Neo-litbuanų pažibą Šleinį, galintį ir solo užtraukti „sugirgždėjo varteliai...“ iš operos *Toscos*, baritonais – stiproki kar. Sviderskis ir kar. Rutkauskas, o bosais traukdavome jau mudu su kar. Stankūnu. Būdavo ir sportiškieji pasirodymai, kur kar. H. Stepaitis ir šio subuvimo organizatorius Mečys Bužėnas rodydavo savo akrobatiką ant turniko ir tramplino. Bandėme ir mudu su kariūnu Kostkevičiumi (Aleksandras), aviatoriumi, pagroti kiek smuikais, bet iš to niekas neišėjo, vos nesugadinome visos programos.

<...>Lenkiu galvą ir saliotuoju visiems kritusiems, dingusiems, nukankintiems ir natūralia mirtimi išsiskyrusiems iš šios pasaulio 19-tosios laidos ginklo draugams, o likusiems gyvųjų tarpe linkiu sėkmės ir daug dar fizinių jėgų jų dabartiniame, jau pensininkų, gyvenime.

Šiam suvažiavimui pasveikinimo žodis atėjo ir iš okupuotoje Lietuvos gyvenančių šios laidos absolventų. Tą sveikinimo tekstą perskaitė Vacys Numgaudas.“

„Brangūs bičiuliai ir kolegos!

Mylimoje Tėvynėje Lietuvoje gyvenančių XIX laidos absolventų vardu leiskite pasveikinti Jus, po pusės amžiaus susirinkusius į šį susitikimą, ir palinkėti Jums visiems malonių prisiminimų.

Neabejoju, kad dar ir šiandien Jūs širdyse saugojate tuos brangius mums visiems prisiminimus, kaip mes drauge mokėmės ir kaip drauge praleisdavome savo laisvalaikį.

Leiskite ir man nors keliomis prisiminimų akimirkomis pasidalinti su Jumis.

Pasidėjęs prieš save mūsų laidos vinjetę ir mintimis sugrįžęs į tolimus 1935–1938 metus skaičiuoju, kiek tada buvo mūsų – jaunų, gražių, energingų, įvairaus charakterio jaunuolių, susirinkusių į mokyklą iš visų Lietuvos kampelių.

Mūsų laida buvo viena didžiausių mokyklos istorijoje. Ir jeigu XIV laida pradėjo leisti įdomų mokyklos žurnalą „Kariūną“, tai mūsų laida viena pirmųjų pradėjo plačią veiklą literatūros, muzikos, dailės ir sporto srityse.

Trumpoje apžvalgoje neįmanoma paminėti visų buvusių mokslo draugų. Tačiau paminėsiu nors dalį pačių veikliausių ir populiariausių.

Tai literatai – Balys Raugas, Jonas Rimkūnas (jis ir puikiai dainavo), Jonas Bardzilauskas, feljetonistas Vladas Aleksandravičius (turėjo aštrią satyriko plunksną). Įdomiai aprašė 100-tądienį Br. Mašiokas, mano geras bičiulis. Jis tikriausiai yra Jūsų tarpe. Bandė plunksną Stasys Bulota ir kt. Na, o šių eilučių autorius daugiausia stengėsi įamžinti „Kariūne“ mūsų laidos futbolininkų pergales ir nesėkmes.

Beje, noriu pasveikinti Balį Raugą, pradėjusį redaguoti „Kari“ ir palinkėti Jam visokeriopos sėkmės! Be to, noriu pasakyti Jam (gal Jis dar nežino), kad Jis kaip poetas ir prozininkas yra įrašytas į 1987 metais Vilniuje išleistą „Lietuvių rašytojų sąvadą“. Sveikinu, Baly!

Kaip neprisiminti mūsų laidos šaunių dainininkų – Karmazino, Sviderskio, Račinsko, Malinausko ir daugelio kitų, kūrusių įvairius kvartetus ir oktetus.

Keletą žodžių apie laidos dailininkus ir šaržistus – Jurgi J., Vytautą Juci ir Napalį Pajėdą. Tai buvo skirtingo braižo menininkai, bet kiekvienas paliko nemažą puikių darbų, Pavyzdžiui, Pajėda tuomet nupiešė visų viršininkų, auklėtojų ir kai kurių savo draugų šaržus, kurie įamžinti „Kariūno“ puslapiuose. Visų jų jau nėra mūsų tarpe.

Nors Jūs apie mūsų laidos šauniuosius sportininkus skaitysite „Karyje“, bet keletą jų čia paminėsiu.

Po karo teko susitikti mielą komandos draugą (aš taip pat žaidžiu futbolą) Antaną Sipavičių (vadindavome jį „Sipa“). Atrodė nuvargęs ir be nuotaikos. Atsisveikino Jis su mumis netikėtai – 1958 kovo mėn. 20 d., treniruodamas tolimojoje Moldavijoje savo gimtųjų Šiaulių „Elnio“ komandą. Šiauliečiai mielą Antaną labai gražiai palydėjo į amžino poilsio vietą.

Kita mūsų futbolo žvaigždė – Lietuvos rinktinės žaidėjas Jonas Paulionis šiuo metu gyvena Klaipėdoje. Su juo teko tarnauti viename minosvaizdžių būryje ir žaisti pulko komandoje.

Norėčiau dar paminėti buvusį gerą futbolininką Aleksandrą Kostkevičių – Kostkų. Jis tebegyvuoja Kaune, iš lakūno persikvalifikavo į dailininkus, nupiešė visus mūsų aviacijos lektuvus ir jos istoriją, paskui pradėjo draugauti su mūsų Tėvynės senovės istorija, dabar piešia kai kuriuos tragiškus įvykius, kuriuose teko dalyvauti ne tik jam pačiam, bet ir kai kuriems mūsų laidos draugams.

Tai tik maža dalis talentų, buvusių mūsų laidoje. Su kitais mūsų šauniaisiais sportininkais Jus supažindins mano senas ir nuoširdus bičiulis buvęs klasiokas, Vacius, kuris skaito Jums šį neįdomų rašinį.

Buvo mūsų gyvenime ne tik šios malonios akimirkos. Baigę mokyklą, patekome į įvairiausių įvykių sūkurį. Manau, visi gerai prisimenate 1939–1941 metus, metus klastos ir įvairių niekšybų. Nenorėčiau gadinti Jums nuotaikos, bet atleiskite, kad kai ką priminsiu: 1941-ųjų birželio mėn. į šiaurės „kurortą“ nukeliavo 16 mūsų laidos bendražygių, iš kurių šiandien tebegyvuojame tik 5-ri. Žiūriu į vinjetę ir matau, kad jau belikome mažiau pusės. Lietuvoje gal surinktume kokį dešimtuką, nedaugiau.

Tokia gyvenimo realybė. Taip jau mūsų kartai buvo lemta – sužlugo mūsų visų viltys ir svajonės, numatyti darbai. Likimas mūsų neglostė. Gal dar ir todėl, kad lemiamu momentu pamiršome Laisvės varpą ir kreipimąsi į jį: „Skambink per amžius vaikams Lietuvos, tas nevertas laisvės, kas negina jos“. Bet tai jau kita tema.

Norėjau ir aš būti Jūsų draugėje, tačiau ne visada svajonės išsipildo.

Dėkoju už dėmesį, linkiu Jums visiems geros geros sveikatos ir visokeriopos sėkmės! Niekad Jūsų nepamiršantis.

XIX laidos absolventas“ (Parašas)⁴⁰⁰.

⁴⁰⁰ „Karo mokyklos XIX laidos 50-tis Čikagoje“, *Karys*, 1988, Nr. 6 (1643), p. 258–259.

XIX laidos absolventas dim. plk. ltn. Stasys Martinėnas rašė:

„<...>Antraisiais metais pagal specialybes buvo sudarytos šios grupės: pėstininkų – 65 kariūnai, artileristų – 26, aviatorių – 21 kariūnas, kavaleristų – 19, inžinerijos specialistų – 13 kariūnų. Jiems buvo dėstomi dar ir specialybės dalykai.

<...>19-oji laida garsėjo įdomiais, gabiais kariūnais, kurie vėliau tapo žymiais karininkais ir veikėjais.

Ypač kuopa garsėjo žygio dainomis (vad. K. Griauzdė). Kai žygiuodavom į miestą paradui ar į bažnyčią, šimtai Kauno gyventojų lydėdavo mūsų kuopą, norėdami pamatyti darnią, drausmingą kariūnų eiseną, išgirsti gražias žygio dainas. Dainų vedliai buvo žymūs dainininkai J. Rimkūnas, Karmazinas, Račinskas, Malinauskas ir kt. Jų skardūs balsai rikiuotėje kvieste kvietė visus smagiai dainuoti.

Kuopoje buvo kariūnų – gabių literatų, plunksnos mylėtojų, vėliau tapusių žymiais rašytojais ir menininkais. Tai B. Raugas, 1941 m. pasitraukęs į JAV ir ten redagavęs žurnalą „Kardas“; be to, parašė įdomią visų išėivijos lietuvių, o dabar ir Lietuvoje skaitomą knygą „Tėvynės labui“. Pasižymėjo savo rašiniais kariūnai J. Rimkūnas, J. Bardzilomskas, feljetonininkas V. Aleksandravičius, įdomiai aprašęs kariūnų šimtadienį B. Masiokas, S. Bulota, S. Buzas, kuris vadovavo žurnalo „Kariūnas“ sporto skyriui; vėliau, jau grįžęs iš tremties, baigė Vilniaus universiteto žurnalistikos fakultetą ir dabar aktyviai ir sėkmingai rašo į spaudą.

Be šių literatų buvo kariūnų, gabių dailininkų. Tai šaržistas J. Juodis, V. Jucys, N. Pajėda. Vėliau jie tapo žymiais menininkais, dailininkais. Ypač pasižymėjo karo audros vėtytas ir mėtytas ltn. J. Juodis, pagaliau patekęs į JAV ir ten sukūręs daug vertingų meno kūrinių, kurie po jo mirties buvo padovanoti Lietuvai.

Buvo ir žymių sportininkų: tai futbolininkai A. Sipavičius (1958 m. futbolui atidavęs gyvybę), S. Buzas, J. Palionis, V. Numgaudas, A. Kastkus (vėliau tapęs dailininku), lengvaatletis V. Bacevičius (rutulio stūmikas) ir kiti. 19-oji laida garsėjo sporto entuziastais.

Buvo ir tokių asmenybių, kurių negali pamiršti. Tai kariūnas Kondrotas – futbolininkas ir „artistas“. Lauko pratybose poilsio valandėlėmis visiems pradėjus ploti rankomis, jis imdavo šokti „egzotiškus“ šokius, o kariūnas Virkutis uždainuodavo kokią nors „ariją iš operos“. Kiek juoko ir džiaugsmo! O kariūną Karmaziną visi pažino kaip gerą dainininką, pasižymintį geru apetitu.

Neužmirštami didžiuliai skardžiai Karo mokyklos papėdėje... Kiek prakaito išliedavome, tempdami į juos sunkiuosius kulkosvaidžius, kiek džiaugsmo būdavo strimagalviais leidžiantis nuo jų ant slidžių! Įspūdingas ir neužmirštamasis liko atminty LDK Vytauto paminklas, prie kurio kariūnai mėgdavo fotografuotis. Šį brangų mums visiems paminklą okupantai susprogdino. Vėliau pagal nuotraukas paminklas buvo atstatytas prie Kauno pašto.

1938–1939 m. vokiečių ekspansija, Hitleris, Klaipėdos krašto netektis... Pavojaus minutėmis visada buvome pasirengę kautis su priešu. Buvome pasiryžę kautis ir su vokiečiais, ir su rusais. Deja, kautynėse dalyvauti mums neteko – aukštesnieji vadai buvo neryžtingi...

1938 m. gegužės mėnesį mokyklos kariai buvo išrikiuoti paskutiniajam atsisveikinimo paradui. Paradą priėmė Respublikos prezidentas A. Smetona, kariuomenės vadas gen. S. Raštikis, ministrai, aukštieji karininkai, vadovavo mokyklos viršininkas gen. K. Musteikis.

Po parado išsirikiavome mokyklos sodelyje prie LDK Vytauto paminklo kardų įteikimo ceremonijai. Kardus įteikė asistuojant mokyklos viršininkui gen. K. Musteikiui prezidentas A. Smetona, paliesdamas kiekvienam kardu petį ir primindamas: „Be reikalo nepakelk, be garbės nenu-

leisk“. Man šis ceremonialas įsimintinas, nes gavęs kardą ir dėdamas jį į dėklą, prispaudžiau kairės rankos pirštą, kuris ėmė kraujuoti ir sugadino šventinę nuotaiką. Po to – iškilmingi pietūs su Prezidentu ir svečiais.

Po kelių dienų visi išvažinėjome į paskirtus pulkus ir dalinius, deja, neilgai mes džiaugėmės savo paskyrimu ir darbu.

1940–1941 metai. Klastingas okupantas sudrumsčia mūsų ramų ir taikų gyvenimą, išardo šeimas, paleidžia organizacijas ir draugijas, uždaro mokyklas, bažnyčias, griaua mums brangius paminklus. Šimtai tūkstančių geriausių mūsų tautos žmonių: mokytojų, karininkų, gydytojų, niekuo nekaltų žmonių sugrūdami į gyvulinius vagonus ir ištremiami į tolimąjį atšiaurų Sibirą. Tarp tremtinių patekau ir aš, ir apie dvidešimt 19-osios laidos karininkų.

Badas, žiaurus šaltis (50°–55°C), katorginis darbas, naktiniai tardymai ir patyčios fiziškai bei moraliai pakirto daugelio sveikatą ir jėgas. Žmonės ėmė mirti. Už ką? Už tai, kad mylėjo savo Tėvynę Lietuvą, bet ir mirdami jos neatsižadėjo. Žuvusiųjų kapavietės nežinomos. Tik paminklas memorialas, pastatytas drąsių, kilnių ir ryžtingų žmonių iš Lietuvos Norilske, primena čia žuvusius ir kankintus mūsų karininkus. Nedaug kas grįžo iš to pragaro...

Kita 19-osios laidos karininkų dalis kovėsi su okupantais Lietuvoje, išėję į miškus pas partizanus dalyvavo sukilimuose, savisaugos batalionuose.

1940–1951 m. okupantai po KGB tardymų sušaudė j. ltn. J. Remeikį, j. ltn. K. Kazėną, j. ltn. P. Rusteiką (1951 m.).

Savisaugos batalione kautynėse su okupantais žuvo j. ltn. P. Šniolis (1941 m.), ltn. Z. Krištonis (1943 m.), j. ltn. J. Komičaitis (1944 m.), j. ltn. K. Zaronskis (1944 m.), j. ltn. Č. Čekana-
vičius (1942 m.).

Didvyriškumu ypač pasižymėjo šie 19-osios laidos karininkai: D. Vaitelis, kuris vadovavęs Raseinių apskrities partizanams, žuvo atkaklioje kautynėse su NKVD būrių; kitas – A. Eidimtas – Lietuvos laisvės armijos (LLA) narys, Šiaulių apygardos štabo narys, partizanų būrio organizatorius. Žuvo 1945 m. Trečiasis – ltn. J. Ožeraitis (LLA), vėliau partizanų rinktinės „Kardas“ vadas. Žuvo 1946 m. Ketvirtasis – ltn. V. Bacevičius – vadovavo partizanams Suvalkijoje, buvo Marijampolės apskrities „Vytauto“ rinktinės vadas, žuvo 1946 m. Penktasis didvyris – ltn. V. Žaliaduonis – Šiaurės rytų partizanų vadas, žuvo 1944 m. O šeštasis – ltn. Br. Abromavičius (Spyglys) – vadovavo Tauro apygardos „Stirnos“ rinktinei. Jo žuvimo data nežinoma.

Jie ir daugelis kitų, kurių pavardžių nesužinojome, atkakliai kovėsi su žiauriais okupantais ir paaukojo savo gyvybes už Tėvynės laisvę.

Kitiems 19-osios laidos karininkams pavyko pasitraukti į užsienį. Karo audros blaškomi vieni atsидūrė JAV: j. ltn. B. Raugas, j. ltn. Atutis, j. ltn. Juodis, j. ltn. Abraitis; kiti rado prieglobstį Kanadoje, Australijoje ar kitur. Tokių išėivijoje yra apie 45 asmenis.

Lietuvoje dabar gyvena labai nedaug 19-osios laidos karininkų: 3 Vilniuje – S. Martinėnas, J. Krakauskas, J. Aukstinis, 3 Kaune – S. Buzas, J. Vainauskas, A. Kastkus. Panevėžyje gyvena J. Jankaitis (sunkiai serga), Marijampolėje – J. Narijauskas (ligotas). Dar keli mirę, su jais ryšių neturėjome.

Mieli 19-osios laidos ponai karininkai, kad ir kur jūs būtumėte, kad ir ką veiktumėte, 60-ies metų mūsų Alma mater karo mokyklos baigimo jubiliejaus proga širdingiausiai sveikinu Jus, Jūsų šeimas, linkiu sveikatos, stiprybės ir ryžto. Neužmirškime mūsų Tėvynės Lietuvos, priesaikos jai tarnauti, ginti ir mylėti!

O žuvusiems kovose už Tėvynę su žiauriu ir klastingu okupantu nulenkime galvas ir priklaupę prisiekime – Jų niekada neužmiršime.

Tebūna Jiems garbė, amžina atmintis ir šlovė!⁴⁰¹

Respublikos Prezidento aktas Nr. 720 1938 m. gegužės 12 d. (**XIX laida**) liudija, kad išleista 140 jaunesniųjų leitenantų: 62 pėstininkai, 26 artileristai, 20 aviatorių, 19 kavaleristų ir 13 inžinierių⁴⁰². Respublikos Prezidento aktu Nr. 1037 1938 m. rugpjūčio 27 d. kariūnui jaunesniajam puskarininkiui J. Paulioniui buvo suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis⁴⁰³, o gruodžio 31 d. aktu Nr. 1729 – 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko puskarininkis V. Aleksandravičius ir 5-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko puskarininkis J. M. Plungė, baigę devynioliktosios laidos kursą, buvo pakelti į jaunesnius leitenantus⁴⁰⁴. Išleistuvių iškilnėse tradiciškai dalyvavo Respublikos prezidentas A. Smetona, ministras pirmininkas kun. V. Mironas, Seimo pirmininkas K. Šakenis, laikinai einantis ir krašto apsaugos ministro pareigas kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis, vidaus reikalų ministras plk. S. Leonas, užsienio reikalų ministras S. Lozoraitis, švietimo ministras J. Tonkūnas, kariuomenės štabo viršininkas brg. gen. J. Černius ir kiti vyriausybės, kariuomenės vadovybės nariai ir spaudos atstovai. Išleistuvių iškilnės prasidėjo pamaldomis, kurias laikė ir gražų žodį išleidžiamiesiems tarė karo kapelionas kunigas J. Abraitis. Po pamaldų Karo mokyklos aikštėje įvyko Respublikos prezidento sutikimas, pakėlimo į karininkus akto skaitymas ir paskutinis išleidžiamųjų kariūnų iškilnės maršas. Perskaičius pakėlimo į karininkus aktą, giliu ir prasmingu žodžiu jaunuosius karininkus pasveikino vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas Respublikos prezidentas A. Smetona. Paskutiniojo kariūnų parado iškilnės maršu įspūdingai, tvirtai praėjo išleidžiamieji ir visas Karo mokyklos batalionas⁴⁰⁵.

Išleidžiamiesiems persirengus karininko uniforma, skvere prie Vytauto Didžiojo paminklo prasidėjo įspūdingiausia iškilnių dalis – kardų įteikimo ceremonija. Čia ant ilgo, žalia gelumbe dengto stalo tviskėjo apie pusantro šimto naujutėlių kardų, ir ilgą valandą tiek pat kartų giliame iškilnės dalyvių susikaupime kartojosi gilios prasmės garbingojo Karo mokyklos šefo A. Smetonos žodžiai: „*Be reikalo nepakelk,*

⁴⁰¹ Martinėnas S., „Lietuvos karininkų 19-osios laidos 60-metis“, *Karys*, 1998, Nr. 5, p. 8–9.

⁴⁰² Respublikos Prezidento aktas Nr. 720, Kaunas, 1938 m. gegužės 12 d., Įsakymas kariuomenei Nr. 35, Kaunas, 1938 m. gegužės 12 d., *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 131, l. 71–73.

⁴⁰³ Respublikos Prezidento 1938 m. rugpjūčio 27 d. aktas Nr. 1037, Įsakymas kariuomenei Nr. 61, Kaunas, 1938 m. rugpjūčio 30 d., *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 131, l. 122.

⁴⁰⁴ Respublikos Prezidento 1938 m. gruodžio 31 d. aktas Nr. 1729, Įsakymas kariuomenei Nr. 97, Kaunas, 1938 m. gruodžio 31 d., *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 131, l. 214.

⁴⁰⁵ „Nauja karininkų laida“, *Mūsų žinynas*, 1938, t. 34, Nr. 5, p. 816; „XIX-oji kardo karininkų laida“, *Kardas*, 1938, Nr. 11(289), p. 253, 256–258; „Didelė šventė P. L. P. karo mokykloje“, *Karys*, 1938, Nr. 20 (988), p. 579.

be garbės nenuleisk“. Pasibaigus kardų įteikimo ceremonijai, jaunieji karininkai buvo prisaikdinti, o laikinai einąs krašto apsaugos ministro pareigas kariuomenės vadas brig. gen. S. Raštikis jauniems karininkams kalbėjo:

„Lietuvos ginkluotųjų pajėgų Vyriausiojo Vado ir Karo Mokyklos Šefo, vyriausybės narių, svečių, savo viršininkų ir vyresniųjų kolegų akivaizdoje tik iškilmingai prisiekėte Dievui ir Tėvynei ginti savo krašto laisvę ir nepriklausomybę, šiam reikalui nesigailėdami ne tik triūso ir jėgų, bet ir savo kraujo ir gyvybės. Šiai priesaikai ištesėti reikalingas labai rimtas pasiruošimas, nes kiekvienas karys, o ypatingai karininkas, pirmiausia turi būti pasiruošęs ginti tautą ir valstybę sunkiausiu laiku, t. y. tada, kada visos kitos valstybei ginti priemonės jau būna panaudotos, ir kada į darbą tenka paleisti paskutinį argumentą – ginklą. Ginklas vartojamas kautynėse, t. y. ten, kur skrajoja daug pavojų. Bet karys tų pavojų nebijo, jis juos nugali. Kuo? Narsumu, pasiryžimu, tvirta valia, patriotiškumu, drausmingumu ir pagaliau geru savo pareigos ir reikalo žinojimu. Tik tų savybių kupinas karys gali duotą priesaiką ištesėti. Vadinasi, mes tik tokie ir turime būti, o kad tokie būtume, turime per visą savo tarnybos laiką nuolat dirbti, stiprėti ir tobulėti. Tai yra priesaikos mums uždėta naujoji pareiga.

Jūsų priesaikos priėmimo proga aš džiaugiuosi, matydamas didelį ir gražų būrį jaunųjų entuziastų, pasiruošusių ir pasiryžusių padėti mums, vyresniesiems jūsų kolegoms, dirbti mums įtikėta, be galo svarbų savo Tėvynės saugumo stiprinimo ir jos gynimo darbą.

Džiaugiuos ir sveikinu.

Jūsų ir kariuomenės vadovybės vardu dėkoju mūsų Vyriausiajam Vadui Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui už tą pasitikėjimą, kuris šiandien dar kartą yra pareikštas mūsų kariuomenei, įteikiant jauniausiems jos karininkams net šimtą su viršum naujų kardų. Jaunieji tų kardų savininkai ir visi jų vadai ir viršininkai šiandien užtikrina Tamstą, Pone Respublikos Prezidente, kad jau daug šimtų kartų šioje mokykloje Tamstos kartotas šūkis: „Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk“ visų mūsų yra labai gerai suprstas ir giliai įsisąmonintas, ir todėl šventai bus vykdomas mūsų brangios Tėvynės laimei ir gerovei ir savosios kariuomenės garbei.“⁴⁰⁶

Išleistuvių iškilmės baigėsi bendrais tradiciniais pietumis, kurių metu Respublikos prezidentas A. Smetona savo kalboje pabrėžė:

„<...> Karys privalo ne tik mokėti ginklą vartoti, bet ir tautiškai apšviestas būti. Tauta yra praeitis, dabartis ir ateitis. Praeitį reikia žinoti, kokia buvo, dabartyje dirbti, o ateitį reikia numatyti. Visi trys šie laiko elementai tenka įsisavinti. Dagiau domėkitės ir mūsų gimtąja kalba. Negana jaja taisyklingai ir gražiai galvoti, reikia taip pat taisyklingai ir gražiai savo mintis reikšti. Mūsų bendrinė kalba dar tebesidaro ir galutinai nesusistojusi. Ją daro ne vien kalbininkai ir rašytojai. Jos kūryboje dalyvauja visi šviesuoliai. Kareivis turi grįžti namon geriau išmokęs lietuviškai. Jis to pasieks, kai aplinkui girdės gražiai lietuviškai kalbant. O mokytis lietuvių istorijos ir kalbos šiandien medžiagos ir priemonių nebetrūkstame. Man rodos, kad laisvomis valandomis galite to mokslo imtis. Jis būtinais reikalingas mūsų šviesuoliams. Mokslas reikia mėgti ir nemainyti jokių kitu viliojančiu daiktu. Laisvą laiką jam pavesti ir niekais negaišinti.

Be to, karininkui reikia pažinti gerai mūsų kraštas, jo gamtą ir visa, kas yra Lietuvoje. Tai ne tik malonus, bet ir privalomas mokslas, kad karys galėtų pasakyti: aš pažįstu save ir savo kraštą.

⁴⁰⁶ „XIX-toji kadro karininkų laida“, *Kardas*, 1938, Nr. 11 (289), p. 253.

Lietuva ne sala. Juk turime kaimynus ir bendraujame su pasauliu. Visuotinė istorija ir visuotinė literatūra ypatingai praplečia mūsų horizontą. Aš įsitikinęs, kad jūs, turėdami prieš save gražią ateitį, trokštate mokslo. Per mokslą augsite ir didėsite, ir ginklo pašaukimui būsite naudingesni. Linkiu, kad jūsų ateitis būtų skaisti, kaip ją svajojate, linkiu, kad kiekvienas jūsų, kokią programą turi užsibrėžęs, ją sėkmingai vykdytų.⁴⁰⁷

Ministras pirmininkas kun. V. Mironas paminėjo, kad karys turi būti drausmingas ne tik išoriškai, bet ir moraliai. Tie du pradai turi būti harmoningai suderinti. Tik tokie būdami jaunieji vadai galės tinkamai auklėti jaunimą, su kuriuo jiems teks dirbti. Ši išorinė ir vidinė drausmė reikalinga ir visuomenei, kad per jaunimą, kuris patenka į kariuomenę, drausmė pasiekų ir visuomenę.

Brg. gen. S. Raštikis kalbėjo:

„<...>Kiekvieno karininko aukščiausias, atsakingiausias, bet kartu ir garbingiausias uždavinys yra būti vadu kautynių lauke. Kas yra aktyviai dalyvavęs kautynėse ir ten priuostęs ne tik savo, bet ir priešo parako, tas visada pasakys, kad gal niekur taip aiškiai nepasireiškia žmogaus būdo tvirtos ir silpnos ypatybės, kaip kautynių lauke, nes tik tikrame mirties pavojuje viešai pasirodo pilnoje savo didybėj karžygiai ir drąsuoliai, ir iki juokingumo ribų palūžta bailiai ir ištižėliai. Tokiomis aplinkybėmis būti vadu yra nelengva. Nors prie kautynių laimėjimo didele dalimi prisideda priešų jėgų santykis, t. y. skaičiai ir technika, bet nė kiek ne mažesnis, o kai kada ir didesnės reikšmės turi kovotojų ir jų vadų dvasinės ypatybės. Tas ypatingai svarbu ten, kur skaičiais ir technika su priešu susilyginti yra ir bus sunku, t. y. mūsų sąlygoms. O jei taip yra, tai į kovotojų ir ypač į vadų dvasines savybes reikia kreipti gan daug dėmesio. Karo mokykla ir yra davusi visose karinėse specialybėse darbo srityse gan daug žinių ir praktikos.“

Kariuomenės vadas taip pat pažymėjo, kad:

„visų materialinių jėgų vyriausiuoju tvarkytoju vis dėlto lieka žmogus su visomis savo geromis ir blogomis dvasinėmis savybėmis. Tad turime būti geri savo darbo žinovai, autoritetingi ir stiprūs vadai ir mokytojai. Turime žinoti, kad mūsų valdiniai ir mes patys būtume stipriomis dvasinėmis ir moralinėmis asmenybėmis, nes kur visais atžvilgiais yra stiprūs karininkai, ten jų rankose laikomas ginklas yra stipresnis ir baisesnis priešui.

Kiekvienas Lietuvos karys turi būti fiziškai ir dvasiškai stiprus. Tai yra ne laisva valia, ne prašymas, bet pareiga ir prievolė. Jei tokiomis, vienodai stipriomis asmenybėmis gal ir sunku būtų būti visiems be išimties kariams, tai pirmiausia vis dėlto tokiais turėtų būti visi karininkai, nes kautynių lauke visų kareivių akys pirmiausia žiūrės į juos, kaip į savo vadus. Tokiais turėtų būti ir visi puskarininkiai, kaip artimiausi ir betarpiški kareivių viršininkai, ir pagaliau kiekviename skyriuje ir grandyje turėtų būti bent keli drąsuoliai kareiviai, galintieji savo geru pavyzdžiu užkrėsti ir kitus kareivius. Tik tokių stiprių asmenybių tiršta kariuomenės masė be svyravimų ginsis iki paskutinio kovotojo arba su dideliu pasiryžimu puls priešą, žiūrint, kas bus įsakyta, ir visur galės laimėti.

Dalykimės su savo valdiniais kareiviais džiaugsmis ir vargais, neapleiskime jų laisvu nuo tarnybos laiku, būkime jiems pavyzdžiu, būkime jų patarėjais ir gynėjais, mylėkime juos, būkime jiems griežti, bet teisingi, nesišalinkime nuo jų ir nebūkime kažkokiais nesuprantamais, atsiskyrusiais

⁴⁰⁷ „XIX-toji kadro karininkų laida“, *Kardas*, 1938, Nr. 11 (289), p. 253.

ir svetimais ponaičiais, o tada kareiviai visada bus su savo vadu net didžiausiuose pavojuose. Jei esame karininkai idealistai, o tokiais turime būti, tai mums turi būti aiški ir suprantama vienoje rytiečių pasakoje gražiai aprašyta ideali vado meilė savo valdiniams ir pareigai: tas vadas vedė visą savo giminę iš vargų į šviesesnį gyvenimą, kada išvargę valdiniai audroje pateko į tamsią girią ir nematydami kelionės galo, pradėjo rūgoti prieš savo vadą, jis, matydamas, kad kitų priemonių jau nėra, išrovė savo širdį ir, jai šviečiant ir rodant kelią, išvedė savo valdinius į šviesesnį gyvenimą, į saulėtą, rasotą, žydinčią pievą, ir čia mirė. Tai yra ideališkos pareigos, meilės ir pasišventimo pavyzdys. Tai yra gal nepasiekiamas, bet siektinas idealas kiekvienam karininkui vadui.

Niekad neužmirškime, kad geri pavyzdžiai turi eiti iš vadų į valdinius, bet ne atvirkščiai.⁴⁰⁸

Karo mokyklos viršininkas brg. gen. K. Musteikis savo nuoširdžiam žodyje pastebėjo, kad ši laida esanti ypatinga tuo, kad kursas jau buvo einamas nebe dvejus, bet trejus metus, toliau dėkojo Respublikos prezidentui, vyriausybei ir kariuomenės vadovybei už rodomą Karo mokyklai didžiulį palankumą ir rūpestingumą. Taip pat dėkojo visiems Karo mokyklos karininkams ir lektoriams už darbą, dėkojo visiems svečiams už atsilankymą išleistuvių iškilmėse ir jautriu žodžiu atsisveikino su išleidžiamais karininkais. Išleidžiamųjų vardu kalbėjo jaunesnysis lt. H. R. Stepaitis ir pabrėžė, kad jaunieji karininkai iš tikrųjų yra pasiryžę savo mokslą ir ginklą aukoti Tėvynei⁴⁰⁹.

1938 m. gen. št. kpt. Juozas Jodauga straipsnyje „*Kariuomenės mokymas*“ rašė:

„Dabartine karininkų rengimo tvarka siekiama, kad būsimas karininkas vadas gerai pažintų kareivį, kareivio gyvenimo sąlygas, dalies vidaus tarnybą, o visa tai patyręs, pats betarpiškai išgyvenęs, sugebės tikrai gerai mokyti ir auklėti valdinius kareivius. Gyvenimas parodė, kad tose kariuomenėse, kur tarp vadų karininkų ir kareivių pamokų, užsiėmimų metu, tarnyboje ir santykiavime nėra vidujinio ryšio, o valdinių klusnumas ir drausmė palaikoma bausmėmis ir baime, – tokia kariuomenė tampa neatspari ne tik prieš ginklui, bet ją lengvai paveikia įvairūs gandai, kurių ypatingai gausu karo metu.

Mūsų būsimas karininkas, metus išgyvenęs kareivio sąlygose, kilęs iš tokios pat, kaip ir kareiviai aplinkumos ir daugiau kaip po dvejų mokslo metų grįžęs dalin jau karininku, nepavirsta automatu viršininku, dalinio ponu, nes nuo ankstauro ryto iki vėlaus vakaro gyvena kartu su kareiviais, juos moko, stebi; švenčių proga skaito paskaitas, ruošia kareiviams pramogas, o lauko pratimų metu poligone ir manevruose kartu su kareiviais puola ir ginasi, kartu su jais brenda purvą, budi apkaše ar čia pat kartu, nesirinkdamas vietos, gula ant žemės. Dengia jis savo kūnu Lietuvos žemę ir vasarą, kada dulkės ir prakaitas akis kaip sūrimas ėda, jis ir rudens drėgnos, šlapios ar vandeniui patelkšusios dirvos; nesivaipo nepasitenkinimo grimasomis jo veidas ir žiemos metu, kada sniegas už apykaklės krinta, o šaltis veidą, rankas ir kojas gnaibo.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ *Ten pat*, p. 253.

⁴⁰⁹ „Didelė šventė P. L. P. Karo mokykloje“, *Karys*, 1938, Nr. 20 (988), p. 579–581.

⁴¹⁰ Jodauga J., „Kariuomenės mokymas“, *Lietuva 1918–1938: Leidinys 20 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti (Fotografuotas leidinys)*, Kaunas: Šviesa, 1990, p. 80.

Minint Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokyklos *dvidešimtmečio sukaktį* 1939 m. kovo 30 d. *Kario* straipsnyje „*Mūsų ginklas, mūsų mokslas – Lietuvai Tėvynei*“ rašoma:

„Šie didžios nerimties ir nepaprastų istorinių įvykių audringi ginkluotos taikos metai yra jubiliejiniai mūsų žymiųjų Nepriklausomybės karo kautynių ir visos eilės mūsų kariuomenės dalių dvidešimtmečio sukakties metai. Jau paminėję keleto pirmųjų laisvės karo kautynių sukaktis ir vienos kitos mūsų kariuomenės dalių dvidešimtmečius, šiuo kartu, nors kukliai, norime pažymėti Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo Mokyklos dvidešimtmetį. Kaip atskiros mūsų kariuomenės dalys savo karžygiškais darbais ir didžiais žygiais į nevystantį laisvės į kovų vainiką yra įpynusios gražiausių pergalės ir laimėjimo žiedų, taip mūsų vienintelė pagrindinė karinė Alma Mater savo kruopščiu, gal būt, mažiau, pastebimu karinio auklėjimo ir mokymo darbu per savo gyvavimo dvidešimtmetį, kovų ir taikos metu, visai mūsų kariuomenei, taigi visoms jos dalims, yra davusi tūkstančius karui parengtų vyrų – vadų, karininkų, kurie sudaro tuos didžiulio kariuomenės organizmo svarbiausius griaučius, mūsų kariuomenės širdį, protą ir valią.

<...> Nors ir nedidelei savąją Karo Mokyklą baigusiujų karininkų daliai likimo buvo lemta ilgesnį ar trumpesnį laiką būti Karo mokykloje kadro karininkais. Šių Karo mokyklos prisiminimas yra dar platesnis, gilesnis ir malonesnis.

Tūkstančiai atsargos karininkų, kuriuos Karo Mokykla yra parengusi aspirantų kursuose, yra tie svarbieji karinio gyvenimo, darbo ir tos dvasios skleidėjai plačiausiuose mūsų visuomenės sluoksniuose. Jie taip pat šia proga gražiai prisimins savo karinę Motiną Mokyklą.

<...> Pati Karo Mokykla savo dvidešimtmečio sukaktį šiandien mini ne tam, kad pasididžiuotų savo laimėjimais ar atskirais darbais, bet tikrai norima giliau pažvelgti į savo darbą, susikaupti, pasiryžti ir iš širdies gelmių pasisemti laisvės garantijų. Be abejo, Karo Mokyklos per 20 metų atliktas darbas visus, o ypač pačią Karo Mokyklą džiugina ir malonu yra susikaupus žvilgterėti atgal į išvestą karinio darbo vagą. Nors, antra vertus, Karo Mokykla per daug nesidžiaugia, nes jos darbas dar nesąs baigtas, o kas jau padaryta, tai laikoma jos pareiga.

Šiandien Karo Mokyklos vyrai tik dar kiekiau suspaudžia rankose savo ginklus, tik dar tvirtesniu žingsniu, dar didesne energija ir pasiryžimu žengs į priekį, tvirtai tikėdama šviesų ir saugų Tėvynės rytojų.

Per dvidešimt metų Karo Mokykla sėkmingai formavo lietuviškosios ginklo pajėgos veidą, jos patriotinę sąžinę ir auklėjimo būsimuose vaduose kieto pasiryžimo ir atkaklumo dvasią tautos idealams siekti.

Reikia pasakyti, kad šių vilčių ir savo buvusiųjų auklėtojų ir vadų Karo Mokyklos auklėtiniai neapvylyė. Daug jų karžygiškais krūtinėmis atrėmė prieš durtuvus, o savo krauju padėjo nubrėžti dabartines laisvos, nepriklausomos Lietuvos sienas.

<...> Per šį dvidešimtmetį metų laikotarpį mūsų Karo Mokykla yra išleidusi ne vieną tūkstantį tinkamai parengtų tikrosios tarnybos ir atsargos karininkų. Tai didi jėga, kuri budi ir laukia, kada Tėvynė pašauks, kada Vadas įsakys... Vergais nebūsime, ginklų veltui neatiduosime. Kartą pakeltas Kardas – nebus be garbės nuleistas... Kad tai nėra vien tiktai skambūs Karo Mokyklos vyrų žodžiai, tai aiškiai liudija Karo Mokyklos žuvusiųjų lentoje įrašytos 22 mokyklos auklėtinių pavardės.

Buvusiųjų Karo Mokyklos auklėtinių didvyriškumą patvirtina ir 70 mokyklą baigusiujų karininkų Vyčio Kryžiaus kavaliarių krūtinės. O skaidrus mūsų garbingojo oro didvyrio kpt. Stepo Dariaus heroizmo ir didžios aukos pavyzdys per amžius švies būsimoms kartoms ir jas skatins ryž-

tis, grumtis ir nugalėti. Na, o praėjusius 20 metų Karo Mokyklą baigusieji ir dar baigiantieji kadro ir atsargos karininkų tūkstančiai, drauge su šimtais tūkstančių savo jaunesnių brolių, pavojaus valandą drąsiai stos mirčiai prieš akis, kad nugalėtų į šventąją Lietuvos žemę besiveržiantį priešą, kad garbingai žūtų, brangiausia kaina paaukodami savo gyvybę dėl gimtosios žemės laisvės.⁴¹¹

1939 m. liepos 6 d. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos I laidos karininkai minėjo **20 metų sukaktuves**. Iškilmingame jubiliejiniame posėdyje Karo muziejuje pranešimus skaitė Respublikos prezidentas A. Smetona, ministras pirmininkas ats. brg. gen. J. Černius, krašto apsaugos ministras brg. gen. K. Musteikis ir kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis.

Respublikos Prezidentas A. Smetona kalbėjo:

„<...>Ir mūsų tautai daug rados džiaugsmo, kai susilaukė pirmo savo mokyklos karininkų leidinio. Tik kelis mėnesius tesimokę, skubotai išėję sutrumpintą karinio mokymo programą, tuojau išskirstyti po kariuomenės dalinius, jie turėjo stoti drauge su vyresniaisiais ginklo draugais kovon prieš Lietuvos priešus ir dar neprityrę kautynėms vadovauti. Atsiminkime, jog 1919 m., ir dar ilgai paskum, mūsų savanoriams vadovavo ne vien savi, lietuviai, karininkai, bet ir pašaliečiai, iš įvairių kraštų kilę, įvairios tautybės buvę, įvairiose kariuomenėse tarnavę, o kiti jų atsitiktinai Lietuvon patekę. Mūsų ginklo pajėgi vadovybė buvo itin mišri, neturėjusi nei vieningos dorinės jungės, nei glaudaus pasitikėjimo savybėje. Be to, kai kurie vyresnieji, labiausiai kitataučiai ir kitašaliai, išdidžiai elgėsi su mūsų jaunėliais, kaip menkai paruoštais leitenantais. Kovos žygiai tačiau įrodė, jog tokio išdidumo ne vietoje būta. Jaunėliai veikiai pasižymėjo karo laukuose narsumu ir sumanumu. Grūdindamies kautynėse, jie patyrimu įsigijo daugiau žinių, nekaip spėjo duoti teorinės pamokos. Ryžtas įveikti priešus ir žūtibūt išvaduoti Tėvynę iš nelaisvės su kaupu atstojo nepakankamą karinį pasiruošimą, gautą mokykloje.

Šitaip pirmasis mūsų karo mokyklos leidinys mynė pirmus takus ir skynė pirmus kelius savai, tautinei, savo krašte mokytai ir auklėtai kariuomenės vadovybei. Pirmuoju sekė ir kiti mūsų karininkų leidiniai. Ko toliau to ilgesnio meto kursas, to stingresnė ir kruopščiau einama mokymo programa, ligi galiausiai mūsų karo mokykla įstojo visai tinkamas vėžes. Šiandien ji visai susitvarkiusi, prisiderinusi į mūsų krašto reikalavimų sąlygas, prisiruošusi savų mokytojų ir auklėtojų eiles. Dabar ir mūsų ginklo galios vadovybė, kad ir jauna, tačiau vieninga, sava, glaudi, nebe mišri ir nebeprivalanti talkininkų iš kitur. Vien savo kojomis vaikščiojame, vien savo akimis dairomės, vien savo išmone rūpinamės Tėvynės saugumu.

<...> Mokykla, savanorių kūrėjų kariuomenė, Lietuvos nepriklausomybės kovos, ir visa, kas anuomet jūsų išgyventa, yra stipriausias draugystės ryšys. Gėrėtis tokiais atsiminimais šiandien yra pelnytas daiktas. Tokia praeitis nežūstama, vaisinga. Bet, atsiminę, kas buvę, rūpinkimės toliau tuo, kas bus, rūpinkimės visi iš vieno savo tautos vertinga buitimi, savo krašto laisve.⁴¹²

Ministras pirmininkas ats. brg. gen. J. Černius vyriausybės vardu susirinkusius pasveikino sulaukus 20 metų sukaktį ir kalbėjo:

„<...>Daugumas mūsų patekome tiesiai iš mokyklos suolo į frontą, nes ten fronte buvo spren-

⁴¹¹ „Mūsų ginklas, mūsų mokslas – Lietuvai Tėvynėi“, *Karys*, 1939, Nr. 13 (1033), p. 403–404.

⁴¹² „P. L. P. Karo Mokyklos I laidos sukaktuvės“, *Mūsų žinynas*, 1939, t. 37, Nr. 8 (174), p. 127–128.

džiamas Lietuvos likimas, ar Lietuva įstengs apsiginti nuo užpuolikų. O užpuolikų tikrai netrūko: su vienu susidorojus, bematant išdygdavo kitas. Sunku buvo grumtis mūsų jaunajai kariuomenei su gausingesniu priešu. Tačiau pasišventimas ir pasiaukojimas viską nugali. Būdami dar Karo Mokykloje, mes laukėme dienos, kada galėsime dalyvauti kautynėse. Priešas nesnaudė. Didelė Lietuvos teritorijos dalis jau buvo okupuota. Gyventojai, išvarginti ir skriaudžiami, laukė savo išvaduotojų. Mes visi prisimename tą nuotaiką, kai arti šimto naujų vadų įsiliejo į kariuomenę. Gal mums tada stigo patyrimo, gal kariais mokslas nebuvo taip giliai išeitas, bet pasiryžimas, gera valia ir, pasakyčiau, didelis entuziazmas papildė tuos nepriteklus, kuriuos išsinešėme išeidami iš Karo Mokyklos.

<...>Šiandien, minint dvidešimtmetį, mes, likę gyvi, patikriname savo jėgas suvažiuodami draugėn, pasidaliname pergyventais įspūdžiais, pasimatome su dabartiniais ir buvusiais mūsų viršininkais. Tie dvidešimts metų sudaro gražiausi laikotarpį mūsų gyvenime. Iš entuziastingų jaunuolių mes tapome pagyvenusiais vyrais, užsigrūdinusiais laimėje ir nelaimėje<...>.⁴¹³

Krašto apsaugos ministro brg. gen. K. Musteikis kalbėjo:

„Lygiai prieš 20 metų mūsų atgijusios ir besitvarkančios Tėvynės gyvenime buvo įvykis, kurio 20 metų sukaktį susirinkome čia paminėti. Tas įvykis tai mūsų lietuviškoje Karo Mokykloje, mūsų pačių jėgomis ir išmanymu parengtų jaunų viršininkų, kuriems Tamsta, Pone Prezidente, teikėtės pirmą kartą mūsų istorijoje suteikti pirmąjį karininko laipsnį – išleistuvės.

Aišku, valstybės ar jos institucijų gyvenime normalinėse sąlygose 20 metų laikas tai nėra ilgas, kad reiktų atžymėti, bet mūsų gyvenime, mūsų laiko ir mūsų kartos gyvenime šis ir jam panašūs įvykiai įgauna didelę moralę ir istorinę reikšmę, taigi ir reikalą juos paminėti.

Mes, vyresnieji, prisimename, jaunesnieji iš raitų ir pasakojimų žino, kad 1918–19 m. einant fronte kovoms už mūsų laisvę ir nepriklausomybę, didelė mūsų moksleivijos dalis metė mokyklų suolus ir savanoriais skubėjo į kariuomenės eiles. Karo Mokyklą įsteigus, šitie savanoriai, daugelis jau su kautynių stažu, stojo į Karo Mokyklos I laidą, kuri susirinko 1919 m. kovo 7 d. Karo Mokykloje jie išbuvo vos 4 mėn. Suprantama, per taip trumpą laiką, trūkstant statutų, vadovėlių, sunku buvo suteikti mokyklos mokiniams tiek žinių, kiek reiktų jaunam karininkui, bet tuometinis mokyklos viršininkas didž. gerbiamas ponas gen. Galvydis-Bykauskas ir jo padėjėjas plk. Tvaronas ir kitas to laiko mokyklos kadras nesigailėjo laiko ir į darbą įdėjo visą savo sielą ir širdį, davė savo auklėtiniams karinių žinių, įskiepijo drausmę, Tėvynės meilę ir, bendrai, visapusiai parengė mokyklos auklėtinius savarankiškai vadovauti būriui, taip kad ano meto karo vadovybė sutiko prašyti p. Respublikos Prezidentą, kad mokyklos mokiniai tuojau būtų pakelti į pirmąjį karininko laipsnį. Tas pakėlimas ir įvyko 1919 metų liepos 6 d.

Buvo pakelta, rodos, 89 kariūnai, kurių dauguma tiesiai iš mokyklos suolo pateko į veikiančias fronte kariuomenės dalis. Ten jie gražiai užsirekomendavo. Keli jų savo gyvybę kovose ant Tėvynės aukuro paaukojo, daugelis savo žygiais nusipelnė jų krūtinės papuošti Vyčio kryžiais. *Ne vien Karo Mokykla, bet visa kariuomenė didžiavosi jų žygiais.*

Kovoms pasibaigus, dauguma I laidos karininkų, dirbdami savo darbą, skubėjo užpildyti spragą, kuri susidarė jų gyvenime, nutraukus mokslą mokyklose. Ir šiandien ypatingai yra malonu pabrėžti, kad didesnė pusė iš jų turi įgiję karinio ar civilinio aukštojo mokslo diplomus ir pasiekę mūsų valstybės aparate labai aukštų ir net aukščiausių vietų. Kaip buvęs tuo laiku mokyklos kadre,

⁴¹³ „P. L. P. Karo Mokyklos I laidos sukaktuvės“, *Mūsų žinynas*, 1939, t. 37, Nr. 8 (174), p. 128–129.

kartu su kitais viršininkais nuoširdžiai sveikinu visus sulaukusius šio jubiliejaus ir džiaugiuos I laidos karininkų laimėjimais ir taip pat nuoširdžiai linkiu, kad ir antram dvidešimtmetyje I laidos karininkai gražiu sutartinu darbu gražiai patarnautų mūsų kariuomenei, tautai ir Tėvynei.

Atžymėti faktui, kad I laidoje buvo susirinkę išimtinai savanoriai, Jo Ekscelencijai Ponui Respublikos Prezidentui pritarus, šiandien su p. kariuomenės vadu išleidome tokį įsakymą Kariuomenei:

„Respublikos Prezidentui leidus, Karo Mokyklos I laida, jos dvidešimties metų sukaktuvių proga, pavadinama kūrėjų savanorių laida“ <...>.⁴¹⁴

Kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis kalbėjo:

„Mūsų karo mokyklos pirmosios laidos išleistuvių dvejų dešimtmečių sukaktį minint, pirmiausia tenka pabrėžti keletas tą laidą liečiančių faktorių, kurių svarbiausieji buvo šie:

- 1) tai buvo pirmoji atgijusios Lietuvos kariuomenės savųjų karininkų laida,
- 2) tai buvo savanorių laida,
- 3) ji ėjo mokslus, vykstant karui dėl Lietuvos nepriklausomybės ir
- 4) tas mokslas vyko visų mūsų tautiečių ir lietuvių karių savanorių tautiškai patriotinės dvasios ypatingo bujajimo sąlygomis.

Kiekvienas pirmas žingsnis visada būna atsargesnis ir smulkesnis, negu kiti, daromi jau pramintais takais. Šiuo atžvilgiu negalėjo sudaryti ypatingos išimties ir pirmoji karo mokyklos laida. Ji turėjo daug sunkumų mokymo metu karo mokykloje, nelengvi buvo pirmieji tos laidos auklėtinių žingsniai ir pulkuose, jau karo mokyklą baigus. Juk tai buvo visais atžvilgiais pirmieji lietuviškieji karininkai. Vyresnieji jų kolegos karininkai vieni žiūrėjo į juos su dideliu pasitenkinimu, pasididžiavimu ir dar didesne viltimi, tuo tarpu kiti buvo labai rezervuoti, atsargūs, nereiškę pasitikėjimo, o kai kurie net atvirai reikšdavo daug išdidumo, abejojimo, nepalankumo ir net nepasitikėjimo jausmų. Jaunieji karininkai turėjo patys savo darbais įrodyti, ką jie gali. Su jaunulišku entuziazmu griebėsi jie darbo ir visur, bet ypatingai kautynių lauke, jie ne tik sėkmingai išlaikė egzaminus, bet net daug kam parodė pavyzdį, kaip reikia savo Tėvynę mylėti, jai dirbti ir už ją aukotis. Pirmoji laida garbingai savo uždavinį atliko.

<...>Beveik visi pirmosios laidos karininkai yra aktingi kautynių dėl Lietuvos nepriklausomybės dalyviai. Jie yra uoste ne tik savo, bet ir priešų parako dūmus. Vieni jų garbingai žuvo kautynių laukuose, kiti buvo sužeisti ir savo krauju apšlakstė Lietuvos žemę, dar kiti už drąsą ir pasižymėjimus kautynėse buvo papuošti Vyčio kryžiais. Ką tai reiškia? Ar tai buvo tik menkos partizanų kovos bei susirėmimai, kaip vienas kitas net dabar stengiasi mums įkalbėti, ir su kuo mes patys dažnai per apgailėtiną nesusipratimą ar nežinojimą sutinkame? Ne, tai nebuvo partizanų karas, nes toks karas visada turi visai kitoniškus kariavimo būdus ir principus. Mes turėjome tikrą karą, tik jis mūsų pusėje pasižymėjo kautynėmis plačiuose baruose ir negausiomis priemonėmis. Toks karas reikalauja iš kovotojų daug drąsos, pasiryžimo, valios ir sumanumo. Pirmoji karininkų laida šių dvasinių jėgų yra labai daug parodžiusi. Ypatingai aiškiai visada buvo rodomi Tėvynės meilės ir lietuviškumo jausmai. Šiuo atžvilgiu pirmoji laida buvo bene viena iš geriausių ir karščiausių, kas anais sunkiais laikais, prieš dvidešimtį metų, buvo ypatingai svarbu ir reikalinga.

⁴¹⁴ *Ten pat*, p. 129–130.

<...>Mano vienas, bet labai nuoširdus linkėjimas Tamstoms – būkite vieningi ir dvasiškai stiprūs visada, pirmosios laidos savanoriškai karinė dvasia ir entuziazmas telydi jus per visą gyvenimą. Pirmoji laida tebūnie visur pirmoji. Jūsų gyvi pavyzdžiai ir tradicijos teskatina ir mūsų jaunosius karininkus eiti jūsų pėdomis, ir tai ne tiek lengvesniais Tėvynei, bet sunkesniais laikais, kaip jūs 1919 metų pradžioje esate padarę.

Gyvuokite mūsų džiaugsmui ir pavyzdžiui mūsų jauniems.

Keliu taurę už pirmojo ir dabartinio Respublikos Prezidento, jūsų buvusių vadų ir viršininkų ir jūsų pačių sveikatą.⁴¹⁵

1939 m. rugsėjo 16 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 1119 a buvo išleista **XX karininkų laida** – 108 jaunieji karininkai (61 pėstininkas, 27 artileristai, 19 inžinierių ir 1 aviatorius) įsiliejo į sustiprėjusios Lietuvos kariuomenės eiles⁴¹⁶. Šios laidos mokymo programa ir metodai buvo panašūs į devynioliktosios laidos. Tai buvo paskutinė karininkų laida, išleista Nepriklausomoje Lietuvos valstybėje, išbuvusi Karo mokykloje trejus metus ir išklausiusi reformuotą mokymo kursą.

Tą pačių dienų Karo mokykla labai kukliai paminėjo ir dvidešimties metų sukaktį. Ta proga *Kariūno* redaktoriai atsargos jaun. ltn. K. Zupka ir jaun. ltn. V. Tamulaitis parengė fotoalbumą su trumpa informacine medžiaga apie Karo mokyklos istoriją 1919–1939 m.⁴¹⁷

Dėl sveikatos, išleistuvių iškilmėse nedalyvavo Respublikos prezidentas A. Smetona. Todėl kardų įteikimo jauniems karininkams ritualą atliko ministras pirmininkas atsargos brg. gen. J. Černius, kuris savo kalboje pabrėžė, kad dabar Lietuva gyvena sunkiais laikais, tačiau, „*kol Lietuva stipriai laikys savo rankose kardą,*“ tol jos saugumas bus užtikrintas, kad šiandien skaitomasi ir su maža valstybe, jei ji sugeba „*vartoti ginklą savo gyvybiniam reikalams apginti.*“

Kariuomenės vadas brg. gen. S. Raštikis ragino dirbti ne sau, ne savo pasitenkinimui, bet Tėvynei ir kariuomenei, ne dėl karjeros, bet dėl pareigos, ne iš baimės, bet iš įsitikinimo.

„Mylėkite ir gerbkite savo jaunesnįjį ginklo kolegą, jūsų valdinį puskarininkį ir kareivį. Visada atsiminkite, kad tai yra juk tavo brolis tautietis su širdimi, jausmais ir įsitikinimais, kurių nevalia niekinti. Nebūkite išlepintais ponaičiais, nesišalinkite kareivių, būkite jų vadais, mokytojais ir auklėtojais tarnyboje ir ne tarnyboje. Jūsų santykius su valdiniais turi normuoti ne sausas oficialumas, bet griežta drausmė ir kartu žmoniškas nuoširdumas ir meilė. Tas padės jums pasiekti gerų vaisių jūsų valdinių mokyme ir auklėjime, bet dar daugiau padės jums kautynių lauke, kur valdinys ne tik sąžiningai vykdys visus jo gerbiamo ir autoritetingo vado įsakymus, bet, jei reikės, kartu su savo vadu ar už jį ir mirs. Karininkui – vadui blogiausias reiškinys – susikompromituoti

⁴¹⁵ „P. L. P. Karo Mokyklos I laidos sukaktuvės“, *Mūsų žinynas*, 1939, t. 37, Nr. 8 (174), p. 127–128.

⁴¹⁶ Respublikos Prezidento aktas Nr. 1119, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 16 d., Įsakymas kariuomenei Nr. 64, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 16 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 134, l. 213–214.

⁴¹⁷ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939*, (nenumuruota).

ir netekti autoriteto savo valdiniuose. Tokiam vadui geriau visai pasišalinti ir užleisti savo vietą kitam <...>.⁴¹⁸

Karo mokyklos viršininkas brg. gen. J. Juodišius pabrėžė, jog dabartiniai laikai reikalauja, kad karininkas būtų fiziškai stiprus, inteligentiškas ir morališkai tvirtas. Todėl jaunieji karininkai ir toliau turės fiziškai stiprėti ir visapusiškai lavintis: pasirinkus kario profesiją, nuolat visų pirma teks gilinti ir plėsti savo profesines žinias. Tarptautiniam bendravimui reikalingos ir užsienio kalbos, kurios ypač svarbios mažoms valstybėms. Dėl to teks dar patobulinti mokyklose dėstomų svetimų kalbų mokymą. Taip pat negalima atsilikti ir mokant bendrųjų mokslų. Be to, kareivio gyvenime galbūt svarbiausia yra moralė. Jos reikšmė nepaprastai iškyla sunkiais momentais. Kario uniforma tik išoriškai visus sulygina. Vadas turi pažinti savo karius, patarti jiems prireikus. Po sunkaus darbo reikia jiems padėkoti, kad matytų, jog jų žygis yra vertinamas. Vadas, kuris elgiasi teisingai, įgyja nuoširdžių draugų ir padėjėjų. Rodydamas gerą pavyzdį pelnys karių pagarbą ir bus jiems autoritetu⁴¹⁹.

XX laidos absolventas Jonas Vladas Sagėnas (slapyvardis Sūduvas J. V.) minint laidos 50-metį rašė:

„Pradedant kadro laida nuo 1935-ųjų metų rudens mokslo kursas PLP Karo mokykloje buvo išplėstas iki trejų metų, trijų kursų, taikantis prie modernėjančių karo aplinkybių. Į XX kadro laidą 1936 metų rudenį iš keleto šimtų stojusių buvo priimti 136 kariūnai-kandidatai. Iš jų trejų mokslo metų laikotarpyje 23 nubyрėjo: dėl nepažangumo moksle, dėl nusižengimų drausmei, dėl pablogėjusios sveikatos, nes mokslas mokykloje buvo intensyvus ir griežtos drausmės normos. 1939 m. rugsėjo 16 d. Respublikos prezidento Antano Smetonos pasirašytu aktu į j. ltn. laipsnį buvo pakelti 108 XX kadro laidos kariūnai. 5-ki neišlaikę kai kurių egzaminų puskarininkio laipsnyje buvo pasiūsti į pulkus, kur po šešerių stažo mėnesių automatiškai gaudavo j. ltn. laipsnį.“⁴²⁰

Taigi XX laidą yra baigę 113 karininkų. Jų mokslas vyko pačiu kritiškiausiu lietuvių tautai ir valstybei laikotarpiu. Iš vakarų grėsė kylantis vokiečių nacizmas, iš rytų – Maskvos bolševizmas ir iš pietų lenkai šantažavo dėl Vilniaus. Šalies viduje vyko vyriausybės krizė, kas lėmė kariuomenės vado pasikeitimą, vietoj gen. St. Raštikio buvo paskirtas gen. V. Vitkauskas. Keitėsi ir Karo mokyklos viršininkai. Gen. K. Musteikį pakeitė gen. K. Skučas, o jam tapus vidaus reikalų ministru, – gen. J. Juodišius. Jam vadovaujant, XX laidos kariūnai, sėkmingai išlaikę visus egzaminus, taktinius pratimus poligone, atlikę dviejų mėnesių būrio vado stažuotę kariuomenės daliniuose, po trumpų atostogų sugrįžo į mokyklą rengtis išleistuvėms. Išleistuvės, kurių data buvo paskirta rugsėjo 16-ąją, turėjo vykti Aukštojoje Panemunėje esančiuose Karo mokyklos

⁴¹⁸ „Gilios prasmės žodžiai jauniesiems“, *Kardas*, 1939, Nr. 19 (321), p. 469–473.

⁴¹⁹ *Ten pat.*

⁴²⁰ Sūduvas J.V., „50 metų XX kadro karininkų laidai“, *Karys*, 1989, Nr. 6 (1653), p. 244.

rūmuose. Į išleistuves paprastai atvykdavo Respublikos prezidentas A. Smetona, Ministrų kabineto nariai, kariuomenės vadas su štabo karininkais, laikraščių reporteriai ir kviestiniai svečiai. Po akto skaitymo, karinės priesaikos, pakeltiesiems į karininkus tradiciškai Respublikos prezidentas įteikdavo kardą tardamas simbolinius žodžius: „Be reikalo nepakelk, be garbės – nenuleisk!“ Vakare mokyklos salėje, dalyvaujant aukštiesiems svečiams, vykdavo atsisveikinimo puota. Kitą dieną jaunieji karininkai išvykdavo į paskirtus dalinius.

Rengdamiesi išleistuvėms, XX laidos III kurso kariūnai rugsėjo 1 dieną vykdė A. Panemunėje topografinius žemės reljefo pratimus. Tos dienos rytą 1939 m. vokiečių armija peržengė Lenkijos sieną. Prasidėjo II pasaulinis karas. Netrukus karas pasiekė ir Lietuvos sieną. Nors Lietuvos vyriausybė ir buvo paskelbusi visišką neutralitetą, bet savisaugos sumetimais buvo paskelbta dalinė kariuomenės mobilizacija.

Dėl susiklosčiusių politinių ir karinių aplinkybių išleistuvės buvo sutrumpintos, atsisakant tradicinio puošnumo. Respublikos prezidentui dėl svarbių reikalų negalint atvykti, kardus įteikė ministras pirmininkas gen. Černius. Kitą dieną jaunieji karininkai jau dalyvavo pulkų mobilizacijos ir naujų dalinių komplektacijos darbuose įvairiose Lietuvos vietose.

Pasauliniam karui plečiantis, dėl didžiųjų Lietuvos kaimynų rusų ir vokiečių agresyvių politinių sandėrių Baltijos valstybės, tarp jų ir Lietuva, prarado laisvę ir nepriklausomybę. Be kilusio karo, lietuvių tauta išgyveno rezistencijos kovas, tremtį į Sibirą, prievartos darbus lageriuose, per dvi okupacijas neteko trečdaliao gyventojų. Visi šie kataklizmai palietė ir XX laidos auklėtinius⁴²¹.

XX laidos auklėtinis Juozas Vaičjurgis, gyvenantis Amerikoje, Bostone, ilgus metus rinko žinias apie XX laidos karininkų likimą, tačiau mirtis (mirė 1989 m. vasario 1 d. – *F. Ž.*) sutrukdė šį darbą užbaigti. Iš jo duomenų yra žinoma, kad iš 113 baigusiu 47 pasitraukė į Vakarus, iš jų 15 jau yra mirę. Iš 66, pasilikusių Lietuvoje, šandien gyvų yra 15 kartu su grįžusiais iš Sibiro. Į Sibirą buvo išvežti 31. Dauguma iš jų grįžo su palaužta sveikata. Likusieji yra mirę, žuvę rezistencijos bei partizanų laisvės kovose, nukankinti kalėjimuose⁴²².

Dvidešimtosios laidos absolventas Stasys Zaikauskas prisimena:

„1936 m. rugsėjo pradžioje į Pirmojo Lietuvos Prezidento Antano Smetonos vardo Karo mokyklą priimta 132 jaunuoliai, į atskiras ginklų rūšis: pėstininkų, artileristų, ryšininkų, pionierių, tankistų. Po dviejų savaičių pagrindinių rikiuotės apmokymų jie buvo išsiųsti į pulkus. Pulkuose kartu su priimtais naujokais praėjom kareivių apmokymą, kai kurie baigė mokomąsias kuopas, baterijas. Į mokyklą grįžom 1937 m. rugpjūčio pradžioje ir buvom paleisti atostogų.

⁴²¹ Sūduvas J.V., „50 metų XX kadro karininkų laidai“, *Karys*, 1989, Nr. 6 (1653), p. 248.

⁴²² *Ten pat.*

Tų metų rugsėjo pradžioje, grįžus iš atostogų, prasidėjo mokymas mokykloje. Pirmus metus mokėmės visi bendrai: rikiuotės, statutų, apie ginklus, jų sudėtį ir priežiūrą, taktikos, topografijos, užsienio kalbų (vokiečių, prancūzų ar rusų). Be to, buvo gimnastika, tikybos pamokos, dainos ir t. t.

Paskutiniaisiais mokymo metais mokėmės daugiau specialybės. Be to, prisidėjo karo istorija, buvo dar estetikos, šokių pamokos (neprivalomos) ir t. t.

Buvo ne vien tik mokslas. Buvo ir ekskursijos, išėjimai į miestą, koncertai, vakarai. Buvo karo mokyklos choras, kuris koncertavo Karo muziejuje, radiofone, mokykloje. Buvo sporto renginiai.

Be to, vasaromis vykdavo pratybos Gaižiūnų poligone: puolimas, gynyba, šaudymas ir t. t. Prakaito nemažai išliejo, ypač artileristai, nes jie turėjo pabūklus prižiūrėti, šerti, prižiūrėti arklius. Poilsio likdavo mažai. Bet visi ištvėrė, niekas nesusirgo. Užtat linksmos būdavo po to atostogos. Kiekvienais metais jų turėjom po mėnesį.

Ne visi mes buvom vienodi. Skyrėmės ne tik specialybėmis – skyrėmės gabumais, polinkiais, charakteriais – kaip ir visi žmonės. Buvo gabių muzikai, dailei ir t. t. Štai Feliksas Daukantas jau mokykloj pasireiškė linkęs dailėn. Jis (vėliau Dailės akademijos profesorius) piešė visų vadų portretus. Jie nepozavo, tai buvo daugiau šaržai. Buvo mūsų laidoje savotiškas fenomenas – Paulius Rūtenis (Rutkauskas). Jis mokyklos chore dainavo baritonu, bet galėjo dainuoti ir sopranu. Kada jis dainuodavo ariją iš „Pikų damos“, nematydamas galėjai galvoti, kad dainuoja tada žymi dainininkė Grigaitienė. Buvo dar Zenonas Storpirštis. Jis galėjo padainuoti bosų ar baritonų arijas. Su Stašiu Zaikausku jie dainuodavo duetus. Bagdonas Černiauskas gerai grojo fleita. Akompanuojant A. Šimkui dalyvaudavo koncertuose. Buvo ir daugiau muzikantų.

Dar nepamėnėjau gimnastų, sportininkų. Juozas Jaudegis 1936 m. Lietuvos tautinėje olimpiadoje ieties metimo varžybose užėmė pirmąją vietą ir t. t.

Mokyklos viršininkais buvo gen. Musteikis, 1939 m. gen. Juodišius. Dėstytojais buvo: plk. Koreiva, plk., vėliau gen. Zaskėvičius, plk. Banys ir daugiau karo mokslo specialistų.

1939 m. rugsėjo vidury mokslas buvo baigtas. Baigė 113 buv. kariūnų.

1939 m. rugsėjo 15 d. 108 kariūnai nuvyko į Prezidentūrą. Ten, dalyvaujant Prezidentui A. Smetonai, buvo perskaitytas Prezidento įsakymas, kuriuo 108 kariūnams suteikiamas jaun. leitenanto laipsnis (likusiems penkiems jaun. ltn. laipsnis buvo suteiktas po 6 mėnesių).

<...> Kitą dieną, aprūpinti pilnais lagaminais visokiais būtiniaisiais daiktais, buvom išleisti į namus. Į pulkus įsakyta prisistatyti po 3 dienų.

Mokyklą baigė: pėstininkų specialybės – 71, artilerijos specialybės – 28, ryšių – 8, tankistų – 2, pionių specialybės – 4.

Kai kuriems j. ltn. nepavyko pasiekti namų. Pakeliui buvo sužinota, kad skelbiama mobilizacija. Pasiteiravus komendantūrose, buvo gautas patarimas vykti į paskirtą dalį. Tas teko ne visiems.

Nuvykę į pulkus, buvo paskirstyti į batalionus, artilerijos grupes ir kitus dalinius.

Iki 1940 m. birželio mėn. jauni karininkai įsijungė į nusistovėjusį karių gyvenimą, atlikdami skirtus uždavinius ir darbus. Bet, rusams atėjus į Lietuvą, viskas pasikeitė. Tapome Liaudies armija. Kariuomenė demoralizuota <...>. ⁴²³

⁴²³ Zaikauskas S. *Tėvynės laisvė jiems buvo brandesnė už gyvybę. Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos XX laida. Atsiminimai*, Kaišiadorys: Gija, 2007, p. 5–7.

XXI laidos kariūnų pirmas kursas buvo suformuotas iš daugiau kaip 400 prašančiųjų, kruopščiai patikrinus jų sveikatą ir išlaikius jiems lietuvių kalbos egzaminą. Jie pradėjo mokslą 1937 m. rugsėjo 21 d. XXI laida buvo suformuota kaip trečia kuopa. Mokyklos viršininku buvo gen. J. Juodišius, kuopos vadu – mjr. A. Racka. Laidoje buvo visos trys ginklų rūšys: pėstininkų – 38, artileristų – 20, aviatorių – 20, iš viso 78 kariūnai⁴²⁴.

XXI laidos absolventas Vytautas Baltutis rašo (kalba šiek tiek paretuota – *F. Ž.*):

„1937 m. rugsėjo mėn. pradžioje sugužėjo iš įvairių Lietuvos vietovių į Karo mokyklą apie du šimtai jaunuolių, norinčių pradėti karinę karjerą.

Pirmiausiai buvo atliekamas paviršutinis sveikatos patikrinimas gimnastikos salėje. Čia tuoj pat atkrito penkiasdešimt stojančiųjų. Vėliau paskirstyti grupėmis, vykome į Karo ligoninę. Čia ėjome iš vieno skyriaus į kitą, kur buvo peršviečiami plaučiai, paimamas tyrimams kraujas, širdis, akys, nosis ir t. t.

Patikrinus sveikatą nekantriai laukėme rezultatų. Po neilgo laukimo paaiškėjo, kad sveikatos reikalavimams atitikom nepilnai aštuoniasdešimt laimingųjų. Matyt, tiek ir tereikėjo.

Mūsų kuopą sukomplektavo kpt. Jaruševičius. Kuopininku buvo paskirtas 1-mos kadro kuopos kariūnas j. psk. Demikis.

Greit mums išdavė naują aprangą ir pradėjom ją prisitaikinti. Visiems išdavė naujus aulinius batus, dar nedažytus. Batų dirbtuvėje buvo kibiras su tepalu ir šepetiais. Taigi grupėmis nėrėm pasidažyt batų, kad neatrodytumėm visiškai naujokai. Nors tada buvom visai „žali“, tai ir batų nusidažymas nedaug tegelbėjo. Atsimenu, kai nusidažęs batus su keliais kar. kandidatais grįžau į kuopos buveinę (gimnastikos salę) ir radom kpt. Jaruševičių, aiškinanti įvairias mūsų požiūriu problemas. Pristačius ir paprašius leidimo pasilikti, kpt. Jaruševičius paklausė, kur buvom. Sužinojęs, kad buvom batų pasitepti, jis kietai ištarė: „Aš jums kad patepsiu!“

Miegojome gimnastikos salėje ant grindų, pasidėję čiuzinius, valgėm Karo mokyklos valgykloj. Valgėm tą patį, ką valgė ir kiti kariūnai, tik negavom bandelės.

Taip beleidžiant laiką po poros dienų buvom suskirstyti pagal ginklų rūšį. Daugiausiai buvo pėstininkų, po to artileristų ir pora ryšininkų.

Tada buvo užklausta, ar nėra norinčių pakliūti į aviaciją.

Atsirado apie keturiasdešimt norinčių. Vėl keliavom į Karo ligoninę, kur stipriau buvo tikrinama sveikata, ir turėjom atlikti kitokius specialius tyrimus. Atrinko mūsų dvidešimt keturis. Vėliau keturis perkėlė į pėstininkus, dar būnant kariūnais kandidatais.

Baigus skirstyti pagal ginklų rūšis, mus išsiuntinėjo į įvairius dalinius, kur buvo jauni kareiviai apmokomi. Mūsų aviatorių būrys buvome nusiųsti į Aukštąją Fredą – Karo aviacijos mokyklą – puskarininkų klasę. Pasitalpinome mediniame, dar nuo Pirmojo pasaulinio karo išlikusiame vokiečių barake. Buvom gerokai suspausti. Žemos lubos, o miegojom dviem aukštais. Žiemą buvo gan tvanku.

⁴²⁴ Sūduvas J. V., „P. L. P. Karo mokyklos kadro karininkų XXI laidos 35-rių metų sukaktį minint“, *Karys*, 1975, Nr. 10 (1517), p. 361.

Kitą dieną ateina vienas iš vietinių puskarininkių ir klausia, kas norėtų paskraidyti. Tuoj atsirado keletas entuziastų. Juk tam čia ir atvykom. Tuoj įdavė visiems po šluotą ir sako: Čia jūsų „Fokeriai“. Su jais ir skraidykite po rajoną... Atseit, šluokit. Daugiau po to norinčių skraidyti neat-sirasdavo. Šiaip būdavome skiriami atlikti įvairius darbus. Išimčių ar kokių ten privilegijų nebuvo.

Puskarininkių klasės kuopininku buvo vrš. Braslauskas; ramaus būdo ne per griežčiausia asme-nybė. Tik kai jau kartais užsirūstindavo, tada naudojo savo įprastą posakį: „Žalčiukai, šilta bus“. Mat truputį šveplavo. Tokiu būdu bežalčiuodamas įsigijo „žaliuko“ vardą. Retas kas prisimena jo tikrą pavardę, bet „zalaciuką“ tai daugelis.

Puskarininkių klasės, taip pat ir mūsų viršininku buvo ltn. Leonas Lendraitis.

Netrukus gavome šautuvus – 1924 metų belgų Mauzerių gamyklose pagaminti. Buvo visai nauji, bet labai rūdijo. Taigi turėjom juos visą laiką stropiai prižiūrėti.

Gavę šautuvus pradėjom rikiuotės pratimus. Taip pat mokėmės, kiek reikėjo, iš statutų. Ypač gerai reikėjo pasirengti sargybų tarnybai. Skraidyti tą rudenį teko tik vieną kartą. Tai taip sau paskraidino vieną ūkanotą rudens dieną susipažinimui. Bet ir to kai kuriems užteko pradžiai. Nusileido išbalę.

Jaunojo kareivio apmokymą pravedė ltn. (vėliau kpt.) Juozas Vaičeliūnas. Per daug jis mūsų netampė, bet kažkaip, jam vadovaujant, rikiuotės veiksmai išeidavo neblogai.

1938 m. kovo mėn. baigėsi mūsų mokymas.

Tuo metu lenkai įteikė Lietuvai ultimatumą. Labai išgyvenom, bet žinojom, kad mūsų rankos surištos. Mes tik davėm priesaiką ginti savo kraštą visomis savo jėgomis.

Nuo kovo mėn. vidurio pradėjom sargybų tarnybą. Daugiausia saugodavom lėktuvų angarus, bet kartais ir sandėlius. Ir taip traukdavome kas trečią dieną į sargybą iki birželio mėn. Likusiomis dienomis jau buvom šiek tiek lavinami tiek teoriškai, tiek praktiškai pagal savo specialybę. Tai fotošaudymas ir fotografavimas. Be to, žemėlapių perskridimams rengimas. Jei būdavo lėktuvuose tuščių vietų, tai tuos perskridimus stengėmės sukti ore pagal paruoštą skrydžio planą. Žinoma, pilotas skrido savo nuožiūra; mūsų – mokinių – rezultatai ne visada sutapdavo su piloto.

Taip pat grupėmis buvome siunčiami vienai savaitei į Palangą vežioti taikinių-marškų. Pilotai mus skraidino, o mes išskleisdavome ore taikinius ir po šaudymų juos nuleisdavom žemėn šaudymų rezultatams apskaičiuoti.

Birželio mėn. gale visi sugrįžom į Karo mokyklą. Čia prisitaikę išėigines kariūnų (naudotas, vėliau buvo pasiūtos visiems naujos) uniformas ir buvome paleisti porai savaičių atostogų. Pirmą kartą dėvint baltą diržą ir baltas pirštines, kilo savotiškas jausmas.

Po atostogų buvo Kariuomenės sporto šventė. Karo mokykla labai stipriai pasirodė, laimėdama krepšinį ir keletą lengvosios atletikos rungčių.

Praėjus sporto šventei pradėjom savo mokslo programą. Tuo metu Karo mokyklos vicepir-mininku buvo gen. Kazys Musteikis, bataliono vadu plk. ltn. Šurkus, kuopos vadu mjr. Antanas Racka, būrių vadais ltn. Juozas Krikštaponis ir ltn. Jablonskis, kuopininku vyr. kurso kariūnas vršl. Klivečka. Dar talkininkaudavo ltn. Domininkas Šlapkūnas. Vyr. kuopos karininku buvo kpt. Geibūnas.

Pirmiausiai tai buvo labai sustiprintas lavinimasis pratimų aikštėje. Mat artėjo rugsėjo mėn. 8-oji diena, Tautos Šventė. Rengėmės paradui. Paradas įvyko Kauno aerodrome. Po parado buvom Karo mokyklos įsakymu pravedti į kariūnus. Iki šiol dar vis buvom kariūnai kandidatai. Taigi pradėjome pirmąjį kursą.

Dabar jau rimtai kibom į savo mokslo programą. Visi Aaviatoriai sunkvežimiu važiuodavom į A. Fredą, į teoretines pamokas. Iš lektorių atmintyje liko plk. ltn. Reimontas, plk. ltn. Tautvilas, mjr. Jablonskis, mjr. Kalniūnas, kpt. Bulvičius, inž. Mikalauskas, ltn. inž. Jonaitis ir kt. Kada neturėdavom savo specialybės pamokų, tai mus prijungdavo prie pėstininkų.

Blogiausiai būdavo kai išeidavom į laukus. Čia mes, aviatoriai, jokios svarbaus vaidmens nevaidinom. Pėstininkai vesdavo pratybas ir aviatoriams skirdavo atlikti sunkiausius uždavinius. Jie su malonumu skirdavo aviatorius sunkiųjų kulkosvaidžių nešėjais arba šoniniais žvalgais. Blogiausia, kad nešant sunkųjį kulkosvaidį reikėjo dar ir savo šautuvą užsikabinus tempti. Ypač tas kliudė, kai reikėdavo atlikt perbėgimus. Išpildavo devyni prakaitai. Bet jaunystė viską nugali.

Artileristai bendrose pratybose retai dalyvaudavo.

Nepajutom, kaip priartėjo vasario 16 d. Visi buvome perkelti į antrą kursą. Pirmame kurse lektoriais buvo gen. K. Musteikis, plk. ltn. Šurkus, mjr. A. Racka, ltn. Jablonskis, ltn. J. Krikštaponis, ltn. Šlekys, prof. Mintaučkis, muz. Kl. Griauzdė ir kt.

Prof. Mintaučkis mokė šokių meno. Juk reikia mokėt ir pašokt.

Maždaug šiuo laikotarpiu gen. K. Musteikis buvo paskirtas Krašto apsaugos ministru, o jo vieton – paskirtas plk. (vėliau generolas) Kazys Skučas. Gen. Skučas Karo mokyklos viršininku buvo neilgą laiką. Jis buvo pakviestas vidaus reikalų ministru, o jo vieton atvyko gen. Jonas Juodišius. Per tą laikotarpį pasikeitė bataliono vadai. Vietoj plk. ltn. A. Šurkaus buvo paskirtas plk. ltn. J. Listopadskis.

Netrukus susilaukėm ir antro ultimatumo. Šį kartą iš vokiečių pusės. Skaudžiai pergyvenome Klaipėdos krašto atidavimo ir laukėm, kas bus toliau.

Pavasariį vėl grįžom į A. Fredą. Čia jau rimtai pradėjom skraidymo pratimus. Kiekvieną rytą ir popietę, esant geroms oro sąlygoms, praleisdavome aerodrome. Skraidymo instruktoriais buvo ltn. L. Lendraitis, vrš. Kreivyis ir kt. Mjr. Kukta buvo vyriausias skraidymo instruktorius Liepos mėn. vėl grįžom į Karo mokyklą ir buvome paleisti porai savaičių atostogų.

Po atostogų pradėjom trečiojo kurso programą. Iš naujų lektorių įsiminė plk. ltn. Č. Januškevičius – dėstė karo istoriją, plk. S. Krūvelis – topografiją. Lektoriai buvo ir plk. L. Statkevičius, g. š. plk. B. Jakutis, ltn. H. Ašmutaitis, plk. gyd. L. Janulionis, plk. ltn. K. Ališauskas, ltn. Kl. Karosas ir kt.

Nepajutom kaip prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Lietuvoje buvo paskelbta dalinė mobilizacija. Išleidžiamasis kursas beveik neturėjo laiko išleistuvėms. Jiems greitomis atlikus ceremonijas, buvo pakelti į ltn. laipsnį. Tada jie išvažinėjo į skirtus dalinius.

Mūsų kursas taip pat buvo išskirstytas į dalinius eiti būrio vado pareigoms. Lenkijai kapitulius grįžom į Karo mokyklą tęsti savo programos. Į A. Fredą važinėdavom iš lenkų paveldėtu autobusu.

Netrukus rusai gražino mums Vilnių, o tuo pačiu metu į Lietuvą įvedė savo įgulas.

Naujųjų, 1940 metų, proga Karo mokyklos choras važiavo į Vilnių ir koncertavo Vilniaus teatre, Karininkų ramovėje ir Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Dar Karo mokyklos choras važiavo į Vilnių Vasario 16-liktos proga. Muz. Kl. Griauzdė buvo chorvedys. Išvykų metu buvo labai šalta. Kai žygiuodavom Vilniaus gatvėmis, tai dažnai būdavo duodama komanda – „Laisvai – pasitaisyt!“, pasitrinti ausims, kad nenušaltų.

Taip atėjo ir gegužės mėn. Mes vėl išvykom į A. Fredą tęsti savo programos. Tuo laikotarpiu įvyko viena nelaimė. Vienas iš mūsų aviatorių kariūnų kar. psk. Alfonsas Jarmalavičius buvo išvy-

kęs į tėviškę atostogų. Ten plaukė perkrautu laivu per ežerą. Viena mergaitė persisvėrė per bortą ir įkrito į vandenį. Jis šoko į vandenį jos gelbėti. Mergaitė buvo išgelbėta, o jis paskendo.

Gegužės mėn. pabaigoje pradėjo niakustyti Lietuvos padangė. Rusai pradėjo kabinėtis neva dėl dingusių rusų kareivių. Po kiek laiko Lietuvai buvo įteiktas ultimatumas. Nors Lietuva ir stengėsi ultimatumo reikalavimus patenkinti, bet rusai, nieko nelaukę, birželio 15, pradėjo visu frontu žygiuoti į Lietuvą, o mes juos turėjom nuolankiai sutikti. Tuo buvo nutrauktas Lietuvos Nepriklausomybės siūlas.

Prieš tą sekmadienį mūsų kariūnų aviatorių grupė ruošėsi atlikti programą Kauno radiofone kariuomenės radijo valandėlėje. Programą parengė ltn. Jurgis Juodis. Tai mažas vaizdelis iš besikuriančios Lietuvos aviacijos laikotarpio. Grupė pirmųjų aviatorių aerodrome skraidymų pertraukos metu šnekasi savo tarpe, išdykauja. Minimos pirmųjų aviatorių kaip Gustaičio, Gavelio, Pesecko ir kitų pavardės. Tikra ironija. Mes atliekam šią programą, o ore vienas po kito sovietų lėktuvai leidžiasi į Kauno aerodromą. Tai buvo turbūt paskutinė kariuomenės valandėlė Kauno radiofone, nekontroliuojama komunistų.⁴²⁵

Kaip jau buvo minėta, XXI laida mokslą pradėjo 1937 m. rugsėjo 21 d. Apie šios laidos kariūnų studijų pradžią XXI laidos absolventas Juozas Eduardas Paliulis rašo:

„Susitvarkyti savo asmeninių reikalų visi priimtieji buvo paleisti trumpų atostogų. Grįžę iš atostogų buvo aprengti kariūnų kandidatų uniformomis, suskirstyti pagal ginklo rūšis (36 pėstininkai, 20 aviatorių, 20 artileristų ir 2 inžinerijos dalinių) ir lapkričio 4 d. išsiųsti į kariuomenės dalinius kariūno kandidato stažui įgyti.

Pulkuose išėję naujokų apmokymą ir baigę mokomąsias kuopas, Karo mokyklon grįžo 1938 m. liepos mėnesį. Po keleto savaitių atostogų, išklausę trumpą suvienodinimo kursą ir išlaikę egzaminus iš rikiuotės ir rankinių ginklų naudojimo bei kariuomenės statutų, rugsėjo 8 d., po iškilmingos priesaikos buvo pakelti į kariūnus ir perkelti į antrąjį kursą.

Geležinės drausmės lydimas intensyvus mokymasis, tiek teorijos, tiek praktikos kautynių pratybose, truko iki kitų metų gegužės mėnesio, kada visa Karo mokykla žygio tvarka išvyko į Gaižiūnų poligoną. Čia gyvenimas pavasario gamtoje visiems patiko, pasitaikė proga pavaikščioti ar pajodinėti po plačius Gaižiūnų laukus, susipažinti su Keturių kelių kryžkele, Atskirų vienkiumi, Šilosėdų aukštuma, Gegužine bei vakarais sutemus pasiklausyti Skarulių jaunimo dainų.

Gaižiūnuose išbuvę apie keturias savaites, atlikę nustatytus lauko pratimus bei šaudymus kovos šoviniiais, kariūnai grįžo vėl žygio tvarka į Aukštąją Panemunę. Po keleto dienų antrasis kursas buvo išsiųstas į kariuomenės dalinius kariūno stažui įgyti. Po mėnesio grįžę į Karo mokyklą jaunuoliai gavo tris savaites atostogų. Po jų išlaikę antrojo kurso egzaminus rugsėjo mėnesį buvo perkelti į trečiąjį kursą ir pakelti į aukštesnius laipsnius, o aukštesniajai laidai besiruošiant išleistuvėms permė skyrininkų, būrininkų bei kuopininkų pareigas tiek kadrinių karininkų, tiek abiejose aspirantų kuopose.⁴²⁶

⁴²⁵ Baltutis V., Paliulis J., „PLP Karo mokyklos XXI laida“, *Karys*, 1990, Nr. 4 (1660), p. 208.

⁴²⁶ Baltutis V., Paliulis J., „PLP KM XXI laida“, *Karys*, 1990, Nr. 4 (1668), p. 212.

1939 m. rugsėjo 1 d. prasidėjus Antrajam pasauliniam karui buvo paskelbta dalinė mobilizacija. Dvidešimt pirmosios laidos trečio kurso kariūnai gavo asmeninius mobilizacijos vokus su įsakymu, į kurį pulką turi vykti. Vadovaujantis Valstybės gynimo tarybos nutarimu, nuo 1939 m. rugsėjo 25 d. palaiptams prasidėjo kariuomenės demobilizacija⁴²⁷, trečias kursas grįžo atgal į A. Panemunę baigti Karo mokyklos kursą.

1940 m. sausio mėn. Karo mokykloje kariūnams ir aspirantams dėstė 55 karininkai ir lektoriai – tai generalinio štabo pulkininkas B. Jakutis, pulkininkai: A. Banėnas, J. Banys, inž. S. Birutis, A. Lapšys; generalinio štabo pulkininkai leitenantai: J. Jančauskas, V. Sutkus, J. Šepetytis; pulkininkai leitenantai: A. Gavelis, inž. A. Jurskis, vet. gyd. K. Mašanauskas, A. Motuzas, gyd. A. Pogirskis, L. Statkevičius, A. Šurkus, N. Tautvilas, inž. J. Vitkus; generalinio štabo majorai: B. Beinaravičius, J. Juknevičius, A. Malijonis, J. Navikas; majorai: Z. Drongis, J. Kalniūnas, J. Stakionis, I. Šešplaukis, B. Vaivada, B. Žitkevičius; kapitonai: N. Adomkaitis, inž. S. Bagdonas, A. Bulvičius, A. Griškevičius, S. Staniškis, A. Staronis, V. Stašaitis, K. Šlekys; leitenantai: A. Ališauskas, H. Ašmutaitis, B. Blauzdžiūnas, V. Irlakis, P. Kaušakys, J. Krikštaponis, L. Lendraitis, V. Pečiūra, A. Petkūnas, N. Reikalas, J. Sakalauskas, I. Šagamogas, D. Šlapkūnas, B. Velykis, jaunesnysis leitenantas A. Duoba, K. Griauzdė, S. Klimavičius, inž. J. Mikalauskas, V. Mintaučkis ir gyd. A. Starkus⁴²⁸.

1940 m. vasario 16 d. XXI laidos trečio kurso 21 kariūnui suteikiamas aukštesnis (iš jaun. pusk.) puskarininkio laipsnis, trims kariūnams grandiniams – jaunesniojo puskarininkio laipsnis; XXII laidos antro kurso 6 kariūnams grandiniams – jaunesniojo puskarininkio laipsnis (vienam paliekamas jau turimas jaunesniojo puskarininkio laipsnis), 49 kariūnams – grandinio laipsnis (dviem leidžiama turėti jau suteiktą grandinio laipsnį)⁴²⁹.

Karininkui reikia ne tik žinių, bet ir mokėjimo tas žinias taikyti, taip pat ir patirties (ne tik karinės, bet ir gyvenimiškos). Todėl savo veikale „*Karinis valstybės rengimas*“ mjr. Vytautas Bulvičius labai daug dėmesio skyrė ne tik profesiniam, bet ir dvasiniam karių ir karininkų rengimui, t. y. psichologiniam jų ruošimui bei moraliniam auklėjimui. Mjr. V. Bulvičius, ko gero, pirmasis atkreipė dėmesį į įvairiapusišką karininko, kaip tėvynės gynėjo, ugdymą, ypač akcentuodamas pasaulėžiūros formavimą ir karių tradicijų svarbą profesinėje veikloje ir asmeniniame gyvenime⁴³⁰.

⁴²⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 14, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 14 d., *LCVA*, f. 858, ap. 1, b. 100, l. 1; Lietuvos Respublika. K.A.M. III skyrius. 1939 m. rugsėjo 25 d. Nr. 7231. Kaunas-Šančiai (slaptas-asmeniškasis, l. skubus raštas), *LCVA*, f. 858, ap. 1, b. 100, l. 19.

⁴²⁸ Įsakymas pirmojo Lietuvos Respublikos Prezidento Karo mokyklai Nr. 30, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. vasario 5 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 359, 359 a, 360.

⁴²⁹ Įsakymas pirmojo Lietuvos Respublikos Prezidento Karo mokyklai Nr. 40, 1940 m. vasario 16 d., A. Panemunė, *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 349.

⁴³⁰ Bulvičius V., *Karinis valstybės rengimas*, dalis 2, Kaunas: Kar. štabas, Spaudos ir švietimo skyrius, 1939, p. 202.

Suvokdami karinio moralinio brandumo reikšmę visai Lietuvos kariuomenės ateičiai Karo mokyklos viršininkai ir pedagogai nemažą dėmesį skyrė kariūnų etiniam auklėjimui. Kaip leidžia spręsti šiame skyriuje pateikti istoriniai šaltiniai, kad bendram kariūnų išsilavinimui, o kartu ir doroviniam jų brandumo formavimui įtakos turėjo tikyba ir kiti humanitariniai ir socialiniai mokslai, t. y. lietuvių kalba ir literatūra, tėvynės pažinimas, visuotinė istorija, karo pedagogika ir karo teisė, kuriems buvo skirta gana nemažai valandų (žr. 1–7, 9–14 *lenteles*). Mokymo planai buvo sudaromi taip, kad bendriesiems dalykams daugiau dėmesio buvo skiriama vyresniame kurse.

Taigi tarpukario Lietuvoje buvo aiškiai suvokiama etinio auklėjimo svarba bendrame karininkijos ugdymo procese, nes karininko ugdymas buvo suprantamas kaip ilgalaikis ir įvairiapusis procesas, apimantis ne tik jo profesinį, fizinį paruošimą, bet ir asmenybės ugdymą, vertybinių orientacijų ir pasaulėžiūros formavimą.

Tarpukario Lietuvoje buvo suvokiama, kad dorovė ugdoma ne tik mokant teorijos, bet ir lavinant praktiškai. Todėl Karo mokyklos viršininkai siekė, kad kariūnus mokytų ir auklėtų tik autoritetingi, gyvenimo patirtį turintys pedagogai, geri savo srities specialistai. Buvo siekiama sukurti geranorišką, draugišką atmosferą tiek tarp kariūnų, tiek jiems bendraujant su pedagogais ir vadais⁴³¹.

Karo mokykla buvo aktyviausia tam tikros krypties Lietuvos mokymo institucija, kuri rėmėsi ne tik savo, bet ir užsienio valstybių patyrimu, ieškojo naujų tobulinimosi būdų, taikė moderniausias karo mokslo teorijas, derindama prie specifinių šalies sąlygų. Savo tikslą – išugdyti ir parengti Lietuvos karininką – karių mokytoją taikos metu ir vadą kautynėse – pasiekė (žr. 15 *lentelę*).

⁴³¹ Žr. plačiau: Petrauskaitė A., „Karininkų etinis auklėjimas prieškarinio Lietuvoje“, „Karininkijos dorovinių problemų sprendimas Lietuvoje 1918–1940 m.“, Ažubalis A., R. Kazlauskaitė Markelienė, Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 267–278.

Tikrosios karo tarnybos karininkų rengimas Karo mokykloje 1919–1940 m.⁴³²

Karo mokyklos laidos	Baigimo metai (LR Prezidento aktų, krašto apsaugos ministro įsakymų paskelbimo data)	Baigusiujų skaičius
I laida	1919 07 06	96 ⁴³³
II laida	1919 12 16	224 ⁴³⁴

⁴³² Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 106, Kaunas, 1919 m. liepos 6 d. *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 117–118; Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 206, Kaunas, 1919 m. gruodžio 16 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 244–245; Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 456, Kaunas, 1920 m. spalio 17 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 23, l. 301; Įsakymas kariuomenei Nr. 194, Kaunas, 1923 m. spalio 26 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 52, l. 246–249; Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 100, Kaunas, 1924 m. spalio 7 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 62, l. 211; Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 100, Kaunas, 1925 m. rugsėjo 17 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 69, l. 217–218; Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 80, Kaunas, 1926 m. rugsėjo 10 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 73, l. 113; Respublikos Prezidento aktas Nr. 362, 1927 m. rugsėjo 7 d., Krašto apsaugos ministro įsakymas Nr. 110, Kaunas, 1927 m. rugsėjo 8 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 158; Respublikos Prezidento aktas Nr. 585, Kaunas, 1928 m. rugsėjo 8 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, 1928 m. rugsėjo 8 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45>, 2012-10-25; Respublikos Prezidento aktas Nr. 416, Kaunas, 1929 m. spalio 6 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 78, Kaunas, 1929 m. spalio 7 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 91, l. 159–160; Respublikos Prezidento aktas Nr. 730, Kaunas, 1930 m. spalio 25 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 54, Kaunas, 1930 m. spalio 25 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 95, l. 75; Respublikos Prezidento aktas Nr. 653, 1931 m. spalio 24 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 57, Kaunas, 1931 m. spalio 24 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 99, l. 140–142; Respublikos Prezidento 1632 m. spalio 31 d. aktas Nr. 632; Įsakymas kariuomenei Nr. 76, Kaunas, 1932 m. spalio 31 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 103, l. 140; Respublikos Prezidento aktas Nr. 880, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 15 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 65, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 108, l. 79–80; Respublikos Prezidento aktas Nr. 683, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 15 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 88, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 130; Respublikos Prezidento aktas Nr. 754, Kaunas, 1935 m. rugsėjo 15 d., Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 117, l. 87–88; Respublikos Prezidento aktas Nr. 809, Kaunas, 1936 m. gegužės 10 d., Įsakymas kariuomenei Nr. 21, Kaunas, 1936 m. gegužės 10 d., <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0151DC45>; Respublikos Prezidento aktas Nr. 1119, Kaunas, 1936 m. rugsėjo 15 d., Respublikos Prezidento aktas Nr. 1120, Kaunas, 1936 m. rugsėjo 15 d., Įsakymas kariuomenei Nr. 57, Kaunas, 1936 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 123, l. 104–105; Respublikos Prezidento 1938 m. gruodžio 31 d. aktas Nr. 1729, Įsakymas kariuomenei Nr. 97, Kaunas, 1938 m. gruodžio 31 d., *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 131, l. 214; Respublikos Prezidento 1938 m. rugpjūčio 27 d. aktas Nr. 1037, Įsakymas kariuomenei Nr. 61, Kaunas, 1938 m. rugpjūčio 30 d., *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 131, l. 122; Respublikos Prezidento 1938 m. gruodžio 31 d. aktas Nr. 1729, Įsakymas kariuomenei Nr. 97, Kaunas, 1938 m. gruodžio 31 d., *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 131, l. 214; Respublikos Prezidento aktas Nr. 1119, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 16 d., Įsakymas kariuomenei Nr. 64, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 16 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 134, l. 213–214; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 182, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. rugpjūčio 20 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 187; Įsakymas karo mokyklai Nr. 205, Vilnius, 1940 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 159; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, 2002, p. 350–398.

⁴³³ 7 mokiniams – puskarininkio laipsnis ir teisė gauti karininko laipsnį kariuomenės daliniuose. Jiems karininko laipsnis buvo suteiktas daliniuose pagal dalinio vado atestaciją.

⁴³⁴ 24 – puskarininkio (pėstininkų specialybės) laipsnis ir teisė gauti karininko laipsnį savo daliniuose po dalinio vado atestacijos. Jiems karininko laipsnis buvo suteiktas daliniuose pagal dalinio vado atestaciją.

1. PIRMOJO LIETUVOS PREZIDENTO KARO MOKYKLA

Karo aviacijos I laida (prie Karo mokyklos II laidos)	1919 12 16	32 ⁴³⁵
III laida	1920 10 17	82 ⁴³⁶
IV laida	1921 12 18	209
V laida	1923 10 23	79
VI laida	1924 10 07	48
VII laida	1925 09 17	53
VIII laida	1926 09 09	21
IX laida	1927 09 08	56
X laida	1928 09 08	44
XI laida	1929 10 07	44
XII laida	1930 10 25	67
XIII laida	1931 10 24	78
Karo mokyklos ginklavimo karininkų kursų laida	1932 07 01	10
XIV laida	1932 10 31	78
XV laida	1933 09 15	85
XVI laida	1934 09 15	56
XVII laida	1935 09 15	59
Specialioji laida	1936 05 10	103
XVIII laida	1936 09 15	130
XIX laida	1938 05 12	143 ⁴³⁷
XX laida	1939 09 16	108
XXI laida	1940 08 19	72
XXII laida	1940 09 15	69
Iš viso		2046

Taigi iki sovietinės okupacijos 1940 m. Karo mokykla išleido 20 tikrosios karo tarybos ir 14 aspirantų laidų, t. y. iš viso buvo parengti 1905 tikrosios karo tarybos (iš kurių 40-iems karininko laipsnis buvo suteiktas daliniuose pagal dalinio vado atestaciją ir išleista 10 ginklavimo karininkų kurso, 103 specialiosios laidos karininkai) ir 2585 atsargos karininkai. Šitaip buvo stiprinamas Lietuvos gynybinis potencialas.

⁴³⁵ 23 mokiniams, baigusiems Karo aviacijos mokyklą (I laidą), suteiktas inžinerijos leitenanto laipsnis, 9 šios mokyklos mokiniai išleisti inžinerijos puskarininkiais su teise įgyti karininko laipsnį daliniuose. Vėliau aviacijos dalinyje jie greitai buvo pakelti į leitenantus.

⁴³⁶ 7 išleisti puskarininkiais su teise įgyti karininko laipsnį savo daliniuose. Tačiau, atsižvelgdamas į nepaprastą to meto aplinkybes, šiems puskarininkiams išleidimo dieną einantis Respublikos prezidento pareigas Steigiamojo Seimo pirmininkas A. Stulginskis suteikė leitenanto laipsnį

⁴³⁷ Respublikos Prezidento aktu Nr. 1037 1938 m. rugpjūčio 27 d. kariūnui jaunesniajam puskarininkui J. Paulioniui buvo suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis, o gruodžio 31 d. aktu Nr. 1729 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko puskarininkis V. Aleksandravičius ir 5-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko puskarininkis J. M. Plungė, kaip baigę XIX laidos kursą, buvo pakelti į jaunesnius leitenantus.

1.13. Kursai

Nuo pat Karo mokyklos įkūrimo organizuojami įvairūs karių kvalifikacijos kėlimo ir tobulinimo kursai – išleista po kelias kai kurių absolventų laidas. 1925 m. gruodžio 3 d. įsteigtas Mokomasis kautynių skyrius, kuriam pavesta organizuoti atsargos karininkų rengimo kursus. 1926 m. Karo mokykloje įsteigti aspirantų kursai (*apie tai plačiau skyriuje „Aspirantų tarnyba – atsargos karininkų rengimas“*).

Kvalifikuotiems ginklavimo karininkams rengti buvo organizuojami specialūs kursai. 1932 m. liepos 2 d. Karo mokykla išleido pirmąją ginklavimo karininkų laidą – ginklavimo specialybės jaunesniojo leitenanto laipsnis buvo suteiktas 10 karininkų⁴³⁸. Į ginklininkų kursus buvo priimami aspirantų kursą baigę atsargos karininkai. Pirmenybė buvo teikiama baigusiems Aukštesniąją technikos mokyklą, o nesant reikiamo kandidatų skaičiaus – priimami ir be techninio pasirengimo, bet gabūs matematikai. Kursuose dėstoma aukštoji matematika, išorinė ir vidinė balistika, pabūklų teorija, karinė optika ir chemija, pirotechnika, automobilizmas, visų Lietuvos kariuomenėje esančių ginklų ir šaudmenų veikimas, kliūtys ir jų šalinimas, ginklų priežiūra. Klausytojai buvo ruošiami visoms kariuomenės ginklų rūšims. Antroji ginklininkų (17 klausytojų) kursų laida išleista 1933 m., trečioji – 1937 m. gruodžio 18 d. (apie 30 klausytojų). Šios laidos mokslai truko 15 mėnesių. Baigusiems ginklininkų kursus, kardus įteikdavo ne Respublikos prezidentas, bet kuris nors aukštesnysis kariuomenės viršininkas⁴³⁹.

1934 m. prie Karo mokyklos buvo sudaryta Vytauto Didžiojo karininkų kursų administracijos skyriaus antroji laida. Šis skyrius drausmės ir aprūpinimo atžvilgiu buvo pavaldus Karo mokyklos viršininkui; mokymo, priežiūros atžvilgiu – tiekimo viršininkui, kuris mokymo klausimais turėjo tokias pačias teises, kaip ir kariuomenės inspektorius bendrajame ir artilerijos skyriuose (įsakymas kariuomenei Nr. 49, 1930 m.). Į kursus buvo komandiruoti 25 karininkai⁴⁴⁰. Mokslas kursuose truko nuo 1934 m. rugsėjo 11 d. iki 1935 m. vasario 15 d.; kursus baigė 22 įvairių kariuomenės dalinių karininkai⁴⁴¹.

1935 m. kovo 25 d. prie Karo mokyklos buvo įsteigta karininkų kulkosvaidininkų kursų trečioji laida, kursų vadovu skiriamas plk. V. Vitkauskas. Kursus numatyta organizuoti dviem laikotarpiais: a) teorinis taikomasis – nuo 1935 m. kovo⁴⁴² 25 d. iki gegužės 1 d. Kaune; b) praktinis taikomasis – nuo gegužės 1 d. iki birželio 1 d. Gaižūnų poligone. Į kursus paskirti: a) 4-ajam pėstininkų pulkui – 3 karininkus, b) 1-ajam, 5-ajam, 6-ajam, 7-ajam, 8-ajam pėstininkų pulkams – po 2 karininkus, c) 2-ajam,

⁴³⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 45, Kaunas, 1932 m. liepos d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 103, l. 93.

⁴³⁹ Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 688–689.

⁴⁴⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 75, Kaunas, 1934 m. rugpjūčio 10 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 120.

⁴⁴¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 19, Kaunas, 1935 m. kovo 2 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 117, l. 20.

⁴⁴² Įsakymas kariuomenei Nr. 40, Kaunas, 1937 m. liepos 12 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 69.

9-ajam pėstininkų pulkams, 1-ajam husarų ir 2-ajam ulonų pulkams, Karo mokyklai, šarvuočių rinktinei, 3-iajai ir 4-ajai atskirajai kuopai ir Karo policijai – po 1 karininką. Dalinių vadams iki 1935 m. kovo 20 d. pateikti plk. V. Vitkauskui siunčiamų į kariuomenės inspekciją karininkų sąrašą, kuriame parašyti jų pareigas. Numatyti į kursus karininkai Karo mokyklos viršininko žinion turėjo atvykti kovo 25 d., 8.00 val.⁴⁴³

1937 m. liepos 12 d. krašto apsaugos ministras brg. gen. inžinierius S. Dirmantas ir kariuomenės Tiekimo skyriaus viršininkas int. div. gen. J. Sutkus paskelbė tokį Ministrų kabineto nutarimą⁴⁴⁴:

1937 m. birželio 17 dieną ministrų kabinetas nutarė leisti Krašto apsaugos ministrui: susitarus jam su švietimo ministru, kas metai rengti prie P. L. P. Karo mokyklos 3 savaitių pradžios mokyklų mokytojų karinio auklėjimo kursus,

aprupinti kursų klausytojus patalpomis, maistu (kariūnų maisto daviniu), viršutiniaisiais kareivių rūbais (klausytojus – treningais), muilu (kareivio daviniu), medicinos pagalba, programai eiti reikalinga šaunamąja medžiaga bei mokymo priemonėmis ir apmokėti kelionės išlaidas, vykstant į kursus ir grįžtant iš jų,

atlyginti lektoriams už programos dalykų dėstymą. Karo mokymo įstaigų lektoriams atlyginti įstatymu,

reikalui esant, atlyginti kursų vadovybę už kursų administravimą; šiam reikalui leidžiama sunaudoti ligi 1.500 litų, kursų vadovybės nariams atlyginimas nustatyti pavedama Krašto apsaugos ministrui.

Pageidaujama, kad kursų programa būtų sutrumpinta ir kad vasaros atostogų metu būtų apmokytos 2 laidos.

Pastaba: ministrų kabineto Generalinio sekretoriaus 1937 m. birželio mėn. 19 d. raštas Nr. 421.

1938 m. liepos mėn. buvo išleista pirmoji, o iš eilės jau šeštoji pradžios mokyklų mokytojų karinio parengimo kursų laida, o rugpjūčio 5 d. Karo mokykloje buvo septintosios laidos kursų išleistuvės. Juos lankė ir baigė 111 mokytojų: 54 vyrai ir 57 moterys.

Išleistuvių iškilmės buvo pradėtos Karo mokyklos aikštėje. Kariuomenės štabo viršininkas brg. gen. J. Černius, išklausęs kursų viršininko mjr. K. Ališausko raportą, pasisveikinęs su išsirikiavusiais kursų klausytojai, tarė jiems kursų išleistuvių proga atitinkamą žodį. Čia pat klausytojai įteikė kariuomenei dovanų – po vieną šautuvą, kuriuos prašė perduoti Karo mokyklai kaip dėkingumo ženklą už praleistas Karo mokykloje dienas, įgytas žinias, už globą.

Orkestrui grojant Tautos himną, klausytojai darniomis gretomis pro svečius pražygiavo iškilmės maršu.

⁴⁴³ Vyriausiojo štabo viršininko aplinkraštis Nr. 27, Kaunas, Generalinio štabo valdybos III skyrius, 1934 m. gruodžio 19 d. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 160, l. 1.

⁴⁴⁴ Įsakymai kariuomenei Nr. 40, Kaunas, 1937 m. liepos 12 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 69.

Po ceremonijos mokyklos aikštėje kariūnų valgykloje buvo bendri pietūs. Per pietus kariuomenės štabo viršininkas brg. gen. J. Černius mokytojams kalbėjo:

„Šią vasarą jau antrą kartą išleidžiame gražų būrį mokytojų, sėkmingai baigusių karinio parengimo kursus. Malonu konstatuoti, kad jūs, nutraukdami dalį savo atostogų, pasiryžote ir ištesėjote išeiti šiuos kursus, kur pagilinate karinį pasirengimą. Kariuomenės vadovybė džiaugiasi, kad karinio auklėjimo talkininkų vėl žymiai padidėjo.

Tarp mokytojų ir kariuomenės turi būti glaudūs ryšiai. Jūs pirmieji, auklėdami mūsų jauniausią kartą, įkvėpiate jiems savo gimtosios žemės, savo kariuomenės, savo kalbos meilę.

Tik geri, savo kraštą myli piliečiai, yra ir geri kariai. Didžiausias kiekvieno piliečio idealizmas yra pasiaukojimas gint mūsų Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę. Tai yra kilniausia pareiga. Šiai pareigai mes turime būti įsitikinę, kad tas laisvės nevertas, kas negina jos.

Per paskaitas iš mūsų Nepriklausomybės kovų jums buvo patiekta žinių, iš kurių patyrėte, kad, kol laisvę iškovojo, reikėjo daug aukų padėti, kad ginkluotoje kovoje tepavyko priešus iš mūsų žemės išvyti ir svetimųjų verguvės pančius sunaikinti.

Grįždami prie savo tiesioginių pareigų, dirbkite atsidėję ir stiprinkite mūsų krašto pasirengimą gintis. Būdami pasirengę, išsimokslinę, susiklausę, drausmingi, būsim tikri dėl savo krašto ateities. Mes visi norime taikos, bet taiką šiais laikais tegalima ginklu išsaugoti. Kas nėra pasiryžęs gintis, tas dažniausiai yra užpuolikų auka.

Kariuomenės vadovybės vardu sveikinu Jus, sėkmingai baigusius karinio parengimo kursus, linkiu kuo geriausiai pritaikinti gautas čia žinias Jūsų darbuotėje ir prisidėti prie Lietuvos kovotojo išugdymo. Vieningai dirbdami mes užtikrinsime mūsų Tėvynei taikų gyvenimą ir klestėjimą, o vienybę gražiausiai pasieksime, kai klausysime įsakymų mūsų Vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado Respublikos prezidento A. Smetonos ir jo paskirtos vyriausybės.⁴⁴⁵

Žodį tarė ir Pradžios mokslo departamento direktoriaus pareigas einąs referentas J. Sluoksnaitis.

1939 m. kovo 16 d. Karo mokykloje prasidėjo pėstininkų sunkiųjų ginklų kursai. Kursų dalyvių tikslas buvo patobulinti šaudymo iš sunkiųjų ginklų įgūdžius ir susipažinti su kintančia jų naudojimo taktika. Dviejų mėnesių kursuose tobulinosi 31 karininkas, turintis stažą sunkiųjų kulkosvaidžių ir automatinų pabūklų daliniuose. Dauguma jų (20) buvo leitenantai, 9 – jaun. leitenantai ir 2 kapitonai⁴⁴⁶.

1940 m. vasario 19 – birželio 1 d. prie Karo mokyklos karininkams buvo surengti lėktuvų automatinų pabūklų pirmosios laidos kursai: vasario 19 – kovo 2 d. vyko teorinė, o gegužės 15 – birželio 1 d. – praktinė dalis. Į kursus paskirti iš kiekvienos priešlėktuvinio motorizuotojo dalinio kuopos du, Karo mokyklos – du, Karo aviacijos ir priešlėktuvinės apsaugos rinktinės – trys karininkai. Balandžio 1 – birželio 28 d. vyko sunkiųjų kulkosvaidžių ir automatinų pabūklų (septintoji laida) kursai: balandžio 1–24 d. – teorinė, o birželio 10–28 d. – praktinė dalis. Į kursus buvo paskirti: iš

⁴⁴⁵ „Išleista VII-ji mokytojų karinio rengimo kursų laida“, *Karys*, 1938 m. Nr. 32 (1000), p. 903.

⁴⁴⁶ Raugas B. „Pėstininkų sunkiųjų ginklų kursų prisimenant“, *Karys*, 1979, Nr. 3 (1550), p. 127.

kiekvienos divizijos 6–10 karininkų, iš kavalerijos – 4–7 karininkai, Karo mokyklos, Karo aviacijos, Vilniaus ir Kauno komendantūrų – po vieną karininką. Abiejų kursų vadovu skiriamas mjr. A. Bartkus. Paskirti į sunkiųjų kulkosvaidžių ir lėktuvų automatinių pabūklų kursus klausytojai turėjo mokėti šiuos statutus: G–26, G–33, P–56, P–73 ir P–78⁴⁴⁷.

1940 m. balandžio 22 – gegužės 11 d. veikė minosvaidininkų karininkų kursų ketvirtoji laida, kurią baigė 16 devynių pėstininkų pulkų ir vienas Karo mokyklos karininkas. Kursų vadovas pėstininkų inspekcijos mjr. K. Kėželis⁴⁴⁸. Rugpjūčio 8 – rugsėjo 5 d. buvo numatyta steigti šarvuotosios artilerijos pulko (ŠAP) karininkų kursų pirmąją laidą⁴⁴⁹, tačiau dėl sovietų įvykdytos okupacijos kursai nebuvo surengti.

1.14. Fizinis rengimas

Karo mokykla – karininkų vadų mokykla. Karininko pareiga taikos metu – mokytojas ir auklėtojas, karo metu – vadas kautynių lauke, o tam reikia stiprios sveikatos, fizinio pasirengimo ir tvirto charakterio. Todėl Karo mokykloje fiziniam lavinimui buvo skiriama daug dėmesio. Fizinio lavinimo programa apėmė visapusišką fizinį rengimą: tikslas – pasiekti gerą fizinį parengtumą ir išugdyti vadui reikalingų dvasinių savybių, nes karininkams, kaip mokytojams ir auklėtojams, teko vadovauti svarbiam kariuomenės fizinio lavinimo darbui, o tam, be gero fizinio parengtumo, reikalingas teorinis ir praktinis pasirengimas. Atsižvelgiant į programas, fizinį lavinimą Karo mokykloje reikėtų skirstyti į tris laikotarpius: 1919–1922 m., 1923–1936 m., 1936–1940 m. vidurys.

1919–1922 m. – tai kovų dėl Nepriklausomybės laikotarpis. Šio laikotarpio fiziniam lavinimui keliami uždaviniai ir tikslai skyrėsi nuo taikos meto sąlygų – reikėjo didinti kariūnų fizinį pajėgumą ir stiprinti išvermę. Fizinio lavinimo pagrindą sudarė karinė taikomoji mankšta ir gimnastika, o nuo 1921 m. taikoma ir lengvoji atletika. Fizinio lavinimo kryptis, o iš dalies ir programa, buvo nustatyta pirmoje Karo mokyklos dienotvarkėje. Fiziniam lavinimui vadovavo jaunesnieji karininkai. Reikia paminėti prancūzų karo misijos kpt. Kojendės (Cohendet) nuopelnus. Šis karininkas, būdamas didelis sporto mėgėjas, pasiūlė talkinti Karo mokyklai plėtojant fizinį lavinimą. Kadangi trūko savų specialistų, jo pasiūlymas buvo priimtas. Kpt. Kojendė su dviem prancūzų puskarininkiais 1919–1920 m. iš dalies ir vadovavo fiziniam

⁴⁴⁷ Kariuomenės vado įsakymas Nr. 3, Kaunas, 1940 m. vasario 10 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 9, l. 49.

⁴⁴⁸ Kariuomenės vado įsakymas Nr. 10, Kaunas, 1940 m. kovo 9 d. *LCVA*, f. –222, ap. 1, b. 9, l. 35; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 20, Kaunas, 1940 m. gegužės 17 d. *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 9, l. 13.

⁴⁴⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 17, Kaunas, 1940 m. gegužės 7 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 9, l. 16; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 25, Kaunas, 1940 m. birželio 5 d. *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 9, l. 8.

lavinimui. Kalbant apie pirmųjų laidų fizinį lavinimą, paminėtini ištvermės bėgimai Kauno gatvėmis. Prisimenant to laikotarpio Kauno gyventojų nuotaikas, šiuos bėgimus reikia vertinti ne tik auklėjamoju požiūriu, bet tai buvo ir Karo mokyklos auklėtinių pajėgumo ir užsigrūdinimo demonstravimas. Tai kėlė lietuvių kario vertę ne tik savųjų, bet ir užsieniečių akyse (ypač vokiečių ir prancūzų). Nors turėta mažai laiko, fiziniam lavinimui buvo skiriama apie 1,5 val. per dieną. Sėkmingam fiziniam lavinimui trukdė priemonių stoka. Nepaisant to, kautynių užgrūdinti instruktoriai gimnastikos pamokas vedė įdomiai, o atsižvelgiant į to meto reikalavimus, savo tikslą jie pasiekė.

1922 m. Karo mokyklai perėjus prie dvejų metų programos ir 1923 m. persikėlus į Aukštąją Panemunę, fiziniam lavinimui susidarė palankesnės sąlygos. To meto fizinio lavinimo programa apėmė visapusį kariūnų fizinį lavinimą, o iš dalies ir instruktorių rengimą.

1923–1931 m. vyravo karinio sporto kryptis: intensyviai vyko fizinis lavinimas tiek Karo mokykloje, tiek visoje kariuomenėje; karininkams rengiami fizinio lavinimo kursai; labai rūpinamasi kareivių fiziniu lavinimu; rengiami fizinio parengtumo patikrinimai. 1927 m. įrengus kariuomenės stadioną, organizuojamos kariuomenės sporto šventės. Karo mokykloje praplečiama fizinio lavinimo programa: įtraukiami komandiniai žaidimai (futbolas, krepšinis), lengvoji atletika, fechtavimas, plaukimas, boksas, imtynės. Fiziniam lavinimui, kuris mokyklos programoje vadinamas „gimnastika ir sportas“, kasdien buvo skiriama po vieną valandą. Be to, atskirai skiriama laiko fechtavimui, plaukimui. Taip pat siekiama kariūnus parengti ir kaip fizinio lavinimo instruktorius – įtraukiamas platus taikomosios fiziologijos kursas, studijuojama instruktavimo teorija ir praktika. Karo mokykloje fiziniam lavinimui vadovauti skiriamas gimnastikos instruktorius, kuopoms – kuopų gimnastikos instruktoriai. Instruktoriais skiriami karininkai, baigę fizinio lavinimo kursus. Pirmuoju Karo mokyklos instruktoriumi 1922 m. buvo ltn. M. Paura, o nuo 1924 iki 1930 m. – ltn. J. Tapulionis. Atskiroms sporto šakoms vadovauti skiriami vadovai specialistai: futbolui ir plaukimui – mjr. K. Austas, fechtavimui ir plaukimui – Jungmeisteris. Tokia darbo organizavimo tvarka sudarė galimybę sėkmingai vykdyti mokymą ir pasiekti gerų sporto rezultatų.

Fiziniam lavinimui didelės įtakos turėjo čekoslovakų mokykla. Ypač domino „Sakalų“ ritminė gimnastika ir masiniai pasirodymai. Daug dėmesio skiriama lengvajai atletikai, gimnastikai ir karinei taikomajai mankštai. Vyksta laba įdomus sportinis gyvenimas – rengiamos Karo mokyklos sporto šventės, sporto vakarai, organizuojamos varžybos kariuomenės daliniams, rungtyniaujama su sporto organizacijomis.

1930 m. įsteigiama Respublikos Prezidento futbolo taurė, dėl kurios rungtyniauja Karo mokykla ir Vytauto Didžiojo universitetas. Karo mokykla tarp kariuomenės dalinių buvo stipriausias varžovas, nuolat užimdavo vieną iš pirmųjų vietų. Ypač gerų rezultatų pasiekdavo futbolo, lengvosios atletikos varžybose.

1932–1940 m. fiziniam lavinimui jau neskiriama tiek daug reikšmės tiek kariuo-

menėje, tiek Karo mokykloje. To priežastis – neigiamas požiūris į sportą. 1932 m. panaikinus kariuomenės sporto šventes buvo keičiama fizinio lavinimo kryptis. Jis tapo vien karinis, praktinis. Tokio lavinimo tikslas buvo pakelti bendrą fizinį parengtumą, atsisakant rungtyniavimo principo (nesiekiant rezultato).

Tai turėjo neigiamos įtakos ir fiziniam lavinimui. Buvo susiaurinta programa. Tuo metu fizinį lavinimą sudarė bendroji, taikomoji karinė mankšta ir gimnastika. Su kai kuriomis sporto šakomis dėl laiko stokos tik buvo supažindinama. 1933 m. ištrauktas slidžių sportas. Susiaurinus fizinio lavinimo programą, mažiau dėmesio buvo skiriama ir kariūnų, kaip fizinio lavinimo instruktorių, rengimui. 1934 m. dėl laiko stokos, panaikintas kūno mankštos fiziologijos kursas.

1931 m. Karo mokykloje įsteigtas vyresniojo fizinio lavinimo instruktoriaus etatas, kurį užėmė kpt. M. Paura, 1932–1933 m. šias pareigas ėjo mjr. E. Požėla, 1933–1937 m. – kpt. P. Jaruševičius. Nepaisant neigiamo požiūrio į sportą ir sunkių tarnybos sąlygų, Karo mokyklos sportinis gyvenimas beveik nesusilpnėjo: buvo rengiamos sporto šventės, sporto vakarai (ypač žiemą), sporto varžybos kartu su Vytauto Didžiojo universiteto, kariuomenės dalinių ir sporto organizacijų komandomis ir sportininkais.

1936 m. Karo mokyklai perėjus prie trejų metų mokslo programos, susidarė palankesnės sąlygos fiziniam lavinimui. Kariuomenės vadovybei suaktyvinus fizinį lavinimą kariuomenėje, buvo išplėsta Karo mokykloje fizinio lavinimo programa, kuri apėmė ne tik kariūnų ir aspirantų visapusišką fizinį lavinimą, bet ir kariūnų parengimą fizinio lavinimo instruktoriais. Kiekvienai fizinio lavinimo ir sporto šakai buvo skiriama atitinkamai valandų pagal jos svarbą. Antai 1938 m. fizinio auklėjimo programą sudarė bendroji mankšta, lengvoji atletika, kovos žaidimai – krepšinis, futbolas, rankinis, tinklinis.

Karinė taikomoji mankšta – mankšta su šautuvais, granatų mėtymas, ėjimas ir bėgimas su sargybų ir kautynių apranga, kliūčių įveikimas, sužeistųjų nešimas, šliaužimas ir ropojimas, beginklis apsigynimas nuo šautuvu ir durtuvu ginkluoto priešo.

Mankšta su prietaisais – čiuzinys, švedų suolelis, švedų sienelė, barjeras-buomas, kopėčios, kartis ir lipimo virvė, ožys, arklys, lygiagretės, žiedai. Apsigynimo sportas – boksas, džudžitsu, imtynės. Fechtavimas. Vandens sportas – plaukimas, šuoliai, skęstančiųjų gelbėjimas. Žiemos sportas – slidinėjimas, čiuožimas.

Rimtai susirūpinta parengti kariūnus fizinio lavinimo instruktoriais. Instruktorių rengimas buvo vykdomas antrame ir trečiame kurse – studijuojama teorija ir atliekama praktika. Į teorijos kursą įėjo: kūno kultūros istorija, fiziologija, judesio dinamika, fizinio auklėjimo metodika ir mankštos higiena. Trečiame kurse vyksta praktika.

Skatinimo priemonės. Karo mokykloje fizinis auklėjimas buvo priskirtas prie svarbių (prioritetinių) dalykų – rengiami egzaminai, fizinio auklėjimo pažymio koeficientas nustatytas 10 (buvo 5) balų. Kiekvienam kursui buvo nustatyti fizinio pajėgumo normatyvai, kurie vertinami pažymiu. Siekiama, kad trečiame kurse (trečiaisiais metais) visi kariūnai išlaikytų normatyvus, už kuriuos gaunamas V. K. K. ženklas.

Sportui skiriama didelė auklėjamoji reikšmė, todėl stengtasi visus kariūnus įtraukti į aktyvų sportinį gyvenimą – tarp kuopų rengiamos sporto varžybos. Be to, ruošiami sporto vakarai, rengiamos sporto varžybos su Vytauto Didžiojo universitetu, kariuomenės daliniais, sporto organizacijomis.

Siekiant pakelti fizinio auklėjimo lygį, buvo pertvarkyta ir organizacinė struktūra – skiriami kuopų fizinio lavinimo instruktoriai ir sporto šakų vadovai. Nuo 1937 m. vyresniojo fizinio lavinimo instruktoriaus pareigas eina lttn. J. Sakalauskas. Atskiroms sporto šakoms skiriami vadovai.

Tuo laikotarpiu fizinis lavinimas, įgavęs naują kryptį, susilaukė didžiausio susidomėjimo tiek tarp karininkų, tiek tarp kariūnų ir aspirantų. Sėkmingą darbą rodo aktyvus sportinis gyvenimas ir pasiektos pergalės atskirose sporto šakose. Ypač gražių pergalių buvo 1938 m. – laimėta pirmoji vieta kariuomenės sporto pirmenybėse, pelnytas kariuomenės krepšinio nugalėtojo vardas. Kai kurie sportininkai pasiekė puikių lengvosios atletikos rezultatų. Buvo siekiama visus kariūnus ir aspirantus įtraukti į aktyvų sportinį gyvenimą.

Karo mokyklos sporto laimėjimai. Karo mokykla per pirmąjį dešimtmetį įvairiose sporto šakose buvo pasiekusi daug gražių pergalių. Kariuomenės sporto rungtynėse Karo mokykla, nors turėjo negausiai sportininkų, visuomet buvo stipriausias varžovas kariuomenės daliniams.

Kariuomenės sporto šventėse Karo mokykla laimėjo: 1927 m. IV vietą, 1928 m. VI vietą, 1929 m. IV vietą, 1930 m. I vietą, 1931 m. III vietą, 1938 m. I vietą. 1937 m. kariuomenės sportinio šaudymo iš kariškų šautuvų rungtynėse Karo mokyklos karininkų komanda laimėjo I vietą.

Lengvoji atletika. Lengvąja atletika Karo mokykloje pradėta užsiimti nuo 1921 m. Pirmose Kauno miesto ir įgulos rungtynėse Karo mokykla laimėjo trys antrąsias vietas. Paminėtina, kad ieties metimo rungtyje antrąją vietą laimėjo kariūnas Steponas Darius, Atlanto nugalėtojas.

Karo mokykloje lengvoji atletika buvo labai mėgstama sporto šaka. Karo mokyklos lengvaatletininkai yra pasiekę tokių rezultatų: 1930 m. kariūnas J. Vabalas (šokimas su kartimi, 1938 m. kariūnas A. Kondrackis (trišuolyje – 14,07 m), kariūnas J. Jaudėgis – Tautinėje olimpiadoje laimėjo aukso medalį ieties metimo rungtyje (pasiekė 60,06 m). Be to, Karo mokyklą baigė šie geriausi Lietuvos lengvojo sporto atstovai: lttn. A. Ožinskas, kpt. B. Keturakis, lttn. A. Švarplaitis, lttn. J. Balčius, lttn. V. Ašmontas, lttn. J. Kamičaitis, lttn. R. Jodelė, lttn. A. Bacevičius ir kt.

Futbolas ir krepšinis. Pirmoji futbolo komanda buvo įsteigta 1923 m. Karo mokyklos komanda visuomet buvo stiprus varžovas geriausioms Lietuvos komandoms. Ypač aukšto lygio laimėjimų buvo pasiekta 1935 m. – laimėtos beveik visos rungtynės prieš L klasės komandas. Žaidžiant su „Kova“ laimėta net 6:0, prieš Kauno rinktinę vienos rungtynės sužaistos 3:3, kitos – 3:1 (Karo mokyklos naudai). Be to, svarbūs

buvo 1926 ir 1927 m., kai Karo mokykla laimėjo Kauno ėgulos nugalėtojos vardą.

Karo mokyklos futbolui buvo daug nusipelnę mjr. K. Austas ir kpt. P. Jaruševičius. Mjr. K. Austas vadovavo Karo mokyklos futbolo komandai nuo 1923 iki 1930 m., kpt. P. Jaruševičius – 1933–1937 m. Jų pastangomis kariūnai buvo pasiekę gerą žaidimo lygį, ne vienas jų vėliau buvo žaidęs ir Lietuvos rinktinėje.

Žaidžiant krepšinių geriausių rezultatų buvo pasiekta 1938 m. – laimėtas kariuomenės krepšinio nugalėtojo vardas. Be to, dalyvaujant Kauno miesto pirmenybėse L klasėje laimėta trečioji vieta. Krepšinis pagal naują programą buvo privalomas visiems kariūnams. Didelė kliūtis krepšinio sportui plėtoti Karo mokykloje buvo krepšiniui žaisti tinkamos salės neturėjimas. Nepaisant to, buvo pasiekta puikių rezultatų.

Kitos sporto šakos. Be paminėtų sporto šakų, Karo mokykloje buvo labai susidomėta šachmatais, stalo tenisu, boksu ir kt.⁴⁵⁰

1.15. Muzika

Karo mokykla garsėjo muzikinėmis tradicijomis ir geru dainavimu. Jas sukūrė trečiosios laidos (1920 m.) kariūnas, vėliau operos solistas Antanas Kučingis (Kučinskas) ir tuo metu mokykloje instruktoriumi dirbęs dainininkas ltn. Petras Oleka.

Besimokant Karo mokykloje, be būtinų karinių žinių ir patirties įgijimo, buvo privalomas dainavimas. Kariūnams nesudėtingą dainą išmokti buvo nesunku, nes gimnazijose buvo dainuojama ir supažindinama su elementariausiomis teorinėmis muzikos žiniomis.

Karo mokykloje muzikai buvo skiriama po dvi pamokas per savaitę. Karo mokyklos choras, savo veiklą pradėjęs nuo 1924 m., kai buvo įvestos privalomos žygio dainų pamokos, buvo žinomas ir už mokyklos sienų. Dar 1919 m. Karo mokykloje dirbo muzikai: Antanas Vaičiūnas, Kazimieras Banaitis ir Stasys Šimkus. Nuo 1924 m. iki 1927 m. – Norvaiša, o nuo 1928 m. – Klemensas Griaudžė ir kt. Tuometinėje karinėje spaudoje Karo mokykla buvo įvardijama kaip sektinas pavyzdys visiems kariuomenės daliniams, nes pasiklausyti dainuojančių kariūnų šventadieniais prie ėgulos bažnyčios susirinkdavo daug Kauno miesto gyventojų⁴⁵¹.

Karo mokyklos kariūnų dainuojamos dainos išskirtinai buvo tinkamos žygiui. Nuo 1928 m., be bendrojo choro, buvo sudarytas rinktinis 50–60 kariūnų choras, kuris dažnai atliko dainas kariūnų vakarėliuose ir kariuomenės radijo pusvalandžiuose⁴⁵².

⁴⁵⁰ Sakalauskas, „Fiziškas auklėjimas Karo mokykloje 1919–1939“, *Kariūnas*, 1939, Nr. 2, p. 136–145.

⁴⁵¹ Tautmylis, „Karių dainos“, *Karys*, 1922, Nr. 32 (168) p. 379–380.

⁴⁵² Griaudžė K., „Daina Karo Mokykloje“, *Kariūnas*, 1934, Nr. 13–14, p. 86; Gaigalaitė A., „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1940 metais“, *Mokslas ir gyvenimas*, 2002, Nr. 9 (537), <http://ausis.gf.vu.lt/mg/>, 2012-08-24.

(*Karo mokyklos muzikinis gyvenimas atsispindi skirtingų laidų absolventų prisiminimuose. Apie tai jau buvo rašyta anksčiau.*)

Karo mokyklos maršas⁴⁵³

Ats. j. ltn. K. Zupka-Kecioris

Priešai plūsta mūsų žemę,
Veržias per laukus, marias.
Kraujas, karas laisvę lemia,—
Kas kovon lietuvių ves?

Ei, neklauskite! – vyrai telkias,
Bus vadų, drąsių, jaunų!
Krašte, laisvės žygiui kelkis,
Lauk šviesių, laisvų dienų!

Maža laiko ginklui šveisti,
Maža mokyti kariaut –
Dangų padegė pašvaistė ...
Tik narsiau, drąsiau, vikriau!

Priešo plienas tirpo, lūžo.
Tai audra, tai mūsų kariai!
Tai jauni vadai, karužos
Ugnį padegė taip greit.

Šiandie – laisvė, šiandie – saulė,
Šiandie plačios eilės mūsų.
Teišgirs platus pasaulis
Mūsų pergalės šauksmus!

Ar mums priešai rengtų pinkles,
Ar laimėtą laisvę minim –
Mūsų mokslas, mūsų ginklas –
Lietuvai tėvynei.

Sekmadieniais kariūnai buvo mokomi šokti, šokių mokė kviestiniai specialistai. Šokiai buvo privalomi. Norėta, kad kariūnai dalyvaudami Karo mokyklos rengiamuose vakarėliuose ir įvairiuose renginiuose mokėtų kultūringai elgtis.

Karo mokykloje buvo plėtojamos ir įvairios kitos meno šakos: literatūra ir dailė. Čia daugiausia pasireiškė aspirantai, tarp kurių beveik kasmet buvo kvalifikuotų specialistų. Jie telkėsi apie *Kariūno* žurnalą. Tapo tradicija rengti „*Kariūno*“ vakarus, kuriuose savo sugebėjimus rodydavo geriausi Karo mokyklos kariūnai ir aspirantai⁴⁵⁴.

⁴⁵³ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumeruota).

⁴⁵⁴ *Ten pat.*

1.16. Kariūnų buities sąlygos

Patalpos. 1919 m. pradžioje visos Kauno įgulos kareivinės buvo užimtose vokiečių kariuomenės, todėl besikuriančios Lietuvos kariuomenės daliniai ir įstaigos įkurdinamos privačiose, visai joms nepritaikytose patalpose. Karo mokyklai taip pat buvo paskirtos patalpos ne kareivinėse, o Donelaičio ir Gedimino gatvių kampe esančiame name. Tai buvo geros patalpos, bet visiškai netinkamos Karo mokyklai. Čia mokykla glaudėsi nuo 1919 m. sausio 15 d. iki 1920 m. rugsėjo 23 d.

1920 m. rugsėjo 23 d. Karo mokykla išsikėlė į Vilnių ir užėmė buvusios carinės Rusijos Vilniaus karo mokyklos patalpas. Tačiau dėl lenkų invazijos Karo mokykla spalio mėnesį turėjo palikti Vilnių ir grįžti į Kauną, į ankstesnę savo vietą. Nuo 1922 m. gruodžio 6 d. iki 1923 m. gruodžio 24 d. mokykla buvo įsikūrusi Aukštojoje Paneunėje (tuometio 5-ojo pėstininkų pulko patalpose). Iš pradžių ji gavo vieną trijų aukštų pastatą, kuriame buvo apgyvendinti kariūnai, įrengtos klasės, turto sandėlis, virtuvė ir valgykla, ir vieno aukšto pastatą, kuriame turėjo būti štabas, ligoninė ir karininkų valgykla, taip pat pusanatro fligelio karininkų butams įrengti. Gimnastikos sale ir ūkiniais pastatais buvo naudojama kartu su tuo pačiu metu iš Kauno atsikėlusiais Vytauto Didžiojo karininkų kursais. 1933 m. juos panaikinus, visi pastatai perduoti Karo mokyklai.

Šios patalpos, kuriomis naudojosi carinė rusų kariuomenė, netiko Karo mokyklai. Dėl vietos stokos kariūnai valgydavo dviem pamainomis, todėl buvo pastatyta moderni garinė virtuvė ir valgykla. Kariūnų klasės buvo išmėtytos po visas patalpas, įrengtos rekonstravus gyvenamuosius kazematus, ankštos, neįdomios. Todėl iškilo pastatai, kuriuose pagal visus higienos reikalavimus buvo įrengtos erdvios, šviesios klasės ir aktų salė. Be to, buvo pastatyta ir daugiau mokyklai reikalingų pastatų: maniežas, garažas pabūklams, pirtis ir kt.

Apranga. 1919 m. susirinkus pirmajai laidai, apie porą savačių kariūnai nešiojo savo drabužius, nes valdiškų kariuomenėje nebuvo. Rusijos kariuomenėje tarnavę karininkai daugiausia dėvėjo senąsias uniformas (tik be skiriamųjų ženklų), o kareiviai – civilių drabužius. Kiek vėliau, gavus iš Vokietijos pirmą karių aprangos siuntą, kariūnams buvo išdalyti vokiečių uniformos mundurai (atversta apykakle) ir ilgos kelnės, bet apavas liko nevienodas – vieni gavo batus, kiti – pusbačius, todėl siekiant vienodumo, gavusieji batus turėjo kelnes užleisti ant aulų. Dėl baltinių taip pat turėta rūpesčių: iš pradžių kariūnai dėvėjo savus, vėliau gavo valdiškus, daugiausia žieminius, prastos kokybės (graužė kūną), tik nedidelė jų dalis buvo vasariniai.

Tų laikų kariūno aprangą sudarė: kepurė, milinė, munduras, viršutinės kelnės, batų ar pusbačių pora, diržas, dveji marškiniai, dvejios apatinės kelnės, dvi poros autų ar kojinių. Be to, buvo išduodamas rankšluostis, paklodė, antklodė, du užvalkalai. Pagalvės buvo šiaudinės, o kas turėjo nuosavą plunksnų pagalvę, galėjo ją naudoti. Aprangos

dėvėjimo laikas nebuvo nustatytas, todėl ja buvo vilkima, kol susidėvėdavo. Tik vi-siškai netinkamą aprangą keisdavo nauja. Dėl patalpų ankštumo ir baltinių stokos atsirado parazitų.

Aprangos trūko (o turima buvo nevienoda) pirmųjų trijų laidų kariūnams. Iš pra-džių, kaip jau minėta, buvo išduodami vokiški, vėliau – angliški drabužiai ir avalynė. Jokių išėiginių drabužių nebuvo. 1921 m. pavasarį ketvirtajai laidai pirmą kartą iš vietinės medžiagos buvo pasiūta išėiginė uniforma: munduras ir kelnės, sukišamos į batus. 1925 m. pradėtos dėvėti ir ilgos išėiginės kelnės, vietoje paprastų batų – auliniai („štibletai“), balti diržai ir baltos pirštinės.

Taigi tuo metu kariūnai turėjo du aprangos ir avalynės komplektus – tarnybinių, arba kasdienį, ir išėiginį: pakankamą skaičių drabužių ir patalynės: marškinių – 3, kel-nių (apatinių) – 3, rankšluosčių – 3, paklodžių – 3, užvalkalų – 3, autų (vasarinių) – 3 poras, autų (žieminių) – 2 poras, kojinių – 3 poras, vietoj šiaudinio pakloto – či-u-žinį, o vietoj šiaudinės pagalvės – jūrų žolės arba plunksnų pagalvę. Žiemos metu dar buvo išduodami trumpi kailinukai: raiteliams ir artileristams su rankovėmis, kitiems – be rankovių. Be to, aprangai buvo nustatytos normos ir dėvėjimo laikas, todėl iš kariuomenės intendantūros jie buvo gaunami pagal nustatytas taisykles.

Maitinimas. 1919 m. kariūnų dienos davinį sudarė: juodos duonos – 500 g, o 1939 m. – 650 g, atitinkamai baltos duonos (prancūziška bandelė) – 300 ir 225 g, jautienos – 200 ir 410 g, riebalų 32 ir 80 g, miežinių kruopų – 150 ir 30 g, kvietinių miltų – 150 ir 30 g, skaldytų žirnių – 120 ir 20 g, cukraus – 80 ir 75 g, bulvių 800 ir 700 g, daržovių – 500 ir 200 g, pieno 200 ir 400 g, sviesto (1939 m.) – 60 g, sūrio ir dešros (1939 m.) – 60 g.

1919 m. maistas kariūnams buvo tiekiamas tris kartus per dieną: pusryčiams kava su pienu ir balta duona; dviejų patiekalų pietūs: sriuba ir mėsa; vakarienė – kartais mėsos patiekalas, dažniausiai kruopų košė, bulviniai ar miltiniai blynai ir puodelis arbatos. Sviesto nei pusryčiams, nei vakarienei nebuvo⁴⁵⁵.

1937 m. vasario 6 d. įsakyme kariuomenei Nr. 13 nurodomas toks kariūno, kariū-no aspiranto, kareivio, jūrininko 30 dienų maisto davinys (žr. 16 lentelę)⁴⁵⁶.

⁴⁵⁵ *Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939* (nenumuruota).

⁴⁵⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 13, Kaunas, 1937 m. vasario 6 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 19.

Kariūno, kariūno aspiranto, kareivio, jūrininko 30 dienų maisto daviny (1937 m. vasario 6 d.)

Eil. nr.	Produktų pavadinimas	Kariūno ir aspiranto			Kareivio			Jūrininko			Sausasis daviny		
		kiekis		kaina	kiekis		kaina	kiekis		kaina	kiekis		kaina
		g	Lt	ct	g	Lt	ct	g	Lt	ct	g	Lt	ct
1	Ruginė duona	19.500	5	26,50	25.500	6	88,50	25.500	6	88,50	30.000	8	10,00
2	Jautienos mėsa arba mėsos konservai	12.300	11	19,30	7.500	6	82,50	9.000		19,00	–	–	–
		9.600	–	–	6.000	–	–	7.200	–	–	12.000	–	–
3	Lašiniai arba kiaulės papilvė, šoninė ir nugarinė	2.400	4	80,00	1.350	2	70,00	3.000	6	–	6.000	12	–
		3.600	–	–	2.025	–	–	4.500	–	–	–	–	–
4	Sviestas	–	–	–	450	1	44,00	1.200	3	84,00	450	1	44,00
5	Miežinės kruopos	900	–	36,00	900	–	36,00	900	–	36,00	–	–	–
6	Kvietiniai miltai 75 proc.	4.000	1	76,00	1.500	–	66,00	–	–	–	–	–	–
7	Skaldyti žirniai	600	–	25,80	1.650	–	70,95	1.200	–	51,60	–	–	–
8	Lokšenos (makaronai)	330	–	29,04	480	–	42,24	480	–	42,24	–	–	–
9	Pienas (litrui)	–	–	–	2	–	36	4	–	72,00	–	–	–
10	Druska	750	–	8,25	750	–	8,25	750	–	8,25	–	–	–
11	Miežinė kava	150	–	6,30	90	–	3,78	150	–	6,30	330	–	13,86
12	Cukrus	2.250	1	93,50	1.350	1	29,60	1.500	1	44,00	2.250	1	93,50
13	Bulvės	21.000	–	–	12.000	–	–	12.000	–	–	–	–	–
14	Daržovės	6.000	–	–	4.200	–	–	4.200	–	–	–	–	–
15	Prieskoniai	–	19	36,00	–	1	35,00	–	4	50,00	–	–	–
	Iš viso (be daržovių ir bulvių)	–	45	36,69	–	23	12,82	–	33	01,89	–	23	61,36

1939 m. kariūnai jau buvo maitinami keturis kartus: pusryčiams – kava su pienu, prancūziška bandelė su sviestu ir dešra ar sūriu; pietūs – dviejų patiekalų, šventadieniai – trijų; pavakariams – puodelis pieno ir pusė prancūziškos bandelės; vakarienei – dažniausiai mėsos patiekalas (karštas), arbata ir duona su sviestu.

Pašalpos. Kariūnams, baigusiems Karo mokyklą ir įgijusiems jaunesniojo ltn. laipsnį, buvo skiriama 1 500 auksinų pašalpa. Iš šios pašalpos jie turėjo įsigyti (pasisiūti ar nusipirkti) viršutinius uniforminius drabužius, batus, būtinus skalbinius ir kitus reikmenis. Dėl įvairių gyvenimo aplinkybių (medžiagos stoka, pinigų kurso kitimas) ne visos laidos galėjo įsigyti reikalingiausių reikmenimis. Štai ką gavo pirmosios laidos:

I laida: 1 milinė, 3 m gelumbės, 1 diržą, 1 antklodę, 1 lagaminą ir 500 auksinų, už kuriuos turėjo pasisiūti uniformą, nusipirkti batus, skalbinius ir kitus reikmenis.

Aišku, minėtos pašalpos neužteko.

II laida: 6 m gelumbės (vokiškos), 1 milinę, 1 mundurą, 1 kelnes (viršutines), 1 palaidinę, 2 kelnes (apatines šiltas), 2 marškinius (apatinius šiltus), 2 marškinius (vasarinius), 2 poras kojinių, 1 porą pusbačių, 1 porą autų ir 200 auksinų pinigais.

III laida: 6 m gelumbės (angliškos), medžiagos 1 porai batų, 1 milinę (anglišką), 1 mundurą (anglišką), 1 kelnes (viršutines, angliškas), 1 kepurę, 1 porą pusbačių, 1 porą autų ir 500 auksinų pinigais.

IV laida: 1 mundurą, 1 kelnes (viršutinės), 1 diržą, 1 porą batų, 1 milinę, 1 mundurą, 1 kelnes (viršutines) ir 300 auksinų pinigais.

Blogiausiai buvo aprengti III laidos karininkai. 1920 m. spalio 13 d. Karo mokykla grįžo iš Vilniaus į Kauną, o spalio 17 d. kariūnai buvo pakelti į karininko laipsnį. Per 4 dienas nebuvo galima pasiūti uniformų ir aprūpinti skalbiniais, todėl buvo išduotos kasdieniam nešiojimui angliškos uniformos, duota medžiagos drabužiams ir batams ir likę pinigai⁴⁵⁷.

Vėlesnės laidos gaudavo 1 500 litų pašalpą, už kurią pirkdavo kepurę, milinę, du mundurus, dvi viršutines ir ketverias apatines kelnes, porą paprastų ir porą aulinių batų, ketverius apatinius marškinius, keturis rankšluosčius, keturias paklodes, šešias nosines, šešias poras kojinių, antklodę, porą kasdienių ir porą išeiginių pirštinių, diržą, juostą (išeiginę), apsiaustą, planšetę, lagaminą ir kitų smulkių reikmenų. Kiekvienam dar likdavo apie 300–400 litų reikalingiausiems baldams: lovai, staliukui, kelioms kėdėms įsigyti.

1939 m. liepos 22 d. panaikintas Karo mokyklos statuto 37 straipsnis⁴⁵⁸. („Kariūnai, baigusieji mokyklą ir pakeltieji į jaunesniojo leitenanto laipsnį, gauna 1 500 litų pašalpos uniformai įsigyti. Šią pašalpą gauna ir išsiųstieji į kariuomenės dalinius puskarininkiais, kai jie pakeliami į jaunesniojo leitenanto laipsnį“⁴⁵⁹.)

Sanitarija. Karo mokyklos kūrimosi pradžioje buvo tik vienas nuolatinis sanitarijos puskarininkis, etatinio gydytojo nebuvo. Pirmojo dešimtmečio pabaigoje mokykloje dirbo šie etatiniai gydytojai: Šližys, V. Kairiūkštis, Puodžiūnas, Juknevičius, Mongirdas, Šileika, Stončius, Garonas, Matulionis, Leščiukaitis, P. Petraitis, nuo 1928 m. – Janulionis, nuo 1932 m. – jaun. gyd. Kazakevičius. Antrajame dešimtmetyje, padėjęs kariūnų ir aspirantų skaičiui, padaugėjo ir sanitarijos personalo, buvo paskirtas antras gydytojas ir keturi sanitarijos puskarininkiai. Prie mokyklos veikė ambulatorija ir dalinio ligoninė, fiziologijos kabinetas⁴⁶⁰.

⁴⁵⁷ Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939 (nenumėruota).

⁴⁵⁸ „Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokyklos statuto pakeitimas“, *Vyriausybės žinios*, 1939 m. Nr. 662, eil. 4850, p. 588.

⁴⁵⁹ „Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos statutas“, *Vyriausybės žinios*, 1935 m. liepos 3 d., Nr. 487, eil. 3402, p. 2–4.

⁴⁶⁰ Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokykla. 1919–1939 (nenumėruota).

1.17. Karo mokyklos tradicijos

Tradicijos visuomet vaidino ir tebevaidina labai svarbų vaidmenį kariuomenės gyvenime, nes „teikia kariuomenei pastovumą ir yra tas pradas, kuris dvasina sausą mūsų specialybę, aiškiai skirdama karo meną nuo paprasto amato.“⁴⁶¹ Tradicijos daro didžiulę įtaką tiek karių, tiek karininkų auklėjimui, nes „tėvynės meilė, sąžiningas pareigų ėjimas, munduro garbė ir kiti dalykai, virtę tradiciniais, sudarys pastovią karišką dvasią, kuri sugebės priešintis visiems kariško gyvenimo sunkumams. Pagaliau net laikas, vieta ir kiti dalykai tapę tradiciniais, darosi irgi labai svarbūs.“⁴⁶²

„Ir ar maža dar yra visokių „tradicijų“, kurios tik kiršina vienus prieš kitus, sėja nesantaiką ir pavydą. Tradicijos kaip tik turi tikslą visus vienyti: vyr. karininką su jaunesniuoju, vieną šeimyną su kita.

Kodėl, pav., neįvesti mūsų tarpe tradicinės blaivybės, neįkurti gabesniems karininkams dalių stipendijas užsieny mokslams eiti kad ir su teise ateity atsilyginti, kodėl neįkurti dalių liktinių puskarininkių vaikams pradžios mokyklų, įvesti tradiciniai bendrai visų karininkų ir kareivių vakarėliai. Daug dar būtų galima surasti vykdytinų tradicijų. Reikia tik kad jų pagrindas būtų grynai lietuviškas, o ne atgabentas iš svetur. Laikas jos kurti ką nors iš savo, pamėgdžiojimas visai negirtinas reiškiny. Dažnai tas, kas tinka nelietuviui, lietuvių užmuša. Taigi įveskime kariuomenės mūsų lietuviškąsias tradicijas, kurios dvasins mūsų sausą specialybę, o ne dar daugiau ją slopins.“⁴⁶³

Tačiau gerų, sektinų tradicijų susiformavimas – tai ilgas, dešimtmečius ir net šimtmečius trunkantis procesas. Jos formavosi palaipsniui, atsižvelgiant į visuomenės raidos ypatumus, tautos papročius ir pasaulėžiūrą. Be to, nemažą įtaką joms daro ir kitų kultūrų įtaka⁴⁶⁴.

Lietuvos kariuomenės tradicijų formavimosi pradžia buvo sudėtinga. Kadangi pirmieji Lietuvos karininkai, mokytojai, kariuomenės kūrėjai buvo Rusijos caro kariuomenės auklėtiniai, tai Lietuvos kariuomenės kūrimosi pradžioje buvo jaučiama labai stipri rusų karinių tradicijų įtaka. Tai buvo gana pavojinga tendencija, nes, mjr. V. Bulvičiaus manymu, buvo daug skirtumų „tarp mūsų norimos sukurti ginkluotosios jėgos ir buvusios carinės Rusijos ginkluotosios jėgos“⁴⁶⁵. Žinoma, kad pasikeitė laikotarpis, pasikeitė kariuomenės modelis, pasikeitė jos tikslai, uždaviniai ir reikalavimai, keliami ginkluotųjų pajėgų atstovams. Be to, kaip žinome, daug lengviau prigyja ir persiduoda ne teigiami, o neigiami papročiai ir tradicijos. Pavyzdžiui, labai greitai tarp Lietuvos

⁴⁶¹ Skausmas, „Tradicijos“, *Kardas*, 1927, Nr. 17–18 (77–79), p. 243.

⁴⁶² *Ten pat* p. 242.

⁴⁶³ *Ten pat*, p. 243.

⁴⁶⁴ Petrauskaitė A. „Karininkų etinis auklėjimas prieškarinio Lietuvoje“, žr.: Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigarsas F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, p. 275–276.

⁴⁶⁵ Bulvičius V., *Karinis valstybės rengimas*, 2 dalis, Kaunas: Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius, 1939, p. 203.

karininkų paplito taisyklė, kad „*karininkas turi mokėti gerti, bet nepasigerti*“. Ir nors mjr. V. Bulvičiaus manymu, „*modernaus karo aplinkybėmis idealus kovotojas – karininkas yra visiškai abstinentas, <...> tarnaujantiems kariuomenėje dar ne kartą teks susidurti su girtuokliavimu, paleistuvavimu, nerūpestingu pareigų atlikimu*“⁴⁶⁶.

Karo mokykloje buvo oficialių ir neoficialių tradicijų. Prie oficialių tradicijų skirtingos kariūnų pakėlimo į karininkus ceremonija, prie neoficialių – „Vargelio Tėvelio“ pagarbinimas, išleidžiamojo kurso kalendorius ir kai kurios kitos, jau pamirštos tradicijos⁴⁶⁷.

1919–1940 m. (iki sovietinės okupacijos) Lietuvos kariuomenėje, taip pat ir Karo mokykloje buvo iškilmingai minima Lietuvos valstybės Nepriklausomybės paskelbimo šventė – vasario 16-oji, Tautos šventė – rugsėjo 8-oji, Kariuomenės šventė – lapkričio 23-ioji, Kariuomenės ir visuomenės suartinimo diena (nuo 1935 m. gegužės mėn.).

Be šių svarbių valstybinių švenčių, kurios buvo švenčiamos ne tik kariuomenės, bet ir visos visuomenės, buvo organizuojamos kariuomenės daliniuose tarnaujančių karių ir jų šeimos narių pobūviai: Naujųjų metų sutikimas, Velykos, Kalėdos, dalinio šventė. Būtent dalinio dienos šventimo ypatumai karinėje spaudoje susilaukė daug pelnytų kritikos. Geriausias pavyzdys – Karo mokyklos metinės šventės. Minint pirmąsias Karo mokyklos įkūrimo metines 1920 m. sausio 25 d. pamokų mokiniams nebuvo, 11 val. mokiniai buvo nuvesti į sukakčiai paminėti skirtas šv. mišias Įgulos bažnyčioje ir tą dieną gavo pagerintą maitinimą, kuriam buvo papildomai skirta 1 440 auksinų⁴⁶⁸. Minint antrąsias Karo mokyklos metines, be šv. mišių, buvo surengti ir iškilmingi pietūs, kurių šventiniam stalui buvo nupirkta: 13 dėžių sardinių, 130 svarų pikliavotos duonos, 20 svarų pyrago, 1 500 vnt. pyragėlių, 300 porcijų ledų, 2 kalakutai, 2 žąsys, 32 dėžės silkių, 60 gabalų kumpio ir kitų produktų, 4 buteliai konjako, 10 butelių „Flomat“, 4 buteliai „Malvazier“, 4 buteliai „Madeira“, 2 buteliai „Piovilac“, 8 buteliai „Sehlein“, 60 litrų degtinės ir 10 kibirų alaus⁴⁶⁹. Nepriklausomybės kovų metu visos šventės buvo minimos labai kukliai. Tačiau pasibaigus kovoms ir Lietuvos kariuomenei perėjus į iš dalies taikų laikotarpį, atsirado palankios sąlygos didesnę dėmesį skirti ne tik karių mokymui, bet ir dalinio kasdienio gyvenimo organizavimui. Tačiau kuriant Nepriklausomos Lietuvos kariuomenę pamažu pradėjo ryškėti įvairios nepageidaujamos su karo tarnyba ir laisvalaikio leidimu susijusios tradicijos. Pirmasis apie iš Rusijos kariuomenės atėjusių neigiamų tradicijų išigalėjimą kariuomenėje tuometinėje spaudoje pasisakė plk. lt. Jonas Acus-Acukas. Jo nuomone, buvo daroma

⁴⁶⁶ Bulvičius V., *Karinis valstybės rengimas*, 2 dalis, p. 204; Petrauskaitė A. „Karininkų etinis auklėjimas prieškarinio Lietuvoje“, žr.: Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigarsas F., *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, p. 276.

⁴⁶⁷ Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 681–687.

⁴⁶⁸ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 25, Kaunas, 1920 m. sausio 25 d., *LCVA*, f., 1451, ap. 2, b. 5, l. 12.

⁴⁶⁹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 49, Kaunas, 1921 m. vasario 18 d., *LCVA*, f., 1451, ap. 2, b. 10, l. 16.

didelė žala visai kariuomenei kuriant ir palaikant atskirų kariuomenės rūšių išskirtines tradicijas, kai vienos kariuomenės rūšies kariai ir karininkai laikomi svarbesniais ar garbingesniais, palyginti su kitų rūšių kariais ir karininkais⁴⁷⁰. Bendrų visai Lietuvos kariuomenei tradicijų formavimosi pradžia sietina su 1922 m. rugsėjo 25 d. įsakymu kariuomenei Nr. 207 (1 str.), kuriame nurodyta kariuomenės daliniams ir padaliniams žygiuojant pro Karo muziejaus sodelį atiduoti žuvusiems už Lietuvos laisvę paminklui karinę pagarbą⁴⁷¹. Ši tradicija gana greitai įsitvirtino ir išliko per visą Nepriklausomos Lietuvos valstybės ir kariuomenės gyvavimą⁴⁷².

Nuo 1926 m. pastebima aktyvesnė kariuomenės vadovybės veikla siekiant daryti įtaką besiformuojančioms ir esamoms kariuomenės tradicijoms. Atsiranda ir pavojų, kad bus minimi spalio 9 ir gruodžio 17 d. įvykiai, papildomai ir pakėlimo į karininkus šventimas.

Sumanymas rengti Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo dieną atsirado 1935 m. Vienas pagrindinių šventės tikslų – suartinti visuomenę ir kariuomenę. Vyriausiąjį šventės ruošimo komitetą sudarė šeši asmenys: ats. plk. Antanas Merkys (Atsargos karininkų sąjungos pirmininkas), gen. št. plk. ltn. Kostas Dulksnys (kariuomenės štabo II skyriaus viršininkas), ats. plk. ltn. Petras Gužas (Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos pirmininkas), plk. ltn. Jonas Kazitėnas (einantis Lietuvos šaulių sąjungos viršininko pareigas), ats. j. ltn. Jokūbas Goldbergas (Žydų karių, dalyvavusių kovose už Lietuvos Nepriklausomybę, sąjungos pirmininkas) ir ats. j. ltn. Stasys Gudas (studentų atsargos karininkų korporacijos „Ramovė“ pirmininkas)⁴⁷³. Kiek vėliau šventės organizacinį komitetą papildė dar du nariai: kpt. Juozas Ivanauskas ir studentas Žukauskas. Šventės šūkiu tapo istorinis dėsniš: „Kultūrinis ir materialinis valstybės gyvenimas gali klestėti tik tuomet, kai jos užnugaryje stovi stipri kariuomenė, kurios likimu gyvena kiekvienas pilietis.“⁴⁷⁴ Pirmąją Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventę buvo nuspręsta surengti 1935 m. gegužės 26 d. Buvo sudaryta dviejų dienų – gegužės 25 ir 26 d. šventės programa. Ši tradicija švęsti dvi dienas išliko iki sovietinės okupacijos – buvo surengtos keturios kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventės: 1935 m. gegužės 25–26 d., 1936 m. gegužės 16–17 d., 1937 m. gegužės 23–24 d., 1938 m. gegužės 15–16 d.⁴⁷⁵ Antrojo pasaulinio karo išvakarėse 1939 m. kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė nebuvo organizuojama, ją pakeitė ištisus metus trun-

⁴⁷⁰ Acus-Acukas J., „Pseudotradicija“, *Kardas*, 1925, Nr. 11, p. 9–10.

⁴⁷¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 207, Kaunas, 1922 m. rugsėjo 25 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=2898>, 2013-06-03.

⁴⁷² Žr. plačiau: Jakštys G., „Lietuvos karo mokyklos tradicijos (1919–1940 m.)“, *Karo archyvas*, 2015, Nr. 30, p. 289–316.

⁴⁷³ „Žodis visuomenei“, *Kardas*, 1935, Nr. 10 (215), p. 207.

⁴⁷⁴ *Ten pat.*

⁴⁷⁵ Žr. plačiau: Vaičenonis J., „Kariuomenės ir visuomenės dienos šventė Kaune 1935–1938 metais“, *Kauno istorijos metraštis*, 1998, t. 1, p. 112–117.

kančios Ginklų fondo rėmimo akcijos.

Pakėlimo į karininkus iškilmės. Ši tradicija galutinai susiformavo trečiajame XX amžiaus dešimtmetyje. Kardų įteikimas ir priesaikos žodžiai „*Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!*“ pirmą kartą aprašyti 1923 m. *Karyje* išleidžiant Karo mokyklos (1923 m. spalio 22 d.) penktąją laidą⁴⁷⁶. Po dvejų metų septintosios kadrinių karininkų laidos kariūnams kardas jau perduodamas tiesiai į abi rankas, vėliau prezidentas paspausdavo ranką (pasveikindavo), galiausiai kardai būdavo pašventinami. Na, o devintosios absolventų laidos ceremonija, ko gero, atitinka šių dienų Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos baigimo ceremonialą: kiekvienas kariūnas prieina prie prezidento, kuris, paėmęs kardą, ištaria: „*Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!*“ ir kardu paliečia dešinįjį priklaupusio karininko petį. Šis atsitiesia, pabučiuoja kardą, atiduoda pagarbą ir įkiša kardą į makštį. Tik šiandien kardą gauna vienas – geriausias – baigiamojo kurso kariūnas, o ne visi, kaip tarpukariu⁴⁷⁷.

Karininko laipsnio suteikimo iškilmės trukdavo nuo pat ankstyvo ryto ir tęsdavosi iki pat vėlyvo vakaro. Paskutinė kariūnų diena Karo mokykloje turėjo daug įvairių tradicijų, susijusių su absolventų virsmu iš Karo mokyklos kariūnų į Lietuvos kariuomenės karininkus. Pakėlimo į karininkus ceremonija vystėsi ilgai ir iki sovietinės okupacijos pradžios susiklostė originalios ir savitos tradicijos, būdingos tik Lietuvos karo mokyklai.

Išleistuvių ir pakėlimo į karininkus ceremoniją savo knygoje „*Tėvynės sargyboje*“ yra labai vaizdžiai aprašęs XIV laidą (1932 m. spalio 31 d.) baigęs kpt. J. Vaičeliūnas:

„Pagaliau atėjo lauktoji išleistuvių diena. Karo mokyklos batalionas išrikiuotas užsiėmimų aikštėje. Rikiuotės dešiniame sparne stovi išleidžiamieji, o toliau – vyresnis ir jaunesnis kursas. Išleidžiamųjų dešinėje stoviu su mokyklos vėliava. Iš šalių stovi du karininkai – vėliavos asistentai.

Atvyksta mokyklos viršininkas gen. J. Jackus. Bataliono vadas plk. ltn. A. Butkevičius (Butkūnas) paduoda batalionui komandą ir eina sutikti viršininką su raportu.

– Pone generole, karo mokyklos batalionas išrikiuotas paradiui!

Mokyklos viršininkas eina palei kariūnų gretas. Jo švitrios akys spėja peržvelgti kiekvieną kariūną.

– Sveiki, kariūnai! – pasisveikina su visais, atsistojęs ties rikiuotės viduriu.

Sveiks, tamsta! – suskamba aikštėje. Išleidžiamieji tuos žodžius mokyklos viršininkui taria paskutinį kartą.

Lygiai dešimtą valandą batalionas palieka aikštėje sustatytus šautuvus ir su vėliava priekyje ateina į aktų salę, kur paruoštas altorius pamaldoms. Salėje keliolika eilių kėdžių. Priekyje sėdi garbingiausi svečiai: Respublikos prezidentas A. Smetona, krašto apsaugos ministeris plk. B. Giedraitis, kariuomenės štabo viršininkas gen. P. Kubiliūnas ir kiti aukšto laipsnio karininkai, šių iškilmių dalyviai.

⁴⁷⁶ Biržys P., „Karo Mokyklos išleistuvės“, *Karys*, 1923, Nr. 45 (233), p. 499–500.

⁴⁷⁷ Morkūnas A., Šinkūnaitė M., „Siekis prikelti tarpukario Lietuvos karo mokyklos kardų įteikimo tradicijas“, *Kariūnas*, 2014, Nr. 3 (122), p.8–9.

Pamaldas laiko mūsų kapelionas kun. Grigaitis. Jis savo trumpame pamokse primena Gedeoną, kurs rinkosi žygiui vyrus, kurie saujomis sėmė vandenį ir gėrė. Tie žodžiai buvo taikomi mums išleidžiamiesiems. Kiekvienas karininkas turi būti Gedeonas⁴⁷⁸. Karininko pareiga ne tiek kareivius pasirinkti, bet juos taip paruošti, kad jie visi būtų geri kovotojai.

Po pamaldų aikštėje prasideda iškilmės. Kariūnai vėl stovi su šautuvais savo vietose. Atvyksta prezidentas su palydovais: jį lydi karo mokyklos viršininkas. Bataliono vadas paduoda komandą batalionui ir sutinka prezidentą su raportu. Orkestras groja prezidento maršą. Prezidentas taip pat apeina kariūnų gretas ir pasisveikina. Po to su palydovais atsistoja ties rikiuotės viduriu. Jis galvos linktelėjimu duoda ženklą mokyklos viršininkui, o šis įsako adjutantui perskaityti įsakymą kariuomenei apie kariūnų pakėlimą į jaunesnio leitenanto laipsnį. Garsus adjutanto kpt. Poželos balsas skamba aikštėje. Šešioliktuojų praskamba... kariūną viršilą Vaičeliūną Juozą... Pasitenkinimo jausmas apima mane. Manau tą patį pergyveno ir mano draugai. Neveltui dirbta dvejus metus. Aštuoniasdešimtas buvo paskutinis, ir adjutantas perskaito parašus po įsakymu. Į jaunesnio leitenanto laipsnį buvome pakelti: (čia J. Vaičeliūnas išvardina pakeltųjų pavardes – *F. Ž.*).

Prezidentas taria jauniems karininkams trumpą pasveikinimo žodį. Jaunieji karininkai ir kariūnai prezidentui sušunka tris kartus valio. Prezidentas su palydovais užima vietą tribūnoje. Kariūnai pro jį praeina iškilmės maršu. Vėliavą pro tribūną pranešu kiek palenkęs į priekį. Prezidentas tribūnoje, o prezidento paveikslas mokyklos vėliavoje, nes mokykla vadinasi: „Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo Mokykla“⁴⁷⁹.

Po parado visas batalionas išrikiuojamas fronte prieš mokyklos rūmus. Čia įvyksta iškilmingas vėliavos perdavimas liekantiems dar mokykloje. Vėliavai perimti iššaukiamas vyresnio kurso garbingiausias kariūnas. Dažniausiai ši garbė tenka vienam iš kariūnų viršilų. Iššauktasis kariūnas Žibinskas (Žibas) ateina ir atsistoja ties vėliava. Raportuoja: „Pirmojo Lietuvos prezidento karo mokyklos vėliavą saugoti perduodu“. Jis pakartoja tą patį raportą, tik vietoje žodžio „perduodu“ pasako „priimu“. Priklaupęs pabučiuoja vėliavą ir ją perima. Batalionas gerbia vėliavą, kuri, asistentams lydint, nunešama į aktų salę. Kariūnai paleidžiami.

Naujai pakeltieji skuba persirengti karininko uniforma ir rikiuotėje eina į aktų salę kardų įteikimo iškilmėms. Viename aktų salės šone išsirikiuoja jaunieji karininkai. Kitame šone prie langų: prezidentas, krašto apsaugos ministras, kariuomenės štabo viršininkas ir mokyklos vadovybė. Arčiau durų – svečiai. Ant ilgo, žaliu uždangalu uždengto, stalo eilėje sudėti žiba kardai. Iškilmės prasideda: jaunieji karininkai duoda priesaiką. Paskui adjutantas šaukia pagal vyresniškumą iš eilės kiekvieną naujai pakeltąjį leitenantą. Iššauktasis ateina ties prezidentu ir atsiklaupia ant vieno kelio. Prezidentas kardų paliečia jo kairįjį petį ir sako: „Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk“. Ir įteikia kardą. Leitenantas kardą pabučiuoja, atsistojęs juo atsaliutuoja prezidentui, kardą įdeda į makštį ir, padaręs žvalų sukinį, eina į savo vietą. Ir taip iš eilės. Nuo stalo kardus ima išleidžiamųjų buvęs kuopos vadas mjr. K. Dabulevičius ir juos perduoda bataliono vadui, o šis – mokyklos viršininkui, o tas – prezidentui. Kiekvienam įteikiant kardą, už sienos kariškas orkestras sugroja

⁴⁷⁸ Bibliinis teisėjus.

⁴⁷⁹ Nuo 1930 m. pakėlimo į karininkus iškilmės pasipildė dar vienu svarbiu elementu. Tai susiję su tuo, kad 1929 m. spalio 6 d. XI karininkų laidos išleistuvių metu Karo mokyklai įteikta Šefo vėliava. Pakėlimo į karininkus iškilmė dieną kariūnų išleidžiamasis kursas iškilmingai perduodavo Šefo vėliavą vyresniajam kursui. Po iškilmingo parado Karo mokyklos kariūnų ir kariūnų aspirantų batalionas išsirikiuodavo priešais Karo mokyklos fasadą ir bataliono vadui komanduojuo būdavo iškilmingai perduodama Karo mokyklos vėliava liekantiems mokykloje (Jakštys G., „Lietuvos karo mokyklos tradicijos (1919–1940 m.)“, p. 299.

specialią trumpą melodiją⁴⁸⁰.

Po kardų įteikimo iškilmių visi pereina į sporto salę, kur laukia paruošti puotos stalai. Puotos metu pasakoma kalbų, keliami tostai. Prezidentas savo kalboje priminė: „... Kaip dainininkui netinka sugiedoti gaidžio balsu, kaip kunigui netinka nusidėti doroje, taip karininkui netinka susvyruoti baimės pagautam ...“ Paskutinis kalbėtojas buvo pirmuoju baigęs karo mokyklą j. Int. Pranas Gužaitis. Jis pasakė: „... Jei teks vėl stoti į kovą už krašto laisvę, mes drąsiai kovosime, kaip kovojo pirmieji mūsų savanoriai Širvintų, Giedraičių laukuose ir kitur. Kovai ženklą mums duos mūsų vyriausias ginkluotų pajėgų vadas J. E. Respublikos prezidentas Antanas Smetona. Mes jaunieji karininkai linkime, kad jam, o ne kam kitam, būtų lemta šį ženklą duoti...“

Man dingtelėjo mintis: „Prezidentas jau nebejaunas. Jei jis tą kovos ženklą turės duoti, tai tos kovos jau nebe už kalnų“. Ir tikrai. Po aštuonerių metų iš to paties prezidento turėjome gauti kovos ženklą. Deja, prezidentas ir vyriausybė apsisprendė kitaip: kariai kovos ženklo – įsakymo negavo. Kraštas be kovos atiteko priešui.

Vakare toje pat salėje įvyko šokiai. Šoko jaunieji karininkai ir kariūnai su savo simpatijomis bei pažįstamomis. Aš taip pat į šokius pasikviečiau panelę A., kurią pažinau dar iš mokyklos laikų.

Baliui pasibaigus, savo viešnią palydžiu į namus. Grįžęs į mokyklą, paskutinį kartą gulu į kariūnišką lovą. Nors dienos programa ir šokiai kiek nuvargino, bet miegas neima. Guliu, žiūrėdamas į lubas, ir mintimis perbėgu kariūniškas dienas. Taip neseniai nedrąsiu kariūno – kandidato žingsniu pradėjau karišką gyvenimą. Taip neseniai smarkus kariškas sukinys dar versdavo iš kojų, o dabar jau viskas praicityje. Baltas kariūniškas diržas pakeistas rudu su perpetiniu. Baltos pirštinės – odinėmis. Atskiri kariūniško gyvenimo momentai kyla iš pašamonės.⁴⁸¹

Karo mokykloje, be visai kariuomenei įprastų tradicijų, būta savitų, tik mokyklos kariūnams būdingų tradicijų. Garsiausia iš visų laikytina „Vargelio Tėvelio“ tradicija. VII laidą baigusio gen. št. mjr. J. Buikos teigimu, tradicija atsirado VII laidoje, o jos pradininkai buvo iš Vilniaus krašto kilę kariūnai I. Pacevičius ir B. Guoga, baigę Karo mokyklą, tarnavo 2-ajame ulonų pulke.

Baigęs IX laidą absolventas Osvaldas Žadvydas prisimena:

„Ruošiamojo kurso kariūnai pradėję atlikinėti vidaus tarnybą ir sargybą dalinai pavaduodavo vyresniojo kurso kariūnus. Jie turėjo daugiau laisvo laiko ir poilsio. Tačiau, mes dar nežinojome, kad pareigų perdavimas vykdomas su „iškilimėm“.

Jau buvome gerai pripratę prie nustatytos tvarkos. Visi daiktai buvo laikomi ir tvarkomi pagal nustatytas taisykles. Jei kuris ką padėdavo kitaip ar kitoje vietoje, būdavo tuoj baudžiamas. Tačiau, kartą kilo didelė betvarkė, nors ir ne dėl mūsų kaltės ar apsileidimo, vis tiek, retas kuris liko nubaustas.

⁴⁸⁰ Įteikus kardus, jaunieji karininkai prisiekdavo: stovėdami, pakėlę dešinę ranką kartodavo kunigo skaitomus karininko priesaikos žodžius, o po to orkestrui grojant „Marija, Marija...“ bučiuodavo kryžių, evangeliją ir Karo mokyklos vėliavą. Pasibaigus kardų įteikimo ceremonijai, orkestras grodavo maršą, o Lietuvos Respublikos prezidentas, Krašto apsaugos ministras, kariuomenės vadas, Karo mokyklos viršininkas ir svečiai paspausdavo jauniems karininkams rankas ir susirinkdavo bendrai nuotraukai (Jakštys G., „Lietuvos karo mokyklos tradicijos (1919–1940 m.)“, p. 300).

⁴⁸¹ Vaičeliūnas J., *Tėvynės sargyboje: Lietuvos karininko-lakūno atsiminimai 1932–1941 m.*, Sudbury, 1955, p. 8–14.

Vidurnaktyje išgirdome kuopos budėtojo komandą: „Kuopa, pavojui kelk!“

Buvo tamsu. Patalpoje elektros šviesos buvo nejungtos. Kariūno dar trumpame gyvenime, buvo didelė staigmena. Žaibišku greičiu kėlėmės rengtis bet ... velniava: apranga buvo išmėtyta, batai sukeisti. Renkis, jei nori, o kadras čia šaukia greičiau stoti rikiuotėn. Pasipylė baudos kaip iš gausaus dovanų maišo. Nežinai, nei už ką baudžia, nei kelintą kartą esi jau nubaustas. Nesurandčius aprangos bei kitų daiktų, kažin kas pagauna už pažastų, kažkas už kojų ir taip pagautą „auką“ velka prausyklon, pakiša po čiaupu, išmaudo ir paleidžia. Kas tie užpuolėjai, tamsoje neatpažinsi. Iš tvarkingų, drausmingų kariūnų, likome tik pajuokos verti.

Pusiau apsitvarkiusius kadras jėga varo rikiuotis užsiėmimų aikštėje, kitoje pusėje plento. Aikštėje vyresnysis kursas jau tvarkingai išsirikiavęs. „Krikštas“, tačiau, dar nebaigtas: baudžia skyrininkai, būrininkai. Nesnaudžia ir kuopininkas. Baudų tiek daug, kad vargu ar šiame kurse galėtume jas atlikti.

Kuopininkas kariūnas Urbelis įsakė baigti tvarkytis. Nors ir netvarkingi, stojome rikiuotėn visi, dezertyrų nebuvo. Pasigirdo komanda: „Kuopa, lygiuok!“, vėliau: „Rami, aukštyn buožėmis, ginklu gerbk!“ Tokios komandos nebuvo mokytis, bet įvykdėme. Laikėme šautuvus aukštyn buožėmis. O kur tas viršininkas? Iš tamsos atėjo, deglų liepsnomis apsišviesdama, kariūnų grupė. Neša kokią tai būtybę. Pamatome, gi, tai iškamša, „vargelis Tėvelis“. Palyda žengė retu žingsniu, dainuodama: „Ei varge, varge, vargeli mano, kada aš jaunas tave išvargsiu“. Ties kuopos viduriu palyda sustojo. Jų atstovas tarė žodį. Nuo šio momento „Vargelis Tėvelis“ perduodamas ruošiamajam kursui. Jį reikia gerbti, nes tik per vargelį kariūnas pasiekia savo tikslą. Kariūnas turi būti: drausmingas, tvarkingas, atlikti visas pareigas sąžiningai, gerai mokytis ir tikslas bus atsiektas. Taip „Vargelis Tėvelis“ liko mūsų globoje. Šį „krikštą“ gavo visa kuopa, taigi ir jaunesnysis kursas. Po to, tuojuo įvyko amnestija, kadras nuėmė baudas. Grįžę į patalpas dar ilgai tvarkėmės ir tik tada nuėjome trumpam nakties poilsiui. Po šio „pavojaus“ pradėjome vėl normalų gyvenimą.⁴⁸²

Tačiau laikui bėgant „Vargelio Tėvelio“ tradicija iš prasmingos ir primenančios, kad tik sunkiu darbu galima pasiekti teigiamų rezultatų, keitėsi vis daugiau įgaudama neigiamų asmenybę menkinančių bruožų. 1933 m. iš gruodžio 21 į 22 d. naktį jaunesniajam kursui surengtoje „Vargelio Tėvelio“ ceremonijoje jaunesniojo kurso kariūnų kuopa iš pradžių buvo nuvesta į užsiėmimų aikštę, kur buvo liepta išsirikiuoti kautynių rikiuote. Iš užimamos pozicijos buvo pakelti „atakon“ prieš apšaudymą vaizduojančius skyrininkus ir grandininkus. Po to jaunesniojo kurso kariūnai buvo nuvesti į gimnastikos salę, kur „Vargelio Tėvelio“ adjutantas perskaitė „vidaus netvarkos įsakymą“. Tada jaunesniojo kurso kariūnai pagerbę „Vargelį Tėvelį“ buožėmis aukštyn turėjo jam prisistatyti. Grįžus į kuopos patalpas jaunesniojo kurso kariūnams buvo įsakoma per 3 minutes susitvarkyti ir atsigulti. Pavėlavusieji, dainuodami „oi, varge, varge ...“, klūpėdavo prieš „Vargelį Tėvelį“⁴⁸³. Tokie tradicijos pasikeitimai netenkino pirmiausia pačių Karo mokyklos kariūnų, todėl XX laidos (1936 m. rugsėjo 15 –

⁴⁸² Žadvydas O. „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40 metų sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 1 (1438), p. 11.

⁴⁸³ „Tradicinis „Vargelio – Tėvelio“ „šturmas“, *Kariūnas*, 1933, Nr. 3, p. 40–42.

1939 rugsėjo 16 d.) kariūnai ėmėsi iniciatyvos ją išgyvendinti, kaip neatitinkančią mokyklos dvasios⁴⁸⁴. Dar 1938 m. gen. št. kpt. J. Jodauga rašė:

„Kokias tradicijas mes turime? Atsakymas nesunkus – turime jų, bet labai nedaug, nes, ant pirštų skaitant, dar atlieka neužlenktų ir vienos rankos pirštų.

Pirmiausia tenka sustoti ties Karo Mokykla. Metai iš metų vyresnysis kursas jaunesniajam kursui perduoda ten „Vargelį Tėvelį“. Perdavimo ceremonijos daugeliui žinomos, todėl apie tai ir nekalbėsiu. Neverta čia taip pat minėtų tradicijų vertinti, peikti ar girti, nes tai yra Karo Mokyklos vidaus gyvenimo dalykas <...>“⁴⁸⁵

Gen. št. kpt. J. Jodauga trumpai aprašė ir kritiškai įvertino Karo aviacijos mokyklos, Vytauto Didžiojo karininkų kursų ir kitų dalinių egzistuojančias ir kuriamas „tradicijas“. Jis rašo:

„<...>Kaip matyti, tradicijomis esame neturtingi ir negirdėti, kad kur nors jų kūrimu būtų susirūpinta. O jų reikėtų, nes ne tik pajvairina gyvenimą, bet kitos sukaupia žmogų, paragina mintimis pagyventi, susimąstyti, padaryti savyje pažadus ir juos tesėti.

Mums ir būsimoms kartoms istorija užkrovė tris pagrindinius našulius nešti, įpareigojo praeities klaidas atitaisyti, būtent: tvirtėti, vienytis ir užtikrinti geresnį gyvenimą viduje; susigrąžinti pavergtą sostinę ir amžiams įsitvirtinti po penkių šimtų metų vergovės grįžusiame mūsų pajūryje.

Iš to seka mums ir pareigos, kurias galima lengvai paversti bendra visos karininkijos tradicija. Turiu galvoje toms trims naštomis lengvinti kiekvieno karininko medžiaginę duoklę, kuri, palyginus, būtų nedidelė ir mėnesinio karininko biudžeto neapsunkintų, nes paliestų metuose tik tris keturis mėnesius, kuriuose mūsų tauta mini mūsų valstybės svarbius įvykius, būtent: Nepriklausomybės paskelbimą, Vilniaus užgrobimą, Klaipėdos krašto atvadavimą, na, dar visuomenės ir kariuomenės šventę. Šių įvykių minėjimo metu paskaitos, iškilmės ir žygiavimai miestų gatvėmis yra tik gyvenimo pajvairinimas, kuris tuo tarpu apčiuopiamų vaisių neduoda. Užsibaigus iškilmėms, nutyla orkestrai, išsivaikščioja dalyviai ir stebėtojai, nutyla paskaitininkai ir gyvenimas pasineria vėl kasdieniškumam. Man atrodo, kad vien tik kalbomis, muzika ir pasivaikščiojimais ar susikauptimo ir tylos minute tie įvykiai neturėtų baigtis; po iškilmų turėtų suplaukti ir medžiaginės aukos, kad galima būtų bent dalimis kasmet užbrėžtus darbus vykdyti ir per eilų metų – nesvarbu per dešimtmetį ar per šimtmetį – bet pagaliau išbaigintai juos nuveikti.

Todėl aš ir siūlau visiems karininkams įvest tokią paprotį – tradiciją: bent po vieną nuošimtį nuo bruto⁴⁸⁶ pajamų mėnesinės algos aukoti: spalio mėn. – Vilniaus Geležiniam Fondui, gegužės mėn. – visuomenės ir kariuomenės šventės, o lapkričio mėn. – kariuomenės šventės proga – Ginklų Fondui; sausio mėn. – Mažosios Lietuvos, Jūros ar kitu kuriuo vardu pavadintam fondui ir vasario mėn. – Tautos Kultūros Fondui. Pirmieji du fondai jau yra, jų tikslas ir aukų naudojimas įstatymais nusakytas, todėl apie juodu ir nekalbėsiu. Trečio ir ketvirto fondų mes neturime, tačiau jie, kad ir pavėluotai, būtina turėti. Kada pradės plaukti aukos, atsiras reikalas – parengti ir jiems statutus.

⁴⁸⁴ Jakštys G., „Lietuvos karo mokyklos tradicijos (1919–1940 m.)“, p. 303.

⁴⁸⁵ Jodauga J., „Mūsų tradicijų reikalu“, *Kardas*, 1938, Nr. 2 (280), p. 33.

⁴⁸⁶ Bruto (ital. *brutto* – nešvarus) – ko nors vertė, svoris kartu su priedais. Darbo užmokestis bruto – pilnas darbo užmokestis neatskaičius mokesčių, atskaitymų. Svoris bruto – visas prekės svoris kartu su įpakavimu. Vertė bruto – prekės (paslaugos) vertė kartu su mokesčiu PVM.

Šia proga prisimenu dabartinio Ginklų Fondo pradžia. Šio fondo reikalu parašyto straipsnio vienas dienraštis nebuvo priėmęs spausdinti, nes redaktoriaus žodžiais tariant, šis reikalas neaktualus, jis vėliau buvo įdėtas „Trimite“. Tuo pačiu reikalu prabilus man „Kardo“ skiltyse, taip pat tuometinis „Kardo“ redaktorius abejojo Ginklų Fondo idėjos tikrumu ir gyvumu. Bet kai suskato visuomenė ir ėmė plaukti aukos, buvo parengtas šiam Fondui statutas, o dabar tenka džiaugtis jau antrojo milijono litų gera pradžia.

Lygiai panašiai gali atsitikti ir su siūlomais trečiuoju ir ketvirtuoju fondais.

Nuvokiū, kad dažnas tą skaitydamas pradės šiauštis ir jo veido nepuoš simpatijos raukšlės, nes čia kėsiniasi ir paliečiama kišenė. Sutinku, kad karių tarpe nėra turčių; aišku, kad kiekvienas gyvena pats ir savo šeimą aprūpina tik šių pajamų dėka, tačiau rimtai pasvarsčius, tas vienas nuosimtis neužlopomos skylės šeimos mėnesiniame biudžete nepadarys. Jeigu dažnas prisiminsime dūmais praleistų pinigų kiekį prie bufeto ar kortų, tai siūloma fondams suma kiekvienam karininkui bus visai nežymi, tačiau, krūvon surinkta sudarys tūkstančius, kurie taip reikalingi, ir ginklams pirkti, ir Vilniaus kraštui ir Pajūriui ir Tautos Kultūrai kelti.

Reikia manyti, kad nuo mūsų neatsilikis ir mūsų darbo bendrai puskarininkiai; reikia tikėtis, kad panašiai pasielgs valdininkija, darbininkai, savivaldybės, įmonės, organizacijos ir pavieni asmenys. Reikia tik mums padaryti pradžia, parodyti pavyzdį, o kiti neatsilikis. Reikia pagaliau bent šiuo būdu padėti mūsų valstybei, nes perdaug jau ima bujoti pas lietuvių vien tik savo asmens, savo šeimos, savo giminės gero gyvenimo rūpesnis. Reikia bent dalį nutraukti nuo savęs ir pastoviai aukoti, negražinamai jį atiduoti bendriems visos tautos reikalams.⁴⁸⁷

Išleidžiamojo kurso kariūnų kalendorius. Išleidžiamojo kurso kariūnų kalendorius savo paskirtimi, skaičiavimu ir forma skyrėsi nuo įprasto kasdieninio kalendoriaus. Jis skirtas tik išleidžiamojo kurso kariūnams, kurie vesdavo kalendorių, rodantį, kiek liko dienų iki išleistuvių. Naujųjų metų pradžia jame buvo pažymėta rugsėjo 7 d., o prasidėdavo jis 365-ąja diena. Kas dieną dienų skaičius mažėdavo, o metų gale užsibaigdavo nuliu. Kalendorius būdavo sieninis, pagamintas iš vieno didelio formato popieriaus lapo. Jame nebuvo žymimos nei savaitės, nei mėnesiai, jų vietoje – dekados (po dešimt dienų). Dienos sužymėtos dideliame spiralės formos skritulyje, kurio skersmuo mažėjo į centrą. Pačiame spiralės centre buvo nupieštas kiaušinio formos didelis nulis, iš kurio kyšojo leitenanto galva, antpečiai ir žvaigždutės. Dienų skaičiai buvo apibrėžti apskritimu, o dekados – didesniu apskritimu. Dienas užbraukdavo budėtojai ir kiekvieną rytą po trimito signalo, komanduodami „Kuopa, kelk! Išleidžiamajam kursui liko N dienų!“ pranešdavo, kiek dienų liko iki išleistuvių. Dekadų dienomis kariūnus keldavo kiek iškilmingiau, nes tai kariūniškas sekmadienis, tada kuopos budėtojas pranešdavo ne likusių dienų, bet kaskart mažesnę dekadų skaičių. Pati svarbiausia buvo nulinė diena: tada keldavosi kariūnais, o vakare guldavosi jau karininkais. Tą dieną kuopos budėtojas komanduodavo: „Kuopa, kelk! Išleidžiamajam kursui paskutinė diena!“

⁴⁸⁷ Jodauga J., „Mūsų tradicijų reikalas“, *Kardas*, 1938, Nr. 2 (280), p. 34.

Kalendoriaus meniniam apipavidalinimui buvo naudojami tam tikri simboliai, kurie turėjo parodyti pasirinkto kelio prasmę ir esmę. Kalendoriaus dešiniajame apatiname kampe buvo pavaizduotas Karo muziejaus sodelyje esantis laisvės kovų paminklas ir priešais jį esanti aukuro formos amžinoji ugnis su iš jos kylančiais dūmais. Tie dūmai simbolizavo iš praeities kylančią stiprybę, didingą protėvių kovą ir praėjusiose nepriklausomybės kovose kritusius karžygius ir jų dvasios galybę. Kildami į viršų dūmai „įkvėpdavo“ Lietuvos jaunuomenę rinktis kovotojo kelią ir toliau krypti į kairę. Dūmuose esanti protėvių dvasia kalaviju rodė į pavergtą Vilnių. Protėvių dvasios ir stiprybės įkvėptas Lietuvos jaunuomenės „būrelis“ spiralės formos keliu pradėdavo savo kelionę į centrą, kur iš kiaušinio lukšto „išsiritęs“ jaunas leitenantas žiūrėjo į protėvių dvasios rodomą ir primenamą jo gyvenimo tikslą – Vilnių, kurį jis turės išvaduoti. Kalendoriaus kairiajame apatiname kampe buvo pavaizduota karinė lauko stovykla, kuri turėjo priminti sunkius išbandymus, kuriuos teko patirti poligone pratybų metu.

Išleidžiamojo kurso kariūnų kalendoriaus pakabinimas buvo neeilinis įvykis visų kariūnų gyvenime ir priklausomai nuo išleidžiamojo kurso kariūnų išmonės kalendoriaus pakabinimas buvo palydimas ir specialių teatralizuotų scenų, kurios simbolizavo artėjančias permainas kariūnų gyvenime.

Kada atsirado ši tradicija tikslų žinių nėra, bet tokį kalendorių jau turėjo ir šią tradiciją puoselėjo XI laida 1928–1929 m. Pirmą kartą kalendoriaus nuotrauka buvo išspausdinta 1929 m. *Kario* 40 numeryje. Išleidžiamojo kurso kalendorius jau buvo įvardytas kaip viena iš Karo mokyklos tradicijų⁴⁸⁸.

Karo mokykla ugdydama kariuomenės pedagogus – būsimus karininkus Lietuvos meilei skyrė daug dėmesio. Į mokyklos vidaus gyvenimo programą įtraukdama ir „tradicinius pavojus“ – **kaip spalio 9 ir gruodžio 17 d.**

Kiekvienais metais spalio 9 d. ir gruodžio 17 d. kariūnus pažadindavo trimito signalas ir budėtojo komanda „Kuopa, pavojui kelk! Rengtis pilna ekipuote“. Karo mokyklos visos kariūnų kuopos su tam tikromis ceremonijomis išsirikiuodavo, prisiekdavo ir pasižadėdavo savo kasdieniniame gyvenime vykdyti tautai ir valstybei brangias idėjas.

Spalio 9 dienos minėjimas. Kiekvienais metais iš spalio 8 į 9 d. naktį, po dienos tarnybos kariūnams atsigulus ilsėtis, prieš pat vidurnaktį trimitininkas kieme duodavo pavojaus signalą. Po signalo kuopos budėtojas sukomanduodavo: „Kelk, kuopa! Pavojus!.. Rengtis pilna šarvuote!“ Viršiloms išrikiavus kuopas, o skyrininkams patikrinus skyrių sudėtį, visas Karo mokyklos batalionas skubotai, bet tvarkingai būdavo nuve-

⁴⁸⁸ „Vyresniojo kurso kariūnų kalendorius“, *Karys*, 1929, Nr. 40 (540), p. 668; Žadvydas O. „Lietuvos Karo mokyklos IX laidos 40 metų sukaktis“, *Karys*, 1968, Nr. 2 (1439), p. 49; Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 687.

damas į užsiėmimų aikštę. Tėn išrikiavus kuopas keturkampiu, į kariūnus kreipdavosi vyresniojo kurso kariūnas – Karo mokyklos tradicijų globėjas, – kiekvienais metais Karo mokykla, „prisimindama padaryta lenko – plėšiko mūsų tautai skriaudą“, ginkluojasi. Kiekvienais metais, spalio 9 dienai besibaigiant, pakyla kariūnai ir prisiekia išvaduoti Vilnių. „Šis trimitas – pasiruošimo trimitas, kitas – vykdymo trimitas. Taigi, prisiekime, kariūnai, kad Vilnius bus mūsų.“ Po to buvo sugiedama: „Į kovą, į kovą...“ Ir Karo mokyklos kariūnų batalionas, dainuodamas „Geležinio Vilko“ maršą, grįždavo į gyvenamąsias patalpas, kur dar kurį laiką dainuodavo Vilniaus temos dainas. Šią oficialią tradiciją įsteigė XII kadro kariūnų laida⁴⁸⁹.

Gruodžio 17 dienos minėjimas. Kiekvienais metais iš gruodžio 16-osios į 17-osios naktį kariūnams ilsintis po dienos mokslų ir tarnybos, naktį trimitininkas kieme duodavo pavojaus signalą. Po signalo kuopos budėtojas sukomanduodavo: „Kuopa, pavojui kelk! Rengtis pilna ekipuote!“ Būrių ir kuopų vadams išrikiavus Karo mokyklos batalioną, jie būdavo nuvedami į gimnastikos salę, kur ateidavo Karo mokyklos viršininkas ir primindavo gruodžio 17 d. įvykius. Kaip buvo vertinami 1926 m. gruodžio 17 d. įvykiai, geriausiai atspindi 1931 m. tuometinio Karo mokyklos viršininko gen. št. plk. J. Jackaus kalba, skirta tiems įvykiams paminėti. Į kariūnus jis kreipėsi tokiais žodžiais:

„Kariūnai, šiandien ne taip, kaip kasdien, čia susirinkot. Kaip jau gerai žinote, lygiai prieš penkis metus mūsų kraštui grėsė vidaus suirutė ir atrodė, kad nepriklausomybė, išpirkta kariuomenės krauju, pigiai bus svetimiems parduota. Todėl, kariuomenė, budriai eidama savo pareigas, turėjo čia įsikišti ir valstybės vairą atidavė Pirmajam Lietuvos Prezidentui Antanui Smetonai į rankas, ir išgelbėjo visą kraštą nuo pražūties. Todėl čia ir susirinkom paminėti aną didelį kariuomenės žygį“. Cereemonijos pabaigoje kariūnai, ir kariūnai aspirantai savo šefui – Lietuvos Respublikos ir vyriausiajam karo pajėgų vadui Antanui Smetonai sušukdavo „valio“. Išėję iš gimnastikos salės apėję mokyklos teritoriją su dainomis grįždavo į kareivines.⁴⁹⁰

Nors gruodžio 17 d. nei kalendoriuose, nei valstybės įstatymų nebuvo pažymėta kaip tautinė ar valstybinė šventė, bet ji kas metai kariuomenės dalinių buvo minima susirenkant Karininkų ramovėje. Antai 1932 m. gruodžio 17 d. į karių sueigą Kauno ramovėje atvyko Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona, ministras pirmininkas J. Tūbelis, ministrai ir aukštieji kariuomenės viršininkai.

Sveikindamas prezidentą krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis kalbėjo:

„Šiandien jau suėjo šešeri metai nuo to reikšmingo įvykio, kada Lietuvos patriotai ir pasiryžėliai įvykdė faktą⁴⁹¹. Tuo faktu buvo sutvirtintas mūsų tautos ir valstybės gyvenimas ir jam vadovauti buvo pašauktas Pirmasis Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona.

⁴⁸⁹ Valevičius V., „Tradicinis pavojus“, *Karys*, 1931, Nr. 42 (646), p. 847.

⁴⁹⁰ N-as J. „Gruodžio 17 tradicinis pavojus karo mokykloj“, *Karys*, 1932, Nr. 1 (657), p. 16.

⁴⁹¹ 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmas.

Nuo to laiko prasidėjo darbas – darbas intensyvus ir vaisingas. Ypačiai kūrybiškas darbas pasireiškė paskutiniųjų trejų metų bėgy.

Visa tai suprato ir įvertino tauta, kuri metai atgal per savo ypatinguosius atstovus vienu balsu išrinko Ant. Smetoną Resp. Prezidentu dar septyneriems metams. Nuo to laiko Ant. Smetona galutinai ir tvirtai paėmė valstybės vairą į savo rankas ir veda mus į šviesesnę ateitį.

Jam vadovaujant daug buvo pasiekta užsienių politikos gyvenime. Visi atsimenam du didžiausius laimėjimus Hagos tarptautiniam tribunole.

Šitie faktai jau daug sako ir daug rodo. Nes be susiklausimo, be drausmės, be pasiryžimo ir pasišventimo negali būti laimėjimo. Šiandien, minėdami tą sukaktį, dar daugiau stiprinkim vieningumą visuomenę ir kariuomenės eilėse. Tą vieningumą rodykime tautos idealų vykdymu ir saugumo darbu. Uoliai pildykime mums Tautos Vado uždėtas pareigas.“

Krašto apsaugos ministras baigdamas savo žodį kreipėsi į Respublikos prezidentą gražiu sveikinimu. Į tą sveikinimą gyvai atsiliepė visa salė ir sutartinai nuaidėjo garsus „valio“.

Respublikos prezidentas A. Smetona savo kalboje plačiai palietė tuos sukrėtimus ir politinius įvykius, kuriais dabar serga visa Europa ir kurie, be abejo, „atsiliepia mūsų kraštui ir tautai“. Toliau aptarė gruodžio 17 d. įvykius, priminė aplinkybes, priežastis ir pačius padarinius. Buvo nurodyta daug naujų požymių, lėmusių pagerėjimą visose krašto gyvenimo srityse, pažymėta daug intensyvaus kūrybinio darbo, bet taip pat buvo paminėti ir tie negatyvai, kuriuos dar reikia šalinti, ir tuos uždavinius, kuriuos dar reikia įvykdyti visuomenės ir tautos atžvilgiu.

Baigdamas savo kalbą, Respublikos prezidentas palinkėjo sveikatos, ištvermės ir priminė šūkį, kuris skambėjo gruodžio 17 d. buvo iškeltas, – „*tautos vienybė – visada liktusi mumyse gyvas ir aktualus*“⁴⁹².

Nėra žinoma ir kas šios tradicijos kūrėjas ar iniciatorius, tačiau akivaizdu, kad Kauno ramovėje susirinkę karininkai jau 1927 m. paminėjo pirmąsias valstybės perversmo metines. Šios tradicijos tęsėsi iki pirmosios sovietinės okupacijos pradžios.

Mažiausiai Karo mokyklos tradicijų buvo siejama su aspirantų tarnyba. Vienintelė tradicija, susijusi su aspirantų tarnyba, – kariūnų aspirantų mėnesio mokslų minėjimas. Lygiai mėnesiui praėjus nuo tos dienos, kai kariūnai aspirantai iš pulkų atvykdavo į Karo mokyklą, tradiciškai tai progai paminėti būdavo surengiamas mokomasis pavojus. Giliai po vidurnakčio, tik kariūnų aspirantų kuopose kuopų viršilų nurodymu, kuopos budėtojas sukomanduodavo: „Kuopa, pavojui kelk! Rengtis pilna ekipuote!“ Visa kautynių ekipuote išsirikiavusius kariūnus aspirantus kuopų viršilos rikiuote nuvedavo į užsiėmimų aikštę, kur Karo mokyklos budėtojas ar viršininkas pasakydavo, kad šis mokomasis pakėlimas yra tradicinis, nes praėjo lygiai mėnuo nuo to laiko, kai kariūnai

⁴⁹² „Gruodžio 17 dienos minėjimas“, *Karys*, 1932, Nr. 52 (717), p. 1024.

aspirantai iš pulkų atvyko į Karo mokyklą. Po to nurodydavo, kad tokių mokomųjų pavojų bus dar daugiau. Po pasakytos kalbos kariūnai aspirantai būdavo paleidžiami ilsėtis.

Toks bandomasis „pavojus“ pirmą kartą buvo surengtas 1931 m. iš vasario 7 į 8 d. antrą val. nakties. Išgirdę pavojaus signalą, kariūnai aspirantai griebėsi aprangos ir per 11 min. pasirengę ir vadovaujami viršilų jau žygiavo per mokyklos teritoriją. Karo mokyklos budėtojas vyr. ltn. V. Motieka išsirikiavusiems aspirantams pasakė kalbą. „Tai buvo padaryta tradicijos sumetimais, nes lygiai mėnuo laiko praėjo kai kariūnai aspirantai iš pulkų atvyko karo mokyklon.“ Nors toks pavojus buvo tik pirmą kartą surengtas, tačiau palyginus per trumpą laiką buvo pasiruošta žygiui⁴⁹³. Tokie bandomieji „pavojai“ turėjo didelę reikšmę, nes kilus tikram pavojui – kariai nesiblaškytų ir per trumpiausią laiką būtų visiškai pasiruošę kovai.

1.18. Sovietinė okupacija

1940 m. gegužės pradžioje Karo mokyklos baigiamuosius egzaminus sėkmingai išlaikė visi kariūnai. Gegužės viduryje antro ir trečio kurso kariūnai traukiniu išvyko į pratybas Švenčionėlių poligone.

Apie tų dienų prisiminimus XXI laidos kariūnas artilerijos j. ltn. Juozas Paliulis šitaip rašo⁴⁹⁴:

„Tik atvykus ir išsikrovus iš vagonų visą savo mantą ir ginklus, Lietuvos kariūnų pasveikinti atvyko Švenčionėlių lietuviai, taip pat lietuviai, pabėgę iš rusų okupuotos Lietuvos bei Gudijos. Čia pirmą kartą teko gyvu žodžiu išgirsti apie rusų okupantų lietuviams daromas skriaudas, persekiojimus, areštus ir vežimus į Sibirą.

Švenčionėlių poligonas yra daug didesnis ir gražesnis negu Gaižiūnų, tęsiasi nuo Švenčionėlių iki Pabradės ir puošiamas ramios ir gilios Žeimenos. Smulkių žemėlapių dar nebuvo mūsų topografijos skyriaus pagaminta, todėl trečiojo kurso artileristai tuoj pasišovė atlikti topografinius matavimus ir parengti planus, reikalingus šaudymui tiek artilerijos ugnimi, tiek iš minosvaidžių bei sunkiųjų kulkosvaidžių.

Birželio 13 d. buvo suruoštas tradicinis laužas pirmojo Lietuvos prezidento vardinių proga, kurio metu taip pat buvo pagerbti visi Karo mokyklos Antanai. O kitą vakarą buvo paskutinis vakarinis patikrinimas, paskutinė vakarinė malda „Tėve mūsų“ ir paskutinį kartą Švenčionėlių poligone buvo sugiedota Tautiška giesmė, nes birželio 15 d. Karo mokykla gavo įsakymą traukiniu grįžti į A. Panemunę.

Pasiekus Naująją Vilnią buvo gauta liūdna žinia: sovietų armija ties Gudagoju peržengė Lietuvos sieną, kur ji buvo kariuomenės vado gen. Vitkausko iškilmingai sutikta, o iš Lietuvoje esančių sovietų bazių jų armijos daliniai žygiavo į Vilnių, Kauną ir kitus didesnius Lietuvos miestus.

⁴⁹³ J-kis V., „P. L. P. karo mokykla“, *Karys*, 1931, Nr. 8 (612), p. 162.

⁴⁹⁴ Baltutis V., „PLP karo mokyklos XXI laidos kariūno atsiminimai“, *Karys*, 1990, Nr. 4, p. 212–213.

Visiems buvo įsakyta laikytis ramiai, kad nebūtų išsišokimų. Tai parodo, kad tuometinė politinė ir karinė vadovybė visiškai nesiruošė ginti Lietuvos nepriklausomybės ir laisvės. Pasielgta visai priešingai, negu buvo kalbama ir mokoma iki šiolei, t. y. kad yra geriau mirti, negu be jokio pasipriešinimo žengti į vergiją.

Pasiekus Palemoną traukinys buvo rusų įsakymu sulaikytas. Tarp kariūnų buvo kalbama ir svarstoma, kodėl atsisakyta ginti Lietuvą ar bent šiek tiek pasipriešinti prie Gudagojo. Buvo tikima, kad Lietuvos vyriausybė žinojo ar bent nujautė, kad prie Lietuvos sienos sutelkta sovietų armija pajudės Lietuvos link. Liūdnos buvo kariūnų nuotaikos tuo metu.

Apie 2 val. nakties traukinys pajudėjo, atvyko į prekių stotį, ir buvo leista žygiuoti į A. Panemunę. Žygyje per Šančius nesimatė rusų kariuomenės ir prie Panemunės tilto nebuvo jokio tanko nei šarvuotio, o jie prieš tai jau saugojo tiltą. Matyt, rusai bijojo, kad Karo mokykla gali pasipriešinti ginklu. Tačiau auštant, tik pasiekus mokyklą, buvo pastebėta, kad abiejuose Panemunės tilto galuose stovėjo keletas tankų bei šarvuotųjų, o Panemunės šlaituose aplink Karo mokyklą buvo išstatyti sovietų sunkieji kulkosvaidžiai bei oerlikonai, atsukti Karo mokyklos link.“

XXI kariūnų laidos (1937–1940 mokslo metų) Karo mokyklos viršininkais buvo: gen. Kazys Musteikis, gen. Kazys Skučas ir gen. Jonas Juodišius.

Karo mokyklos bataliono vadas buvo plk. ltn. Antanas Šurkus, kuopos vadas – mjr. Antanas Racka, vyresnysis kuopos karininkas – kpt. Jonas Geibūnas, būrių vadais: pirmojo būrio – ltn. Juozas Krištaponis, antrojo – ltn. Juozas Jablonskis, kuopininkas – kariūnas viršila Jonas Klivečka, o trečiame kurse – kariūnas viršila Antanas Mineikis.

1939 mokslo metų eigoje trečio kurso kariūnai artileristai buvo atskirti nuo 3-iosios kuopos ir įtraukti į naujai sukurtą Karo mokyklos artilerijos grupę, kuriai priklausė visų kursų kariūnai artileristai, taip pat ir aspirantai artileristai.

Karo mokyklos artilerijos grupės vadu buvo paskirtas mjr. Bronius Beinoras (Beinaravičius), kariūnų baterijos vadu – kpt. Antanas Stanonis, kariūnų baterijos vyresniuoju karininku – kpt. Kristupas Šlekys, kariūnų artileristų būrio vadu – ltn. Jonas Kupstas, kariūnų baterijos viršila – kariūnas viršila Petras Kiršinas⁴⁹⁵.

Pirmąją Lietuvos okupacijos dieną labai vaizdžiai savo atsiminimuose aprašo gen. št. plk. lt. J. Listopadskis, tuo metu ejęs Karo mokyklos bataliono vado pareigas:

„Kyla klausimas: ar nebuvo pridėta Judo ranka, kad Karo mokykla atsidūrė tokioje šlykščioje situacijoje?

Juk tokia įtempta tarptautinė padėtis. Tai ar buvo galima Karo mokyklą pakelti iš Kauno? Karo mokykla vis dėlto buvo jėga: dvi kadrinės kuopos, trys aspirantų kuopos ir artilerijos baterija – iš viso apie 600 žmonių. Kiekvienas kariūnas turėjo po šautuvą, buvo keli lengvieji ir keletas sunkiųjų kulkosvaidžių ir keturi artilerijos pabūklai, tačiau visi be kovos šovinių ir be kovos sviedinių. Poligone viskas buvo iššaudyta. Kovos šovinių užteko vos ešelono sargyboms.

⁴⁹⁵ Baltutis V., „PLP karo mokyklos XXI laidos kariūno atsiminimai“, *Karys*, 1990, Nr. 4, p. 213.

Vidurvasario naktis buvo pati trumpiausia, bet šiuo atveju ji atrodė ilgesnė už ilgiausią žiemos naktį. Aušo irgi lėtai. Pagaliau išaušus tas pats pareigūnas pranešė ir pasakė, jog ešeloną nukreips į Šančių II rampą, kad ten išsikrautume ir su visu turtu vyktume į savo patalpas. Be to, įspėjo, kad ant A. Panemunės tilto, per kurį mums reikės pereiti, stovi jų tankai – jiems įsakyta mus praleisti. Įsako imtis priemonių, kad neįvyktų susidūrimas. Dar kartą paklausė, ar daug turime kovos šovinių. Už tvarką ešelonu ir mokyklos viršininkai atsakome savo galiomis.

Kol išsikrovėme, saulė pakilo aukštai. Diena graži, saulėta, bet visos mūsų sudėties nuotaika niūri – nei dainų, nei linksmų veidų. Vora išsirikiuoja. Priekyje – dvi kuopos, toliau numeracijos tvarka stovi aspirantų kuopos, artilerijos baterija ir paskiausiai – gurguolės. Mudu su generolu J. Juodišiumi ant žirgų raiti priešakyje, vadai – prie savo dalinių.

Štai netoli ir tiltas. Iš tolo matyti rusų tankai. Tačiau mūsų vorai priartėjęs jie pasitraukė ir kažkur sulindo, pasislėpė. Kai tik praėjom, vėl užėmė savo vietas.

Vora į Karo mokyklos rajoną įžengė ne savo įpročiu – be dainų ir nuotaikos.

Karo mokyklos rajone radome liūdną vaizdą. Budintis karininkas atraportavo, kad visas rajonas apsuptas, ant kalno Vaišvydavos link pilna rusų kariuomenės su artilerija ir tankais. Ranka parodė ant krantų išstatytus sunkiuosius rusų kulkosvaidžius, kurių vamzdžiai nukreipti į Karo mokyklos rajoną. Jie buvo matomi paprasta akimi.

Mokyklos viršininkas generolas J. Juodišius, Karo mokyklos vorą sustabdęs ant kelio, padėkojo kariūnams ir karininkams už tarnybą ir daugiau nieko neprisidūręs liepė vesti savo dalinius į patalpas <...>.⁴⁹⁶

1.19. Karo mokyklos likvidavimas

Sovietų Sąjungai 1940 m. birželio 15 d. okupavus Lietuvą prasideda krašto ir kariuomenės sovietizavimas. Vadovaujantis laikinojo Respublikos Prezidento 1940 m. birželio 19 d. aktu Nr. 772 Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokyklą vadinti Karo mokykla. 1929 m. Respublikos Prezidento aktas Nr. 414, kuriuo buvo suteikta Karo mokyklai šefo vėliava, panaikinamas⁴⁹⁷.

1940 m. liepos 12 d. Karo mokykloje buvo paskelbta ištrauka iš liepos 10 d. įsakymo liaudies kariuomenei Nr. 83, kurioje teigiama:

Lietuva žengia į naują gyvenimą. Jūs, kariai esate tikri darbo Lietuvos liaudies sūnūs. Liaudies reikalai yra mūsų, karių, reikalai. Drauginga mums Raudonoji armija, gindama mūsų kraštą, tuo pačiu suteikė ir jums, kariai, teisių spręsti Lietuvos liaudies reikalus dalyvauti rinkimuose ir būti renkamais.

Seniau jūs, kariai neturėjote šių teisių. Dabar kiekvieno sąžiningo kario, kuriam tikrai rūpi mūsų krašto liaudies reikalai, ne tik teisė, bet ir pareiga spręsti savo tėvynės reikalus kartu su visa Lietuvos liaudimi.

Š. m. liepos mėn. 14 d. renkamas naujas Liaudies seimas, kuris tikrai atstovaus darbo žmonių reikalus. Iki šiol buvę Lietuvos seimai neturėjo tikslo žiūrėti liaudies reikalo, bet daugiausia užtardavo tik parinktąjį, turtingąjį luomą.

⁴⁹⁶ Listopadskis J. *Laisvės ir vergijos metai*, Vilnius: Mintis, 1993, p. 73–80.

⁴⁹⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 61, Kaunas, 1940 m. birželio 20 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 7, l. 141.

Kareiviai, vadai ir politiniai vadovai, liepos mėn. 14 d. visi kaip vienas kartu su savo broliais valstiečiais, darbininkais ir darbo inteligentijos balsuokite už savo atstovus, kurie tikrai rūpinsis jūsų darbininkų, valstiečių ir darbo intelig. reikalais.

Ši įsakymą pasirašė krašto apsaugos ministras, kariuomenės vadas divizijos gen. V. Vitkauskas ir politinis vadovas A. Petrauskas. Taip pat buvo paskelbta rinkimų į Liaudies seimą tvarka.

Tą pačią dieną Mokymo ir drausmės tarybos posėdyje buvo svarstytas klausimas dėl išleidžiamo kurso – **XXI laidos** – kariūnų tinkamumo, siūlant jiems suteikti jaunesniojo leitenanto laipsnį⁴⁹⁸. Įsakymus jau pasirašė ne tik Karo mokyklos viršininkas, bet V. Povilavičius, Respublikos Prezidento liepos 19 d. aktu Nr. 1161 priimtas į tikrąją karo tarnybą ir paskirtas mokyklos politiniu vadovu⁴⁹⁹.

Savo atsiminimuose XXI laidos auklėtinis aviacijos jaun. ltn. Vytautas Baltutis rašo:

„Greitai mes, aviatoriai, sugrižom į Karo mokyklą, nes visi skrydžiai buvo nutraukti – lėktuvai užrakinti. Karo mokykloje užsiėmimai buvo irgi nutraukti. Taigi dykaduoniavom. Tuo metu buvo panaikinti kardai ir nupjauti antpečiai, nutilo anksčiau vakarinio patikrinimo metu giedama malda ir tautos himnas. Dabar tai buvo panaikinta. Lietuvos kariuomenė pavadinta Liaudies kariuomene. Atrodo, birželio gale buvo rinkimai į Liaudies seimą. Balsavom ir mes. Daug kam nepatiko vienas kandidatas, tai rinkimų kambaryje grindys buvo nuklotos lapeliais su jo pavarde. Mums buvo paskirtas politrukas – kairiųjų pažiūrų studentas V. Povilavičius, ragavęs daboklės už studentų demonstracijas. Jis ir pats nežinojo, kuriam tikslui jį pas mus atsiuntė. Todėl mums smegenų neplovė. Nebuvo įkyrus. Ateidavo kartais divizijos politrukas Grakauskas.

Teko mums dalyvauti ir mitinguose. Vienas didelis mitingas įvyko Petro Vileišio aikštėje. Daug kam iš mūsų buvo į rankas įbrukti plakatai, bet po mitingo visi įkišti į žemę liko stovėti aikštėje. Tada žygiuodami traukėm įvairias kariškas dainas. Minia kauniečių sekė iš paskos nuo Petro Vileišio aikštės iki Karo mokyklos vartų ir visą laiką ragino dainuoti. Nors jau užkimusiomis gerklėmis, dainavom, kol pasiekėm Karo mokyklos rajoną.

Sekmadieniais jau nuo seno pietų metu grodavo Karo mokyklos orkestrėlis. Jis grojo ir sovietams užėjus. Bet vieną kartą užgrojo „Katiušą“, tai visi ją nušvilpėm ir pradėjom dainuoti „Lietuva brangi“.

Po balsavimo buvom paleisti vienai savaitei atostogų. Po atostogų pradėjom ruošti išleistuvėms. Prisitaikėm naujas uniformas. Didelio pasiruošimo nebuvo. Viskas buvo supaprastinta. Kadangi kardai buvo panaikinti, tai nereikėjo jų nė įteikti. Taip pat nebuvo ir parado. Viskas vyko

⁴⁹⁸ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 149, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. liepos 12 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 228, 229.

⁴⁹⁹ Įvedama Lietuvos liaudies kariuomenės politinių vadovų institucija. Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 92, Kaunas, 1940 m. liepos 15 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 7, l. 190; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 154, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. liepos 18 d. (2 str. Nuo šio mėn. Karo mokyklos politiniu vadovu paskirtas Povilavičius Vytas. Pagrindas: Kariuomenės štabo raštas Nr. 24279), *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 222; Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 97, Kaunas, 1940 m. liepos 25 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 1, l. 42; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 30, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. rugpjūčio 30 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 176.

pastate, kuriame buvo klasės, – salėje.⁵⁰⁰

Grįžus į mokyklą nei pamokų, nei užsiėmimų jau nebuvo, nes pradėta ruošti XXI laidos išleistuvėms. Reikėjo atsiskaityti su ūkio dalimi – buvo atvežtos jau seniai pasiūtus karininkų uniformos, nuo kurių buvo nuimti Lietuvos karininkų ženklai. Daug ruošti nereikėjo, nes išleistuvių ceremonija buvo supaprastinta – nei kardų įteikimo, nei parado.

Salėje baigiantieji išsirikiavo vienoje pusėje. Kitoje pusėje buvo susodinti svečiai. Viduryje salės – stalas, ant kurio sudėti Karo mokyklos baigimo ženklai. Išleistuvėse, kurios įvyko liepos 15 d., dalyvavo Lietuvos liaudies vyriausybės ministras pirmininkas ir laikinai einantis Respublikos prezidento pareigas Justas Paleckis, ministro pirmininko pavaduotojas ir užsienio reikalų ministras prof. V. Krėvė-Mickevičius, krašto apsaugos ministras div. gen. V. Vitkauskas, gen. S. Raštikis, vyriausiasis kariuomenės politinis vadovas J. Macijauskas, pora Raudonosios armijos karininkų. XXI laidos jaunesniesiems leitenantams J. Paleckis įteikė Karo mokyklos baigimo ženklus. Jokių maldų ir himno nebuvo – grojamas tik internacionalas. Po oficialios dalies buvo daromos bendros nuotraukos, vėliau Karo mokyklos salėje surengti bendri pietūs, praėję be entuziazmo ir džiaugsmo. Visų nuotaika buvo prislėgta, veidai liūdni. Kitą dieną visi išvyko į paskirtus pulkus. Artileristams buvo išduoti kardai⁵⁰¹. Taip buvo užverstas XXI laidos, kuri buvo paskutinė Karo mokyklos laida, baigusi visą trejų metų kursą A. Panemunėje, istorijos lapas.

Sprendžiant iš archyvinės medžiagos, tik 1940 m. rugpjūčio 19 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 1456, kurį pasirašė laikinai einantis Lietuvos Respublikos prezidento pareigas J. Paleckis, 72 baigusiems mokslą kariūnams (33 pėstininkams, 19 aviacijos, 18 artilerijos, 2 inžinerijos specialistams) buvo suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis⁵⁰².

Liaudies kariuomenės vadas brg. gen. F. Baltušis-Žemaitis liepos 17 d. įsakyme Nr. 29 įsakė:

Liaudies kariuomenėje, ne mažiau kaip dvi valandas kasdien, skirti politinio turinio pamokoms. Šių pamokų metu pirmiausia supažindinti su dabartine politine krašto padėtimi, kad kiekvienas karys aiškiai žinotų būsimus savo tautos kelius ir gerai suprastų, kad negali būti ir kalbos apie grįžimą prie seno niekšingo Smetonos režimo, kad tauta eina šviesion ateitin.

Kiekvienas karys artimiausiu metu turi gauti tiek politinių žinių, kiek jam yra būtina, kad jis galėtų aktingai dalyvauti politiniame gyvenime. Dėl to visi kariai turi būti organizuoti supažindinami su tarptautine padėtimi, su Lietuvos liaudies masių gyvenimu ir būkle bei interesais, su liaudies kariuomenės uždaviniais, sugyvenimu ir įvykiais Sovietų Sąjungoje ir su Raudonosios kariuomenės esme ir tarptautine reikšme.

⁵⁰⁰ Baltutis V., Paliulis J., „PLP KM XXI laida“, *Karys*, 1990, Nr. 4 (1668), p. 211.

⁵⁰¹ *Ten pat.* p. 212–213.

⁵⁰² Įsakymas Karo mokyklai Nr. 182, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. rugpjūčio 20 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 187.

*Liaudies kariuomenės politinis vadovas trumpiausiai laiku parengs atitinkamas kareivių, puskarininkių ir karininkų politinio auklėjimo programas. Tačiau visų dalių vadams įsakau tučtuojau pradėti politinio auklėjimo užsiėmimus, nelaukiant šitų programų.*⁵⁰³

Įsakymu liaudies kariuomenei Nr. 109 reikalaujama karių tarpusavio santykiuose ir bendraujant su SSSR Raudonosios armijos kariais vartoti kreipinį *draugas*⁵⁰⁴.

Respublikos Prezidento 1940 m. liepos 29 d. aktu Nr. 1257 Karo mokyklos viršininkas brg. gen. J. Juodišius atleistas iš pareigų ir paskirtas Aukštosios karo mokyklos etatiniu lektoriumi pulko vado teisėmis⁵⁰⁵. (J. Juodišius 1941 m. birželio 10 d. buvo išsiųstas į kursus Maskvoje, birželio 28-ios naktį su didele lietuvių, latvių ir estų karininkų grupe buvo suimtas ir įkalintas netoli Norilsko. 1950 m. gruodžio 18 d. žuvo Abezės lageryje. Jis buvo paskutinis Nepriklausomos Lietuvos Karo mokyklos viršininkas.)

Remiantis liaudies kariuomenės štabo raštu Nr. 24598, brg. gen. J. Juodišius⁵⁰⁶ Karo mokyklos vadovavimą perduoda gen. št. plk. Vincui Kiršinui (nuo 1940 m. liepos 29 d. iki rugsėjo 18 d.)⁵⁰⁷. Gen. št. plk. Vincas Kiršinas buvo paskirtas 184-osios šaulių divizijos štabo viršininku (1943 m. kovo mėn. jis sovietų armijos fronte prie Oriolo buvo sunkiai sužeistas ir mirė pamaskvės ligoninėje). Vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininko įsakymu (telegrama Nr. 330) rugsėjo 18 d. Karo mokyklos viršininku buvo paskirtas gen. št. plk. Izidorius Kraunaitis (iki rugsėjo 22 d.)⁵⁰⁸. (Vengdamas sovietų represijų, jis 1940 m. pabaigoje nelegaliai pasitraukė į Vokietiją. 1941–1942 m. – Lietuvos savisaugos dalinių Vilniaus apygardos vadas, 1944 m. pasitraukė į Vakarų.)

1940 m. rugpjūčio 14 d. VKP(b) Centro komiteto politbiuras priėmė slaptą nutarimą „*Dėl Estijos, Latvijos ir Lietuvos SSR armijų pertvarkymo*“⁵⁰⁹. Lietuvos kariuomenė

⁵⁰³ Liaudies kariuomenės vado įsakymas Nr. 29, Kaunas, 1940 m. liepos 17 d., LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 5, l. 13.

⁵⁰⁴ Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 109, Kaunas, 1940 m. rugpjūčio 5 d., LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 7, l. 210.

⁵⁰⁵ Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 108, Kaunas, 1940 m. rugpjūčio 1 d., LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 7, l. 208.

⁵⁰⁶ Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 108, Kaunas, 1940 m. rugpjūčio 1 d., LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 7, l. 208 (Respublikos Prezidento 1940 m. liepos 29 d. aktu Nr. 1257 Karo mokyklos viršininkas brg. gen. J. Juodišius atleidžiamas iš pareigų ir skiriamas Aukštosios karo mokyklos etatiniu lektoriumi, pulko vado teisėmis).

⁵⁰⁷ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 163, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. liepos 29, LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 252; Įsakymas Darbininkų-valstiečių Raudonosios armijos Pėstininkų karo mokyklai Nr. 3, Vilnius, rugsėjo 18 d., LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 157.

⁵⁰⁸ Įsakymas Darbininkų-valstiečių Raudonosios Armijos Pėstininkų karo mokyklai Nr. 3, Vilnius, rugsėjo 18 d., LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 306; Įsakymas Darbininkų-valstiečių Raudonosios armijos Pėstininkų karo mokyklai Nr. 4, Vilnius, rugsėjo 18 d., LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 157.

⁵⁰⁹ Lebedeva N. „VKP(b) CK Politbiuras ir 1939–1941 m. prijungtų prie SSRS teritorijų sovietizavimas“, *Genocidas ir rezistencija*, 2000, Nr. 1 (7), p. 93.

pradėta likviduoti 1940 m. rugpjūčio 30 d. Lietuvos SSR Liaudies komisarų tarybai (LKT) priėmus slaptą nutarimą dėl „*Liaudies kariuomenės*“ performavimo į Raudonosios armijos 29-ąją teritorinį šaulių korpusą ir jo įtraukimo į Pabaltijo ypatingosios karo apygardos kariuomenės sudėtį. Buvo nuspręsta: reorganizuoti karo mokyklą į Raudonosios armijos pėstininkų mokyklą; karinio valdymo organus pertvarkyti į karo komisariatų ir perduoti juos Pabaltijo karo apygardos žinion; visą buvusią Lietuvos kariuomenės ginkluotę ir turtą perduoti Pabaltijo karo apygardai; remiantis SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1939 m. sausio 3 d. įsaku, visą korpuso ir Karo mokyklos personalą per du mėnesius prisaikdinti⁵¹⁰. Rugpjūčio 27 d. Lietuvos SSR LKT nutarimu įsteigta Krašto apsaugos ministerijos vyriausioji likvidacinė komisija spalio 27 d. nustojo veikusi. Per tą laiką Lietuvos kariuomenė buvo likviduota ir inkorporuota į Raudonosios armijos sudėtį. Panašus likimas laukė ir karo mokyklų.

Kaip minėta, dvidešimt pirmoji laida buvo išleista jau marionetinės liaudies vyriausybės. Sunkus likimas laukė **XXII** ir **XXIII** laidos kariūnų, kuriems teko išgyventi mokyklos sovietizavimo ir rusinimo laikotarpį. 1940 m. rugpjūčio 21 d. 83 antrosios kuopos kandidatai į kariūnus, baigę Mokomosios kuopos kursą ir atlikę stažuotę daliniuose, tapo *dvidešimt trečiosios* laidos pirmo kurso kariūnais⁵¹¹. Rugsėjo 15 d. Karo mokyklos viršininko gen. št. plk. V. Kiršino įsakymu iš 72 dvidešimt antrosios laidos pirmosios kuopos antro kurso kariūnų 69 perkelti į trečią kursą⁵¹².

Karo mokyklos pirmam kursui papildyti kariuomenės vadas brg. gen. F. Baltušis-Žemaitis įsakė dalinių vadams iš kareivių ir puskarininkių atrinkti 100 kandidatų, o kariūnus iš kandidatų turėjo pasirinkti pati Karo mokykla. Parenkant kandidatus vadovautasi 1940 m. slapto Liaudies kariuomenės vado įsakymo Nr. 29 2 straipsnyje nurodytais reikalavimais. Kandidatai į Karo mokyklą turėjo atvykti 1940 m. rugpjūčio 27 d. 10 val. Buvo sudaryta komisija pirmo ir antro kurso kariūnų tinkamumui mokytis Karo mokykloje nustatyti⁵¹³.

Vykdamas Liaudies kariuomenės vado įsakymą Nr. 35, rugpjūčio 27–28 d. į Karo mokyklą iš dalinių atvyko 106 atrinkti kandidatai. Įvertinus jų tinkamumą būti ka-

⁵¹⁰ Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos (LKT) nutarimas Nr. 28 „Dėl Lietuvos liaudies kariuomenės perorganizavimo ir karo mokyklos reorganizavimo“, Kaunas, 1940 m. rugpjūčio 30 d., *LCVA*, f. R-754, ap. 3, b. 520, l. 2; Lietuvos TSR LKT posėdžio, įvykusio Kaune 1940 m. rugpjūčio 30 d. protokolai Nr. 3; *Ten pat*, l. 3.

⁵¹¹ Įsakymas pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklai Nr. 185, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. kovo 1 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 337, 337a; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 185, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. rugpjūčio 23 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 183–184.

⁵¹² Įsakymas Karo mokyklai Nr. 185, Kaunas, 1940 m. rugpjūčio 23 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 183; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 205, Vilnius, 1940 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 303.

⁵¹³ Liaudies kariuomenės vado įsakymas Nr. 35, Kaunas, 1940 m. rugpjūčio 20 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 5, l. 6.

riūnais, jie rugpjūčio 29 d. buvo gražinti į dalinius iki atskiro įsakymo⁵¹⁴. Po atrankos rugsėjo 8 d. į dvidešimt trečiosios pirmo kurso antrosios kuopos sąrašus įrašyti tik 52 kariai⁵¹⁵, jie rugsėjo 15 d. buvo perkelti į trečiąją kuopą⁵¹⁶.

Siekiant karininkus parengti politiškai ir pagerinti jų taktinio parengimo lygį, prie Karo mokyklos buvo įsteigti politinio ir taktinio karininkų parengimo kursai, kurių programą privalėjo išėti visi rikiuotės karininkai. Kursų viršininku buvo paskirtas Karo mokyklos viršininkas, kuris turėjo parengti kursų mokymo planą. Į kursus (pirmoji laida) buvo numatyta paskirti 124 būrių vadus ir komandų viršininkus, 73 kuopų vadus, 33 batalionų vadus ir pulkų vadų padėjėjus, 10 atsargos batalionų ir pulkų vadų. Tais metais baigusių Karo mokyklą būrių vadų į kursus nuspřęsta nekviesti⁵¹⁷.

Vykdam Lietuvos SSR LKT 1940 m. rugpjūčio 30 d. nutarimą ir ypatingosios karo apygardos XI armijos vado įsakymą Nr. 00153 rugsėjo 4 d. Lietuvos liaudies kariuomenės karo mokykla pertvarkoma į Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklą ir jau rugsėjo 10 d. pradėta ją komplektuoti. Rugsėjo 12–14 d. iš A. Panemunės Kaune ji perkeliama į Vilnių, Antakalnio rajoną, o nuo rugsėjo 16 d. pradėjo veikti pagal Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklų etatus Nr. 19/12 ir vadinama *Darbininkų-valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokykla*⁵¹⁸. Iš buvusios liaudies kariuomenės karo mokyklos bataliono sudaromas I batalionas (1–4 kuopos ir dalis II bataliono (5–6 kuopos). Buvusias 3 kadro kuopas pradėta vadinti 1–3 kuopomis; 1 aspirantų kuopą – 4 kuopa, 2 aspirantų kuopą – 5 kuopa; 6 kuopa sudaroma iš buvusių 1 ir 2 aspirantų kuopų žmonių pertekliaus⁵¹⁹. Pagal naujus etatus mokykloje buvo suformuoti trys batalionai. Iš buvusios Karo mokyklos kariūnų buvo sudarytas 1-asis ir 2-asis lietuvių batalionai, 3-iasis batalionas buvo formuojamas iš rusų⁵²⁰.

Mokyklos karininkams ir civiliams tarnautojams aprūpinti butais sudaroma komisija: pirmininkas plk. P. Alanta, nariai: plk. T. Sereika, plk. ltn. J. Balčiūnas⁵²¹. Remiantis 1940 m. rugsėjo 5 d. SSRS liaudies karo komisaro įsakymu Nr. 0415, rugsėjo

⁵¹⁴ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 191, Kaunas, 1940 m. rugpjūčio 30 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 176, 177.

⁵¹⁵ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 200, Kaunas, 1940 m. rugsėjo 10 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 165.

⁵¹⁶ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 205, Kaunas, 1940 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 159, 160.

⁵¹⁷ Liaudies kariuomenės vado įsakymas Nr. 32, Kaunas, 1940 m. rugpjūčio 27 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 9, l. 1.

⁵¹⁸ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 200, Kaunas, 1940 m. rugsėjo 10 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 161.

⁵¹⁹ Įsakymas Darbininkų-valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 1, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. rugsėjo 10 d., *LCVA*, f. 384, ap. 7, b. 341, l. 420.

⁵²⁰ Knezys S., Vilniaus pėstininkų karo mokykla SSRS–Vokietijos karo pradžioje, *Kariūnas*, 2006, Nr. 2 (89), p. 10.

⁵²¹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 204, Kaunas, 1940 m. rugsėjo 14 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 300, 301.

22 d. mokyklos viršininku skiriamas plk. Georgij Sokurov⁵²².

Pertvarkant Karo mokyklą pagal Raudonosios armijos stilių, vyko didelė personalo kaita. 1940 m. rugsėjo 1 d. Karo mokykloje buvo 45 karininkai. Iki gruodžio pabaigos jų liko tik 18⁵²³. Per šį laikotarpį iš likviduojamos Lietuvos kariuomenės į Karo mokyklą perkelti 56 karininkai, tačiau ne visi jie buvo palikti tarnybai mokykloje. Pavyzdžiui, atvykę iš dalinių ir perkelti į Karo mokyklą plk. Z. Talevičius (rugsėjo 6 d.), plk. P. Meškauskas, plk. P. Alanta, plk. T. Sereika, plk. ltn. K. Ališauskas, plk. ltn. J. Laužonis (rugsėjo 7 d.), gen. št. plk. ltn. T. Bartkus, plk. ltn. J. Balčiūnas (rugsėjo 10 d.), div. gen. S. Raštikis (perkeltas iš Aukštosios karo mokyklos, tačiau neleista jam į Vilnių vykti⁵²⁴), gen. št. plk. V. Žadeika, mjr. A. Ružancovas, kpt. I. Morčūnas (rugsėjo 11 d.), gen. št. plk. I. Kraunaitis, gen. št. mjr. V. Bulvičius ir mjr. K. Kėželis (rugsėjo 13 d.), atvykę iš 29-ojo šaulių teritorinio korpuso gen. št. plk. J. Rapšys, plk. ltn. J. Katinskas, kpt. J. Vabalas (rugsėjo 16 d.) ir plk. ltn. A. Jakštas (rugsėjo 17 d.) buvo įrašyti į Vilniaus pėstininkų karo mokyklos karininkų sąrašus⁵²⁵. Perkeltas iš Aukštosios karo mokyklos kpt. S. Jurevičius (rugsėjo 15 d.) skiriamas l. e. finansų dalies viršininko padėjėju išdininko pareigoms, liktinis psk. S. Marijauskas skiriamas į ūkio kuopos ūkvedžio pareigas, penki civiliai tarnautojai – P. Pilka, A. Mikšys, B. Jurkūnaitė, J. Kepežėnas ir A. Mintaučkis skiriami į įvairias pareigas⁵²⁶. Tą pačią dieną iš tarnybos atleidžiama 20 civilių tarnautojų⁵²⁷. Tarp dėstytojų vyravo rusai. Buvo ir lietuvių karininkų, paskirtų dėstytojais, bet tik jaunesniaisiais, nors beveik visi dėstytojai rusai turėjo žemesnius karinius laipsnius⁵²⁸.

Dar liepos mėnesį Karo mokykloje atsiradę politiniai vadovai, vadovavaujami V. Povilavičiaus⁵²⁹, buvo atleisti ir pakeisti būriu Raudonosios armijos komisarų ir

⁵²² Įsakymas Darbininkų-valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 8, Vilnius, 1940 m. rugsėjo 22 d. *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 149.

⁵²³ Įsakymas Darbininkų-Valstiečių raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 1, Vilnius, 1940 m. rugsėjo 10 d., *LCVA*, f. 384, ap. 7, b. 341, l. 420–424; Žigaras F., „Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)“, žr.: *Ažubalis A., Kazlauskaitė Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, p. 74.

⁵²⁴ Div. gen. S. Raštikis paskiriamas prie 29-ojo teritorinio šaulių korpuso štabo, o nuo 1940 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos SSR Liaudies komisarų tarybos sprendimu paskirtas Krašto apsaugos ministerijos vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininko pavaduotoju. Spalio 27 d. ši komisija nustojo veikusi. Lietuvos kariuomenė buvo likviduota.

⁵²⁵ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 205, Vilnius, 1940 m. rugsėjo 15 d. rikiuotės skyrius, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 301; Įsakymas Darbininkų-valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 2, Vilnius, 1940 m. rugsėjo 17 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 306.

⁵²⁶ Įsakymas Darbininkų-valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 1, Vilnius, 1940 m. rugsėjo 16 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 305.

⁵²⁷ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 204, Vilnius, 1940 m. rugsėjo 14 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 40, l. 300.

⁵²⁸ Knezys S., „Vilniaus pėstininkų karo mokykla SSRS–Vokietijos karo pradžioje“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 2 (89), p. 10.

⁵²⁹ Įsakymas liaudies kariuomenei Nr. 97, Kaunas, 1940 m. liepos 25 d., *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 1, l. 42.

politruku (kurių dauguma buvo rusai), vadovaujamų pulko komisaro Lipkindo. Atsirado politinis skyrius, kuriam talkino VKP (b) partijos istorijos lektoriai. VKP (b) partijos istorija tapo pačiu svarbiausiu mokomuoju dalyku⁵³⁰.

XXII laidos valstybinių egzaminų (spalio 15–20 d. juos turėjo laikyti trečias kursas) komisijos sudėtis geriausiai atspindi Karo mokyklos pokyčius: pirmininkas brg. gen. F. Žemaitis-Baltušis, nariai: plk. G. Sokurov, pulko komisaras J. Macijauskas, Andrejevas ir plk. Erfurtas. Pakomisių pirmininkai – daugiausia Raudonosios armijos karininkai, taktikos – plk. Erfurtas, šaudybos – Andrejevas, rikiuotės – plk. Lukinas, fizinio lavinimo – plk. ltn. J. Juknevičius, kariūnų tarnybos lapus rengti paskiriamas vyr. politinis vadovas Baranovas⁵³¹.

Kariūnų mokymas turėjo vykti pagal patvirtintą Raudonosios armijos pėstininkų karo mokykloms programą. Rengti kariūnus aspirantus jose nebuvo numatyta, todėl 1940 m. spalio 2 d. buvo išleista paskutinė XV aspirantų laida.

Su nauja mokymo programa nesiderino ir XXII laidos kariūnų mokymas. Baisiems sovietines karo mokyklas buvo suteikiamas leitenanto laipsnis. Lietuvos kariūnams buvo suteiktas tik jaunesniojo leitenanto laipsnis motyvuojant tuo, kad jie nėra įgiję politinio išsilavinimo. Pagal 1940 m. rugsėjo 15 d. įsakymą Karo mokyklai Nr. 205 ir įsakymus 29-ojo šaulių teritorinio korpuso (ŠTK) daliniams (lapkričio 16–21 d.) Raudonosios armijos jaunesniojo leitenanto laipsnis buvo suteiktas 69 kariūnams ir jie siunčiami tarnauti į 29-ojo ŠTK dalinius⁵³².

Sunkus likimas laukė ir **XXIII** laidos – ji buvo išformuota. Visi šios laidos kariūnai buvo vertinami pagal Raudonojoje armijoje taikomus kriterijus. Svarbiausia buvo socialinė padėtis. Po mandatų komisijos patikrinimo lapkričio 23 d. iš mokyklos į atsargą paleisti 49 kariūnai (jeigu jų karo tarnybos stažo pakako, kad būtų įskaityta atlikta būtinoji karo tarnyba) ir 37 kariūnai pasiūsti baigti karo prievolę bendra tvarka einant jaunesniojo vado pareigas, iš jų 18 – į 29-ojo ŠTK 184 šaulių diviziją ir 19 – į 179 šaulių diviziją⁵³³.

1940 m. pabaigoje mokykla buvo galutinai pertvarkyta. Dalis kariūnų ir dėstytojų buvo suimti, dalis paleista į atsargą. Joje liko du kursantų batalionai: vienas – rusų,

⁵³⁰ Knezys S., Zabielskas V., *Karo mokyklos 1940 metų aspirantų ir kariūnų laidos. Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, t. 1, 2001, p. 194.

⁵³¹ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 27, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. spalio 11 d., LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 119.

⁵³² *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2, p. 397–398.

⁵³³ Įsakymas Lietuvos pėstininkų mokyklai Nr. 64, Vilnius, 1940 m. lapkričio 22 d., LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 68.

kitas – lietuvių. Pastarojo vadu buvo patvirtintas gen. št. plk. lt. P. Vertelis⁵³⁴. Masiškai į ją priimami atvykėliai iš Sovietų Sąjungos. 1940 m. lapkričio 21 d. 601 Raudonosios armijos atsiųstas kandidatas (vien tik rusiškos pavardės) įrašytas į kursantų sąrašus, lapkričio 14–27 d. į juos įtraukti dar 454 kandidatai (daugiau kaip 90 proc. lietuviškos pavardės)⁵³⁵. Dauguma dėstytojų buvo Raudonosios armijos karininkai. Kariūnai pavadinti kursantais. Numatyta mokymo trukmė – dveji metai. 1941 m. pradžioje mokykloje mokėsi apie 1000 kursantų, dirbo apie 200 rikiuotės karininkų ir apie 50 politinių darbuotojų⁵³⁶. Dėstoma buvo tik rusų kalba, lietuviai dėstytojai keičiami rusais. Ši mokykla jau nieko bendra neturėjo su ankstesniąja Nepriklausomos Lietuvos Karo mokykla – nei su jos tradicijomis, nei su programa, nei su tikslais.

Nuo pat pradžių, kai buvusi Lietuvos kariuomenė buvo įtraukta į Raudonosios armijos sudėtį, rusai įvedė griežtą lietuvių karių kontrolę. Bet koks lietuvių nepasitenkinimo pasireiškimas buvo kruopščiai fiksuojamas. Tą atlikdavo NKVD, įsteigusi Raudonojoje armijoje ypatinguosius skyrius. Jiems talkino komisarijai ir politrukai. Suėmimai kariuomenėje buvo įprastas reiškinys, neaplenkė jie ir Karo mokyklos. Pavyzdžiui, 1941 m. kovo 27 d. buvo suimtas Karo mokyklos viršininko padėjėjas aprūpinimui plk. ltn. Bolius Namajuška. Jis buvo išvežtas į Gorkio kalėjimą ir ten nužudytas (1942 m. kovo 23 d. mirė nuo išsekimo). Lemtingąjį 1941 m. birželį buvo suimti ir išvežti į Rusijos priverčiamojo darbo stovyklas (*lagerius*) leitenantai Pranas Rimas, Petras Žieba, Bronius Vaitiekūnas⁵³⁷.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui ši mokykla vokiečių kariuomenės buvo išblaškyta⁵³⁸. Taip baigėsi tiek daug mūsų tautai kainavusios ir tiek daug davusios Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos istorija.

Dvidešimtąją Karo mokyklos laidą baigęs Jonas Stelmokas (J. S.) pateikia tokius atsiminimus:

„<...> Man buvo lemta tame paskutiniame laikotarpyje būti šios mokyklos karininkų kadro sudėtyje, todėl jaučiuosi kompetentingas jos klausimu išsitari.

1939 metais baigęs PLP karo mokyklos XX laidą karininko tarnybai buvau paskirtas į 2-ąjį p. pulką, o 1940-ųjų rudenį gavau įsakymą vykti į Vilniaus pėstininkų karo mokyklą instruktoriu-

⁵³⁴ Žigaras F., „Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)“, žr.: *Ažubalis A., Kazlauskaitė Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F., Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*, p. 75–76; Knezys S., „Vilniaus pėstininkų karo mokykla SSRS–Vokietijos karo pradžioje“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 2 (89), p. 10.

⁵³⁵ Приказ по Литовскому пехотному училищу № 57, 26 ноября 1940 г. гор. Вильнюс, LCVA, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 43–50.

⁵³⁶ „Vilniaus pėstininkų karo mokykla“, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 4, p. 542.

⁵³⁷ Knezys S., „Vilniaus pėstininkų karo mokykla SSRS–Vokietijos karo pradžioje“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 2 (89), p. 10.

⁵³⁸ Apie Vilniaus pėstininkų karo mokyklos likimą žr. plačiau: Knezys S., „Vilniaus pėstininkų karo mokykla SSRS–Vokietijos karo pradžioje“, *Kariūnas*, 2006, Nr. 2 (89), p. 10–16.

mi ir prisistatyti tos mokyklos viršininkui Antakalnyje.

Entuziastingai priėmęs įsakymą, galvojau, kad tai ta pati karo mokykla, kurią prieš metus aš pats baigiau. Tačiau tik atvykęs pamačiau, kad visai kita institucija.

Ji buvo įsikūrusi Radvilų dvare ir rūmuose Antakalnyje, kur lenkų okupacijos metais stovėjo Želigovskio okupacinė kariuomenė.

Nusivyliau, pirmiausia, nepastebėjęs nė vieno mano laikais buvusio karininko – tebuvo nepažįstami svetimi veidai.

Mokykloje buvo du batalionai: vienas lietuvių, o kitas rusų, kurie jau nebesivadino kariūnais, o kursantais. Jų bendras išsilavinimas jau nebebuvo minimumas gimnazijos atestatas, o tik keturios gimnazijos klasės. Be to, buvo priimami ir buvę Lietuvos kariuomenės puskarininkiai. Svarbiausia kandidato į šią karo mokyklą – patikimumas. Ši mokykla turėjo ruošti jaunesnius karininkus, kurių karinės karjeros galimybė buvo pakilti iki kapitono laipsnio imtinai. Vilniaus pėstininkų karo mokyklos lygis atitiko maždaug Lietuvos kariuomenės pulko mokomajai kuopai.

Po dviejų mėnesių lietuviški ginklai buvo pakeisti rusiškais. Šautuvai buvo su „štikais“, taip pažįstami iš 1917 metų rusų revoliucijos vaizdų. Sunkieji kulkosvaidžiai – rusiško tipo „maximai“ ant ratukų. Atrodė gana primityvūs.

Per ginklų pamokas bemokant išardyti ir pakeisti vamzdį, buvo tikra bėda: negalėjai pasukti ir ištraukti kaištuką, kaip mes buvome įpratę prie vokiškojo „maximo“. Čia reikėjo kaištuką išmušti su metaliniu plaktuku, prikabintu ant grandinėlės.

Minių pakeitimo sunkumo faktą, nes jis turėjo tragiškas pasekmes vienam lietuviui karininkui. O buvo šitaip. Vykdamas pratimus, beardant kulkosvaidį, kursantas niekaip negalėjo išmušti kaištuko. Po kelių bandymų instruktorius – karininkas, netekęs kantrybės, atsigulė prie kulkosvaidžio, norėdamas pademonstruoti, kaip reikia tai atlikti. Tačiau ir jam nesisekė. Susijaudinęs atsikėlė ir pareiškė, kad čia kaltas ne kursantas, bet tas azijatiškas kulkosvaidis. Tą jo pareiškimą nugirdo kuopos politrukas, ir mes to karininko daugiau nebematėm.

Prasidėjus žiemai, užėjo „pašliužų teroras“, kaip kad tarp savęs kalbėjo karininkai. Mat, visi lauko pratimai su pašliužomis buvo vykdomi pilnoje kautynių aprangoje. Antakalnio apylinkės tam buvo palankios. Mokyti pašliužom meno buvo Suomijos Rusijos gėdingoje karo patirtis. Taigi ir susikūrė teorija, lyg sekantis karas bus tik žiemą ir ant pašliužų. Tačiau pašliužas palikome Vilniuje, kai pavasarį vykome į Švenčionėlių poligoną.

Ir poligone vieną šeštadienį visa mokykla buvo sušaukta mitingui, kur mokyklos komisaras pranešė apie karo pradžią, pabrėždamas, kad raudonoji armija narsiu priešpuoliu užėmė Karaliaučius...

Buvo įsakyta mokyklai tučiuojau žygiuoti į Vilnių ir ginti Vilniaus aerodromą nuo vokiečių parašiutininkų.

Aerodrome buvo įsakyta apsikasti. Kai tų vokiečių parašiutininkų negalėjome sulaukti, įsakė žygiuoti Minsko kryptimi. Taigi pavargę patraukėme Gudijos link.

Artėjant vakarui, pasitaręs su vienu gerai pažįstamu karininku, sutarėm nežymiai pasitraukti iš žygio voros. Taip ir padarėme. Vora nužygiavo nežinion. Tuo ir baigėsi Vilniaus pėstininkų karo mokyklos istorija.⁵³⁹

⁵³⁹ J. S., „Vilniaus pėstininkų karo mokykla“, *Karys*, 1990, Nr. 6 (1662), p. 353–354.

2. ASPIRANTŲ TARNYBA – ATSARGOS KARININKŲ RENGIMAS

Karo mokykla taikos meto sąlygomis parengdavo ir išleisdavo pakankamą skaičių karininkų, reikalingų Lietuvos kariuomenei, bet reikėjo ieškoti būdų, kaip parengti kuo daugiau karininkų karo meto didesnei kariuomenei.

To laikotarpio visus Lietuvos atsargos karininkus galima suskirstyti į šias grupes:

1) buvę užsienio valstybių kariuomenių karininkai, atleisti iš kariuomenės dėl senyvo amžiaus; 2) karininkai, atleisti iš kariuomenės dėl blogos atestacijos; 3) karininkai, kurie tapo jais kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu, bet pirmai progai pasitaikius išstojo iš kariuomenės norėdami mokytis arba grįžti prie savo darbo.

Pirmos ir antros grupės karininkų, pašauktų į kariuomenę, nesusidarytų daug, o juos tinkamai panaudoti dėl jų asmeninių savybių nebuvo galima. Todėl kalbant apie tinkamus atsargos karininkus, liko tik trečia grupė. Šių karininkų dauguma išėjo sutrumpintą Karo mokyklos kursą, todėl dėl tinkamo jų parengimo kilo abejonių. Tuo labiau kad šie karininkai, išėję iš kariuomenės, nuo jos nutolo, užsiėmė savo darbu (veikla). Buvo tik nedidelis skaičius atsargos karininkų, kurie sekė karo mokslą, domėjosi kariuomenės reikalais. Lietuvos jaunuoliai, baigę aukštesniąją arba aukštąją mokyklą, tarnavo kariuomenėje tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir kiti piliečiai, o baigusiems mokomosios komandos kursą buvo suteikiamas puskarininkio laipsnis ir, tarnybos laikui pasibaigus, jie paleidžiami į atsargą. Mobilizacijos atveju tokius atsargos puskarininkius negalima skirti į karininkų pareigas dėl nepakankamų žinių, būtinų karininkui, nes jie, būdami atsargoje, negalėjo tobulintis⁵⁴⁰.

Todėl jau 1924 m. kovo 21 d. Krašto apsaugos ministerijos Generalinis štabas (Mobilizacijos skyrius) rašte Karo mokslo skyriaus viršininkui rašo, kad iki šiol inteligentai, t. y. tie, kurie yra baigę mažiausiai 8 aukštesniosios mokyklos klases, tarnauja kartu su visais kitais kariais. Siekdamas juos panaudoti karo metu kaip karininkus, Vyriausiasis štabas yra sumanęs parengti projektą, pagal kurį jie, vykdydami karo tarnybą taikos metu, būtų rengiami vykdyti karininko pareigas karo sąlygomis.

Tokiam projektui vykdyti būtina parengti reikalingą programą ir susipažinti su literatūra, iš kurios galima būtų sužinoti, kaip šis klausimas sprendžiamas kitose vals-

⁵⁴⁰ O. U., „Atsargos karininkų klausimas Lietuvoje“, *Kardas*, 1925, Nr. 9, p. 6.

tybėse. Informacijos rinkimas paskiriamas mjr. J. Andrašiūnui⁵⁴¹.

1925 m. spalio 4 d. Vyriausiojo štabo viršininkas (visiškai slaptame) rašte įsakė skubiai suteikti žinių, kiek 1925 m. priimta į kariuomenę naujokų su 6 klasių ir aukštesniu išsilavinimu. Ši informacija reikalinga tam, kad tokie naujokai būtų parengti tam tikruose kursuose ir po to pakelti į atsargos karininkus, taip padidinant atsargos karininkų skaičių⁵⁴².

1925 m. lapkričio 23 d. Krašto apsaugos ministerijos Karo mokslo skyriaus raporte Vyriausiojo štabo viršininkui rašoma:

1925 m. į karo tarnybą priimta turinčių ne mažesnį kaip 6 klasių išsilavinimą – pėstininkų: I apygarda – 1, II apygarda – 6 (tarp jų yra žydų), III apygarda – 3, iš viso 10 karių; artilerijos – II artilerijos pulkas – 1, IV artilerijos pulkas – 1, iš viso: 2 kariai; inžinerijos – elektrotechnikos batalionas, autobatalionas – 5 kariai. Iš viso 17 karių, turinčių ne mažesnį kaip 6 klasių išsilavinimą.

Nors atsargos karininkų paruošimas turi būti vykdomas remiantis tam tikru atsargos karininkams rengti įstatymu (kurio projektą rengia Karo mokslo skyrius), tačiau nepaisant 1925 m. mažai karių, turinčių tinkamą išsilavinimą, vertėtų turimus kariuomenėje inteligentus rengti atsargos karininkais vadovaujantis šiais dėsniais:

1. Visus turinčius tinkamą išsilavinimą naujokus rengti kaip atsargos karininkus tam tikros vienos kariuomenės rūšies (pėstininkų, artilerijos ar inžinerijos), todėl tokius naujokus reikia perkelti į vieną atitinkamą kariuomenės rūšį.

2. Suformuoti vieną mokamąją dalį ir neatidėliojant visus juos surinkti į tą dalį.

3. Manoma, kad 1925 m. tikslingą būtų surengti tokius kursus prie Karo mokyklos, o jų priežiūrą pavesti mokyklos viršininkui.

4. Kaip mokomąją vadovaujantį karininką paskirti vieną jaun. karininką su būrio vado teisėmis, vieną vyr. puskarininkį ir vieną jaun. puskarininkį.

5. Visas mokomasis kursas turi trukti ne ilgiau kaip metus laiko, įskaitant ir praktiką rikiuotės dalyse rudens manevru metu. Mokymo planą, programą ir reikalingas taisykles turi parengti Karo mokslo skyrius.

6. Kursus pradėti nuo 1926 m. sausio pradžios. Per tą laiką atlikti visus parengiamuosius darbus.

Šiuo metu atsargos karininkų paruošimas įmanomas tik suburiant visus naujokus-inteligentus į vieną vietą, panaudojant kurią nors vieną jau esamą įstaigą. Naujai steigti atskirą administraciją ir ūkio aparatą netiksli. Esant tokiems kursams Karo mokykloje galima pasinaudoti ir mokyklos lektoriais ir mokymo priemonėmis ir net kursantai galės bendrai dalyvauti kai kuriuose lauko užsiėmimuose. Palyginti nedidelėms išlaidoms padengti pinigų užteks iš Karo mokyklos sąmatos.⁵⁴³

1925 m. gruodžio 3 d. įkurtas Mokomasis kautynių skyrius. Jo paskirtis buvo organizuoti atsargos karininkų rengimo kursus.

⁵⁴¹ KAM Generalinio štabo mobilizacijos skyriaus laiškas Karo mokslo skyriaus viršininkui, Kaunas, 1924 m. kovo 21 d., LCVA, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 3.

⁵⁴² 1925 m. spalio 4 d. Vyriausiojo štabo viršininko raštas Karo mokslo skyriaus viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 2.

⁵⁴³ 1925 m. lapkričio 23 d. Krašto apsaugos ministerijos Karo mokslo skyriaus raportas Vyriausiojo štabo viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 1.

Todėl siekiant išspręsti ir sutvarkyti atsargos karininkų problemą nuo 1926 m. Karo mokykloje pradedamas atsargos karininkų rengimas, *steigiami aspirantų kursai*. Pirmoji aspirantų laida susirinko 1926 m. sausio 8 d., mokslas pradėtas sausio 18 d.

* * *

Atsargos karininkams aspirantams rengti buvo priimta laikinoji bendra programa. Aspirantų kursų tikslas – iš inteligentų naujokų parengti atsargos karininkus, tinkančius karo metui vadovauti kautynėse smulkiems kariniams vienetams imtinai iki kuopos. Šiam tikslui pasiekti reikėjo *išeiti šią programą*:

„1. Išmokyti visus kariuomenėje priimtus statutus.

2. Iš taktikos: gerai pažinti pėstininkų veiklos organizavimą, jos savybes, apginklavimą, įvairias kautynių rikiuočių formas ir pėstininkų ugnies savybes ir vartojimą. Atsargos karininkai turi būti gerai parengti vadovauti kautynių metu skyriui, būriui ir prireikus kuopai. Visą kursą reikia išmokyti praktiškai (mažai teorijos, daugiau praktikos). Vadovautis šiais vadovėliais: 1) *Pėstininkų rikiuotės statusas*, 2) *Lauko tarnybos statusas*, 3) *Taktikos bruožai*.

3. Šaudyba: a) technika – pažinti visus kariuomenėje naudojamus ginklus (šautuvas, pistoletas, lengvasis ir sunkusis kulkosvaidis, lengvasis minosvaidis, vieno tipo lengvoji patranka); b) šaudymo teorija (balistika); c) taktika (pėstininkų ginklai ir jų ryšis su artilerija).

4. Fortifikacija: 1) įvairių profilių pėstininkų lauko apkasai; 2) kulkosvaidžių lizdai; 3) atsparos punktų ir postų organizavimas; 4) sekimo punktų organizavimas ir jiems skirti apkasai; 5) dirbtinos kliūtys ir jų įrengimas; 6) priedangos; 7) susiekimo priemonių (kelių ir tiltų) taisymas ir ardyimas; 8) bendri dėsniai apie pozicijos įtvirtinimą; 9) žinios apie įrankius ir medžiagą.

5. Topografija: 1) bendras susipažinimas su teritorijos paviršiumi; 2) kariuomenėje priimti sutartiniai ženklai; 3) nelygumo atvaizdavimo metodai planuose (linijinis ir skaitmeninis); 4) susipažinimas su kariuomenėje priimtais žemėlapiais ir jų skaitymas; 5) greitomis nubrėžtas vietovės planas pagal akinę nuotrauką; 6) topografinės nuotraukos ir greitomis nubrėžtos vietovės plano pagal akinę nuotrauką praktiškas vykdymas.

6. Administravimas: 1) bendri kariuomenės organizacijos dėsniai ir kariuomenės organizavimas; 2) žemesnių ir aukštesnių kautynių junginių organizaciniai dėsniai; 3) karininkų ir kareivių tarnybos pagrindiniai dėsniai (pakėlimai, perkėlimai, komandiruotės ir t. t.); 4) viršininkų – karininkų ir puskarininkų reikšmė; 5) kariuomenės tiekimo sistemos pagrindiniai dėsniai; 6) kuopos ūkis ir kanceliarija.

7. Karo pedagogika: 1) karininko asmenybės apibūdinimas, jo vaidmuo, prievolės ir pareigos; 2) karinė etika ir priesaika.⁵⁴⁴

1926 m. gegužės 3 d. Karo mokslo valdyba į kariuomenės dalinius nusiųtė aplinkraštį Nr. 11, kuriame buvo teigiama, kad atsargos karininkų korpuso papildymas yra labai aktuali problema. Nedidelis išėjusių iš tikrosios tarnybos į atsargą karininkų skaičius visiškai negali patenkinti mobilizacinius kariuomenės poreikius.

⁵⁴⁴ 1926 m. „Atsargos karininkų aspirantų kursų laikinoji bendra programa“, LCVA, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 41.

Reikia susirūpinti atsargos karininkų korpuso papildymu iš atliekančių karo prievolę inteligentų. Būtina, kad vis didesnis inteligentų skaičius tarnautų kariuomenėje. Iš šių inteligentų reikia parengti tinkamus karininkus.

Šis klausimas buvo nagrinėtas vykusiame pas Vyriausiojo štabo viršininką pasitarime su įvairių kariuomenės rūšių inspektoriais. Buvo įvertintos dvi pagrindinės idėjos: atsargos karininkų rengimas specialiosiose mokyklose ir jų paruošimas kariuomenės daliniuose.

Šiuo klausimu Vyriausiajam štabui svarbu susipažinti su kariuomenės aukštesniųjų viršininkų nuomone, tiksliai išsiaiškinti sąlygas, prieštaravimus ir apibendrinti pageidavimus.

Todėl iki gegužės 20 d. prašoma pristatyti Karo mokslo valdybai pasiūlymus, kaip parengti atskirų kariuomenės rūšių atsargos karininkus, turint omenyje, kad pašauktųjų į tarnybą inteligentų tarnybos trukmė pėstininkų daliniuose yra 12 mėn., specialiųjų ginklo rūšių – 18 mėn.⁵⁴⁵

Artilerijos inspekcija 1926 m. gegužės 11 d. atsiliepdama į gegužės 3 d. aplinkraštį Nr. 11 rašo, kad atsargos karininkus ruošti taikos metu reikia ne centrinėse mokyklose, bet kariuomenės daliniuose. Kareivis, paskirtas į centrinius kursus, netenka praktinių įgūdžių baterijoje ir nutolsta nuo kariuomenės gyvenimo. Organizuoti kareivių paruošimą būti karininkais karo metu, reikia tokiu būdu: naujokas, kuris turi ne mažiau kaip 6 klasių išsilavinimą, skiriamas į mokomąją komandą, kurioje išėina 6 mėn. naujoko ir puskarininkio kursą. Baigęs mokomąją komandą ir išlaikęs egzaminus, jis skiriamas 6 mėn. savo baterijoje į puskarininkio pareigas. Tuo metu jis lanko savo artilerijos pulke (7 baterijos) specialiuosius kursus, skirtus jaunesniesiems baterijos karininkams paruošti. Puskarininkiai, baigę šiuos kursus ir išlaikę egzaminus, skiriami į savo pulko baterijas eiti jaunesniojo karininko pareigas. Šias pareigas eidami jie dalyvauja visuose pulko karininkų užsiėmimuose. Toks puskarininkis, 6 mėn. ėjęs jaunesniojo karininko pareigas, gaus tiek teorinių, tiek praktinių žinių, geriau supras karių gyvenimą, o pašauktas karo metu į kariuomenę sugebės atlikti jaunesniojo karininko pareigas.

Manoma, kad bus sunku aprūpinti centralizuotas visai kariuomenei specialiąsias mokyklas mokymo reikmenims: pabūklais, arkliais, kaip tai gali padaryti artilerijos pulkas savo kursuose. Toks atsargos karininkų tiesioginės karo prievolės atlikimas atitinka visus baterijos mokymo etapus: naujoko eilinio, puskarininkio ir karininko. Skiriant kandidatus į specialiąsias mokyklas, aišku, kad jie ilgam laikui bus atitraukti nuo praktinių darbų ir bendravimo su kariuomene⁵⁴⁶.

⁵⁴⁵ Karo mokslo valdybos 1926 m. gegužės 3 d. aplinkraštis Nr. 11, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 6.

⁵⁴⁶ 1926 m. gegužės 11 d. artilerijos inspekcijos raštas Vyriausiajam štabui, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 9.

Karo mokyklos viršininkas gen. lttn. J. Galvydis-Bykauskas Karo mokslo valdybos viršininkui (atsiliepdamas į aplinkraštį Nr. 11) rašė:

„Atsižvelgiant į mūsų geografinę padėtį, natūralių ir dirbtinų kliūčių nebuvimą, panaudojus prieš mus didesnę karinių jėgų galimybę, mums reikia prasidėjus karui būti pasiruošus. Todėl ir atsargos karininkai privalo būti visiškai paruošti karo metui. Mano nuomone, atsargos karininkų paruošimas privalo būti pradėtas nuo jų paskirstymo į savo rūšies kariuomenės dalis, kur jie per 3–4 mėn. yra paruošiami kaip paprasti kareiviai ir praktiškai susipažįsta su kareivių gyvenimu. Po to dalyse gerai atestuoti ir pripažinti tinkamai eiti atsargos karininko pareigas, privalo būti komandiruoti į Karo mokyklą, kur per 6–8 mėn. įsisavina teorinį kursą ir tobulinasi praktiškai. Tik sugrąžinti į savo dalis ir įgiję būrių vadovavimo kvalifikaciją gali būti paaukštinti į atsargos karininko laipsnį. Po to jie kas 2–3 metus privalo būti šaukiami į pakartotinus mokymus.

Karininkų ilgesnė negu paprastų kareivių tarnyba privalo būti kompensuota, nes per 12–18 mėn. negalima paruošti ne tik gero karininko, o ir kareivio.“⁵⁴⁷

1926 m. gegužės 22 d. Vyriausiojo štabo einantis Pėstininkų inspekcijos inspektoriaus pareigas plk. Jonas Koreva pateikė tokią nuomonę dėl atsargos karininkų korpuso papildymo problemos sprendimo. Visi pašaukti į kariuomenę jauni vyrai, baigę ne mažiau kaip šešias gimnazijos klases ir paskirti į pėstininkų dalinius, privalo būti skiriami į mokomąsias kuopas, esančias prie tam tikros apygardos pulkų. Jeigu tokių karių būtų mažiau nei vienas būrys, tada kariuomenėje surinkti tokie kariai turi būti paskirti į vieną iš pulkų mokomojoje kuopoje.

Tokie inteligentai mokomojoje kuopoje sudarys atskirą grupę ir turės išeiti specialiai jiems parengtą penkių mėnesių mokymo programą. Penkių mėnesių mokymo laikas skiriamas todėl, kad jie galėtų įgyti teorinių ir praktinių įgūdžių. Be to, per tą laiką jie galės gerai susipažinti su tarnyba kariuomenėje ir su kareivio gyvenimu ir pareigomis. Todėl iš gero inteligento puskarininkio bus lengviau parengti jaunesnįjį karininką.

Inteligentai, baigę mokomosios kuopos kursą ir išlaikę reikalingus egzaminus, pakeliami į puskarininkio laipsnį. Tokie puskarininkiai skiriami į prie Karo mokyklos įkurtus 3–4 mėn. kursus. Puskarininkiai, baigę tokius kursus, pakeliami į leitenantus. Per kitus 3 mėn. šie leitenantai privalo savo daliniuose įgyti praktinių žinių ir susipažinti su karininkų korpuso aktyviaja karo tarnyba. Neišlaikusieji egzaminų puskarininkio ir leitenanto laipsniui įgyti kariuomenėje būna dar vienerius metus.

Toks atsargos karininkų papildymo būdas buvo naudojamas prieš Pirmąjį pasaulinį karą, tik jiems tarnyba truko dvejus metus, iš jų vienus metus jie tarnavo karininkais⁵⁴⁸.

⁵⁴⁷ Karo mokyklos viršininko gen. lttn. J. Galvydžio-Bykausko 1926 m. gegužės 20 d. raštas Karo mokslo valdybos viršininkui, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 26.

⁵⁴⁸ Vyriausiojo štabo Pėstininkų inspekcijos 1926 m. gegužės 22 d. einančio pėstininkų inspektoriaus plk. Jono Karevos raštas Karo mokslo valdybai, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 27.

III karo apygardos viršininkas plk. lt. Jonas Gričius apie atsargos karininkų rengimą rašo:

„Atsižvelgiant į 12 mėn. tarnybą pėstininkų dalyse tikslinga būtų sutvarkyti atsargos karininkų parengimą pagal šias sąlygas:

Visų pirma reikalinga, kad kiekvienas kandidatas į atsargos karininkus kuo geriausiai pažintų karinį gyvenimą, o jį pažinti ir suprasti galima tik pereinant visus kareiviavimo laipsnius.

Todėl reikalinga, kad pirmus 6 mėn. numatomi kandidatai būtų visą laiką kartu su kareiviais, įsisavintų mokomosios kuopos kursą, vėliau tik gabiausieji galėtų būti skiriami į tam tikrą specialią mokyklą atsargos karininkams paruošti.

Atsargos leitenantams parengti kariuomenei įkuriama viena speciali mokykla, kuri nuolat veikia. Jos kursas numatomas 4–5 mėn., o kasmet vykstant dviem naujų šaukimams, susidarys dvi laidos. Mokinių skaičius pastovus, nes patenka tik gabiausieji, išlaikę konkursinius egzaminus.

Mokyklos išlaikymas nepareikalaus per daug lėšų, nes mokiniai išlaikomi kareivių sąlygomis ir mokykla sutvarkoma panašiai kaip mokomosios kuopos.

Baigę mokyklą, parodę tinkamus sugebėjimus ir žinias, remiantis išlaikytų egzaminų rezultatais, gali būti pakelti į atsargos leitenanto laipsnį. Išlaikę egzaminus visi kandidatai vėl grįžta į savo dalis, kur baigia tarnybą. Po to tik dalies vadas atestuoja, ar gali būti kandidatui suteiktas atsargos leitenanto laipsnis.

Išskyrus tikrosios tarnybos atsargos leitenantus nuo aptariamųjų atsargos karininkų, labiau tiktų pastariesiems kitas pavadinimas (laipsnis tolygus buvusiam rusų praporščikui).

Jei minimi kandidatai, baigę mokomąją kuopą, pasiliktų pulkuose, tai galimybės toliau lavintis neturės. Būdami skyrių ar būrių vadais, jie visą laiką bus užimti tarnyba. Surinkus viso pulko kandidatus į vieną būrį, būtų reikalinga jiems paskirti karininkus, kurie vadovautų būriui ir vestų pamokas, nes pamokų dėstymas būsimiems atsargos leitenantams reikalautų rimtesnio pasirengimo ir sistemos.

Pulkuose batalionų ir kuopų vadai, esant dabartinei trumpai tarnybai, turi daug darbo ir jų nuo pareigų atitraukti negalima. Kandidatams leisti laisvai ruoštis egzaminams, bus tik nenaudingas laiko gaišinimas. Todėl manau, kad atsargos leitenantų rengimas galimas tik specialiose mokyklose.

Toks atsargos leitenantas, išbuvęs pulke 6 mėn., išėjęs mokomosios kuopos kursą, jau turi progos pažinti kareivių gyvenimo sąlygas ir įgyti reikalingas žinias, kad galėtų orientuotis karo sąlygose, kiek reikalaujama iš skyrininko. Mokykloje žinios papildomos ir praplečiamos; čia stengiamasi, neapsunkinant teorinėmis žiniomis, lavinti labiau praktiškai: kuopos veikla įvairiose sąlygose.

Per tarnybos 12 mėn. kandidatai būdami mokomoje kuopoje arba mokykloje turės progos dalyvauti ir manevruose, žiūrint kokio šaukimo jie bus. Todėl bus galimybė pakankamai pasisemti tiek teorinių, tiek praktinių žinių.

Atsargos karininkų pakartotinas šaukimas vykdomas du kartus per visą atsargoje buvimo laiką. Šaukimas suderinamas su kariuomenės manevrais.

Tokie atsargos karininkai gali įgyti tikros tarnybos leitenanto laipsnį tik išlaikę iš viso kurso egzaminus *Karo mokykloje* ir ne vyresni kaip 35 m.⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ III karo apygardos viršininko plk. lt. J. Gričiaus ir laikinai einančio Štabo viršininko mjr. (pavardė neįskaitoma) raštas „Atsargos karininkų parengimas pėstininkų dalyse“, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 30–31.

* * *

Kaip jau buvo minėta, pirmosios aspirantų laidos kurso mokymas prasidėjo 1926 m. sausio 18 d. Teorinės pamokos tęsėsi iki gegužės 22 d., o nuo gegužės 22 d. iki liepos 26 d. vyko pratybos:

1. Rikiuotės manevravimo užduotys – 5 d.; 2. Lauko tarnybos statutas – 8 d.; 3. Topografija – 21 d.; 4. Fortifikacija – 8 d.; 5. Šaudymas iš šautuvų, lengvųjų ir sunkiųjų kulkosvaidžių ir revolverių – 9 d.

Liepos 26 d. kariūnai aspirantai išvyko į 9-ąją pėstininkų pulką atlikti praktiką – ėjo skyrininko, būrininko ir viršilos pareigas. Kai kuriose kuopose dėstė statutus ir bendrojo lavinimo dalykus. Į Karo mokyklą grįžo spalio 26 d. Karo mokykloje prasidėjo teorinio kurso dėstymas, kuris tęsėsi iki lapkričio 20 d. Per šį laikotarpį buvo išklausa: 1. Pėstininkų ir bendroji taktika – 24 val.; 2. Taktikos užduotys: a) kuopa ginantis – 9 val., b) kuopa šoninėje rinktinėje – 6 val., c) kuopa puolant – 9 val., d) kuopa apsaugoje – 6 val., e) kuopa sustiprintoje žvalgyboje – 4 val.; 3. Artilerija – 6 val.; 4. Topografija – 5 val.; 5. Karo menas – 8 val.; 6. Transmisija – 6 val.; 7. Dujokaukės – 3 val.; 8. Susipažinimas su aviacija ir šarvuočių technika – lapkričio 10 d.; 9. Dirbtuvių lankymas – lapkričio 19 d.; 10. Radijo stoties ir muziejų lankymas – lapkričio 20 d.⁵⁵⁰

Aspirantų kurso pamokos valstybei kainavo 8 075 Lt. Iš l. e. Karo mokyklos viršininko pareigas plk. lt. P. Kauno žinoma, kokią nuomonę kariūnai aspirantai turėjo apie laiką, praleistą pulke: vieni manė, kad trijų mėn. laikotarpis yra per ilgas, užtektų dviejų mėn.; daugelis pastebėjo ir neigiamų dalykų, kurių reikėtų atsisakyti; kiti teigė, kad gerai pažino kareivio gyvenimą; buvo gerai įvertintas karininkų elgesys. Be to, aspirantai skundėsi, kad per manevrus jų veikla visai nebuvo įvertinta, jie nesužinojo, ar blogai, ar gerai veikė. Užduotis gaudavo visai nesilaikant taktikos dėsnų ir statutų. Karininkas paprasčiausiai parodydavo ranka į tariamą priešą ir liepdavo vykdyti jo įsakymą, o ką ir kaip nepaaiškino.

Tiesa, vyr. lt. Dabulevičius laisvu laiku sukviesdavo visus aspirantus ir aiškino pastebėtus klaidas. Bet jo nurodymai buvo *post factum*⁵⁵¹.

⁵⁵⁰ Laikiniai einančio Karo mokyklos viršininko pareigas plk. lt. P. Kauno raportas Karo mokslo valdybos viršininkui, Kaunas, A. Panemunė, 1926 m. spalio 31 d. Nr. 153, *LCV*, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 50.

⁵⁵¹ *Ten pat.*

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

17 lentelė

Pirmos aspirantų kurso laidos 1926 m. mokymo programa⁵⁵²

Eil. nr.	Dėstomieji dalykai	Valandos
A. 1	Bendra taktika	62
2	Žvalgybos taktika	6
3	Kavalerijos taktika	5
4	Oro taktika	3
5	Cheminis ginklas	6
	Iš viso:	82
B.	Taktikos užduotys:	
1	Kautynių skyrius ginantis	
2	Kautynių skyrius puolantis	
3	Kautynių skyrius žvalgyboje dienos metu	
4	Kautynių skyrius žvalgyboje nakties metu	
5	Kautynių skyrius kautynių patrulis	
6	Kautynių skyrius vyriausiasis patrulis	
7	Būrys ginantis	
8	Būrys puolant	
9	Būrys apsaugoje	
10	Būrys žygyje prieš inžinerinę užtvaramą	
	Iš viso:	82
C. 1	Šaudyba	9
2	Artilerija	28
3	Kulkosvaidis	60
4	Fortifikacija	20
5	Topografija	29
6	Administracija	15
7	Karo pedagogika	8
8	Minosvaidis	18
9	Karo higiena	7
10	Šaudymo statusas	20
11	Įgulos statusas	11
12	Lauko tarnybos statusas	20
13	Vidaus tarnybos statusas	16
14	Drausmės statusas	15
15	Ginklai	15

⁵⁵² Laikiniai einančio Karo mokyklos viršininko pareigas plk. lt. P. Kauno raportas Karo mokslo valdybos viršininkui, Kaunas, A. Panemunė, 1926 m. spalio 31 d. Nr. 153, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 81, l. 52.

2. ASPIRANTŲ TARNYBA – ATSARGOS KARININKŲ RENGIMAS

	Iš viso:	291
D.	Atlikti šie praktiniai darbai:	
1	Iš topografijos	
	a) pasivaikščiavimas su žemėlapiu 1:25000; 1:100000	10
	b) gyvenamos vietos nuotrauka 1:1000; 1:10000	32
	c) nuotrauka 1:10000; 1:20000	47
	d) rekognoskavimas	16
	Iš viso:	105
2	Fortifikacija (fortifikacijos darbus aspirantų kursas pradėjo kartu su vyr. kursu. Programa gana plati, bet tik tai, kas ypač reikalinga rikiuotės karininkui)	10 dienų
3	Šaudymas iš šautuvų, kulkosvaidžių, sunkiųjų kulkosvaidžių	10 dienų

1926 m. gruodžio 1 d. pirmąją aspirantų laidą baigė 16 atsargos puskarininkių: Petras Barkauskas, Stepas Derbutas, Juozas Girdauskas, Jonas Kaunas, Jurgis Keras, Augustas Kriauza, Antanas Laugalis, Bronius Lazauskas, Pranas Petrušauskas, Leonas Prėnas, Jonas Senkus, Juozas Šitkauskas, Gabrielius Verbliugevičius, Jonas Zaliauskas, Balys Povilaitis, Jonas Laliauskas⁵⁵³.

Tik 1927 m. vasario 16 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 53 ir vasario 17 d. įsakymu kariuomenei Nr. 26 (pasirašė Respublikos prezidentas A. Smetona, krašto apsaugos ministras plk. lt. A. Merkys, už Vyriausiojo štabo viršininką – Generalinio štabo plk. V. Skorupskis⁵⁵⁴) tik 14-ai atsargos puskarininkių (išskyrus B. Povilaitį ir J. Laliauską) suteikiamas leitenanto laipsnis ir jie įrašomi į pėstininkų karininkų atsargos rezervą. Nuo to laiko kasmet išleidžiama po vieną įvairių kariuomenės rūšių ir tarnybų atsargos karininkų laidą.

Visi išleidžiamieji ir Karo mokyklos karininkai dalyvavo iškilminguose pietuose. Karo mokyklos viršininkas plk. lt. P. Kaunas sakydamas kalbą pabrėžė atsargos karininkų svarbą lietuvių tautai pažymėdamas, kad Lietuvai labai reikalingi vadai, ypač karininkai, pasiryžę įgyvendinti tautos idealus.

„Norint mums apsiginti ir atkariauti priešų užgrobtą Vilnių, – kalbėjo viršininkas, – reikia kaip tik visai Lietuvos inteligentijai susipažinti su karo menu, ypač su šių dienų jo doktrina. Pirmieji atsargos karininkai būsią mūsų visuomenei lig šulai, persiėmę karo dvasia ir palaikantieji glaudžius ryšius su tikrosios tarnybos kariuomene.“⁵⁵⁵

Jis akcentavo, kad glaudus visuomenės ryšys su kariuomene yra „*ta mūsų jėga, kurioje glūdi visa mūsų tautos paslaptis*“.

⁵⁵³ X., „Kariūnų-aspirantų I laida“, *Kardas*, 1926, Nr. 34 (58), p. 543. (Dėl kokių priežasčių puskarininkiams B. Povilaičiui ir J. Laliauskui nebuvo suteiktas atsargos leitenanto laipsnis nežinoma).

⁵⁵⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 26, Kaunas, 1927 m. vasario 17 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 36.

⁵⁵⁵ X., „Kariūnų-aspirantų I laida“, *Kardas*, 1926, Nr. 34 (58), p. 543.

Po to buvo perskaitytas Karo mokslo valdybos viršininko plk. ltn. inž. S. Dirmanto sveikinimas Karo mokyklos viršininkui.

„Šiandien Karo mokykla nudirbo dar vieną naują, bet labai svarbų uždavinį.

Tardamas iš tos priežasties ačiū Karo mokyklos viršininkui ir karininkams taip jau ir buvusius kariūnus-aspirantus, sėkmingai išėjusius Tėvynės gynimo mokslą, ir tvirtai tikiu, kad įgytas žinias ne mažiau sėkmingai sunaudos, kai Tauta rimties valandoje vėl juos pašauks garbingas pareigas eiti.

Valio pirmajai būsimųjų atsargos leitenantų laidai! Būsiamiems karžygiams valio!“⁵⁵⁶

Karo mokyklos bataliono vadas mjr. Z. Talevičius pažymėjo, kad viskas, kas pasiekta, tai viršininko plk. lt. P. Kauno vadovavimu ir pastangomis. Išleidžiamiems atsargos karininkams linkėjo išlaikyti tą dvasią, kurią įgijo mokykloje, kad parodytų visuomenei, kas yra karininkas ir kokia kilni jo tarnyba. Kpt. V. Karvelis palinkėjo, kad išleidžiamieji visada liktų rikiiais, nes tik rikiui trumpas kelias į Vilnių. Aspirantų būrio vadas vyr. ltn. K. Dabulevičius, kuris su savo būriu buvo komandiruotas į 9-ąjį pėstininkų D. K. Vytenio pulką (nuo 1926 m. liepos 26 iki lapkričio 26 d.), linkėjo, „kad išleidžiamieji visada būtų drausmingi, ištvermingi ir tvirtai pasiryžę atlikti tuos uždavinius, kurių Tėvynė iš mūsų reikalauja“⁵⁵⁷.

Visų atsargos karininkų vardu kalbėjo puskarininkis J. Laliauskas. Dėkodamas už linkėjimus ir suteiktas žinias, pareiškė, „kad jie jas panaudos ten, kur bendri mūsų tautos idealai ves“⁵⁵⁸.

* * *

Apibendrius įvairius pasiūlymus ir rekomendacijas 1927 m. rugpjūčio 2 d. įsakymu kariuomenei Nr. 95 skelbiamos parengtos **laikinosios aspirantų priėmimo, tarnybos ir mokymo taisyklės**.

Taisyklių 1 str. skelbia, kad „šiuo įvedama Lietuvos kariuomenėje aspirantų institutas“. Į aspirantų kursus priimami pašaukti atlikti privalomąją karo tarnybą asmenys, baigę ne mažiau kaip 6 klasių aukštesniąją mokyklą ir tinkami karo tarnybai. Jie „laikomi kandidatais atsargos karininko laipsniui įgyti ir vadinasi aspirantais“ (2 str.). Vėliau reikalavimai sugriežtinti – priimami tik baigę gimnaziją. Aspirantai, kad įgytų leitenanto laipsnį, rengiami pagal nustatytą programą (3 str.).

Aspirantams nustatoma 12 mėn. aktyvioji (tikroji) karo tarnyba (ši taisyklė netaikoma artilerijos aspirantams, pašauktiems 1926 (4 str.). Aspirantai neskiriami nei į ūkio, nei į kitas tarnybos vietas (5 str.). Į aspirantus nepriimami: a) asmenys, kaltinami arba teisiamieji, kol jų bylos bus galutinai išspręstos, b) asmenys, teismo nubausti ar su

⁵⁵⁶ X., „Kariūnų-aspirantų I laida“, *Kardas*, 1926, Nr. 34 (58), p. 543.

⁵⁵⁷ *Ten pat*.

⁵⁵⁸ *Ten pat*, p. 543–544.

apribotomis teisėmis c) asmenys, teismo sprendimu nubausti už vagystę, sukčiavimą, svetimo turto pasisavinimą ir kitus kario vardą žeminančius veiksmus (6 str.). Aspirantai priimami į kariuomenę vieną kartą per metus kartu su rudens šaukimo naujokais. Pavasario šaukimo naujokams, pareiškusiems norą būti aspirantais, šaukimas atidedamas iki rudens (7 str.). Aspirantai gali stoti į kariuomenę anksčiau, nei gaus šaukimą atlikti privalomąją karo tarnybą, jeigu jiems jau yra sukakę 18 m. ir jie dėl sveikatos tinka tarnauti (8 str.).

Aspirantai skirstomi į kariuomenės rūšis ir dalinius pagal Vyriausiojo štabo viršininko nurodymus: a) į pėstininkus ir kavaleriją – minimalus mokslo cenzas – 6 klasių aukštesnioji mokykla, b) į artileriją ir aviaciją – aukštesnioji mokykla, c) į technikos dalinius – 6 Lietuvos universiteto technikos fakulteto semestrai, aukštesnioji technikos mokykla, d) į sanitarijos ir veterinarijos tarnybą – tik sanitarijos ir veterinarijos medikai (9 str.).

Piliečiai, norintys įstoti į aktyviają karo tarnybą aspirantais, turėjo raštu pranešti savo apskrities naujokų ėmimo komisijos pirmininkui prieš du mėnesiais iki naujokų šaukimo ir pateikti šiuos dokumentus: a) savo apskrities viršininko liudijimą, kad nėra baustas 6 str. nurodytomis bausmėmis, ir liudijimą apie politinę ištikimybę ir dorovinį elgesį; b) išsilavinimo diplomą arba atestato nuorašą, patvirtintą notaro; c) valsčiaus arba miesto valdybos liudijimą apie įrašymą į šaukiamųjų sąrašą; d) nepilnamečiai – tėvų arba globėjų sutikimą raštu; e) kandidato rašytas trumpas *curriculum vitae* (10 str.) Papildomus dokumentus turėjo pateikti įgijusieji užsienio valstybėse išsilavinimą. Švietimo ministerija turėjo paliudyti, kad jų išsilavinimas atitinka Lietuvos Respublikos teisės aktus.

Taisyklėse buvo nustatyta aspirantų mokymo tvarka. Iš aspirantų dalinyje sudarydavo specialųjį būrį arba skyrių. Dalinių vadai turėjo paskirti šiems būriams arba skyriams instruktorius, kad aspirantai per du mėnesius išeitų visą naujokų mokymo programą. Be aspirantų, į specialų būrį ar skyrių gali būti skiriami visi naujokai, pateikę reikiamo minimalaus išsilavinimo liudijimą (11 str.).

Aspirantų kursai krašto apsaugos ministro įsakymu steigiami prie Karo mokyklos ir prie mokomųjų dalinių (12 str.).

Trūkstant aspirantų, į kursus gali būti skiriami kareiviai, turintys reikalingą mokslo išsilavinimą, išėję naujokų mokymą specialiajame būryje ir dalinio vado tinkamai atestuoti. Priimtieji į aspirantų kursus kareiviai turi per tris mėnesius pristatyti mokojo dalinio viršininkui pažymą apie turimą mokslo cenzą ir trumpą gyvenimo aprašymą. Nepristatę šių dokumentų kareiviai grąžinami į dalinius ir netenka aspirantų teisių (14 str.).

Aspirantų kursų klausytojų sudėtį kasmet nustato ir į dalinius skirsto Vyriausiojo štabo viršininkas (15 str.). Apygardų viršininkai kasmet iki gruodžio 15 d. pristato Vy-

riausiojo štabo viršininkui aspirantų sąrašus su jų vertinimo dokumentais ir kareivių sąrašus su jų išsilavinimą liudijančiais dokumentais, kuriems dalinio vadas tarpininkauja dėl priėmimo į aspirantų kursą (16 str.).

Aspirantų kursų klausytojai viskuo prilyginami tos mokomosios dalies, kur veikia aspirantų kursai, auklėtiniams (17 str.). Aspirantų kursų klausytojai, dėl kurių nors priežasčių gražinti į kariuomenės dalinius, skiriami į karo tarnybą. Gražinti dėl drausmės pažeidimų negali būti keliami į kareivių laipsnius ir netenka aspirantams teikiamų teisių (18 str.).

Aspirantai, atvykę į dalinį, buvo vadų skirstomi į kuopas, eskadronus ir baterijas taip, kad kiekvienam iš jų tektų ne mažiau kaip po penkias savaites vadovauti skyriui ir būriui (19 str.). Dalinių vadai ir viršininkai turėjo rūpintis, kad atvykę aspirantai, kaip būsimoji atsargos leitenantai, įgytų praktikos ir išmoktų vadovauti daliniams iki būrio. Aspirantai negalėjo mokytis naujokų. Tik pirmąjį stažuotės mėnesį juos buvo galima kaip puskarininkius skirti į sargybą ir į tarnybą. Buvo draudžiama aspirantus siųsti į komandiruotes (20 str.).

Dalinių vadai turėjo rūpintis, kad karo mokslas, įgytas aspirantų kursuose, būtų tikrinamas ir vykėtų praktiniai mokymai. Šiam tikslui dalinių vadai turėjo parengti programas, numatančias aspirantų dalyvavimą lauko pratybose. Programas tvirtino apygardų viršininkai pėstininkų daliniuose, kitų kariuomenės rūšių – tos srities viršininkai. Aspirantai dalyvaudavo dalinių jaunesniesiems karininkams rengiamose pratybose ir paskaitose (21 str.).

Atlikę daliniuose stažuotę, aspirantai buvo gražinami į Aspirantų kursą, kur turėjo laikyti egzaminus atsargos leitenanto laipsniui gauti. Į egzaminų komisiją buvo skiriami Vyriausiojo štabo atstovai. Išlaikę egzaminus ir tinkamai atestuoti aspirantai Aspirantų kurso viršininko pristatomi aukštesniam atsargos leitenanto laipsniui gauti (22 str.).

Aspirantams, tinkamai atestuotiesiems, bet egzaminų neišlakisiesiems, egzaminų komisijos nuožiūra, galėjo būti leidžiama laikyti egzaminus dar kartą, jei jie po pirmojo pakartotinio šaukimo būtų tinkamai atestuoti (23 str.).

Taisyklėse buvo nustatyta aspirantų tarnybos eiga. *Aspirantų tarnyba skirstoma šitaip:*

a) apie 2 mėnesius – mokymas daliniuose, b) apie 6 su puse mėnesio – mokslas Aspirantų kursuose, c) apie 3 su puse mėnesio – stažas daliniuose (*Pastaba:* šis straipsnis neličia antrosios Aspirantų kursų laidos) (24 str.).

Aspirantai keliami į kareivių laipsnius nepriklausomai nuo turimų etatų (25 str.). Aspirantai keliami į atsargos leitenanto laipsnį išlaikę numatytus egzaminus ir Aspirantų kurso viršininkui pristačius (26 str.). Aspirantams, turintiems teisę iš naujo laikyti egzaminus atsargos leitenanto laipsniui įgyti, leidžiama laikyti egzaminus tik leidus vadui to dalinio, kuriame atliko pakartotinį šaukimą, o išlaikę egzaminus, Aspi-

rantų kursų viršininko pristatomi atsargos leitenanto laipsniui gauti (27 str.). Atsargos leitenanto laipsnį suteikia Respublikos prezidentas (28 str.). Vyresniškumas atsargos leitenanto laipsniui skaitomas nuo pakėlimo dienos (29 str.).

Šias laikinąsias taisykles pasirašė ministras pirmininkas ir laikinai einantis krašto apsaugos ministro pareigas prof. Augustinas Voldemaras ir laikinai einantis Vyriausiojo štabo viršininko pareigas gen. št. plk. ltn. Povilas Plechavičius⁵⁵⁹.

1927 m. spalio 30 d. Karo mokykloje įvyko *pėstininkų antrosios ir artileristų pirmosios laidos kariūnų aspirantų išleistuvės*. Mokyklos gimnastikos ir sporto salėje 46 kariūnai aspirantai iškilmingai prisiekė Lietuvos Respublikai. Per iškilmingus pietus Karo mokyklos viršininkas plk. ltn. P. Kaunas pasakė kalbą, kurioje atkreipė aspirantų dėmesį į tai, kad tautos valia visada turėtų reikštis per kariuomenę, nepamirštant karininko įsipareigojimų – rūpintis visos kariuomenės garbe, gilinti karines žinias. Kvietė būsimus atsargos karininkus kartu su liaudimi ir kariuomene sėkmingai įgyvendinti tautos idealus. Kariūnų aspirantų vardu kalbėjęs L. Burba pažymėjo, kad jie besimokydami Karo mokykloje pasisėmė nemažai karinių žinių ir pasižadėjo jas panaudoti Vilniaus išvadavimui, Nepriklausomos Lietuvos valstybės stiprinimui⁵⁶⁰. Lietuvos Respublikos prezidentas suteikė jiems atsargos karininko laipsnį.

1927 m. gruodžio 28 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 558 ir įsakymu kariuomenei Nr. 145 antrosios aspirantų laidos 32 atsargos pėstininkai puskarininkiai ir 14 atsargos artilerijos puskarininkių gavo leitenanto laipsnį ir buvo įrašyti į pėstininkų ir artilerijos karininkų atsargos rezervą⁵⁶¹.

* * *

Trečioji aspirantų laida buvo išleista 1928 m. lapkričio 2 d., ją baigė 86, *ketvirtoji* – 1929 m. lapkričio 6 d., ją baigė 81 atsargos puskarininkis. Respublikos Prezidento aktu Nr. 58, 1929 m. vasario 19 d., įsakymu kariuomenei Nr. 14⁵⁶², 1929 m. lapkričio 6 d., ir įsakymu kariuomenei Nr. 86, 1929 m. lapkričio 24 d.⁵⁶³, jie pakeliami į leitenanto laipsnį ir įtraukiami į karininkų atsargą.

Atsižvelgiant į kariuomenės mobilizacinius poreikius, nuo *penktosios laidos* priimamųjų į kariūnus aspirantus padaugėjo: pvz., penktąją laidą, išleista 1930 m. lapkričio

⁵⁵⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 95, Kaunas, 1927 m. rugpjūčio 2 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 140, 141; „Lietuvos aspirantų rekrutavimo, tarnybos ir mokymo taisyklės“, *Vyriausybės žinios*, 1927 m. rugsėjo 23 d., Nr. 259. eil. Nr. 1674, p. 1–2.

⁵⁶⁰ „Kariūnų aspirantų II laida“, *Kardas*, 1927, Nr. 32 (92), p. 472.

⁵⁶¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 145, Kaunas, 1927 m. gruodžio 28 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 210.

⁵⁶² Įsakymas kariuomenei Nr. 14, Kaunas, 1929 m. vasario 23 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 91, l. 26.

⁵⁶³ Įsakymas kariuomenei Nr. 86, Kaunas, 1929 m. lapkričio 24 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 91, l. 178, 179.

1 d., baigė 229⁵⁶⁴, šeštąją – 1931 m. spalio 29 d. baigė 475⁵⁶⁵. Baigusiems aspirantų kursą absolventams suteikdavo atsargos leitenanto (nuo 1931 m. – jaunesniojo leitenanto) laipsnį. Jie buvo paleidžiami į karininkų atsargą. Atsargos karininkų atranka ir rengimas, kaip ir į kariūnų laidas, taip pat vyko pagal griežtus reikalavimus. Aspirantų mokymas ir auklėjimas savo esme nė kiek nesiskyrė nuo kariūnų mokymo ir auklėjimo, tik aspirantų mokymo plane ypač pabrėžta specializacija.

Iki tol veikusios aspirantų priėmimo ir tarnybos taisyklės (besimokantiems kitose mokyklose) moksleiviams aspirantams sudarydavo kai kurių problemų, tarp kurių svarbiausia buvo ta, kad karo tarnybos pabaiga (spalio paskutinės dienos) nesutapdavo su kai kurių mokyklų mokslo metų pradžia. Todėl kai kurie moksleiviai, baigę tarnybą spalio pabaigoje, tais metais negalėdavo tęsti mokslo. Karinė prievolė jiems mokymąsi sutrukdydavo ne vienerius, o dvejus metus. Be to, stojantiems į aspirantus, iki tol veikusios taisyklės reikalavo per mažą mokslo minimumą – būtent 6 gimnazijos klasių. Kelių metų patirtis parodė, kad jaunuoliai, nebaigę aukštesniosios mokyklos, dažniausiai nesugeba per trumpą aspirantų tarnybos laikotarpį išmokti atsargos karininkams reikalingų dalykų. Ypač jiems buvo sunku mokytis tų karinių dalykų, kurie daugiau reikalavo matematikos, fizikos ir istorijos žinių⁵⁶⁶.

Minėtus senų taisyklių trūkumus pašalino 1931 m. priimta nauja kariūnų aspirantų priėmimo ir tarnybos tvarka.

Kariūnais aspirantais galėjo būti Lietuvos piliečiai nuo 18 iki 25 m. amžiaus, baigę ne mažiau kaip aukštesniąją bendro išsilavinimo mokyklą arba tolygų išsilavinimą turintys pagal švietimo ministro patvirtintas programas ir tinkami karo tarnybai (1 str.). Norintys atlikti karinę prievolę kaip kariūnai aspirantai, karo tarnybą privalėjo atlikti iki stojimo į Kariūnų kursus (tų metų rugpjūčio 1 d.), pateikti prašymą tos apskrities naujokų ėmimo komisijai, kurios šaukiamųjų sąrašuose buvo įrašyti. Be prašymo, reikėjo pateikti: mokslo baigimo dokumentą arba notaro patvirtintą jo nuorašą, o išsilavinimą įgiję užsienyje turėjo pateikti ir Švietimo ministerijos pažymėjimą, nurodantį, kad jų išsilavinimas atitinka Lietuvos mokyklų reikalavimus; *curriculum vite*; apskrities viršininko liudijimą, kad kandidatas į aspirantus nebuvo teismo baustas kalėjimu, netardomas, nelaikomas policijos priežiūroje ir yra patikimas; gimimo liudijimą, o jaunesni kaip 21 m. – dar tėvų arba globėjų raštišką sutikimą; dvi fotografijas; nustatytos formos savo ranka surašytas žinias (2 str.).

⁵⁶⁴ Įsakymas kariuomenei Nr. 61, Kaunas, 1930 – Vytauto Didžiojo – metų gruodžio 13 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 95, l. 85.

⁵⁶⁵ Respublikos Prezidento aktas Nr. 666, 667, 1931-11-29, Įsakymas kariuomenei Nr. 62, Kaunas, 1931 m. lapkričio 4 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 99, l. 148–152.

⁵⁶⁶ Michelevičius A., „Naujos kariūnų aspirantų ėmimo ir tarnybos taisyklės“, *Kardas*, 1931, Nr. 7 (27), p. 109–110.

Kariūnus aspirantus į kariuomenę ima vieną kartą per metus nuo rugsėjo 1 iki 5 d. apskričių naujokų ėmimo komisijos. Priimtieji siunčiami į kariuomenę rugsėjo pradžioje Vyriausiojo štabo viršininko nustatytu laiku (3 str.).

Apskričių naujokų ėmimo komisijos iki rugpjūčio 10 d. Vyriausiajam štabui atsiunčia apie kariūnus aspirantus, norinčius atlikti karo tarnybą, informaciją, kuria remdamasis Vyriausiojo štabo viršininkas nustato kariūnų aspirantų kontingentą (4 str.). Jei kandidatų, tinkamų būti kariūnais aspirantais, yra perteklius, tai pirmiausia priimami baigę aukštąjį mokslą arba mokytojai, o po to – visi kiti, baigę aukštesnįjį mokslą. Minėtose kategorijose pirmenybė teikiama jaunesniojo amžiaus ir kitais atžvilgiais karo tarnybai tinkamiems kandidatams. Kandidatai, nepriimti kariūnais aspirantais, karo tarnybą atlikti šaukiami ir imami bendra tvarka (5 str.).

Vyriausiojo štabo viršininkas gali kariūnų aspirantų trūkumą papildyti tikrosios tarnybos kareiviais, tinkamais būti kariūnais aspirantais (6 str.). ***Kariūnai aspirantai kariuomenėje tarnauja 12 mėn.*** Per šį laikotarpį jie ruošiami atsargos karininkais ir gauna kariūnams nustatytą išlaikymą (7 str.).

Jei kariūnai aspirantai, tarnaujantys kariuomenėje, ne dėl jų kaltės pripažįstami netinkamais karo tarnybai, iš kariuomenės paleidžiami; išstarnavę ne mažiau kaip 6 mėn. paleidžiami į atsargą; neišstarnavę 6 mėn., skiriami į naujokų rezervą. Dėl nusikaltimų, nusižengimų arba negabūs, pripažinti netinkamais aspirantų tarnybai atleidžiami iš kariūnų aspirantų tarnybos ir kariuomenėje tarnauja Karinės prievolės įstatymu nustatytą laiką (8 str.).

Kariūnai aspirantai į tarnybos vietas skirstomi atsižvelgiant į jų pageidavimus, esamą vietų skaičių ir teikiant pirmenybę: 1) baigusiems ir studijuojantiems technikos arba matematikos mokslus – stoti į artileriją, aviaciją ir technines karines dalis; 2) baigusiems ir studijuojantiems žemės ūkio mokslus – stoti į kavaleriją. Į sanitarijos ir veterinarijos dalinius priimami asmenys, baigę ne mažiau kaip 8 medicinos arba veterinarijos fakultetų semestrus (9 str.).

Kariūnai aspirantai mokomi ir tarnybą kariuomenėje eina Vyriausiojo štabo viršininko nustatyta tvarka. Kariūnai aspirantai kariuomenėje ūkio darbams, o rikiuotės daliniuose ir ne rikiuotės tarnybai neskiriami. Be to, kariūnams aspirantams leidžiama skaitytis kitų mokyklų studentais arba mokiniais, stoti į mokyklas ir rūpintis stojimo klausimais tik tada, jei tai netrukdo eiti karo tarnybos pareigų (10 str.).

Kariūnai aspirantai, atlikę karo tarnybą, išlaikę egzaminus ir gerai atestuoti, pakeliami į atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį, paleidžiami į kariuomenės rezervą, pirmuosius dvejus metus nuo paleidimo iš tarnybos laikomi sąlyginėse atostogose, o vėliau karininkų rezerve. Iš sąlyginių atostogų jie bet kada gali būti vėl pašaukti į kariuomenę (11 str.).

Atsargos jaunesnieji leitenantai, būdami sąlyginėse atostogose ir rezerve, atlieka

mobilizacijos ir kitas rezervų karininkams skirtas prievolės (12 str.). Atsargos jaunesnieji leitenantai taikos metu turi rezervo karininkams teikiamų privilegijų – užimti Krašto apsaugos ministerijos tarnautojų pareigas (13 str.).

Atsargos jaunesnieji leitenantai, taikos metu išbuvę atsargoje ne mažiau kaip ketverius metus, sėkmingai atlikę numatytas karines pratybas ir gerai atestuoti, gali būti pakelti į atsargos leitenanto laipsnį. Karo metu atsargos jaunesnieji leitenantai ir leitenantai į aukštesnius karininkų laipsnius keliami bendra tvarka (14 str.). Laikinosios aspirantų ėmimo, tarnybos ir mokymo taisyklės (*Vyriausybės žinios*, 1927 m. rugsėjo 23 d., Nr. 259, eil. Nr. 1674) panaikinamos. Šias taisykles pasirašė krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis ir vidaus reikalų ministras S. Rusteika⁵⁶⁷.

Kariūnų aspirantų tarnybos taisyklių 2 str. 6 punkto priedas

*Kandidato į kariūnus aspirantus žinios*⁵⁶⁸

1. Pavardė, vardas ir tėvo vardas
2. Nuolatinė gyvenamoji vieta
 - a) apskritis.....
 - b) valsčius (miestas).....
 - c) kaimas (g-vė, nr.)
3. Gimimo metai, mėnuo ir diena
4. Pilietybė.....
5. Tautybė.....
6. Tikyba.....
7. Mokslo cenzas (kur, kada ir kurią mokyklą arba jos dalį baigė, kurių dalykų buvo lengviau mokyti)
8. Svetimų kalbų mokėjimas:
 - a) laisvai kalbu ir rašau.....
 - b) laisvai kalbu.....
 - c) su žodyno pagalba.....
9. Specialybė (profesija) ir dabartinis užsiėmimas.....
10. Šeimos (tėvai, broliai, seserys, žmona, vaikai) sudėtis, amžius, gyvenamoji vieta, užsiėmimas, turtas
11. Kuriose organizacijose arba politinėse partijose dalyvauji, nuo kurio laiko ir kurias pareigas eini
12. Ar pasižadi tarnaudamas kariuomenėje nedalyvauti politinėse organizacijose arba partijose

(parašas)

19.... metųmėn.d.

⁵⁶⁷ „Kariūnų aspirantų tarnybos taisyklės“, *Vyriausybės žinios*, 1931, birželio 10 d. Nr. 358, eil. Nr. 2443, p. 22.

⁵⁶⁸ *Ten pat.* p. 23.

1932 m. rugsėjo 30 d. įsakymu kariuomenei Nr. 66 Karo mokykloje *steigiamas Kariūnų aspirantų artilerijos skyrius*, kuris tiesiogiai pavaldus mokyklos viršininkui. Buvę iki šiol (vykdant 1931 m. įsakymą kariuomenei Nr. 12, 9 str.⁵⁶⁹) artilerijos aspirantų kursai prie 3-iojo artilerijos pulko panaikinami. Artilerijos kariūnų aspirantų skyriaus karininkų sudėtimi, mokslo ir organizaciniu tvarkymu rūpinasi Karo mokyklos viršininkas. Reikalingos artilerijos kariūnams aspirantams lėšos skiriamos iš Krašto apsaugos ministerijos 1932 m. išlaidų sąmatos (41 str. p. 5, 54 str. p. 3)⁵⁷⁰.

Siekiant toliau tobulinti kariūnų aspirantų rengimą 1933 m. kovo 1 d. priimtas *Aspirantų tarnybos įstatymas* ir *Aspirantų tarnybos įstatymui vykdyti taisyklės*.

Aspirantų tarnybos įstatymas. Atsargos karininkams ruošti steigiamas aspirantų tarnyba (1 str.). Aspirantais gali būti asmenys 18–29 m. amžiaus, baigę ne mažiau kaip aukštesniąją mokyklą ir tinkami karo tarnybai (2 str.). Aspirantais negali būti teismo bausti didesnėmis kaip areštas bausmėmis, teisiami, tardomi ir dėl kitų priežasčių aspirantais netinkami asmenys (3 str.).

Aspirantų kandidatus parenka apskričių komendantai dalyvaujant apskrities viršininkui ir sanitarijos karininkui arba civiliniam gydytojui (4 str.).

Asmenys, kurie nori stoti į aspirantų kursus, turi paskirtu laiku paduoti savo apskrities komendantui prašymą ir reikalingus dokumentus (5 str.). Apskričių viršininkai nustatytu laiku suteikia apskričių komendantams žinių, ar norintiems stoti aspirantais nėra 3 str. nurodytų kliūčių (6 str.).

Apskričių komendantų parinkti asmenys paskirtu laiku atvyksta jų žinion. Nuo atvykimo dienos jie gauna naujokams nustatytus maisto pinigus ir valstybės išdo lėšomis siunčiami į Karo mokyklą. Komisija nustatytą skaičių asmenų priima į kariuomenę kandidatais į aspirantus (7 str.).

Asmenys, kurie nepriimti kandidatais į aspirantus, iki jų gyvenamosios vietos artimiausios stoties (prieplaukos) grąžinami valstybės išdo lėšomis (98 str.). Apskričių komendantų ir karo mokyklos komisijos sprendimai aspirantų kandidatų parinkimo ir priėmimo reikalais neskundžiami ir gali būti keičiami tik priešišios tvarka (9 str.).

Kandidatai į aspirantus išėję naujokų mokymą, išlaikę egzaminus ir gerai atestuoti skiriami aspirantais (10 str.). Aspirantais arba jų kandidatais gali būti skiriami ir tikrosios tarnybos kareiviai, kurie atitinka šio įstatymo 2 ir 3 str. nuostatas (11 str.).

Aspirantai kariuomenėje tarnauja 12 mėn., įskaitant ir kandidatais išstarnautą laiką. Jie gauna kariūno išlaikymą ir turi išeiti atsargos jaunesniojo leitenanto laipsniui įgyti nustatytą mokslą, išlaikyti egzaminus ir atlikti praktiką (12 str.).

⁵⁶⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 12, Kaunas, 1931 m. vasario 18 d., <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=20608&biRecordId=2898>, 2014-04-11.

⁵⁷⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, 1932 m. rugsėjo 30 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 103, l. 127.

Aspirantai ir jų kandidatai:

1) dėl nesveikatos tapę karo tarnybai netinkami – visiškai nuo jos atleidžiami, o tapę tinkami tik ne rikiuotei ir ištarnavę kariuomenėje ne mažiau kaip 6 mėn. – leidžiami į atsargą, neištarnavę 6 mėn. – į naujokų rezervą,

2) dėl ligos nutraukę karo tarnybą daugiau kaip 3 mėn. ir dėl to neišėję nustatyto mokslo arba neišlaikę egzaminų – kariuomenėje tarnauja tik 12 mėnesių,

3) patys pasiprašę paleisti iš aspirantų tarnybos arba dėl nusikaltimų, nusižengimų ir nepakankamo uolumo moksle pripažinti tarnybai netinkami – paleidžiami iš aspirantų ir kariuomenėje turi ištarnauti Karinės prievolės įstatymu nustatytą laiką (13 str.).

Aspirantai, ištarnavę nustatytą laiką, išlaikę egzaminus, atlikę praktiką ir gerai atestuoti, pristatomi atsargos jaunesniojo leitenanto laipsniui gauti. Gavę jaunesniojo leitenanto laipsnį paleidžiami į atsargą ir turi teisę nešioti nustatytą ženklą. Laipsnio negavę paleidžiami iš aspirantų ir kariuomenėje tarnauja Karinės prievolės įstatymu nustatytą laiką (14 str.).

Aspirantams, neišlaikiusiems egzaminų, tačiau gerai atestuotiems ir ištarnavusiems Karinės prievolės įstatymu nustatytą tikrosios karo tarnybos laiką, trūkstantiems egzaminus gali būti leista laikyti antrą kartą. Egzaminus išlaikiusiems atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnis suteikiamas bendrąja tvarka (15 str.).

Atsargos jaunesnieji leitenantai atsargoje tarnauja karininkams nustatytą laiką ir pirmuosius trejus metus laikomi lygtinai atostogose, iš kurių krašto apsaugos ministras gali juos vėl pašaukti į karo tarnybą. Būdami atsargoje jie turi atsargos karininkų teises ir prievoles (16 str.).

Atsargos jaunesnieji leitenantai, taikos metu išbuvę atsargoje ne mažiau kaip 4 m., atlikę nustatytas karines pratybas ir gerai atestuoti, gali būti pakelti į atsargos leitenantus. Karo metu atsargos jaunesnieji leitenantai ir leitenantai į aukštesnius laipsnius keliami bendrąja tvarka (17 str.).

Asmenys, įstoję į Aspirantų kursus iš valstybės, savivaldybių ir privačių tarnybų, turi teisę ten grįžti tik atlikę karo tarnybą (18 str.). Šiam įstatymui vykdyti taisykles leidžia krašto apsaugos ministras (19 str.). Įstatymą pasirašė Respublikos prezidentas A. Smetona ir ministras pirmininkas J. Tūbelis⁵⁷¹.

Remdamasis minėtu įstatymu (19 str.) krašto apsaugos ministras B. Giedraitis pasirašė *Aspirantų tarnybos įstatymui vykdyti taisykles*.

⁵⁷¹ „Aspirantų tarnybos įstatymas“, *Vyriausybės žinios*, 1933, liepos 21 d., Nr. 420 eil. Nr. 2909, p. 4–5.

Į aspirantus gali būti priimami asmenys, kuriems stojimo metais sukanka 18–29 metai ir yra baigę ne mažiau kaip aukštesniąją bendrojo lavinimo mokyklą arba turi tolygų išsilavinimą (1 str.). Atsargos kareiviai ir liktiniai puskarininkiai taikos metu į aspirantus nepriimami (2 str.).

Asmenys, norintys tapti aspirantais, turi iki liepos 10 d. paduoti savo nuolatinės arba laikinosios, jei prašymo davimo metu laikinojoje gyvenamojoje vietoje kandidatas išgyveno ne mažiau kaip 6 mėn. ir pretendentams yra patogu, gyvenamosios vietos apskrities komendantui šių taisyklių 1 priede nurodyto pavyzdžio prašymą, mokslo baigimo dokumentą arba notaro patvirtintą jo nuorašą, o tie, kurie mokėsi užsienio mokyklose, – dar ir Švietimo ministerijos pažymėjimą, nustatantį jų mokslo atitiktį Lietuvos mokyklų reikalavimams, gimimo liudijimą arba notaro patvirtintą jo nuorašą, o jaunesni kaip 21 metų amžiaus – dar ir šių taisyklių 2 priede nurodyto pavyzdžio savivaldybės arba policijos patvirtintą tėvų arba globėjų raštišką leidimą stoti į Aspirantų kursą, *curriculum vitae*, dvi nuotraukas nuo 5x6 iki 9x12 cm, savo ranka surašytas šių taisyklių 3 priedo nurodyto pavyzdžio kandidato į aspirantus žinias, kurioms spausdinti blankai gaunami apskričių komendantūrose, ir į kariuomenę šaukiamojo amžiaus asmenys turi pristatyti dar ir į šaukiamųjų sąrašus įrašymo liudijimą, o vyresni – karo prievolės atlikimo arba atidėjimo liudijimą (3 str.).

Paštu siunčiamas prašymas turi būti atiduotas į paštą ne vėliau kaip paskutinę tokiam prašymui paduoti paskirtą dieną. Jei prašymui paduoti laikas baigiasi ne darbo dieną, tai paskutinė prašymui paduoti diena laikoma kita artimiausioji darbo diena (4 str.).

Apskričių komendantai iki liepos mėn. 14 d. savo apskričių viršininkams pateikia kandidatų į aspirantus žinias (3 priedas), iš jų pareikalauja Aspirantų tarnybos įstatymo 6 str. nurodytų žinių. Tos žinios surašomos atskirai apie kiekvieną asmenį ir ne vėliau kaip per 1 mėnesį atsiunčiamos jų pareikalavusiems apskričių komendantams, kartu grąžinant ir kandidatų į aspirantus žinias (5 str.).

Prašymai priimti į aspirantus ir visi jų priedai, taip pat kiti tuo reikalu reikalingi dokumentai ir raštai žyminiu mokesčiu neapmokami (6 str.).

Kandidatai į aspirantus apskričių komendantūrose parenkami pirmąją po rugpjūčio 29 d. darbo dieną. Tą dieną 9 val. visi prašymus padavusieji asmenys turi savo lėšomis atvykti į tų apskričių, kurių komendantams paduoti prašymai, komendantūras (7 str.).

Į aspirantus stojančių asmenų sveikatos būklei apskričių komendantūrose patikrinti Karo sanitarijos viršininkas į kiekvieną komendantūrą skiria sanitarijos karininką arba paveda apskrities komendantui pasikviesti atitinkamą civilinį gydytoją. Šis už atliktą darbą iš Krašto apsaugos ministerijos gauna nustatytą atlyginimą (8 str.).

Asmenų, stojančių į aspirantus, tinkamumas sveikatos atžvilgiu sprendžiamas ligų ir kūno trūkumų sąrašais A, B ir C, tačiau dėl ligų stojimas neatidedamas ir sveikatai

ištirti į ligonines nesiunčiami⁵⁷². Turintieji ligų bei kūno trūkumų, minimų sąrašuose, į aspirantus nepriimami (9 str.).

Apskričių komendantai parinktiems kandidatams į aspirantus surašo priėmimo formuliarus ir nustatytos formos žinias. Tų žinių vieną egzempliorių su priėmimo formuliarais ir 3 str. nurodytais dokumentais iki rugsėjo 3 d. atsiunčia Karo mokyklos viršininkui, o antrą egzempliorių – Generalinio štabo valdybos I skyriaus viršininkui (10 str.).

Apskričių komendantų parinkti kandidatai į aspirantus turi savo lėšomis atvykti į apskričių rinkimosi vietas komendantų paskirtu laiku, kad rugsėjo 17 d. iš rinkimosi vietų atvyktų į Karo mokyklą.

Kandidatus, apsigyvenusius ne tose apskrityse, kur jie apskričių komendantų buvo parinkti, į Karo mokyklą gali siųsti ir tie apskričių komendantai, kurių apskrityse siuntimo metu jie gyvens ir išsiuntimo metu atvyks jų žinion. Tokius asmenis išsiuntę komendantai apie tai praneša ir juos parinkusiems komendantams (11 str.).

Į Karo mokyklą siunčiami kandidatai į aspirantus privalo turėti pasus arba kitus asmenybę patvirtinančius dokumentus. Nuo atvykimo į apskričių rinkimosi vietas jie laikomi esančiais karo vyresnybės žinioje ir už nusikaltimus bei nusižengimus baudžiami kaip tikrosios tarnybos kareiviai (12 str.).

Apskričių komendantų parinkti kandidatai į aspirantus, tačiau paskirtu laiku ne-atvykę į apskričių rinkimosi vietas arba į Karo mokyklą, taip pat už nusikaltimus, padarytus iki atvykimo į Karo mokyklą, tapę tardomais arba teisiamais, į aspirantus nepriimami. Apskričių komendantai apie tokius asmenis praneša Karo mokyklos ir Generalinio štabo valdybos I skyriaus viršininkui (13 str.).

Su apskričių komendantų parinktais kandidatais susipažįstama Karo mokykloje ir Vyriausiojo štabo viršininko nustatytą skaičių galutinai priima į kariuomenę kandidatais į aspirantus ir prireikus į kariuomenės rūšis suskirsto aspirantų priėmimo komisija (14 str.).

Karo mokyklos aspirantų priėmimo komisija sprendžia balsų dauguma apie kandidato priėmimą (15 str.).

Tarp kandidatų pirmumą turėjo jaunesniojo amžiaus asmenys, baigę aukštąjį mokslą, visų rūšių mokyklų mokytojai, miškininkai arba kitais atžvilgiais tinkami kandidatai (16 str.).

Į kariuomenės rūšis kandidatai į aspirantus skirstomi atsižvelgiant į tai, kiek leidžia komplektavimo sąlygos, t. y. atsižvelgiant į jų pageidavimą, kūno sudėjimą ir į sveikatą, vietų skaičių ir specialybes. Į sanitarijos ir veterinarijos dalinius priimami tik baigę ne mažiau kaip 8 medicinos arba veterinarijos fakultetų semestrus (17 str.).

⁵⁷² „Karinės prievolės įstatymo priedas“, *Vyriausybės žinios*, 1924 m., rugpjūčio 20 d., Nr. 168. eil. Nr. 1181, p. 5–11.

Karo mokyklos aspirantų priėmimo komisijos priimti kandidatai į aspirantus nuo rugsėjo 15 d. laikomi priskirti į tikrąją karo tarnybą (18 str.).

Asmenys, nepriimti kandidatais į aspirantus, karo tarnybą atlieka bendra tvarka, o 3 str. 1, 2, 4 ir 6 punktuose nurodyti dokumentai tuojau (apskričių komendantūrose arba Karo mokykloje) jiems gražinami. Į Karo mokyklą nepriimti kandidatai gauna dar šių taisyklių 4 priede nurodyto pavyzdžio pažymėjimus, aprūpinami kelionei maisto pinigais, keliauti geležinkeliais (garlaiviais) leidimais iki jų gyvenamos vietos artimiausios stoties (prieplaukos). Į Karo mokyklą neatvykusių asmenų dokumentai gražinami juos atsiuntusiems apskričių komendantams, o šie gražina juos padavusiems (19 str.).

Karo mokyklos viršininkas apie priimtus ir nepriimtus kandidatus į aspirantus praneša Vyriausiojo štabo viršininkui ir juos parinkusiems apskričių komendantams, nurodydamas jų vardą, tėvo vardą, pavardę ir kurios apskrities komendanto buvo parinkti kandidatais į aspirantus. Taip pat pranešama ir nepriėmimo priežastis.

Apskričių komendantai apie Karo mokykloje priimtus kandidatais į aspirantus praneša atitinkamoms apskričių naujokų priėmimo komisijoms, kad juos įrašytų į šaukiamųjų sąrašus ir laikytų atliekančiais tikrąją karo tarnybos prievolę (20 str.).

Tikrosios tarnybos kareiviai, norintys stoti į Aspirantų kursus, turi iki stojimo metų liepos 10 d. pagal subordinaciją paduoti raportus ir šių taisyklių 3 str. nurodytus dokumentus bei žinias.

Dalinių vadai tuos raportus ir jų priedus, taip pat raportus padavusių kareivių priėmimo formularus, tarnybos lapus ir atestacijas ligi to paties mėnesio 15 d. atsiunčia Generalinio štabo valdybos I skyriaus viršininkui, kuris per atitinkamus apskričių komendantus išreikalauja apie tuos kareivius Aspirantų tarnybos įstatymo 6 str. nurodytas žinias (21 str.).

Tikrosios tarnybos kareiviai, kuriems Vyriausiojo štabo viršininko bus leista stoti į Aspirantų kursus, Karo mokyklos viršininko paskirtu laiku komandiruojami į Karo mokyklą, kur aspirantų priėmimo komisija bendra tvarka tikrina jų tinkamumą būti aspirantais sveikatos atžvilgiu. Pripažinti tinkamais skiriami kandidatais į aspirantus ir eiti karo tarnybą nustatyta tvarka, o pripažinti netinkamais – su priėmimo formuliais, tarnybos lapais ir šių taisyklių 3 str. 1, 2, 4 ir 6 punktais nurodytais dokumentais gražinami į juos komandiravusius dalinius. Daliniuose 3 str. nurodyti dokumentai gražinami juos padavusiems kareiviams.

Karo mokyklos viršininkas apie tikrosios tarnybos kareivius, priimtus ar nepriimtus kandidatais į aspirantus, praneša jų dalinių vadams ir Vyriausiojo štabo viršininkui (22 str.).

Aspirantams ir kandidatams į aspirantus, kai tai netrukdo eiti tarnybines pareigas, leidžiama būti ir kitų mokyklų moksleiviais ir rūpintis stojimo į mokyklas klausimais (23 str.).

Aspirantai ir jų kandidatai į aspirantus įstatymo numatyta tvarka iš aspirantų ir kariuomenės atleidžiami Karo mokyklos viršininko potvarkiais. Tačiau jų netinkamumą aspirantų tarnybai sveikatos atžvilgiu nustato karo ligoninės sveikatos tikrinimo komisija bendra tvarka.

Apie atleistuosius iš kariuomenės arba tik iš aspirantų Karo mokyklos viršininkas, nurodydamas atleidimo priežastį, tuoj pat praneša Vyriausiojo štabo viršininkui ir gražina atleistiesiems šių taisyklių 8 str. 1, 2, 4 ir 6 punktuose nurodytus dokumentus; iš kariuomenės paleistiesiems duoda dar nustatytą karo tarnybos atlikimo liudijimą ir jų tarnybos lapus su priėmimo formuliais siunčia atitinkamiems apskričių komendantams, o privalančius išstarnauti trūkstamą iki Karinės prievolės įstatymu nustatyto tikrosios karo tarnybos laiką perkelia į Vyriausiojo štabo viršininko nurodytą kariuomenės dalinį (23 str.).

Aspirantus, atlikusius Aspirantų tarnybos įstatymo 14 str. reikalavimus, Karo mokyklos viršininkas pristato atsargos jaunesniojo leitenanto laipsniui gauti, o gavusieji aprūpinami nustatytais dokumentais ir paleidžiami į atsargą (25 str.).

Asmenims, kurie būdami aspirantais neišlaikė atsargos jaunesniojo leitenanto laipsniui įgyti numatytų egzaminų, tačiau gerai atestuoti, Karo mokyklos viršininkas trūkstamus egzaminus gali leisti laikyti antrą kartą tikrosios karo tarnybos pabaigoje. Tuomet jie iki tų metų, kuriais baigia tikrąją karo tarnybą, sausio 10 d. turi paduoti raportus, kuriuos dalinių vadai su tų kareivių tarnybos lapais, priėmimo formuliais ir atestacijomis tuoj pat siunčia Karo mokyklos viršininkui. Kareivius, kuriems tuos egzaminus bus leista laikyti, komandiruoja Karo mokyklos viršininko žinion jo paskirtu laiku.

Egzaminus išlaikiusius Karo mokyklos viršininkas bendra tvarka pristato gauti atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį, po to jie yra išleidžiami į atsargą, o egzaminų neišlaikiusius ir atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnio negavusius gražina į juos komandiravusį kariuomenės dalinį baigti tikrosios karo tarnybos arba leidžia į atsargą, jei tikrosios karo tarnybos prievolę jie jau yra atlikę.

Atsargoje esantiems buvusiems aspirantams, norintiems įgyti atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį, trūkstamus egzaminus gali būti leista laikyti tik Vyriausiojo štabo viršininkui leidus (26 str.).

Atsargos jaunesniųjų leitenantų tarnyba lygtinėse atostogose prasideda atleidus juos iš kariuomenės tų metų spalį 1 d. ir baigiasi kitų metų rugsėjo 30 d. (27 str.).

Kariūnų aspirantų tarnybos taisyklės (*Vyriausybės žinios*, 1931 m., Nr. 358, eil. 2443)⁵⁷³ panaikinamos (28 str.)⁵⁷⁴.

⁵⁷³ „Kariūnų-aspirantų tarnybos taisyklės“, *Vyriausybės žinios*, 1931 m., birželio 10 d., Nr. 358, eil. Nr. 2443, p. 22–23.

⁵⁷⁴ „Aspirantų tarnybos įstatymui vykdyti taisyklės“, *Vyriausybės žinios*, 1933 m., liepos 21 d. Nr. 492, eil. Nr. 2914, p. 17–19.

Be taisyklių, buvo dar patvirtinti Aspirantų tarnybos įstatymui vykdyti taisyklių priedai⁵⁷⁵.

1 priedas

Panevėžio apskrities Komendantui.
Prano, Jono s., Petroliūno,
gyv. *Panevėžio* apskr.,
Pušaloto valsč.,
Skaistgirių kaime

Prašymas

Turėdamas kilnų tikslą tapti Lietuvos kariuomenės atsargos karininku ir sąžiningai tarnauti brangios Tėvynės Nepriklausomybės gynėjų eilėse, prašau šiais metais priimti mane į kariuomenę aspiranto kandidatu ir nuskirti į kavaleriją.

Aspirantų tarnybos sąlygos man gerai žinomos ir pasižadu sąžiningai atlikti visas tas tarnybos pareigas.

Prie šio prašymo pridedu:

1. Panevėžio gimnazijos baigimo atestatą Nr. 57,
2. mano vyr. brolio Jono Petroliūno leidimą stoti į kariuomenę aspirantu,
3. savo ranka rašytą *curriculum vitae*,
4. du savo atvaizdus,
5. savo ranka surašytas kandidato į aspirantus žinias,
6. Pušaloto valsčiaus Viršaičio liudymą Nr. 14 apie įsirašymą į šaukiamųjų sąrašus,
7. gimimo metriką.

Pranas Petroliūnas

Skaistgiriai,

1933 m. liepos mėn. 5 d.

⁵⁷⁵ „Aspirantų tarnybos įstatymui vykdyti taisyklių priedai“, *Vyriausybės žinios*, 1933 m., liepos 21 d. Nr. 420, eil. Nr. 2914, p. 19–20.

2 priedas

Aš, žemiau pasirašęs Jonas, Jono s., Petroliūnas, nuolatinis Panevėžio apskr., Pušaloto valsč. (miesto), Skaistgirių kaimo (g-vė, Nr.) gyventojas, šiuo leidžiu mano globojamam broliui Pranui, Jono s., Petroliūnui, nuolatiniai gyvenančiam Panevėžio apskr., Pušaloto valsč. (mieste), Skaistgirių kaime (g-vėje, Nr.), gimusiam 1914 m. liepos mėn. 7 d., šiais metais stoti į kariuomenę aspirantu ir tai tarnybai nustatyta tvarka atlikti karo tarnybos prievolę.

(parašas) Jonas Petroliūnas

Pušalotas, 1933 m. birželio mėn. 27 d.

Aš, Pušaloto valsčiaus viršaitis tvirtinu, kad Jonas Petroliūnas tikrai, globoja savo brolių Praną Petroliūną ir leisdamas jam stoti į kariuomenę aspirantu pats šį raštą pasirašė.

A. V.

Šidugis

Pušaloto valsčiaus viršaitis

Mikoliūnas

Sekretorius.

3 priedas

Kandidato į aspirantus žinios

1. Vardas, tėvo vardas, pavardė
2. Nuolatinė gyvenamoji vieta: apskr
- valsč. (miestas)..... kaimas (mieste: g-vė, Nr.)
3. Laikinoji gyvenamoji vieta: apskr..... valsč. (miestas) Kaimas (mieste: g-vė, Nr.)
- Nuo kurio laiko (metai, mėn., d.) ir kodėl apsigyvenai laikinoje gyvenamoje vietoje
4. Gimimo metai, mėnuo ir diena
5. Pilietybė tautybė tikyba.....
- Mokslo cenzas (kur, kada ir kurią mokyklą arba jos dalį baigėi, kuriuos mokslus labiausia mėgai)
- Svetimų kalbų mokėjimas:
- a) laisvai kalbu ir rašau.....

2. ASPIRANTŲ TARNYBA – ATSARGOS KARININKŲ RENGIMAS

- b) laisvai kalbu
- c) su žodyno pagalba
8. Specialybė (profesija) ir dabartinis užsiėmimas
9. Šeimos (tėvai, broliai, seserys, žmona, vaikai) sudėtis, amžius, gyvenamoji vieta, užsiėmimas, turtas
10. Kuriose organizacijose arba politinėse partijose dalyvavai ir dalyvauji, nuo kurio laiko ir kuria pareigas ėjai ir eini
11. Ar pasižadi nedalyvauti politinėse organizacijose ir partijose

Šių žinių tikrumą iškilmingai tvirtinu savo parašu.

(parašas)

(vieta)

19. ... metų mėn. ... d.

4 priedas

Karo Mokyklos stampas.

265

Pažymėjimas

Šiuo pažymiu, kad Pranas, Jono s., Petroliūnas iš Panevėžio apskr., Pušaloto valsč. (m.), Skaistgirių kaimo, Panevėžio apskrities komendanto parinktas į aspirantų kandidatus ir šio mėn. 10 d. atsiųstas į Karo Mokyklą. Tačiau tos mokyklos aspirantų ėmimo komisijos dėl nesveikatos (Ligų ir kūno truk. sąr. B § 3) pripažintas aspirantų tarnybai netinkamu, šio mėn. 12 d. atleistas ir karinę prievolę turi atlikti bendra tvarka.

Stodamas apskrities naujokų ėmimo komisijon turi patiekti šį pažymėjimą, kuriuo patikrinama, kad ligi šio mėn. 14 d. nestojo ne dėl savo kaltės.

.....
Karo Mokyklos Viršininkas

A. V.

.....
Adjutantas

1934 m. lapkričio 30 d. Respublikos prezidentas A. Smetona paskelbė *Aspirantų tarnybos įstatymo* pakeitimą (*Valstybės žinios*, 1933 m. kovo 1 d., Nr. 420, eil. Nr. 2909). *Aspirantų tarnybos įstatymas* papildomas 17¹ str.:

Atsargos leitenantai ir jaunesnieji leitenantai baigusieji atitinkamą aukštąją mokyklą gali būti priimami taikos metu į tikrąją karo tarnybą į inžinerijos, ginklavimo, aviacijos, topografijos, sanitarijos ir veterinarijos karininkų korpusus. Geodezininkai ir technikai įgiję specialųjį aukštąjį išsilavinimą, išimtiniais atvejais gali būti priimami tik į topografijos ir ginklavimo karininkų korpusus. Šie karininkai į aukštesnius laipsnius keliami Karininkų laipsnių įstatymo nustatyta tvarka.⁵⁷⁶

1937 m. kovo 1 d. skelbiamas *Aspirantų tarnybos įstatymo* (*Vyriausybės žinios*, 1933 m., Nr. 420, eil. Nr. 2909, 1934 m., Nr. 461, eil. Nr. 3226) 12 ir 13 str. pakeitimai. Pagal 12 str. naują redakciją, **aspirantai kariuomenėje tarnauja 15 mėn.**, įskaitant ir kandidatais išstarnautą laiką. Jie turi mokytis nustatytą laiką, išlaikyti egzaminus ir atlikti kariuomenėje praktiką. Besimokantys Karo mokykloje aprūpinami kaip kariūnai, o tarnaujantys kariuomenės daliniuose – kaip kareiviai.

13 str. skelbia, kad aspirantai ir kandidatai į aspirantus, nebaigę aspirantų mokymo kurso, karo tarnybą atlieka bendra tvarka⁵⁷⁷.

1937 m. balandžio 30 d. krašto apsaugos ministras brg. gen. S. Dirmantas ir kariuomenės vadas gen. št. plk. S. Raštikis, remdamiesi *Aspirantų tarnybos įstatymo* 19 str. (*Vyriausybės žinios*, 1933 m. liepos 21 d. Nr. 420, eil. 2909⁵⁷⁸, 1934 m. lapkričio 30 d. Nr. 461, eil. 3226⁵⁷⁹ ir 1937 m. kovo 1 d. Nr. 568, eil. 3948⁵⁸⁰), paskelbė naujas ***Aspirantų tarnybos įstatymui vykdyti taisykles***.

1 str. Į aspirantų tarnybą priimami asmenys, kuriems stojimo metais sukanka 18–29 m. ir jie yra baigę ne žemesnę kaip gimnazijai tolygią vidurinę ar aukštesniąją mokyklą.

2 str. Prašymai priimti į aspirantų tarnybą atitinkamiems komendantams pateikiami iki birželio mėn. 1 d.

Prie prašymo reikia pridėti:

1) išsilavinimo dokumentą arba notaro patvirtinta nuorašą, o tie, kurie mokėsi užsienio valstybių mokyklose – dar ir Švietimo ministerijos pažymėjimą, nustatantį jų mokslo cenzo atitikimą Lietuvos mokyklos mokyklų reikalavimams,

2) gimimo metriką arba notaro patvirtintą jos nuorašą,

⁵⁷⁶ Aspirantų tarnybos įstatymo pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1934 m. lapkričio 30 d., Nr. 461, eil. Nr. 3226, p. 6.

⁵⁷⁷ Aspirantų tarnybos įstatymo pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1937 m. kovo 1 d. Nr. 568, eil. Nr. 3948, p. 32.

⁵⁷⁸ Aspirantų tarnybos įstatymui vykdyti taisyklių priedai, *Vyriausybės žinios*, 1933 m., liepos 21 d. Nr. 420, eil. Nr. 2914, p. 19–20.

⁵⁷⁹ Aspirantų tarnybos įstatymo pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1934 m. lapkričio 30 d., Nr. 461, eil. Nr. 3226, p. 6.

⁵⁸⁰ Aspirantų tarnybos įstatymo pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1937 m. kovo 1 d. Nr. 568, eil. Nr. 3948, p. 32.

3) savo ranka rašytą *curriculum vitae*,

4) savo ranka rašytas kandidato žinias, kurioms blankai gaunami apskričių ar Klaipėdos krašto komendantūrose,

5) jaunesni kaip 21 metų amžiaus – viršaičio, burmistro ar policijos patvirtintą tėvų arba globėjų leidimą stoti į aspirantų kursus,

6) viduriniųjų mokyklų paskutinės klasės mokiniai, vietoje 1 punkte nurodyto mokslo cenzo dokumento, prie prašymo gali pridėti jų lankomos mokyklos pažymėjimą, kad jiems leista laikyti baigiamuosius egzaminus. Mokslo cenzo dokumentą komendantui jie turi pristatyti ne vėliau kaip kandidatų parinkimo dienai.

3 str. Prašymai ir dokumentai siunčiami stojant į aspirantų tarnybą nuo žyminio mokesčio atleidžiami.

4 str. Aspirantų tarnybos įstatymo 6 str. nurodytos žinios komendantams atsiunčiamos iki birželio 25 d.

5 str. Kandidatai į aspirantus komendantūrose parenkami birželio mėn. 26–28 d. Į komendantūras sveikatai patikrinti kandidatai paskirtu laiku atvyksta ir namo grįžta savo lėšomis.

6 str. Kandidatų sveikatai tikrinti sanitarijos karininkus ar gydytojus komendantai kviečia Karinės prievolės įstatymo 44 ir 45 str. nustatyta tvarka. Laisvai praktikuojančiam gydytojui atlyginama pagal Karininkų atlyginimo įstatymo 54 str. (Vyriausybės Žinios, 1931 m., Nr. 349, eil. 2392)⁵⁸¹.

7 str. Kandidatų tinkamumas rikiuotei sprendžiamas pagal Ligų ir kūno trūkumų sąrašą nustatyti naujokų ir kareivių tinkamumą karinei tarnybai. Į naujokų sveikatos tikrinimo komisijas kandidatai nesiunčiami.

8 str. Komendantai jų parinktų kandidatų sąrašus su 2 ir 4 str. nurodytais dokumentais ir Karinės prievolės įstatymo 103 str. nurodytais priimamaisiais lapais iki liepos 2 d. atsiunčia Karo mokyklos viršininkui.

9 str. Komendantų parinkti kandidatai liepos mėn. 5 d. turi savo lėšomis atvykti į komendantūras ir tą pačią dieną siunčiami į Karo mokyklą. Komendantas gali leisti kandidatams į Karo mokyklą vykti iš jų gyvenamųjų vietų. Šie kandidatai geležinkeliais (garlaiviais) važiuoti aprūpinami leidimais bendra tvarka.

10 str. Kandidatai, vykdami į Karo mokyklą, turi turėti pasus ar juos atitinkančius dokumentus, o į kariuomenę šaukiamojo ir vyresnio amžiaus kandidatai dar ir įsirašymo į šaukiamųjų naujokų sąrašus arba karinės prievolės atlikimo ar jos atidėjimo liudijimus.

11 str. Atsargos ir apsaugos kariai į aspirantų tarnybą priimami bendra tvarka.

12 str. Norintieji stoti į aspirantų kursus tikrosios tarnybos kariai, vietoj prašymų, 2 str. nurodytu laiku nustatyta tvarka paduoda atitinkamus raportus ir prie jų prideda to paties str. 1–4 punkte nurodytus dokumentus. Dalių vadai raportus su jų priedais, tarnybos bei sanitariniais lapais, atestacijomis ir pasais ar juos atstojančiais dokumentais iki birželio 15 d. siunčia Karo mokyklos viršininkui.

13 str. Karo mokyklos viršininko parinktus tikrosios tarnybos karius-kandidatus jo paskirtu laiku dalių vadai komanduoja į Karo mokyklą. Karo mokykloje šie kandidatai imami bendra tvarka.

14 str. Parinkti kandidatai, paskirtu laiku neatvykę į komendantūras arba į Karo mokyklą, arba pagal Aspirantų tarnybos įstatymo 3 str. nustoję teisės stoti į aspirantus – kandidatais nebelaikomi.

⁵⁸¹ „Karininkų atlyginimo įstatymas“, Vyriausybės žinios, 1931 m. kovo 10 d., Nr. 349, eil. Nr. 2392, p. 6–7.

Komendantai apie netekusius teisių būti aspirantais praneša Karo mokyklos viršininkui.

15 str. Karo mokykloje aspirantų kandidatų į kariuomenę ima tos mokyklos viršininko paskirta aspirantų priėmimo komisija susidedanti iš 3 karininkų, kurių vienas – komisijos pirmininkas. Tikrinant kandidatų sveikatos būklę, komisijoje dalyvauja ne mažiau kaip du Karo sanitarijos viršininko paskirti sanitarijos karininkai. Komisijos nutarimu, kandidatų sveikata gali būti patikrinta ir karo ligoninėje.

16 str. Aspirantų priėmimo komisija kandidatų į aspirantų tarnybos priėmimą sprendžia balsų dauguma. Sanitarijos karininkai sprendžiamąjį balsą turi tik sveikatos būklės arba kūno sudėties klausimais. Balsams pasidalinus lygiomis, sprendimą nulemia komisijos pirmininko balsas.

17 str. Į kariuomenę kandidatų į aspirantus skaičių nustato ir jų skirstymą specialybėmis bei mokyimo planą tvirtina kariuomenės vadas. Į sanitarijos ir veterinarijos specialybes yra skiriami kandidatai į aspirantus, baigę ne mažiau kaip 8 medicinos ar veterinarijos fakultetų semestrus.

18 str. Į kariuomenę priimtų aspirantų kandidatų skaičius, išskyrus tikrosios tarnybos karius, tikrosios karo tarnybos pradžia laikoma nuo priėmimo metų liepos 1 d.

19 str. Į kariuomenę nepriimti kandidatai į aspirantus grąžinami namo, o tikrosios tarnybos kariai – į savo dalis. Šiems kandidatams 2 str. 1 ir 2 punkte nurodyti dokumentai grąžinami, o tikrosios tarnybos karių dokumentai ir žinios grąžinamos juos atsiuntusiems dalių vadams.

20 str. Karo mokyklos viršininkas praneša atitinkamiems komendantams ir kariuomenės dalių vadams, kurie jų atsiųsti kandidatai yra priimti į aspirantų kursus ir kas dėl kokių priežasčių nepriimti arba siunčiami neatvyko. Komendantai į aspirantus priimtus bet karinės prievolės dar neatlikusius asmenis, laiko jų atliekančiais ir, dar neįrašytus, įrašo į šaukiamųjų naujokų sąrašus.

21 str. Į Aspirantų kursus nepriimti kandidatai karinę prievolę atlieka bendra tvarka.

22 str. Karo mokyklos viršininkas, kai tai netrukdo karinei tarnybai, aspirantams ir jų kandidatams į aspirantus gali leisti stoti į civilines mokyklas, skaitytis jų moksleiviais ir laikyti egzaminus.

23 str. Kariuomenės dalių vadai, grąžindami į Karo mokyklą jų dalyse naujokų mokymą ir praktikos stažą atlikusius kandidatus į aspirantus ir aspirantus, mokyklos viršininkui siunčia apie kiekvieną iš jų tiksliai atestacijas ir pareiškia savo nuomonę dėl jų tinkamumo būti atsargos karininkais.

24 str. Aspirantai ir kandidatai į aspirantus, dėl sveikatos būklės pripažinti karo tarnybai nebetinkamais arba tinkamais tik ne rikiuotei, pagal Karinės prievolės įstatymo 114 str. 4 p. ar 115 str., iš kariuomenės atleidžiami. Atleidžiami taip tie, kurie tinka ne rikiuotei, atsižvelgiant į tikroje karo tarnyboje ištarnautą laiką, pagal Karinės prievolės įstatymo 121–124 str. skiriami į I-os rūšies atsargą arba į II-os rūšies apsaugą.

25 str. Aspirantus ir kandidatus į aspirantus, pripažintus aspirantų tarnybai netinkamais dėl nepažangumo moksle ar nedrausmingumo, Karo mokyklos viršininkas siunčia į atitinkamas rikiuotės dalis. Jie karinę prievolę atlieka bendra tvarka.

26 str. Aspirantų mokslas ir egzaminų rezultatai įvertinami ta pačia tvarka, kaip ir kadro kariūnų. Nepažangiais moksle laikomi tie aspirantai, kurie per egzaminus gauna daugiau kaip dviejų dalykų skolas arba kurie neišlaiko bent vienos gautos skolos. Skolą antrą kartą gali būti leista laikyti tik tiems aspirantams, kurie jos neišlaikė ne dėl savo kaltės.

27 str. Aspirantus, ištarnavusius Aspirantų tarnybos įstatymo 12 str. nustatytą laiką ir gerai atestuočius, bet neišlaikiusius egzaminų ar dėl kitos priežasties nepristatytus pakelti arba nepakeltus į karininko laipsnį, Karo mokyklos viršininkas gali pakelti į puskarininkų laipsnius. Pakeltieji, pagal Karinės prievolės įstatymo 114 str. 3 p., leidžiami į atsargą, o nepakeltieji – karinę prievolę atlieka šių taisyklių

25 str. nurodyta tvarka.

28 str. *Karo mokyklos viršininkas, Aspirantų tarnybos įstatymo 15 str. nurodytus egzaminus gali leisti laikyti tik buvusiems aspirantams tebesant tikroje karo tarnyboje. Kariuomenės vadai šiuos egzaminus gali leisti laikyti ir atsargos kariams.*

29 str. *Šių taisyklių 28 str. nurodyti egzaminai laikomi rugsėjo mėnesį Karo mokyklos viršininko paskirtomis dienomis. Norintieji tuos egzaminus laikyti tikrosios tarnybos kariai raportus pareikia Karo mokyklos viršininkui nustatyta tvarka, o atsargos kariai – kariuomenės vadui per savo apskrities komendantą.*

30 str. *Kariai, kuriems leista laikyti 28 str. nurodytus egzaminus, Karo mokyklos viršininko numatytu laiku turi atvykti į mokyklą. Atitinkami kariuomenės dalių vadai ar apskričių komendantai Karo mokyklos viršininkui, jo numatytu laiku, atsiunčia tų karių tarnybos dokumentus ir atestacijas. Atsargos kariai egzaminams laikyti į Karo mokyklą atvyksta ir namo grįžta savo lešomis ir išlaikymo mokykloje negauna.*

31 str. *Aspirantų tarnybos įstatymo 14 str. nurodytą ženklą Karo mokykla pagamina Krašto apsaugos ministerijos lešomis ir pakeltiems į atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnį duoda nemokamai⁵⁸².*

32 str. *Aspirantais ir jų kandidatais į aspirantus kariuomenėje tarnavę asmenys į tarnybos vietas, turėtas prieš įstojant į kariuomenę, grįžta Karinės prievolės įstatymo 13 str. nustatyta tvarka.*

33 str. *Aspirantų ir jų kandidatų į aspirantus šeimos šelpiamos pagal Karinę prievolę atliekančių vyrų neturtingoms šeimoms aprūpinti taisyklės (Vyriausybės žinios, 1936 m. rugsėjo 28 d., Nr. 551, eil. 3836583581 ir 1937 m. vasario 18 d., Nr. 567, eil. 3935584582).*

34 str. *Aspirantų tarnybos įstatymui vykdyti taisyklės, paskelbtos Vyriausybės žiniuose 1933 m. liepos 21 d., Nr. 420, eil. Nr. 2914 panaikinamos.⁵⁸⁵*

* * *

Kaip minėta, *aspirantai kariuomenėje iki 1937 m. tarnavo 12 mėnesių, o vėliau iki 15 mėnesių*, įskaitant ir kandidatais ištarnautą laiką. Per tą laiką jiems buvo suteikiamas kariūnams numatytas išlaikymas ir jie turėjo baigti atsargos jaunesniojo leitenanto laipsniui įgyti numatytą mokymo programą, išlaikyti egzaminus ir atlikti praktiką. Pavyzdžiui, *penktosios aspirantų laidos* (1930 m.) mokymo plane rikiuotei buvo skirta 65 val., instruktavimui (šaudymo, grandies, kautynių mokymas, durtuvų kova, užsiėmimai grupėmis prie įvairių pabūklų) – 60 val., parengiamiesiems šaudymo

⁵⁸² Įsakymu kariuomenei buvo nustatytas Aspirantų kursas baigusiems ženklas. *Aprašymas*: Ženklas plieninis, blizgantis, gaubtas, pritvirtintas ant laurų vainiko. Ženklo viduryje pridodama sidabrinė Vytis raudono emalio fone. Ženklo apačioje pridodama aukso spalvos monograma „AS“, kurios viršuje pridodama aukso spalvos šešiakampė žvaigždutė. Viršuje iš kairės – Aspirantų kursų įsteigimo metai (1926), o iš kairės – mėnuo ir diena (VIII.17). Apačioje iš kairės išgraviruojami kursų baigimo metai, o iš dešinės – baigimo laida. Įsakymas kariuomenei Nr. 19, Kaunas, 1938 m. kovo 16 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 131. l. 49.

⁵⁸³ Karinę prievolę atliekančių vyrų beturtėms šeimoms aprūpinti taisyklės, *Vyriausybės žinios*, 1936 m. rugsėjo 28 d., Nr. 551, eil. Nr. 3836, p. 2–3.

⁵⁸⁴ Karinę prievolę atliekančių vyrų beturtėms šeimoms aprūpinti taisyklių pakeitimas, *Vyriausybės žinios*, 1937 m. vasario 18, Nr. 567, eil. Nr. 3935, p. 26.

⁵⁸⁵ Įsakymas kariuomenei Nr. 26, Kaunas, 1937 m. balandžio 30 d., LCVA, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 40–42.

pratimams koviniais šoviniai (iš šautuvų, lengvųjų ir sunkiųjų kulkosvaidžių) – 54 val., taikomajai taktikai (kautynių skyriaus, būrio ir kuopos mokymas) – 72 val., taktikai: pėstininkams – 45 val., artilerijai – 10 val., kavalerijai – 8 val., aviacijai – 8 val., pasirengimui cheminiam karui – 10 val., artilerijai – 30 val., topografijai – 28 val., fortifikacijai – 48 val. (pėstininkų – 18, inžinerijos būriams – 30 val.), ryšiams – 52 val., (pėstininkų – 22, inžinerijos būriams – 30 val.), šaudybai – 20 val., teoriniam ir praktiniam susipažinimui su ginklais – 60 val. (šautuvas, granatos, revolveriai – 7 val., kulkosvaidžiui: teorija – 28 val., praktiniai užsiėmimai – 8 val., minosvaidžiui: teorija – 20 val. praktika – 8 val., supažindinimas su šarvuočiais ir tankais – 5 val.), kariuomenės organizavimui ir ūkiui – 20 val., karo teisei – 10 val., karo higienai – 12 val., statutams – 48 val.: vidaus – 8 val., drausmės – 6 val., įgulos – 6 val., šaudymo – 10 val., lauko – 18 val., pokalbiams įvairiais drausmės, psichologijos, auklėjimo ir kt. klausimais – 8 val., gimnastikai ir sportui – 130 val., rikiuotės dainų mokymui (2 val. per savaitę) – 20 val. Praktika (taktika ir lauko statutas, topografija, fortifikacija, ryšiai, šaudymas) buvo atliekama daliniuose, jai buvo skirta 42 dienos pėstininkų ir 25 inžinerijos būriams. Egzaminai buvo laikomi iš taktikos ir lauko statuto, artilerijos, topografijos, fortifikacijos, šaudymo ir šaudymo statuto, ryšių, ginklų, kariuomenės organizavimo ir ūkio, visų statutų⁵⁸⁶. *Detalesnis mokymo planas atsispindi 18–24 lentelėse.*

18 lentelė

Penktosios aspirantų laidos rikiuotės, instruktavimo, ruošimosi šaudymo pratyboms koviniais šoviniai, taikomosios praktikos mokymo planas 1930 m.⁵⁸⁷

Eil. nr.	Dėstomi dalykai	Valandos
	Rikiuotė:	
1	Vieno kario mokymas	
2	Grandies mokymas	
3	Kautynių skyriaus mokymas	
4	Būrio mokymas	
5	Kuopos mokymas	
	Iš viso:	65
	Instruktavimas:	
1	Kautynių mokymas – šliaužimas, apsikasimas, taikymasis prie vietos, dujokaukių naudojimas, rankinių granatų mėtymas, vietos daiktų padėties nustatymas, krypties laikymasis ir t. t.	15

⁵⁸⁶ 1930 m. Kariūnų aspirantų penktos laidos mokymo planas, LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 24, l. 3–4.

⁵⁸⁷ *Ten pat*, l. 5–6.

2. ASPIRANTŲ TARNYBA – ATSARGOS KARININKŲ RENGIMAS

2	Grandies mokymas – įvairiose fazėse užduočių vykdymas su grandimi.	17
3	Šaudymo mokymas – pasirengiamieji šaudymo veiksmai, šaudymo pratybos, atstumų nustatymas.	14
4	Durtuvų kova.	6
5	Grupiniai užsiėmimai su pabūklais – kanuolė, kulkosvaidis, minosvaidis ir t. t.	8
	Iš viso:	60
	Šaudymo pratybos koviniais šoviniiais	
	Šaudymas:	
1	Iš šautuvų	
2	Iš lengvųjų kulkosvaidžių	
3	Iš sunkiųjų kulkosvaidžių	
	Iš viso:	54
	Taikomoji taktika	
1	Kautybių skyriaus mokymas – žvalgybos patrulis, apsaugos patrulis, vyriausias patrulis, artėjimas – puolimas, gynimasis, traukimasis.	14
2	Būrio mokymas – būrys žvalgyboje, būrys žygyje per inžinerines užtvartas, poilsio apsaugoje, puolime, gynimesi, pasitraukime.	24
3	Kuopos mokymas – kuopa poilsio apsaugoje, kuopa avangarde, kuopa puolime, kuopa ariergarde, kuopos gynimasis, pasitraukimas iš kautynių.	34
	Iš viso:	72

271

19 lentelė

Penktosios aspirantų laidos taktikos mokymo planas 1930 m.⁵⁸⁸

Eil. nr.	Dėstomieji dalykai	Duomenys		
		valandos	konsultacijos	egzaminai
I.	Pėstininkų:			
	1. Jėgos elementai	4		
	2. Pėstininkų organizacija ir valdymas	4		
	3. Žygis	2		
	4. Pastovis	1		
	5. Kautynių pagrindai	5		
	6. Eilinio kareivio kautynės	2		
	7. Grandies kautynės	2		
	8. Lengvųjų kulkosvaidžių grandies kautynės	2		
	9. Sunkiųjų kulkosvaidžių kautynės	2		
	10. Pėstininkų būrio kautynės	3		
	11. Sunkiųjų kulkosvaidžių panaudojimas kautynėse	2		
	12. Sunkiųjų kulkosvaidžių grupė ir būrys	2		
	13. Lengvųjų minosvaidžių panaudojimas kautynės	2		

⁵⁸⁸ 1930 m. Kariūnų aspirantų penktos laidos mokymo planas, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 24, l. 7.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

	14. Pėstininkų kuopos kautynės	5		
	15. Pėstininkų bataliono kautynės	2		
	Iš viso:	45	1	1
II.	Artilerijos:			
	1. Artilerijos apibūdinimas ir organizacija	2		
	2. Artilerijos žvalgyba, apsauga, ryšys ir organizacija	3		
	3. Artilerija puolamose kautynėse	2		
	4. Artilerija ginamose kautynėse	2		
	5. Šaunamųjų reikmenų tiekimas	1		
	Iš viso:	10	–	–
III.	Kavalerija:			
	1. Kavalerijos organizacija ir apginklavimas	2		
	2. Kavalerijos vaidmuo kautynėse	2		
	3. Kavalerijos sargyba, ryšys, apsauga, puolimas, gynimas	4		
	Iš viso:	8	1	–
IV.	Aviacija:			
	1. Aviacija ir lėktuvų rūšys	2		
	2. Aviacijos puolimai	1		
	3. Gynimasis nuo aviacijos puolimų	3		
	4. Ryšys su žemės kariuomenę (ir atvirkščiai)	2		
	Iš viso:	8	1	–
V.	Cheminis karas:			
	1. Cheminė agresija	1		
	2. Cheminiai agresijos būdai	2		
	3. Gynyba nuo cheminės agresijos	5		
	4. Cheminės agresijos taktika	2		
	Iš viso:	10	1	–

20 lentelė

Penktosios aspirantų laidos artilerijos, topografijos mokymo planas 1930 m.⁵⁸⁹

Eil. nr.	Dėstomieji dalykai	Duomenys		
		valandos	konsultacijos	egzaminai
	Artilerija:			
1.	Vokiečių ir rusų pabūklų techninė charakteristika	9		
2.	Sprogstamosios medžiagos	4		
3.	Vidinė balistika	3		
4.	Išorinė balistika	4		

⁵⁸⁹ 1930 m. Kariūnų aspirantų penktos laidos mokymo planas, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 24, l. 8.

2. ASPIRANTŲ TARNYBA – ATSARGOS KARININKŲ RENGIMAS

5.	Išsisklaidymas	1		
6.	Sviediniai, degtuvai ir ištaisai	3		
7.	Šūvių sekimas	2		
8.	Šūvių išsisklaidymas ir kaunamasis šaudymas	4		
	Iš viso:	30	1	1
	Praktika: taikus taikymas, pažymėjimas, supratimas apie netaikų šaudymą.	8		
	Topografija:			
1.	Įvadas į topografiją	2		
2.	Žemėlapių skaitymas	5		
3.	Reljefas	5		
4.	Žemėlapių orientavimas	3		
5.	Nuotraukos	5		
6.	Žemėlapiai	4		
7.	Perspektyvinė nuotrauka	2		
8.	Rekognoskavimas	2		
	Iš viso:	28	1	1

21 lentelė

Penktosios aspirantų laidos fortifikacijos, ryšių mokymo planas 1930 m.⁵⁹⁰

273

Eil. nr.	Dėstomieji dalykai	Duomenys			
		Pėstininkai val.	Inžinieriai val.	Konsultacijos	Egzaminai
1	Lauko fortifikacija	12			
2	Lauko fortifikacija, taktikos dalis	4			
3	Inžinerijos taktika	2			
4	Įvadas	–	2		
5	Fortifikacijos elementai	–	10		
6	Įtvirtinimo baras	–	5		
7	Minų darbai	–	4		
8	Keliai ir tiltai	–	6		
9	Sprogdinimai	–	3		
	Iš viso:	18	30	1	1
	Ryšiai:				
1	Telefonas ir Morzės abėcėlė	10			
2	Linijų tiesimas	4			
3	Kitos ryšių priemonės	3			

⁵⁹⁰ 1930 m. Kariūnų aspirantų penktos laidos mokymo planas, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 24, l. 8–9.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

4	Įvairių ryšių priemonių panaudojimas kare	5			
5	Ryšių priemonės	–	1		
6	Telefonas	–	6		
7	Telegrafas	–	2		
8	Optinis telegrafas	–	2		
9	Radijo telegrafas	–	4		
10	Linijų tiesimas	–	3		
11	Morzės abėcėlė	–	12		
	Iš viso:	22	30	1	1
	Praktika:				
	Teorinis praeito kurso pakartojimas	8	8		–

22 lentelė

Penktosios aspirantų laidos šaudymo, ginklų, karo teisės, statutų mokymo planas 1930 m.⁵⁹¹

Eil. nr.	Dėstomieji dalykai	Duomenys		
		valandos	konsultacijos	egzaminai
	Šaudymas:			
1	Kulkos lėkimo tyrimas	8		
2	Oro įtaka kulkos lėkimui	2		
3	Šūvių tikrumas	4		
4	Šaudymo taiklumas	2		
5	Šaunamojo individualaus ginklo tobulėjimo istorija	2		
6	Šoviniai	2		
	Iš viso:	20	1	1
	Ginklai:			
I	Šautuvas, granatos, revolveriai			
	1. Anglų šautuvai	2		
	2. Vokiečių ir rusų šautuvai	2		
	3. Įvairios granatos, revolveriai	3		
	Iš viso:	7	–	1
II	Kulkosvaidis:			
	1. Vokiečių sunkusis 08 kulkosvaidis	15		
	2. Vokiečių lengvasis 08/15 kulkosvaidis	2		
	3. Čekų kulkosvaidis – Brno	4		
	4. Kitų sistemų kulkosvaidžiai	2		
	5. Mokymas iš kulkosvaidžių šaudyti	5		
	Iš viso:	28	1	1
	Praktika:			

⁵⁹¹ 1930 m. Kariūnų aspirantų penktos laidos mokymo planas, LCVA, f. 1451, ap. 2, b. 24, l. 9–10.

2. ASPIRANTŲ TARNYBA – ATSARGOS KARININKŲ RENGIMAS

	Pratybos su kulkosvaidžiu	8		
III	Minosvaidis:			
	1. Lengvieji minosvaidžiai, jų išardymas ir surinkimas	10		
	2. Minosvaidžių paruošimas šaudymui	2		
	3. Reikalingos šaudymui priemonės	3		
	4. Taikymas, koregavimas, šaudymas	5		
	Iš viso:	20	1	1
	Praktika:			
	Teorinis praeito kurso pakartojimas	8	–	–
IV	Praktiškai supažindinama su šarvuočiais ir tankais	6	–	–
	Karo teisė:			
1	Bendros žinios apie teisę	2		
2	Karo baudžiamasis procesas	4		
3	Tardymas	3		
4	Garbės teismai	1		
	Iš viso:	10	1	–
	Statutai:			
1	Lauko tarnybos statutas	18	–	1
2	Šaudymo statuto	10	–	1
3	Vidaus tarnybos statutas	8	–	1
4	Drausmės statutas	6	–	1
5	Įgulos statutas	6	–	1
	Iš viso:	48	–	5

275

23 lentelė

Penktosios aspirantų laidos kariuomenės organizavimo, ūkio, karo higienos, pokabių, sporto, dainavimo mokymo planas 1930 m.⁵⁹²

Eil. nr.	Dėstomi dalykai	Duomenys		
		valandos	konsultacijos	egzaminai
	Kariuomenės organizacija ir ūkis:			
1	Lietuvos kariuomenės organizacija	5		
2	Mobilizacija	5		
3	Kariuomenės ūkis	3		
4	Kariuomenės dalių ūkis	5		
5	Karinė raštvedyba	2		
	Iš viso:	20	1	1
	Karo higiena:			
1	Asmens, kareivinių ir žygiavimo higiena	2		

⁵⁹² Ten pat, l. 10–11.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

2	Maistas, drabužiai	2		
3	Alkoholis	2		
4	Ligos	3		
5	Pirmoji pagalba sužeistiesiems ir susirgusiems	3		
	Iš viso:	12	1	–
	Pokalbiai:			
	Pokalbiai įvairiais drausmės, psichologijos, auklėjimo ir t. t.	8		
	Sportas:			
1	Mankšta su įrankiais: turnikas, lygiagretės, žiedai, arklys ir t. t.	35		
2	Lengvoji atletika: ėjimas, bėgimas, šokimas, mėtymas, lauko kliūtys	35		
3	Laisvi judesiai: paprastai, kombinuoti ir ritminiai pratimai	25		
4	Durtuvų kautynės	10		
5	Plaukymas	10		
6	Žaidymai: futbolas, krepšinis, boksas ir t. t.	15		
	Iš viso:	130		
	Dainavimas:			
	Mokoma tinkamų dainų rikiuotėje	2 val. per savaitę		

276

24 lentelė

Penktosios aspirantų laidos vasaros praktikos mokymo planas 1930 m.⁵⁹³

Dėstomieji dalykai	Dienų skaičius
Taktikos pratybos darbai. Užduotys, vykdomos bataliono ribose, skirstant į būrį ir kuopą: a) kuopa suartėjant; b) kuopa puolime; c) kuopa persekiojime; d) kuopa gynime; e) kuopa atsitraukime (diena ir naktį).	12
Iš viso:	12

⁵⁹³ 1930 m. Kariūnų aspirantų penktos laidos mokymo planas, *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 24, l. 12–13.

Topografijos praktiniai darbai. 1. Linijų nustatymas, matavimas, žingsnių mastelio sudarymas ir t. t. 2. Pasivaikščiojimas su žemėlapiu: mastelis 1:25000, 1:100000 3. Nuotrauka 1:5000 (apie 1 km ² be oriz.) 4. Nuotrauka 1:10000 apie 2 km ² be oriz.) 5. Nuotrauka 1:20000 su oriz. (apie 4 km ²) 6. Nuotrauka 1:20000 su oriz (apie 4 km ²) 7. Rekonoskavimas Iš viso:	1 1 2 2 3 2 1 12
Fortifikacijos praktiniai darbai. 1. Apsikasimas, pavienių apkasų sujungimas, apkasų patobulinimas 2. Kulkosvaidžių, minosvaidžių, artilerijos apkasai 3. Kliūčių sudarymas ir ardymas 4. Atsparos punkto lauke organizavimas Iš viso:	2 1 1 2 6
Ryšių praktiniai darbai. 1. Telefono kabelio patikrinimas, remontas, telefono aparatų gedimai, jų pašalinimas ir t. t. 2. Telefono linijų tiesimas, prisijungimas prie nuolatinių linijų, centrinio ryšio sukūrimas 3. Optikos rūšys Iš viso:	1 2 1 4
Šaudymai. 1. Kautynių pratimai iš šautuvų 2. Kautynių pratybos iš lengvųjų kulkosvaidžių 3. Kautynių pratybos iš sunkiųjų kulkosvaidžių Iš viso:	3 2 3 8
Ekskursijos. 1. Į aviacijos dalis 2. Į intendantūros dirbtuves 3. Į radijo stotį 4. Į muziejus ir kt.	Vyksta tik išėiginėmis dienomis

Atsargos jaun. ltn. Dovinietis 1932 m. apie aspirantų praktiką *Karde* pareiškė tokius samprotavimus:

„Iš kariūnų aspirantų trumpo tarnybos laiko trys mėnesiai skiriami teorijos žinių praktiškam pritaikymui ir duodama progos praktiškai išmokti ir parodyti mokėjimą vadovauti būriui. Nemažai kam iš karto sunku vadovauti būriui, todėl pradedama nuo skyriaus ir tik po to einama prie būrio.

Išlaikę egzaminus ir gavę geras atestacijas už stažo atlikimą, kariūnai aspirantai pakeliami į ats. jaun. ltn., nors per tuos 3 mėnesius stažo kai kurie jų negavo vadovauti būriui. Man pačiam teko išeiti tajį stažą. Taigi teko matyti tokių, kurie visą laiką buvo skyrininkais ar net jų padėjėjais.

Todėl nėra ko stebėtis, jei iš ats. jaun. ltn. atsiras nesugebančių vadovauti būriui. Tat, kaip jie tas pareigas eis, jei kils reikalas.

Ats. jaun. ltn. parengimas valstybei nepigiai kainuoja, todėl turi būti dedamos visos pastangos, kad visi turėtų progos įgyti būrio vadovavimo įgudimo, ir kad atestacijos būtų duodamos už faktišką būrio vadovavimą, kad tik už vadovavimą gavę geras atestacijas būtų keliami į ats. jaun. ltn.

Nes priešingai, kai bus reikalas, gali tekti skaudžiai nusivilti.

Taip pat ats. jaun. ltn. vėliau tektų patikrinti, kiek jie savo tarnybą žino, ar neatsiliko, nepamiršo įgytų žinių.⁵⁹⁴

Pradedant septintąja laida aspirantų tarnybos pradžia ir pabaiga pradėta derinti su kitų Lietuvos mokyklų mokslo metų pradžia ir pabaiga, kad tarnybą baigę jaunieji karininkai galėtų laiku registruotis studijoms universitete ir kitose aukštosiose mokyklose, kuriose mokslas prasidėdavo rugsėjo 15 d. Septintoji dvyliktoji aspirantų laidos buvo išleista 1932–1937 m. rugsėjo 15 d. Septintąją laidą baigė 240⁵⁹⁵, aštuntąją – 187⁵⁹⁶, devintąją – 144⁵⁹⁷, dešimtąją – 132⁵⁹⁸, vienuolikąją – 212⁵⁹⁹, dvylikąją – 254⁶⁰⁰, trylikąją – 239 (1938 m. rugsėjo 27 d.)⁶⁰¹, keturiolikąją – 246 (1939 m. rugsėjo 19 d.)⁶⁰²

* * *

Kandidatai į minėtas laidas būdavo priimami į Karo mokyklą tuoj po rugsėjo vidurio, tik išleidus ankstesnę laidą. Antai XII laidoje I aspirantų kuopą sudarė pėstininkai, o II aspirantų kuopos pirmąjį būrį – inžinerijos, o antrąjį – artileristų specialybės karininkai⁶⁰³. Tai buvo didelis indėlis stiprinant Lietuvos atsargos karininkų gretas. *1937 m. kariūnų laida nebuvo išleista, nes Karo mokykla persitvarkė į trejų mokslo metų kursą, todėl kita kariūnų laida buvo išleista tik 1938 m. gegužės 12 d.*

Pamaldomis Karo mokyklos aktų salėje prasidėjo *1937 m. rugsėjo 15 d. dvyliktosios aspirantų laidos iškilmės*, į kurias atvyko Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona, ministras pirmininkas J. Tūbelis, krašto apsaugos ministras brg. gen. St. Dirmantas,

⁵⁹⁴ Dovinietis, „Dėl kariūnų aspirantų stažo“, *Kardas*, 1932, Nr. 7 (39), p. 108.

⁵⁹⁵ Įsakymas kariuomenei Nr. 63, 1932 m. rugsėjo 16 d., Kaunas, 1932 m. rugsėjo 16 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 103, l. 121–123, Respublikos Prezidento 1932 m. rugsėjo 15 d. aktas Nr. 530.

⁵⁹⁶ Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 108, l. 82–83, Respublikos Prezidento aktas Nr. 881, 1933 m. rugsėjo 15 d.

⁵⁹⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 89, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 131–133, Respublikos Prezidento aktas Nr. 685, 1934 rugsėjo 15 d. 09-15 m. Įsakymas kariuomenei Nr. 89, 1934-09-15.

⁵⁹⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, 1935 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 117, l. 87–88, Respublikos Prezidento aktas Nr. 755, 1935 m. rugsėjo 15 d.

⁵⁹⁹ Įsakymas kariuomenei Nr. 57, Kaunas, 1936 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 123, l. 105–108, Respublikos Prezidento aktas Nr. 1119, 1936 m. rugsėjo 15 d.

⁶⁰⁰ Įsakymas kariuomenei Nr. 55, Kaunas, 1937 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 94–95, Respublikos Prezidento aktas Nr. 933, 1937 rugsėjo 15 d. 09-15.

⁶⁰¹ Įsakymas kariuomenei Nr. 68, Kaunas, 1938 m. rugsėjo 27 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 131, l. 135–137, Respublikos Prezidento aktas Nr. 1328, 1938 m. rugsėjo 27 d.

⁶⁰² Įsakymas kariuomenei Nr. 67, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 19 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 134, l. 220–221, Respublikos Prezidento aktas Nr. 1123, 1939 rugsėjo 18 d.

⁶⁰³ Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.* p. 677.

brg. gen. E. Vimeris, Kauno miesto komendantas plk. Z. Talevičius, Šaulių sąjungos vadas plk. P. Saladžius, Prezidentūros kanceliarijos viršininkas dr. P. Bielskis, prezidento adjutantas plk. lt. V. Šliogeris, vyriausiasis kariuomenės kapelionas V. Mironas, protonotaras, prelatas prof. A. Grigaitis, nemažai aukštųjų karininkų ir spaudos atstovų. Dėl vykusių tuo metu kariuomenės manevrų, išleistuvių iškilmėse negalėjo dalyvauti kariuomenės vadas gen. štabo plk. St. Raštikis ir kai kurie aukštieji karininkai – dalinių vadai ir įstaigų viršininkai. Buvo perskaitytas Respublikos Prezidento aktas, kuriuo visiems dvyliktosios laidos aspirantams suteikiamas atsargos jaun. leitenanto laipsnis. Ta proga Karo mokyklos įsakymu antro kurso kariūnai buvo perkelti į trečią kursą.

Respublikos prezidentas A. Smetona naujai pakeltuosius atsargos karininkus pasveikino šiais žodžiais:

„Nuoširdžiai sveikinu Jus, jaunieji leitenantai, pasiekusius pirmojo karininko laipsnio. Ši diena iškilminga ne vien Jums. Džiaugiasi mūsų Tėvynė, kad jau padidėjo atsargoje šviesių gynėjų eilės, džiaugiatės ir Jus patys, laimingai ir sėkmingai baigę Karo mokyklą.

Paskutinį kartą šiandien pražygiuosite savo Almae Matris kieme akivaizdoje savo vyresnybės, tačiau nepamirškite savo auklėtojų ir tuomet, kada atsargon išėję, būsite pasklidę po Lietuvą. Paliks giliai Jūsų atmintyje tie vieni metai, kuriais sudaryti saitai tarp Jūsų ir Jūsų auklėtojų. Linkiu, kad tie saitai būtų Jums nenutrūkstamas ryšys su mokykla – Jūsų darbuose. Gyvendami kas sau, būsite visuomet pasiruošę ginti Tėvynę ne tik pavojaus metu, bet ir prie kasdienio darbo. Mokslas ir auklėjimas, Jūsų įgytas Karo mokykloje, tebus Jūsų ir Lietuvos naudai.“⁶⁰⁴

Pritariant orkestrui, visiems sugiedojus Tautos himną, už vyriausiąją ginkluotųjų pajėgų vadą, vyriausybę ir kariuomenės vadovybę sušukus tris galingus „valio!“, pro estradą darniu, karišku iškilmės maršo žingsniu pražygiavo kariūnų ir kariūnų aspirantų kuopų šimtinės gretos.

Paradui pasibaigus, tos dienos absolventai greitai persirengę iškilminga uniforma, savo antpečius papuošę jaunesniųjų leitenantų žvaigždutėmis ir be ginklų rikiavosi priesakai prie Vytauto Didžiojo paminklo. Atsargos jaunesniuosius leitenantus prie Vytauto Didžiojo paminklo prisaikdino karo kapelionas V. Abraitis. Reikia pažymėti, kad originali, pirmą kartą priesakai parinkta vieta prie Vytauto Didžiojo paminklo pačią priesaiką darė nepaprastai įspūdingą.

Po priesaikos sveikinimo žodį tarė krašto apsaugos ministras brg. gen. S. Dirmantas pažymėdamas, kad tautų ir pavienių žmonių gyvenime pasitaiko ypač reikšmingų dienų, kad „*priesaika duos visai Jūsų ateičiai ypatingą atspalvį ir žymę, kurią nešiosite iki gilių senatvės; ugninėm raidėm žibės ji Jūsų ateities veikloje*“.

Priesaikos ceremonijai pasibaigus, naujoje Karo mokyklos valgykloje prasidėjo bendri pietūs. Tai buvo kuklios vaišės, daugiausia pačioje Karo mokykloje išaugintais

⁶⁰⁴ „XII-osios aspirantų laidos išleistuvės“, *Kardas*, 1937, Nr. 19 (273), p. 445–446.

ir pagamintais maisto produktais, su lietuvišku alumi ir tradicine mokyklos giria.

Bendrų pietų metu Respublikos prezidentas A. Smetona pasakė kalbą, kurioje pabrėžė, kad visur, visuomet ir visiems būtina drausmė. Svarų žodį naujai išleidžiamiesiems taip pat tarė ir ministras pirmininkas J. Tūbelis.

Krašto apsaugos ministras brg. gen. S. Dirmantas savo kalboje pažymėjo, kad nors ir tenka jauniems atsargos karininkams skirtis su savo mokykla, tačiau liūdesio nejauciama. Į išleidžiamųjų vietą Karo mokykloje jau yra atėję dar daugiau jaunų vyrų, kurie jau ilgesnį laiką išbus mokykloje. Kitas dalykas – ir išleidžiamieji karininkai dar ilgai pasiliks kariuomenės žinioje ir prireikus per kelias valandas, metę savo darbus, imsis ginklo ir užims atitinkamas vietas kariuomenėje.

Su savo auklėtiniais nuoširdžiai atsisveikino Karo mokyklos viršininkas brg. gen. K. Musteikis pažymėdamas, kad iki šiol buvo nelengva per trumpą 12 mėn. aspirantų tarnybos laiką tinkamai parengti būrių vadus. Dabar jau išleistas naujas įstatymas, pagal kurį aspirantų tarnyba pratęsiama. Su šia laida buvo išleista per 2 000 atsargos karininkų, kurie, dirbdami gimtojo krašto įvairiose organizacijose, savo darbu prisideda prie visuomenės drausminimo:

„Niekuomet nepamirškite, kad buvote mokykloje, kurios Šefas yra vyriausias ginkluotųjų pajėgų vadas, ir išėję iš mokyklos klausykite Jo nurodymų ir dirbkite taip, kaip Jis nori – tuomet nebūsime toje didelėje talkoje paskutiniai, į kurią Jis seniai šaukia visus Lietuvos piliečius.“⁶⁰⁵

Pietų metu išleidžiamieji padainavo keletą gražių kariūniškų dainų. Šitai 1937 m. rugsėjo 15 d. didelis būrys atsargos karininkų atsisveikino su kariškąja *Alma Mater* ir išsisklaidė po visą kraštą atlikti įvairias pareigas, stoti prie įvairaus darbo, prie mokslo⁶⁰⁶.

Atranka į kariūnus aspirantus buvo tokia pat griežta, kaip ir į kariūnų laidas. Aspirantų mokymas ir auklėjimas savo esme nė kiek nesiskyrė nuo kariūnų mokymo ir auklėjimo, tik aspirantų mokymo plane ypač pabrėžta specializacija. Paprastai buvusiųjų aspirantų į kadro karininkų tarnybą nepriimdavo, tačiau buvo ir išimčių. 1934 m. vasarą po nepavykusio vadinamojo voldemarininkų pučo iš kariuomenės į atsargą buvo paleista daug karininkų. Šiai spragai užpildyti Karo mokykloje buvo organizuoti atsargos karininkų kursai baigusiems aspirantų laidas.

Pagal 1935 m. liepos 3 d. paskelbtą įstatymą atsargos jaunesnieji leitenantai galėjo būti priimti į aktyviąją karo tarnybą *baigę 10 mėnesių kursus*, kurie buvo įsteigti Karo mokykloje. Kursai išleidžia vieną karininkų laidą (1 str.). Priimamų į kursus sąlygas, karininkų skaičių, laiką ir tvarką nustato kariuomenės vadas (2 str.). Atsargos jaunieji leitenantai, besimokydami kursuose, drausmės ir aprūpinimo atžvilgiu prilyginami kariūnams (3 str.). Priimtiems į aktyviąją karo tarnybą jaunesniojo leitenanto laipsnio

⁶⁰⁵ „XII-osios aspirantų laidos išleistuvės“, *Kardas*, 1937, Nr. 19 (273), p. 445–446.

⁶⁰⁶ *Ten pat.*

vyresniškumas nustatomas nuo kursų baigimo dienos. Baigusieji kursus, pirmąją rūšimi, gauna 10 mėnesių vyresniškumą (4 str.). Priimtieji į aktyviają karo tarnybą gauna 1 500 litų pašalpą aprangai įsigyti (5 str.). Šiam įstatymui vykdyti krašto apsaugos ministras leidžia taisykles (6 str.). (Įsakymą pasirašė Respublikos prezidentas A. Smetona ir ministras pirmininkas J. Tūbelis).⁶⁰⁷

Po 10 mėnesių mokymosi 1936 m. gegužės 10 d. buvo išleista specialioji laida, kurią baigę 103 karininkai buvo paskirti į dalinius⁶⁰⁸ (*apie tai plačiau rašoma skyriuje apie Karo mokyklą*).

Iki 1936 m. karo tarnyba būdavo atidedama studentams, kol baigs studijas, ir kitais atvejais. Tačiau kylant karo grėsmei, paaštrėjus santykiams su Vokietija, visi atidėjimai buvo atšaukti ir karo tarnybą reikėjo atlikti bendra įstatymo nustatyta tvarka.

Lietuvos karininkija nuolat rūpinosi atsargos karininkų parengimu. Antai 1934 m. lapkričio 19 d. Lietuvos kunigaikščio Vytenio 9-ojo pėstininkų pulko karininkų ramovėje Marijampolės apskrities atsargos karininkų suvažiavime Generalinio štabo mjr. K. Dulksnys skaitytoje paskaitoje tema „*Atsargos karininkų uždaviniai*“ kalbėjo:

„Kiekvienas turim gerai suprasti savo pareigas tėvynės gynimui. Neturime manyti, kad visa tai galima sutvarkyti įstatymų keliu, nes vienu įstatymu saugumas dar nelaiduojamas, jeigu pati tauta šiam sunkiam uždaviniui nebūna parengiama. Tautos pasirengimas gintis nuo užpuoliko dažniausiai pareina nuo jos dvasios, jos išauklėjimo, tarsi negalima pasiekti nei karine tarnyba, nei trumpu prieškariniu auklėjimu.

<...> Jau nuo pat mažens jaunajai kartai turi būti įskiepijama, kad norint nepriklausomiems gyventi, reikia mokėti nepriklausomybę gintis ne tik žodžiu bei kasdieniu darbu, bet ir ginklu. <...> Žinoma, atsargos karininkai negali tenkintis, vien tik karišką spaudą sekdami, nes šiuo būdu labiau platinamos tik teorinės žinios, o praktiškoms žinioms papildyti turi būti aplinkybių, kuo panašesnių į karo, tai yra, protarpiais reikalingos sistemingos praktiško pobūdžio studijos ir praktiškas žmonių vadovavimas. Taigi kuo būdu to sistematingumo galima pasiekti? Kaip gi pasiekti, kad teorija ir praktika nuolat viena antrą papildytų ir atsargos karininkai visą laiką jaustų kariuomenės mokymo ir jos pažangos pulsą?

Vadinasi, reikia dviejų papildomųjų kelių: a) atsargos karininkų šaukimas kartoti ir b) atsargos karininkams rengiami kursai. Vienas ir antras keliai būtinai reikalingi, nes jie vienas antrą papildo. Kursai duoda karininkui sistematizuotą teoriškai praktiškų žinių, o per kartojamuosius šaukimus tos žinios išbandomos, sprendžiant taktikos uždavinius su žmonėmis lauke.

<...> Tikrosios tarnybos karininkai yra įsitikinę, kad pavojui kilus atsargos karininkai visi kaip vienas eis ginti nepriklausomybės, bet reikia atsiminti, kad nepakanka gerų norų ir pasiryžimo, reikia turėti ir pakankamai žinių. Tiesa, atsargos karininkams tų žinių buvo duota karo mokykloje, paskum jas kai kas pasitobulino per kartojamuosius pratimus bei dalyvaudami šaulių sąjungoje,

⁶⁰⁷ „Atsargos jaunesniųjų leitenantų kursų įstatymas“, *Vyriausybės žinios*, 1935 m. liepos 3 d., Nr. 487 eil. Nr. 3403, p. 4.

⁶⁰⁸ Įsakymas kariuomenei Nr. 32, Kaunas, 1936 m. gegužės 10 d., *LCVA*, f. 384, ap. 123, l. 49–50; Knezys S., Zabielskas V., „Lietuvos kariuomenės Karo mokyklos aspirantai – atsargos karininkai“, žr. kn.: *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos Respublikos nacionalinio muziejaus biblioteka, t. 3, p. 354.

bet to viso maža, reikia toliau lavintis, kad iš tikro būtume pasirengę sunkiems uždaviniams.⁶⁰⁹

Atsargos karininkų mokymas ir tobulinimas vis dar nebuvo pakankamai išspręstas. Anoniminis autorius 1935 m. *Karde* dalindamasis mintimis, kurias išgirdo viename apskrities atsargos karininkų metiniame suvažiavime, pateikė pasiūlymų, kurie galėtų padėti išspręsti šią problemą. Autorius rašo, kad būsimajame kare kovoti teks visai tautai. Todėl šios kovos sėkmė, be tinkamo karinio pasirengimo, priklausys ir nuo tautos ginkluotųjų pajėgų kokybės, kuri privalo apimti ne vien tik aukštus moralinius ir dvasinius, bet lygiai taip ir visais atžvilgiais tinkamą karinį pasirengimą bei išsilavinimą. Tiek praecityje, tiek ir ateityje ginkluotųjų pajėgų pagrindą sudarydavo ir sudarys karininkai. Būtiniosios tarnybos karininkai sudaro mažumą, o atsargos karininkai – žymią daugumą. Esant palankioms sąlygoms santykis tarp pirmųjų ir antrųjų paprastai išreiškiamas 1:4.

Kariuomenė pavojaus metu vykdys savo uždavinį tik tuo atveju, kai karininkai, grįžę į aktyviosios karininkijos gretas, sustiprins ją ne vien kiekybiškai, bet ir kokybiškai, nebus tarp jų skirtumo. Karo veiksmų pradžioje pirmą ugnį teks atlaikyti būtiniosios tarnybos karininkams, nemažam jų skaičiui gali tekti atlikti įvairias pareigas krašto viduje, todėl karininkų gretos iš karto praretės. Karininkų gretas papildys atsargos karininkai. Todėl atsargos karininkų karinė kvalifikacija turi atitikti būtiniosios tarnybos karininkų išsilavinimą. Priešingu atveju, atsargos karininkai kaip vanduo tik atskies būtiniosios tarnybos karininkijos gretas, t. y. pasireikš tik savo gausumu, nesuvaidindami kokio nors pozityvaus vaidmens. Didysis karas savo karčiu patyrimu vaizdžiai liudija skaudžias tokios nelygybės (situacijos) pasekmes.

Tuo metu Lietuvos kariuomenės atsargos karininkus sudarė: nežymi dalis – į atsargą išėję būtiniosios tarnybos karininkai ir vyraujanti dauguma – atsargos jaun. leitenantai, baigę aspirantų kursus.

Toliau šis autorius rašo:

„Manau, nebetoli jau tas laikas, kai mūsų karininkų atsargą sudarys vien tik pastaroji grupė. Tokio fakto akivaizdoje aiškiai iškyla reikalas jau taikos metu kelti ats. j. leitenantus į sekančius laipsnius (ne vien tik į ltn., kaip tai dabar praktikuojama, bet ir į kapitono), tariant, jau dabar susirūpinti tinkamų kandidatų atrinkimu sudarant atitinkam as laipsniui gauti sąlygas ir reikalavimus. Turint pakankamą ats. j. leitenantų skaičių yra visiška galimybė (ir būtinas reikalas) jau dabar parengti tinkamus kuopų, baterijų vadus, kitaip tai reikės daryti pirmomis karo veiksmų dienomis, t. y. aplinkybėmis, kada toks pareigūnų skyrimas jų tinkamumo atžvilgiu turės neišvengiamą pripuolamumo pobūdį.“⁶¹⁰

Savo straipsnyje anoniminis autorius to meto atsargos karininkų civilinį gyvenimą

⁶⁰⁹ „Atsargos karininkų uždaviniai“, *Kardas*, 1934, Nr. 1 (178), p. 15.

⁶¹⁰ A. A., „Atsargos karininkų tobulinimas“. (Vieno apskrities karininkų metinio suvažiavimo proga), *Kardas*, 1936, Nr. 12 (241), p. 321–326.

suskirsto į tris kategorijas⁶¹¹:

1. Dauguma atsargos karininkų, palikę kariuomenę grįžo prie savo buvusio užsiėmimo, būtent: žymi jų dalis liko žemės ūkyje, ne mažas jų skaičius, plačiai pasiskirstęs po visą Lietuvą, dirbo valdžios ir savivaldybės įstaigose (be atsargos karininkų, tęsiančių mokslus aukštosiose mokyklose). Jie paskendę kasdieniniuose rūpesčiuose, jokių ryšių su kariuomenę nepalaiko.

2. Didesnės dalies ats. karininkų materialinės sąlygos toli gražu nėra pavydėtinos. Dėl prastos materialinės padėties atsargos karininkai neprenumeruodavo karinės spaudos, tad ir neturėjo gero supratimo apie kariuomenėje vykstančius pokyčius.

3. Pagal gyvenamąją vietą visus atsargos karininkus galima suskirstyti į dvi grupes: a) gyvenantieji miestuose, miesteliuose, kuriuose nuolat dislokuoti kariuomenės daliniai. Čia galima priskirti ir tuos atsargos karininkus, kurie gyvena netoli karinių dalinių, kad gali bet kada lengvai juos pasiekti, b) gyvenantys tose vietovėse, kuriose nėra kariuomenės dalinių.

Jis teigia, kad būsimieji karininkai, besimokydami aspirantų kursuose, gaudavo pakankamai teorinių žinių. Situacija visai pasikeisdavo, kai baigęs kursų karininkas būdavo paleidžiamas į atsargą. Dėl palyginti brangios karinės periodinės spaudos, ji nebuvo skaitoma. Neatnaujinamos aspirantų kursuose įgytos žinios kasmet seko. Atsargos karininkų sąjunga mokymo srityje be atsitiktinių, dažniausiai bendresnio pobūdžio paskaitų, nieko padaryti negalėjo. Pagaliau poligone retai rengiamos pratybos, nes surinkti daug atsargos karininkų į vieną dalinį buvo neįmanoma, be to, pratyboms buvo skiriama mažai laiko, o svarbiausia, dėl trumpo vadovavimo stažo ir visos trumpos praktikos nebuvo tiek naudos, kiek turėtų ir galėtų duoti esant palankesnėms sąlygoms. Straipsnio autorius daro išvadą, kad „*visos ats. karininko žinios bei patyrimas įgyjamas tik asp. kursuose ir būtinosios tarnybos metu, palikęs gi kariuomenės eiles, jo tolimesnis karinis rengimas, kad ir pagrįstas geru noru, paprastai turi sustoti, dažniausiai žengia atgal*“.

Autorius pateikia kelis konkrečius pasiūlymus, kurie pirmiausia aktualūs pėstininkų korpuso atsargos karininkams, tačiau jie be žymesnių pakeitimų visiškai priimtini artileristams, eventualiai ir kitų korpusų karininkams. Autoriaus siūlo steigti dviejų pakopų kursus: 1) atsargos karininkai, kurie gyvena pačiose įgulose arba netoliese, tolesnį karinį tobulinimą galėtų sėkmingai tęsti aktyviai dalyvaudami tos įgulos (dalinio) karininkų žiemos, vasaros ir apskritai visų metų mokyme, prižiūrimi įgulos viršininko (dalinio vado). Visą atsargos karininkų mokymo tvarkymą tektų pavesti tos įgulos vienam karininkui; 2) kitiems atsargos karininkams, kuriems sunkiai pasiekiamą įgula, tektų mokytis vadinamuose namų kursuose. Projekto esmė tokia: atsargos karininkai, kurie dėl įvairių priežasčių negali sistemingai dalyvauti artimiausio karinio

⁶¹¹ *Ten pat.*

dalinio mokyme, kai kuriuos karinius dalykus galėtų mokytis namuose – susirašinėdami. Autoriaus nuomone, geriausiai būtų, kad *programą* atsargos karininkams tobulinti parengtų kariuomenės štabas, nes tai suteiktų visam mokymui vienodumą ir pastovumą: programą toliau konkretizuotų divizijų štabai (ginklų ir tarnybų viršininkai); programa apimtų išimtinai taikomuosius taktikos pratimus su minimalia teorija (būtent tiek, kad suprastų ir paaiškintų konkretų pratimą). Taikomieji taktikos pratimai būtų dviejų rūšių: namų (kambario) ir lauko pratimai. Nagrinėjamas objektas – būrio, kuopos veikimas svarbesnėse ginamųjų, stabdomųjų, puolamųjų ir kitų veiksmų kautynių fazėse. Visas kursas apskaičiuotas dvejiems metams.

Kariuomenės štabo sudaryta ir divizijų vadų (ginklų viršininkų) detalizuota mokymo programa būtų pavesta vykdyti pulkų vadams, įgulų viršininkams. Siūlomas mokymo būdas būtų pagrįstas išimtinai pačių atsargos karininkų gera valia ir pašaukimo supratimu.

Atsargos karininkų funkcijos, atsižvelgiant į karo pradžioje iškiliančius reikalavimus, yra gynybinio pobūdžio, todėl dar taikos metu reikia parengti tinkamus asmenis kuopų vadų pareigoms eiti ir juos pakelti į leitenanto arba kapitono laipsnį. Kandidatai visais atžvilgiais privalo atitikti keliamus reikalavimus ir savo tinkamumu bei kvalifikacija prilygti būtinosios tarnybos karininkams. Todėl kitam laipsniui gauti nepakanka vieno, kad ir sėkmingai atlikto poligone, mokymo. Sąlygos kitam laipsniui gauti turėtų būti kur kas sunkesnės, kad labiau iškeltų kandidato, kaip vado, tinkamumą. Atsargos karininkams, siekiantiems įgyti aukštesnį laipsnį, rengimosi, tobulinimosi eiga būtų tokia: du vienas po kito dviemčiai namų kursai (atlikti artimiausioje įguloje), bent vieni mokymai poligone, egzaminai, atitinkamas rikiuotės stažas. Karinė spauda, esant tam tikroms sąlygoms, gali suvaidinti labai teigiamą vaidmenį sprendama šį klausimą. Kad karinė spauda būtų plačiai prieinama, reikia ją atpiginti⁶¹².

Mjr. A. Bartkus 1937 m. *Mūsų žinyne* paskelbtame straipsnyje „Atsargos karininkų parengimo klausimu“, apžvelgęs Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių ikikarinę ir dabartinę patirtį rengiant atsargos karininkus, pateikė konkrečių pasiūlymų, kaip reikėtų tobulinti kariūnų aspirantų tarnybą. Vien tik būtinos tarnybos laiko kariūnams aspirantams prailginimas daug naudos neduos. Yra ir rimtesnių jų silpno parengimo priežasčių. Svarbiausios iš jų yra: a) per daug plati ir ne visai pritaikyta gyvenimui kariūnų aspirantų mokymo programa, b) per mažas karininkų skaičius Karo mokykloje ir c) per trumpa stažuotė daliniuose⁶¹³.

Pagal naują aspirantų tarnybos įstatymą kariūnų aspirantų tarnyba kariuomenėje prasideda kiekvienais metais liepos 1 d. ir trunka 15 mėnesių, t. y. iki kitų metų spalio

⁶¹² A. A., „Atsargos karininkų tobulinimas“. (Vieno apskrities karininkų metinio suvažiavimo proga), *Kardas*, 1936, Nr. 12 (241), p. 322–325.

⁶¹³ Bartkus A., „Atsargos karininkų parengimo reikalu“, *Mūsų žinynas*, 1937, Nr. 6 (147), p. 643–645.

1 d. Autorius siūlo kariūnų aspirantų tarnybos laiką paskirstyti šitaip:

Pirmas laikotarpis: trys mėnesiai – nuo liepos 1 d. iki spalio 1 d. – pagrindinis eilinio parengimas rikiuotės daliniuose.

Antras laikotarpis: septyni mėnesiai – kariūnų aspirantų mokymas Karo mokykloje.

Trečias laikotarpis: penki mėnesiai – stažuotė daliniuose, dalyvavimas atsargos karių mokyme, rudens manevrai⁶¹⁴.

Kad būtų galima sėkmingai vadovauti kareiviams kautynėse, reikia gerai juos pažinti. Geriausias būdas tam pasiekti – gyvenimas kareivinėse kartu su kareiviais. Nuo to ir turi prasidėti būsimojo atsargos karininko rengimas. Labai svarbu, kad kariūnas aspirantas pažintų kareivių ir dalinių gyvenimą dar prieš stodamas į Karo mokyklą. Dėl trumpo kariūnų aspirantų būtiniosios karo tarnybos laiko, jų pradinei tarnybai daliniuose visiškai užtektų skirti tris mėnesius. Per tą laiką kariūnai aspirantai turėtų daliniuose išeiti pagrindinį individualųjį kario parengimą ir skyriaus mokymą. Kariūnų aspirantų išsilavinimas ir jų paruošimas mokyklose visiškai leidžia šį tikslą pasiekti. Labai negerai būtų visus kariūnus aspirantus skirti (kaip tai kartais pasitaikydavo) pradiniam mokymui į vieną arba kelis parinktus pulkus dėl šių motyvų:

1. Kitų kariuomenių pavyzdžiai rodo, kad dėl tam tikrų gyvenimo sąlygų geresni daliniai yra tie, kurie dislokuoti toliau nuo centro. Tais pačiais tikslais daugelyje valstybių, pvz., Prancūzijoje, Švedijoje, Lenkijoje ir iš dalies Vokietijoje, karo mokyklos yra mažesniuose miestuose⁶¹⁵.

2. Paskirsčius daug kariūnų aspirantų į vieną pulką, jų mokymas pablogės, nes pritrūks žemesniųjų karininkų, nepakaks mokymo priemonių, sunkiau bus surasti patalpų. Todėl naudingiau būtų kariūnus aspirantus pradiniam mokymui išskirstyti į visus dalinius.

Autoriaus nuomone, nėra jokio reikalo kariūnus aspirantus daliniuose apmokyti kitaip, negu eilinius, nes tai apsunkina Karo mokyklos biudžetą, o skirtinga uniforma trukdo kariūnų bendravimą su kareiviais. Kad būtų galima priversti dalinius rimtai susirūpinti kariūnų aspirantu parengimu, būtų naudinga jiems atvykus į Karo mokyklą organizuoti stojamuosius egzaminus iš praktinio parengimo veikti lauke, bet ne iš teorinių dalykų. Kitaip kariūnų aspirantų mokymas daliniuose pakryptų nepageidaujama linkme.

Autoriaus nuomone, kariūnų aspirantų mokymo programą reikėtų iš pagrindų pakeisti. *Non scholae, sed vitae* (mokomės ne mokyklai, bet gyvenimui). Čia ir glūdi svarbiausia kariūnų aspirantų silpno parengimo priežastis. Mokymo programa yra per plati ir per daug universali. Karo mokykloje pradėjus mokyti kariūnus aspirantus tam

⁶¹⁴ Bartkus A., „Atsargos karininkų parengimo reikalu“, *Mūsų žinynas*, 1937, Nr. 6 (147), p. 646.

⁶¹⁵ *Ten pat*, p. 647–648

tikslui buvo pritaikyta sutrumpinta, su kai kuriais neesminiais pakeitimais kariūnų mokymo programa. Kariūnai aspirantai mokosi tų dalykų, kurie jiems nėra būtinai reikalingi, todėl dėl laiko stokos labai silpnai mokomi tų dalykų, kurie būtini. Autoriui teko dalyvauti trijų apskričių atsargos karininkų suvažiavimuose ir beveik visi jie skundėsi, kad dėl labai plačios teorinės programos per mažai turėjo naudos iš praktinių dalykų, dėstomų Karo mokykloje. Tokius nusiskundimus reiškė ir buvę kariūnai aspirantai. Todėl tokią mokymo programą reikėtų pakeisti, išimant viską, kas nėra būtinai reikalinga, nes atsargos karininkų parengimą lemia ne teorinis mokymas, bet vadovavimo stažas daliniuose⁶¹⁶.

Kariūnų aspirantų mokymo programa reikalavo, kad mokytų tik tinkamai pasirengę šiam darbui karininkai. Kariūnai tam darbui daug padėti negalėjo, nes jie neturėjo nei reikalingų žinių, nei patirties, nei laiko, nes patys turėjo ruošti savo labai svarbioms ateityje pareigoms. Karo mokykloje kariūnai aspirantai buvo suskirstyti būriais po 50 ir net daugiau. Būryje buvo tik vienas karininkas, kuris ėjo kartu ir būrio vado, ir lektoriaus pareigas. Net ir patyrusio liktinio būrininko, kuris padėtų šiame darbe, kaip yra pulkuose, Karo mokykloje būrio vadas neturėjo. Todėl sėkmingas mokymas ir auklėjimas buvo labai sunkus. Kariūnai, padėdami karininkui mokymo procese, galėjo tik pakenkti, ypač jeigu jie kasdien keičiami⁶¹⁷.

Karo mokykloje kariūnų aspirantų mokymo pagrindą sudarė taktinės pratybos lauke ir prie žemėlapių ar smėlio dėžės (esant blogam orui). Kiekvienoms pratyboms pasiruošti reikėjo daug laiko. Kada Karo mokyklos karininkas, būdamas būryje vienas, galėjo tam darbui pasiruošti? Mokant sėkmingai naudotis ginklais reikėjo, kad vienoje grupėje būtų nuo 8–10 karių, o karininkui vesti mokymą, turint 50 ir daugiau karių, labai sunku. Todėl nereikia stebėtis, kad vien dėl šios priežasties kariūnai aspirantai kartais blogiau pažindavo ginklus negu eiliniai kareiviai. Autorius siūlė, kad kiekviename kariūnų aspirantų būryje turėtų būti kapitonas kuopos vado teisėmis ir dar mažiausiai du leitenantai būrio vadų teisėmis; sunkiųjų priemonių ir inžinerijos būriams kiekviename mokymo skyriuje reikėtų paskirti po vieną karininką. Tik taip galima tikėtis geresnio karūnų aspirantų parengimo. Nepakanka kariūną aspirantą paruošti jo būsimums pareigoms, bet reikia ir tinkamai jį išauklėti karine dvasia ir ugdyti meilę Tėvynei, nes kaip tik karių moralė kautynėse nulemia viską. Be to, labai svarbu, kad rikiuotės ir atsargos karininkai sudarytų vieną bendrą Tėvynės gynėjų šeimą, kuri gyventų tais pačiais džiaugsmiais ir tais pačiais rūpesčiais. Tam pasiekti geriausiai būtų kariūnus ir kariūnus aspirantus kartu apgyvendinti⁶¹⁸.

Autoriaus nuomone, kariūnų aspirantų mokymo laiką paskirstyti naudingiausia būtų buvę šitaip:

⁶¹⁶ Bartkus A., „Atsargos karininkų parengimo reikalu“, *Mūsų žinynas*, 1937, Nr. 6 (147), p. 651.

⁶¹⁷ *Ten pat*, p. 654.

⁶¹⁸ *Ten pat*, p. 655.

1) Vieną mėnesį paskirti skyriaus mokymui. Per tą laiką reikėjo atvykusių iš įvairių dalinių kariūnų aspirantų mokymą suvienodinti. Skyriaus mokymas turėjo vykti sprendžiant taktinius uždavinius.

2) Tris mėnesius reikėjo paskirti tik taktiniam būrio mokymui. Taktiniai pratimai turėjo būtinai vykti su tariamu priešu. Tam galima būtų panaudoti du būrius vienoms bendroms pratyboms atlikti.

3) Vieną arba pusantro mėnesio reikėjo skirti kuopos ir iš dalies bataliono taktinėms pratyboms. Būtų naudinga rengti bendras ir kariūnams, ir aspirantams.

4) Likusius du ar pusantro mėnesio reikėjo paskirti specialioms pratyboms lauke: fortifikacijos darbams, lauko nuotraukoms, ekskursijoms ir t. t. bei egzaminams.

Dėl dienotvarkės, autorius mano, kad geriausia būtų kasdien laiką nuo 8.00 iki 12.00 val. skirti užsiėmimams lauke, po pietų nuo 15.00 iki 18.00 val. galėtų vykti teorinės pamokos. Ilgesnė pietų pertrauka reikalinga poilsiui. Taip pat darytos pastabos dėl priverstinės kariūnų ir kariūnų aspirantų pamokų ruošimo tvarkos. Ši žalinga tradicija Karo mokykloje buvo perimta iš rusų kariuomenės ir išliko kai kuriose mokyklose iki Pirmojo pasaulinio karo, o po to atsirado ir Lietuvoje. Priverstinis pamokų ruošimas buvo priešingas tuometiniams pedagogikos reikalavimams, nes slopina savarankiškumą. Kariūnas, kuris yra silpnos valios ir tik kitų verčiamas gali mokytis, jokia būdu negali būti viršininku ir turėtų būti iš Karo mokyklos šalinamas. O tam, kuris nori mokytis, toks vertimas ne tik nėra reikalingas, bet dar ir kliudo mokytis. Panaikinus priverstinį pamokų ruošimą, vieni kariūnai būtų galėję išsiskirstyti klasėse, kiti gyvenamuosiuose kambariuose ir taip galėtų geriau pasiruošti užsiėmimams ir pratyboms⁶¹⁹.

Kariūnams aspirantams, sėkmingai baigusiems Karo mokyklos kursą, prieš juos siunčiant į dalinius stažuotis, siūlė suteikti bent jau jaun. puskarininkio laipsnį. Jeigu eiliniam kareiviui, baigusiam mokomąją kuopą, t. y. po septynių mėnesių tarnybos yra suteikiamas grandinio laipsnis, tai kodėl baigęs Karo mokyklos kursą po 10 mėnesių tarnybos negalėtų būti pakeltas į puskarininkio laipsnį? Kariūnui aspirantui, turinčiam tik eilinio laipsnį, pavedama net vadovauti būriui, į kurio sudėtį įeidavo ne vienas už jį vyresnysis puskarininkis, neskaitant grandinių.

Autorius pažymėjo, kad rengiant atsargos karininkus svarbiausią vietą užima kariūnų aspirantų vadovavimo stažuotė daliniuose. Todėl stažuotei daliniuose siūlė skirti kiek galima daugiau laiko, nes praktiškai parengti vadovauti Karo mokykla negali. Mokyklos vykimai į poligoną daug naudos neduodavo. Autoriaus nuomone, esant tokioms sąlygoms, kariūnų aspirantų vadovavimo stažuotei daliniuose turėjo pakakti penkių mėnesių – nuo gegužės 1 iki spalio 1 d., nes Karo mokykloje teoriškai paruošti kariūnai, atvykę į dalinius, turėjo pradėti vadovauti nuo mažiausio vieneto ir

⁶¹⁹ *Ten pat*, p. 656–657.

nuosekliai tobulėdami pereitų prie sėkmingo būrių vadovavimo. Tuometinis kariūnų aspirantų siuntimas į pulkus stažuotis birželio ir net liepos mėnesį sudarydavo daug nepatogumų. Kariūnai atvykdavo dažniausiai tiesiog į poligoną ir iš karto pradėdavo vadovauti. Nei jie pažindavo savo kareivius, nei kareiviai – kariūnus, o tai labai trukdė sėkmingam mokymui. Be to, būtų buvę labai naudinga kariūnams aspirantams, paskirtiems į artilerijos ir sunkiųjų pėstininkų dalinius, kartu su jais dalyvauti poligono šaudymo pratybose, nes vien Karo mokyklos atliekamos šaudymo pratybos poligone duodavo mažiau naudos.

Tačiau kariūnų aspirantų parengimui vadovauti naudingiausias laikas buvo rugpjūčio ir ypač rugsėjo mėnuo. Kaip tik tuo metu jauni kareiviai būdavo tiek parengti, kad jau galėjo dalyvauti būrio ir didesnių junginių pratybose. Manevrinių dalinių skaičius pulkuose tuomet dvigubai padidėdavo, o kartu ir dvigubai daugiau buvo progų kariūnams aspirantams vadovauti. Laukai tuo metu taip pat buvo visur prieinami. Tačiau didžiausią naudą kariūnų aspirantų paruošimui galėjo duoti rugsėjo mėnuo. Tuo metu dažniausiai kaip tik atvykdavo į pulkus daug atsargos karininkų pakartotiniams mokymams (pratyboms), be to, rugsėjo antrojoje pusėje vykdavo didesnių junginių rudens manevrai. Atlikdami stažuotę daliniuose, kariūnai turėtų dėvėti tų dalinių aprangą. Tik prie puskarininkų ženklų siūlė palikti kariūnų aspirantų ženklą. Tuomet jiems būtų buvę lengviau vadovauti⁶²⁰.

Pirmojo pasaulinio karo patyrimas rodo, kad vyresni atsargos karininkai labai nenoriai klauso daug jaunesnių vadų. Taikos metu kareiviai yra dvidešimt kelių metų, jų kuopų vadai – daugiau kaip 30 ir net dažnai 40 metų. Karo metu šis santykis pasikeičia, t. y. dažnai labai jauni kuopų vadai vadovauja kur kas vyresniesiems kareiviams. Tokie kareiviai savo jaunais vadais nepasitikėdavo. Tik nepaprastomis būdo savybėmis ir narsumu pasižymintis jaunesnysis karininkas galėjo įgyti kareivių autoritetą, kas ne visuomet pasisekdavo.

Todėl remdamasis daugelio kitų valstybių pavyzdžiu, autorius siūlė išleidžiamiesiems į atsargą kariūnams aspirantams suteikti ne jaun. leitenanto, bet puskarininkio laipsnį ir tik po vieno arba dviejų pakartotinių mokymų suteikti jaunesniojo leitenanto laipsnį, be abejo, jeigu kandidatas tiktų.

Tokia kariūnų aspirantų kėlimo tvarka galėjo atnešti kariuomenei labai daug naudos:

1. Būtų susidaręs kelių šimtų gerai parengtų puskarininkių rezervas. Jie kartu su liktiniais ir liktinių kandidatais būtų sudarę karo metu reikalingą būrininkų rezervą, kurio tuo metu kaip ir nebuvo.

2. Karo metu pakelti iš kariūnų aspirantų puskarininkiai galėjo papildyti karininkų gretas patyrus jų netektis.

⁶²⁰ Bartkus A., „Atsargos karininkų parengimo reikalu“, *Mūsų žinynas*, 1937, Nr. 6 (147), p. 658–659.

3. Neapsunkinant valstybės biudžeto, kariūnai aspirantai galėtų atlikti vieną pakartotinį mokymą būdami puskarininkiai. Taip pat gali būti padidinti atsargos karininkų pakartotiniai mokymai, kas yra labai reikalinga.

4. Nemažai galėjo atsirasti kariūnų aspirantų, kurie būtų norėję likti pulkuose liktinių kandidatais, o vėliau ir liktiniais. Iš jų ateityje galima būtų komplektuoti ir karininkus, kaip buvo Latvijoje ir Estijoje.

5. Galima būtų priimti į Karo mokyklą visus tinkamus abiturientus.

Tokia kariūnų aspirantų rengimo tvarka buvo numatyta ir Lietuvos karo tarnybos įstatyme. Nes kitaip, stodami vienu laiku į kariuomenę atsargos jaun. leitenantai būtų galėję vienais metais anksčiau pasiekti leitenanto laipsnį, negu rikiuotės karininkai. Pagal Karo tarnybos įstatymą atsargos jaun. leitenantas, aktyviai dalyvavęs Šaulių sąjungos veikloje, galėjo būti pakeltas į leitenanto laipsnį išbuvęs atsargoje 4 metus, rikiuotės jaun. leitenantas galėjo būti pakeltas į leitenanto laipsnį tik po trejų metų tarnybos. Taigi atsargos karininkas galėjo pasiekti leitenanto laipsnį išbuvęs vienus metus Karo mokykloje plius ketverius metus atsargoje, t. y. po penkerių metų nuo įstojimo į kariuomenę dienos, rikiuotės karininkas turėjo išbūti trejus metus Karo mokykloje ir trejus metus išstarnauti jaun. leitenantu. Tai pastarajam išeidavo šešeri metai. Pakelti kariūnus aspirantus į jaun. leitenanto laipsnį tik po pirmo karo pratimų pakartojimo nebūtų negalima.

Būdami ilgesnį laiką atsargoje, karininkai greit atsilikdavo ir užmiršdavo tai, ką buvo išmokę. Todėl buvo būtini dažni pakartotiniai mokymai.

Jeigu rengiant kariūnus aspirantus vadovavimo praktika sudarydavo didžiąją mokymų dalį, tai pakartotinių mokymu metu tos praktikos reikšmė buvo dar didesnė.

Autorius kelerius metus iš eilės lankydamasis poligone pastebėjo, kad ten atsargos karininkų mokymas šlubavo ir nurodė šias priežastis:

1. Poligone patys rikiuotės karininkai mokėsi ir todėl jiems beveik nelikdavo laiko rūpintis atsargos karininkais. Ypač, kad poligono taktikos pratybos kartais įgaudavo egzaminų rikiuotės karininkams pobūdį.

2. Atsargos karininkai buvo silpnai parengti, dažnai jų netinkamas vadovavimas žalingai veikė kareivių mokymą ir tuo griovė karininkų autoritetą. Todėl dalinių vadai labai nenoriai skirdavo atsargos karininkus būrių vadais, dažniausiai pastarieji likdavo žiūrovais.

3. Dėl mažo manevrinių dalinių skaičiaus poligone kiekviename būryje pasitaikydavo kartais net penki atsargos karininkai, jau neskaitant rikiuotės karininkų. Tad kilo klausimas, kiek poligone atsargos karininkai turėjo progų vadovauti. Buvo ir daugiau priežasčių⁶²¹.

⁶²¹ *Ten pat*, p. 660–661.

Todėl autorius siūlė, kad pakaktų kariūnų aspirantų dalyvavimo mokymuose poligone jų būtiniosios tarnybos metu. Atsargos karininkus reikėtų šaukti pakartotiniams mokymams į nuolatinės stovyklas tuo metu, kai daliniuose yra didžiausias skaičius manevrinių dalinių. Tai būdavo ankstyvas ruduo ir žiemos pabaiga, o ypač atsargos kareivių pakartotinių mokymų metu. Tuomet atsargos karininkai būtų turėję daugiau progos vadovauti, o tai jiems buvo reikalingiausia. Patį pakartojimo laiką reikėtų būtinai pratęsti nuo keturių iki šešių savaičių. Kad tuo nebūtų apsunkintas valstybės biudžetas, galima buvo sutrumpinti atsargos kareivių kartojimo laiką, kita vertus, reikėjo ir patiems atsargos karininkams sumažinti atlyginimą bent trečdaliu. Jeigu atsargos puskarininkis per pakartojimus negaudavo liktinio atlyginimo, t. y. rikiuotės puskarininkio, tai kodėl atsargos karininkai būtinai turėjo gauti rikiuotės karininko atlyginimą. Pastarasis iš savo atlyginimo turėjo įsigyti drabužius, nuomotis butą, jį įrengti. Atsargos karininkas turėjo ir butą, ir drabužius.

Naudingiausia būtų buvę šaukti karinėms pratyboms atsargos karininkus porą savaičių dar prieš atsargos kareivių atvykimą į dalinius; paleisti nuo karinių pratybų kartu su atsargos kareiviais. Tuo tikslu reikėjo karinių pratybų laiką atsargos karininkams nustatyti dviem savaitėmis ilgesnį negu atsargos kareiviams. Nauda iš to būtų buvusi didelė. Atsargos karininkai per pirmas dvi savaites būtų galėję pasiruošti iš anksto būrio vado pareigoms ir atvykus atsargos kareiviams sėkmingai tas pareigas eiti. Dėl padidėjusio karininkų skaičiaus ir atsargos kareivių mokymas būtų pagerėjęs.

Kad atsargos karininkai būtų tinkamai įvertinti ir kad jų mokymas per karines pratybas vyktų nuosekliai, būtinai reikėjo, kad jie būdami atsargoje visas karines pratybas būtų atlikę tik tame dalinyje, kur jie tarnavo būdami kariūnais aspirantais. Tai reikėjo turėti galvoje jau skiriant juos į pulkus kariūnais aspirantais. Dabar daliniuose rašomos atsargos karininkų atestacijos neturėjo jokios reikšmės, nes per keturias savaites pažinti naują žmogų, turint daug ir kito darbo, negalima. Tai aktualu ir suteikiant atsargos karininkams aukštesnį laipsnį⁶²².

Tarpukario Lietuvos kariuomenės vadovybė stengėsi padėti atsargos karininkams tobulinti savo karybos žinias ir įgūdžius, stiprinti ryšius su kariuomene. Anot tuomečio kariuomenės vado brg. gen. S. Raštikio (1937 m. gruodžio 7 d.), „reikia, kad ir patys atsargos karininkai plačiau tąja pagalba pasinaudotų, nes iki šiol, su apgailėstaviu tenka konstatuoti, toli gražu ne visi galintieji ją naudojo. Iš turimų faktų karo vadovybei yra susidaręs įspūdis, kad atsargos karininkų didžiulios indiferentiškumas pareina ne tiek nuo medžiaginio (materialinio) pobūdžio priežasčių, kiek nuo stokos noro ir impulso dirbti.“⁶²³

⁶²² Ten pat, p. 663.

⁶²³ Jonaitis M., „Atsargos karininkų mokymas kariniuose daliniuose ir įstaigose“, *Kariūnas*, 2016, Nr. 3 (130), p. 40.

Apie aspirantų tarnybos kasdienybę yra išlikusių žinių iš *dvyliktosios* ir *penkioliktosios* (žr. penkioliktąją aspirantų laidą baigusio P. Žolyno (pseudonimas) atsiminimus pateiktus skyriaus pabaigoje) laidos gyvenimo.

* * *

Apskričių komendantų atrinkti kandidatai į aspirantų tarnybą, skirtą dieną susirinkę į Karo mokyklą, buvo suskirstyti pagal specialybes. Turintieji kurį nors techninį pasirengimą buvo paskirti į inžinerijos būrį, geri matematikai, veterinarai ir pan. – į artilerijos būrį, visi kiti buvo paskirti į pėstininkus.

Gen. št. kpt. J. Jodauga rašė, kad atsargos karininkų rengimas iš esmės buvo pagrįstas tais pačiais metodais kaip ir tikrosios tarnybos karininkų mokymas, tik trumpas mokymo laikas neleido visiškai išmokti suplanuotų mokymų dalykų. Įgytas Karo mokykloje teorines žinias aspirantai turėjo pritaikyti praktiškai stažuotėje.

Baigusieji vidurinę mokyklą vyrai, taigi būsimieji visuomenės veikėjai, organizacijų, sąjungų vadai, būsimieji mokytojai, gydytojai, inžinieriai, valdininkai ir kitokie asmenys, išėdavo ir antrąją mokyklą. Karo mokykla neišskiria jaunuolių nei kilme, nei turto atžvilgiu. Ir ūkininko sūnus, ir miestietis, ir turtingų, ir mažiau pasiturinčių tėvų sūnus čia negauna jokių privilegijų. Kiekvienas turi savo ginklus, kuriuos vienodai gerai prižiūri, saugo, patys valosi batus, kloja lovą. Maistas visiems vienodas. Karo mokykloje gyvenimo tvarka visiems privaloma, drausmės atžvilgiu taip pat nėra išimčių – tiek baigusiam gimnaziją, tiek bebaigiančiam universitetą; jei kuris prasikalsta, vienodai yra baudžiamas.

Karo tarnyba ir pareigos išugdo savarankiškumą, mankšta, lauko pratybos, žygiai juos užgrūdina, o visa tai kartu paėmus – paruošia būsimąjį vadą, kuris prireikus bus pašauktas vadovauti⁶²⁴.

Parengiamasis laikotarpis truko iki lapkričio 23 d., jo metu aspirantai kandidatai mokėsi statutų, rikiuotės ir kitų jaunojo kareivio programos dalykų. Šiam laikotarpiui baigiantis, visi turėjo laikyti išėito kurso egzaminus. Neišlaikusieji buvo išsiųsti į kariuomenės dalinius atlikti karo tarnybą bendra tvarka. Egzaminus išlaikę, buvo įskaityti kariūnais aspirantais, lapkričio 23 d. davė priesaiką ir gavę, išėiginę uniformą, nuo to laiko galėjo būti leidžiami į miestą.

Dėstomųjų dalykų sąrašas buvo panašus į kariūnų, tik dėl riboto laiko visi dalykai buvo dėstomi sutrumpintai (žr. *plačiau 18–24 lenteles*), o nepagrindiniai dalykai, pvz., šokiai ir pan., buvo visai nedėstomi. Lauko pratybos ir uždavinių sprendimas lauke (eksperimentinė taktika) vyko nuolat nepriklausomai nuo oro sąlygų.

⁶²⁴ Jodauga J., „Kariuomenės mokymas“, Lietuva 1918–1938: Leidinys 20 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti (Fotografuotas leidinys), Kaunas: Šviesa, 1990, p. 80–81.

Rytinę mankštą, pradinį mažų dalinėlių rikiuotės mokymą vedavo vienintelės tuo metu kuopos kariūnai. Šeštadienio rytą vykdavo bėgimas ilgesniu atstumu. Žiemą rytinė mankšta kai kada vykdavo gimnastikos salėje.

Pavasariį prasidėjo dėstyčių dalykų egzaminai, kurie baigėsi apie gegužės pabaigą, kai kariūnai ir kariūnai aspirantai buvo išskirstyti į kariuomenės pulkus ir kitus dalinius stažuotei atlikti. Ryšininkai buvo išsiųsti į ryšių batalioną Šančiuose, kur jie buvo paskirstyti: turintieji muzikalesnę klausą į radijo kuopą, kiti – į telefono-telegrafo kuopą. Kuopose jie mokėsi atitinkamuose savo specialybės kursuose, susipažino su ryšių priemonėmis ir mokėsi jas naudoti tiek klasėje, tiek lauke. Pabaigus apie mėnesį trukusį šį mokymą, aspirantai žygiavo į poligoną, kur praleido apie pusantro mėnesio. Grįžę į batalioną laikė kai kuriuos specialybių egzaminus ir rugpjūčio pabaigoje ar rugsėjo pradžioje jie buvo gražinti į Karo mokyklą.

Karo mokykloje jiems dar buvo skaitoma keletas paskaitų, pvz., karo teisės pagrindinai ir pan., jie buvo mokomi veiksmų su kardu, buvo pakartota tankinė rikiuotė rengiantis išleistuvių paradiui. Išleidžiamiesiems atsargos jaunesniems leitenantams Respublikos prezidentas kardų neįteikdavo. Tik pradedant tryliktąją laidą išleidžiamieji aspirantai gaudavo specialų prie uniformos nešiojamą ženklą, kuriame buvo išgraviruotas laidos numeris. Gražinę į sandėlį turėtus valdiškus daiktus, išleidžiamieji gaudavo atitinkamą pažymėjimą, su kuriuo turėdavo tuoj pat registruotis savo apskrityties karo komendantūroje.

Atsargos karininkai būdavo šaukiami į pakartotinius mokymus ir kursus, po kurių galėjo gauti aukštesnį karinį laipsnį – iki kapitono imtinai⁶²⁵.

Iki Lietuvos okupacijos 1940 m. Karo mokykla išleido 14 aspirantų laidų, parengė 2 585, o su 15 laida – 2 869 atsargos karininkus (1 688 pėstininkus, 338 artilerijos, 212 inžinerijos, 16 veterinarijos, 58 aviacijos, 43 sanitarijos, 84 pionierių, 39 automobilininkų, 99 ryšių, 4 topografijos, 175 kavalerijos, 10 geležinkelių, 100 ginklavimo, 3 aviacijos pėstininkus). Tai buvo didelis Lietuvos gynybinio potencialo pastiprinimas (žr. 25 lentelę)⁶²⁶.

⁶²⁵ Statkus V., *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 667–678, 680–681.

⁶²⁶ *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, t. 3, 2003, p. 354–355.

Atsargos karininkų rengimas 1926–1940 m.⁶²⁷

Karo mokyklos aspirantų laidos; baigimo metai, (LR Prezidento aktų, krašto apsaugos ministro įsakymų paskelbimo data)	Pėstininkų	Artilerijos	Inžinerijos	Veterinarijos	Aviacijos	Sanitarijos	Pionierių	Automobilininkų	Ryšių	Topografijos	Kavalerijos	Geležinkelininkų	Ginklavimo	Aviacijos pėstininkų	Iš viso
I laida 1927 02 17	14														14
II laida 1927 12 28	32	14													46
III laida 1929 02 23	72		14												86
IV laida 1929 11 24	66		12	3											81
V laida 1930 12 13	168		50		10	1									229
VI laida 1931 11 04	372	46		1	7	3	15	9	19	3					475
VII laida 1932 09 16	153	23				2	15		16		31				240
VIII laida 1933 09 15	70	33		2		3	15		18		36	10			187
IX laida 1934 09 15	44	28		2	1	1	17		13		38				144

⁶²⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 26, Kaunas, 1927 m. vasario 17 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 36; Įsakymas kariuomenei Nr. 145, Kaunas, 1927 m. gruodžio 28 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 79, l. 210; Įsakymas kariuomenei Nr. 14, Kaunas, 1929 m. vasario 23 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 91, l. 26; Įsakymas kariuomenei Nr. 86, Kaunas, 1929 m. lapkričio 24 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 91, l. 178, 179; Įsakymas kariuomenei Nr. 61, Kaunas, 1930 – Vytauto Didžiojo – metų gruodžio 13 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 95, l. 85; Įsakymas kariuomenei Nr. 62, Kaunas, 1931 m. lapkričio 4 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 99, l. 148–152; Įsakymas kariuomenei Nr. 63, Kaunas, 1932 m. rugsėjo 16 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 103, l. 121–123; Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, 1933 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 108, l. 82–83; Įsakymas kariuomenei Nr. 89, Kaunas, 1934 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 111, l. 131–133; Įsakymas kariuomenei Nr. 66, Kaunas, 1935 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 117, l. 87–88; Įsakymas kariuomenei Nr. 57, Kaunas, 1936 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 123, l. 105–108; Įsakymas kariuomenei Nr. 55, Kaunas, 1937 m. rugsėjo 15 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 127, l. 94–95; Įsakymas kariuomenei Nr. 68, Kaunas, 1938 m. rugsėjo 27 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 131, l. 135–137; Įsakymas kariuomenei Nr. 67, Kaunas, 1939 m. rugsėjo 19 d., *LCVA*, f. 384, ap. 1, b. 134, l. 220–221; Įsakymas Darbininkų–valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 18, Vilnius, 1940 m. spalio 2 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 131–132; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, t. 3, 2003, p. 355.

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO
IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

X laida 1935 09 15	41	22			1	7	11	10	14	1	22		3		132
XI laida 1936 09 15	106	37	2	4	7	5	11	20	19				1		212
XII laida 1937 09 15	130	48	52	3	6	8							7		254
XIII laida 1938 09 27	118	43	41		4	6							27		239
XIV laida 1939 09 19	136	44	18	1	11	6							30		246
XV laida 1940 10 02	166		23		11	1					48		32	3	284
Iš viso	1688	338	212	16	58	43	84	39	99	4	175	10	100	3	2869

Vertinant tokį gausų atsargos karininkų rengimą, galima tvirtinti, kad kariuomenei buvo paruoštas pakankamas karininkų rezervas, teikiantys galimybę krizės atveju tikrosios tarnybos karininkų skaičių padidinti daugiau kaip dvigubai. Kita vertus, naujam režimui pasinaudojus Karo mokyklos baze rengiant tokį gausų specialistų skaičių, buvo patogu daryti ideologinį poveikį, kuris turėjo duoti ir atitinkamus rezultatus įtvirtinant tautininkų ideologiją visuomenėje. Kaip pavyzdį čia galima paminėti faktą, kad 1935 m. Kauno miesto savivaldybėje dirbo net 32 atsargos karininkai, kurie užėmė įvairiausias pareigas – nuo raštininko iki skyriaus vedėjo. Tiesa, pats miesto burmistras A. Merkys ir viceburmistras S. Rusteika buvo atsargos pulkininkai. Net ir Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto vyresnysis asistentas istorikas A. Šapoka buvo atsargos jaun. leitenantas, 1930 m. baigęs 5-ąją aspirantų laidą⁶²⁸.

XV aspirantų laidą užklupo sovietinė okupacija. 1940 m. liepos 17 d. krašto apsaugos ministro div. gen. V. Vitkausko, kariuomenės vado brg. gen. F. Baltušio-Žemaičio ir politinio vadovo J. Macijausko įsakyme liaudies kariuomenei Nr. 94 reikalaujama priimtus liepos mėn. į Karo mokyklą iš tikrosios karo tarnybos kandidatus į aspirantus tuojau grąžinti į dalinius, iš kurių jie atvyko, o visus kitus iš karo tarnybos paleisti namo⁶²⁹. Remiantis šio įsakymo 1 str. iš 34 kandidatų liepos 19 d. 23 grąžinti į dalinius, o 11 (liktiniai) paleisti į namus. Liepos 5–6 d. 39 kandidatai į aspirantus atsiųsti iš dalinių į Karo mokyklą, liepos 12 d. priėmimo komisijos buvo priimti į Karo mokyklos šešiolikąją laidą, o liepos 20 d. grąžinti į dalinius⁶³⁰.

⁶²⁸ Vaičenonis J., *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*, Vilnius: Versus Aureus, 2003, p. 44–46.

⁶²⁹ Įsakymas Liaudies kariuomenei Nr. 94, Kaunas, 1940 m. liepos 17 d., LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 7, l. 193.

⁶³⁰ Įsakymas Karo mokyklai Nr. 156, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. liepos 20 d., LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 17, l. 217.

Apskričių komendantų viršininkų parinkti 335 kandidatai 1940 m. liepos 12 d. buvo priimti į **XVI aspirantų laidą**, o liepos 20 d. buvo paleisti iš Karo mokyklos: stoję iš karinių dalinių – sugrąžinti į dalinius tęsti tarnybą, o atvykę iš apskričių karinių viršininkų įstaigų (taip pavadintos buvusios karo komendantūros) – pagal gyvenamąsias vietas⁶³¹. Visi jie nuo liepos 6 iki 19 d. priskirti mokykloje kareivio davinio mitybai ir jiems numatyta išmokėti algą už pusę mėnesio po 2,5 lito⁶³².

Kariūnų mokymas turėjo vykti pagal programą, patvirtintą Raudonosios armijos pėstininkų karo mokykloms. Aspirantų rengimas jose nebuvo numatytas, todėl Vilniaus pėstininkų karo mokyklą 1940 m. spalio 2 d. baigė paskutinė XV aspirantų laida – 284 šių specialybių aspirantai: pėstininkų – 166, kavalerijos – 48, inžinerijos-šarvuočių – 23, ginklininkų – 32, aviacijos – 11, aviacijos-pėstininkų – 3 ir sanitarijos – 1⁶³³. Tačiau per iškilmes, kurių metu penkioliktosios laidos kariūnams aspirantams turėjo būti suteikti karininkų laipsniai, visa salė atsistojo ir sugiedojo giesmes „Lietuviais esame gimę“, „Marija Marija“ ir Lietuvos himną. Tai lėmė, kad penkioliktosios laidos kariūnams aspirantams karininkų laipsniai nebuvo suteikti – jie gavo tik pažymą rusų kalba, kad baigė Karo mokyklą ir yra atsargos karininkai⁶³⁴. Karo mokyklos 1940 m. spalio 2 d. įsakyme, kurį pasirašė mokyklos viršininkas gen. štabo plk. V. Kiršinas ir mokyklos politinis vadovas V. Povilavičius, raginama jauniems vadams auklėtis Raudonosios armijos tradicijomis⁶³⁵.

Taigi aspirantų tarnyba Lietuvos kariuomenėje buvo sukurta siekiant papildyti jaunesniųjų karininkų rezervą ir parengti reguliariajai kariuomenei taikos metui trūkstamų specialistų. Atsargos karininkais galėjo tapti tik turintys tam tikrą išsilavinimą ir kitus kriterijus atitinkantys vyrai, tarnybos metu teigiamai atestuoti ir sėkmingai išlaikę visus egzaminus. Kariūnų ir aspirantų rengimo metodikos ir programos buvo labai panašios, tačiau dėl tarnybos laiko skirtumų pastarųjų mokymai vykdyti gerokai glaudžiau. Jų karinis parengimas buvo prastesnis, nes daugiau dėmesio skirta specialy-

⁶³¹ Knezys A., Zabielskas V., „Lietuvos kariuomenės Karo mokyklos aspirantai – atsargos karininkai“, žr.: kn. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius: Lietuvos nacionalinio muziejaus biblioteka, t. 3, 2003, p. 354.

⁶³² Įsakymas Karo mokyklai Nr. 155, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. liepos 19 d., *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 24, l. 240–242; Įsakymas Karo mokyklai Nr. 156, Kaunas, A. Panemunė, 1940 m. liepos 20 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 217–220.

⁶³³ Įsakymas Darbininkų–valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 18, Vilnius, 1940 m. spalio 2 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 131–132.

⁶³⁴ Įsakymas Darbininkų–valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 18, Vilnius, 1940 m. spalio 2 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 131–132; Ruzgys K.G., „Kreipimasis“, *Trimitas*, 2000, Nr. 7, p. 44.; Žolynas P., „XV aspirantų laida“, *Karys*, 1981, Nr. 7 (1574), p. 305; Knezys K., Zabelskas V., „Karo mokyklos 1940 metų aspirantų ir kariūnų laidos“, žr.: kn. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 1, p. 194.

⁶³⁵ Įsakymas Darbininkų–valstiečių Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklai Nr. 18, Vilnius, 1940 m. spalio 2 d., *LCVA*, f. R–222, ap. 1, b. 17, l. 131–132.

bės dalykams. Atliekant šią tarnybą buvo galima įgyti vieną iš tuo metu kariuomenei reikalingų specialybių, kurios ir lemdavo, kuriam karininkų korpusui karo atveju priklausys aspirantas⁶³⁶.

Penkioliktają aspirantų laidą baigęs P. Žolynas (pseudonimas) paliko labai įdomius ir išsamius atsiminimus. Jis rašo:

„<...> Gerai žinau, kad emigracijoje yra didelis skaičius asmenų, baigusių šią mokyklą (*Karo mokyklą – F. Ž.*) ir, kaip pats ėjęs ir užbaigęs vieną tos mokyklos kursą – XV aspirantų laidą, paskutinįją laisvosios Lietuvos laidą, bet negaliu atspėti, kodėl yra vengiama rašyti apie mūsų buvusią Karo mokyklą.

Karo mokykla, palyginus su kitomis aukštosiomis Lietuvos mokyklomis, mokslo lygiu stovėjo ne paskutinėje vietoje. Gi dabar, kai skaitau pav. West Point (U.S.A. karo mokyklos) aprašymus, mūsoji dar 40 metų atgal ir prieš tai, – mokslu, papročiais, tradicijomis, tvarkingumu, teisingumu, – stovėjo nė kiek ne žemiau. Šiame rašiny noriu pavaizduoti tik vienos kuopos gyvenimą, būtent: 1939–1940 metų XV laidos 1-mos aspirantų kuopos. Tai buvo paskutinioji nepriklausomos Lietuvos atsargos karininkų laida. <...>

Mūsų Karo mokykla dalinasi į du skyrius: kadro ir aspirantų. Kadro kursas mano laikais truko 3 metus ir jo metu kariūnai buvo parengiami į karininkus. Užbaigę mokslą buvo keliami į j. ltn. laipsnį ir skiriami tarnauti į pulkus ar kitus aktyvius dalinius. Aspirantų kursas truko 15 mėnesių ir jo metu kariūnai-aspirantai trumpesniu laiku išeidavo kursą j. ltn. laipsniui įgyti, o po to pakelti, buvo paleidžiami atsargon. <...>

Aspirantai turėjo dvi kuopas: 1-moji – pėstininkų kuopa ir 2-roji – specialistų kuopa, kaip pav. ginklininkų, artileristų, raitelių, pionierių ir t. t. <...>

Po patikrinimo Karo mokykloje 1939 m. liepos 1 dieną, buvau paskirtas į 1-mą aspirantų kuopą (šaulių), kurioje buvo viso apie 200 narių ir jie gavo pirmą karišką vardą – aspirantas-kandidatas. Už kelių dienų apie 40 tokių asp.-kandidatų buvome išsiųsti į 3-čią pėst. pulką Kėdainiuose atlikti kareivio apmokymą. Karo mokykloje, prieš išvykstant, buvome aprenkti darbinėmis uniformomis, gavome šautuvą, na, ir į Kėdainius. Normaliai kareivio apmokymas užtrukdavo iki rugsėjo 1 dienos. Po to kandidatai vėl grįždavo Karo mokyklon ir tęsdavo toliau mokslą. Mums buvo kiek kitaip: liepos ir rugpjūčio mėnesiais liejome prakaitą, norėdami gerai išmokti paprasto kario apmokymo kursą, kuris dažnai nelengvai duodavosi, nes daugumas mūsų buvo jauni, tik ką gimnazijas baigę berneliai ir retai kas buvo fiziniai stipresnis, o pirmas kario apmokymas reikalavo nemažai ir fizinės jėgos. Man, pav., jos labai trūko, tačiau iš paskutiniųjų stengėmės išsilaikyti ir nepalūžti. Grįžtant į Karo mokyklą, turėjome parsivežti ir geras atestacijas. Staiga, rugsėjo 1 d. Vokietija pradėjo karą su Lenkija. Nors Lietuva paskelbė neutralitetą, bet neliko neįvelta: Lenkijos kariai, spaudžiami bėgo ieškodami prieglobsties per demarkacijos sieną Lietuvon. Kai kurių pulkų daliniai buvo siunčiami internuoti atbėgusių lenkų karių. Mūsų kariuomenė vykdė dalinę mobilizaciją atsargos karių tam tikrų metų, arklių, važmenų ir kito. Mes kariūnai-asp. kandidatai turėjome grįžti Karo mokyklon apie rugsėjo 1-mą, tačiau nebuvo grąžinami. Rugsėjo 8 dieną Kėdainių įgula rengė Tautos Šventės minėjimą, kuriame mūsų aspirantų būrys pasirodė su dainomis. <...>

Pagaliau, spalio vidury grįžtame. <...> 1-moji aspirantų kuopa buvo suskirstyta sekančiai: kuopos vadas – kpt. J. Ramonis (Ramanauskas), kasdieninėje kalboje pravardžiuojamas „Šyviu“ dėl

⁶³⁶ Jonaitis M., „Aspirantų tarnyba: studentiška karo prievolės alternatyva (1926 – 1940 m.)“, *Kariūnas*, 2015, Nr. 3 (126), p. 23.

savo nepaprastai greitos eisenos lauko užsiėmimuose; kuopos vado pav. – ltn. (vėliau pakeltas kpt.)

Juozas Ūselis; kulkosvaidžių būrio vadas ltn. Šagamogas, 1-mo šaulių būrio karininkai – ltn. Krištaponis ir ltn. H. Ašmutaitis; 2-ro šaulių būrio karininkai – ltn. Jablonskis ir ltn. Petrusis.

Kitą kuopos kadra sudarė III kariūnų kurso kariūnai, kaip kuopininkas, būrininkai ir skyrininkai. Jie artimai prižiūrėjo mus kazematų aplinkoje, tikrino tvarkingumą, švarą, uniformos priežiūrą, ypač batų valymą (pradžioje), asmenišką šautuvo švarą ir kuopos lengvųjų kulkosvaidžių bei kulkosvaidžių būrio – sunkiųjų kulkosvaidžių – būtiną priežiūrą.

Kai tik grįžome į Karo mokyklą, tuoj pat susidūrėme su dideliais drausmės reikalavimais: kiekviename žingsny turėjome sveikintis kiekvieną vyresnį už save, o jų buvo šimtai: visas antras ir trečias kariūnų kursai, tų kursų kuopų karininkai, mokyklos lektoriai, žodžiu, masė viršininkų.<...>

Atvykę mokyklon, rajone radome eilinių karių, aprengtų kadro kariūnų uniformomis, kurie mobilizuoti atliko kai kuriuos darbus. Tie mums drausmės atžvilgiu irgi sumaišė, nes kadro kariūnai antpečius turėjo apsiūtus platesniais auksiniais apvedžiojimais ir mes jau iš toliau juos nuo antpečių atpažindavom. O kai, paspaudę koją, sveikindavome paprastą karį įvilktą į kariūno uniformą, tai tie kariai šypsojosi, kad aspirantai jų taip bijosi. Bet tas truko neilgai, mobilizuoti kariai dingo iš mokyklos rajono.

Antra bėda atvykus mokyklon – tai tinkamas lovos paklojimas. <...>

Pradėjome mokytis. Iki lapkričio 23-sios, Kariuomenės šventės, kada turėjome duoti kariūno priesaiką, turėjome pagrindinai išmokti lengvąjį kulkosvaidį, atmintinai žinoti savo geriausio draugo – šautuvo – ydas, išmokti gražiai – kariūniškai pasisveikinti, tankinės rikiuotės, kuri Karo mokyklos ypač buvo įmantri ir graži ir kt.

Lapkričio 23-ją mokyklos salėje davėme priesaiką ir pasidarėme tikri kariūnai aspirantai, prie uniformos jau galėjome dėvėti baltas pirštines ir baltus diržus.

Politikos laukuose ramybės nebuvo: lapkričio 1 d. rusai perleido Lietuvai Vilniaus kraštą ir mūsų kariuomenė įžygiavo į Vilnių. Iš mūsų būrio asp. Adolfas Astašauskas, kaip vilnietis, vyko su įžygiuojančia kariuomene į Vilnių ir vėliau, parvykęs, pasakojo mums to žygio smulkmenas, kurios jau daug kartų įvairių autorių panašiai aprašytos. <...>

Mūsų aspirantų kuopos darbo diena prasidėdavo 6 val. – keltis, pasikloti lovą, nusiprausti ir 6:15 jau stovėti rikiuotėje gimnastikai. Gimnastiką atlikdavome aikštėje. 6:45 – patikrinimas kazematuose, 7 val. – pusryčiai. Eidavome valgyti bendron valgyklon. Valgyklos tvarką prižiūrėjo KM paros budėtojas – karininkas, arba jo pavaduotojas III kurso kariūnas. Stalai visiems jau buvo paruošti. Kai įeidavome, visa kuopa sustodavo prie stalų, po dešimt žmonių kiekvienas, kuopos budėtojas garsia komanda pasveikindavo budintį karininką, o šis leisdavo sėsti ir valgyti. Maistas, lyginant su pulku, buvo karališkas. <...>

8–10 val. teoretinės pamokos mokyklos klasėse. 10–1 val. p.p. – užsiėmimai laukuose, ant kalno taktiniai užsiėmimai. 1 val. pietūs. Laisvalaikis iki 3 val. 3–5 val. pamokos vėl klasėse. 6 val. – vakarienė ir laisvalaikis bei pamokų rengimas iki 9:30. 10 val. – nakties tyla.

Ši dienotvarkė buvo 6 dienas savaitėje. Sekmadienis – laisvas laikas, išskyrus 11 val. mokyklos salėje katalikams pamaldos. Šeštadienio vakare nubaustieji ar jų nesant – paskirtieji turėjo valyti didžiuosius ginklus, kulkosvaidžius, o visi aspirantai – nuosavus šautuvus. Šautuvų apžiūra dažniausiai įvykdavo sekmadienį prieš einant į pamaldas. Po pietų sekmadienį ir pavakariais šeštadienį einantieji į miestą turėjo stoti apžiūron, kurią tvarkė paros budintis karininkas. <...> Miesto gatvėse turėjome būti labai žvalūs ir budrūs: kariūnus ir karininkus sveikinti net per kilometrą, tiek, kiek galėjai užmatyti. Dideles baumes gaudavo, kas gaudavo pranešti aukštesniam viršininkui būdamas mieste, nepasisveikinęs ar kitaip sulaužęs KM taisykles.

Grįžus iš miesto, vėl reikėjo budinčiam budėtojo būstinėje prisistatyti. <...> Pavėlinusieji būdavo baudžiami neišėjimu ar kitaip.

Tuoj po Naujų metų, eidavome grupelėmis į karišką siuvyklą Šančiuose prisimatuoti naujai siuvas uniformas ir batelius (štibletus). Prieš Vasario 16-tąją visa aspirantų kuopa švietė naujose uniformose. <...>

Vasario 16-tą mūsų kuopa buvo paskirta dalyvauti Kauno miesto didžiajame parade. Prieš tai kelias dienas aikštėje davėme ir davėme tankinę rikiuotę. Prieš parada, išeinant buvome išrikiuoti ir pagrindinai tikrinami susitvarkyme. <...> Paradavome puikiai, Gražiai, Algirdo Kačanausko vadovaujami, dainavome. Tai buvo paskutinis laisvosios Karo mokyklos paradas ir ji atliko mūsų 1-oji aspirantų kuopa. Niekas tada dar nenujautėme, kokie įvykiai mūsų kraštą netrukus užpuls.

Kalėdoms ir Naujiems metams daugelis aspirantų gavo kelių dienų atostogas. <...>

<...> Vasario 16-tos proga visas bausmes KM viršininkas suspenduodavo, panaikindavo.

<...> Gyvenome rusų senais laikais statytų kareivinių kazematuose, antrame aukšte, skyriais vienoje grupėje. Lovos dviaukštės, tik kadriniams vienaukštės. Kazematų sienos buvo išpuoštos buv. aspirantų-dailininkų pieštais tautiniais šūkais ir būdingomis karikatūromis. Švarą kazematuose palaikė civiliniai tarnautojai, prižiūrimi kuopos budėtojų, kuriais paeiliui visi turėjome būti. Be patruliavimo rajone, dar buvome skiriami sargybiniais prie vartų ir sargybų vedėjais IV forto sandėliuose. Bausmių valandas stovėjome Ramovėje. <...>

Bet... grįšime prie įvykių. Nuo Kalėdų iki Velykų buvome paskendę pamokose ir lauko užsiėmimuose. Turėjome išeiti pagrindinius kario ir jaunesnio vadovo – būrio vado apmokymo programą, o jos buvo nemažai, nes reikėjo susipažinti su pėstininkų ir jai giminingų ginklų rūšių taktika. II Pasaulinis karas ėjo žaibiškai ir negailestingai kapojo Europą. Lietuvoje bent atrodė ramu. Mums kariūnams ir aspirantams į politiką kištis buvo griežtai draudžiama. Viduržiemį kadro kurso būrio vadas lt. Stanevičius staiga buvo atleistas iš Karo mokyklos, o jis buvo kariūnų kurso labai mėgiamas. Ėjo kalba, kad jis sugautas buvęs voldemarininku ir už politikavimą turėjo apleisti KM. Kariūnai jo dėl gero būdo labai gailėjosi.

Pavasarejant, gegužės mėn. bent visą savaitę kalne „terlojomės“ su akies nuotrauka-kroki. Sakau, terlojomės, nes padaryti akies nuotrauką, kaip reikalaujama, su žingsnio matavimais ir pan., beveik neįmanoma tikslumo atžvilgiu. Tai dažniausia dalinai nukopijuodavome nuo žemėlapių, kurių mums „parūpino“ asp. Jurgis Kriškėičiūnas (mat jo tėvas, pulkininkas, buvo visų žemėlapių konstruktorius). To amato mus mokė j. lt. Kaušakys. Dainas mokė muz. Klem. Griauzdė. Kas norėjo, galėjo mokytis šokių, prof. Mintaučio priežiūroje.

Gegužės antroje pusėje turėjome beveik iš visų dalykų egzaminus. Kas negavo gerų pažymių (patenkinamų), turėjo grįžti į pulkus ir baigti karinę tarnybą pulkuose. Mat aspirantų kursas, atliktas KM, buvo užskaitomas kaip karinės prievolės atlikimas, užtat aspirantų kuopoje pasitaikydavo ir vyresnio amžiaus vyrų, kurie studijavo universitetuose ir karinę prievolę atlikdavo universitetą baigę.

<...> Egzaminus atlikę, pradėjome ruoštis į poligoną-stovyklą, praktiškiems lauko pratimams. Birželio pradžioje traukiniu nuvykome į Švenčionėlių poligoną, nes mūsų poligonas Gaižiūnuose buvo užimtas rusų igulų. Švenčionėlių poligonas – tai lenkų kariuomenės buvusi vasaros stovykla, taip pat naudota pratimams atlikti. Apsigyvenome specialiuose, dar lenkų statytuose barakuose. Aplink miškas, upė Žeimena, laukai, raistai, ežerėlis, žodžiu visa aplinka tinkama išbandyti įvairių ginklo rūšių ginklus ir karių judėjimą kautynių sąlygose. Už poros kilometrų – Švenčionėlių miestelis su daugeliu lietuvių, nešusių lenkų okupacijos jungą. Su mūsų kuopa taip pat atvyko

pratimams antros ir trečios kariūnų kuopų pėstininkai ir artileristai. Specialistai, aviatoriai ir kiti nuvyko į spec. dalinius. Normaliai, namie mūsų kadriniai buvo iš trečios kuopos.

Lauko pratimai buvo įtempti, bet juos stengėmės stropiai įvykdyti, nes žinojome, kad po poligono, grįžtame į A. Panemunę, o po to į pulkus paskutiniam stažui ir po pakėlimo – važiuojame atsargon: karinė tarnyba baigta, galime pradėti galvoti apie tolimesnį mokslą aukštesnėse mokyklose, arba pradėti įvairias tarnybas.

Birželio 12–13 naktį, tik mums sumigus, pasigirsta kadrinių komandos: „Pavojus! Keltis! Greitai keltis!“ Kadriniai, o mūsų barake j. psk. Sobieskis pribėgęs prie narų, pradėjo aspirantus tiesiog jėga iš guolių traukti. Kažkas iš mūsų suriko: „Vyrai, čia kažkas kvepia, čia yra kadrinių sugalvotas triukas, neklausykite!“ O kadriniai rėkia išpūstomis burnomis, kad pavojus, rikiuotis tuoj pat lauke. Gi lauke – tamsu. Na, pagaliau, išgirdome gretimame barake ir triukšmą, kad aspirantai kadrinius diržais lupa. Aišku, čia kas nors kuo nors kvepia. Pagaliau, kuopą šiaip tai surikiavo, nuveda atokiau nuo barakų ir staiga išgirstame, kad ši naktis paskelbiama Tėvelio-Vargelio naktimi, Karo mokykloje paprastai, švenčiama rugsėjo mėnesį, prieš paleidžiant į atsargą. Birželio 13-oji kartu ir mūsų mokyklos šefo prezidento Antano Smetonos vardinės – Antaninės. Tai išgirdus, mūsų pyktis atsileido ant kadrinių ir kartu su visais, sukūrė didžiulį laužą, exprompto, be pasiruošimo, atlikome nuotaikingą laužo programą su vyresniųjų karininkų, kadrinių kalbomis, dainomis, šūkiomis ir pan. Paryčiu grįžome į barakus ir dar bent kiek nusnūdome. „Tėvelio-Vargelio“ proga, viršininkai nuėmė ir dovanėjo likusias bausmes, žodžiu, buvome kaip po krikšto nuplauti. Šioji naktis taip pat liko amžinoje atmintyje.

Pratimai laukuose jau buvo baigti, tai birželio 13 ir 14 tvarkėmės ir rengėmės birželio 15, šeštadienį, grįžti atgal į A. Panemunę. Tą ketvirtadienį gavome ir laisvesnio laiko, skalbėmės, kas mokėjome, Žeimenoje maudėmės, žodžiu, ilsėjomės ir rengėmės grįžti namo.

Ketvirtadienį, gulėdamas prie upės ant žolės, mačiau kaip viršuje praskrido milžiniškas rusų lėktuvas rytų pusėn. Tokio didelio dar iš viso nebuvau matęs, bet nesistebėjau, nes rusai dėl savo įgulų padidavimo kėlė triukšmą ir jiems buvo visame krašte užleista daug karinių patalpų, Gaižiūnų poligonas ir kiti valdiški pastatai. Ir spaudoje skaitydami jutome, kad politikos užnugariuose su mūsų valdžia ir rusais kažkas yra, bet, kai kariūnams politika domėtis ir viešai tuo reikalu savo nuomonę skelbti buvo griežtai uždrausta, tai nekreipdavome dėmesio į spaudos nuomones. Mūsų visų siekimas buvo – važiuojam į namučius!

Šeštadienio rytą palikome poligono barakus, nužygiavome į Švenčionėlių geležinkelio stotį ir pamažu krovėmės į savo karišką traukinį, kuris buvo nemažas, nes ir artilerijos pabūklai kartu važiavo, tiekimas, virtuvės ir t. t. Mums rengiantis išvažiuoti, atvyko pratimus atlikti šarvuoti Lietuvos kariuomenės daliniai: tankistai, geležinkelininkai, ir jie krovėsi lauk.

Po gerų pietų mūsų kariškas ešelonas pajudėjo Vilniaus link. Vilnių turėjome pasiekti pavakariais. Vilniuje turėjome sustoti ir neoficialiai pirmą kartą rikiuotėje Karo mokykla turėjo pražygiuoti Vilniaus gatvėmis, su dainomis, žinoma – skambiomis, kaip paprastai. Vilniuje turėjome ir vakarienauti. Mūsų ešelonas susidėjo iš paprastų keleivinių vagonų ir artinantis prie Vilniaus, nors išėginių uniformų ir neturėjome, bet tvarkėmės, kad gražiau pasirodytumėm, ypač lenkams, kurie mūsų niekad nemėgo, o ypač, kad jie pralaimėjo karą, nustojo Vilniaus krašto, o mes jį netikėtai be kovos atgavome, neva rusų „gerumo“ dėka. Iš ginklų kiekvienas prie savęs turėjome tik šautuvą ir durtuvą. Šovinių neturėjome. Įvažiavus į Vilniaus priemiesčius, spontaniškai vagonuose pasigirdo kariūnų dainos. <...> Staiga, gal už kokių 10 minučių, ant perono prie traukinio, kadro karininkai pasipylė į savo būrius. Komanduoja: „Niekam nelipti iš vagonų! Vyrai, Lietuvos sieną peržengė rusų kariuomenė ir ji okupuoja mūsų kraštą! Gausime naujus garvežius ir bėgsime į Kauną!“

Kaip perkūnas, toji žinia nutrenkė mus visus. Tyla nusmelkė visų burnas ir sielas. <...> Gal

už kokios valandos prikabino mums du garvežius ir pajudėjome pro Vilniaus kalnelius ir miškus Kauno link. Vakaras artėjo nelaukiamas. Kuopos poetas asp. Bronius Stasiukaitis, daugelį kartų linksminęs mus kazematuose ir poezijos vakare, nutraukė tylą ir balsiai tarė:

– Vyrai, gerai išžiūrėkite į vakarų pusę! Saulutė paskutinį kartą leidžiasi mūsų laisvame krašte! Daugiau tokios jos niekada nebematysime!

<...> Važiuojome nesustodami, rodos, iki Kaišiadorių, kur gavome užkąsti sauso davinio vakarienę, o paskui, jau temstant, vėl tolyn, artyn prie Kauno. Kai įvažiuojome į Palemoną gerokai sutemus ir traukinys sustojo, staiga pasigirdo kažkieno daugelio žingsnių bėgiojimas ir vėl komanda: – Niekam iš traukinio nelipti! – Už kelių šimtų metrų, už traukinio bėgių ištisa vora šešėlių, atsisukusių į mūsų pusę. Kažkas, gerai išžiūrėjęs, ištarė: Vyrai, mūsų traukinys yra apsuptas rusų karių. Laukėme, laukėme gal keletą valandų. Tada, gerokai po vidunakčio, pamažu, pamažu traukinys pajudėjo vėl pirmyn. Asp. Adolfas Astašauskas, vilnietis, Vilniuje mokėsis, kovojęs su lenkais, buvęs suimtas, kankintas ir nukentėjęs fiziniai, po to pabėgęs į laisvą Lietuvą ir įstojęs į aspirantus, <...> sako:

– Vyrai, žiūrėkime, ar mus veža į Kauną, ar suks Šiaulių link į rytus? – Pro tamsą nekantriai sekėme, kur važiuojame, o traukinys vos vos judėjo. Pagaliau kažkas ištarė: – Nemunas, važiuojame prie Kauno tunelio. – Vadinas, Važiuojame į Kauną. Prie tunelio mūsų traukinys sustojo ir vėl tamsoje matėsi į mus atsisukę šešėliai rusų karių, jau saugančių geležinkelio tunelį. Vėl ilgai laukėme ir rytui auštant pamažu įlindome į tunelį, po jo įvažiuojome į Kauno stotį ir pamažu, kirsdami daugelio bėgių pervažas, artėjome prie stoties perono. Kai Kauno stotyje traukinys pagaliau galutinai sustojo, vėl buvo pasakyta niekam nelipti ir net prie langų nesiartinti. Matėme, kad vėl esame apsupti patrulinuojančių rusų karių su šautuvais, atsuktais į mūsų pusę.

Už gerokos valandos pajudėjome ir atvažiuojome į Šančių karišką rampą. Tada kuopos karininkai atbėgo prie būrių, įsakė lipti iš vagonų lauk ir pranešė, kad turime sparčiai žygiuoti į kareivines, nes laiko likę labai nedaug: iš Prienų link Panemunės žygiuoja rusų kariuomenė ir kas pirmesnis pasieks kareivines, to jos ir bus. Nenorėjome tokiu pasakymu tikėti. Greitai susirikiavome ir kone bėgte žygiavome savo mielon A. Panemunėn. Gatvėse tylu, jokio judėjimo, tik Karo mokyklos kuopų žingsnių garsai. Nei dainų, nei kito triukšmo. Kareivines pasiekėme jau saulutei gerokai patekėjus. Pro vartus, į mokyklos aikštę, visas batalionas. Mokyklos viršininkas gen. Juodišius, kuris buvo su mumis ir poligone visą pratimų metą, pasakė trumpą kalbą ir įsakė visiems ramiai laikytis, pagyrė, kad gerai atlikome poligono pratimus ir liepė eiti į kareivines ir ilsėtis. Po to kuopomis grįžome į kazematus.

Pasakojo, kad iš Palemono mes ištrūkome Kaunan apgaulingu būdu. Kai rusai, stovėję Gaižiūnuose, dar pavakariais užėmė svarbų Palemono geležinkelių mazgą ir pradėjo sekti ateinančius traukinius ir pamatė mūsų karišką transportą, tai jis tuoj pat buvo apstatytas rusų karių sargybų. Ilgai laukusi mūsų vadovybė pagaliau pati, nuėjusi į stotį ir rusiškai kalbėdama, susisiekė su Kauno stotimi. Jiems pasakė, kad tai esąs kariškas transportas, bet nepasakė kieno. Iš Kauno pusės buvo įsakyta važiuoti, tik pamažu pro tunelio sargybas. Taip mes ir įvažiuojome Kaunan. Jei būtų pasakę, kad tai Karo mokyklos transportas, kažin ar būtume gavę tokį leidimą grįžti į savo kareivines, o jei ruseliai būtų buvę apsikresni, kaip lengva tada būtų buvę pakreipti mūsų transportą pro Kėdainius, Radviliškį, Daugpilį „matuškos“ Rusijos link. Ir nė šuva nebūtų sulojęs, kur dingo pusė mūsų Karo mokyklos.

<...> Pavakariais pakilę iš miego, pamatėme, kad iš IV forto pusės nuo kalno į mus atkreiptos rusų karių sargybinių akys. Tos akys mus sekė bent kelias dienas. Mums buvo uždrausta griežtai bet kur toliau nuo kazematų išeiti. Į miestą leidžiamų negavome. Užsiėmimų taip pat nebuvo. Tik

miegojome, valgėme, stadione, kas norėjo, sportavome, saulutėje šildėmės, kazematuose dienoraščius rašėme. Į kelintą dieną kauniškiams buvo leista su šeimomis susisiekti, bet iš ten irgi džiuginančių žinių nesulaukėme. Vyriausybė pasitraukė užsienin, kas bus toliau, niekas atsakymo nedavė ir dabar jau žinome, kad negalėjo duoti, nes Lietuvoje visur buvo košė, košmaras... Per radiją ir laikraščiuose matėme, kaip kraštas darėsi iš balto raudonu. <...> Vėl pasakojo, kad mieste išeigine uniforma einąs kadro kariūnas buvo gatvėje žydelkos užpultas ir jį norėjusi nuo antpečių nuplėšti mūsų Šefo inicialus „AS“, bet kariūnas išsitraukęs išeiginį durtuviuką ir atsigynęs.

<...> Vidaus tvarka KM nepasikeitė. Nešėme po senovei sargybas prie vartų, naktimis patuliavome, bet užsiėmimų neturėjome, tik aikštėje kartas nuo karto tankinės rikiuotės pratimus darėme, gimnastikavomės manieže, sporto stadione. Būrius dažnai lankė būrių vadai ir kuopą – kuopos vadas. Pora vakarų per vakarinius patikrinimus lankė pavasariop paskirtas naujas bataliono vadas plk. ltn. Listopackis. Jis, davęs komandą „laisvai“, aiškino apie Rusijos kariuomenę, karius ir pan. Atsakinėjo į aspirantų klausimus. Minėjo, kad mūsų ateitis turėtų greit išsispřsti. Dažnai būriais susirinkdavome prie pagrindinių vartų ir sekėme voromis žygiuojančias nuo Napoleono kalno Šančių link rusų karių eiles. Jie atrodė tokie vargingi, apginklavimas prastas, vietoj diržų šautuvus virvėmis pasirišę, karininkai mūsų karininkus sveikinosi taip jau sugriuvusiai, atrodė, kad sveikinimosi rusų kariuomenėje iš viso nebuvo mokyta.

Pagaliau, trečios savaitės gale pranešė, kad išvyksime į pulkus stažuoti. Aš buvau užsirašęs į 1-mą pėstininkų pulką Vilniuje. <...> 1-mo pulko kareivines Antakalnyje pasiekėme jau vėlai naktį. Buvau paskirtas į 1-mą šaulių kuopą. Kuopos vadas – ltn. Uginčius. Daugumas karių gegužės mėn. buvo paleisti atsargon, tai kuopoje buvo mažas skaičius karių, sakyčiau, nedaugiau 15-kos ir ūkio skyrius. Būrio vadas j. ltn. Urbutis paleistas atostogų sveikatai pataisyti. Ėjau būrio vado pareigas, būrininku buvo j. psk. Juodis (aviacijos leitenanto J. Juodžio brolis, nepaprastai geras dailininkas, kaip ir pats leitenantas). Sekmadienį, po pusryčių, raštinėn atėjo kuopos vadas, ir mes abu su asp. A. Astašausku jam prisistatėm, nes abu buvome ton pačion kuopon paskirti. Kuopos vadas pasakė, kad gyvensime kartu su kariais kareivinių kazemate. Liepė susitvarkyti, kaip įmanoma geriau, bet be jokių privilegijų. Iš karto pamatėme, kad kuopos vadas neturi tvirtos nuomonės. Nežinodami, kas jis yra, laikėmės labai rezervuotai ir atsargiai.

Neprisimenu gerai, tą sekmadienį ar sekantį, iškilo klausimas, kaip su karių vedimu bažnyčion. Anksčiau rikiuodavo visą pulką ir su orkestru organizuotai vesdavo. Buvo nutarta, kad dabar ves tik norinčius eiti bažnyčion ir iš viso pulko tų savanorių atsirado nelabai daug, bet juos dar vedė rikiuotėje, tik be orkestro. Vėliau vedimas į bažnyčią buvo nutrauktas ir kariai, jei norėjo, ėjo tik pavieniui, su leidžiamaisiais rašteliais.

Liepos 14-tos rytą, irgi sekmadieni, buvo išleistas įsakymas kariuomenei panaikinant mūsų tautinį ženklą kepurėje, jį pakeičiant penkiakampe žvaigžde. Tas sukėlė karių tarpe nerimą. <...> Kariai atsakė nešioti kepurės, o užsidėjo pošalmes, kurių prieky buvo iš medžiagos prisiūtas Vyčio kryžius. Pošalmes kasdien dėvėjome ir mes, aspirantai. Vėliau žvaigždės vis tiek nugalėjo Vytį ir Vyčio kryžių. Išvažiuodami iš A. Panemunės iš antpečių jau buvome įsakyti nuimti „AS“ – Šefo auksinius inicialus, bet baltą diržą ir pirštines dar turėjome. Nuvaziavę į Vilnių, pradžioje keletą kartų tą išeiginę uniformą dar dėvėjome, bet jį mieste kėlė klausimą, kas mes toki pasipuošę esame. Rusų karininkai mums pirmieji atiduodavo pagarbą, mes jiems atsakydavome, galų gale, neoficialiai kuopos vadas pranešė, kad pirštinių ir balto diržo nebenešiotume, ką ir padarėme ir mums patiems laisviau buvo. Taip pat turėjome nusipjauti ir antpečius, o jų vietoje ant kairės rankovės, pagal įsakymą, užsisiuovome 1.5 cm lelijavą juostelę, bet ir vėl sukėlėme abejonę, kas mes toki esame, nes rusų politrukai turėjo irgi panašią raudoną juostelę, tik su raudona žvaigžde virš

jos. Mieste rusų karininkų ir karių vėl buvome pirmi sveikinami, o mes jiems tik atsakydavome. Toji uniforma paliko iki galo. Ant apykaklės baltas trikampis ružavai apvedžiotas, su Gedimino stulpais, pasiliko iki galo.

Gyvenimas stažuojant 1-je kuopoje buvo labai paprastas: karių nedaug ir tie daugiausia laiko praleisdavo vidaus sutvarkyme. Kada ne kada išsivesdavome ant kalno prie Trijų Kryžių pamokyti sargybų statuto, durtuvų kautynių, skyrius žvalgant, ginantis, puolant ir pan. Vakariniai patikrinimai vyko viso pulko sąstate, atsisukus į Gedimino pilį. Vieną vakarą pilies bokšte nuleido lietuvišką vėliavą ir po to tuoj pat iškėlė raudoną vėliavą, kuri taip pat buvo nuleista. Lietuviškos vėliavos daugiau nebematėme. Vietoj himno traukėme internacionalą. Kuopų ir kiti politrukai labai sekė karių elgesį. Internacionalą giedant ne visi prisidėjo, kiti tylėjo. Mūsų kuopoje politruko neturėjome, bet maišydavosi pulko politrukas, lietuvis, aiškiai kilęs iš žemesnio luomo ir nemokytas, nes į karių klausimus, ypač tautiniais klausimais, davė neaiškius atsakymus ir buvo labai įžūlus.

Dažnai turėjome viso pulko sąstate vesti karius į partijos organizuojamus mitingus mieste, kur vadovavimas buvo dažniausia žydų rankose. Stebėtina, kad toji mūsų gyventojų mažuma, turėjusi tokias geras gyvenimo sąlygas laisvoje Lietuvoje, rusams atėjus, pasijuto buvusi daugiausiai „nuskriausta“ ir už tai nedėkingai atsilygino.

<...> Rugsėjo mėnesio viduryje į 1-ą pulką atvyko Marijampolės 9 pėst. pulko karių dalis. 9 p.p. rusams žygiuojant į Lietuvą, buvo mėginęs pasitraukti į Vokietiją, bet pakeliui tapo sulaikytas ir sugražintas atgal. Dėl šio žygio rusams ir mūsų tarybininkams pulkas pasidarė nepatikimu. Todėl šį pulką išdalino batalionais ir išskirstė: pačius nepatikimiausius uždarė Pabradės poligone, vieną Bn. sumaišė su Šiaulių 8-tu pulku ir vieną Bn. atkėlė į 1-ą pėst. pulką. Tuoj pamatėme, kad 9 pulko kariai tikrai yra drąsūs ir labai karšti suvalkiečiai. Vieną vakarą 9 pulko kariai buvo paskirti skusti viso pulko virtuvei sekančios dienos pietums bulves. Temstant susėdę kariai dainavo, bet bulvių neskuto. Buvo pranešta pulko budėtojui-karininkui. Tas atėjęs paklausė, kodėl neskuta. Kariai atsakė, kad daug bulvių yra sugedusių ir jie tokių neskus. Atsirado ir pulko politrukas. Jis grasino visų areštavimu. Kariai choru atsakė, kad jie arešto nebijo, bet supuvusių bulvių neskus.

<...> Dar esant 9 pulkui Marijampolėje, to pulko kariai smarkiai gynė mūsų tautinius interesus ir pačioje pradžioje buvo areštuoti du mūsų 1-mos kuopos aspirantai, nuvykę stažuoti, Liaukevičius ir Žemaitis (buvęs Lietuvos bokso meisteris). Jie taip ir dingo abu, nieko daugiau apie juos negirdėjome.

<...> Vilniuje buvo dvi didelės grupės kareivinių: Antakalnyje ir Šnipiškėse. Šnipiškių kareivinėse, kurios buvo geresnės statybos, apsigyveno rusų kariuomenė, o Antakalnyje lietuviai. Rugsėjo mėnesio gale iš Šiaulių atsikėlė 8 pėst. pulkas ir taip pat buvo sumaišytas batalionais su 9-tu ir pirmuoju. Į mūsų 1-mo pulko 1-ą kuopą gavome 8-to pulko karių, o viršila buvo paskirtas 8-to pulko vėliavininku, visoje Lietuvos kariuomenėje pažįstamas, su gražia ilga barzda. Jis gerai kalbėjo rusiškai, tai daugelis manydavo, kas jo nepažino, kad jis esąs rusas, bet jis buvo tikras puikus lietuvis.

Rugsėjo mėnesio pabaigoje ir rugsėjo pradžioje iš Kauno ir kitų Lietuvos įgulų pradėjo mūsų karius grūsti į Vilnių. Pagaliau, rugsėjo viduryje prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios esančių kareivinių atsirado ir mūsų Karo mokyklos daliniai Rugsėjo paskutinįją savaitę atšaukė stažavusius aspirantus į šias kareivines. Vėl visi sugužėjome į vieną vietą. Prasidėjo pasakojimai apie praleistą vasarą įvairiose Lietuvos vietose. Bendra nuotaika – nekokia. Daugiausia mus prislėgė, kad savo tarpe turėjome išdavikų: aspirantai Jomantą, Stočkus, Jarmolavičius, Gurlklys, Bernotavičius-Bernotėnas, žydas Kopellis Beiralas, Matusevičius ir dar keli pasidarė politrukais. Už diagonalinę uniformą ir 1,500 litų, kuriuos politrukai pradžioje gavo susitvarkymui, jie pardavė savo tautą... Sugrįžę tie savi

politrukai pirmomis dienomis, ypač sugulus vakare ir šviesas užgesinus, buvo kitų užgauliojami, įvairūs daiktai į juos tamsoje mėtomi. Po kelių dienų, matyt, pasiskundus, jie buvo patalpinti gretimose atskiroje patalpoje, bet dienos metu jie kartu dalyvavo kuopos gyvenime.

<...> Keletą paskutinių rugsėjo mėn. dienų praleidome specialioje patalpoje besifotografuodami ypatingose rusiškose uniformose. Sakė, kad tai esančios rusų karo mokyklos uniformos ir su tokiomis fotografijomis gausime atsargos karininko liudijimus. Į Vilnių atkėlus, mūsų Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokyklos vardas buvo pakeistas į L.T.S.R. Darbininkų-Valstiečių Raudonosios Armijos Pėstininkų Karo Mokykla. Mokyklos viršininku jau buvo nebe lietuvis, o rusų pulkininkas Sokurov.

Spalio 1 d. pranešė, kad rytoj, t. y. spalio 2 d, bus baigiamasis paradas, pakėlimas ir būsime paleisti atsargon. Visų nuotaika jau buvo tokia surūgusi, kad norėjome kuo greičiau su kariuomene atsiskirti ir važiuoti namo. Spalio 2 d. apsirengėme išeišginėmis uniformomis, tik be baltų diržų ir pirštinių, nes tai darbo valstiečių ir darbininkų armijai netiko, ir išsirikiavę paradavome ten pat rajone aukštiesiems rusų karininkams ir lietuvių politrukams priimant parada. Negaliu dabar jau beprisiminti, kas iš mūsų aukštųjų karininkų buvo parado tribūnoje. Einant pro tribūną buvome išmokyti, rusų pavyzdžiu, šaukti šūkius. Kažką tai šaukė ir mūsų būrys, bet ne sutartinai ir negarsiai. Tik pradėję savo 1-mos aspirantu kuopos tradicinę žygio dainą „Pajūriais, pamariais“, kai užtraukėme, tai visas parkas ir kareivinių rajonas skambėjo kaip nuo geriausio orkestro.

Po parado susirinkome į didelę salę ir ten vyko aktas. Kalbas sakė rusiškai ir vienas politrukas (turbūt Macijauskas) laužytai lietuviškai. Prie gražiai parengtų stalų buvo pietūs-vaišės. Pavalgę, pradėjome dainuoti lietuviškas dainas. Pradžioje ramias, kaip „Lietuva brangi“, „Šautuvėli“, „Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka“ ir kitas. Toliau įsismaginę, priėjome prie airiškų, kurias mus taip gražiai išmokė muz. Kl. Griauzdė. Dainoms balsą, toną, kad ir ne taip tyrą, bet tikrą, paduodavo asp. Algis Kačanauskas. Vienu metu jis, turbūt norėjo paduoti toną giesmei „Lietuviais esame mes gimę“, „Lie ...“, bet visi aspirantai sustojo ir pradėjo giedoti Tautos Himną – „Lietuva, Tėvyne mūsų...“ Prie garbės stalo politrukas atsistojęs norėjo sustabdyti, garsiai kažką rėkė, bet niekas jo neklausė ir išgiedojo Himną iki galo. <...> sugiedoję jautėmės, kaip didžiausią darbą ir paslaugą Tėvynei atlikę. Negalėčiau prisiminti, kas iš lietuvių politrukų atsikėlė ir pradėjo mus garsiai koliauti, vadinti smetonininkais, „prachvostais“ ir kitais necenzūruotais žodžiais ir pasakė, kad mes būsime išvyti dar šį vakarą ir, jei atsargoje nenurimsime, tai su mumis bus tinkamai atsiskaityta. Bet mums viskas buvo jau vistiek. Žinojome, kad Tėvynė yra priešų paverpta ir, kad mes su priešu nedraugausime.

Tą patį vakarą turėjome atsiskaityti su sandėliu, vėlai jau ne kurie gavome atleidimo dokumentą (kurio pavyzdį čia pridedu) ir apie vidunaktį jau ne kurie išvažiavo namo.

Prieš parada ir fotografuojant rusų karo mokyklos uniformomis, sakė kas mes būsime pakelti į „mladše komandir“ (atitiktų j. ltn.) laipsnį, bet atleidimo dokumente, matyt įsiutę už mūsų Himno sugiedojimą išleistuvių metu, jau jokio laipsnio neminėjo, tik paminėjo, kad mes nuo tokio iki tokio laiko išėjome aspirantų kursą ir tapome paleisti atsargon. Taip pat pasakyta, kad mes buvome Darbo Valstiečių Karo mokykloje. Iš tikrųjų, mes tokioje mokykloje nė vienos dienos nebuvome, o išėjome laisvosios Lietuvos Karo mokyklos aspirantų kursus, atlikome visas praktikas, todėl mes visi ir jautėmės, kad baigėme Lietuvos Karo mokyklos kursą, ir tai buvo paskutinė aspirantų laida. Mūsų kariūnams apleidus patalpas A. Panemunėje, iš tą pavasarį baigusių gimnazijas ir rusams palankių kariuomenės puskarininkių dar buvo sušaukta viena laida, bet negalint palaužti tautinių-patriotinių nuotaikų ir toje laidoje, po kelių mėnesių jie buvo paleisti namo.

<...> Ir taip kelių dienų laikotarpy visa 1-moji aspirantų kuopa išsisklaidė iš Vilniaus Karo mokyklos patalpų (prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios) ir išsiskirstė po visą Lietuvą. Kai kurie neturėjo civilinių rūbų, arba nespėjo jų iš namų laiku atsigabenti, tai buvo gavę leidimą nešioti buvusią paradinę uniformą iki įsigis rūbus.

Normaliai, užbaigus aspirantų kursą, valstybės prezidento aktu, specialiose išleistuvėse būdavo pakelti į ats. j. ltn. laipsnį. Šiuo kartu savo išleistuvėse valstybės prezidento neturėjome, nes jis, bolševikams okupuojant Lietuvą, pasitraukė į užsienį, o mes išleistuvių metu taip įsiutinome buvusius valdžios atstovus ir rusų bei lietuvių politrukus, kad jie apie bet kokią pakėlimo ceremoniją, „Be reikalo nepakelk, ir be garbės nenuleisk“, kai valstybės prezidentas kardu paliesdavo aspiranto petį, ir galvoti nenorėjo. Betgi, mes jautėmės per tuos pusantrų metų Karo mokyklos aspirantų kursą pilnai išėję ir dviem atvejais pulkuose atlikę vadovavimo stažą ir vėliau, jau vokiečiams atėjus, kai kurie mūsų stoji į Savisaugos dalinius ir tarnavo rytuose, nešiodami pilną j. ltn. uniformą ir dėl to nebuvo keliami jokių abejonių bei priekaištų. Kai kurie reiškė nuomonę, kad gerai, jog bolševikai nedavė savo laipsnio: baigėme savo Karo mokyklą ir valstybės prezidentui nesant Lietuvoje, patys simboliniai užsidėjome Lietuvos karininko ženklus. Pakeliant, gaudome ats. karininko ženklą, deja, šį kartą jo nebuvo.⁶³⁷

⁶³⁷ Žolynas P., „XV Aspirantų laida“, *Karys*, 1981, Nr. 6 (1573), p. 241–248; Žolynas P., „XV Aspirantų laida“, *Karys*, 1981, Nr. 7 (1574), p. 301–305; Žolynas P., „XV Aspirantų laida“, *Karys*, 1981, Nr. 8 (1575), p. 345–346.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

- A. A. 282, 284
 A. J. 10, 82
 Abraitis J. 11, 176, 179, 183, 184
 Abraitis V. 113, 128, 146, 177, 183, 279
 Abromavičius B. 183
 Acus-Acukas J. 18, 19, 218, 219
 Adamkavičius E. 28
 Adomkaitis N. 200
 Alanta P. 58, 236, 237
 Alekna K. 34
 Aleksandravičius P. 178
 Aleksandravičius V. 48, 181, 182, 184, 203
 Aleksejus 20
 Ališauskas A. 200
 Ališauskas K. 21, 22, 23, 25, 33, 44, 48, 155, 176, 198, 205, 237
 Ambroziejus K. 48
 Andrašius J. 242
 Andrejevas 238
 Andriulis S. 57
 Andriūnas 142
 Andžejauskas J. 48
 Antanaitis A. 48
 Anušauskas A. 22
 Arnaustauskas V. 87
 Astašauskas A. 297, 300, 301
 Astupėnas J. 61, 85
 Ašmontas V. 210
 Ašmutaitis H. 198, 200, 297
 Atstupėnas J. 60, 61, 64
 Atutis 183
 Augustaitis A. 34, 48
 Augustauskas V. 104
 Augustovskis V. 20
 Aukstinis J. 183
 Austas A. 107; 109; 110; 111
 Austas K. 125, 126, 127, 128, 129, 141, 146, 208, 211
 Ažubalis A. 2, 12, 13, 14, 17, 97, 99, 149, 175, 201, 217, 218, 237, 239

B

- Babickas K. 128, 176
 Babickas P. 48
 Babilius A. 58
 Bacevičius A. 210
 Bacevičius V. 177, 179, 182, 183
 Bačkus J. 48, 60, 61

- Bagdonas S. 48, 200
 Baipšys S. 112
 Balčiūnas J. 10, 31, 32, 40, 42, 75, 100, 107, 236, 237
 Balčiūnas M. 112
 Baleika V. 87
 Balkūnas J. 48
 Balodis Janis (lat. *Jānis Balodis*) 19
 Baltušauskas Z. 19
 Baltušis-Žemaitis F. 24, 233, 235, 238, 294
 Baltutis V. 11, 43, 196, 199, 229, 230, 232, 233
 Balūnas J. 87
 Balzaras L. 48
 Banėnas A. 200
 Banevičius A. 2
 Baniulis A. 48
 Baniulis S. 11, 81, 86
 Banys A. 48, 176, 195, 200
 Banys J. 200
 Baranovas 238
 Barauskas J. 48
 Bardauskas S. 86
 Bardzilomskas J. 181, 182
 Barkauskas P. 48, 249
 Barkauskas S. 54
 Barkauskas V. 30, 60, 61
 Baronas J. 115, 116
 Bartkus A. 207, 284, 285, 296, 288
 Bartkus T. 237
 Bartuška J. 87
 Barzda-Bradauskas K. 112, 128
 Barzdys A. 112
 Barzdys A. 112
 Basanavičius J. 20
 Bausys J. 57
 Beinaravičius B. 200, 230
 Beinoras (*Beinaravičius*) B. 230
 Beiralas K. 302
 Beleckas P. 86
 Berkis Krišjanis (lat. *Krišjānis Berķis*) 19
 Bernotavičius-Bernotėnas 302
 Bezumavičius H. 58
 Bielskis P. 279
 Biknaitis V. 104
 Bilevičius-Bilėnas P. 146
 Birutavičius-Birutis S. 128, 146, 200
 Biržiška V. 76
 Biržys P. 80, 220
 Bizokas P. 18, 19
 Blaušteinas J. 87
 Blauzdžiūnas B. 200
 Blažys J. 20
 Blochas M. 87
 Blumentalis A. 177
 Bradūnas K. 148
 Brazaitis J. 20
 Brazdžionas K. 58
 Brazdžionis B. 148
 Brazdžiūnas P. 58
 Breimelis A. 176
 Bručkus V. 20, 114
 Bublīs I. 86
 Budreckas P. 48
 Budreika V. 87

Budvytis P. 48
 Budzitas A. 87
 Būga K. 76
 Buika J. 105, 222
 Buivydis J. 10, 43
 Bukelevičiūtė D. 13
 Bukota J. 48, 170
 Bulota S. 178, 181, 182
 Bulvičius A. 200
 Bulvičius V. 110, 198, 200, 217, 218, 237
 Burokevičius V. 57
 Busevičius A. 87
 Butkevičius (*Butkūnas*) A. 154, 220
 Butkevičius L. 19
 Butkevičius S. 19
 Butkus K. 104
 Buzas S. 177, 182, 183
 Bužinskas-Bužėnas M. 177, 178, 180
 Bzikas P. 87
 Бескровный Л. Г. 17

C

Cegžna J. 48
 Chotkevičius J. 86
 Cibulskis 109
 Cohendet 60

Č

Čaplikas J. 18, 20, 170
 Čartoriskis A. K. 15
 Čekanaavičius Č. 183
 Čeledinas K. 86
 Čemarkas V. 177
 Čenkus S. 34, 48
 Čepas S. 48
 Čepauskas (*Čepas*) A. 48, 155
 Čerepavičius E. 86
 Černauskas J. 48
 Černiauskas B. 195
 Černius J. 11, 26, 27, 40, 48, 49, 81, 155, 158, 163, 170, 184, 189, 192, 194, 205, 206
 Česna V. 86
 Čiurlionis M. K. 65

D

Dabulevičius K. 107, 125, 126, 142, 221, 247, 250
 Dambitis Robertas (lat. *Roberts Dambītis*) 19
 Damijonaitis A. 86
 Damijonaitis J. 87
 Danilevičius S. 153, 154, 171
 Dankersas Oskaras (lat. *Oskars Dankers*) 19
 Dantè A. 87
 Darius S. 72, 157, 210
 Daujotas J. 16

Daukantas F. 148, 195
Daukantas T. 21, 92, 99, 100, 113,
114, 115
Daukantas-Vrublevskis P. 52
Dauknys M. 10, 31, 37
Daukšys P. 48
Demikis 196
Denikinas A. 24
Derbutas S. 249
Didžiapetris J. 86
Dirkis P. 44
Dirmantas S. 10, 40, 59, 60, 61, 64,
81, 160, 205, 266, 278, 279, 280
Dirmelis B. 171
Donelaitis 27, 30, 31, 32, 59, 213
Dopkevičius J. 58
Dovinietis 277, 278
Dovydaitis P. 48
Draugelis A. 107, 126, 142
Drejeris A. 87
Drongis Z. 200
Drunga Z. 177
Dulkė F. 112
Dulksnys K. 81, 107, 125, 128, 142,
219, 281
Duoba A. 200
Dzengelevskis 46
Dzevečka A.

E

Eidimtas A. 178, 183
Eidimtas J. 86
Elisonas J. 58
Endziulaitis A. 64
Endziulaitis V. 86
Erfurtas 238

F

Firontas V. 58
Friolichas (*Frölich*) 16

G

Gaigalaitė A. 13, 18, 23, 24, 47, 211
Galvanauskas E. 78
Galvydis-Bykauskas J. 10, 12, 14, 26,
29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 43, 44, 47, 53, 54, 55, 56, 57, 58,
64, 74, 75, 76, 79, 81, 82, 85, 90, 91,
92, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 108,
111, 114, 130, 160, 162, 190, 245
Garonas 216
Gaušas A. 142, 144
Gavelis A. 200
Gavelis L. 112, 199
Gedeonas 221
Gediminas D. L. K. 13, 27, 31, 32,
57, 59, 80, 101, 131, 140, 142, 159,
213, 301.
Geibūnas J. 197, 230

Genys A. 87
 Gergelis K. 86
 Gerulaitis Z. 107, 126, 128, 139
 Geštautas V. 106
 Giedraitis B. 20, 134, 150, 151, 22, 227, 256, 258
 Giedrys V. 18
 Gintautas J. 87
 Gira L. 53, 131, 148
 Girdauskas J. 249
 Girėnas S. 157
 Girštautas V. 108, 109
 Gladutis P. 64
 Glinskis M. 86
 Glovackis V. 101
 Gobskis V. 87
 Gogė J. 86
 Goldbergas J. 219
 Goniondskis A. 48
 Gopperis Karlis (lat. *Kārlis Gopperis*) 19
 Gornas E. 30
 Grakauskas 232
 Graužinys K. 58
 Gražulis J. 48
 Griaudžė K. 107, 129, 211
 Gricius J. 78, 89, 245, 247
 Gričiūnas 104
 Grigaitienė V. 195
 Grigaitis A. 221, 279
 Grigaliūnas V. 18
 Grigalūnas P. 86
 Griganavičius V. 107, 127, 128, 146
 Grincevičius V. 177

Grinius K. 110, 111
 Grinkevičius P. 19
 Griškevičius A. 200
 Grybauskas J. 108, 109
 Gudas S. 219
 Gudelis G. 48
 Gumbėnas P. 86
 Gurklys 302
 Gustaitis A. 58, 199
 Gustas J. 87
 Gužas P. 219

H

Haglius J. 86
 Hesas J. 87
 Hinentalis V. 127
 Hiršbergas 16

I

Ingelevičius V. 20
 Irlikis V. 200
 Išlinskas J. 19
 Ivanauskas J. 219
 Ivanauskas V. 63
 Ivašauskas J. 112

J

Jablonskis V. 58, 177, 197, 198, 297
 Jackevičius P. 19
 Jackus J. 106, 109, 111, 139, 140, 142, 143, 146, 147, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 176, 220, 227
 Jagučanskas M. 30
 Jakštas A. 237
 Jakštys G. 12, 17, 53, 64, 77, 97, 112, 149, 155, 169, 219, 221, 222, 224
 Jakubauskas 142
 Jakučiūnas N. 86
 Jakutis B. 28, 30, 40, 47, 54, 56, 177, 198, 200
 Janavičius (*Jonavičius*) V. 127, 128, 146
 Jankaitis J. 183
 Jankauskas J. 49, 60, 85, 109, 200
 Jankauskas M. 29, 49
 Jankauskas V. 26, 54, 60, 61, 64, 140, 156
 Jankevičius 61
 Jankus J. 48
 Janulionis B. 143
 Janulionis L. 126, 127, 127, 128, 176, 198, 216
 Januškevičius A. 105
 Januškevičius Č. 198
 Janušonis M. 87
 Jarmalavičius A. 198
 Jarmolavičius 302
 Jaruševičius P. 105, 177, 196, 209, 211
 Jasėnas K. 48

Jasinskis J. 15
 Jasiūnas I. 86
 Jasulaitis V. 48
 Jaudegis J. 195, 210
 Jeronimas Flarijonas 15
 J-kis V. 229
 Jodauga J. 10, 187, 224, 225, 291
 Jodelė R. 177, 210
 Jokubauskas V. 2, 7, 13
 Jonaitis A. 86
 Jonaitis J. 177, 193
 Jonaitis M. 290, 296
 Jonavičius A. 125, 126
 Jonavičius P. 87
 Jonavičius V. 107, 127, 146
 Jonuškaitė-Zaunienė V. 114
 Jucys V. 181, 182
 Juknevičius E. 87
 Juknevičius J. 200, 216, 238
 Juknevičius K. 105
 Jungmeisteris J. 107, 129, 208
 Junkeris V. 34
 Juodeika V. 48
 Juodis J. 178, 181, 182, 183, 199, 301
 Juodišius J. 142, 143, 156, 193, 195, 196, 198, 230, 231, 234, 300
 Juozaitis V. 30, 60, 61, 64, 107, 109, 111
 Jurelė J. 86
 Jurevičius (*Juras S.*) S. 11, 101, 102
 Jurgaitis P. 125, 126, 127, 139, 142
 Jurgėla P. 11, 54
 Jurgelionis A. 107, 128

Jurgutis S. 48
 Jurkūnaitė B. 237
 Jurkūnas A. 107
 Jurskis A. 200
 Juškaitis B. 48

K

Kairiūkštis V. 216
 Kairiūnas B. 86
 Kairys P. 87
 Kalasiūnas J. 178
 Kalino J. 30
 Kalniūnas J. 198, 200
 Kamičaitis J. 177, 210
 Kampaitis S. 86
 Kanauka K. 58
 Kanskoronskis J. 86
 Kantautas V. 178
 Karaša M. 19
 Karčmarinas 107
 Kareiva M. 32, 48, 176
 Kareva J. 245
 Karevičius P. 36, 44, 163
 Karmazinas 181, 182
 Karnackas J. 86
 Karnauskas H. 144
 Karosas J. 178
 Karosas K. 198
 Karuža J. 20
 Karvelis V. 48, 49, 107, 108, 110,
 111, 160, 250
 Kasperavičius P. 86

Kastkus A. 182, 183
 Kašanauskas A. 303
 Katche M. 68, 72, 78
 Katinskas J. 237
 Katkauskaitė O. 144
 Kaunas J. 249
 Kaunas P. 10, 28, 92, 95, 96, 97, 98,
 99, 106, 108, 111, 120, 125, 247,
 248, 250, 253
 Kaušakys P. 200, 298
 Kazakevičius 216
 Kazėnas K. 183
 Kazitėnas-Kaziutis J. 107, 108, 109,
 125, 126, 142, 143, 144, 219
 Kazlauskaitė Markelienė R. 12, 13,
 14, 17, 97, 99, 149, 175, 201, 217,
 218, 237, 239
 Kazlauskas A. 48, 100, 109, 110, 112
 Kazlauskas K. 105
 Keiba V. 11, 102, 103
 Keliotis P. 177
 Kepalas K. 33, 48, 60, 61
 Kepežėnas J. 237
 Keras J. 249
 Keršys J. 86
 Keturakis B. 210
 Kėželis 207, 237
 Kiaunė J. 11, 35, 46
 Kiaunis J. 48
 Kiaupa Z. 65, 66, 85, 89
 Kibelka J. 86
 Kirša F. 29, 40
 Kiršinas K. 105
 Kiršinas P. 230

- Kiršinas V. 234, 235, 295
Kivlevičius M. 48
Klasčius S. 112
Klemas A. 48
Klesčinskis K. 22, 69
Klimauskas B. 87
Klimčiukas D. 29
Klivečka J. 197, 230
Knezys S. 55, 76, 77, 236, 237, 238, 239, 281 295
Kniukšta A. 107
Kojendės (*Cohendet*) 207
Kolčakas A. 24
Komentavičius J. 87
Komičaitis J. 183
Kondrackis A. 210
Kondratas J. 112
Kondrotas K. 177, 182
Kontromavičius 112
Koreva 245
Kosciuška T. 15
Kostkevičius A. 177, 178, 180, 181
Kotelė L. 86
Kovolis M. 87
Krakauskas J. 183
Krasnickas S. 144
Kraucevičius J. 19, 107, 177
Kraunaitis I. 128, 146, 234, 237
Kreivys 198
Krestnikovas 105
Kriaučionis M. 87
Kriauza A. 249
Krikščiūnas A. 107, 128, 146
Krikščiūnas J. 298
Krikštaponis J. 197, 198, 200
Krištaponis Z. 183, 230, 297
Krozieris (*F. P. Crozier*) F. P. 55, 56
Krūvelis S. 176, 198
Kubiliūnas P. 18, 133, 134, 139, 150, 152, 153, 220
Kubilius J. 18, 22
Kučinskas (*Kučingis*) A. 63, 114, 211
Kudirka V. 86
Kudzevičius 53
Kukleris J. 57
Kukta 198
Kumpis J. 57, 58
Kunsaitis J. 48
Kuodys P. 86
Kupstas J. 230
Kurkietis I. 112
Kutka A. 86
Kutorga V. 20
Kuzmickas K. 86
Kuzmickas-Kuze S. 11, 141, 142
Kvietinskas, 142
- L**
- Labutas K. 48
Ladiga (*Ladyga*) K. 18
Lagenpušas J. 105
Lagenpušas V. 11, 104, 105, 107
Laidoneris Johanas (est. *Johan Laidoner*) 19
Laliauskas J. 249, 250

Landsbergis-Žemkalnis V. 53
 Lapšys A. 200
 Lastauskas A. 87
 Laugalis A. 249
 Laurinaitis J. 10
 Laužonis J. 237
 Lazauskas B. 249
 Lelenas P. 87
 Lendraitis L. 197, 198, 200
 Lenvelis V. 86
 Leonas S. 184
 Lesčius V. 12, 21, 22, 25, 48, 52, 57, 67
 Leskaitienė 114
 Lesniauskas V. 11
 Leščiukaitis 216
 Leveris J. 48
 Liatukas P. 18, 19, 28, 56
 Liaudinskas J. 107
 Liaukus S. 86
 Liekis A. 13
 Lisauskas E. 178
 Lisauskas K. 58
 Listopadskis J. 198, 230, 231
 Liuga J. 87
 Liulnickis 16
 Liutkus J. 86
 Lozoraitis 154
 Lozoraitis S. 184
 Lukinas 238
 Lulaksas (lat. *Lulaks*) 19

M

Macijauskas J. 233, 238, 294, 303
 Macinskas K. 48
 Mačys J. 107
 Maila K. 86
 Maksimavičius A. 87
 Maksimaitis M. 105
 Makusevičius J. 48
 Maldutis K. 87
 Malijonis A. 200
 Malinauskas J. 142
 Malinauskas V. 178, 181, 182
 Manėlis J. 86
 Marijauskas S. 237
 Marijošius V. 129
 Martinėnas S. 182, 183, 184
 Masiokas B. 178, 181, 182
 Mašanauskas K. 107, 127, 129, 200
 Mašiotas J. 11, 68
 Matelis J. 48
 Matulaitis A. 57
 Matulaitis K. 48, 50
 Matulevičius J. 48
 Matulionis A. 48, 85, 107, 216
 Matulionis B. 20
 Matusevičius J. 87, 302
 Matūzas A. 177
 Matuzevičius E. 148
 Maurukas J. 48
 Maželis J. 86
 Maželis V. 128

Medelis R. 148
Meižys D. 110
Melys J. 10, 24, 37, 48, 50
Memenas J. 87, 88
Merkys A. 36, 46, 47, 51, 54, 160,
162, 219, 249, 294
Meškauskas P. 48, 49, 237
Michailovas 17
Michailovičius 19
Michelevičius A. 254
Mickeliūnas B. 48
Mickeliūnas V. 105, 142
Mickevičius-Kapsukas V. 24
Mieželis V. 146, 148, 176
Migevičius E. 34, 48
Migevičius M. 86
Mikalauskas J. 177, 198, 200
Mikolajūnas K. 177
Mikša P. A. 13
Mikšys A. 237
Mikuckis J. 20
Milaševičius A. 112
Mileris 109
Milievičius V. 86
Miltakis E. 86
Mineikis A. 230
Mintaučius S. 200
Mintaučkis A. 237
Mintaučkis V. 198, 200, 298
Mironas V. 150, 156, 158, 160, 170,
184, 186, 270, 279
Miškinis A. 147, 148
Miškinis V. 48

Mockus E. 87
Molis A. 110
Momgirdas 216
Morkūnas A. 78, 220
Morkūnas I. 104, 144, 237
Morkūnas K. 104
Motieka V. 126, 128, 142, 146, 229
Motuzas A. 200
Musteikis I. 20
Musteikis J. 57
Musteikis K. 20, 30, 38, 57, 61, 81,
126, 127, 128, 129, 147, 148, 155,
156, 162, 170, 177, 179, 182, 187,
189, 190, 193, 195, 197, 198, 230,
280

N

Nachimovas 21
Nagius-Nagevičius V. 20, 21, 22, 98,
101, 159
Namajuška B. 239
Namikas J. 86
Narakas J. 146
Narijauskas J. 183
Narkevičius L. 44
Narvydas R. 19
N-as J. 227
Nastopka S. 18, 22, 44, 57
Navakas K. 81, 85, 107, 127, 128,
146
Navickis J. 48
Navikas J. 200

Nazaras J. 144
 Nekrašas J. 52
 Nemkovas A. 87
 Neveravičius F. 64, 85, 107, 126
 Niaura F. 25
 Noreika E. 85, 89, 131
 Noreika J. 148
 Norvaiša 114, 144, 211
 Novickis A. 107, 115, 126, 127, 128
 Numgaudas V. 177, 180, 182

O

O. U. 241
 Oleka P. 64, 211
 Oželis K. 20
 Oželis S. 48, 50, 159
 Oželis V. 34
 Ožeraitis J. 179, 183
 Ožinskas A. 210

P

Pabarstis 109
 Pabedinskas A. 48, 107, 109, 158
 Pacevičius I. 222
 Padovanis (*Padovani*) 101
 Pajėda N. 181, 182
 Paleckis J. 233
 Palionis J. 182
 Paliulionis J. 48

Paliulis J. E. 11, 199, 229, 233
 Palubinskis 61
 Papečkys J. 20, 53, 101
 Paransevičius J. 148
 Paulauskas H. 40
 Paulauskas K. 86
 Paulavičius S. 86
 Paulionis J. 177, 181, 184, 203
 Paura M. 59, 64, 85, 208, 209
 Pavelas 20
 Pavliukonis A. 87
 Pečiūra V. 200
 Peigžlys K. 87
 Peleckas S. 87
 Penčila P. 110
 Peseckas L. 58, 199
 Petkevičius T. 51
 Petkūnas A. 200
 Petkūnas V. 146
 Petkus J. 87, 142
 Petraitis P. 34, 40, 107, 216
 Petrauskaitė A. 2, 13, 14, 17, 97, 99, 149, 175, 201, 217, 218, 237, 239
 Petrauskas A. 232
 Petrauskas B. 148
 Petrauskas E. 112
 Petrauskas K. 10, 28, 31, 32, 33, 34, 71
 Petronis P. 148, 152, 176
 Petrušauskas P. 249
 Petruškevičius J. 108
 Pilka S. 20
 Pilka P. 237

Pioravičius A. 87
 Plaušinitis A. 104
 Plechavičius P. 113, 114, 253
 Pliškaitis G. 29, 54
 Pliūra A. 158
 Plungė J. M. 184, 203
 P-nius 25
 Podžiūnas P. 88
 Pogirskis A. 200
 Polovinskas-Budrys J. 85
 Popeliučka K. 170
 Pošiūnas A. 19
 Povilaitis B. 249
 Povilaitis K. 88
 Povilaitis P. 48
 Povilavičius V. 232, 238, 295
 Požėla E. 107, 109, 146, 179, 209
 Požėla V. 127, 142, 143, 144, 145, 221
 Požemeckas V. 88
 Pranckevičius J. 58
 Pranculis J. 5
 Pranculis A. 48
 Prapuolenis S. 34
 Prėnas L. 249
 Prosevičius A. 86
 Pukelevičius V. 177
 Pundzevičius S. 107, 125, 154
 Puodžiūnas 88, 216
 Pupkevičius K. 88, 104
 Putna V. 24
 Puzinavičius B. 12, 13, 14, 17, 57, 97, 99, 149, 175, 201, 217, 218, 237, 239

R

Racka A. 196, 197, 198, 230
 Račinskas 181, 182
 Račiūmas L. 48
 Radas-Zenkavičius L. 6, 7, 22, 23, 90, 101, 114
 Radvila Jeronimas 15
 Radvila Mykolas Kazimieras 15
 Radzevičius V. 150, 152
 Ramanauskas P. 48, 153
 Ramonis (*Ramanauskas*) J., 296
 Ramoškis J. 104
 Rapšys J. 11, 57, 171, 172, 237
 Raštikis S. 9, 20, 26, 81, 82, 139, 148, 155, 158, 160, 161, 166, 169, 170, 182, 184, 185, 186, 189, 191, 192, 233, 237, 266, 279
 Rauba J. 48
 Rauba V. 58
 Raudonikis 142
 Raugas B. 181, 182, 183, 206
 Rebouliu (*Reboul C.*) C. 47
 Reikalas N. 200
 Reimontas V. 127, 128, 177, 198
 Rekašius S. 64, 107
 Rekešius 109
 Remeikis J. 183
 Rimas A. 152
 Rimas P. 239
 Rimka 109
 Rimkūnas J. 179, 181, 182
 Rovanas-Robinsonas (*Rowan-Robin-*

- son R.) R. 47, 55
 Rozentalis A. 88
 Rudys M. 88
 Rudminas K. 48
 Rumša Z. 48
 Ruseckas P. 53
 Ruseckas V. 58
 Rusteika P. 183
 Rusteika S. 20, 107, 111, 158, 256, 294
 Ruškevicus Jekabsas (lat. *Jēkabs Ruškevic*) 19
 Rūtenis (*Rutkauskas*) P. 180, 195
 Rūtenis J. 11, 174
 Rutkauskas 180, 195
 Ruzas V. 19
 Ružancovas A. 237
- S**
- Sabaliaukas R. 86
 Sabas S. 58
 Sabonaitis J. 86
 Sagėnas (*Sūduvas*) J. V. 11, 193, 194, 193, 196
 Sakalauskas J. 200, 210, 211
 Sakalauskas P. 86, 148
 Sakamuskas J. 86
 Saladžius P. 19, 64, 279
 Saldukas P.
 Saulius A. 177
 Sekleckas K. 105
 Seniunas L. 88
 Senkus J. 249
 Sereika T. 58, 237
 Sidabras S. 48
 Sidaravičius B. 58
 Sidaravičius J. 48, 50, 159
 Sidzikauskas J. 48
 Sinkevičius J. 34
 Sipavičius A. 128, 146, 181, 182
 Sipavičius-Fedotas V. 116, 129, 146
 S-ka 130, 131, 132
 Skaizgiris J. 48
 Skausmas 217
 Skibarka V. 64, 85, 102
 Skipitis R. 64
 Skorupskis V. 114, 249
 Skrapcis (lat. *Skrapcis*) 19
 Skučas K. 20, 156, 193, 198, 230
 Skurauskas P. 104
 Slanka V. 20
 Slapšys I. 64, 107
 Sleževičius M. 25, 44, 46, 48, 51
 Sližys B. 20, 78, 79, 81, 89, 90
 Sližys P. 20
 Sluoksnaitis J. 206
 Smetona A. 8, 36, 44, 46, 47, 48, 51, 56, 113, 129, 130, 141, 148, 150, 152, 156, 158, 160, 164, 170, 182, 184, 185, 189, 192, 193, 194, 195, 206, 220, 222, 227, 228, 233, 249, 258, 266, 278, 279, 280, 281, 299
 Smoličius J. 88
 Sokolovas M. 88
 Sokurov G. 237, 238, 303
 Sončius 216

Spudulis J. 20
Sruogienė V. 16
Stackis Z. 105
Stakionis J. 200
Stanaitis S. 58
Stančius P. 20, 60
Stanislovas Augustas Poniatovskis 15
Stanionytė-Zujienė G. 20
Staniškis S. 88, 200
Stankevičius J. 34
Stankevičius A. 110, 112, 114
Stankevičius J. 34
Stankevičius V. 20
Stankūnas V. 178, 180
Stanonis A. 230
Stapulionis J. 48, 50, 159
Staranevičkus A. 86
Starkus A. 200
Staronis A. 200
Stasiukaitis B. 299
Stasiulevičius A. 29
Stašaitis V. 88, 200
Statkevičius L. 111, 142, 198, 200
Statkevičius V. 78, 104
Statkus V. 11, 27, 33, 36, 78, 143,
175, 204, 218, 226, 278, 292
Staugaitis A. 36
Staugaitis J. 36, 79, 80, 100
Steikūnas B. 48
Steikūnas J. 48
Steikūnas P. 48
Stelmokas (*J. S.*) J. 239
Stepaitis H. R. 180, 187

Steponaitis V. 116
Steponavičius D. 48
Styra P.
Stočkus J. 302
Stoliarovas A. 13
Storpirštis Z. 195
Stravinskas J. 88
Strazdas S. 88
Stulginskis A. 67, 78, 79, 80, 100, 203
Sūduvas J. 11, 193, 194, 196
Sunelaitis 104
Surgailis G. 12, 23, 25, 35, 53, 57,
58, 75, 149
Sutkus J. 20, 30, 54, 160, 170, 205
Sutkus V. 200
Svičiulis A. 86
Sviderskis 180, 181
Svyilas A. 64, 142

Š

Šabanavičius J. 58
Šagamogas L. 200, 297
Šakėnas J. 87
Šakenis K. 151, 158, 184
Šakmanys T. 58
Šalčius A. 87
Šalikas B. 87
Šalkauskas J. 58
Šapronas 144
Šaulys J. 36, 46
Ščepavičius J. 88

- Šenbergas V. 58
 Šepetyš J. 200
 Šerelis V. 85
 Šestakauskas L. 48
 Šešplaukis I. 200
 Šeštokas A. 87
 Šiaučiūnas J. 88
 Šidlauskas R. 58
 Šilauskas A. 48
 Šileika 216
 Šiliauskas S. 147
 Šilingas S. 36, 44, 4
 Šimkus A. 48, 195
 Šimkus J. 71, 72, 75
 Šimkus S. 211
 Šinkūnaitė M. 79, 220
 Šipaila J. 87
 Šipelis J. 10, 32, 37, 47, 48, 164, 175
 Širvydas J. 87
 Šitkauskas J. 249
 Škirpa K. 20, 22
 Šlapkūnas D. 197, 200
 Šlapkūnas D. 197, 200
 Šleinyš A. 99, 180
 Šlekys K. 198, 230
 Šlika A. 88
 Šliogeris V. 11, 43, 59, 60, 63, 64, 66, 67, 279
 Šliužinskas L. 58
 Šližys 216
 Šmulktys V. 33, 34, 48
 Šnarus 105
 Šniokaitis P. 87
 Šniolis P. 183
 Šniukšta P. 140, 158, 160, 161, 170
 Šopaga P. 178
 Šova A. 48, 49
 Štencelis B. 10, 90
 Šuicas B. 87
 Šukys J. 147
 Šulcas 176
 Šurkus A. 179, 197, 198, 200, 230
 Šv. Petras ir Povilas 302
 Švarplaitis A.
 Švažas A. 64, 110
 Švėgžda J. 148
 Šveinyš V. 87
 Švilpa A. 112
 Švitrys V. 58
 Švogždys M. 142
- T**
- Talevičius Z. 53, 54, 56, 60, 61, 64, 107, 108, 111, 237, 250, 279
 Talutis A. 88
 Tamošauskas P. 18
 Tamošiūnas V. 11, 88, 89
 Tamulaitis V. 10, 28, 148, 149, 192
 Tamulevičius P. 105
 Tapulionis J. 64, 85, 107, 110, 208
 Tarasenska P. 116, 128, 146
 Tarulis B. 107
 Taruška K. 48
 Tautmylis 211
 Tautvilas N. 198, 200

Telksnys P. 48, 50
Tervydis A. 112
Tininis V. 149, 153
Tirulis P. 88
Tiška Z.
Tyzenhauzas T. 16
Tonkūnas J. 184
Tornau A. 20
Trejus M. 105
Tubelis J. 150, 152, 164, 166, 227,
258, 278, 280, 281
Tumas S. 58
Tvaronas P. 10, 25, 27, 28, 29, 31, 32,
36, 39, 40, 45, 46, 50, 57, 58, 59, 60,
61, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 74, 75, 98,
99, 103, 160, 190

U

Uborevičius J. 24
Uginčius 301
Uoginius K. 25
Urbelis A. 48, 50, 108, 223
Urbonavičius S. 10, 147, 148
Urbšaitis K. 153
Urbšas A. 107, 126, 128, 142, 144
Urbšas J. 20
Urbšys J. 20
Urbutis, 301
Ūzas A. 88
Užmeckas B. 105

V

Vabalas J. 210, 237
Vaicechauskas K. 112
Vaicekauskas M. 58
Vaičeliūnas J. 11, 130, 140, 141, 143,
146, 197, 220, 221, 222
Vaičenonis J. 12, 71, 219, 294
Vaičiūnas A. 107, 211
Vaičius J. 110, 112
Vainauskas 53, 54
Vainauskas J. 183
Vainbergas A. 64
Vaitelis D. 179, 183
Vaitiekūnas B. 239
Vaivada B. 87, 177, 200
Valančiauskas 109
Valevičius V. 227
Valiulis J. 144
Valiusaitis J. 88
Valkūnas L. 48
Valušis A. 107, 111
Variakojis J. 20, 22, 32
Vasiliauskas J. 177
Vašneveckis A. 58
Vėbra V. 11, 32, 33, 35, 41, 49
Vebras J. 48
Vedeckas L. 48
Vedeika A. 87
Vedeika P. 112
Vegele J. 87
Vegneris E. 87

Vėjelis 109
 Vėlavičius A. 107, 108, 110
 Vėlavičius A. 107, 108, 110
 Velykis B. 200
 Velykis M. 18, 22, 25, 26, 27, 29, 41, 46, 47, 54
 Verbliugevičius G. 249
 Vertelis P. 239
 Vezbergas A. 112
 Vileišis P. 232
 Vilkutaitis V. 147
 Vimeris E. 170, 279
 Vinkšnelis P. 87
 Virbickas L. 58
 Visockis A. 17, 20
 Vitas J. 153
 Vitkauskas V. 125, 126, 170, 193, 204, 205, 229, 232, 233, 294
 Vitkevičius P. 88
 Vitkūnas M. 149
 Vitkus J. 176, 200
 Vygintas K. 87
 Vygodskis J. 20
 Vylius I. 105
 Vymeris E. 88
 Vyšniauskas J. 107, 129
 Vytautas Didysis 2, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 22, 35, 38, 58, 60, 75, 90, 101, 108, 137, 138, 139, 141, 149, 184, 198, 204, 208, 209, 210, 213, 224, 254, 279, 293, 294
 Vytenis D. K. 139, 250, 281
 Voldemaras V. 133, 152, 153, 155, 253

Vosylius A. 48
 Vrangelis P. 24
 Vrubliauskas J. 48

Z

Z. R. 153
 Zabielskas V. 238, 281, 295
 Zadeika V. 64
 Zagorskas S. 87
 Zagurskis A. 177
 Zaikauskas S. 194, 195
 Zaliauskas J. 249
 Zalunskas 109
 Zaremba 154
 Zaronskis K. 183
 Zaskevičius S. 18, 19, 22, 111, 126, 127, 146, 176, 195
 Zauka J. 58, 109, 142
 Zavadskas B. 88
 Zavadskas J. 88
 Zilys V. 48
 Zubrys A. 33, 48
 Zupka-Kecioris K. 10, 148, 149, 192, 212
 Zurka K. 28

Ž

- 58, 69, 79, 81, 100, 101, 110, 113,
114, 170
- Žadeika V. 64, 237
- Žadvydas O. 11, 103, 107, 108, 110,
112, 222, 223, 226
- Žaliaduonis V. 179, 183
- Žalkauskas K. 20
- Žebrauskas P. 87
- Želigovskis L. 66, 240
- Žemaitis 109
- Žemaitis J. 2, 12, 13, 14, 16, 17, 53,
57, 64, 79, 99, 139, 177, 201, 220,
294
- Žemaitis S. 152
- Žiaurys V. 105
- Žibinskas (*Žibas*) 221
- Žieba P. 239
- Žigaras F. 2, 12, 13, 14, 17, 53, 64,
97, 99, 149, 175, 201, 217, 218, 237,
239
- Žilinskas J. 87
- Žilys V. 49
- Žitkevičius B. 127, 129, 200
- Žitkevičius P. 107, 111
- Žiūlėnas V. 87
- Žygas A. 87, 109
- Žmuidzinavičius A. 71
- Žolynas P. 11, 291, 295, 296, 304
- Žukas K. 18, 19, 68, 82, 84, 107, 111
- Žukauskas 219
- Žukauskas A. 48, 88
- Žukauskas E. 178
- Žukauskas S. 18, 33, 43, 44, 47, 54,

Feliksas ŽIGARAS

LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ RENGIMO IR JŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMO SISTEMA 1919–1940

I DALIS

Atsakingasis redaktorius
prof. habil. dr. Algirdas Povilas AŽUBALIS

Recenzavo:
akademikas prof. habil. dr. Algirdas GAIŽUTIS,
doc. dr. Audronė PETRAUSKAITĖ,
dr. Ieva ŠENAVIČIENĖ,
dr. Vytautas JOKUBAUSKAS

Redagavo Jolanta BUDREIKIENĖ
Maketavo Jolanta GIRNYTĖ
Viršelio dizainerė Laima ADLYTĖ

2018-12-18. Tiražas 140 egz. Užsakymas GL-635.
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

ISSN 1822-4423

ISBN 978-609-8074-84-0